GEORG WILHELM FRIEDRICH

HEGEL

Dvasios fenomenologija

pradai

GEORG WILHELM FRIEDRICH

HEGEL

Dvasios fenomenologija

GEORG WILHELM FRIEDRICH
HEGEL

Dvasios fenomenologija

Iš vokiečių kalbos vertė
ir įvadą parašė
ARVYDAS ŠLIOGERIS

Vilnius ALK pradai 1997

UDK 11
He 67

Versta iš:
Hegel G. W. F. *Phänomenologie des Geistes*/
Neu hrsg. von Hans-Friedrich Wessels u. Heinrich Clairmont. —
Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1988

Knyga išleista
ATVIROS LIETUVOS FONDO
lėšomis

ISSN 1392-1673
ISBN 9986-776-14-7

TURINYS

GRYNOSIOS SĄMONĖS ODISĖJA

Dvasios fenomenologijos autoriaus Georgo Wilhelmo Friedricho Hegelio (1770—1831) biografai pasakoja, kad didysis mąstytojas, gulėdamas mirties patale, su kartėliu prasitaręs, jog jo filosofijos nesupratęs niekas, išskyrus vieną žmogų, bet ir tas vienintelis galiausiai jos nesupratęs. „Vienintelis" veikiausiai buvo pats Hegelis, nevilties akimirką prisipažinęs, kad jo mąstymas jam pačiam liko apgaubtas paslapties skraiste. Žinoma, niekas netrukdo šį pasakojimą laikyti paprasčiausiu anekdotu, o „vienintelį", supratusį Hegelio filosofiją, ir kartu jos nesupratusį — mistifikacija arba niekuo neįpareigojančia metafora. O be to, nesuprasti filosofijos, ypač tokios tamsios kaip Hegelio, nėra kokia nors retenybė. Priešingai, nuolat skundžiamasi, kad, girdi, filosofija esąs labai sunkiai įkandamas dalykas, o be to, dar visiškai nenaudingas, todėl ją suprasti ne tik neįmanoma, bet ir paprasčiausiai neverta net stengtis to daryti; kuriam galui kankintis dėl to, kas galų gale tėra tik skraidžiojimas padebesiais, o gal net tiesiog kliedesiai. Kita vertus, ar aukšto rango kūrėjui, kad ir kas jis būtų — tapytojas, poetas ar filosofas — įmanoma suprasti savo kūrinį ir jį paaiškinti lyg kokią šaradą, aritmetikos uždavinį ar teoremą? Autentiškas kūrinys visada atsiranda netikėtai, apstulbindamas patį kūrėją; jis išnyra iš tirštos tamsos, vadinamos siela, dvasia ar dar kaip nors kitaip, nepaisydamas kūrėjo valios ir norų, tarsi būtin jį būtų pašaukusi kažkokia svetima galybė, nepavaldi niekam, o mažiausiai pavaldi kūrinio autoriui. Ir kas gi yra kūrinys, jei ne beviltiškos pastangos suprasti tos galybės valią ir norus kristalas? Tad suprasti pačią *pastangą suprasti*

yra bergždžias darbas. Galėtume manyti, kad kūrėjui sunkiausia suprasti kaip tik *savo* kūrinį; šiam darbui labiau tinka kiti, žiūrėtojai iš šalies.

Bet juk filosofija, kaip manoma, šiuo požiūriu yra išskirtinėje padėtyje. Ji juk skleidžiasi paties aiškiausio aiškumo — nugludintos, sutramdytos, griežtos ir tikslios kalbos — stichijoje. Kaip galima nesuprasti to, kas apskritai garantuoja supratimą, kas galiausiai yra paties supratimo terpė? Ir ypač: kaip galima nesuprasti tokios filosofijos, kuri pretenduoja į absoliutų minties grynumą ir skelbia, kad mintis yra alfa ir omega, kad būtis yra mąstymas, o kiekvieno daikto esmę sudaro sąvoka, todėl iš tikrųjų nesama nieko, kas būtų svetima minčiai, kas skleistųsi anapus jos kaip kažkokia paslaptinga ne-mintinė tikrovė, atkakliai ir amžių amžiams savo veidą pridengusi tamsos skydu. O Hegelio, ir visų pirma jo, mąstysena priskirtina kaip tik tokiam filosofavimo stiliui. Jo filosofija visai pamatuotai vadinama panlogizmu, vadinasi, pagrįsta paprastu ir net naiviu įsitikinimu, kad visa, kas yra, gali kiaurai peršviesti minties spindulys. Dvasiai, suvokusiai savo pačią, pasiekusiai absoliučios savižinos pakopą, pasak paties Hegelio, nėra jokių paslapčių nei žmoguje, nei už jo. Hegelis tariasi įveikęs Sokrato, Hamleto ar Kanto dvejones: panlogizmo prožektorius, išnaršęs visus pasaulio vidurius, juose nepalieka nė menkiausios tamsios kertelės. Jei taip, tai kodėl vienintelis „Vienintelis", tiesiog negalėjęs nesuprasti savo filosofijos, vis dėlto skundžiasi jos nesupratęs? Jei visas pasaulis jam tėra tik namelis su stiklinėmis sienomis, kaip gali atsitikti, kad tame namelyje nesama jo paties ir jo mąstymo? Ar papasakota istorija apie mirštančio filosofo dvejones išties tėra tik anekdotas?

Jokiu būdu. Ši istorija — net jei ji būtų anekdotinė — tam tikru požiūriu nusako pačią Hegelio filosofijos esmę. Juk svarbiausią Hegelio kaip mąstytojo tikslą galima nusakyti šitaip: tai pastanga įsimąstyti į patį mąstymą, neapsunkintą jokios svetimybės, išvaikščioti grynos, dieviškai tyros ir skaidrios, tik vidinei logikai paklūstančios minties teritoriją, žodžiu, aprašyti grynąją sąmonę, kur vienintelis valdovas ir vienintelis pavaldinys yra pati Grynoji Sąmonė ir jos gryniausieji pavidalai — Absoliuti Dvasia, Absoliuti

Sąvoka, Absoliuti Idėja, Absoliutus Žinojimas. Juk ne šiaip sau Hegelis gyrėsi, kad skaitąs paties Dievo mintis (žr. *Istorijos filosofijos* įvadą ir kitur). Žinoma, kam priklauso ta Grynoji Sąmonė ir kur ji yra, Hegelis mums nepasakė, tačiau galima spėti, kad jos savininkas yra Žmogus (iš didžiosios raidės), Visuomenė ir Istorija. Bet šitaip lengvabūdiškai išsirengęs į kelionę po Grynosios Sąmonės kontinentą, Hegelis — jei tikėsime anuo anekdotu — pakliuvo į savo paties paspęstą kilpą. Bet koks grynumas — ir bet kokia tobulybė — yra klastingas, net pavojingas dalykas. Tobulybė yra sterilumo sesuo. Distiliuotas vanduo tampa kartus ir nebetinka gerti; grynoje tuštumoje nebesama oro, todėl uždūstama; „grynas" žmogus yra kastratas; grynoji sąmonė prilygsta niekiui, kaip, beje, ir grynoji būtis, apie kurią tiek daug šneka pats Hegelis. O jei naršoma grynoji sąmonė, kaip galima ją suprasti, jei ta pati sąmonė yra vienintelė supratimo terpė ir vienintelis supratimo įrankis? Juk bet koks supratimas reikalauja susidvejinimo ir priešstatos. Galiu suprasti — ar bent jau bandyti suprasti — tai, kas esti anapus mano supratimo. Paties supratimo ir jo terpės suprasti negaliu, nes tam būtų reikalingas „aukštesnis" supratimas, supratimo supratimas ir taip ad infinitum. Šviesą galiu suprasti tik todėl, kad esama jos priešybės — tamsos. Jei pasineriu ar esu panardinamas į gryną šviesą, jos suprasti nebegaliu, nes nebėra jos su kuo lyginti, nebėra jos priešybės — tamsos ar bent jau prieblandos. Grynoji šviesa prilygsta grynajai tamsai. Ir kaip tik todėl grynoji sąmonė prilygsta grynajam nesąmoningumui, grynas supratimas — visiškai nesuprantamybei. Šitaip panlogizmas pavojingai priartėja prie visiško iracionalizmo, nes apskritai bet koks „pan" galiausiai prilygsta panmisticizmui. Šiuo požiūriu Hegelis yra tikrų tikriausias galingos vokiečių mistinio mąstymo tradicijos įpėdinis ir net — tegul jau bent kaip spėlionė bus išsakyta tokia šventvagiška mintis — vienas didžiausių visų laikų mistikų ar bent jau mistifikatorių. O mistikas niekada ir niekaip negali suprasti savo regėjimų, kaip sapnuotojas sapnuodamas negali suprasti savo sapnų. Pasinerdamas į „pan-grynumą", pasineri į Vienį, o „Vienis" yra žodis, įvardijantis niekį.

Štai kodėl mums, pradedantiems skaityti sunkiausiai įkandamą Hegelio veikalą *Dvasios fenomenologija*, iškyla išties sunkus uždavinys — pabandyti suprasti net tai, ko nesuprato pats Hegelis. Ar tai įmanoma? Žinoma; juk mes su Tamstomis, net ir labai norėdami, neįstengtume susitapatinti su Absoliučia Dvasia ar Grynąja Sąmone, todėl į šitos sąmonės nuotykius galime pažvelgti iš šalies, kaip į kokią intriguojančią metafizinę dramą, nutikusią vieno aukšto rango vokiečių filosofijos profesoriaus galvoje. Bet ar verta taip labai stengtis, kad suprastum tai, kas dėjosi kokio nors, kad ir labai protingo, profesoriaus galvoje? Aš atsakysiu: verta. Kitaip ir šios neįtikėtinai sunkios knygos vertimas į lietuvių kalbą būtų buvęs beprasmiškas. Bet ne tik todėl. Verta pirmiausia todėl, kad — galima bent jau spėti — hėgeliško stiliaus dramos dabar vyksta visų ir kiekvieno galvoje; verta todėl, kad hėgeliško tipo mąstymas — žinoma, apgadintas ir suprimityvintas — dabar valdo net „žmogaus iš gatvės" mąstyseną; verta todėl, kad būtent hėgeliškas panmisticizmas ir grynosios abstrakcijos fetišizmas yra tapęs visų totalinių ideologijų ir masių visuomenės panideologistinės mąstysenos branduoliu. Šios mintys nepasirodys keistos, jei pasakysiu keletą elementarių, kiekvienam šiek tiek prasilavinusiam žmogeliui žinomų dalykų. Vakarų istorijoje, be Hegelio, sunku surasti kitą filosofą, padariusį tokį didžiulį poveikį ne tik filosofijai, bet ir kasdienio gyvenimo praktikai. Šiuo požiūriu Hegeliui galėtų prilygti nebent Platonas. Iš pastarojo filosofijos išaugę mąstymo stereotipai tapo galingiausios ir lemtingiausios pasaulio religijos, krikščionybės, pamatu. Panašiai ir iš Hegelio filosofijos išaugę mąstymo stereotipai tapo ateistinės, tačiau krikščionybei (bent jau ankstyvajai) giminiškos *ideologinės* stabmeldystės ir *ideologinės* sąmonės pamatu. Kad ir kaip kasdienybės pragmatikas tyčiotųsi iš Hegelio filosofijos, abstraktūs stabai, šioje filosofijoje pirmąkart gavę tiesiog skulptūriškai (jei šis žodis tinka išreikšti tam, kas yra visiška skulptūriškumo priešybė) tikslų ir išraiškingą pavidalą, yra tapę šito pragmatiko „nepragmatiniais" prietarais ar net savotiškais „idealiais" instinktais, prabundančiais tuoj pat, kai pragmatikas bent akimirkai atitrūksta nuo kasdienės biologinių ritmų — „darbo ir poilsio" — rutinos. Įžvalgesni He-

gelio filosofijos tyrinėtojai jau seniai pastebėjo, kad esama tiesioginio ryšio tarp mąstymo stiliaus, išskleisto *Dvasios fenomenologijoje,* ir mąstymo stiliaus, subrandinusio totalitarinius režimus, nors būtų juokinga Hegelį kaltinti už konclagerius ir kitokias XX a. istorijos grožybes. Tiesiog tie patys mąstysenos stereotipai būdingi ir grynosios sąmonės mąstytojui, ir totalitarinių režimų architektams, ir šių režimų skruzdėlėms — tai visų pasaulio vėtrų blaškomai skiautei, kuri vadinama masės žmogumi. Negana to, pridurkime, kad ideologinis burtažodis „totalitarinis režimas" iškreipia pačią dalyko esmę. Epochos „kasdienis" mąstymas yra vienodas, visuotinis ir monotoniškas. Galima spėti, kad tarp „totalitaristų" ir „demokratų" mąstysenos esama daugiau bendrų bruožų, negu paprastai manoma, bet svarbiausias iš jų — nenugalimas polinkis sudaiktinti abstrakcijas ir apčiuopiamą tikrovę pakeisti ideologiniais fantomais — be abejonės, yra autentiškai hėgeliškas. Žinoma, Hegelio poveikis „postmoderniosios" epochos *masinei* mąstysenai nebuvo ir negalėjo būti tiesioginis. Galima dėti galvą, kad proletaras, stovėjęs prie pirmojo Fordo konvejerio, murzinas krišnaitas, nūdienos feministė ir kovotojas už žmogaus teises neskaitė nei *Dvasios fenomenologijos,* nei kitų Hegelio veikalų. Šis poveikis pasireiškė per totalines ideologijas, visų pirma per marksizmą, tapusį dabarties vartojimo ideologijos pamatu. Marksistinė panekonomizmo mistika yra tik hėgeliškojo panlogizmo mistikos išvirkštinė pusė. Marxui ir jo adeptų armijai tikrai pavyko įgyvendinti savo svajonę — apversti Hegelio idealizmą ir pastatyti jį nuo galvos ant kojų (tiksliau pasakius — paguldyti jį ant pilvo). Panekonomizmas, išsiliejęs į totalinio vartojimo isteriją, išties yra Hegelio panlogizmo kojos, skendinčios vartotojo stabų dumble. Bet Hegelis buvo ir kitų totalinių ideologijų — liberalizmo, konservatizmo, nacionalizmo — pribuvėja, savotiškas ideologijų epochos Sokratas. Žinoma, turiu galvoje ne ideologijų turinį, o jų formą, kuri, beje, yra žymiai svarbesnė už turinio niuansus. Būtent ideologijų *forma* yra tikroji ideologinės mąstysenos siela; būtent kalba bei žodis ir ypatingas vartotojo santykis su kalba nulemia bet kokios ideologijos galybę. Visų ideologijų — pačios ideologinės sąmonės — esmių esmę puikiai nusako ideologinio mąstymo pradininko evangelisto Jono ištarmė: Pradžioje buvo Žodis. Pridurki-

me: ir pabaigoje taip pat. Ideologinės sąmonės archetipą galima nusakyti labai paprastai: abstrakcija realesnė už akivaizdžią, daiktiškai apčiuopiamą, čia ir dabar esančią tikrovę. Ideologija — tai Žodžio ir Abstrakcijos skraistė (tikrų tikriausioji Majos skraistė), užgožianti juslinio akivaizdumo konkretybę. Ideologinėje sąmonėje abstrakcijos stabai — Laisvė, Lygybė, Brolybė, Proletariatas, Tauta, Valstybė, Tėvynė, Patriotizmas, Žmonija, Istorija, Pasaulis, Ožiaragis, Komunistas, Krikščionis, Katalikas ir tūkstančiai kitų — užgožia net mylimo žmogaus veidą, ir tos sąmonės subjektas savo artimą be jokios sąžinės graužaties siunčia ant ešafoto arba į postmodernų mirties fabriką, jei tik tas artimas jam atrodo esąs „tautos priešas", „tėvynės išdavikas", „žydas", „fašistas" arba „Skorpionas". Pasiduoti ideologinių stabų magijai — reiškia gyventi pagal savotiškų Zodiako ženklų diktatą. Tačiau ideologija šimtąsyk žiauresnė už astrologiją, nes ideologiniu Zodiako ženklu, kurio poveikis prilygsta giljotinos peilio smūgiui, gali tapti bet kuri, pati nekalčiausia abstrakcija, pats blyškiausias žodis, na, pavyzdžiui, „klasė". Trumpai tariant: ideologija yra Grynojo Žodžio stabmeldystė. O Grynasis Žodis yra Grynosios Abstrakcijos išraiška. Savo ruožtu vienintelė vieta, kur gyvena Grynoji Abstrakcija, yra Grynoji Sąmonė, atitrūkusi nuo čia ir dabar esančio pasaulio juslinės ir daiktiškosios konkretybės. Štai kodėl mąstytojas, paskelbęs, kad grynoji sąmonė yra aukščiausioji ir vienintelė tikrovė, gali būti laikomas panideologizmo pradininku ir savotišku panideologistinės epochos krikštatėviu. Tas mąstytojas modernesnis už pačius moderniausius postmodernistus. Ir tai būtent Hegelis. O jo *Dvasios fenomenologija* yra savotiška panideologizmo Biblija. Štai kodėl verta bent jau pabandyti suprasti šią lemtingą knygą — postmoderno Gerąją Naujieną.

Atsiverskime pirmą pasitaikiusį *Dvasios fenomenologijos* puslapį ir jame rasime kad ir tokią ištarmę, beje, šioje knygoje monotoniškai kartojamą daug sykių: „Savimonė surado daiktą kaip save, o save — kaip daiktą; t.y. savimonei akivaizdu, kad *savyje* ji yra objektinė tikrovė"[1]. Jei šį tiesiog klasikiniu tapusį Hegelio žargoną

[1] Žr. šios knygos p. 266.

išversime į šiek tiek paprastesnę kalbą, išryškės pagrindinė ne tik *Dvasios fenomenologijos*, bet ir visos monumentalios panlogizmo sistemos mintis, beje, iš pirmo žvilgsnio primenanti jau feljetonine trivialybe tapusią vadinamosios Rytų išminties pamatinę tezę: regimasis pasaulis yra tik mūsų sąmonės iliuzija, Majos skraistė, nuausta iš tariamai tikroviškų daiktų, kurių „iš tikrųjų" nėra. Tačiau Rytų (ir Vakarų) išminčiai tik labai miglotai atsako į klausimą, o kas gi yra „iš tikrųjų". Hegelis mąsto daug aiškiau ir ryžtingiau. Iš tikrųjų, sako jis, yra tik sąmonė — savaime suprantama, žmogaus sąmonė — tačiau iš pradžių ji apsunkinta svetimybės ir pavaldi iliuzijai, jog be jos esama dar ir savarankiškos juslėms atsiveriančių daiktų tikrovės. Sąmonė ne iškart suvokia ir įsisąmonina pamatinę panlogizmo tiesą — kad „iš tikrųjų" , be jos, daugiau nieko nėra. *Dvasios fenomenologijos* tikslas — parodyti, kaip sąmonė palaipsniui, nuėjusi ilgą ir sunkų savipratos kelią, pagaliau — Hegelio ir postmodernistų asmenyje bei filosofijoje — suvokia, kad ji yra viskas, kad bet kokia svetimybė, bet koks daiktas, bet kokia kitabūtis „iš tikrųjų" yra jos pačios kūrinys ir nuosavybė, kitaip tariant — kalba. Šitokią savo totalybę ir vienvaldystę grynoji sąmonė įtvirtina keturiuose lygmenyse: 1) kaip individualioji sąmonė, 2) kaip pažįstanti sąmonė, 3) kaip moralinė ir politinė sąmonė, 4) kaip religinė sąmonė. Savipratos kelyje individualioji sąmonė pašalina juslinį daiktą, pagaliau įsisąmonindama, kad *šitas* konkretus daiktas yra jos pačios darinys, kurio tikroji esmė ir net būtis yra grynoji sąvoka. Pažįstanti sąmonė pašalina gamtą, pagaliau suvokdama, kad visõs tariamai anapus sąmonės esančios gamtos „esmė" yra pačios sąmonės konstruktas. Moralinė ir politinė (o tam tikra prasme ir ekonominė) sąmonė pašalina bet kokią tariamai objektyvią gamtos ar dievų nustatytą tvarką ir suvokia, kad įstatymas, gėris, blogis ir panašūs dalykai yra jos pačios sukurtos socialinio žaidimo taisyklės. Ir pagaliau religinė sąmonė pašalina visus dievus, suvokdama, kad „iš tikrųjų" dievas yra jos pačios gaminys, ir susiliedama su absoliučiu žinojimu, sutampančiu su paties Hegelio (ir jo atžalų — hėgeliukų) filosofija. Šie keturi savo totalumą suvokiančios sąmonės sluoksniai nėra lygiaverčiai. Kuo anonimiškesnis ir abstraktesnis sąmonės modusas, tuo ji arčiau gry-

nosios sąmonės, suvokiančios savo absoliutumą. Individualioji sąmonė labiausiai apsunkinta kitabūties iliuzijos ir sunkiausiai nusikrato „prietaro", kad anapus jos esama savarankiško juslinio daikto. Mažiausiai šis „prietaras" slegia religinę (pirmiausia krikščioniškąją) sąmonę, kuri dievų ir Dievo pavidalu iš pat pradžių sudievina pati save, tačiau irgi turi nueiti ilgą savipratos kelią, kad pagaliau — „absoliučioje" religijoje — suvoktų, jog vienintelis tikras dievas yra ji pati. Taigi juo abstraktesnė sąmonė, juo labiau ji nutolusi nuo juslinių daiktų konkretybės, juo, Hegelio įsitikinimu, ji autentiškesnė, juo labiau priartėjusi prie „absoliutaus žinojimo", bylojančio, kad ji yra vienintelė ir visa tikrovė bei galybė. Fenomenologija ir yra šitokio sąmonės „sąmonėjimo" aprašas. Pagaliau suvokusi savo totalumą, sąmonė virsta savimone, arba, jei vartosime kitą magišką Hegelio formulę — substancija virsta subjektu. Kitaip tariant, kitabūties arba transcendentinės būties „prietaru" apsunkinta sąmonė virsta grynąja sąmone, kuri jau susiduria nebe su daiktais, pasauliu ar dievais, o tik pati su savimi, tik su savo vaizdiniais, sąvokomis ir žodžiais. Grynojoje sąmonėje daiktas virsta žodžiu, bet kaip tik todėl žodis virsta daiktu. Užuot tikėjusi daikto, pasaulio ar dievų tikrove, sąmonė pradeda tikėti absoliučiu sudaiktinto žodžio realumu. O sąmonė, tikinti daiktišku žodžio realumu, ir yra ideologinė sąmonė.

Dabar bus aišku, kodėl Hegelį galima laikyti panideologizmo mesiju. K. Marxas buvo teisus, sakydamas, kad Hegelis apverčia aukštyn kojom tikrąją dalykų padėtį ir visiškai iškreipia tą žvilgsnį į pasaulį, kuris būdingas žmogui, dar nepraradusiam sveiko proto ir neužvaldytam ideologinių stabų bei sudaiktintos abstrakcijos fantomų. Jei bent jau sveiko proto likučius išsaugojusį žmogų paklaustume, kas yra konkretu, jis veikiausiai atsakytų: konkretu yra tai, ką aš matau, ką laikau savo rankose, ką apčiuopiu, girdžiu, žodžiu, tai, kas esti tiesioginės juslinės patirties lauke; konkretus yra *šis* stalas, *šis* medis, *ši* žvaigždė, *šis* kūniškai akivaizdus žmogus ir pan. Hegelis sako visai priešingai: konkretu yra tik tai, kas nebeturi jokios juslinės esaties; konkreti yra grynoji sąvoka, neturinti jokio tiesioginio juslinio ar daiktiškojo atitikmens. Šitaip mąstant, *šis* medis, *šis* žmogus, *šis* akmuo, *šis* stalas yra abstrakci-

ja, o konkretybės antspaudu paženklinami tokie fantomai, kaip „sąmonė", „savastis", „istorija", „visuomenė", „tauta", „pasaulinė dvasia" ir pan. Abstrakcija ir konkretybė apsikeičia vietomis; tai, kas abstraktu, vadinama konkretybe, o tai, kas konkretu — abstrakcija. Negana to, *tikima*, kad šitokia keista konkretybe paversta abstrakcija egzistuoja realiai, kaip kokia daiktiškoji pasaulio duotis. Šitoks absurdiškas tikėjimas ideologines šmėklas paverčia gyvomis būtybėmis, užtat tuo pačiu judesiu tikroviškas, gyvas (ir negyvas) būtybes paverčia šmėklomis, pro kurias ideologinis žvilgsnis, tariant paties Hegelio žodžiais, „praeina kiaurai". Taip išryškėja paprastas, bet lemtingas dalykas: ideologinis žvilgsnis ir teoriškai, ir praktiškai naikina konkretybę, griauna vienintelę konkretybės vietovę — regimą ir apčiuopiamą pasaulį, prie kurio žmogus kaip baigtinė būtybė yra pririštas esmingai ir neatšaukiamai. Ideologinis žvilgsnis yra *naikinantis* santykis su konkrečiu, jusliškai apčiuopiamu pasauliu ne kartkartėmis, bet esmingai, visada ir visur. Jei žmogų užvaldo ideologiniai fantomai, jis tampa Naikintoju par excellence, nori jis to ar nenori, supranta tai ar nesupranta. Ideologinių fantomų pavojus ir klasta pirmiausia ir pasireiškia tuo, kad, įtikėdamas į juos, žmogus *nežino* ir *nesupranta*, kad jis tapo Naikintoju. Visai priešingai, melsdamasis ideologiniams stabams, žmogus įsivaizduoja pasiekęs aukščiausią, beveik dievišką savo egzistencijos pakopą. Nieko keisto: juk sudievindamas Žodį, tiesą sakant, žmogus sudievina patį save, nes prilygina save Pasaulio Kūrėjui. Ideologinė sąmonė išties kuria naujus pasaulius ir kuria juos tarsi iš nieko, nes tie naujieji pasauliai yra tik kalbos pamėklės. Ji „vairuoja istoriją", „stato socializmą", „gelbsti žmoniją" ar „tautų laisvę", „kovoja už taiką", „rūpinasi visų pasaulio žmonių gerove" ir t.t. Tačiau bėda ta, kad ideologiniai stabai — kaip ir bet kokie stabai — reikalauja kruvinos aukos. Ir ta auka tampa vienintelė žmogaus konkretybės vietovė ir vieninteliai konkretybės telkiniai: *šis* medis, *šis* kraštovaizdis, *šis* žmogus, *šis* kiemas, *šitie* namai. Taigi ir šiuo požiūriu ideologinė sąmonė viską apverčia aukštyn kojom. Ideologinis žmogus įsivaizduoja esąs Kūrėjas par excellence. Tikrai, niekada ir niekur apie kūrybą, kūrybines žmogaus galias ir kūrybinį žmogaus pašaukimą nešnekama

taip nesaikingai ir įkyriai kaip panideologizmo epochose, o kartu niekada ir niekur nenaikinama tokiais mastais kaip tose pačiose epochose. Periklio laikų graikai net neturėjo žodžio, bent apytikriai reiškiančio tai, ką nusako žodis „kūryba" — žmogaus pretenzijas prilygti Dievui. Užtat Diokletiano laikų Romos imperijos padugnės užsimanė — nei daugiau, nei mažiau — sukurti „naują žemę ir naują dangų". Tokiomis pat pretenzijomis svaiginasi ir mūsų epochos „kūrėjai" — visi tie fiureriai, buhalteriai, feljetonistai, „menininkai" ir revoliucionieriai. Tikrąją šitokios kūrybos prasmę XX a. žmonės suprato ne teoriškai, o patyrė savo kailiu — konclageriuose ir biurokratiniuose labirintuose. Esama kažkokios paslaptingos logikos, lemiančios tai, kad kūrybą ypač liaupsina tas, kuris giliausia savo esme yra Naikintojas par excellence. O toks yra kaip tik ideologinių fantomų vergas, sugebantis vien naikinti net tada, kai nuoširdžiai stengiasi kurti ir naiviai mano atliekąs kūrybinį judesį. Ar gali taip būti?

Sugrįžkime prie *Dvasios fenomenologijos*. Vienas iš kertinių šios knygos žodžių, ypač mėgstamų Hegelio, yra žodis „negatyvumas". Toks pomėgis nėra atsitiktinis, nes neigimas, neigimo neigimas, negatyvumo galybė yra savotiški Hegelio panlogizmo epicentrai. Būtent neigimas yra toji saulė, apie kurią sukasi visos grynosios sąmonės pamėklės; būtent neigimas yra tiek šlovinto ir tiek keikto „dialektinio metodo" bei „dialektinio mąstymo" šerdis. Kodėl taip? Galbūt esama ne atsitiktinio, o pamatinio ryšio tarp neigimo ir grynosios sąmonės, vadinasi, tarp neigimo ir ideologinės sąmonės? Galbūt Naikinimas yra neatskiriama grynosios sąmonės dalis ar net jos pamatinė veiksena? Kad atsakytume į šiuos klausimus, iškelkime dar vieną klausimą, kuris prašyte prašosi iškeliamas po to, kai tiek daug prišnekėjome apie grynąją sąmonę ir ideologines pamėkles, bet vis dar jaučiamės lyg paskendę migloje: o kas gi *yra* ta grynoji sąmonė? Kad šis klausimas neatrodytų pernelyg pretenzingas, iš pradžių pabandykime suvokti, kas ji *nėra*. Akivaizdu, kad sąmonė „pati savaime" nėra joks daiktas ir apskritai jokia pasauliškoji duotis. Niekur pasaulyje nesurasime tokio daikto ar dalyko, kurį galėtume pavadinti sąmone-savaime. Sąmonė apskritai nėra joks „savaime", ar — jei vartosime Kanto terminus — joks daiktas

savaime. Sąmonė kažkokiu keistu būdu „yra" tik vieninteliame, būtent dėl jos turėjimo unikaliame padare, kuris vadinamas žmogumi. Be to, jei sąmonė išties kąžkaip „yra", ji yra ne žmogujeapskritai, o štai šitame konkrečiame, kūniškai esančiame žmoguje. Sąmonė „yra" kūne, tačiau irgi akivaizdu, kad tame kūne ji „yra" ne kaip kažkoks mažesnis kūnas ar viso kūno dalis, o kaip... Kaip kas? Štai šis klausimas visiškai sutrikdo, nes mums — sąmoningoms būtybėms — įsivaizduoti kokį nors kitokį, ne-daiktišką, nekūnišką būties būdą neįmanoma. Sąmonei sunkiausia suvokti ir suprasti savęs pačios būties būdą. Žinoma, Vakarų kalbos tradicijoje esama parengto atsakymo į klausimą apie sąmonės būties būdą. Jis puikiai žinomas visiems: sąmonės būties būdas „yra" idealybė; sąmonė „yra" idealybės sritis, todėl nuo seniausių laikų sąmonė įsivaizduota kaip „idealus kūnas" — kaip „siela", „dvasia" ir pan., taigi vis dėlto daiktiškai ir kūniškai. Bet pakartokime dar sykį: sąmonė nėra *joks* daiktas ir *joks* kūnas, todėl ir žodis „idealus" nieko nepaaiškina, nes vienintelė jo prasmė ir yra ne-daiktiškumas ir ne-kūniškumas. Telieka griebtis kito, irgi gerai žinomo sąmonės apibūdinimo: tai „tam tikras sugebėjimas". Paprastai sakoma, kad sąmonė yra sugebėjimas pažinti, suprasti, įsivaizduoti, mąstyti ir pan. Bet šie žodžiai irgi nieko nepaaiškina, nes pažinti, suprasti, mąstyti ir t.t. reiškia ne ką kita, kaip „būti sąmoningam" arba „turėti sąmonę". Bet koks *pozityvus* sąmonės apibūdinimas veda į idem per idem aklavietę. Matyt, neatsitiktinai pats tiksliausias sąmonės apibūdinimas, jos būties būdo aprašas, gali būti tik negatyvus. Sąmonė „yra" kažkoks pamatinis „Ne" — ne-daiktas, ne-pasaulis, ne-būtis. Tad jei sąmonė „yra" kažkoks sugebėjimas, tas sugebėjimas turi būti esmingai susijęs su anuo pamatiniu „Ne". Sąmonė yra sugebėjimas ne-būti daiktu, ne-būti pasauliu, ne-būti kūnu, nebūti jokia jusliškai apčiuopiama esatimi. Kaip tik todėl ir tik todėl šis sugebėjimas kartu yra sugebėjimas atsiverti pasauliui, daiktui, kūnui, jusliniam esiniui, *mąstyti* pasaulį, daiktą, juslinį esinį; *pažinti* pasaulį, daiktą, juslinį esinį. Žmogus negalėtų mąstyti ar pažinti pasaulio kaip kažkokios svetimybės, jei sąmonės dėka jis nebūtų ne-pasaulis, ne-daiktas, ne-kūnas. Vadinasi, svarbiausias sąmonės bruožas yra šitoks unikaliai keistas sugebėjimas „būti-ne" arba „bū-

ti" Niekiu, kažkaip atitrūkti nuo daiktiškojo pasaulio ir atsiverti Niekiui. M. Heideggeris lemtingai klydo, žmogų apibūdindamas kaip būtį-pasaulyje. Žmogus yra būtis-pasaulyje tik tiek, kiek jis yra nesąmoninga būtybė, t.y. gyvūnas. Kiek žmogus yra sąmoninga būtybė, jis yra būtent ne-būtis-pasaulyje. Žmogaus alfa ir omega yra jo sugebėjimas atitrūkti nuo pasaulio ir atsiverti grynajam Niekiui. Ir toji „skylė", pro kurią į žmogaus akiratį įsiveržia (apskritai pirmąkart ateidamas į pasaulį) Niekis, yra būtent sąmonė ir visų pirma „grynoji", nuo juslumo ir daiktiškumo atitrūkusi sąmonė. Dabar galime pasakyti taip: grynoji sąmonė yra žmogaus (ir tik žmogaus) sugebėjimas atsiverti Niekiui arba stovėsena Niekio akivaizdoje. Kaip sąmoninga būtybė žmogus yra Niekio Sūnus, vienintelė iš visų žemės būtybių, pasmerkta nuolat būti akis į akį su Niekiu, nuolat kyboti virš Niekio pragarmės. O vadinamoji idealybė, „siela", „dvasia" yra tik kalbos kaukėmis pridengtas Niekis. Bet akivaizdu ir tai, kad stovėsena Niekio akivaizdoje nėra kažkokia statiška, sustingusi būsena. Žmogus kaip sąmonės subjektas tarsi svyruoja tarp atvirumo pasauliui, iš kurio gauna *visą* būtį, ir atvirumo Niekiui. Įprastinė, kasdienė jo būsena yra ištirpimas pasaulyje, susiliejimas su pasauliu, atvirumas pasauliui; šitoks susiliejimas su pasauliu yra bėgimas nuo Niekio, nes savaime suprantama, jog per sąmonės „skylę" įsiveržiantis Niekis yra stingdančios baimės ir mirtino siaubo šaltinis. Tačiau visiškai pabėgti nuo Niekio žmogus negali, nes sąmonė kaip stovėsena Niekio akivaizdoje yra žmogaus lemtis. O tai reiškia, kad žmogus *gali* pasvirti Niekio pusėn, ir tai „yra" pamatinė žmogui — ir tik žmogui — būdinga galimybė kaip Galimybė par excellence. Kaip tik realizuodamas šią pamatinę galimybę, žmogus tampa *sąmoninga* būtybe intensyviausia šio žodžio prasme. Kaip tik tada jo sąmonė atitrūksta nuo pasaulio ir tampa „gryna", išdaiktinta, išjuslinta, išpasaulinta, o pasakius visai tiksliai — iš-daiktinanti, iš-juslinanti, iš-pasaulinanti; juk sąmonės „grynumas" irgi yra ne statiška būsena, o nuolatinis „išsigryninimas" arba „idealus" daiktiškosios pasaulio konkretybės ir *būties naikinimas.*

Štai taip mes vėl sugrįžome prie Hegelio *Dvasios fenomenologijos*, kurios slaptažodis, išreiškiantis giliausią grynosios sąmonės es-

mę (t.y. jos stulbinantį ne-esmingumą), kaip sakėme, yra būtent „negatyvumas". Grynoji sąmonė pirmiausia „yra" tik grynasis negatyvumas, daiktiškojo pasaulio konkretybės naikinimas, nuolatinis grimzdimas į Niekio pragarmę, o kartu — juslinių daiktų ir juslinio pasaulio, vadinasi, pačios *Būties gramzdinimas į Niekį*. Štai kodėl grynoji sąmonė yra „dialektiška" ir nepaklūsta aristotelinei arba formaliajai logikai, kurios šaltinis yra lygaus sau pasauliškojo *juslinio* daikto būtis. Tik pasauliškojo daikto būtis kaip Būtis par excellence yra lygi sau, tvari, statiška, rymanti, identifikuojama. Į Niekį grimztančios ir visą Būtį į Niekį gramzdinančios grynosios sąmonės „būtis" nelygi sau, nes toji sąmonė kartu yra beviltiška pastanga kažkaip „pagauti" Niekį, jį įdaiktinti, įbūtinti, padaryti kažkuo apčiuopiamu, apibrėžtu ir tvariu. Bet veltui. Niekis „yra" Niekis kaip tik todėl, kad jis niekaip neįdaiktinamas ir neįbūtinamas. Savo giliausia esme — tiksliau sakant, ne-esme — Niekis „yra" tik beviltiškas veržimasis į Būtį, grynasis godulys, stoka, alkis, grynasis judrumas, veika, nerimas, „procesas". Ir, kaip jau žinome, galiausiai tai „yra" naikinimo procesas. Dialektika yra į Niekį grimztančios ir iš Niekio į Būtį besiveržiančios grynosios sąmonės „logika". Gal nepasirodys labai keista, jei pasakysime, kad Hegelio dialektika yra Niekio „logika", o sykiu ir daiktiškosios konkretybės naikinimo „logika". Ir tenka pripažinti, kad *Dvasios fenomenologijoje* Hegeliui pavyko neįtikėtinai įtaigiai perteikti šios makabriškos „logikos" pulsavimą, žinoma, perteikti ne aiškių ir apibrėžtų loginių operacijų aprašo pavidalu (kaip Aristoteliui, aprašiusiam daiktiškosios būties aiškumą), o kaip „bakchantišką svaigulį" (taip pats Hegelis apibūdina tiesą). Štai kodėl Hegeliui išties buvo nelengva suprasti savo paties filosofiją. Juk jei mąstytojas atkakliai smelkiasi į grynąją sąmonę, kyburiuojančią viršum Niekio pragarmės, prieš jį iškyla būtinybė „suprasti" Niekį. Bet kaip galima suprasti tai, kas yra pati nesuprantamybė?

Taip, Niekio suprasti neįmanoma, todėl grynoji sąmonė, atitrūkusi nuo juslinio pasaulio ir atsisukusi į save, patenka į bakchantiško svaigulio būseną ir tamsiame kambaryje pradeda gaudyti kates, kurių ten apskritai nėra. Užtat ji veržiasi į dienos pasaulį ir juodų kačių ieško pačiuose daiktuose, bet..., ir čia jų neras-

dama, tapti juodomis katėmis *priverčia* pačius daiktus. „Jūsų filosofija neatitinka faktų", — buvo pasakyta Hegeliui. „Tuo blogiau faktams!", — atšovė grynosios sąmonės mąstytojas. Iš tikrųjų, tuo blogiau patiems daiktams, neatitinkantiems ideologinių fantomų! Jie bus prievarta įsprausti į kokio nors ideologinio ar mokslinio fantomo kontūrą ir sunaikinti kaip *patys savaime*. Hegelis, polemizuodamas su Kantu, aiškiai pasako, kad jokių daiktų savaime išvis nėra; grynoji sąmonė juos sukramtė, prarijo, suvirškino ir pavertė „savastimi". Teisybė, Hegelis šiek tiek paskubėjo; metodišką natūralaus pasaulio naikinimo darbą atliko vadinamoji mokslo ir technikos revoliucija. Bet jis labai įžvalgiai parodė, kad pasaulio praktinio naikinimo conditio sine qua non yra „idealus", „dvasingas", t.y. ideologinis naikinimas. K. Marxas ir šiuo požiūriu pasirodė esąs geriausias Hegelio mokinys, dar jaunystėje įžvelgęs *revoliucinį* Hegelio dialektikos pobūdį ir grynosios sąmonės pamėkles sugebėjęs paversti praktinio naikinimo instrumentu. Išties, ideologinis natūralaus pasaulio naikinimas yra bet kokios — socialinės ar techninės — revoliucijos šerdis. Bet dabar mums svarbu ne tai. Mus domina grynosios sąmonės odisėja, aprašyta *Dvasios fenomenologijoje*. Taigi kaip tik šioje knygoje Hegelis atskleidė grėsmingą tiesą apie žmogų, „naivesnėse" epochose kažkaip išslysdavusią iš mąstytojų ir nemąstytojų akiračio. Toji tiesa svaiginančiai paprasta: kaip vienintelė būtybė, nuolat stovinti Niekio akivaizdoje, kaip Niekio Sūnus (o tai reiškia — kaip vienintelė be-dievė, be-būtė būtybė, kaip vienintelis a-teistas) žmogus potencialiai yra naikinanti būtybė par excellence. Žmogus gali naikinti ir naikina *dėl* paties naikinimo, ir tas naikinimas kaip tikslas savaime gali teikti jam su niekuo nepalyginamą malonumą. Mestelėjus žvilgsnį į žmonijos istoriją sunku susilaikyti nuo įtarimo, kad tikrą malonumą ir tikrą džiaugsmą žmogui gali teikti *tik* naikinimas. Tuo žmogus ir skiriasi nuo paprasto gyvūno, kuris niekada nenaikina *dėl* paties naikinimo. Gyvūnui naikinimas yra gamtinė būtinybė, todėl gyvūnas beveik niekada neperžengia tos būtinybės ribų. Tik žmogui naikinimas gali tapti prabanga, malonumu ir autentiškiausios saviraiškos būdu. Žinoma, naikinimo džiaugsmas nėra konstanta. Esama epochų, kai naikinimo impulsą slopina džiaugsmingas at-

virumas juslinio pasaulio konkretybei ir pačių daiktų būčiai. Pakaks priminti ankstyvąją Graikiją ir brandžiuosius viduramžius. Tačiau esama epochų, kai naikinimas tampa savotišku idealu, kuris suprojektuojamas į kokio nors Išganytojo ar Terminatoriaus figūrą. Pakaks priminti šlovinguosius Nerono ar Septimijaus Severo laikus, kai pirmųjų žmonijos istorijoje revoliucionierių gaujos su baisinga neapykanta naikino „pagonišką" — „Šėtono" — pasaulį, o ideologiniu stabu (Žodžiu), kurio vardu buvo naikinama, buvo paversta pati švelniausia pasaulio būtybė. O kuri epocha savo stabu padarė Terminatorių, aiškinti nėra reikalo. Žinoma, naikinimas gali būti pavadintas labai nekaltai ir švelniai, pavyzdžiui, vartojimu, o sunaikintas daiktas labai „realistiškai" — pavyzdžiui, preke. Ideologinė sąmonė tuo ir unikali, kad apgaudinėja pati save. Žmogus kaip vis-dar-pasaulio būtybė slepia nuo savęs tai, kad jame pakirdo naikinimo ir susinaikinimo monstras. Bet esmė akivaizdi: vartoti — reiškia naikinti, ir kuo daugiau vartojama, tuo daugiau naikinama. O jei vartojimas tampa ideologiniu idealu ir kategoriniu imperatyvu — tai atsitinka, kai prasideda vartojimas dėl vartojimo — tada absoliučiu, nors ir neįsisąmonintu, Niekio Sūnaus orientyru tampa pats Niekis, išlaisvinantis žmoguje nuolat snūduriuojančias naikinimo pabaisas. Savo ruožtu naikinimo sindromas sustiprėja kaip tik tada, kai žmogus praranda pasaulio konkretybę, kai jis atitrūksta nuo juslinės *artumos*, nuo pačių daiktų juslinio sodrumo ir niekuo nepakeičiamos jų akivaizdžios būties bei tikrovės, kai jis tarsi atbloškiamas į grynąją sąmonę, vadinasi, į jo „sieloje" glūdintį Niekį, kai jis tampa „idealistu" ir ideologu. Paradoksalu tai, kad kaip tik krikščionybė — pirmoji ideologinė religija — žmoguje atrado šį naikinimo sindromą ir pavadino jį prigimtine nuodėme — blogiu, glūdinčiu *tik* žmogaus „sieloje", t.y. jo išgrynintoje, išpasaulintoje sąmonėje. Leibnizas buvo teisus, šį pasaulį pavadindamas geriausiuoju iš visų galimų pasaulių; pasaulyje-savaime kaip būtyje-anapus-žmogaus nėra ir negali būti jokio blogio. Visas ir visokeriopas blogis *gali* ateiti tik iš žmogaus, vienintelės būtybės, galinčios atitrūkti nuo pasaulio-anapus-žmogaus (atsimesti nuo Dievo) ir tapti naikinimo pabaisa. Blogis — tai žmogaus atpalaiduota ir jame atsipalaidavusi naikinimo galy-

bė. Jei Niekio Sūnus paleidžia nuo grandinės jame įkalintas naikinimo harpijas, jos, išsprūdusios į laisvę, pradeda naikinimo darbą ir *pirmąkart* į pasaulį atneša blogį. Ir kaip tik Hegelis buvo pirmasis Vakarų mąstytojas, kruopščiai ir tiksliai aprašęs šitą naikinančio Niekio galybę atpalaiduojantį vyksmą arba naikinančio Niekio *atpalaidavimo* vyksmą, kurį, beje, jis pavadino Istorija. Kaip autentiškiausias „laiko dvasios" ruporas, kaip tikras savosios — konkretybės praradimo ir panideologizmo įsivyravimo — epochos sūnus, Hegelis kruopščiai apmąstė pavojingiausią žmoguje glūdinčią galimybę, galimybę atpalaiduoti naikinančią Niekio galybę, aklą ir nesutramdomą lyg Ramiojo vandenyno taifūnai. Štai kodėl mes jį pavadinome mūsiškės epochos krikštatėviu. Jėga yra mūsų epochos slaptažodis. Ir kaip tik Hegelis sukūrė pirmąją save aukštinančios, tačiau aklos žmogaus jėgos filosofiją, o kartu pirmąją, iki smulkiausių detalių išbaigtą ideologiją kaip tokią. Juk ideologija, kad ir kokia ji būtų, yra tik „nuogo" žmogaus filosofija, tiksliau tariant, filosofija, virtusi tik jėgos instrumentu, o drauge apskritai nustojusi būti filosofija, jei šį žodį traktuosime graikiškai — kaip išminties (o ne jėgos!) meilės žymenį.

Negana to, Hegelis ne tik aprašė naikinimo atpalaidavimo vyksmą, bet ir ištarė savąjį „Tebūnie!" Jei tikėsime Hegeliu, žmogus tiesiog pasmerktas būti ne Mažu Kūrėjėliu (mūsiškio filosofo A. Jakšto ištarmė), o Dideliu Naikintoju. Garsioji pono ir vergo dialektika, kuriai skirti įtaigiausi *Dvasios fenomenologijos* puslapiai, mums nepalieka jokių vilčių ir iliuzijų. Kūryba, sako Hegelis, yra *vergo*, vadinasi, žmogaus silpnybės padarinys arba *silpno* žmogaus dalia; kūrybos impulsas kyla ne iš žmogaus jėgos, o iš jo silpnybės, ne iš pertekliaus, o iš stokos. Kūryba yra tik pačios didžiausios — silpno žmogaus — Niekio baimės padarinys, niekingas, iliuzinis gelbėjimasis nuo Niekio. Jei tik žmogus yra (kaip individas) ar tampa (kaip rūšis) stiprus, tada ir tik tada jis tampa autentiškas, ir iš jo jėgos pertekliaus išsilieja jo tikroji prigimtis — Naikinimo galybė. Stiprus žmogus — ponas — tik vartoja, vadinasi, naikina. Juo stipresnis žmogus kaip pavienis asmuo ar kaip rūšis, juo intensyviau jis naikina, juo labiau jis yra tik vartotojas. Kadangi kiekvieno žmogaus slapčiausias, bet, galima sakyti, ab-

soliutus geismas yra tapti stipriam, pats giliausias, žmogaus esmių esmę išreiškiantis geidulys yra naikinimo geidulys, dažniausiai nesuvoktas troškimas naikinti ir susinaikinti; *susinaikinti*, nes bet koks aklas ir besaikis kitabūties naikinimas yra ir savinaika, nes, aklai naikinant Kitą, grimztama į savasties niekybę ir į savastyje žiojinčią Niekio pragarmę. Jei tikėsime Hegelio dialektine logika, teks patikėti, kad absoliutus žmogaus idealas ir visų slapčiausių troškimų Omega yra Niekis: iš Niekio jis ateina, Niekyje esti, Niekio geidžia ir į Niekį sugrįžta. Teisybė, Hegelis viltingai šneka apie neigimo neigimą, kuris turėtų būti mūsų išganymas ir paguoda. Tačiau du minusai duoda pliusą tik algebroje ir dialektikoje. Gyvenime ir pasaulyje jie duoda du nulius, kuriuos sudėjus išeina dar vienas nulis, dvigubai didesnis už sudėtuosius.

Atmintis ir patirtis mus moko, kad žmoguje glūdinčią naikinimo galybę gali įveikti ne dvigubas ar keturgubas neigimas, išsiskleidžiantis ideologinių pamėklių kriauklėje — nuo pasaulio atitrūkusioje grynojoje sąmonėje, — o kas akimirką vykstantis, irgi sąmoningas, sugrįžimas į konkretybę, prie pažįstamo ir mažo artumos pasaulio, sugrįžimas iš Niekio šešėlių prieblandos į po saule tarpstančią, dienos šviesoje estinčią juslinės daiktų artumos vietovę, kurioje mirtingąjį pasitinka erškėtrožės aromatas, upokšnio čiurlenimas, žydinti obelis ir mylimo žmogaus veidas. Tik artumos vietovėje Niekio Sūnus pabėga nuo Niekio ir susitinka su Būtimi. Tad šiuo požiūriu *Dvasios fenomenologija* prieš jos autoriaus ketinimus yra pati įsakmiausia nuoroda ne tik į konkretybės prarastį, bet ir į būtinybę ją atgauti.

Arvydas Šliogeris

DVASIOS FENOMENOLOGIJA

PRATARMĖ

Aiškinimas, paprastai pateikiamas kokio nors veikalo pratarmėje, — kokį tikslą jame sau kelia autorius, taip pat kokios jo paskatos ir koks, autoriaus nuomone, veikalo santykis su kitomis, ankstesnėmis arba dabartinėmis, to paties objekto traktuotėmis — filosofiniame veikale atrodo esąs ne tik nereikalingas, bet dėl paties dalyko prigimties net nederamas ir netikslingas. Juk tai, kaip ir ką pratarmėje pritiktų pasakyti apie filosofiją, — pavyzdžiui, pateikti istorinę tendencijos ir žiūros taško, bendro turinio ir rezultatų *aptartį*, nurodyti įvairių šen bei ten išsakomų teiginių ir patikinimų apie tiesą ryšį, — negali būti laikoma tuo būdu, kuriuo derėtų išdėstyti filosofinę tiesą. — Be to, kadangi filosofija iš esmės plyti bendrybės, apimančios atskirybę, stichijoje, joje labiau nei kituose moksluose atsiranda iliuzija, kad tikslas arba galutiniai rezultatai išreiškia patį dalyką ir netgi tobulą jo esmę, o palyginti su tuo pats dėstymas, tiesą sakant, yra kažkas neesminga. Priešingai, bendras supratimas, kas, pavyzdžiui, yra anatomija — tarkime, kūno dalių, traktuojamų kaip esatys be gyvybės, žinojimas, — pagal visuotinį įsitikinimą, dar neapima paties dalyko, šio mokslo turinio, todėl būtina pasirūpinti ir tuo, kas ypatinga. — Be to, tokio žinių agregato, neturinčio teisės vadintis mokslu, atveju diskusija apie tikslą ir panašias bendrybes nesiskiria nuo to istorinio ir nesire-

miančio sąvokomis [mąstymo] būdo, kuriuo kalbama apie patį turinį, — apie visus tuos nervus, raumenis ir t.t. Tuo tarpu [šitaip mąstant] filosofijoje atsirastų nedermė tarp tokio dėstymo būdo ir tarp to, kad pati filosofija parodo, jog šitoks būdas netinka tiesai pasiekti.

Lygiai taip pat ir apibrėžiant santykį, neva egzistuojantį tarp kokio nors filosofinio veikalo ir kitų tam pačiam objektui skirtų veikalų, primetamas jam svetimas interesas, o tai, kas svarbu tiesai pažinti, nustumiama į antrąją vietą. Nuomonė apie tiesos ir netiesos priešingumą taip įsigalėjo, kad paprastai tikimasi arba pritarimo egzistuojančiai filosofinei sistemai, arba prieštaravimo jai, o tokią sistemą aiškinant įžvelgiama arba tik viena, arba tik kita. Tokia nuomonė filosofinių sistemų skirtumą suvokia ne tiek kaip progresuojančią tiesos raidą, kiek pirmiausia skirtume įžvelgia prieštaravimą. Pumpuras išnyksta išsiskleidžiant žiedui, ir galima sakyti, kad pastarasis paneigia pirmąjį; lygiai taip pat vaisius skelbia, kad žiedas yra neteisinga augalo esatis, ir kaip jo tiesa vaisius užima žiedo vietą. Šios formos ne tik skiriasi viena nuo kitos, bet ir išstumia viena kitą kaip nesuderinamos. Tačiau tokia taki jų prigimtis kartu daro jas momentais tokio organinio vienio, kuriame jos ne tik neprieštarauja viena kitai, bet ir viena yra tokia pat būtina, kaip ir kita, ir tik šitas vienodas būtinumas sudaro visumos gyvenimą. Tačiau, viena vertus, prieštaravimas kokiai nors filosofinei sistemai suvokia save patį ne šitaip, o kita vertus, suvokianti sąmonė paprastai neįstengia jo išvaduoti iš jo vienpusiškumo ar išlaikyti jį laisvą ir besivaidijančius bei iš pažiūros prieštaringus momentus pripažinti abipusiškai būtinais.

Gali atrodyti, kad reikalauti tokių aiškinimų, kaip ir patenkinti šį reikalavimą, reiškia imtis pačios esmės. Juk kas galėtų geriau išreikšti filosofinio traktato vidinę esmę, jeigu ne jo tikslai ir rezultatai, ir kaip būtų įmanoma juos pažinti

apibrėžčiau, jei ne išryškinant, kuo jie skiriasi nuo to, ką epocha dar sukuria toje pačioje srityje? Tačiau jeigu toks darbas turi būti traktuojamas ne tik kaip pažinimo pradžia, bet kaip tikras pažinimas, tada iš tikrųjų jis priskirtinas prie pramanų, neatskleidžiančių paties dalyko esmės ir rimtumo bei pastangų tą esmę atskleisti regimybę suplakančių su realiu tokių pastangų nebuvimu. Juk dalyko esmę visiškai išreiškia ne jo *tikslas*, o jo *išsklaida*, ir *tikroji* visuma yra ne *rezultatas*, o rezultatas kartu su savuoju tapsmu; tikslas savaime yra negyva bendrybė, panašiai kaip tendencija yra tik siekis, dar stokojantis tikrovės, o grynas rezultatas yra lavonas, už savęs palikęs tendenciją. — Lygiai taip pat *skirtumas* veikiau yra dalyko *riba;* jis yra ten, kur paties dalyko nebėra, arba jis yra tai, kas nėra pats dalykas. Tokios pastangos, skirtos tikslui ar rezultatams, taip pat vieno bei kito skirtumams ir jų aptarimui, kaip tik todėl yra lengvesnis darbas, nei galbūt atrodo. Juk, užuot ėmusis paties dalyko, tokia veiksena visada išveda už jo; užuot jo laikęsis ir jame užsimiršęs, toks žinojimas visada griebiasi kažko kito ir veikiau lieka susijęs su savimi, bet nesiima paties dalyko ir jam neatsiduoda. — Lengviausia svarstyti tai, kas turininga ir patikima; sunkiau — tai suvokti; sunkiausia yra tai, kas susieja viena ir kita, — pateikti to dalyko išsklaidą.

Švietimas ir išsilaisvinimas iš substancinio gyvenimo betarpiškumo visada prasideda ir turi prasidėti tuo, kad sužinomi bendrieji principai ir požiūrio taškai; iš pradžių turi būti pagauta tik *mintis* apie dalyko esmę apskritai, bet kartu būtina ją pagrįsti arba atmesti remiantis argumentais, konkrečią ir turtingą pilnatvę suvokti apibrėžtai, jos atžvilgiu mokėti deramai susigaudyti ir priimti rimtą sprendimą. Bet pirmiausia ši švietimo pradžia parengs vietą tam pilnatviško gyvenimo rimtumui, kuris atveda prie paties dalyko esmės patyrimo, o jeigu prie to prisidės dar ir tai, kad į gyvenimo

gelmę įsismelks sąvokos rimtis, tai toks žinojimas ir sprendimas išsaugos deramą vietą ir diskusijoje.

Tikrasis pavidalas, kuriuo egzistuoja tiesa, gali būti tik mokslinė jos sistema. Prisidėti prie to, kad filosofija priartėtų prie mokslo formos — prie to tikslo, kurį pasiekusi ji galėtų atsisakyti *žinojimo meilės* pavadinimo ir būtų *tikras žinojimas,* — štai ko aš siekiau. Vidinis būtinumas, kad žinojimas būtų mokslas, glūdi žinojimo prigimtyje, o patenkinamas šio dalyko paaiškinimas yra tik pačios filosofijos išsklaida. Tačiau išorinis būtinumas, jei jis suvokiamas bendrai, nepriklausomai nuo asmens ir individualių paskatų atsitiktinumo, yra tas pat, kas ir vidinis būtinumas, tuo pavidalu, kuriuo laikas pateikia savo momentų esatį. Parodyti, kad atėjo metas filosofiją pakylėti iki mokslo, kaip tik todėl būtų vienintelis tikras pastangų pasiekti šį tikslą pateisinimas, nes jis iškeltų šio tikslo būtinumą, o kartu jį net įgyvendintų.

Kai tikrąja tiesos forma laikomas moksliškumas, arba, — o tai yra tas pat, — kai tvirtinama, kad tiesa egzistuoja tik *sąvokos* stichijoje, tada aš žinau, kad, atrodo, šitai prieštarauja tam vaizdiniui, kuris sykiu su savo padariniais yra taip pretenzingai ir taip plačiai įsismelkęs į mūsų epochos įsitikinimus. Todėl šioks toks šito prieštaravimo aptarimas, matyt, nėra nereikalingas, net jeigu jis čia būtų viso labo ne kas kita, kaip patikinimas, kaip ir tai, prieš ką jis nukreiptas. Juk jeigu tiesa egzistuoja tik tame ar, tiksliau sakant, tik kaip tai, kas vadinama čia žiūra, čia betarpišku absoliuto žinojimu, religija, būtimi — ne dieviškos meilės centre, o paties to centro būtyje — tai vien iš to aišku, kad filosofijos išsklaidai reikalinga veikiau tai, kas yra sąvokos formos priešingybė. Absoliutas turi būti ne pasiektas sąvoka, o pajaustas ir įžvelgtas; ne absoliuto sąvoka, o jo pajautimas ir žiūra turi reikalauti žodžio ir būti išsakyti.

Jei toks reikalavimas bus suvoktas bendresniame kontekste ir apžvelgtas toje pakopoje, kurioje dabar yra save

suvokianti dvasia, tai pasirodys, kad ji dabar esti virš substancinio gyvenimo, kurį ji anksčiau skleidė minties stichijoje, virš šio savojo tikėjimo betarpiškumo, virš pasitenkinimo ir pasitikėjimo tuo tikrumu, kurį turėjo sąmonė, įsitikinusi, kad ji jau susitaikė su esme ir jos bendresne, vidine ir išorine, esatimi. Ji ne tik peržengė šias ribas ir perėjo į kitą kraštutinumą — substancijos stokojančią refleksiją, nukreiptą į save pačią, bet įveikė ir šios refleksijos ribas. Jos esmingasis gyvenimas ne tik prarastas; ji dar ir suvokia šią prarastį ir baigtį, kuri sudaro jos turinį. Nusigręždama nuo drumzlinų nuosėdų, pripažindama, kad ji skendi blogyje, ir tai prakeikdama, iš filosofijos dabar ji reikalauja ne tiek *žinojimo,* kas ji *yra,* kiek būties substancialumo ir patikimumo atgaivinimo, vėl pasiekiamo tik per filosofiją. Vadinasi, kad patenkintų šį poreikį, filosofija, girdi, privalanti ne tiek atverti substancijos uždarumą ir jį pakylėti iki savimonės, ne tiek sugrąžinti chaotišką substancijos sąmonę prie apmąstytos tvarkos ir prie sąvokos paprastumo, kiek, priešingai, suversti į krūvą minties perskyras, nuslopinti skaidančią sąvoką ir atgaivinti esmės jausmą, teikti ne tiek *įžvalgą,* kiek *pamokslavimą.* Grožis, šventumas, amžinybė, religija ir meilė yra tie masalai, kurie reikalingi tam, kad sužadintų geismą pakibti ant meškerės; ne sąvoka, o ekstazė, ne šaltas progresuojantis paties dalyko būtinumas, o audringas įkvėpimas, girdi, privalo palaikyti substanciją ir skatinti ją vis plačiau išskleisti savąjį turtingumą.

Šį reikalavimą atitinka perdėta ir, galima sakyti, aistringai ir dirgliai pasireiškianti pastanga išplėšti žmones iš pasinėrimo į juslumą, vulgarybę bei atskirybę ir nukreipti jų žvilgsnį į žvaigždes; tarsi jie, visiškai užmiršę dieviškumą, lyg kirminai būtų linkę tenkintis dulkėmis ir vandeniu. Kadaise dangui jie dovanojo didžiulius minčių ir vaizdų turtus. Viso to, kas yra, reikšmė glūdėjo šviesos gijoje, kuri esi-

niją buvo susiejusi su dangumi; užuot laikęsis *šios* tikrovės, žvilgsnis smigo į dangų, slydo anapus tikrovės, link dieviškosios esybės, link tam tikros, jei galima taip sakyti, anapusinės tikrovės. Dvasios akis prievarta turėjo būti nukreipiama į žemiškąjį buvimą ir prie jo prikaustoma; ir prireikė ilgo laiko, kad tas aiškumas, kuriuo pasižymėjo tik antžemiška būtis, būtų perkeltas į tą miglotumą ir netvarką, kurioje glūdėjo šiapusybės prasmė, ir šitaip būtų sužadintas dėmesys ir atidumas tikrovei kaip tokiai, kuris buvo pavadintas *patyrimu*. — Dabar, atrodo, esama priešingo poreikio; prasmė taip tvirtai įsišaknijusi į žemiškąją būtį, kad reikia tokios pat prievartos tai prasmei pakylėti virš žemės. Dvasia pasirodo esanti tokia skurdi, kad, norėdama atsigaivinti, ji, atrodo, ilgisi tik vargano neapibrėžtos dievybės jausmo, kaip smėlio dykumoje keliauninkas trokšta paprasčiausio vandens gurkšnio. Iš to, kuo tenkinasi dvasia, galima spręsti apie jos prarasties mastą.

Tačiau šis pasitenkinimas gaunant arba šykštumas duodant nepritinka mokslui. Kas ieško tik pamokymo, kas savosios esaties ir minties žemiškąją įvairovę nori apvilkti migla ir siekia neapibrėžtai mėgautis šita neapibrėžta dievybe, tegul pats rūpinasi, kur jam ją rasti; jis nesunkiai susiras priemonių ką nors susigalvoti ir tuo puikuotis.

Šis pasitenkinimas, atsižadantis mokslo, juolab neturi pagrindo manyti, kad toks įkvėpimas ir prieblanda yra kažkas aukštesnio už mokslą. Šitoks pranašiškas šnekėjimas tariasi esąs pačiame centre ir gelmėje, niekinamai žvelgia į apibrėžtumą (horos) ir sąmoningai šalinasi sąvokos bei būtinumo, taip pat ir refleksijos, kuri, girdi, glaudžiasi tik baigtinybėje. Tačiau kaip esama tuščios platumos, taip esama ir tuščios gelmės; kaip esama tam tikro ekstensyvumo tokios substancijos, kuri išsisklaido į baigtinę įvairovę, neturėdama jėgos tą įvairovę susieti, taip esama ir neturiningo intensyvumo,

kuris, kaip gryna, nesiplečianti jėga, yra tas pat, kas ir paviršutiniškumas. Dvasios jėga yra didelė tik tiek, kiek didelis jos pasireiškimas; jos gelmė gili tik tiek, kiek dvasia išdrįsta išsiplėsti ir prarasti save atsiverdama. Tuo pat metu, kai šitas nepasiekęs sąvokos substancinis žinojimas nepagrįstai tariasi savasties savitumą panardinęs į esmę ir filosofuojąs teisingai bei šventai, jis nuslepia nuo savęs tai, kad, užuot atsidavęs Dievui, jis, paniekindamas saiką ir apibrėžtumą, priešingai, leidžia nevaržomai reikštis arba turinio neapibrėžtumui savyje, arba savajai savivalei turinyje. — Atsiduodami nevaržomam substancijos kunkuliavimui, šio žinojimo šalininkai mano, kad, apsvaigindami savimonę ir atsisakydami intelekto, jie yra *tie*, kuriems Dievas suteikia išmintį miegantiems; todėl tai, ką jie miegodami gauna ir pagimdo, iš tikrųjų irgi yra sapnai.

Beje, nesunku pastebėti, kad mūsų epocha yra gimdymo ir perėjimo į naują tarpsnį metas. Dvasia atitrūko nuo ankstesnio savo esaties ir vaizdinių pasaulio ir pasirengusi jį panardinti į praeitį bei imtis darbo persitvarkyti. Tiesa, ji niekada nėra rimties būsenoje, bet nuolat juda pirmyn. Tačiau kaip kūdikiui po ilgo ramaus vegetavimo pirmasis oro gurkšnis nutraukia tik kiekybinio augimo tolydumą — įvyksta kokybinis šuolis, — ir dabar kūdikis jau gimė, taip ir besiformuojanti dvasia lėtai ir tyliai brandina save naujam pavidalui, vieną po kitos ardo savojo ankstesnio pasaulio statinio daleles, o jo klibėjimą parodo tik pavieniai simptomai. Lengvabūdiškumas ir nuobodulys, įsismelkiantys į esamybę, neapibrėžta nežinomybės nuojauta — štai ženklai, rodantys, kad artėja kažkas nauja. Šitoks laipsniškas trupėjimas, nepakeitęs visumos vaizdo, nutraukiamas brėkšmos, kuri, tarsi žaibas, vienu ypu nupiešia naujo pasaulio paveikslą.

Tačiau tobulos tikrovės toji naujybė turi tiek pat nedaug kaip tik ką gimęs kūdikis; ir labai svarbu to neišleisti iš akių. Pirmasis pasirodymas iš pradžių yra tik jos betarpiškumas

arba jos sąvoka. Kaip statinys dar nebaigtas, kai pakloti jo pamatai, taip ir pasiekta visumos sąvoka dar nėra pati visuma. Kai norime matyti ąžuolą su galingu kamienu, išsikerojusiomis šakomis ir lapų masyvu, nesame patenkinti, kai vietoj jo mums rodoma gilė. Taip ir mokslas, tam tikro dvasios pasaulio karūna, pradžioje dar nėra užbaigtas. Naujos dvasios pradžia yra plataus įvairiausių švietimo formų perversmo padarinys, labai vingiuoto kelio ir daugkartinių pastangų bei įtempto triūso rezultatas. Toji pradžia yra visuma, sugrįžusi į save iš laiko sekos, kaip ir iš savo plėtros erdvėje; ji yra iš tapsmo kilusi *paprasta visumos sąvoka*. Tačiau šitos paprastos visumos tikrovė pasireiškia tuo, kad anie momentiniai pavidalai išsiskleidžia atsiradusioje prasmėje ir formuojasi iš naujo, bet jau savo naujoje stichijoje.

Tuo tarpu, kai pirmasis naujo pasaulio pasireiškimas iš pradžių yra tik į savo *paprastumą* įsisupusi visuma arba jo bendras pagrindas, sąmonė, priešingai, dar laiko atmintyje ankstesnės esaties turtingumą. Naujame pasirodžiusiame pavidale ji pasigenda turinio plėtros ir skaidos; bet dar labiau ji pasigenda formos išsklaidos, kurios dėka patikimai apibrėžiami skirtumai ir sutvarkomi jų patvarūs santykiai. Be šitokios išsklaidos mokslas stokoja visuotinio *suprantamumo* ir atrodo esąs ezoterinė kelių pavienių asmenų nuosavybė; — ezoterinė nuosavybė, nes jis pirmiausia egzistuoja kaip sąvoka arba kaip jo vidus; pavienių asmenų, nes reikšdamasis neišskleistu pavidalu jis tampa atskirybe. Tik tai, kas yra visiškai apibrėžta, kartu yra egzoteriška, suvokiama ir tinkama tam, kad to būtų galima išmokti ir kad tai būtų visų nuosavybė. Intelektinė mokslo forma yra visiems atviras ir visiems vienodai tinkamas kelias į jį, ir intelektu pasiekti protingą žinojimą yra teisingas sąmonės, siekiančios mokslo, reikalavimas; juk intelektas yra mąstymas, grynasis „*Aš*" apskritai, ir intelektiška yra tai, kas jau žinoma ir bendra mokslui bei nemokslinei sąmonei; dėl to pastaroji gali tiesiogiai patekti į mokslą.

Mokslas, kuris tik prasideda ir todėl dar nėra pasiekęs nei visiško detalumo, nei formos tobulumo, dėl viso to yra peikiamas. Tačiau jei šis peikimas pretenduotų įsismelkti į mokslo esmę, jis būtų neteisingas ir taip pat neleistinas, kaip ir noras nepripažinti anos išsklaidos būtinumo. Atrodo, kad šis prieštaravimas yra pats svarbiausias mazgas, kurį išnarplioti stengiasi dabartinis mokslinis švietimas ir kurio pinklių jis dar deramai nesupranta. Vieni puikuojasi medžiagos gausa ir jos suprantamumu, kiti mažų mažiausiai ignoruoja šiuos dalykus ir didžiuojasi betarpišku protingumu bei dieviškumu. Nors pirmieji — vien tik tiesos jėga arba ir spaudžiami kitų — nutildyti, ir nors jie jaučiasi nugalėti paties dalyko esmės požiūriu, tačiau vis dėlto jie nėra patenkinti anų reikalavimu požiūriu, nes tie reikalavimai yra teisingi, tačiau nerealizuoti. Jų tylėjimas tik iš dalies nulemtas [priešininkų] pergalės; iš dalies jį nulemia nuobodulys ir abejingumas, kurie paprastai yra nuolat būdraujančio lūkesčio ir neišpildytų pažadų padarinys.

Dėl turinio pasakytina, kad kiti kartais ganėtinai lengvabūdiškai tenkinasi dideliu išsamumu. Savo srityje jie sukaupia daugybę medžiagos, būtent tokios, kuri jau žinoma ir sutvarkyta, o kadangi dažniausiai jie užsiiminėja keistenybėmis ir kuriozais, jiems atrodo, kad jie juo labiau disponuoja viskuo kitu — tuo, su kuo žinojimas savaip jau susidorojo; be to, jiems atrodo, kad kartu jie jau įvaldė ir tai, kas nepalenkta taisyklėms; taip jie viską pajungia absoliučiai idėjai, kuri šitaip lyg ir atpažįstama visur ir atrodo jau išaugusi į išplėtotą mokslą. Bet jeigu atidžiau įsižiūrėsime į šią plėtotę, paaiškės, kad ji atsirado ne todėl, jog viena ir tas pat save įvairiopai suformavo, bet kad toji plėtotė yra beformis vieno ir to paties kartojimas, kad šitas vienas ir tas pat yra tik išoriškai pritaikytas įvairiai medžiagai ir pasižymi nuobodžia įvairovės regimybe. Savaime gal ir teisinga idėja

iš tikrųjų visada sustoja savo pradinėje stadijoje, jei raida pasireiškia ne kaip nors kitaip, o tik tokiu tos pačios formulės kartojimu. Viena nejudri forma, į kurią žinojimo subjektas įspraudžia tai, kas duota, medžiaga, išoriškai panardinta į šitą nejudrią stichiją — visa tai, kaip ir savavališki prasimanymai apie turinį, toli gražu nėra įgyvendinimas to, ko reikalaujama, būtent — iš savęs kylančios pavidalų gausos ir patį save apibrėžiančio jų skirtingumo. Priešingai, tai yra vienspalvis formalizmas, pasiekiantis tik medžiagos skirtybes ir tai padarantis būtent todėl, kad medžiaga jau yra paruošta ir žinoma.

Negana to, šitą monotoniją ir abstrakčią bendrybę tas formalizmas pateikia kaip absoliutą; jis tikina, kad nepasitenkinimas ja yra nesugebėjimas įvaldyti absoliutų žiūros tašką ir jo tvirtai laikytis. Anksčiau pakakdavo tuščios galimybės ką nors įsivaizduoti kitaip, kad paneigtum kokį nors vaizdinį, ir tai pačiai tuščiai galimybei, bendro pobūdžio minčiai, dar buvo priskiriama visa pozityvi tikro pažinimo vertė; o šiuo atveju mes irgi matome, kad visa vertė priskiriama bendrai idėjai, turinčiai šitokią tikrovės stokojančią formą, ir kad spekuliatyvine mąstysena laikomas skirtybių ir apibrėžtumų ištirpdymas arba, kitaip sakant, jų nuobloškis į tuštumos pragarmę, kuris toliau neplėtojamas ir savaime nepasiteisina. Apmąstyti kokią nors esatį taip, kaip ji yra *absoliute*, o šiuo atveju reiškia ne ką kita, kaip teigti, kad nors dabar apie ją ir buvo šnekama kaip apie tam tikrą kažką, tačiau absoliute, tame A=A, nieko panašaus visai nėra: jame vìsa yra viéna. Šitą vientisą žinojimą, kad absoliute vìsa yra vienoda, priešinti skaidančiam ir pilnatviškam ar pilnatvės ieškančiam ir reikalaujančiam pažinimui, arba savąjį *absoliutą* pateikti kaip naktį, kurioje, kaip sakoma, visos katės juodos, yra ne kas kita, kaip tuštumon nugrimzdusio pažinimo naivumas. — Formalizmas, kuriuo skundžiasi ir kurį

plūsta naujųjų laikų filosofija ir kuris vėl atgimė joje pačioje, neišnyks iš mokslo — net jeigu jo nepakankamumas akivaizdus ir jaučiamas — tol, kol absoliučios tikrovės pažinimas visiškai aiškiai nesuvoks savo prigimties. — Atsižvelgiant į tai, kad bendras vaizdinys, ankstesnis už bandymą jį realizuoti, palengvina to realizavimo pagavą, čia naudinga bendrais bruožais nužymėti apytikrius jo kontūrus kartu siekiant ta pačia proga pašalinti kai kurias formas, nes įpratimas prie jų apsunkina filosofinį pažinimą.

Mano požiūriu, kuris turi pasiteisinti tik per sistemos išsklaidą, viską lemia tai, kad tiesa būtų suvokta ir išreikšta ne tik kaip *substancija,* bet ir kaip *subjektas.* Kartu reikia pažymėti, kad substancialumas apima tiek bendrybę, arba *žinojimo betarpiškumą,* tiek ir tą betarpiškumą, kuris yra *būtis,* arba betarpiškumas žinojimui. — Jeigu Dievas, suvoktas kaip viena substancija, papiktino tą epochą, kurioje ši apibrėžtis buvo išsakyta, tai šią aplinkybę iš dalies lėmė instinktyvi nuojauta, kad šitokia suvoktis tik pražudo savimonę, jos neišsaugo, o iš dalies — priešingas požiūris, kuris tvirtai laikosi mąstymo kaip mąstymo, *bendrybės,* to paties paprastumo arba neišskaidyto, nejudraus substancialumo; ir jeigu, trečia, mąstymas sujungia su savimi substancijos kaip tokios būtį ir betarpiškumą arba žiūrą suvokia kaip mąstymą, tai dar kyla klausimas, ar toji intelektinė žiūra vėl nenugrimzta į inertišką paprastumą ir pačios tikrovės nevaizduoja netikroviškai.

Gyvoji substancija kartu yra būtis, kuri iš tiesų yra *subjektas* arba — o tai yra tas pat — kuri iš tiesų tikroviška tik tiek, kiek ji yra savitaigos judėjimas, arba kiek ji yra sau tapimo „kitu" įtarpinimas, sugrąžinantis kitumą į savastį (die Vermittlung des sich anders Werdens mit sich selbst). Substancija kaip subjektas yra grynas *paprastas negatyvumas,* ir kaip tik todėl ji yra paprastumo sudvejinimas, arba supriešinantis

padvigubinimas, kuris vėlgi yra šitos abejingos skirtybės ir jos priešybės neigimas; tik šita *atsistatanti* lygybė arba refleksija kitabūtyje, sugrąžinanti į save, o ne tam tikras *pirmapradis* vienis kaip toks arba *betarpiškumas* kaip toks, yra tiesa. Ji yra jos pačios tapsmas, ratas, kurio tikslas ir pradžia yra jo pabaiga ir kuriam tikrumą suteikia tik jo įgyvendinimas ir pabaiga.

Taigi Dievo gyvenimas ir dieviškasis pažinimas gali būti apibūdintas ir kaip tam tikras meilės žaidimas su pačia savimi; bet ši idėja degraduoja ir virsta pamokymu ar net trivialybe, jeigu ji stokoja rimties, kančios, kantrybės ir negatyvumo darbo. Žinoma, *savyje* tas gyvenimas yra netrikdoma lygybė ir vienovė su pačiu savimi, kuri neteikia rimtos reikšmės kitabūčiai ir susvetimėjimui, kaip ir šio susvetimėjimo pergalėjimui. Tačiau šita būtis-*savyje* yra abstrakti bendrybė, kurioje nepaisoma jos prigimties, kurios esmė — *būti sau* (für sich zu sein), o kartu ir formos savijudos apskritai. Jeigu tariama, kad forma prilygsta esmei, tai kaip tik todėl būtų klaidinga manyti, kad pažinimas galėtų tenkintis tąja būtimi-savyje arba esme, bet nepaisyti formos, ir kad absoliutus principas arba absoliuti žiūra duotų galimybę apsieiti be esmės išsklaidos arba formos raidos. Kaip tik todėl, kad forma tokia pat svarbi esmei, kaip esmė pačiai sau, esmę dera suprasti ir išreikšti ne tik kaip gryną esmę, t.y. kaip betarpišką substanciją, arba kaip gryną dievybės savižiūrą, bet lygiai taip pat ir kaip *formą*, t.y. parodyti visą išplėtotos formos turtingumą; tik tokiu atveju esmė bus suvokta ir išreikšta tikroviškai.

Tiesa yra visuma. Bet visuma yra tik per savo raidą save įgyvendinanti esmė. Apie absoliutą reikia pasakyti, kad savo esme jis yra *rezultatas*, kad jis tik *pabaigoje* yra tai, kas jis yra iš tiesų; ir jo prigimtis pasireiškia kaip tik tuo, kad jis yra tikroviškas, kad jis yra subjektas arba tapsmas pačiu sa-

vimi. Kad ir kaip prieštaringa gali pasirodyti tai, kad absoliutas esmingai turi būti suvokiamas kaip rezultatas, bet pakanka truputį pamąstyti, kad šis tariamas prieštaravimas išnyktų. Pradmuo, principas, arba absoliutas, toks, kaip jis išreiškiamas pirmiausia ir betarpiškai, yra tik bendrybė. Akivaizdu, kad kai aš sakau: „*visi* gyvūnai", šis posakis negali būti laikomas zoologija; lygiai taip pat akivaizdu, kad žodžiai „dievybė", „absoliutas", „amžinybė" ir t.t. neišreiškia to, kas juose glūdi; o juk iš tikrųjų tik tokie žodžiai išreiškia žiūrą kaip tai, kas betarpiška. Tai, kas yra daugiau nei toks žodis, tegul tai būtų tik perėjimas prie kokio nors sakinio, yra tam tikras *tapimas kitu*, kuris turi būti atšauktas; tai yra tarpininkavimas (Vermittlung). Bet kaip tik jis yra tai, kuo bjaurimasi, tarsi absoliutaus pažinimo būtų atsisakoma tuo, kad tarpininkavimui priskiriama kažkas daugiau nei tik tai, kad jis nėra kažkas absoliutu ir kad absoliute jo visai nesama.

Bet iš tikrųjų šis bjaurėjimasis kyla iš to, kad nežinoma, kas yra tarpininkavimas ir pats absoliutus pažinimas. Juk tarpininkavimas yra ne kas kita, kaip savaime judanti lygybė pačiam sau (sich bewegende Sichselbstgleichheit), arba ji yra refleksija į patį save, sau-estinčio „*Aš*" momentas, grynas negatyvumas arba *paprastas tapsmas*. „*Aš*" arba tapsmas apskritai, tas tarpininkavimas, dėl savo paprastumo yra būtent tampantis betarpiškumas ir tai, kas betarpiška. — Todėl, jeigu refleksija pašalinama iš to, kas yra tiesa, ir nesuvokiama kaip pozityvus absoliuto momentas, atsisakoma pripažinti protą. Refleksija yra kaip tik tai, kas tiesą padaro rezultatu, bet kartu ji įveikia tą priešingybę jos tapsmui, nes šis tapsmas irgi yra paprastas ir todėl nesiskiria nuo to, kas yra tiesa, nuo formos, kurios esmė — rezultate pasirodyti kaip tai, kas *paprasta;* negana to, tas tapsmas kaip tik ir yra šitas sugrįžimas į paprastumą. — Nors gemalas *savyje* ir yra

žmogus, tačiau jis nėra žmogus *sau;* sau jis yra toks tik kaip išsiskleidęs protas, save *padaręs* tuo, kas jis yra *savyje.* Tik taip pasireiškia jo tikrovė. Bet šis rezultatas pats yra paprastas betarpiškumas, nes jis yra save suvokianti laisvė, glūdinti savyje, laisvė, kuri neatstūmė prieštaravimo ir nuo jo nenusisuko, o su juo susitaikė.

Tai, kas pasakyta, galima išreikšti ir šitaip: protas yra *tikslinga veika.* Prasimanytos prigimties pakylėjimas virš nesuprasto mąstymo ir pirmiausia išorinio tikslingumo ištrėmimas apskritai diskreditavo *tikslo* formą. Tačiau jau pagal Aristotelio apibrėžimą, kad gamta yra tikslinga veika, tikslas yra tai, kas betarpiška, tai, kas nejudru, bet pats judina, taigi tai, kas yra subjektas. Jo abstrakti galia judinti yra *būtis-sau* arba grynas negatyvumas. Tik todėl rezultatas yra tas pat, kas pradžia, nes pradžia yra tikslas; arba: tai, kas tikroviška, yra tas pat, kas ir šio dalyko sąvoka tik todėl, kad tai, kas betarpiška, savyje turi savastį arba gryną tikrovę kaip tikslą. Įgyvendintas tikslas arba akivaizdžiai esanti tikrovė yra judėjimas ir išsiskleidęs tapsmas; bet kaip tik ši nerimastis yra savastis; ir anam pradžios betarpiškumui bei paprastumui ji prilygsta todėl, kad ji yra rezultatas, tai, kas sugrįžo į save; tačiau tai, kas sugrįžo į save, yra kaip tik savastis, o savastis yra su savimi susijusi lygybė ir paprastumas.

Poreikis įsivaizduoti absoliutą kaip *subjektą* naudojosi tokiais teiginiais: *Dievas* yra amžinybė arba moralinė pasaulio tvarka, arba meilė ir t.t. Tokiuose teiginiuose tai, kas yra tiesa, visai tiesiogiai nustatoma tik kaip subjektas, bet nepateikiama kaip reflektavimosi judėjimas į save. Vienas tokio tipo teiginys prasideda žodžiu *Dievas.* Savaime šis žodis yra beprasmiškas garsas, vien tik pavadinimas; tik predikatas pasako, *kas jis yra,* taigi pripildo jį ir suteikia jam reikšmę; tik tokioje pabaigoje tuščia pradžia tampa tikrovišku žinoji-

mu. Jei taip, tai nesuprantama, kodėl nekalbama tik apie amžinybę, moralinę pasaulio tvarką ir t.t., arba, kaip senovės [filosofai], — apie grynąsias sąvokas, būtį, vienį ir t.t., taigi apie tai, kas prasminga nepridūrus beprasmiško garso. Tačiau šiuo žodžiu ženklinama kaip tik tai, kad nustatyta ne kokia nors būtis ar esmė, ar bendrybė apskritai, o tai, kas reflektuota į save, t.y. subjektas. Tačiau kartu tai tik nujaučiama. Subjektas imamas kaip pastovus taškas, prie kurio, kaip prie atramos, pritvirtinami predikatai; tai atliekama judėjimu, priklausančiu tam, kuris žino apie tą tašką, ir netraktuojamu kaip tai, kas priklauso pačiam taškui; o juk tik toks judėjimas turinį leistų pateikti kaip subjektą. Būdamas tokio pobūdžio, judėjimas negali priklausyti pačiam subjektui; tačiau tarus egzistuojant aną tašką, judėjimas ir negali būti kitoks; jis gali būti tik išorinis. Ana nuojauta, kad absoliutas yra subjektas, kaip tik todėl ne tik nėra šios sąvokos tikrovė, bet netgi daro ją negalimą, nes toji nuojauta subjektą traktuoja kaip nejudrų tašką, tuo tarpu jis yra savijuda.

Iš įvairių išvadų, kylančių iš to, kas pasakyta, galima išskirti tai, kad žinojimas yra tikroviškas ir gali būti išdėstytas tik kaip mokslas arba kaip *sistema;* kad, be to, vadinamasis filosofijos pamatinis teiginys arba principas, jei jis teisingas, kartu yra klaidingas vien todėl, kad jis yra pamatinis teiginys arba principas. — Todėl jį nesunku nuneigti. Šis nuneigimas pasireiškia tuo, kad parodomas jo nepakankamumas; o nepakankamas jis yra todėl, kad yra tik bendrybė arba principas, pradžia. Jei nuneigimas pagrįstas, tai jis paimtas ir išplėtotas iš jo paties, o ne įvykdytas iš šalies, remiantis priešingais patikinimais ar pramanais. Vadinasi, toks nuneigimas, tiesą sakant, būtų principo išplėtojimas, o kartu jo nepakankamumo papildymas, jeigu tik čia nesama klaidos ta prasme, kad nuneigiant paisoma tik nuneigimo *negatyviosios* pusės, o jo tolesnė eiga bei rezultatas nesuvokiami ir iš jų

pozityviosios pusės. — Ir priešingai, tikra, *pozityvi* pradžios išsklaida kartu ir lygiai taip pat yra ir negatyvus santykis su ta pradžia, būtent su jos vienpusiška forma — tik *betarpiškos* esaties arba *tikslo*. Vadinasi, tokią išsklaidą galima traktuoti ir kaip nuneigimą to, kas sudaro sistemos *pagrindą*, bet geriau ją traktuoti kaip nuorodą į tai, kad sistemos *pagrindas* arba principas iš tikrųjų yra tik jos *pradžia*.

Tai, kad tiesa yra tikroviška tik kaip sistema, ar kad substancija iš esmės yra subjektas, išreikšta tuo vaizdiniu, kuris absoliutą pateikia kaip *dvasią*, — tai yra kilniausia sąvoka, priklausanti naujiesiems laikams ir jų religijai. Tik tai, kas dvasiška, yra *tikroviška*; tai yra esmė arba būtis-*savyje*; dvasia yra tai, kas sueina į *santykį* su savimi, arba tai, kas *apibrėžta*; ji yra *kitabūtis* ir *būtis-sau*, ir tai, kas šioje apibrėžtyje arba savojoje būtyje-už-savęs (Äußersichsein) pasilieka savyje; arba ji yra *savyje ir sau*. — Tačiau ji yra toji būtis-savyje-ir-sau tik mums arba *savyje*, tai yra dvasinė *substancija*. Ji privalo būti tokia pat ir *pačiai sau*; ji privalo būti žinojimu apie dvasiškumą ir žinojimu apie save kaip dvasią. Tai reiškia, kad ji privalo būti sau kaip *objektas*, bet lygiai taip pat betarpiškai — kaip *įtarpintas*, vadinasi, įveiktas, į save reflektuotas objektas. Tas objektas yra būtis-sau tik mums, nes jo dvasinis turinys pagimdytas jo paties; tačiau kadangi jis ir sau pačiam yra būtis-sau, tai toji savigimda, grynoji sąvoka, jam kartu yra objektinė stichija, kurioje glūdi jo esatis; ir šitokiu būdu objektas kaip esatis sau pačiam yra į save reflektuotas objektas. Dvasia, šitaip pažįstanti save kaip dvasią, yra *mokslas*. Ji yra mokslo tikrovė ir karalystė, kurią jis susikuria savojoje stichijoje.

Grynoji savižina absoliučioje kitabūtyje, šitas eteris *kaip toks*, yra mokslo pagrindas ir pamatas arba *žinojimas bendrybės stichijoje*. Filosofijos pradžia taria, kad sąmonė laikosi šioje stichijoje, arba reikalauja, kad taip būtų. Bet patį savo iš-

baigtumą ir skaidrumą ši stichija gauna tik savojo tapsmo judrumo dėka. Ji yra grynas dvasiškumas arba bendrybė, turinti paprasto betarpiškumo pobūdį. Kadangi toji stichija yra dvasios betarpiškumas, kadangi substancija apskritai yra dvasia, tai ta stichija yra *nuskaidrėjęs esmiškumas*, refleksija, kuri pati yra paprasta, kuri yra betarpiškumas, būtis, kuri yra refleksija į save pačią. Savo ruožtu iš savimonės mokslas reikalauja, kad ji pakiltų į šitą eterį, kad galėtų gyventi ir gyventų su juo ir jame. Priešingai, individas turi teisę reikalauti, kad mokslas jam duotų kopėčias, kuriomis būtų galima užlipti bent jau iki tokio žiūros taško. Jo teisę pagrindžia absoliutus jo savarankiškumas, kuriuo jis gali disponuoti kiekviename savojo žinojimo pavidale, nes kiekviename tokiame pavidale, nepriklausomai nuo to, ar mokslas jį pripažino, ar ne, ir nepriklausomai nuo turinio, individas kartu yra absoliuti forma, kitaip tariant, disponuoja savo paties *betarpišku tikrumu* ir — jei atiduotume pirmenybę tokiam pasakymui — kartu yra besąlyginė *būtis*. Jeigu sąmonės požiūris, pasireiškiantis tuo, kad objektinius daiktus ji pažįsta kaip savo priešybę, o save pažįsta kaip jų priešybę, mokslo atžvilgiu pasirodo kaip kažkas *„kita"* — o tai, kas šį požiūrį laiko jo stichijoje, priešingai, pasirodo kaip dvasios prarastis — tada tokiam požiūriui mokslo stichija yra anapusinė tolybė, kurioje jis jau praranda patį save. Kiekviena iš šių dviejų pusių kitai pusei atrodo esanti išvirkščia tiesa. Naivus natūralios sąmonės pasitikėjimas mokslu yra nežinia iš kur atsiradusi jos pastanga nors sykį pasivaikščioti ant galvos; užimti tokią neįprastą padėtį ir būnant joje judėti šią sąmonę priverčia netikėta ir, kaip jai atrodo, visai nereikalinga prievarta, kurią ji susigalvojo pritaikyti sau pačiai. — Tegul mokslas savaime būna kuo tik nori, tačiau betarpiškos savimonės atžvilgiu jis pasirodo kaip kažkas iškreipta; arba: kadangi betarpiškoji savimonė yra tikrovės principas, mokslas, kaip bū-

tis-sau būdamas už tos savimonės, turi netikrovės formą. Todėl mokslas turi susieti su savimi aną stichiją arba, tiksliau sakant, parodyti, kad toji stichija priklauso jam pačiam ir paaiškinti, kaip ji jam priklauso. Stokodamas tokios tikrovės jis yra tik *būtis-savyje, tikslas,* kuris vis dar yra tik tam tikra *vidujybė,* kuris esti ne kaip dvasia, o vis dar yra tik dvasinė substancija. Jis privalo išeiti išorėn ir tapti būtimi-sau, o tai reiškia tik tai, kad jis privalo savimonę apibrėžti kaip sutampančią su juo pačiu.

Šitoks *mokslo apskritai* arba *žinojimo* tapsmas ir yra tai, ką parodo *dvasios fenomenologija,* kaip pirmoji dvasios sistemos dalis. Žinojimas, toks, koks jis yra iš pradžių, arba *betarpiškoji dvasia,* yra tai, kas bedvasiška; tai yra *juslinė sąmonė.* Kad taptų tikru žinojimu arba kad sukurtų mokslo stichiją, kuri yra jo grynoji sąvoka, žinojimas privalo nusitiesti ilgą kelią. — Šitas tapsmas, toks, koks jis susiklosto savo turiniu ir jame pasirodančiais pavidalais, pasireiškia kaip kažkas kita, o ne kaip nemokslinės sąmonės vedlys į mokslą; ir ne kaip mokslo pagrindimas; ir, be to, ne kaip toks įkvėpimas, kuris, tarsi šūviu iš pistoleto, iškart pradeda nuo absoliutaus žinojimo ir su kitais požiūriais susidoroja jau vien tuo, kad pareiškia, jog jie neverti jokio dėmesio.

Tuo tarpu uždavinį išvesti individą iš neišsimokslinimo būsenos ir jį atvesti prie žinojimo reikėjo suprasti bendrąja prasme; reikėjo atskleisti, kaip formuojasi visuotinis individas, pasaulinė dvasia. — Dėl jųdviejų santykio pasakytina, kad visuotiniame individe pasirodo, kaip kiekvienas momentas įgyja konkrečią formą ir savąjį pavidalą. Tačiau pavienis individas yra netobula dvasia, tam tikras konkretus pavidalas, kurio visoje esatyje vyrauja viena apibrėžtis ir kuriame kitos apibrėžtys pasirodo tik miglotu pavidalu. Toje dvasioje, kuri stovi aukščiau už kitą [dvasią], žemesnė konkreti esatis reiškiasi tik kaip nykstantis momentas; kas

anksčiau buvo pati dalyko esmė, dabar yra tik pėdsakas; jo pavidalas neryškus ir tapęs paprastu atspalviu. Individas, kurio substancija yra aukščiau stovinti dvasia, šitą praeitį pereina kaip tas, kuris, imdamasis aukštesnio mokslo, apžvelgia parengtines, seniai jo įsisavintas žinias, kad atgaivintų jų turinį; jis jas prisimena, jomis nesidomėdamas ir ilgai prie jų negaišdamas. Kiekvienas individas lygiai taip pat pereina ir visuotinės dvasios formavimosi pakopas, tačiau tik kaip pavidalus, jau apleistus dvasios, kaip jau nutiesto ir išlyginto kelio tarpsnius; o dėl žinių, tai mes matome, kad tai, kas ankstesnėse epochose domino subrendusią vyrų dvasią, dabar yra tapę vaikiško amžiaus žiniomis, pratimais ar net žaidimais, o pedagoginėje pažangoje mes atpažįstame pasaulio švietimo istoriją, tarsi nužymėtą bendrais kontūrais. Ši praėjusi esatis yra jau įgyta visuotinės dvasios nuosavybė, sudaranti individo substanciją arba jo neorganinę prigimtį. Šiuo požiūriu švietimas, jei į jį žvelgiame individo aspektu, pasireiškia tuo, kad individas perima šitą gatavą duotį, įsiurbia į save jos neorganinę prigimtį ir palenkia ją sau. Tačiau lygiai taip pat ir visuotinė dvasia arba substancija susikuria savimonę, o kartu savąjį tapsmą ir refleksiją į save.

Šį formuojantį judėjimą tiek jo išsamumo ir būtinumo požiūriu, tiek į dvasią jau panirusių ir įsisavintų momentų požiūriu atskleidžia besiformuojantis mokslas. Tikslas yra dvasios įžvalga į tai, kas yra žinojimas. Nekantrumas reikalauja to, kas neįmanoma, būtent — pasiekti tikslą, neturint priemonių. Viena vertus, reikia nueiti *visą* šį sunkų kelią, nes kiekvienas momentas yra būtinas; kita vertus, prie kiekvieno momento reikia *sustoti,* nes kiekvienas momentas pats yra individualus išbaigtas pavidalas ir traktuotinas kaip absoliutus tik tiek, kiek jo apibrėžtis suvokiama kaip visuma ar konkretybė arba kaip visuma, pasireiškianti šia savita apibrėžtimi. — Ka-

dangi tiek individo substancija, tiek ir pasaulinė dvasia turėjo kantrybės pereiti šias formas per ilgą laiko tarpsnį ir imtis milžiniško pasaulinės istorijos darbo ir kadangi jokiomis mažesnėmis pastangomis [dvasia] negalėjo pasiekti savimonės (Bewußtsein über sich), savaime suprantama, kad individas negali suvokti savo substancijos, dėdamas mažiau pastangų. Bet kartu jis turi mažiau vargo, nes *savyje* tai jau padaryta — turinys jau yra į galimybę nugrimzdusi tikrovė ir sutramdytas betarpiškumas. Jau tik *mąstomas*, jis yra individualybės nuosavybė; jau nebėra reikalo *esatį* paversti *būtimi-savyje;* belieka tik *būtį-savyje* paversti *būties-sau* forma. Kaip tai vyksta, dera apibrėžti tiksliau.

Tai, ko individui šiame judėjime nebereikia daryti, yra *esaties* įveika; o tai, kas dar lieka, yra *vaizdinys* ir *susipažinimas* su formomis. Į substanciją sugrąžinta esatis anuo pirmuoju neigimu iš pradžių perkeliama į savasties stichiją tik *betarpiškai;* vadinasi, ji dar turi tą patį nesuvokto betarpiškumo arba nejudraus abejingumo pobūdį, kaip ir pati esatis; kitaip tariant, ji yra perėjusi tik į *vaizdinį.* — Kartu ir dėl to paties ji yra kažkas *žinoma,* kažkas tokio, su kuo dvasia jau susidorojo ir todėl ja nebesidomi ir nebenukreipia į ją savo veiklos. Veikla, kuria susidorojama su esatimi, yra betarpiškas arba nereflektuotas (daseiende) tarpininkavimas, o todėl tik pavienis savęs nesuvokiančios dvasios judėjimas. Tuo tarpu žinojimas, priešingai, yra nukreiptas prieš šitokiu būdu atsiradusį vaizdinį, prieš šitą žinojimo formą; jis yra *visuotinės savasties* veikla ir tai, kuo suinteresuotas mąstymas.

Tai, apie ką žinoma apskritai — dėl to, kad tai *žinoma,* — dar nėra pažinta. Paprasčiausia saviapgaulė ir kitų apgaudinėjimas — pažinimo vyksme tarti kažką esant žinoma ir šituo pasitenkinti; kad ir kas būtų plepama, toks žinojimas nejuda iš vietos ir nežinoma, kaip jam tai nutinka. Subjektas ir objektas ir t.t., Dievas, gamta, intelektas, juslumas ir t.t. ne-

apdairiai laikomi pagrindu, kaip kažkas žinoma ir reikšminga, ir imami kaip atspirties taškai, kuriais remiamasi ir prie kurių sugrįžtama. Jie lieka nejudrūs, o judėjimas svyruoja tarp jų tai į vieną, tai į kitą pusę ir šitaip palyti tik jų paviršių. Lygiai taip pat pagava ir patikrinimas pasireiškia tuo, kad stengiamasi įžvelgti, ar kiekvienas asmuo tai, kas apie juos pasakyta, suranda ir savajame vaizdinyje, ar jie jam atrodo kaip tik tokie, ar jie jam žinomi kaip tik šitaip, ar ne.

Analizuoti kokį nors vaizdinį, kaip tai buvo daroma anksčiau, jau reiškė ne ką kita, kaip įveikti to vaizdinio žinomybės formą. Kokį nors vaizdinį išskaidyti į jo pirminius elementus reiškia sugrįžti prie jo momentų, kurie bent jau neturi išankstinio vaizdinio formos, bet sudaro betarpišką savasties nuosavybę. Teisybė, tokia analizė atveda tik prie *minčių*, kurios pačios yra žinomos, patvarios ir nejudrios apibrėžtys. Tačiau esminis momentas yra kaip tik tai, kas *išskaidyta*, kas netikroviška; juk tik todėl, kad konkretybė išsiskaido ir tampa netikroviška, ji ir yra tai, kas save judina. Skaidymo veikla yra *intelekto* galia ir darbas; tai nuostabiausia ir didingiausia — ar net absoliuti — galia. Uždaras ratas, kuris rymo savyje ir kaip substancija apima savo momentus, yra betarpiškas ir todėl nuostabos nekeliantis santykis. Tačiau tuo, kad nuo savo srities atskirtos akcidencijos kaip tokios, kad tai, kas susieta ir tikroviška tik kito atžvilgiu, įgyja savąją esatį ir savarankišką laisvę, pasireiškia milžiniška negatyvumo galybė; tai yra mąstymo, grynojo „*Aš*" energija. Mirtis, jei mes šitaip pavadinsime tą netikrovę, yra tai, kas baisiausia, ir norint išsaugoti tai, kas miręs, reikia didžiausios jėgos. Bejėgis grožis nekenčia intelekto, nes intelektas iš grožio reikalauja to, ko jis neišgali. Tačiau gyvenimas, kuris bijosi mirties ir tik stengiasi būti nesunaikintas, nėra dvasios gyvenimas; toks gyvenimas yra tas, kuris pakelia mirtį ir joje išlieka. Savąją tiesą jis pasiekia, tik surasdamas save absoliučiai susiskaidžiusį. Dvasia yra toji ga-

lybė ne kaip pozityvumas, nusisukantis nuo negatyvumo, panašiai kaip tuo atveju, kai mes apie ką nors sakome, kad tai yra niekai arba melas ir tuo pasitenkinę nusisukame ir pereiname prie ko nors kito; ne, dvasia yra tokia galybė tik tada, kai ji žvelgia negatyvumui į veidą ir prie jo pasilieka. Šitas pasilikimas ir yra toji stebuklinga jėga, kuri negatyvumą paverčia būtimi. — Ji yra tas pat, kas anksčiau buvo pavadinta subjektu, kuris tuo, kad savo stichijoje esačiai duoda apibrėžtį, įveikia abstraktų, t.y. tik apskritai *esantį* betarpiškumą ir šitaip virsta tikra substancija, būtimi arba betarpiškumu, kuris atsiveria ne kam nors tarpininkaujant, o pats yra tas tarpininkavimas.

Tai, kad įvaizdintas dalykas (das Vorgestellte) tampa grynosios savimonės nuosavybe, tas pakilimas į bendrybę apskritai, yra tik viena pusė, dar neužbaigtas švietimas. — Senovėje praktikuotas studijų stilius nuo šiuolaikinio skiriasi tuo, kad tos studijos iš esmės buvo natūralios sąmonės apšvieta. Atskirai smelkdamasi į kiekvieną savo esaties sritį ir filosofuodama apie viską, kas pasitaiko, senovė pavertė save tam tikra visais atžvilgiais veiklia bendrybe. Priešingai, naujaisiais laikais individas randa jau parengtą abstrakčią formą; pastanga šią formą suvokti ir įsisavinti veikiau yra betarpiškas vidujybės sužadinimas ir ribotas bendrybės sukūrimas, o ne bendrybės iškilimas iš konkretybės ir esaties įvairiopumo. Todėl šiuo metu darbas pasireiškia ne tiek tuo, kad individas ištraukiamas iš betarpiškos juslinės stichijos ir padaromas mąstoma ir mąstančia substancija, kiek visai priešingu elgesiu, kurio esmė — įveikti nusistovėjusias apibrėžtas mintis ir šitaip realizuoti bei įdvasinti bendrybę. Tačiau suteikti takumą sustingusioms mintims žymiai sunkiau negu juslinei esačiai. Apie priežastį kalbėta anksčiau; anų apibrėžčių substancija ir jų esaties stichija yra *„Aš"*, negatyvumo galybė arba grynoji tikrovė; ir priešingai, juslinių apibrėžčių

stichija yra tik bejėgis abstraktus betarpiškumas arba būtis kaip tokia. Mintys tampa takios, kai grynasis mąstymas, tas vidinis *betarpiškumas*, pažįsta save kaip momentą arba kai jo grynoji savitikra abstrahuojasi nuo savęs; — savęs neatmeta, neatstumia, bet atsisako savitaigos *fiksavimo;* ji atsisako fiksuoti grynąją konkretybę, kuri yra pats *„Aš"* kaip išskaidyto turinio priešingybė, o kartu atsisako fiksuoti tai, kas išskaidyta ir kas, kaip grynojo mąstymo stichijos sandas, dalyvauja aname *„Aš"* besąlygiškume. Šio judėjimo dėka grynosios mintys tampa *sąvokomis* ir pirmąkart yra tai, kas jos yra iš tikrųjų: savijudos, ratilai, tai, kas yra jų substancija — dvasiniai esmiškumai (Wesenheiten).

Šitas grynųjų esmiškumų judėjimas sudaro moksliškumo apskritai prigimtį. Traktuojamas kaip jo turinio rišlumas, moksliškumas yra būtinybė ir turinio išsiplėtojimas į organinę visumą. Kelias, kuriuo pasiekiama žinojimo sąvoka, šio judėjimo dėka kartu yra būtinas ir pilnatviškas tapsmas, ir todėl šitas parengiamasis darbas nebėra atsitiktinis filosofavimas, prisirišantis prie vienų ar kitų objektų, santykių ir neišbaigtos sąmonės minčių, pakišamų atsitiktinumo, arba mėginantis pagrįsti tiesą, remdamasis nerišliais samprotavimais, išvadomis ir ištraukomis iš tam tikrų minčių; dėl sąvokos judrumo šis kelias apima pilnatvišką būtinybei palenktos sąmonės pasauliškumą.

Tokia išsklaida sudaro *pirmąją* mokslo dalį, nes dvasios esatis, būdama pirmoji, yra ne kas kita, kaip betarpiškumas arba pradžia, o pradžia dar nėra jos pačios sugrįžimas į save. Todėl *betarpiškos esaties stichija* yra toji apibrėžtis, kuria ši mokslo dalis skiriasi nuo kitų. — Nuoroda į šį skirtumą spiria aiškinti tam tikras nusistovėjusias mintis, kurios šia dingstimi dažnai atsiranda.

Betarpiška dvasios esatis, *sąmonė*, turi du momentus — žinojimą ir žinojimo atžvilgiu negatyvų objektiškumą. Kadangi šioje stichijoje dvasia plėtojasi ir išskleidžia savo

momentus, jiems būdingas šitas prieštaravimas, ir visi jie pasirodo kaip sąmonės pavidalai. Šiuo keliu einantis mokslas yra mokslas apie *patyrimą*, būdingą sąmonei; substancija nagrinėjama tuo pavidalu, kuriuo ji pati ir jos judėjimas yra sąmonės objektas. Sąmonė nežino ir nesuvokia ko nors tokio, ko nebūtų jai būdingame patyrime; juk tai, kas yra tame patyrime, yra tik dvasinė substancija, ir ji čia yra būtent kaip jos savasties objektas. Bet dvasia tampa objektu, nes ji ir yra tas judėjimas, pasireiškiantis tuo, kad dvasia sau pačiai tampa kažkuo kitu, t.y. savosios savasties objektu, ir įveikia šią kitabūtį. Kaip tik šis judėjimas ir vadinamas patyrimu; tai judėjimas, kuriame tai, kas betarpiška, kas nepatirta, t.y. tai, kas abstraktu, — nesvarbu, ar tai susiję su jusline būtimi, ar tik su mąstomu paprastumu, — susvetimėja su savimi, o po to iš šio susvetimėjimo sugrįžta į save ir šitokiu būdu tik dabar pirmąkart pasirodo savo tikrove ir tiesa, o kartu yra sąmonės nuosavybė.

Sąmonėje egzistuojanti nelygybė tarp „Aš" ir substancijos, kuri yra jos objektas, sudaro jų skirtumą, tai, kas *negatyvu* apskritai. Šį negatyvumą galima traktuoti kaip jų abiejų *trūkumą*, tačiau iš tikrųjų negatyvumas yra jų siela arba tai, kas skatina juos judėti. Kaip tik todėl kai kurie senovės mąstytojai *tuštumą* suvokė kaip judėjimo šaltinį, tiesa, tą judėjimo šaltinį suprasdami kaip *negatyvumą*, bet jo dar netraktuodami kaip savasties. — O jei šitas negatyvumas pirmiausia pasireiškia kaip „Aš" ir objekto nelygybė, tai lygiai taip pat jis yra substancijos nelygybė sau pačiai. Tai, kas atrodo kaip vykstantys už jos dalykai ir kaip veikla, nukreipta prieš ją, iš tikrųjų yra jos pačios veikla, ir pasirodo, kad substancija iš esmės yra subjektas. Kai tik ji tai pilnatviškai parodė, dvasia savąją esatį prilygino savo esmei; ji yra sau objektas taip, kaip ji yra, o abstrakti betarpiškumo ir žinojimo bei tiesos perskyra šitaip įveikiama. Būtis yra absoliučiai tarpiš-

ka; — ji yra substancinis turinys, kuris kartu yra betarpiška *„Aš"* nuosavybė; ji yra savastinga (selbstisch), vadinasi, kartu ji yra sąvoka. Tuo baigiasi dvasios fenomenologija. Tai, ką dvasia joje sau parengia, yra žinojimo stichija. Joje dvasios momentai išsiskleidžia *paprastumo forma*, kai dvasia žino, kad jos objektas yra ji pati. Šie momentai nebeatsiskiria ir nevirsta būties ir žinojimo priešingybe; jie pasilieka žinojimo paprastume ir yra tiesa, gavusi tiesos formą, o jų skirtybė yra tik turinio skirtybė. Jų judėjimas, šioje stichijoje susiklostantis į visumą, yra *logika arba spekuliatyvinė filosofija.*

Kadangi toji dvasios patyrimo sistema apima tik dvasios *reiškinąsi*, tai perėjimas nuo jos prie mokslo apie *tiesą*, turinčią *tiesos pavidalą*, atrodo esąs tik negatyvus, ir gali atsirasti noras negatyvumą tarti esant *neteisingą* ir reikalauti iškart imtis tiesos; kuriam galui užsiiminėti tuo, kas neteisinga? — Apie tai, kad derėtų iškart pradėti nuo mokslo, buvo jau kalbėta anksčiau; dabar į tai reikia atsakyti, aptariant klausimą, kaip apskritai yra su negatyvumu kaip tuo, kas *neteisinga.* Požiūris į šį dalyką labiausiai trukdo artėti prie tiesos. Tai duos dingstį aptarti matematinį pažinimą; šį pažinimą nefilosofinis žinojimas traktuoja kaip idealą, kurio turėtų siekti filosofija, iki šiol jo siekusi bergždžiai.

Tiesa ir *netiesa* priskirtini toms apibrėžtoms mintims, kurios be jokių dvejonių laikomos savarankiškomis esmėmis, viena iš kurių izoliuotai ir tvirtai stovi vienoje pusėje, kita — kitoje, ir viena su kita neturi nieko bendra. Priešingai tokiam požiūriui dera pasakyti, kad tiesa nėra kaltinė moneta, kurią galima turėti kaip kažką gatava ir todėl įsidėti ją į kišenę. Kita vertus, neduota nei to, kas neteisinga, nei to, kas bloga. Tiesa, blogis ir klaidingumas nėra tokie blogi kaip šėtonas, nes juos traktuoti šitaip reiškia paversti juos ypatingais *subjektais;* kaip tai, kas neteisinga ir bloga, jie yra tik *bendrybės,* nors vienas kito atžvilgiu pasižymi savarankišku esmišku-

mu. — Tai, kas neteisinga (juk dabar kalbama tik apie tai), būtų kita, negatyvioji substancijos, kuri kaip žinojimo turinys yra tiesa, pusė. Tačiau pati substancija iš esmės yra negatyvi, viena vertus, kaip turinio išskaidymas ir apibrėžimas, kita vertus, kaip *paprasta* perskyra, t.y. kaip savastis ir žinojimas apskritai. Aišku, žinojimas gali būti neteisingas. Kad kas nors pažinta neteisingai, reiškia tai, kad žinojimas nelygus savo substancijai. Tačiau kaip tik šioji nelygybė yra perskyra apskritai, kuri yra esminis momentas. Žinoma, iš šios perskyros kyla jų lygybė, ir toji atsiradusi lygybė yra tiesa. Tačiau ji nėra tiesa taip, tarsi nelygybė būtų buvusi pašalinta lyg šlakas iš gryno metalo; nepašalinama ji ir taip, kaip instrumentas atskiriamas nuo gatavo indo; ne, nelygybė kaip negatyvumas, kaip savastis, pati betarpiškai dar glūdi tiesoje kaip tokioje. Tačiau tuo remiantis negalima sakyti, kad tai, kas *neteisinga,* sudaro to, kas teisinga, momentą ar net sudėtinę dalį. Posakyje „kiekviename mele yra dalis tiesos" netiesa ir tiesa panašūs į aliejų ir vandenį, kurie nesusimaišo ir susiję tik išoriškai. Kaip tik todėl, kad svarbu paženklinti *visiškos kitabūties* momentą, tiesą ir netiesą žymintys žodžiai nebeturi būti vartojami ten, kur jų kitabūtis įveikta. Kaip posakiai „subjekto ir objekto, baigtinybės ir begalybės, būties ir mąstymo ir t.t. *vienis*" yra nevykę todėl, kad objektas ir subjektas ir t.t. žymi tai, kas *jie yra už jų vienio,* vadinasi, kalbant apie jų vienį, turima galvoje ne tas pat, ką išreiškia juos žymintys žodžiai, — lygiai taip pat ir tai, kas neteisinga, yra tiesos momentas jau ne kaip tai, kas neteisinga.

Dogmatinis mąstymo būdas žinojime ir filosofijos studijose yra ne kas kita, kaip nuomonė, kad tiesa sutampa su teiginiu, kuris yra patvarus rezultatas, arba ir su teiginiu, kuris suvokiamas betarpiškai. Į tokius klausimus, kaip antai: kada gimė Cezaris, kiek pėdų apima stadija ir t.t. — turi būti duotas *dailus* atsakymas, lygiai taip pat, kaip akivaizdžiai teisin-

ga, kad įstrižainės kvadratas lygus kitų dviejų stačiakampio trikampio kraštinių kvadratų sumai. Tačiau tokiõs vadinamosios tiesos prigimtis skiriasi nuo filosofinių tiesų prigimties.

O dėl *istorinių* tiesų, — kurias tik paminėsime tiek, kiek atsižvelgiama būtent į grynai istorinę jų reikšmę, — tai lengva sutikti, kad jos apima pavienę esatį, tam tikrą turinį jo atsitiktinumo ir savivalės požiūriu, jo apibrėžtis, kurios nėra būtinos. — Tačiau netgi tokios nuogos tiesos, kurios buvo pateiktos kaip pavyzdžiai, nestokoja savimonės judrumo. Kad pažintum vieną iš jų, reikia daug ką palyginti, pasirausti knygose, žodžiu, vienaip ar kitaip tyrinėti; netgi betarpiškos žiūros atveju tik jų žinojimas kartu su jų pagrindais laikomas tikrai vertingu, nors, tiesą sakant, atrodo, kad svarbiausia tokiomis aplinkybėmis yra nuogas rezultatas.

O dėl *matematinių* tiesų, tai dar mažesniu mastu galėtų būti laikomas geometru tas, kuris *atmintinai* (auswendig), be įrodymų, žinotų Euklido teoremas, nesuprasdamas jų *iš vidaus* (inwendig), jei galima šitaip nusakyti priešingybę. Lygiai taip pat būtų laikomas nepatenkinamu žinojimas, kuris būtų įgytas matuojant daug stačiakampių trikampių ir šitaip siekiant nustatyti, kad jų kraštinės tam tikru būdu santykiauja tarpusavyje. Tačiau ir matematiniame pažinime įrodymo esmingumas neturi tokios reikšmės ir nėra tokios prigimties, kad būtų paties rezultato momentas; priešingai, rezultate jo jau nebėra, jis jau išnykęs. Žinoma, teorema kaip rezultatas yra *dalykas, kuris laikomas tiesa.* Bet šita pridėtinė aplinkybė apima ne jos turinį, o tik santykį su subjektu; matematinio įrodymo judėjimas nepriklauso tam, kas yra objektas, o yra paties dalyko atžvilgiu *išorinė* veika. Štai stačiakampio trikampio prigimtis pati nėra išskaidoma taip, kaip tai pavaizduota brėžinyje, kuris reikalingas įrodyti teiginiui, išreiškiančiam jo santykį; visas rezultato išvedimas yra pažinimo eiga ir priemonė. — Ir filosofiniame pažinime

esaties kaip esaties tapsmas skiriasi nuo *esmės* arba vidinės dalyko prigimties tapsmo. Tačiau, pirma, filosofinis pažinimas apima ir viena, ir kita, tuo tarpu matematinis pažinimas, priešingai, parodo tik tai, kaip tampa *esatis,* t.y. dalyko prigimties *būtis pažinime* kaip tokiame. Kita vertus, filosofinis pažinimas suvienija ir tuos du skirtingus judėjimus. Vidinis substancijos atsiradimas arba jos tapsmas yra neatskiriamas perėjimas į išorybę arba į esatį, būtį-kitam; ir priešingai, esaties tapsmas yra savaiminis sugrįžimas į esmę. Todėl šis judėjimas yra toks dvigubas procesas ir visumos tapsmas, kai viena kartu teigia kita ir todėl kiekviena pusė apima tiek viena, tiek kita, kaip du aspektus; abu kartu sudaro visumą todėl, kad jie ištirpdo patys save ir save paverčia momentais.

Matematiniame pažinime įžvalga yra pačiam dalykui išoriška veika; tai kyla iš to, kad tikroji dalyko esmė dėl šios veikos pakeičiama. Todėl priemonė, t.y. brėžinys bei įrodymas, tiesą sakant, apima teisingus teiginius; bet lygiai taip pat reikia pasakyti, kad turinys yra neteisingas. Anksčiau pateiktame pavyzdyje trikampis išskaidomas, o jo dalys paverčiamos kitomis figūromis, atsirandančiomis nubraižius brėžinį. Tik pabaigoje vėl atstatomas tas trikampis, dėl kurio, tiesą sakant, visa tai ir buvo daroma ir kuris šiame vyksme buvo išleistas iš akių ir pateiktas tik dalimis, kurios priklausė kitoms visumoms. — Taigi šiuo atveju mes matome, kad ir dabar pasirodo turinio negatyvumas, kurį derėtų pavadinti turinio neteisingumu tiek pat pagrįstai, kiek sąvokos judėjime — nusistovėjusių minčių nyksmą.

Tačiau tikrasis šitokio pažinimo nepakankamumas apima tiek patį pažinimą, tiek jo medžiagą apskritai. — Dėl pažinimo pirmiausia pasakytina, kad nematyti brėžinio būtinumo. Jis nekyla iš teoremos sąvokos, o yra primetamas, ir priverčiama aklai paklusti šiam priesakui — nubrėžti kaip tik

šias linijas, vietoje kurių būtų galima nubrėžti be galo daug kitų, — o daugiau nieko nežinoma, tik naiviai tikima, kad, siekiant išskleisti įrodymą, tai yra tikslinga. O vėliau išties pasirodo ir šitas tikslingumas, kuris lieka tik išorinis vien todėl, kad jis pasirodo tik vėliau, įrodinėjant. — Lygiai taip pat įrodymas juda tokiu keliu, kuris kažkur prasideda, ir dar nėra aišku, koks jo santykis su laukiamu rezultatu. Įrodymo sklaida apima *šituos* apibrėžimus ir santykius ir ignoruoja kitus, tačiau betarpiškai neįžvelgiama, koks būtinumas tai lemia. Šitokį judėjimą valdo išorinis tikslas.

Šio nepakankamo pažinimo *akivaizdumas*, kuriuo didžiuojasi matematika, ir kuriuo didžiuodamasi ji pučiasi prieš filosofiją, pagrįstas tik jos *tikslo* skurdumu ir jos *medžiagos* nepakankamumu. Todėl tas akivaizdumas yra toks, kurį filosofija privalo niekinti. — Matematikos *tikslas* arba sąvoka yra *dydis*. O tai kaip tik yra neesminis, sąvokos stokojantis santykis. Todėl žinojimas juda paviršiuje, nepalyti paties dalyko — esmės arba sąvokos — ir todėl nėra sąvokinė pagava. — *Medžiaga*, kurios atžvilgiu matematika sukaupia džiuginantį tiesų lobį, yra *erdvė* ir *vienetas*. Erdvė yra esatis, į kurią sąvoka savo skirtybes įrašo lyg į kokią tuščią, mirusią stichiją, kur tos skirtybės irgi yra nejudrios ir negyvos. Tai, kas *tikroviška*, nėra erdviška ta prasme, kokia erdvė traktuojama matematikoje; tokia netikrovė, kaip matematiniai dalykai, nepatenkina nei konkrečios juslinės žiūros, nei filosofijos. Juk tokioje netikroviškoje stichijoje esama tik netikroviškos tiesos, t.y. fiksuotų, negyvų teiginių. Kiekvienu iš jų galima nutraukti pažinimo sklaidą; tolesnis teiginys prasideda savaime, iš naujo, t.y. taip, kad ankstesnis savaime nepereina į vėlesnį, ir todėl šitokiu būdu neatsiranda būtinas ryšys, kylantis iš paties dalyko prigimties. — Dėl šio principo ir šios stichijos — o tuo ir pasireiškia matematinio akivaizdumo formalizmas — žinojimas išsiskleidžia kaip *lygybės* lini-

ja. Juk tai, kas negyva, — kadangi miręs dalykas pats savyje nesužadina judrumo, — nepasiekia nei esmės perskyros, nei esminės priešstatos bei nelygybės, todėl nepasiekia nei priešybės perėjimo į priešybę, nei kokybinio, imanentinio judėjimo, t.y. savijudos. Juk tai, ką nagrinėja matematika, yra vien tik dydis, t.y. neesminė perskyra. Nuo to, kad kaip tik sąvoka išskaido erdvę į jos matmenis bei nustato jų tarpusavio ryšius ir ryšius juose, matematika abstrahuojasi; ji nenagrinėja pavyzdžiui, linijos santykio su plokštuma; o ten, kur apskritimo skersmenį ji lygina su apskritimo ilgiu, ji susiduria su jų nebendramatiškumu, t.y. su tam tikru sąvokos santykiu, su begalybe, nepasiekiama matematinei apibrėžčiai.

Imanentinė, vadinamoji grynoji, matematika nepriešina erdvei ir *laiko* kaip laiko, t.y. kaip antrojo tipo medžiagos, kurią ji nagrinėja. Tiesa, taikomoji matematika nagrinėja laiką, kaip ir judėjimą; ji nagrinėja ir kitus tikrovės daiktus, tačiau sintetinius teiginius, t.y. teiginius apie daiktų santykius, kuriuos apibrėžia jų sąvoka, ji perima iš patyrimo ir savąsias formules taiko tik šitoms prielaidoms. Ta aplinkybė, kad vadinamieji įrodymai, pagrindžiantys tokius dažnai pateikiamus teiginius, kaip kad teiginys apie sverto pusiausvyrą, teiginys apie erdvės ir laiko santykį kritimo judesyje ir t.t., pateikiami ir priimami kaip įrodymai, jau pati savaime yra įrodymas, koks didelis įrodinėjimo poreikis būdingas pažinimui, nes pažinimas, ten, kur jis nebeturi įrodymų, sureikšmina net tuščią jų regimybę ir lieka tuo patenkintas. Tokių įrodymų kritika būtų ir verta dėmesio, ir pamokanti, viena vertus, dėl to, kad nuimtų nuo matematikos šitą netikrą papuošalą, o kita vertus, dėl to, kad parodytų jos ribas, o kartu — kitokio pažinimo būtinybę. — Dėl *laiko,* kurio atžvilgiu buvo peršama nuomonė, kad jis, priešingai erdvei, sudaro kitos grynosios matematikos dalies medžiagą, pasakytina, kad jis pats yra nereflektuota sąvoka. *Dydžio* —

perskyros, stokojančios sąvokos, — principas ir *lygybės* — abstraktaus negyvo vienio — principas nepajėgus apimti gyvenimo grynojo nerimastingumo ir absoliučios skirtingybės. Todėl tik būdamas paralyžiuotas, t.y. kaip *vienetas*, šitas negatyvumas tampa antrojo tipo medžiaga tam pažinimui, kuris, likdamas išorine veika, savijudą nužemina iki medžiagos, kad šitaip ją paverstų abejingu, išoriniu negyvu turiniu.

Filosofija, priešingai, nenagrinėja *neesmingos* apibrėžties: apibrėžtį ji nagrinėja tiek, kiek šioji yra esminga; jos stichija ir turinys yra ne tai, kas abstraktu ar netikroviška, o tai, kas *tikroviška*, tai, kas save teigia ir savaime gyva, esatis, pakylėta iki savosios sąvokos. Tai procesas, kuris susikuria ir pereina savo momentus, ir visas tas judėjimas sudaro pozityvumą ir jo tiesą. Vadinasi, ši tiesa tokiu pat mastu apima ir negatyvumą, tai, ką reikėtų pavadinti netiesa, jei ją būtų galima traktuoti kaip kažką tokio, nuo ko derėtų abstrahuotis. Tačiau pačią nykstamybę reikia traktuoti kaip esmingą dalyką, bet ne kaip sustingusią apibrėžtį, kuri, atskirta nuo tiesos, turi būti palikta už jos, dievai žino kur; lygiai taip pat ir tiesos negalima traktuoti kaip negyvo pozityvaus dalyko, rymančio kitoje pusėje. Reiškinys yra atsiradimas ir nyksmas, kurie patys neatsiranda ir neišnyksta, o yra būtis-savyje ir sudaro tikrovę bei tiesos gyvenimo judėjimą. Taigi tiesa yra bakchantiškas svaigulys, ir nė vienas narys, pagautas šio svaigulio, nėra blaivus; o kadangi kiekvienas narys, jei tik jis išsiskiria, lygiai taip pat betarpiškai ištirpsta tame svaigulyje, tai jis kartu yra skaidri ir paprasta ramybė. Tiesa, to judėjimo rėmuose pavieniai dvasios pavidalai nėra tokie patvarūs kaip nusistovėjusios mintys, tačiau jie yra pozityvūs, būtini momentai, o kartu ir negatyvūs bei nykstantys [pavidalai]. — Judėjimo, traktuojamo kaip ramybė, *visuma* tai, kas jame išsiskiria ir sau suteikia ypatingą esatį, išsaugoja kaip kažką, kas save *prisimena*, kieno esatis yra savižina, o ši savižina kartu yra betarpiška esatis.

Gali pasirodyti, kad būtina daug ką iš anksto pasakyti apie šio judėjimo arba mokslo *metodą*. Tačiau šio metodo sąvoka jau glūdi tame, kas pasakyta, o jo tikrasis išdėstymas priskirtinas logikai, ar, tiksliau sakant, yra pati logika. Juk metodas yra ne kas kita, kaip visumos sąranga, išskleista visu savo grynuoju esmiškumu. O dėl iki šiol paplitusios nuomonės šiuo klausimu, tai mes turime suprasti, kad sistema vaizdinių apie tai, kas yra filosofinis metodas, irgi priklauso į praeitį nugrimzdusiam mokslingumui. — Nors tai nuskambės šiek tiek pagyrūniškai ar revoliucingai — o toks tonas, kiek žinau, man svetimas — vis dėlto dera turėti galvoje, kad mokslinis aparatas, kuriuo aprūpino matematika — aiškinimai, suskirstymai, aksiomos, eilės teoremų, jų įrodymai, pamatiniai teiginiai ir iš jų kylančios išvados — netgi [viešosios] nuomonės požiūriu yra šiek tiek *pasenęs*. Nors jo netinkamumas aiškiai dar nesuvokiamas, tačiau juo nebesinaudojama arba naudojamasi retai, ir jei savaime jis nepeikiamas, tai nėra ir mėgstamas. O mes turime palankiai žiūrėti į tai, kas puiku, kad tuo būtų pradėta naudotis ir kad tai būtų pamėgta. Bet nesunku suprasti, kad maniera iškelti kokį nors teiginį, pateikti argumentus už jį ir lygiai taip pat, remiantis argumentais, paneigti priešingą teiginį, nėra toji forma, kuria gali pasireikšti tiesa. Tiesa yra jos vidinis judėjimas, o anas metodas yra pažinimas, kuris medžiagos atžvilgiu yra išorinis. Todėl jis būdingas matematikai, kurios principas, kaip sakyta, yra sąvokos stokojantis dydžių santykis ir kurios medžiaga yra negyva erdvė, ir lygiai toks pat negyvas vienetas; matematika ir turi laikytis šio metodo. Laisviau interpretuojamas, t.y. su žymesnėmis savivalės ir atsitiktinumo priemaišomis, kasdieniame gyvenime, pokalbyje arba istorinėje didaktikoje šis metodas galėtų likti veikiau smalsulio apraiška negu pažinimu, t.y. maždaug tuo pačiu, kas yra pratarmė. Kasdieniame gyvenime sąmonės tu-

rinį sudaro žinios, potyriai, juslinės konkretybės, taip pat mintys, principai, t.y. apskritai visa tai, kas yra laikoma tiesiogine duotimi arba pastovia rymančia būtimi ar esme. Sąmonė iš dalies prisiderina prie viso to, o iš dalies ji nutraukia šį ryšį, savavališkai disponuodama tokiu turiniu, ir su juo santykiauja jį išoriškai apibrėždama ir įvaldydama. Šį turinį sąmonė susieja su kuo nors tikru, net jeigu tai būtų akimirkos įspūdis; ir įsitikinimas patenkintas, jei tik jis pasiekė kokį nors jam pažįstamą atramos tašką (Ruhepunkt).

Bet jeigu sąvokos būtinybė išstumia rezonieriško pokalbio palaidumą arba nelankstų mokslinio žargono puošnumą, tai, kaip jau buvo sakyta, nedera manyti, kad sąvokos vietą turi užimti jokiu metodu neparemta neaiški nuojauta ar iš įkvėpimo bei savivalės kylanti pranašiška retorika, niekinanti ne tik minėtą moksliškumą, bet ir moksliškumą apskritai.

Lygiai taip pat — po to, kai kantiškajam, tik instinktyviai atrastam, dar negyvam, dar netapusiam sąvoka *trejopumui* (Triplizität) buvo priskirta absoliuti reikšmė ir šitokiu būdu buvo nustatyta teisinga forma, susijusi su teisingu turiniu, ir gimė mokslinė sąvoka — nedera laikyti moksliška tos šios formos vartosenos, kuri, kaip mes matome, tą formą paverčia negyva schema, tikrų tikriausia šmėkla (Schemen), o mokslinę tvarką — lentele. — Šis formalizmas, apie kurį jau kalbėta bendrais bruožais ir kurio manierą dabar aptarsime išsamiau, tariasi suvokęs tam tikro darinio prigimtį ir gyvenimą vien tuo, kad kokią nors schematišką apibrėžtį tam dariniui priskyrė kaip predikatą — ar tai būtų „subjektyvumas", ar „objektyvumas", „magnetizmas" ar „elektra" ir t.t., „susitraukimas" ar „išsiplėtimas", „rytai" ar „vakarai" ir pan., o tai galima tęsti iki begalybės, nes šitokiu būdu kiekviena apibrėžtis arba kiekvienas pavidalas savo ruožtu gali būti pritaikyti kitoms apibrėžtims kaip schemos forma arba momen-

tas, ir kiekviena apibrėžtis, rodydama dėkingumą kitai, gali atsilyginti tuo pačiu; taip atsiranda uždaras ratas, neleidžiantis suprasti, nei kas yra pati dalyko esmė, nei kokia yra viena ar kita apibrėžtis. Šitaip elgiantis, viena vertus, iš paprasčiausio stebėjimo perimamos juslinės apibrėžtys, kurios, žinoma, turi *reikšti* kažką kita, nei jos sako; o kita vertus, tai, kas reikšminga savaime — gryni minties apibrėžimai, tokie kaip „subjektas", „objektas", „substancija", „priežastis", „bendrybė" ir t.t., — vartojami taip pat neapdairiai ir nekritiškai, kaip ir kasdienybėje ir kaip apibrėžtys „stiprėjimas" bei „silpnėjimas", „išsiplėtimas" bei „susitraukimas". Todėl ši metafizika yra tokia pat nemoksliška kaip ir šitie jusliniai vaizdiniai.

Užuot buvusi priskirta vidiniam gyvenimui ir jo esaties savijudai, tokia paprasta apibrėžtis šiuo atveju pagal paprastą analogiją priskiriama žiūrai, t.y. jusliniam žinojimui, ir šitas išoriškas ir tuščias formulės pritaikymas vadinamas *konstrukcija*. — Toks formalizmas niekuo nesiskiria nuo bet kurio kito. Koks bukagalvis turi būti tas, kuris per ketvirtį valandos neperpranta teorijos, pagal kurią esama asteninių, steninių ir netiesioginių asteninių ligų ir tiek pat jų gydymo būdų, ir kuris per tą neilgą laiką — kadangi dar visai neseniai tokio pasirengimo visai pakakdavo — iš praktiko negali tapti teoriškai pasirengusiu gydytoju? Jei natūrfilosofinis formalizmas moko, kad, pavyzdžiui, „intelektas yra elektra", kad „gyvūnas yra azotas" ar kad „*lygu* pietums arba šiaurei" ir t.t., arba „reprezentuoja juos" — taip grubiai, kaip pasakyta čia arba vartojant daugiau specialių terminų, — tai tegul susidūręs su tokiu sugebėjimu susieti tai, kas atrodo taip skirtinga, ir su prievarta, kurią dėl šios sąsajos patiria nejudri juslinė duotis ir kuri šitokiu būdu šiai duočiai suteikia sąvokos regimybę, tačiau neišreiškia svarbiausio dalyko, pačios sąvokos arba juslinio vaizdinio reikšmės — tegul nepatyręs žmogus, susidūręs su visu tuo, patiria didžiulę nuo-

stabą, tegul įžvelgia čia neišmatuojamą genialumą ir pagarbiai jam nusilenkia; tegul jis džiaugiasi tokių apibrėžčių aiškumu (nes abstrakčią sąvoką jos pakeičia stebiniu ir padaro ją malonesnę) ir tegul pasveikina save dėl nujaučiamos sielos giminystės su tokia šaunia veiksena. Išmokti tokios išminties triukų galima labai greitai, ir visai nesunku jais naudotis; kai tik jie žinomi, jų kartojimas toks pat nepakeliamas kaip įminto fokuso kartojimas. Manipuliuoti šio monotoniško formalizmo instrumentu ne sunkiau, negu tapytojo palete, kurioje esama viso labo dviejų spalvų, tarkime, raudonos ir žalios, ir viena iš jų skirta spalvinti [drobės] paviršių, kai reikalingas istorinio turinio paveikslas, o kita — kai reikalingas peizažas. — Sunku būtų nuspręsti, ko čia esama daugiau — malonumo, su kuriuo tokia spalva nutepliojama visa, kas tik yra danguje, ant žemės ir po žeme, ar iliuzinio įsitikinimo tokios universalios priemonės pranašumu; viena palaiko kita. Šio metodo, kuriuo remiantis prie visų dangaus ir žemės dalykų, prie visų gamtinių ir dvasinių pavidalų priklijuojama pora bendros schemos apibrėžčių ir šitokiu būdu viskas sudėstoma į lentynas, rezultatas yra ne kas kita, kaip aiški lyg saulė ataskaita apie visatos organizmą, t.y. savotiška lentelė, panaši į skeletą su priklijuotomis kortelėmis arba į eilę uždarytų ir etiketėmis aplipdytų dėžių, sukrautų kokioje nors bakalėjinių prekių krautuvėlėje, — lentelė, tokia pat aiški kaip tas skeletas ar tos dėžės ir praradusi ar paslėpusi gyvąją dalyko esmę taip pat, kaip tie skeleto kaulai, praradę kūną ir kraują, o antruoju atveju — kaip tie negyvi daiktai, uždaryti dėžėje. — Jau buvo pastebėta, kad šitokia maniera galiausiai primena vienspalvę absoliučią tapybą, kai ji, gėdydamasi schemos perskyrų, jas, kaip priklausančias refleksijai, nuskandina absoliuto tuštumoje, kad būtų atkurta grynoji tapatybė, beformė baltuma. Toji bespalvė schema ir jos negyvos apibrėžtys ir toji abso-

liuti tapatybė ir pereidinėjimas nuo vienos prie kitos tiek vienu, tiek kitu atveju yra vienodai negyvas intelektas ir vienodai išoriškas pažinimas.

Tačiau tai, kas labai gera, ne tik negali išvengti likimo — virsti tokiu gyvybę ir dvasią praradusiu dalyku ir matyti, kaip į nuo jo nudirtą odą vyniojamas negyvas žinojimas ir jo tuštybė. Veikiau reikia pripažinti, kad tokiame likime esama galios, veikiančios jei ne sielas, tai protus, ir kad jame esama išsivystymo į bendrybę ir formos apibrėžtumo, kuriuo pasireiškia jos išbaigtumas ir kuri viena padaro galimą paviršutinišką šios bendrybės vartoseną.

Mokslas turi klostytis tik per pačios sąvokos gyvenimą; joje apibrėžtis, kuri pagal schemą išoriškai priklijuojama prie esaties, yra save judinanti pilnatviško turinio siela. Esinio judėjimas, viena vertus, pasireiškia tuo, kad jis tampa kažkuo kitu, o kartu — savuoju imanentiniu turiniu; kita vertus, šitą išsiskleidimą arba šitą savąją esatį jis sugrąžina į save, t.y. patį save padaro tam tikru *momentu* ir supaprastėja iki apibrėžtumo. Tokiame judėjime *negatyvumas* yra *esaties* perskyra ir teigimas (Setzen); šiame grįžime į save negatyvumas yra *apibrėžto paprastumo* tapsmas. Kaip tik tokiu būdu turinys parodo, kad jo apibrėžtis neperimta iš kito ir neprikabinta prie jo; jis parodo, kad apibrėžtį duoda pats sau ir iš savęs pats save padaro momentu ir apsibrėžia sau vietą visumoje. Lentelinis protas sau išsaugoja turinio būtinumą ir sąvoką — tai, kas sudaro paties dalyko konkretumą, tikrovę ir gyvą dalyko judrumą, kuriuos jis sutvarko, — arba, tiksliau tariant, jis to neišsaugoja sau, bet šito nežino; juk jei jis tai įžvelgtų, be abejonės, šią įžvalgą parodytų. Bet jis neturi net tokio poreikio; kitaip jis atsisakytų savo schematizavimo ar bent jau jį traktuotų tik kaip nuorodą į turinį; jis pateikia tik nuorodą į turinį, bet neduoda paties turinio. — Jeigu apibrėžtis (netgi tokia kaip, pavyzdžiui, magnetizmas) savaime yra konkreti ar-

ba tikroviška, vis dėlto ji nužeminta iki kažko negyvo, nes ji yra tik kokios nors kitos esaties predikatas, bet nėra pažinta kaip šitos esaties imanentinis gyvenimas arba kaip šioje esatyje išsiskleidžianti vidinė ir tai esačiai būdinga savikūra ir saviraiška. Pridurti šito pagrindinio dalyko formalusis intelektas nesugeba ir šį uždavinį perduoda kitiems. — Užuot įsismelkęs į imanentinį paties dalyko turinį, jis visada apžvelgia visumą ir nepaiso (steht über) pavienės esaties, apie kurią kalba, t.y. jis jos visai nemato. Bet mokslinis pažinimas, priešingai, reikalauja atsiduoti objekto gyvenimui arba — o tai yra tas pat — turėti prieš akis ir išreikšti vidinę objekto būtinybę. Šitaip įsigilindamas į savąjį objektą, pažinimas užmiršta tą [visumos] apžvalgą, kuri yra tik žinojimo refleksija iš turinio į patį save. Tačiau nugrimzdęs į materiją ir kartu su ja judėdamas, jis sugrįžta į save, bet ne anksčiau nei tuomet, kai pilnatvė arba turinys sugrįžta į save, supaprastėja iki apibrėžtumo, nusižemina iki tam tikros esaties vienos pusės ir pereina į savo aukštesniąją tiesą. Paprasta save apžvelgianti visuma šitaip pati iškyla iš to turtingumo, kuriame jos refleksija atrodė prarasta.

Apskritai tik todėl, kad — kaip buvo sakyta anksčiau — substancija pati savyje yra subjektas, bet koks turinys yra jo paties refleksija į save. Kokios nors esaties buvimas arba substancija yra lygybė sau pačiai; juk jos nelygybė sau pačiai būtų jos suirimas. Bet ši lygybė sau pačiai yra gryna abstrakcija; o abstrakcija yra *mąstymas*. Jei aš sakau *„kokybė"*, aš išreiškiu paprastą apibrėžtį; kokybe viena esatis skiriasi nuo kitos, vadinasi, yra tam tikra esatis; ji yra būtis-sau, arba dėl šio paprastumo ji egzistuoja kaip ji pati. Bet dėl to ji iš esmės yra *mintis*. — Šitaip tampa aišku, kad būtis yra mąstymas; šitaip atsiranda įžvalga, kurios paprastai stokoja įprastas, sąvoka nepagrįstas šnekėjimas apie mąstymo ir būties tapatumą. — O dėl to, kad esaties buvimas yra lygybė sau pačiai arba gry-

noji abstrakcija, esatis yra abstrahavimasis nuo savęs, t.y. ji pati yra nelygybė sau pačiai ir savęs suardymas — savo pačios vidujybė ir sugrįžimas į save — savo pačios tapsmas. — Dėl tokios esinio prigimties ir dėl to, kad esinys turi tokią prigimtį žinojimo atžvilgiu, žinojimas nėra tokia veikla, kuri manipuliuoja turiniu kaip kažkuo svetimu, jis nėra refleksija į save iš turinio; mokslas nėra anas idealizmas, kuris *tvirtinantį* dogmatizmą pakeitė *patikinančiu* dogmatizmu arba *savitikros dogmatizmu;* veikiau yra taip, kad kai žinojimas mato, kaip turinys sugrįžta į savąją vidujybę, jo veikla irgi nugrimzta į tą turinį, nes ji yra turinio imanentinė savastis, kartu sugrįžtanti į save, nes ji yra gryna lygybė sau pačiai, esanti kitabūtyje. Taigi ji yra toji gudrybė, kuri, tarsi susilaikydama nuo veiklos, stebi, kaip apibrėžtis ir jos konkretus gyvenimas, kaip tik tuo, kad tas gyvenimas tariasi besiimąs savisaugos ir besilaikąs ypatingo intereso, pasireiškia kaip kažkas priešinga, kaip tai, kas save sunaikina ir paverčia visumos momentu.

Anksčiau *intelekto* reikšmė buvo atskleista substancijos savimonės aspektu, o iš to, kas pasakyta, toji reikšmė atsiskleidžia substancijos, kaip to, kas turi būtį, apibrėžimo aspektu. — Esatis yra kokybė, sau lygi apibrėžtis arba apibrėžtas paprastumas, apibrėžta mintis; tai yra esaties protingumas (Verstand des Daseins). Todėl jis yra *Nus* (νοῦς), kurį Anaksagoras pirmąkart pripažino esant esme. Po jo esaties prigimtis buvo pagauta apibrėžčiau kaip *Eidos* arba *Idea* (εἶδος, ἰδέα), t.y. kaip *apibrėžta bendrybė, rūšis.* Žodis „rūšis" gali pasirodyti pernelyg vulgarus ir menkas išreikšti idėjoms — grožiui, šventumui ir amžinybei, — lyg epidemija siaučiančioms mūsų epochoje. Bet iš tikrųjų idėja išreiškia nei daugiau, nei mažiau kaip rūšį. Tačiau dabar mes dažnai matome, kaip ignoruojamas pasakymas, apibrėžtai ženklinantis kokią nors sąvoką, ir teikiama pirmenybė kitam pasakymui, kuris — jau vien todėl, kad jis kilęs iš sve-

timos kalbos — sąvoką apgaubia migla ir todėl skamba pamokomai. — Kaip tik todėl, kad esatis yra apibrėžta kaip rūšis, ji yra paprasta mintis; *Nus*, paprastumas, yra substancija. Dėl savo paprastumo arba lygybės sau ji atrodo patvari ir išliekanti. Tačiau šita lygybė sau kartu yra ir negatyvumas; dėl jo kiekviena patvari esatis suyra. Iš pradžių atrodo, kad apibrėžtis egzistuoja tik todėl, kad yra susijusi su „*Kitu*", o jos judėjimas atrodo esąs jai primestas kažkokios svetimos jėgos; bet tai, kad ji savyje turi jos pačios kitabūtį ir yra savijuda, kaip tik ir glūdi aname paties mąstymo *paprastume;* juk jis yra pati save judinanti ir skaidanti mintis ir savoji vidujybė, grynoji *sąvoka.* Vadinasi, *intelektiškumas* yra tam tikras tapsmas, ir kaip toks tapsmas jis yra *protingumas.*

Ši prigimtis to, kas yra, — savojoje būtyje būti sąvoka — nulemia tai, kad apskritai esama *loginės būtinybės;* vien tik ji yra organinės visumos protingumas ir ritmas; ji yra turinio *žinojimas* tiek, kiek turinys yra sąvoka ir esmė, kitaip tariant, vien tik ji yra tai, kas *spekuliatyvu.* — Konkretus pavidalas, išjudindamas save patį, paverčia save paprasta apibrėžtimi; šitaip jis pakyla iki loginės formos ir esti savojo esmingumo stichijoje; jo konkreti esatis yra tik šitas judėjimas ir ji yra betarpiška loginė esatis. Todėl nėra jokio reikalo konkrečiam turiniui iš šalies primesti formalizmą; turinys pats savaime yra perėjimas į formalizmą, tačiau šis formalizmas nustoja būti tuo išoriniu formalizmu, nes forma pati yra konkrečiam turiniui būdingas vidinis tapsmas.

Ši mokslinio metodo prigimtis — viena vertus, pasireiškianti tuo, kad metodas neatskiriamas nuo turinio, o kita vertus, tuo, kad metodas pats apsibrėžia savo ritmą, — kaip minėta, autentiškai išskleidžiama spekuliatyvinėje filosofijoje. — Tai, kas pasakyta, nors ir išreiškia sąvoką, tačiau gali būti laikoma tik išankstiniu patikinimu. Jo tiesa glūdi ne šio-

je iš dalies pasakojamojo pobūdžio ekspozicijoje ir todėl nepaneigiama tada, kai tikinama priešingai, — kad esą šitaip nėra, o yra štai taip ir taip, — kai įprastiniai vaizdiniai prisimenami ir pateikiami kaip neabejotinos ir žinomos tiesos arba kai iš vidinės dieviškos žiūros lobyno (Schreine) išgriebiama kažkas nauja ir tikinama, kad tai tiesa. — Žinojimui susidūrus su kažkuo, kas jam buvo nežinoma, pirmoji jo reakcija paprastai yra priešiška ir nulemta to, kad žinojimas siekia išgelbėti laisvę ir savąją įžvalgą, savo autoritetą apginti nuo svetimo (nes tokiu pavidalu pasirodo tai, kas pirmąkart suvokta tik dabar), o kartu stengiasi nuslėpti tą tariamą gėdą, kuri atsirado dėl to, kad kažko reikia išmokti; lygiai taip pat, kaip pritariamai perimant tai, kas nežinoma, panaši reakcija pasireiškia tokiomis kalbomis ir veiksmais, kurie kitoje srityje būtų ultrarevoliucingi.

Kaip tik todėl *studijuojant mokslą* svarbiausia prisiimti sąvokos įtampą. Ši įtampa reikalauja dėmesio sąvokai kaip tokiai, dėmesio paprastoms apibrėžtims, pavyzdžiui, tokioms kaip *būtis-savyje, būtis-sau, lygybė sau* ir t.t.; juk šios apibrėžtys yra tokios grynosios savijudos, kurias būtų galima pavadinti sielomis, jei jų sąvoka neženklintų kažko aukštesnio už jas. Įpročiui laikytis vaizdinių sekos jų nutraukimas sąvoka yra toks pat slegiantis, kaip ir formaliajam mąstymui, kuris samprotauja tai apie šį, tai apie aną, pagautas netikroviškų minčių. Tokį įprotį galima vadinti materialiu mąstymu, atsitiktine sąmone, kuri tik klimpsta medžiagoje ir kuriai todėl labai sunku iš materijos grynu pavidalu išskirti savo savastį ir kartu būti savyje (bei sich zu sein). Priešingai, kito tipo mąstymas, rezonieriškas svarstymas (Räsonnieren), yra laisvė nuo turinio ir pasipūtimas jo atžvilgiu; iš tokio pasipūtimo reikalaujama stengtis atsisakyti tokios laisvės ir, užuot buvus savavališku turinio judėjimo principu, šią laisvę į jį panardinti, leisti turiniui judėti pačiam, sutinkamai su jo paties prigimtimi, t.y. per savastį kaip savastį, ir kartu stebėti šį judėjimą.

Atsisakyti kištis į imanentinį sąvokos ritmą, į jį nesibrauti savavališkai ir su savąja anksčiau įgyta išmintimi — toks susilaikymas pats yra esminis dėmesingumo sąvokai momentas.

Rezonieriškoje laikysenoje dera išryškinti abi puses, kurių atžvilgiu jai priešinamas mąstymas, besiremiantis sąvoka. — Viena vertus, rezonieriškas mąstymas sueina į negatyvų santykį su suvoktu turiniu, moka jį atmesti ir suniekinti. Supratimas, kad iš tikrųjų taip nėra, yra tik *negatyvus;* jis yra tas paskutinis dalykas, kuris pats negali išeiti už savęs ir pasiekti naują turinį; kad vėl būtų įgytas turinys, iš kažkur turi būti pasigauta kažkas *„kita"*. Jis yra refleksija į tuščią *„Aš"*, jo žinojimo tuštybė. — Bet šita tuštybė išreiškia ne tik tai, kad tas turinys yra tuščias, bet ir tai, kad ir šita įžvalga pati yra tuščia; juk ji yra negatyvumas, savyje nematantis pozityvumo. Tuo, kad ši refleksija į turinį neįtraukia paties savojo negatyvumo, ji apskritai neįsismelkia į patį dalyką, o visada lieka už jo, todėl ji įsivaizduoja, kad, teigdama tuštumą, ji visada yra pažengusi toliau, negu kokia nors turininga įžvalga. Priešingai, kaip parodyta anksčiau, sąvoka besiremiančiame mąstyme negatyvumas priklauso pačiam turiniui ir yra *pozityvus* tiek kaip jo paties *imanentinis* judėjimas bei apibrėžimas, tiek kaip jų *visuma*. Suvoktas kaip rezultatas, šitoks mąstymas yra tai, kas atsiranda iš šio judėjimo, *apibrėžtas* negatyvumas, o kartu ir tam tikras pozityvus turinys.

Tačiau turint galvoje tai, kad tokiame mąstyme esama turinio, — ar tai būtų vaizdiniai ir mintys, ar vienų ir kitų mišinys — jis turi dar ir kitą pusę, kuri jam apsunkina pagavą sąvokomis. Nuostabi jos prigimtis glaudžiai susijusi su anksčiau minėta pačios idėjos esme, tiksliau sakant, ją išreiškia tuo pavidalu, kuriuo ji pasirodo kaip judėjimas; tas judėjimas yra mąstanti pagava. — Kaip rezonieriškas mąstymas savo negatyvia laikysena, apie kurią buvo tik ką kalbėta, pats yra savastis, į kurią sugrįžta turinys, taip savastis, priešingai, pati pažindama pozityviai, yra *subjektas,* kaip prieš-

vaizdis, su kuriuo turinys santykiauja kaip akcidencija ir predikatas. Šis subjektas sudaro pamatą, prie kurio pritvirtinamas turinys ir ant kurio tai šen, tai ten skleidžiasi turinio judėjimas. Kitaip yra sąvoka pagrįstame mąstyme. Kadangi sąvoka yra paties objekto savastis, pasireiškianti kaip *jo tapsmas*, tas mąstymas nėra rymantis subjektas, nejudriai palaikantis akcidencijas; jis yra save judinanti ir savąsias apibrėžtis į save susigrąžinanti sąvoka. Šiame judėjime išnyksta anas minėtas rymantis subjektas; jis įsismelkia į skirtumus ir turinį, ir veikiau sudaro apibrėžtumą, t.y. išskaidytą turinį ir jo judėjimą, užuot likęs priešprieša tam apibrėžtumui. Tas tvirtas pagrindas, kurį rezonieriškam mąstymui sudaro rymantis subjektas, dėl to svyruoja, ir tik pats šis judėjimas tampa objektu. Subjektas, pripildantis savąjį turinį, jau nebeišeina už jo, ir nebegali turėti dar ir kitų predikatų arba akcidencijų. Priešingai, turinio išsibarstymas šitaip sujungiamas savasties ir jai palenkiamas; turinys nėra toji bendrybė, kuri, atsipalaidavusi nuo subjekto, atitektų daugeliui. Vadinasi, turinys faktiškai nebėra subjekto predikatas; ne, jis yra substancija, jis yra esmė ir sąvoka to, apie ką kalbama. Mąstymas vaizdiniais, kadangi pagal savo prigimtį jis susijęs su akcidencijų ir predikatų seka ir visai teisėtai išeina už jų, nes jie yra tik predikatai bei akcidencijos, — šitas mąstymas sutrikdomas, nes tai, kas teiginyje turi predikato formą, yra pati substancija. Galima sakyti, kad tas mąstymas patiria kontrsmūgį. Pradėdamas nuo subjekto, tarsi tas subjektas vis dar būtų pagrindas, jis mato (kadangi predikatas veikiau yra substancija), kad subjektas perėjo į predikatą ir šitaip buvo įveiktas; ir kadangi tai, kas atrodo esąs predikatas, šitaip tapo ištisine ir savarankiška mase, tas mąstymas nebegali laisvai klaidžioti, bet yra sukaustomas šio sunkio. — Paprastai pagrindas pirmiausia yra subjektas kaip *objektinė* fiksuota savastis; iš jo išsiskleidžia būtinas judėjimas prie apibrėžčių

arba predikatų daugeriopumo; dabar ano subjekto vietą užima pats žinantis *„Aš"*, kuris susieja predikatus ir yra juos apimantis subjektas. Tačiau kadangi tas pirmas subjektas pats įeina į apibrėžtis ir yra jų siela, antrasis, t.y. žinantysis, subjektas predikatuose dar randa aną subjektą, su kuriuo jis jau norėtų būti susidorojęs ir už kurio norėtų išeiti ir sugrįžti į save. Ir užuot pasinaudojęs galimybe predikato judėjime būti veikliu pradu — kaip antai svarstymu (Räsonnieren) apie tai, ar anam subjektui priskirti vieną ar kitą predikatą, — žinantysis subjektas vis dar užsiima turinio savastimi ir privalo būti ne sau, o kartu su tuo turiniu.

Tai, kas pasakyta, formaliai gali būti išreikšta taip: sprendinio arba teiginio apskritai prigimtis, apimanti subjekto ir predikato perskyrą, sunaikinama spekuliatyvinio teiginio, ir tapačiame teiginyje, kuriuo virsta pirmasis sprendinys, glūdi kontrsmūgis, nukreiptas prieš aną santykį. — Šis konfliktas tarp teiginio apskritai formos ir ją sunaikinančio sąvokos vienio panašus į ritme pasireiškiantį konfliktą tarp metro ir akcento. Ritmas atsiranda kaip metro bei akcento sujungimo ir jų netvaraus (schwebenden) vidurkio rezultatas. Lygiai taip pat ir filosofiniame teiginyje subjekto ir objekto tapatybė neturi sunaikinti jų skirtumo, kurį išreiškia teiginio forma, o jų vienis turi pasirodyti kaip tam tikra harmonija. Teiginio forma yra apibrėžtos prasmės reiškinys arba akcentas, kuris išskiria teiginio pilnatvę; tačiau tai, kad predikatas išreiškia substanciją ir kad subjektas pats priklauso bendrybei, ir yra *vienis*, kuriame nutyla anas akcentas.

Kad tai, kas pasakyta, paaiškintume pavyzdžiu, imkime sakinį: *„Dievas yra būtis"*. Čia predikatas yra „būtis"; jis turi substancinę reikšmę, kurioje išsklinda subjektas. „Būtis" šiuo atveju turi būti ne predikatas, o esmė; atrodo, kad dėl to Dievas nustojo būti tuo, kuo jį padaro vieta, kurią jis užima teiginyje, būtent — patvariu subjektu. — Užuot judėjęs to-

liau, pereidamas nuo subjekto prie predikato, mąstymas veikiau jaučiasi esąs sustabdytas (kadangi dingsta subjektas) ir atblokštas atgal prie minties apie subjektą, nes jis to subjekto stokoja; arba: kadangi pats predikatas yra išsakytas kaip subjektas, kaip *būtis*, kaip *esmė*, išsamiai apimanti subjekto prigimtį, tai mąstymas subjektą suranda betarpiškai ir predikate. Ir štai, užuot predikate sugrįžęs į save ir užėmęs laisvą rezonieriško svarstymo poziciją, mąstymas vis dar yra įsigilinęs į turinį, ar bent jau atviras reikalavimui į jį įsigilinti. — Lygiai tas pat, kai sakoma: „tai, kas *tikroviška*, yra *bendra*", — tikroviškumas kaip subjektas pranyksta savo predikate. Tai, kas bendra, privalo ne tik turėti predikato reikšmę taip, kad teiginys išsakytų, jog tai, kas tikroviška, yra bendra, bet tai, kas bendra, privalo išreikšti tikroviškumo esmę. — Todėl mąstymas tokiu mastu praranda savo tvirtą objektinį pagrindą, kurį jis turėjo subjekte, kokiu predikate jis atbloškiamas atgal, prie subjekto, ir tame subjekte sugrįžta ne į save, o į turinio subjektą.

Dėl šio neįprasto trikdymo dažniausiai kyla nusiskundimai tuo, kad filosofiniai raštai yra sunkiai suprantami net tada, kai individas turi kitas išsilavinimo sąlygas, leidžiančias tuos raštus suprasti. Tai, kas pasakyta, mūsų manymu, sudaro priežastį, dėl kurios kyla visai apibrėžtas priekaištas, dažnai išsakomas tų raštų atžvilgiu. Skundžiamasi, jog daug ką tenka perskaityti keletą kartų, kad būtų įmanoma tai suprasti. Tai priekaištas, kuriame turėtų būti kažkas įžeidžiama ir neginčytina, todėl, jei jis būtų pagrįstas, jis jau nebeleistų prieštarauti. — Iš to, kas pasakyta, paaiškėja, kodėl taip yra. Filosofinis teiginys, būdamas teiginys, sukelia nuomonę apie įprastinį subjekto ir predikato santykį ir įprastą žinojimo elgseną. Tą elgseną ir nuomonę apie ją sugriauna teiginio filosofinis turinys; nuomonė patiria, kad mintyje turima ne tai, ką ji turėjo mintyje, ir šita nuomonės pataisa verčia žinojimą sugrįžti prie teiginio ir dabar suprasti jį kitaip.

Keblumą, kurio reikėtų vengti, nulemia spekuliatyvinio ir rezonieriško mąstymo būdų painiojimas, kada tai, kas pasakyta apie subjektą, vieną kartą turi jo sąvokos reikšmę, o kitą kartą — tik jo predikato arba akcidencijos reikšmę. — Vienas būdas trikdo kitą, ir plastiška taptų tik tokia filosofinė ekspozicija, kuri griežtai atsisakytų teiginio dalių įprastinio santykio.

Faktiškai ir nespekuliatyvus mąstymas turi savo teisių, kurios yra pamatuotos, tačiau spekuliatyviojo teiginio sąrangoje į jas neatsižvelgiama. Teiginio forma turi būti įveikta ne tik *betarpiškai*, ne vien tik per teiginio turinį. Šitas priešingos krypties judesys turi būti išreikštas; jis turi būti ne tik anas vidinis trikdymas; ne, tas sąvokos sugrįžimas į save turi būti *išskleistas*. Tas judėjimas, kuris atlieka tai, ką kitais atvejais turėtų atlikti įrodymas, yra paties teiginio dialektinis judėjimas. Tik jis yra *iš tikrųjų* spekuliatyvus, ir tik jo išraiška yra spekuliatyvinis dėstymas. Kaip teiginys, spekuliatyvumas yra tik *vidinis* trikdymas ir netiesioginis (nichtdaseiende) esmės sugrįžimas į save. Todėl mes taip dažnai matome, kad filosofinės ekspozicijos kreipia mus į tą *vidinę* žiūrą ir šitaip išvengia būtinumo išdėstyti dialektinį teiginio judėjimą, kurio mes tikėjomės. — *Teiginys* turi išreikšti, *kas* yra tiesa, tačiau tiesa iš esmės yra subjektas; kaip subjektas ji yra tik dialektinis judėjimas, tas save sukuriantis, stumiantis į priekį ir į save sugrįžtantis vyksmas. — Kitokio tipo pažinime šį išreikštos vidujybės aspektą sudaro įrodymas. Bet po to, kai dialektika buvo atskirta nuo įrodymo, filosofinio įrodinėjimo sąvoka faktiškai buvo prarasta.

Šia proga galima prisiminti, kad dialektinis judėjimas irgi naudojasi teiginiais kaip savo dalimis arba elementais; todėl nurodytas keblumas, atrodo, nuolat kartojasi ir yra keblumas, susijęs su paties dalyko esme. — Jis panašus į tai, su kuo susiduriama įrodinėjant įprastiniu būdu: pagrindai, ku-

riais remiasi įrodymas, patys vėl reikalauja pagrindimo ir taip toliau, iki begalybės. Bet šioji pagrindimo ir įsąlyginimo (Bedingens) forma priskirtina tokiam įrodinėjimui, nuo kurio dialektinis judėjimas skiriasi, taigi ji priskirtina išoriniam pažinimui. Apie patį dialektinį judėjimą pasakytina, kad jo stichija yra grynoji sąvoka; todėl jame glūdi tam tikras turinys, kuris pats savaime yra vien tik subjektas. Vadinasi, nėra tokio turinio, kuris elgtųsi kaip pagrindą sudarantis subjektas ir kuriam jo reikšmė būtų priskiriama kaip predikatas; teiginys betarpiškai yra tik tuščia forma. — Be jusliškai stebimos arba vaizdinio pavidalą turinčios savasties, vardas vien kaip vardas pirmiausia yra tai, kas ženklina grynąjį subjektą, tuščią, sąvokos stokojantį vienį. Dėl to būtų naudinga vengti, pavyzdžiui, įvardijimo *„Dievas"*, nes šis žodis betarpiškai nėra kartu ir sąvoka, o yra tikrinis vardas, pagrindą sudarančio subjekto nedrumsčiama ramybė. O tuo tarpu, priešingai, tokie žodžiai, kaip, pavyzdžiui, „būtis" arba „vienis", „atskirybė", „subjektas" ir t.t., patys ir betarpiškai žymi sąvokas. — Jeigu apie aną subjektą ir išsakomos spekuliatyvinės tiesos, tai vis tiek jų turinys stokoja imanentinės sąvokos, nes jis duotas tik kaip rymantis subjektas, ir dėl šios aplinkybės šios tiesos nesunkiai įgyja paprasčiausio pamokymo formą. — Taigi šiuo požiūriu kliūtis, pasireiškianti įpročiu spekuliatyvinį predikatą traktuoti pagal teiginio formą, o ne kaip sąvoką ir esmę, gali būti padidinta ar sumažinta priklausomai nuo to, koks yra pats filosofinis dėstymas. Likdamas ištikimas įžvalgai į spekuliatyvumo prigimtį, dėstymas turi išsaugoti dialektinę formą ir apimti tik tai, kas pagaunama sąvoka ir kas yra sąvoka.

Filosofijos studijas apsunkina ne tik rezonieriška laikysena, bet ir nerezonieriškas atsidavimas galutinėms tiesoms, prie kurių šių tiesų šalininkas nejaučia reikalo sugrįžti, bet ima jas kaip pagrindą ir mano galįs jas skelbti ir, jomis remdamasis, spręsti bei neigti. Šiuo požiūriu ypač svarbu,

kad filosofavimas vėl būtų paverstas rimtu užsiėmimu. Visų mokslų, menų, įgūdžių, amatų atžvilgiu vyrauja įsitikinimas, kad, siekiant juos įvaldyti, būtina dėti daug pastangų, mokytis ir praktikuotis. Tuo tarpu filosofijos atžvilgiu, priešingai, šiuo metu, atrodo, vyrauja prietaras, kad — nors iš to, kad kiekvienas turi akis ir rankas, negalima spręsti, jog, gavęs odos ir įrankių, jis sugebėtų pasiūti batus, — kiekvienas be išlygų ir betarpiškai geba filosofuoti ir samprotauti apie filosofiją, nes tam reikalui jis turi matuoklį — savo prigimtinį protą, tarsi jis lygiai taip pat neturėtų bato matuoklio — savo kojos. — Susidaro įspūdis, kad filosofijos įvaldymas suponuoja žinių ir studijų stoką ir kad ji baigiasi ten, kur prasideda žinių ir studijų sritis. Filosofija dažnai laikoma formaliu, neturiningu žinojimu, ir labai trūksta supratimo, jog visa, kas kokiame nors žinojime ir kokiame nors moksle yra tiesa ir turinio atžvilgiu, šio vardo gali nusipelnyti tik tada, kai kyla iš filosofijos; jog kiti mokslai, kad ir kiek jie samprotautų nesiremdami filosofija, be jos negali turėti savyje nei gyvenimo, nei dvasios, nei tiesos.

O dėl tikros filosofijos, tai mes matome, kad ilgame švietimo kelyje turtingo ir gilaus judėjimo, per kurį dvasia pasiekia žinojimą, tobulu ekvivalentu ir puikiu surogatu (kokiu, pavyzdžiui, laikoma cikorija, kuri šlovinama kaip kavos surogatas) buvo laikomas betarpiškas dieviškumo apreiškimas ir žmogaus sveikas protas, kuris nesivargino ir nelavino savęs nei kokiu nors kitu žinojimu, nei tikru filosofavimu. Nedaug džiaugsmo, kai pastebi, kad nežinojimas ir net nesivaržantis bei neskoningas tamsumas, nesugebantis sutelkti savo mąstymo prie kokio nors abstraktaus teiginio, juo labiau — prie keleto teiginių ryšio, tikina esąs tai mąstymo laisvė ir tolerancija, tai net genialumas. Lygiai kaip dabar filosofijoje, kadaise, kaip žinoma, genialumas siautėjo ir poezijoje; tačiau vietoj poezijos — jeigu šio ge-

nialumo produktai išvis turėjo kokią nors prasmę — jis gamino trivialią prozą, arba, jei išeidavo už jos ribų, pamišėliškus šnekalus. Taip ir dabar prigimtinis filosofavimas, iš aukšto žvelgiantis į sąvoką ir dėl jos stokos laikantis save stebimuoju ir poetiniu mąstymu, atvirai demonstruoja savavališkas kombinacijas tokios vaizduotės, kurią mintys tik dezorganizuoja, — darinius, kurie nėra nei velnias, nei gegutė, nei poezija, nei filosofija.

Na, o prigimtinis filosofavimas, plaukiantis ramesne sveiko proto vaga, geriausiu atveju pateikia trivialių tiesų retoriką. Kai jam priekaištaujama dėl šių tiesų niekingumo, jis atšauna, kad prasmė ir pilnatvė glūdi jo širdyje, ir lygiai taip pat turi būti ir kitiems, nes jis mano, jog, bylodamas iš tyros širdies ir švarios sąžinės, pasako giliausius dalykus, kurių neįmanoma nuginčyti ir iš kurių neįmanoma reikalauti ko nors daugiau. Tačiau tada reikėtų, kad tai, kas geriausia, neliktų viduje, o iš tos šachtos būtų iškelta į šviesą. Šito vargo — skelbti tokias galutines tiesas — jau seniai buvo galima išvengti, nes jas jau nuo seno galima rasti kur nors katekizme, liaudies patarlėse ir t.t. — Nėra sunku suvokti tokių tiesų neapibrėžtumą arba dviprasmiškumą, o dažnai jų sąmonei galima parodyti joje pačioje esančias visai priešingas tiesas. Stengdamasi ištrūkti iš joje sukeltos painiavos, sąmonė įpuola į kitokias pinkles ir, žinoma, aistringai pareiškia, kad visiems akivaizdu, jog yra *taip* ir *taip*, o visa kita yra *sofistika;* tai toks pat trivialiojo žmogiškojo intelekto šūkis, nukreiptas prieš išlavintą protą, kaip ir žodis *„svajonės"*, kuriuo tamsuoliškumas kartą ir visiems laikams paženklino filosofiją. — Šaukdamasis jausmo, šio savo vidinio orakulo, sveikas protas nusigręžia nuo tų, kurie jam nepritaria; jis turi pareikšti, kad nieko negali pasakyti tam, kas savyje neranda ir nejaučia to paties; kitaip tariant, jis sutrypia humaniškumo šaknį. Juk pastarojo prigimtis stu-

mia ieškoti sutarimo su kitais, ir jis egzistuoja tik pasiekus sąmonės bendrumo būklę. Antižmogiškas, gyvuliškas būvis pasireiškia tuo, kad neišeinama už jausmų ribų ir bendraujama tik per jausmus.

Jeigu kas ieškotų karališko kelio į mokslą, būtų neįmanoma nurodyti patogesnio kelio už tą, kuriuo einant pasitikima sveiku protu ir — tarp kitko, kad neatsiliktum nuo laiko ir filosofijos, — skaitomos filosofinių veikalų recenzijos ar net jų pratarmės ir pirmieji paragrafai. Juk pratarmėse ir pirmuosiuose paragrafuose pateikiami bendrieji principai, lemiantys viską, o recenzijose, be istorinių pastabų, — dar ir vertinimas, kuris — kadangi tai yra vertinimas — netgi pranoksta tai, kas vertinama. Šiuo trivialiu keliu einama apsisiautus chalatu; o didingas amžinybės, šventumo, begalybės jausmas išdidžiai žengia pasipuošęs vyriausiojo šventiko drabužiais — jis žengia keliu, kuris jau savaime veikiau yra pats betarpiškos būties centras, gilių originalių idėjų genialumas ir didingi minties žaibai. Tačiau kaip tokia gelmė dar neatveria esmės šaltinio, taip ir šitos raketos dar nėra empirėjus. Tikras mintis ir mokslinę įžvalgą galima pasiekti tik sąvokos darbu. Tik šis darbas gali sukurti žinojimo bendrybę, kuri yra ne trivialiojo žmogiškojo intelekto trivialus neapibrėžtumas ir skurdumas, o išskleistas ir pilnatviškas pažinimas; ji taip pat yra ne proto sugebėjimų, kuriuos sugadina genijaus tingumas ir savimana, sukurta nepaprasta bendrybė, o tiesa, pasiekusi jai būdingą formą ir sugebanti būti bet kokio savimone pasižyminčio proto nuosavybe.

Kadangi tai, kas lemia mokslo egzistavimą, aš perkeliu į sąvokos savijudą, galima spėti, kad nagrinėjimas, parodantis, jog pateiktieji ir dar kitokie mūsų laikų vaizdinių apie tiesos prigimtį bei pavidalą išoriniai bruožai nesutampa su manuoju požiūriu ir net visiškai jam prieštarauja, — toks nagrinėjimas nežada, kad bandymas mokslo sistemą išdės-

tyti tokiu pavidalu galėtų būti priimtas palankiai. Tačiau aš negaliu neturėti galvoje, kad jeigu, pavyzdžiui, tai, kas geriausia Platono filosofijoje, kartais įžvelgiama jokios mokslinės vertės neturinčiuose jo mituose, tai būta ir tokių laikų, — kurie net buvo pavadinti fanatizmo laikais, — kai Aristotelio filosofija buvo vertinama dėl jos spekuliatyviojo giliamintiškumo, o Platono *Parmenidas*, matyt, didžiausias antikinės *dialektikos* meno kūrinys, buvo laikomas tikrąja *dieviškojo gyvenimo* atodanga ir jo *pozityvia išraiška*, ir — netgi turint omenyje, kad dalykai, kuriuos sukūrė *ekstazė*, yra labai migloti — šita blogai suprasta ekstazė faktiškai turėjo būti ne kas kita, kaip *grynoji sąvoka*. — Be to, aš negaliu neturėti galvoje, kad tai, kas mūsų laikų filosofijoje yra geriausia, savosios vertės matu laiko moksliškumą, ir nors kiti tą vertę supranta kitaip, ji įsigalioja tik moksliškumo dėka. Taigi aš galiu taip pat tikėtis, kad šitas bandymas mokslą palenkti sąvokai ir jį išdėstyti šioje jam būdingoje stichijoje bus pripažintas dėl paties dalyko vidinės tiesos. Mes turime būti tikri, kad tiesa dėl savo prigimties prasiskina sau kelią, kai ateina jos laikas, ir kad ji pasireiškia tik tam laikui atėjus, todėl niekada nepasirodo per anksti ir nesusiduria su nesubrendusia publika. Lygiai taip pat mes turime būti įsitikinę, kad individui reikalingas šitoks efektas, kad jis juo pasitikrintų tai, kas dar yra tik jo paties reikalas, ir kad įsitikinimas, turintis dar tik atskirybės pobūdį, būtų patirtas kaip kažkas visuotina. Tačiau šiuo atveju dažnai tenka publiką atskirti nuo tų, kurie imasi jos atstovų ir oratorių vaidmens. Daugeliu požiūrių publika elgiasi kitaip, nei tie atstovai, galima sakyti, net priešingai. Publika dėl savo geraširdiškumo veikiau pati prisiims kaltę dėl to, kad filosofinis veikalas jai nieko nesako, o jos atstovai, būdami įsitikinę savo kompetentingumu, visą kaltę suverčia autoriui. Poveikis publikai tylesnis negu šitų numirėlių, laidojančių savo

numirėlius[1], veikla. Šiuo metu visuotinis įžvalgumas apskritai yra labiau išlavėjęs, o smalsumas akylesnis ir sprendimas greitesnis — tiek, kad „jau eina pro duris tie, kurie tave išneš"[2]. Bet nuo šito dažnai reikia skirti lėtesnį poveikį, kuris teisingai nukreipia tiek imponuojančių patikinimų primestą dėmesį, tiek ir paniekinantį pasmerkimą, ir tik po tam tikro laiko vieniems duoda amžininkus (eine Mitwelt), o iš kitų vėliau atima palikuonis (keine Nachwelt).

Beje, kadangi tokioje epochoje, kurioje dvasios bendrybė taip sustiprėjo, o atskirybė, kaip ir pridera, tapo kur kas abejingesnė, bendrybė irgi laikosi visos savo apimties bei išskleisto turtingumo ir jo reikalauja, o individo dalyvavimas visame dvasios darbe tegali būti tik nežymus, tai individas, kaip to reikalauja pati mokslo prigimtis, juo labiau privalo save užmiršti; ir nors jis turi tapti tuo, kuo gali, ir daryti tai, ką gali, vis dėlto iš jo privalu reikalauti tuo mažiau, kuo mažiau jis gali tikėtis iš savęs ir reikalauti sau.

I

DVASIOS FENOMENOLOGIJOS MOKSLAS

[ĮVADAS]

Natūralu manyti, kad filosofijoje, prieš imantis paties dalyko, t.y. to, kas iš tiesų yra, tikrojo pažinimo, iš pradžių būtina susitarti dėl pažinimo, traktuojamo kaip įrankis, kuriuo įvaldomas absoliutas, arba kaip priemonė, kuriai padedant absoliutas perregimas kiaurai. Šis rūpestis, atrodo, pateisinamas iš dalies tuo, kad esama įvairių pažinimo būdų, ir vienas iš jų galėtų pasirodyti esąs tinkamesnis už kitą šiam galutiniam tikslui pasiekti, vadinasi, galimas neteisingas pasirinkimas; o iš dalies jis pateisinamas tuo, kad — kadangi pažinimas yra tam tikros rūšies ir masto sugebėjimas — tiksliau neapibrėžus jo prigimties ir ribų bus pasiektas ne tiesos dangus, o klaidos debesys. Šis rūpestis turi virsti net įsitikinimu, kad visas užmojis — pažinimu perduoti sąmonei tai, kas yra būtis-savyje — sąvokos požiūriu yra absurdiškas ir kad tarp pažinimo bei absoliuto esama juos visiškai atskiriančios ribos. Juk jeigu pažinimas yra įrankis, kuriuo įvaldoma absoliuti esmė, tuojau pat krenta į akis tai, kad įrankio pritaikymas kokiam nors dalykui neleidžia jam likti tokiam, koks jis yra sau, bet, priešingai, jį formuoja ir keičia. Arba, jeigu pažinimas yra ne mūsų veiklos įrankis, o tam tikra pasyvi terpė, per kurią mus pasiekia tiesos šviesa, tai ir šiuo atveju mes gauname tiesą ne tokią, kokia ji yra savyje, o tokią, kokia ji yra šios terpės dėka ir šioje terpėje. Abiem

atvejais mes naudojamės priemone, kuri betarpiškai sukuria tai, kas yra jos siekiamo tikslo priešingybė; arba priešingai — absurdiška veikiau tai, kad mes apskritai naudojamės kokia nors priemone. Tiesa, gali pasirodyti, kad šią blogybę galima įveikti, žinant *įrankio* veikimo būdą, nes toks žinojimas leidžia galiausiai pašalinti tai, kas mūsiškiame absoliuto vaizdinyje priskirtina pačiam įrankiui, ir šitaip pasiekti gryną tiesą. Tačiau iš tikrųjų toks pagerinimas mus sugrąžintų į išeities tašką. Juk jeigu iš suformuoto daikto mes atimsime tai, ką jam padarė įrankis, tai tas daiktas — šiuo atveju absoliutas — mums pasirodys kaip tik tuo pavidalu, kokiu jis atsivėrė ir iki šio, išeitų, nereikalingo darbo. Tarkime, kad įrankis mums apskritai reikalingas tik absoliutui priartinti, nieko jame nekeičiant, — panašiai, kaip paukštis pagaunamas klijais ištepta rykštele. Tokiu atveju, jeigu absoliutas savyje ir sau mums neatsiduotų ir nenorėtų atsiduoti pats, jis tikrai pasityčiotų iš šios gudrybės. Juk tokiu atveju pažinimas būtų tam tikra gudrybė, nes jis stengtųsi apsimesti, kad, šitaip triūsdamas, jis užsiėmęs visai kuo kitu, o ne siekimu nustatyti betarpišką, vadinasi, jokio triūso nereikalaujantį santykį. O jeigu tikrindami pažinimą, kurį mes įsivaizduojame kaip *terpę* (ein Medium), susipažinsime su joje lūžtančių spindulių dėsniu, tai, galiausiai atmetę šį lūžimą, vis tiek nieko nelaimėsime; juk pažinimas yra ne spindulio lūžis, o pats spindulys, per kurį mes susiliečiame su tiesa, ir, jį atmetus, mums liktų tik grynos krypties ar tuščios vietos pėdsakai.

Bet jeigu baiminimasis suklysti sukelia nepasitikėjimą mokslu, kuris, nekamuojamas tokių dvejonių, tiesiai imasi darbo ir iš tikrųjų pažįsta, tada neaišku, kodėl negalėtume elgtis priešingai — parodyti nepasitikėjimą šituo nepasitikėjimu, ir rūpintis dėl to, kad šita baimė suklysti pati jau yra paklydimas. Faktiškai šis būgštavimas kai ką ir netgi daug ką iš anksto pripažįsta esant tiesa ir savo dvejones bei išva-

das grindžia tuo, kas iš pradžių turi būti patikrinta tiesos požiūriu. Būtent: iš anksto pripažįstamas *pažinimo*, kaip tam tikro *įrankio* ir tam tikros *terpės, vaizdinys;* be to, tariama, kad esama *skirtumo* tarp *mūsų pačių ir šito pažinimo*. Bet pirmiausia daroma prielaida, kad absoliutas yra *vienoje pusėje, o pažinimas — kitoje,* pats sau ir atskirtas nuo absoliuto, nors tuo pat metu įsivaizduojama, kad jis yra kažkas realaus; kitaip sakant, tariama, kad pažinimas, būdamas už absoliuto, vadinasi, ir už tiesos, vis dėlto yra teisingas — prielaida, kurią priimant tai, kas vadinama paklydimo baime, veikiau turi būti laikoma tiesos baime.

Ši išvada kyla iš to, kad tik absoliutas yra tiesa arba kad tik tiesa yra absoliutas. Ją galima atmesti tariant, kad pažinimas, nors ir nepažindamas absoliuto, t.y. to, ko siekia mokslas, vis dėlto yra teisingas; ir kad pažinimas apskritai, nors jis ir būtų nepajėgus pasiekti absoliuto, vis dėlto gali sugebėti pasiekti kitą tiesą. Bet galiausiai mes matome, kad tokios nekonkrečios šnekos nukreiptos į miglotą absoliučios tiesos ir kitokio tipo tiesos skirtumą ir kad absoliutas, pažinimas ir t.t. yra žodžiai, suponuojantys reikšmę, kurią dar reikia atskleisti.

Užuot žaidus tokiais tuščiais vaizdiniais ir frazėmis apie pažinimą kaip įrankį, kuriuo įvaldomas absoliutas, arba kaip terpę, pro kurią mes matome tiesą ir t.t., — santykiais, į kuriuos, atrodo, krypsta visi tie požiūriai į pažinimą, atskirtą nuo absoliuto, ir absoliutą, atskirtą nuo pažinimo, — užuot terliojusis su išlygomis (Ausreden), kurias nesugebėjimas imtis mokslo grindžia tokių santykių prielaida, kad šitaip nusikratytų mokslo darbo, o kartu sukurtų rimto ir uolaus triūso regimybę, — užuot bergždžiai ieškojus atsakymų į visus šiuos klausimus, būtų galima juos tiesiog atmesti kaip atsitiktinius ir savavališkus vaizdinius ir net kaip apgaulę traktuoti su visu tuo susijusių žodžių — tokių kaip „absoliutas", „paži-

nimas", „objektyvus", „subjektyvus" ir daugybė kitų, kurių reikšmė, kaip tariama, žinoma visiems, — vartoseną. Juk tariant, kad, viena vertus, jų reikšmė žinoma visiems, o kita vertus, kad turima netgi pati jų sąvoka, atrodo, veikiau stengiamasi išvengti svarbiausio dalyko — duoti šią sąvoką. Priešingai, labiau pamatuotai būtų galima vengti pastangų apskritai domėtis tokiais vaizdiniais ir frazėmis, kuriomis remiantis siekiama atsisakyti paties mokslo, nes tai yra tik tuščia žinojimo regimybė, išnykstanti tuoj pat, kai tik pasirodo mokslas. Tačiau mokslas, vien tuo, kad jis pasirodo, pats yra tam tikras reiškinys; jo pasirodymas dar nėra jis pats, įgyvendintas ir išplėtotas visa savo tiesa. Ir šiuo atveju nesvarbu, ar mes įsivaizduojame, kad *mokslas* yra reiškinys todėl, kad pasirodo *šalia kito* [žinojimo], ar tą kitą neteisingą žinojimą vadiname jo pasireiškimu. Tačiau mokslas privalo nusikratyti šios regimybės; o šitai padaryti jis gali tik kovodamas su ja. Juk mokslas negali paprasčiausiai atmesti neteisingo žinojimo tik ta dingstimi, kad tas žinojimas yra trivialus požiūris į daiktus, ir tikinti, kad jis pats yra visai kito tipo pažinimas, o trivialus žinojimas jam visiškai nieko nereiškia; be to, mokslas negali remtis jame glūdinčia geresnio žinojimo nuojauta[3]. Šitaip *tikindamas,* jis teigtų, kad jo jėga yra jo *būtis*. Bet neteisingas žinojimas lygiai taip pat remiasi tuo, kad *jis yra,* ir *tikina,* kad mokslas jam yra niekai. Tačiau *vienas* grynas patikinimas yra svarus lygiai tiek pat, kiek ir kitas. Būtų dar labiau nepamatuota, jei mokslas apeliuotų į neteisingo pažinimo neva turimą geresnę nuojautą, nurodančią jame esančias mokslo užuomazgas; juk, viena vertus, jis vėl remtųsi tam tikra būtimi, o kita vertus, savimi, kaip savo egzistavimo neteisingame pažinime būdu, t.y. netikusiu savo būties būdu ir savo reiškiniu, užuot rėmęsis tuo, koks jis yra savyje ir sau. Tuo remiantis čia ir dera imtis besireiškiančio žinojimo išsklaidos (Darstellung).

Kadangi šios išsklaidos objektas yra tik besireiškiantis žinojimas, tai atrodo, kad pati ši išsklaida nėra laisvas, jam būdingu pavidalu besivystantis mokslas; šitokiu požiūriu ją galima traktuoti tik kaip natūraliosios sąmonės, siekiančios tikro žinojimo, kelią; arba kaip kelią, kuriuo siela pereina virtinę savo pavidalų, kaip pakopų, nulemtų jos prigimties, kad pasiektų dvasios grynumą, per pilnatvišką savo pačios patyrimą sužinodama, kas ji yra savyje.

Natūralioji sąmonė pasirodys esanti tik žinojimo sąvoka arba nerealus žinojimas. Tačiau kadangi ji, priešingai, realiu žinojimu laiko tiesiog save pačią, tai tas kelias jai turi negatyvią reikšmę, ir tai, kas yra sąvokos realizacija, jai, priešingai, yra tik jos pačios prarastis; juk tame kelyje ji praranda savąją tiesą. Todėl šį kelią galima traktuoti kaip *abejojimo* kelią arba, tiksliau sakant, kaip *nusivylimo* kelią; jame vyksta kaip tik ne tai, ką įprasta laikyti abejojimu, — ne vienõs ar kitõs spėjamõs tiesõs išklibinimas, po kurio atitinkamos abejonės vėl išnyksta ir sugrįžtama prie anos tiesos, todėl galiausiai dalyko esmė traktuojama taip pat, kaip anksčiau. Ne, šis kelias yra sąmoninga įžvalga į besireiškiančio žinojimo netiesą; juk šiam žinojimui realiausia yra tai, kas iš tikrųjų veikiau yra tik nerealizuota sąvoka. Todėl šis save įgyvendinantis skepticizmas nėra ir tai, dėl ko rimtas veržimasis į tiesą ir mokslą įsivaizduoja esąs apsiginklavęs ir pasirengęs juos perprasti, t.y. *ketina* moksle nepasikliauti svetimų minčių autoritetu, bet viską išbandyti pats ir laikytis tik savojo įsitikinimo arba, dar geriau, pats viską sukurti ir laikyti teisinga tik savąją veiklą. Eilė pavidalų, kuriuos šiame kelyje pereina sąmonė, yra, priešingai, išsami pačios sąmonės *susiformavimo* į mokslą istorija. Minėtas ketinimas tą formavimąsi pateikia paprastu ketinimo pavidalu ir taria, kad tokiu pavidalu formavimasis visiškai užbaigtas ir įvykęs; tačiau, palyginti su šia netiesa, tas kelias yra tikrasis įgyvendinimas.

Žinoma, laikytis savo įsitikinimo geriau, nei pasikliauti autoritetu; tačiau nuomonės, grindžiamõs autoritetu, virtimas nuomone, grindžiama savuoju įsitikinimu, nebūtinai pakeičia tos nuomonės turinį, o paklydimą pakeičia tiesa. Ar nuomonių ir prietarų sistemos laikomasi todėl, kad pasikliaujama kitų autoritetu, ar dėl to, kad remiamasi savuoju įsitikinimu — tiedu atvejai vienas nuo kito skiriasi tik tuštybe, būdinga antrajam iš jų. Priešingai, į visą besireiškiančios sąmonės apimtį nukreiptas skepticizmas tik įskiepija dvasiai įgūdį patikrinti, kas yra tiesa, nes priverčia nusivilti vadinamaisiais natūraliais vaizdiniais, mintimis ir nuomonėmis, nesvarbu, ar jos vadinamos savomis, ar svetimomis. Tokių vaizdinių vis dar pilna, ir juose paskendusi sąmonė *tiesiai* imasi tyrinėjimo; bet kaip tik todėl tokia sąmonė faktiškai nesugeba realizuoti to, ko ji nori imtis.

Nerealios sąmonės formų *pilnatvė* atsiranda dėl pačios progresuojančio judėjimo ir rišlumo būtinybės. Kad tai būtų suprantama, galima iš anksto apskritai pasakyti, kad netikrosios sąmonės netikrumo išsklaida nėra tik *negatyvus* judėjimas. Natūralioji sąmonė apskritai žvelgia į jį šitaip vienpusiškai; o žinojimas, šitokį vienpusiškumą padarantis savo esme, yra vienas iš neišbaigtos sąmonės pavidalų, pats įtraukiamas į judėjimą šiuo keliu ir šitaip atsiveriantis. Tai yra būtent skepticizmas, rezultatą visada traktuojantis tik kaip *grynąjį niekį,* ir nepaisantis to, kad šitas niekis iš tiesų yra niekis *to, iš ko jis atsiranda kaip rezultatas.* Tačiau tik niekis, traktuojamas kaip niekis to, iš ko jis kyla, faktiškai yra tikras rezultatas; šitaip jis pats yra tam tikras *apibrėžtas* rezultatas ir apima tam tikrą turinį. Skepticizmas, kurio pabaiga yra niekio arba tuštumos abstrakcija, neįstengia nuo jos atitrūkti ir eiti toliau; jis priverstas laukti, ar jam nepasipainios kas nors nauja (kad ir kas tai būtų), kad jis galėtų tą naują dalyką blokšti į tą pačią tuščią pragarmę. Priešingai, jeigu

rezultatas suvokiamas taip, kaip jis yra iš tikrųjų, t.y. kaip *apibrėžta* negacija, tai kartu ir betarpiškai atsiranda tam tikra nauja forma, o per negaciją įvyksta perėjimas, dėl kurio savaime gimsta progresuojantis judėjimas per pilnatvišką pavidalų eilę.

Bet *tikslas* žinojimui yra toks pat būtinas kaip ir progresuojančio judėjimo seka; tas tikslas pasirodo ten, kur žinojimui nebereikia išeiti už savęs, kur jis suranda save patį ir kur sąvoka atitinka objektą, o objektas atitinka sąvoką. Todėl progresuojantis judėjimas prie šio tikslo irgi yra nesustabdomas, ir jokia ankstesnė stadija nesuteiks pasitenkinimo. Tai, kas lieka natūralaus gyvenimo ribose, savaime neįstengia išsiveržti iš savo betarpiškos esaties; bet jis išstumiamas už tų ribų kažkieno kito, ir šitas išplėšimas yra jo mirtis. Bet sąmonė sau pačiai yra savo pačios *sąvoka*, o dėl to ji iš tiesų yra išsiveržimas iš ribotumo ir, kadangi tas ribotumas priklauso jai, ji kartu yra išėjimas už savęs; atskirybė jai kartu nustato anapusybę (Jenseits), net jeigu ji — kaip erdvinio stebėjimo atveju — būtų tik *šalia* to, kas ribota. Vadinasi, sąmonė pati prisiverčia susigadinti savąjį ribotą pasitenkinimą. Jausdama šią prievartą, tiesos baimė, žinoma, gali atsitraukti ir siekti išsaugoti tai, kam iškyla grėsmė būti prarastam. Tačiau ši baimė negali rasti jokios ramybės: jeigu ji pasirinks bemintį tingumą, tai mintis sunaikins bemintiškumą, o jos nerimas sutrikdys tingumą; o jei ši baimė įsitvirtins kaip jausmingumas, tikinantis, kad *savaip* viskas gera, tai šitas patikinimas irgi patirs proto prievartą, nes protas nepripažins, jog kažkas yra gera kaip tik todėl, kad tai yra gera „savaip". O gali būti ir taip, kad tiesos baimė pasislėps nuo savęs ir kitų, pasiduodama iliuzijai, kad kaip tik karštas tiesos siekis jai apsunkina ir net padaro neįmanomą galimybę surasti kokią nors tiesą, išskyrus vienintelę — tuštybės tiesą, kurios esmė — visada būti protingesnei už bet kokią, savą ar

svetimą, mintį. Toji tuštybė, mokanti parodyti, kad bet kokia tiesa yra bergždžia, kartu moka nuo tiesos nusisukti ir sugrįžti į save ir mėgaujasi šituo savo mokėjimu, visada žinančiu, kaip sunaikinti bet kokią mintį ir vietoje kokio nors turinio surasti tik savąjį nusususį *„Aš"*. Šitokia tuštybė yra pasitenkinimas, kuris turi būti paliktas pačiam sau; juk ji vengia bendrybės ir siekia tik būties-sau.

Visa, kas pasakyta, preliminariai ir bendrais bruožais leido aptarti progresuojančio judėjimo būdą ir būtinumą. Dar gali būti naudinga panašiai priminti šį bei tą apie *minties dėstymo metodą*. Ši išsklaida, pateikta kaip tam tikras *mokslo santykis* su *besireiškiančiu* žinojimu ir kaip *pažinimo realumo tyrinėjimas*, atrodo, negali išsiversti be kokios nors prielaidos, kuri, kaip kriterijus, laikoma pagrindu. Juk patikrinimas yra tam tikro priimto kriterijaus taikymas, o iš to, ar tai, kas tikrinama, atitinka kriterijų, ar jo neatitinka, sprendžiama, ar tai yra teisinga, ar neteisinga; kriterijus apskritai, kaip ir mokslas, jei jis būtų laikomas kriterijumi, tokiu atveju traktuojamas kaip *esmė* arba kaip *būtis-savyje*. Tačiau čia, kur pirmąkart pasirodo mokslas, nei jis pats, nei dar kas nors negali būti laikoma esme arba būtimi-savyje; o be šito, atrodo, neįmanomas joks patikrinimas.

Šis prieštaravimas ir jo pašalinimas pasirodys aiškesniu pavidalu, jei pirmiausia prisiminsime abstrakčias žinojimo ir tiesos apibrėžtis, atsiskleidžiančias sąmonei. Būtent: sąmonė *skiria* nuo savęs kažką, su kuo ji tuo pat metu sueina į *santykį*; arba, kaip sakoma, tai yra kažkas *sąmonei*; o šito *santykio*, arba *kažkieno būties sąmonei* apibrėžtoji pusė *yra žinojimas*. Tačiau nuo šios būties-kitam mes skiriame būtį-savyje; tai, kas yra suėję į santykį su žinojimu, irgi skiriama nuo žinojimo ir traktuojama kaip tai, kas *turi būti* ir nepriklausomai nuo šio santykio; toji šios būties-savyje pusė vadinama *tiesa*. Kokios yra šios apibrėžtys iš esmės, mes toliau nenagrinėsime; ka-

dangi mūsų objektas yra besireiškiantis žinojimas, jo apibrėžtys pirmiausia pagaunamos taip, kaip jos atsiveria betarpiškai; o iš to, kaip jos buvo suvoktos, aišku, kad jos atsiveria.

Jei mes tyrinėjame žinojimo tiesą, atrodo, kad mes siekiame atskleisti, kas jis yra *savyje*. Tačiau šiame tyrinėjime jis yra *mūsų* objektas, jis yra *mums;* ir tai, kas pasirodytų kaip jo būtis-savyje, veikiau jau būtų jo *būtis-mums;* tai, ką mes teigtume esant jo esme, veikiau būtų ne jo tiesa, o tik mūsiškis jo supratimas. Esmė arba kriterijus kiltų iš mūsų, o tai, kas turėtų būti su tuo kriterijumi palyginta ir apie ką, šitaip palyginus, turėtų būti padarytas sprendimas, nebūtinai turėtų tą kriterijų pripažinti.

Tačiau mūsų tyrinėjamo objekto prigimtis mus atpalaiduoja nuo šio atskyrimo arba nuo šio atskyrimo ir prielaidos regimybės. Sąmonė savąjį kriterijų turi savyje, ir todėl tyrinėjimas bus sąmonės lyginimasis su pačia savimi; juk tik ką padaryta perskyra kyla iš pačios sąmonės. Sąmonėje viena yra *kam nors kitam,* t.y. ji apskritai apima žinojimo momento apibrėžtį; tuo pat metu tas „*kitas*" duotas ne tik *jai,* bet ir už šio santykio arba *savyje;* tai tiesos momentas. Vadinasi, tai, ką sąmonė savo pačios ribose pripažįsta esant būtimi-savyje arba tiesa, yra kriterijus, kurį ji nusistato pati, kad juo patikrintų savąjį žinojimą. Jei *žinojimą* mes pavadinsime *sąvoka,* o esmę arba tiesą — *esiniu* arba *objektu,* tai patikrinimas pasireikš tuo, kad aiškinamasi, ar sąvoka atitinka objektą. Bet jeigu *esmę* arba *objekto* būtį-savyje mes pavadinsime *sąvoka* ir, priešingai, *objektu* laikysime sąvoką kaip *objektą,* t.y. tai, kaip jis esti *kažkam kitam,* tada patikrinimas pasireikš tuo, kad mes aiškinsimės, ar objektas atitinka savąją sąvoką. Akivaizdu, kad ir viena, ir kita yra tas pat; tačiau svarbiausia — ir šito laikytis reikia per visą tyrinėjimą — kad tie abu momentai, *sąvoka ir objektas, būtis-kitam ir būtis-sau-pačiam,* patys patenka į mūsų tyrinėjamą žinojimą, ir todėl tyrinėjant mums nebū-

tina pasitelkti kriterijus ir griebtis *mūsų* pačių pramanų ir minčių; jų atsisakydami, mes laimime tai, kad stebime dalyką tokį, koks jis yra pats *savyje* ir *pačiam sau*.

Tačiau koks nors priedas iš mūsų pusės nereikalingas ne tik tuo požiūriu, kad sąvoka ir objektas, kriterijus ir tai, kas tikrinama, esti pačioje sąmonėje, bet ir tuo, kad mums nereikia vargintis lyginant vieną su kitu ir *tikrinti* tikrąja šio žodžio prasme, tad ir šiuo požiūriu mums lieka tik grynoji žiūra, nes sąmonė tikrina save pačią. Juk sąmonė, viena vertus, yra objekto sąmonė, o kita vertus, savo pačios sąmonė; ji yra sąmonė to, kas jai yra tiesa, ir savojo tos tiesos žinojimo sąmonė. Kadangi abu [momentai] esti *tai pačiai* [sąmonei], ji pati yra jų palyginimas; *tai pačiai* [sąmonei] tampa aišku, ar joje esantis objekto suvokimas atitinka patį objektą, ar ne. Tiesa, objektas sąmonei atrodo esąs toks, kokį ji suvokia; gali pasirodyti, kad sąmonė negali sužinoti, koks objektas yra *ne tik sąmonei*, bet ir koks jis yra *savyje*, vadinasi, kad sąmonė negali patikrinti savojo žinojimo pačiu objektu. Tačiau kaip tik iš to, kad sąmonė apskritai žino apie objektą, jau ryškėja skirtis, pasireiškianti tuo, kad sąmonei kažkas yra *būtis-savyje*, o kitas momentas yra žinojimas, arba objekto būtis sąmonei. Šia akivaizdžiai duota perskyra grindžiamas patikrinimas. Jeigu lyginant tuos du momentus vienas neatitinka kito, tai atrodo, kad sąmonė turi pakeisti savąjį žinojimą, kad prisiderintų prie objekto; tačiau, keičiantis žinojimui, faktiškai jai keičiasi ir pats objektas; juk turimas žinojimas iš esmės buvo žinojimas apie objektą; kartu su tuo žinojimu ir objektas tampa kitoks, nes jis iš esmės priklauso tam žinojimui. Šitaip sąmonei tampa aišku, kad tai, kas anksčiau jai buvo *būtis-savyje*, nėra tokia būtis-savyje arba kad [objektas] buvo *būtis-savyje* tik *sąmonei*. Vadinasi, kadangi sąmonė, žvelgdama į savo objektą, pastebi, kad jos turimas objekto suvokimas neatitinka paties objekto, tai ir pats ob-

jektas neišlieka nepakitęs; o tai reiškia, kad keičiasi tikrinimo kriterijus, nes tai, kam buvo skirtas šis kriterijus, tikrinant nelieka nepakitę, ir tikrinimas yra ne tik žinojimo, bet ir jo kriterijaus tikrinimas.

Šitoks dialektinis judėjimas, kurį sąmonė atlieka savyje tiek savojo žinojimo, tiek ir savojo objekto atžvilgiu, — *kadangi iš to judėjimo jai atsiranda naujas tikras objektas* — iš esmės yra tai, kas vadinama *patyrimu*. Šiuo požiūriu ką tik minėtame vyksme reikia dar labiau išryškinti vieną momentą, naujai nušviečiantį tolesnio dėstymo mokslinį aspektą. Sąmonė žino *kažką;* šitas objektas yra esmė arba *būtis-savyje;* tačiau kartu ir sąmonei jis yra *būtis-savyje;* šitaip atsiskleidžia šios tiesos dviprasmybė. Mes matome, kad dabar sąmonė turi du objektus: vienas yra pirmasis *„savyje"*, antrasis — *šito „savyje" būtis sąmonei*. Antrasis iš pradžių atrodo esąs tik sąmonės refleksija į save, įvaizdinimas, tačiau ne kokio nors objekto, o tik ano pirmojo objekto, kurį žino sąmonė, įvaizdinimas (Vorstellen). Tačiau, kaip parodyta anksčiau, šioje situacijoje sąmonei pasikeičia pirmasis objektas; jis nustoja būti *būtimi-savyje* ir tampa sąmonei tokiu, kuris yra *būtis-savyje* tik *sąmonei*. Tačiau tada tai yra *šito „savyje" būtis sąmonei,* arba tiesa, o tai reiškia, kad tai yra *esmė* arba sąmonės *objektas*. Šis naujas objektas apima pirmojo objekto niekingumą, jis yra pirmojo objekto atžvilgiu įgytas patyrimas.

Šioje patyrimo vyksmo išsklaidoje esama momento, dėl kurio atrodo, kad ji nesutampa su tuo, ką įprasta laikyti patyrimu. Būtent: perėjimas nuo pirmojo objekto ir jo pažinimo prie kito objekto, *su kuriuo* susijęs tvirtinimas, kad patyrimas realizuotas, buvo traktuojamas taip, kad esą pirmojo objekto suvokimas (arba pirmojo objekto *būtis-savyje sąmonei*) pats turi tapti antruoju objektu. Paprastai manoma priešingai: kad mūsų pirmosios sąvokos netiesą mes patiriame, remdamiesi *kokiu nors kitu objektu,* su kuriuo mes susiduriame tarsi atsi-

tiktinai ir išoriškai, ir todėl mums apskritai atitenka tik grynoji *pagava* to, kas yra savyje ir sau. Tačiau pagal pateiktą požiūrį naujasis objektas pasirodo esąs atsiradęs dėl *pačios sąmonės pasikeitimo* (Umkehrung). Šitas dalyko apmąstymas yra mūsų papildymas, kuris sąmonės patyrimų grandinei leidžia pakilti iki mokslinio proceso ir kuris neegzistuoja mūsų apmąstomai sąmonei. Tačiau faktiškai situacija šiuo atveju tokia pat, kaip ir toji, apie kurią buvo kalbėta anksčiau, aptariant šio dėstymo santykį su skepticizmu, būtent: kad ir koks būtų rezultatas, kylantis iš neteisingo žinojimo, jis negali būti tuščias niekis, o būtinai turi būti suvoktas kaip niekis *[dalyko], kurio rezultatas jis yra;* tai toks rezultatas, kuris išsaugoja tai, kas buvo teisinga ankstesniame žinojime. Visa tai čia pasirodo šitaip: kadangi tai, kas iš pradžių pasirodė kaip objektas, sąmonės buvo nužeminta iki to objekto žinojimo, o tai, kas buvo *būtis-savyje, tampa* tam tikra tos *būties-savyje būtimi sąmonei,* tai šitai yra naujas objektas, kartu su kuriuo pasirodo ir naujas sąmonės pavidalas, kuriam esmė yra kažkas kita, nei ankstesniajam. Kaip tik ši aplinkybė ir kreipia visą būtinybei pavaldžią sąmonės pavidalų seką. Tik pati ta būtinybė arba naujo objekto, kuris pasirodo sąmonei, nežinančiai, kaip šitai nutinka, *atsiradimas* yra tai, kas mums vyksta tarsi sąmonės užnugaryje. Šitokiu būdu sąmonės judėjime atsiranda *būties-savyje* arba *būties-mums* momentas, nepasirodantis sąmonei, panirusiai į patį patyrimą; bet *turinys* to, kas mums atsiranda, *sąmonei* duotas, o mes suvokiame tik *formaliąją* šio turinio pusę arba jo grynąjį atsiradimą; *sąmonei* šitas atsiradęs dalykas esti tik kaip objektas, o *mums* jis esti ir kaip judėjimas bei tapsmas.

Dėl šios būtinybės šis kelias į mokslą pats jau yra *mokslas,* kuris savo turiniu kartu yra mokslas apie *sąmonės patyrimą.*

Patyrimas, per kurį sąmonė patiria pati save, savo sąvoka gali apimti visą sąmonės sistemą arba visą dvasios tiesos

karalystę, o šios tiesos momentai šioje ypatingoje apibrėžtyje pasirodo ne kaip abstraktūs, gryni momentai, o atsiveria taip, kaip jie esti sąmonei arba taip, kaip pati sąmonė pasirodo sueidama į santykį su jais, ir todėl tie visumos momentai yra *sąmonės pavidalai*. Judėdama prie savo tikrosios egzistencijos, sąmonė pasieks tašką, kur išsisklaidys jos iliuzija, esą ji priklausanti nuo kažko svetimo, kuris esti tik sąmonei ir esti jai kaip kažkas kita; vadinasi, ji pasieks tašką, kuriame reiškinys susilygins su esme, o kartu sąmonės išsklaida sutaps kaip tik su tuo tašku, su tikruoju dvasios mokslu; ir galiausiai pati, suvokusi šią savo esmę, sąmonė išreikš paties absoliutaus žinojimo prigimtį.

I. JUSLINIS TIKRUMAS ARBA „ŠITAS“ IR NUOMONĖ

Žinojimas, kuris pirmiausia arba betarpiškai yra mūsų objektas, gali būti tik betarpiškas žinojimas, *betarpiško dalyko* arba *esinio žinojimas.* Mes privalome laikytis lygiai taip pat *betarpiškai* arba *pasyviai* (aufnehmend), vadinasi, nieko jame nekeisti, o imti jį tokį, koks jis atsiveria, ir susilaikyti nuo sąvoka pasireiškiančios pagavos.

Konkretus *juslinio tikrumo* turinys sukelia betarpišką regimybę, kad tai yra *turtingiausias* pažinimas, negana to, begalinio turtingumo pažinimas, neturintis ribų nei tada, kai erdvėje bei laike, kur jis išsiskleidžia, išeiname *išorėn,* nei tada, kai atidalijame kokį nors šitos *pilnatvės* fragmentą ir įsismelkiame į jį. Be to, juslinis tikrumas atrodo esąs pats *teisingiausias;* juk jis dar neprarado nieko, kas būdinga objektui, ir turi jį prieš save kaip visiškai pilnatvišką esatį. Tačiau faktiškai tas *tikrumas* pats parodo, kad jis yra abstrakčiausia ir skurdžiausia *tiesa.* Apie tai, kas tam tikrumui atsiveria, jis sako tik štai ką: *tai yra;* ir jo tiesa apima tik daikto *būtį;* savo ruožtu sąmonė šio tikrumo ribose pasireiškia tik kaip grynas *„Aš“;* arba, kitaip tariant, *„Aš“* šiuo atveju esu tik kaip grynas *šitas,* o objektas irgi esti tik kaip grynas *šitas. „Aš“, šitas,* esu tikras *šituo* daiktu ne todėl, kad *„Aš“* šioje situacijoje išsiskleidžiau kaip sąmonė ir visaip išjudinau mintis. Ir ne todėl, kad tas *daiktas,* kuriuo esu tikras dėl daugy-

bės išskirtų savybių, pats savaime yra turtingas santykis su savimi arba daugeriopas santykis su kitais. Nei viena, nei kita neturi nieko bendra su juslinio tikrumo tiesa; nei *„Aš"*, nei daiktas šioje situacijoje nepasireiškia kaip daugeriopas tarpininkavimas — *„Aš"* nepasireiškia kaip daugeriopas įvaizdinimas arba mąstymas, o daiktas nepasireiškia daugeriopomis savybėmis; daiktas tik *yra;* ir jis *yra* tik todėl, kad jis yra; *jis yra* — štai kas esminga jusliniam žinojimui, ir šita gryna *būtis* arba šitas paprastas betarpiškumas sudaro juslinio tikrumo tiesą. Lygiai taip pat šitas tikrumas kaip *santykis* yra *betarpiškas* grynas santykis; sąmonė yra *„Aš"* ir daugiau nieko, grynas *šitas; pavienis* [subjektas] žino gryną *šitą* arba *pavienį* [objektą].

Tačiau, jei pažvelgsime įdėmiau, prie *grynosios būties*, kuri sudaro to tikrumo esmę ir kuri tą būtį nusako kaip savąją tiesą, prisideda dar daug kas. Tikras juslinis tikrumas yra ne tik tas grynas betarpiškumas; tas betarpiškumas kartu yra juslinio tikrumo *pavyzdys*. Tarp nesuskaičiuojamų šioje situacijoje pasirodančių skirtybių mes visur randame pagrindinį skirtumą, pasireiškiantį tuo, kad jusliniame tikrume iš grynosios būties iškart išsiskiria abu jau minėti *šitie: šitas* kaip *„Aš"* ir *šitas* kaip *objektas*. Jeigu mes įsigilinsime į šį skirtumą, tai pasirodys, kad ir *„Aš"*, ir objektas pasižymi jusliniu tikrumu ne tik betarpiškai, bet kartu ir *tarpiškai:* kad *„Aš"* turiu šį tikrumą, yra kažkieno kito, būtent daikto, *nuopelnas;* o daiktas pasižymi tikrumu kažkieno kito, būtent *„Aš"*, dėka.

Šitokį esmės ir pavyzdžio, betarpiškumo ir tarpininkavimo skirtumą nustatome ne tik mes; ne, jis slypi pačiame jusliniame tikrume; ir jį reikia priimti tuo pavidalu, kokiu jis esti tame tikrume, o ne taip, kaip mes jį ką tik apibrėžėme. Vienas dalykas šiame tikrume nustatomas kaip paprastas betarpiškas esinys arba kaip esmė, ir tai yra *objektas;* o kitas nustatomas kaip kažkas neesminga ir tarpiška, kaip tai, kas

tikrume nėra [būtis]-*savyje*, o esti tik per kitą, kuris yra *„Aš"*, tam tikras *žinojimas*, žinantis apie objektą tik todėl, kad *objektas* yra ir kad jis gali būti arba nebūti. Tačiau objektas *yra* tiesa ir esmė; jis *yra* nepriklausomai nuo to, ar jis suvokiamas, ar ne; jis lieka ir tada, kai nėra suvokiamas; bet nėra žinojimo, jei nėra objekto.

Vadinasi, objektą reikia nagrinėti ir tuo požiūriu, ar jis iš tikrųjų esti pačiame jusliniame tikrume kaip tokia esmė, kokią jį rodo esant tas tikrumas; ar jo sąvoka — būti esme — atitinka tai, kaip jis tiesiogiai atsiskleidžia tame tikrume. Tam mums nereikia reflektuoti ir mąstyti apie tai, kas gi jis galėtų būti iš tiesų; pakanka jį tik stebėti tokį, koks jis esti jusliniame tikrume.

Vadinasi, *pačiam* jusliniam tikrumui reikia iškelti klausimą: *kas yra šitas?* Jei mes jį imsime dvejopu jo būties pavidalu, kaip *dabar* ir kaip *čia*, tai jam būdinga dialektika įgis tokią pat suprantamą formą, kaip ir jis pats. Taigi į klausimą: kas yra tas *„dabar"?* mes atsakome, pavyzdžiui, šitaip: *šitas „dabar" yra naktis.* Kad patikrintume šito juslinio tikrumo tiesą, pakanka paprasčiausio patyrimo. Mes užrašome šią tiesą; užrašyta ši tiesa nieko nepraranda; ji nieko nepraranda ir dėl to, kad mes ją išsaugojame. Jeigu mes vėl pažvelgsime į užrašytą tiesą *dabar, šį vidurdienį,* turėsime pasakyti, kad ji nusivadėjo.

Tas *„dabar"*, kuris yra naktis, *išsaugomas,* t.y., jis traktuojamas kaip toks, koks jis pateikiamas — kaip *esinys;* tačiau jis pasirodo esąs kažkas visai priešinga, kaip neesinys. Žinoma, pats tas *„dabar"* išlieka, tačiau išlieka kaip toks *„dabar"*, kuris nėra naktis. Lygiai taip pat jis išlieka dienos atžvilgiu, o diena yra *„dabar"* kaip toks *„dabar"*, kuris yra ir ne diena, taigi kaip tai, kas *negatyvu* apskritai. Šitas išsilaikantis *„dabar"* kaip tik todėl yra ne betarpiškas, o tarpiškas, nes jis apibrėžtas kaip išliekantis ir išsilaikantis *„dabar"* tik *dėl to,* kad „ki-

to", t.y. dienos ir nakties, nėra. Bet ir tokiomis aplinkybėmis jis vis dar yra toks pat paprastas, kaip ir anksčiau, *„dabar"*, ir, pasižymėdamas šiuo paprastumu, yra abejingas tam, kas prie jo dar prisideda; kaip naktis ir diena nėra jo būtis, taip ir jis pats nėra diena ir naktis; ši jo kitabūtis visai jo neveikia. Tokį paprastumą, kuris esti vien dėl negacijos ir nėra nei tas, nei anas, vadinasi, yra *ne šitas*, o kartu yra abejingas tam, ar jis yra tas, ar anas, mes vadiname *bendrybe;* vadinasi, bendrybė faktiškai yra juslinio tikrumo tiesa.

Ir juslinę esatį mes *išsakome* kaip tam tikrą bendrybę; tai, ką mes sakome, yra *šitas*, t.y. *bendras šitas;* arba: *tai yra;* o tai reiškia — *būtis apskritai.* Žinoma tokiu atveju mes *neįsivaizduojame* bendrojo *šito* arba būties apskritai, bet *išsakome* bendrybę; arba apskritai nesakome, kokį jį mes *manome* esant šiame jusliniame tikrume. Tačiau, kaip matome, kalba yra teisingesnė; joje mes patys betarpiškai paneigiame savąją *nuomonę;* o kadangi bendrybė yra juslinio tikrumo tiesa ir kalba išreiškia tik šią tiesą, visiškai neįmanoma, kad mes kada nors įstengtume kalba išreikšti juslinę būtį, kurią mes *numanome.*

Lygiai taip pat yra ir su kita *šito* forma, su *čia.* Pavyzdžiui, šitas *„čia"* yra *medis.* Aš nusisuku, ir ši tiesa išnyksta ir virsta priešinga tiesa: šitas *„čia" yra ne medis*, o, pavyzdžiui, *namas.* Pats *„čia"* neišnyksta; bet *jis yra* patvarus išnykstant namui, medžiui ir t.t., ir jis abejingas tam, ar jis yra namas, ar medis. Vadinasi, *šitas* vėl pasirodo kaip *tarpiškas paprastumas* arba kaip *bendrybė.*

Kadangi juslinis tikrumas pačiame savyje parodo bendrybę kaip savojo objekto tiesą, tai jam, vadinasi, lieka *gryna būtis* kaip jo esmė, tačiau ne kaip tai, kas betarpiška, o kaip kažkas tokio, kam iš esmės būdinga negacija ir tarpininkavimas; vadinasi, ne kaip tai, ką mes *numanome* esant *būtį*, o kaip *būtis* su *apibrėžtimi*, nurodančia, kad toji būtis yra abstrakcija arba gryna bendrybė; ir tik *mūsų nuomonė*, kuriai jus-

linio tikrumo tiesa nėra bendrybė, dar lieka stovėti priešpriešiais tam tuščiam arba abejingam *„dabar"* ir *„čia"*.

Jei santykį, kuriame pirmiausia pasirodė *žinojimas* ir *objektas*, mes palyginsime su tuo jų tarpusavio santykiu, kuris būdingas šiam rezultatui, tai tas santykis pasirodo esąs apverstas. Objektas, kuris turėjo būti esmingas jusliniam tikrumui, dabar pasirodo esąs jam neesmingas, nes bendrybė, kuria jis tapo, jau nebėra tokio pavidalo, kokiu objektas turėjo būti esmingas jusliniam tikrumui; dabar juslinis tikrumas esti priešingame [dalyke], būtent žinojime, kuris anksčiau buvo tai, kas neesminga. Juslinio tikrumo tiesa glūdi objekte, kaip *manajame* objekte, arba *nuomonėje;* objektas esti todėl, kad apie jį žinau *„Aš"*. Vadinasi, nors juslinis tikrumas jau išvarytas iš objekto, šitokiu būdu jis dar neįveiktas, o tik nustumtas atgal į *„Aš"*; pažiūrėkime, ką apie šią realybę mums parodo patyrimas.

Taigi juslinio tikrumo jėga dabar kyla tik iš manojo *„Aš"*, manosios *regos, klausos* ir t.t. betarpiškumo; mūsų numanomo pavienio *„dabar"* ir *„čia"* išnykimą sustabdo tai, kad juos sulaikau *„Aš"*. *„Dabar"* yra diena, nes aš ją matau; *„čia"* yra *medis* kaip tik dėl to paties. Tačiau šiame santykyje juslinis tikrumas pats patiria tą pačią dialektiką, kaip ir ankstesniame [santykyje]. *„Aš"*, *šitas*, matau medį ir sakau, kad medis yra tas *„čia"*; o *kitas „Aš"* mato namą ir tvirtina, kad tas *„čia"* yra ne medis, o namas. Abi tiesas patvirtina tas pats dalykas — matymo betarpiškumas ir abiejų tiesų tikrumas dėl savo žinojimo, kaip ir patikinimas, kad tokio žinojimo esama; tačiau viena tiesa išnyksta kitoje.

Tai, kas šiuo atveju neišnyksta, yra *„Aš"* kaip *bendra terpė*, *„Aš"*, kuris mato ne medį ir ne šitą namą, o paprasčiausiai mato, ir šis matymas, kurį įtarpina šito namo ir t.t. negacija, irgi yra toks pat paprastas ir abejingas tam, kas dar prie to prisideda, — namui, medžiui. *„Aš"* yra tik bendras *„Aš"*,

kaip ir *„dabar"*, *„čia"* arba *šitas* apskritai; žinoma, aš numanau kažkokį pavienį *„Aš"*, tačiau kaip aš negaliu išreikšti žodžiais to, ką numanau, turėdamas galvoje *„dabar"*, *„čia"*, lygiai taip pat negaliu žodžiais išreikšti to, ką numanau, turėdamas galvoje *„Aš"*. Sakydamas: *„šitas čia"*, *„šitas dabar"* arba *„pavienis"*, aš sakau: *„visi šitie"*, *„visi dabar"*, *„visi pavieniai"*; lygiai taip pat sakydamas: *„Aš"*, *„šitas pavienis Aš"*, aš sakau apskritai: *„visi Aš"*; kiekvienas yra tai, ką aš sakau: *„Aš"*, *„šitas"*, *„pavienis"*, *„Aš"*. Jeigu mokslui, kaip kriterijus, kuriuo mokslas visiškai negalėtų pasiremti, keliamas šitas reikalavimas — dedukuoti, konstruoti, surasti a priori (ar dar kaip nors, kad ir kaip tai pavadintume) vadinamąjį *„šitą daiktą"* arba kokį nors *„šitą žmogų"*, tai būtų teisinga, kad šitoks reikalavimas *išreikštų žodžiais*, kas turima galvoje, sakant *šitas* daiktas arba *šitas „Aš"*; bet to išreikšti žodžiais neįmanoma.

Taigi juslinis tikrumas patiria, kad jo esmė neglūdi nei objekte, nei tame *„Aš"* ir kad betarpiškumas nėra nei objekto, nei *„Aš"* betarpiškumas; juk tai, ką aš numanau, ir viename, ir kitame veikiau yra tai, kas neesminga, o objektas ir *„Aš"* yra bendrybės, kuriose tie mano manomi *„dabar"*, *„čia"*, *„Aš"* neišlieka ar nesti. Šitaip mes prieiname prie to, kad juslinio tikrumo esme tariame esant jį patį kaip *visumą;* jo esme nebelaikome tik kokio nors jo momento, kaip buvo tais dviem atvejais, kai juslinio tikrumo realybe iš pradžių buvo laikomas objektas, iškeltas priešpriešiais [manajam] *„Aš"*, o po to — *„Aš"*. Vadinasi, tik pats juslinis tikrumas kaip *visuma* laikosi savęs kaip *betarpiškumo* ir šitaip iš savęs pašalina bet kokią priešstatą, pasireiškusią anksčiau.

Taigi tam grynam betarpiškumui neberūpi *„čia"* kaip medžio, pereinančio į *„čia"*, kuris jau yra ne medis, kitabūtis; jam neberūpi *„dabar"* kaip dienos, pereinančios į *„dabar"*, kuris yra naktis, kitabūtis; galiausiai jam neberūpi koks nors

kitas *„Aš"*, kuriam objektas yra kažkas kita. Juslinio tikrumo tiesa išlieka kaip sau lygus santykis, tarp *„Aš"* ir objekto nenustatantis jokio jų esmingumo ar neesmingumo skirtumo; todėl į šį santykį negali įsismelkti joks skirtumas apskritai. Vadinasi, *„Aš, šitas"*, tvirtinu, kad *„čia"* yra medis, ir nenusisuku, kad *„čia"* man taptų ne-medžiu; be to, aš nekreipiu jokio dėmesio į tai, kad koks nors kitas *„Aš"* *„čia"* mato kaip ne-medį, ar kad kitą kartą *„Aš"* pats *„čia"* suvokiu kaip „ne-medį", o *„dabar"* — kaip ne-dieną; *„Aš"* esu tik grynoji žiūra; *„Aš"* toliau sau manau, kad *„dabar"* yra diena arba kad *„čia"* yra medis; *„čia"* ir *„dabar"* aš nelyginu vieno su kitu, bet laikausi *vieno* betarpiško santykio: *„dabar"* yra diena.

Kadangi tokioje situacijoje šitas tikrumas nebenori prisiartinti, kai mes atkreipiame jo dėmesį į *„dabar"*, kuris yra naktis, arba į *„Aš"*, kuriam tas *„dabar"* yra naktis, tai mes prisiartinsime prie jo ir liepsime jam mums parodyti tą *„dabar"*, kuris čia teigiamas. Mes privalome jį priversti mums *parodyti* šitą *„dabar"*, nes šito betarpiško santykio tiesa yra *šito „Aš"*, apsiribojančio kokiu nors *„dabar"* arba kokiu nors *„čia"*, tiesa. Jei šia tiesa mes užsiimtume *vėliau* arba būtume *atokiai* nuo jos, tai ji neturėtų jokios reikšmės, nes mes įveiktume betarpiškumą, kuris jai yra esmingas. Todėl mes privalome užsiimti vietą tame pačiame laiko arba erdvės taške, kad leistume jai pasirodyti, t.y. patys pasiversti šituo *„Aš"*, kuris disponuoja tuo tikrumu. Taigi pažvelkime, kaip atrodo tas mums nurodytas betarpiškumas.

Mums rodomas *„dabar"*, *„šitas dabar"*. *„Dabar":* juk jis jau nustojo būti [tą akimirką], kai jis buvo nurodytas; tas *„dabar"*, kuris *yra*, yra *„kitas"*, o ne tas, kuris buvo nurodytas, ir mes matome, kad *„dabar"* yra kaip tik šitas *„dabar"*, nes jo būties būdas jau yra nebūtis. Tas *„dabar"*, koks jis nurodomas, yra buvęs *„dabar"*, ir tai yra jo tiesa; jis neturi tiesos, kuri turėtų

būtį. Vadinasi, vis dėlto jo tiesa yra ta, kad jis yra buvęs. Tačiau tai, kas yra *buvęs*, faktiškai nėra jokia *esmė; jo nėra* [jis ne-yra], o juk kalbėta apie būtį.

Taigi šiame nurodyme mes matome tik tam tikrą judėjimą ir tokią jo eigą: 1) Aš nurodau *„dabar"*, ir tas *„dabar"* teigiamas kaip tiesa; tačiau aš nurodau jį kaip tai, kas buvo, arba kaip tai, kas įveikta; aš įveikiu pirmąją tiesą ir 2) teigiu *„dabar"* kaip antrąją tiesą, sakydamas, kad jis yra *buvęs*, kad jis įveiktas. 3) Tačiau to, kas buvo, nėra [tai *ne-yra*]; aš įveikiu buvusią arba įveiktą būtį, antrąją tiesą, o kartu neigiu *„dabar"* negaciją, ir šitaip sugrįžtu prie pirmojo teiginio: *„dabar"* yra. Vadinasi *„dabar"* ir nuoroda į *„dabar"* yra tokie, kad nei *„dabar"*, nei nuoroda į *„dabar"* nėra kažkas betarpiška ir paprasta; ne, tai yra judėjimas, apimantis skirtingus momentus; nustatomas *šitas*, tačiau iš tikrųjų nustatomas *kažkas kitas;* tai reiškia: *šitas* yra įveikiamas, ir toji *kitabūtis* arba pirmojo momento įveika savo ruožtu *įveikiama* pati ir šitaip sugrįžtama prie pirmojo momento. Tačiau šitas į save reflektuotas pirmasis momentas nėra visiškai tas pat, kas jis buvo iš pradžių, t.y. kažkas *betarpiška;* ne, jis yra kaip tik *reflektuotas į save,* arba kažkas *paprasta,* kas pasilieka kitabūtyje toks, koks jis yra, t.y. tam tikras *„dabar"*, kuris yra *„dabar"* absoliutus daugis; ir tai yra tikrasis *„dabar"*, *„dabar"* kaip paprasta diena, apimanti daug *„dabar"*, valandų; toks *„dabar"* — valanda — lygiai taip pat apima daug minučių, o šitas *„dabar"* irgi apima daug *„dabar"* ir t.t. — Vadinasi, *nuoroda* pati yra judėjimas, kuris išreiškia tai, kas *„dabar"* yra iš tiesų, — rezultatas arba daugelio *„dabar"* visuma; o nurodyti reiškia patirti, kad *„dabar"* yra *bendrybė*.

Nurodytas *„čia"*, kurio aš laikausi, irgi yra *„šitas čia"*, kuris faktiškai yra ne *„šitas čia"*, o tam tikras *„priešakyje"* ir *„užnugaryje"*, *„aukštai"* ir *„žemai"*, *„dešinėje"* ir *„kairėje"*. *„Priešakyje"* pats lygiai taip pat yra toji daugeriopa kitabūtis

„viršuje“, „apačioje“ ir t.t. „*Čia*“, kurį reikėjo nurodyti, išnyksta kituose „*čia*“, bet pastarieji irgi išnyksta; nurodytas, išlaikytas ir sustabdytas dalykas yra *negatyvusis „šitas“*, kuris yra tik *negatyviai*, nes įvairūs „*čia*“ imami tokie, kokie jie turi būti imami, tačiau šitaip jie susinaikina; „*čia*“ yra daugelio „*čia*“ paprastas kompleksas. „*Čia*“, kuris yra numanomas, būtų taškas; tačiau jis toks *nėra;* o jeigu jis nurodomas kaip esantis, pasirodo, kad nuoroda yra ne betarpiškas žinojimas, o judėjimas nuo numanomo „*čia*“ per daugelį „*čia*“ į bendrąjį „*čia*“, kuris yra toks pat paprastas „*čia*“ daugis, kaip diena — paprastas „*dabar*“ daugis.

Šitaip tampa aišku, kad juslinio tikrumo dialektika yra ne kas kita, kaip paprasta šito juslinio tikrumo judėjimo arba jo patyrimo istorija, o juslinis tikrumas pats yra ne kas kita, kaip tik ši istorija. Todėl natūralioji sąmonė irgi juda prie šio rezultato ir iš patyrimo sužino, kokia yra juslinio tikrumo tiesa, tačiau irgi vis užmiršta tai ir pradeda judėti iš naujo. Todėl kelia nusistebėjimą tai, kad šiam patyrimui — kaip visuotinis patyrimas ir kaip filosofinis teiginys, ir net kaip skepticizmo rezultatas — priešinama tezė: išorinių daiktų kaip „*šių*“ arba kaip juslinių esinių realybė ar būtis sąmonei yra absoliuti tiesa. Tokia tezė tuo pat metu parodo, kad nežinoma, kas ja pasakoma, nežinoma, kad ja pasakoma kažkas priešinga, negu norima pasakyti. Juslinio „*šito*“ tiesa sąmonei, girdi, yra visuotinis patyrimas; tačiau iš tikrųjų visuotinai patiriamas priešingas dalykas; kiekviena sąmonė pati įveikia tokią tiesą, kaip, pavyzdžiui, „*čia*“ *yra medis* arba „*dabar*“ *yra vidurdienis,* ir sako kažką priešinga: „*čia*“ yra ne medis, o namas; o tai, kas šitame teiginyje, įveikiančiame pirmąjį teiginį, vėl yra lygiai toks pat juslinio „*šito*“ teigimas, sąmonė tuojau pat irgi įveikia; ir bet kokio juslinio tikrumo stichijoje iš tiesų bus patiriama tik tai, ką mes matėme, būtent „*šitas*“ kaip *bendrybė,* vadinasi, kažkas priešinga tam, kas — kaip

tikinama anuo teiginiu — yra visuotinis patyrimas. — Šitaip remiantis visuotiniu patyrimu, užbėgant į priekį, leistina atsižvelgti į praktiką. Šiuo požiūriu tiems, kurie gina aną juslinių objektų realumo tiesą ir tikrumą, galima pasakyti, kad jie kreiptųsi į pradinę išminties mokyklą, būtent į senovines Cereros ir Bakcho eleusinietiškąsias misterijas, ir pirmiausia suprastų duonos valgymo ir vyno gėrimo paslaptį; juk tas, kuriam atvertos šios paslaptys, pradeda ne tik abejoti juslinių daiktų būtimi, bet ir nusivilia ja ir, viena vertus, pats atskleidžia jų niekingumą, o kita vertus, mato, kaip jis parodomas. Net gyvūnai nestokoja šios išminties, o, priešingai, pasirodo esą labai giliai ja persiėmę, nes jie nepriima juslinių daiktų kaip esinių-savyje, bet, nusivylę jų realumu ir visiškai tikri jų niekingumu, tiesiog griebia juos ir suryja; ir visa gamta, kaip ir jie, švenčia šias atviras misterijas, kurios moko, kokia yra juslinių daiktų tiesa.

Bet ir tie, kurie iškelia tokį teiginį, ir patys, sutinkamai su anksčiau išsakytomis pastabomis, sako kažką tiesiog priešinga tam, ką jie numano — tai reiškinys, kuris galbūt labiausiai skatina apmąstyti juslinio tikrumo prigimtį. Jie kalba apie *išorinių* objektų esatį; tuos objektus tiksliau galima apibrėžti kaip *tikroviškus*, absoliučiai *pavienius, visai asmeniškus, individualius daiktus*, kurių nė vienas jau nebeturi absoliučiai lygaus sau daikto; šita esatis, jų nuomone, pasižymi absoliučiu tikrumu ir tiesa. Jie turi galvoje *šitą* popieriaus lapą, ant kurio aš *tai* rašau, o tiksliau tariant, parašiau; bet jie nepasako to, ką numano. Jeigu jie iš tikrųjų norėjo *išreikšti žodžiais* šitą popieriaus lapą, kurį numano, — o jie norėjo tai *išreikšti žodžiais*, — tai šitai neįmanoma, nes juslinis *„šitas"*, kuris numanomas, *nepagaunamas* kalba, priklausančia sąmonei, bendrybei-savyje. Jei iš tikrųjų būtų stengiamasi žodžiais išreikšti šią popieriaus skiautę, ji nuo to sutrūnytų; tie, kurie pradėjo ją aprašinėti, neįstengtų pabaigti

šio aprašinėjimo, o turėtų perleisti jį kitiems, kurie galiausiai pripažintų, kad kalba apie daiktą, kurio nėra. Taigi jie numano kaip tik *šitą* popieriaus skiautę, kuri čia yra visai kita, nei minėta anksčiau; bet jie sako — „tikri *daiktai, išoriniai* arba *jusliniai objektai, absoliučiai pavienė esybė*" ir t.t. Tai reiškia, kad jie pasako apie tuos dalykus tik *bendrybę;* todėl tai, kas vadinama nenusakomu, yra ne kas kita, kaip netiesa, neprotingumas, tik numanoma esatis. Jeigu apie ką nors nepasakoma nieko daugiau, o tik tai, kad tas kas nors yra *tikras daiktas, išorinis objektas,* tai jis išreiškiamas tik kaip bendriausia bendrybė, o šitaip veikiau išreiškiama jo *lygybė* viskam, nei jo skirtingybė. Jei aš sakau: *pavienis daiktas,* tai kartu aš veikiau nusakau jį kaip visišką *bendrybę,* nes visa yra pavienis daiktas; ir lygiai taip pat *šitas* daiktas yra visa, kas tik įmanoma. Jei formuluojama tiksliau — *„šita popieriaus skiautė",* — tai juk *visoks* ir *kiekvienas* popierius yra tam tikra *šita* popieriaus skiautė, ir aš bet kuriuo atveju nusakiau tik bendrybę. Bet jeigu aš noriu pagelbėti kalbai, kuri savo dieviškąja prigimtimi įstengia betarpiškai iškreipti nuomonę ir ją paversti kažkuo kitu, šitaip neleisdama jai net *pereiti į žodį;* — jeigu aš noriu pagelbėti kalbai tuo, kad *parodau* šią popieriaus skiautę, tai aš patiriu, kas iš tikrųjų yra juslinio tikrumo tiesa; aš parodau ją kaip tam tikrą *„čia",* kuris yra *„čia",* priklausantis kitiems *„čia",* arba pats savyje yra *paprasta daugelio „čia" visuma;* vadinasi, yra bendrybė; taigi aš primu ją (nehme es auf) taip, kaip ji yra iš tiesų, ir, užuot žinojęs kažką betarpiška, *aš suvokiu* (nehme ich wahr).

II. SUVOKIMAS ARBA DAIKTAS IR APSIGAVIMAS

Betarpiškas tikrumas neapima tiesos, nes jo tiesa yra bendrybė; bet jis nori pagauti *„šitą"*. Priešingai, suvokimas kaip bendrybę pagauna tai, kas jam yra esinys. Bendrybė apskritai yra suvokimo principas; lygiai taip pat ir jame betarpiškai išsiskiriantys momentai yra bendrybės: *„Aš"* yra bendrybinis *„Aš"*, ir objektas yra bendrybinis objektas. Tas principas mums yra *atsiradęs* ir mūsiškė suvokinio pagava kaip tik todėl nebėra besireiškianti pagava, kaip jusliniame tikrume; ne, ši pagava yra būtina. Atsirandant šiam principui, kartu atsirado abu momentai, kurie *iškrenta* tik savajame reiškinyje: vienas momentas yra pagavos judėjimas, o kitas momentas yra tas pats judėjimas, tačiau kaip kažkas paprasta; pirmasis momentas yra *suvokimas*, antrasis — *objektas*. Objektas iš esmės yra tas pat, kas ir judėjimas; judėjimas yra momentų išsklaida ir perskyra, objektas — tų momentų aprėptis (Zusammengefaßtsein). *Mums* arba *savyje* bendrybė kaip principas yra suvokimo *esmė*; o šios abstrakcijos atžvilgiu abi persiskyrusios pusės, suvokiantysis ir suvokiamasis, yra tai, kas *neesminga*. Bet iš tikrųjų, kadangi ir vienas, ir kitas yra bendrybė arba esmė, abu jie yra esmingi; o kadangi jie abu santykiauja vienas su kitu kaip priešybės, tai šiame santykyje esmingas gali būti tik vienas momentas, o esmingumo ir neesmingumo perskyra turi būti paskirstyta tarp

jų. Vienas, apibrėžtas kaip kažkas paprasta, objektas, yra esmė, nepriklausomai nuo to, ar jis suvokiamas, ar ne; bet suvokimas kaip judėjimas yra tas nepastovus dalykas, kuris gali būti arba nebūti, taip pat tai, kas neesminga.

Dabar reikia tiksliau apibrėžti tą objektą ir iš gauto rezultato trumpai išvystyti šitą apibrėžtį; išsamesnis išvystymas čia nereikalingas. Kadangi objekto principas, bendrybė, savo paprastumu yra *tarpiškas*, tai objektas turi išreikšti tai kaip savo prigimtį; šitaip jis pasirodo kaip *daiktas, turintis daug savybių*. Juslinio žinojimo turtingumas priklauso suvokiniui, o ne betarpiškam tikrumui, kuriame jis buvo tik tai, kas prisideda (Beiherspielende); juk tik suvokinys savo esme apima *negaciją*, skirtumą arba daugeriopumą.

Taigi *„šitas"* nustatytas kaip *„ne šitas"* arba kaip tai, kas *įveikta;* tai reiškia, kad kartu jis nustatytas ne kaip *niekis*, o kaip apibrėžtas *niekis* arba kaip *tam tikro turinio*, t. y. *„šito"*, niekis. Šioje situacijoje pats juslumas dar išlieka, tačiau išlieka ne taip, kaip jis turėtų reikštis betarpiško tikrumo atveju, t.y. kaip numanoma atskirybė, o kaip bendrybė arba kaip tai, kas apibrėžiama kaip *savybė*. Įveika atskleidžia savo tikrąją, dvejopą reikšmę, kuria, kaip mes matėme, pasižymi negatyvumas: ji yra *neigimas*, o kartu *išsaugojimas;* niekis, kaip *„šito" niekis*, išsaugoja betarpiškumą ir net yra juslinis, bet sykiu jis yra betarpiškumas, turintis bendrybės pobūdį. — Tačiau būtis yra tam tikra bendrybė dėl to, kad joje slypi tarpininkavimas arba negatyvumas; kadangi ji tai *išreiškia* savo betarpiškumu, ji yra *išskirta, apibrėžta* savybė. Šitaip kartu nustatoma *daug* tokių savybių, kiekviena iš kurių yra negatyvi kitų savybių atžvilgiu. Kadangi šios savybės išreikštos bendrybės *paprastumu*, tai šitie *apibrėžtumai* — kurie, tiesą sakant, yra savybės tik dėl vėliau prisidedančios apibrėžties — santykiauja su *savimi*, yra *abejingi* vienas kitam, kiekvienas esti sau, laisvas nuo kitų. Tačiau pati bendrybė, pa-

prasta ir lygi sau, vėlgi skiriasi nuo šių apibrėžtumų ir nuo jų nepriklauso; ji yra grynas santykis su pačia savimi arba *terpė,* kurioje esti visi tie apibrėžtumai; vadinasi, joje kaip tam tikrame *paprastame* vienyje tie apibrėžtumai vienas kitą *persmelkia,* bet *nesusiliečia;* juk kaip tik dėl to, kad jie dalyvauja šioje bendrybėje, jie ir yra abejingi sau. — Toji abstrakti bendra terpė, kuri gali būti pavadinta *daiktiškumu* apskritai arba *grynąja* esme, yra ne kas kita, kaip *„čia"* ir *„dabar",* tuo pavidalu, kuriuo jie pasirodė, t.y. kaip paprasta daugelio [čia ir dabar] visuma, bet tie daugelis *savo apibrėžtumu* patys yra *paprasta bendrybė.* Šita druska yra paprastas *„čia",* o kartu ji daugeriopa: ji yra balta, bet *taip pat* aštraus skonio, *taip pat* kubo formos, *taip pat* tam tikro sunkio ir t.t. Visos tos daugeriopos savybės glūdi viename paprastame *„čia",* kuriame jos yra įsismelkusios viena į kitą; nė viena iš jų neturi kito *„čia",* kuris skirtųsi nuo kitų savybių *„čia",* bet kiekviena jų yra visur, tame pačiame *„čia",* kuriame yra kitos savybės; o kartu, nors ir neatskirtos skirtingų *„čia",* jos neveikia viena kitos tame vienyje, kuriame jos persmelkia viena kitą: baltuma neveikia ir nekeičia kubiškumo, ir viena, ir kita neveikia skonio aštrumo ir t.t.; kadangi kiekviena savybė pati yra paprastas *santykis su savimi,* kitas savybes ji palieka ramybėje ir sueina į santykį su jomis tik per tą abejingą *„taip pat".* Vadinasi, šitas *„taip pat"* pats irgi yra grynoji bendrybė arba terpė, *daiktiškumas,* šitaip sutelkiantis tas savybes.

Išaiškėjusiame santykyje pirmąkart pastebėtas ir išplėtotas tik pozityviõs bendrybės pobūdis; tačiau čia pasirodo dar vienas aspektas, kurį irgi reikia turėti galvoje. Būtent: jeigu tos daugeriopos apibrėžtos savybės būtų visiškai abejingos viena kitai ir jeigu jos santykiautų tik pačios su savimi, tai jos nebūtų *apibrėžtos* savybės; juk jos yra apibrėžtos tik tiek, kiek jos *skiriasi* ir *santykiauja* su *kitomis* savybėmis, kaip su

joms priešingu dalyku. Bet šios priešingybės požiūriu jos negali būti kartu tame paprastame jų terpės vienyje, kuris joms yra toks pat esmingas, kaip ir negacija; savybių perskyra, kadangi ji yra ne abejinga, o išskirianti, neigianti kitą, dėl to atsiranda už šios paprastos terpės; ir todėl ši terpė yra ne tik tas *„taip pat"*, abejingas vienis, bet kartu ir *„vienetas"*, *išskiriantis vienis*. — „Vienetas" yra *negacijos momentas*, kuris pats santykiauja su savimi paprasčiausiu būdu ir išskiria kitą; dėl šio momento *daiktiškumas* apibrėžiamas kaip *daiktas*. Savybėje negacija esti kaip *apibrėžtumas*, betarpiškai susiliejantis į vienį su būties betarpiškumu, kuris dėl šios vienybės su negacija yra bendrybė; bet kaip *„vienetas"* ji išlaisvinta iš šios vienybės su priešybe ir pati yra būtis savyje ir sau.

Šių momentų visuma reiškia, kad daiktas kaip suvokinio tiesa yra užbaigtas, kiek tai reikalinga išskleisti šioje vietoje. Jis yra: a) abejinga pasyvi bendrybė, daugelio savybių, ar, veikiau, *materijų „taip pat"* (das Auch), b) jis yra negacija tiek, kiek jis yra paprastas; arba: jis yra *„vienetas"*, priešingų savybių išskirtis, ir c) jis yra pačios daugeriopos savybės, dviejų pirmųjų momentų santykis; negacija tokiu pavidalu, kokiu ji santykiauja su abejinga stichija ir joje išsiskleidžia kaip skirtybių daugis; atskirybės taškas, pastovumo terpėje išsisklaidantis į daugeriopumą. Tuo požiūriu, kad šitos skirtybės priklauso abejingai terpei, jos pačios yra bendros, santykiauja tik su savimi ir neveikia viena kitos; bet tuo požiūriu, kad jos priklauso negatyviam vieniui, jos kartu yra išskiriančios, tačiau būtinai apima tą priešpriešinantį santykį, pasireiškiantį savybėse, pašalintose iš *jųjų „taip pat"*. Juslinė bendrybė arba betarpiškas būties ir negatyvumo vienis yra *savybė* tik tiek, kiek iš jos išsivysto „vienetas" ir grynoji bendrybė, kiek jie skiriasi vienas nuo kito ir kiek tas būties ir negatyvumo vienis juos sujungia; tik šitas jų santykis su grynais esmingais momentais užbaigia *daiktą*.

Štai toks yra suvokimo horizonte pasirodantis daiktas; ir sąmonė apibrėžiama kaip suvokianti tiek, kiek šitas daiktas yra jos objektas; ji turi objektą *tik priimti* ir laikytis kaip grynoji pagava; tai, kas jai šitaip atsiveria, yra tiesa. Jeigu, šitaip priimdama, sąmonė kaip nors veiktų, šitaip ką nors pridėdama ar išleisdama [iš akių], ji pakeistų tiesą. Kadangi objektas yra tiesa ir bendrybė, kadangi jis lygus sau, o sąmonė sau yra besikeičianti ir neesminga, jai gali atsitikti taip, kad objektą ji pagaus neteisingai ir apsigaus. Suvokiantysis žino, kad gali apsigauti; juk bendrybėje, kuri yra principas, pati kitabūtis duota jam betarpiškai, tačiau duota tik kaip kažkas *niekinga*, įveikta. Todėl suvokiančiajam tiesos kriterijus yra *lygybė sau pačiam*, o jo veiksena jam pasireiškia tuo, kad jis pagauna [daiktą] kaip lygų sau. Kadangi tuo pat metu jam duoti skirtingi dalykai, tai skirtingus savosios pagavos momentus jis susieja vieną su kitu; bet jeigu šiame sulyginime pasirodo nelygybė, tai yra ne objekto, o suvokimo netiesa, nes objektas yra tai, kas lygu sau.

Dabar pažiūrėkime, ką patiria sąmonė savojo realaus suvokimo metu. Mums šis patyrimas yra tai, kas įeina į tik ką pateiktą objekto ir sąmonės santykio su juo vystymąsi; ir jis bus tik jame esančių prieštaravimų raida. — Objektas, kurį aš suvokiu, pasirodo kaip *grynas „vienetas"*; kartu aš pastebiu jame savybę, kuri yra *bendrybiška* ir todėl išeina už atskirybės ribų. Vadinasi, objektinės esmės kaip tam tikro „vieneto" pirmoji būtis nebuvo jo tikroji būtis; kadangi *objektas* yra tiesa, tai netiesa glūdi manyje ir pagava buvo neteisinga. Dėl savybės *visuotinumo* objektinę esmę aš privalau suvokti veikiau kaip tam tikrą *bendrumą* (Gemeinschaft). Be to, tą savybę aš suvokiu kaip *apibrėžtą, priešingą* kitam ir tą kitą išstumiančią. Vadinasi, objektinę esmę apibrėždamas kaip tam tikrą *bendrumą* su kitais arba kaip tolydumą (Kontinuität), iš tikrųjų aš ją pagavau neteisingai, ir dėl savybės *api-*

brėžtumo veikiau turiu tą tolydumą išskaidyti ir tą esmę nustatyti kaip išskiriantį „vienetą“. Tame išskirtame „vienete“ aš randu daug tokių savybių, kurios viena kitos neveikia ir yra abejingos viena kitai; vadinasi, aš neteisingai suvokiau objektą, pagaudamas jį kaip *išskiriantį;* kaip anksčiau jis buvo tik tolydumas apskritai, taip dabar jis yra visuotinė bendrinanti (gemeinschaftliches) terpė, kurioje iš daugelio savybių kaip juslinių bendrybių kiekviena yra sau ir, būdama *apibrėžta* savybė, atsiskiria nuo kitų. Tačiau tas paprastas ir teisingas dalykas, kurį aš suvokiu, dėl to nėra bendra terpė, o yra *pavienė savybė,* esanti sau, kuri visgi šitokiu pavidalu nėra nei savybė, nei apibrėžta būtis; juk dabar ji neglūdi nei „vienete“, nei santykyje su kitais. Bet ji yra savybė tik *„vienete“,* ir apibrėžta tampa tik per santykį su kitais. Kaip toks grynas santykis su pačia savimi, ji yra tik *juslinė būtis* apskritai, nes ji nebeturi negatyvaus pobūdžio; ir sąmonė, kuriai dabar atsiveria juslinė būtis, yra tik *nuomonė,* t.y. ji visiškai iškrito iš suvokimo srities ir sugrįžo į save. Tačiau juslinė būtis ir nuomonė pati pereina į suvokimą; aš esu atblokštas į pradžią ir vėl įsuktas į tą patį judėjimą ratu — judėjimą, kuris save įveikia ir kaip kiekvienas atskiras momentas, ir kaip visuma.

Taigi sąmonė neišvengiamai vėl juda šituo ratu, bet kartu juda kitaip, nei pirmąjį sykį. Būtent: patyrusi tai, kas yra suvokimas, ji suprato, kad suvokimo rezultatas ir tiesa yra jo suirimas arba refleksija, iš to, kas yra tiesa, sugrįžtanti į save. Šitaip sąmonei tapo aišku, koks iš esmės yra jai būdingas suvokimas; būtent, kad jis nėra paprasta, gryna pagava, bet yra toks, kad *pagaudamas* kartu iš [objekto] tiesos (dem Wahren) reflektuojasi į save. Šitas sąmonės sugrįžimas į save, betarpiškai *įsikišantis* į grynąją pagavą — kadangi pasirodė, kad jis esmingai svarbus suvokimui, — pakeičia tai, kas yra tiesa. Kartu sąmonė pripažįsta šitą ypatumą kaip

savą ir prisiima jį sau, ir šitaip objektą kaip tiesą ji išsaugos gryną. — Taigi dabar, kaip ir juslinio tikrumo atveju, suvokime esama pusės, parodančios, kad sąmonė atstumiama į save, tačiau pirmiausia ne taip, kaip tai vyko juslinio tikrumo atveju (t.y. taip, tarsi suvokimo *tiesa* glūdėtų sąmonėje); ne, dabar sąmonė supranta, kad joje glūdi šio vyksmo metu atsirandanti *netiesa*. Bet, šitai suprasdama, sąmonė kartu sugeba įveikti šią netiesą; savąją tiesos pagavą ji atskiria nuo savojo suvokimo netiesos, pastarąją ištaiso, ir, kadangi šio ištaisymo imasi ji pati, tiesa, kaip *suvokimo* tiesa, be abejonės, sugrįžta į *sąmonę*. Sąmonės veiksena, kurią dabar reikia panagrinėti, yra tokia, kad ji jau nebe tik paprasčiausiai suvokia, bet kartu suvokia ir savo refleksiją į save ir ją atskiria nuo pačios paprastos pagavos.

Taigi pirmiausia daiktą aš pagaunu (Ich werde gewahr) kaip *„vienetą"* ir turiu jį išlaikyti šioje teisingoje apibrėžtyje; jeigu suvokimo judėjime pasitaiko kas nors, kas tam prieštarauja, tai reikia pripažinti esant manąja refleksija. Suvokinyje randama ir skirtingų savybių, kurios atrodo esančios daikto savybės; tačiau daiktas yra *„vienetas"*, ir mes žinome, kad tas skirtingumas, dėl kurio jis nustoja būti *„vienetu"*, kyla iš mūsų pačių. Taigi iš tikrųjų tas daiktas baltas tik *mūsų* akims, *taip pat* aštraus skonio — tik *mūsų* liežuviui, *taip pat* kubo formos — tik *mūsų* lytėjimui, ir t.t. Visą šitą tų savybių įvairovę mes imame ne iš daikto, o iš savęs; šitaip jos mums išsiskiria dėl mūsų akies, visai skirtingos nuo liežuvio, ir t.t. Todėl mes esame ta *bendroji terpė*, kurioje tokie momentai išsiskiria ir esti sau. Vadinasi, dėl to, kad apibrėžtį — būti bendrąja terpe — mes traktuojame kaip mūsiškę refleksiją, mes išsaugojame daikto lygybę sau pačiam ir jo tiesą, t.y. tai, kad daiktas yra *„vienetas"*.

Tačiau šios *skirtingos pusės*, kurias sąmonė prisiima sau, yra *apibrėžtos*, t.y. kiekviena sau traktuojama taip, kaip ji es-

ti bendroje terpėje; baltumas esti tik supriešintas su juodumu ir t.t., o daiktas yra *„vienetas"* kaip tik todėl, kad jis save priešina kitiems daiktams. Tačiau kitus daiktus jis išstumia iš savęs ne todėl, kad jis yra *„vienetas"*; — juk buvimas *„vienetu"* yra bendras santykis su pačiu savimi, ir tuo, kad daiktas yra *„vienetas"*, jis veikiau lygus visiems daiktams — ne, jis išstumia kitus daiktus iš savęs dėl to, kad yra *apibrėžtas*. Vadinasi, daiktai patys yra *savyje ir sau apibrėžti* esiniai; jie turi savybes, kuriomis jie skiriasi nuo kitų daiktų. Kadangi *savybė* yra *paties* daikto savybė arba apibrėžtis, būdinga jam pačiam, jis turi *įvairių* savybių. Juk, pirma, daiktas yra tikras daiktas, *jis yra savyje;* o tai, kas jame yra, yra jame kaip jo paties esmė, o ne dėl kitų daiktų; vadinasi, antra, apibrėžtos savybės esti ne dėl kitų daiktų ir kitiems daiktams, o pačiame daikte; tačiau jos yra apibrėžtos savybės *pačiame daikte* tik todėl, kad jų yra keletas ir jos skiriasi viena nuo kitos; ir, trečia, kadangi jos šitokiu būdu esti daiktiškume, jos yra savyje ir sau, ir yra abejingos viena kitai. Vadinasi, iš tiesų pats daiktas yra daiktas, kuris yra baltas, *taip pat* kubo formos, *taip pat* aštraus skonio ir t.t.; arba: daiktas yra tas *„taip pat"*, arba *bendra* terpė, kurioje daug savybių egzistuoja viena šalia kitos, nesusiliesdamos ir nepašalindamos viena kitos; ir šitaip suvokiamas daiktas yra suvokiamas kaip tiesa (als Wahre genommen).

O šitaip suvokdama, sąmonė kartu supranta, kad ji *taip pat* reflektuoja į pačią save ir kad suvokimo vyksme atsiranda momentas, prieštaraujantis tam *„taip pat"*. Tačiau šis momentas yra daikto *vienis* su pačiu savimi, kuris išstumia iš savęs skirtumą. Todėl tai yra toks vienis, kurį sąmonė turi prisiimti sau; juk pats daiktas yra *patvarus daugelio skirtingų ir nepriklausomų savybių buvimas.* Todėl apie daiktą sakoma, kad *jis yra* baltas, *taip pat* kubinės formos, *taip pat* aštraus skonio ir t.t. Tačiau tiek, *kiek* jis yra baltas, jis nėra kubinės

formos, o tiek, *kiek* jis yra kubinės formos ir baltas, jis nėra aštraus skonio ir t.t. Visų savybių *sutelkimas į vieną* daiktą priklauso tik sąmonei, kuri kaip tik todėl neturi leisti, kad tos savybės daikte susilietų į *„vienetą"*. Šiam tikslui sąmonė prideda šitą *„tiek, kiek"*, kurio dėka ji išlaiko tas savybes kaip atskiras, o daiktą išlaiko kaip tą *„taip pat"*. *Buvimą-„vienetu"* (Einssein) sąmonė prisiima sau tik ta griežta ir autentiška prasme, kad tai, kas buvo pavadinta savybe, įvaizdinama kaip *laisva materija*. Šitaip daiktas pakylėjamas iki tikro *„taip pat"*, nes jis tampa materijų rinkiniu, ir, užuot buvęs *„vienetu"*, tampa tam tikru tik apgaubiančiu paviršiumi.

Jei mes atsigręšime į tai, ką sąmonė anksčiau prisiėmė sau ir ką prisiima sau dabar, ir į tai, ką ji anksčiau priskyrė daiktui ir ką priskiria jam dabar, tai pasirodys, kad ji tiek pačią save, tiek ir daiktą pakaitom daro tai vienu, tai kitu: tai grynu *„vienetu"*, stokojančiu daugeriopumo, tai tam tikru į savarankiškas materijas išskaidančiu *„taip pat"*. Vadinasi, šitaip lygindama, sąmonė pradeda suprasti, kad ne tik suvokimas kaip jai būdingas tiesos priėmimas (Nehmen des Wahren) apima *pagavos* ir *sugrįžimo į save daugeriopumą,* bet kad net pati tiesa, daiktas, pasirodo šitokiu dvejopu būdu. Šitaip atsiranda patyrimas, kad daiktas pagaunančiai *sąmonei pasirodo* tam tikru būdu, tačiau *tuo pat metu iš* to būdo, kuriuo jis pasirodo sąmonei, jis yra *reflektuotas į save,* arba: savyje pačiame jis turi tam tikrą priešingą tiesą.

Taigi ir iš šio antrojo suvokimo veiksenos būdo — daiktą suvokti kaip lygų sau, o save suvokti kaip sau nelygią, kaip tai, kas iš lygybės sugrįžta į save, — sąmonė išeina pati, ir objektas dabar jai yra visas tas judėjimas, anksčiau padalintas tarp objekto ir sąmonės. Daiktas yra *„vienetas"*, reflektuotas į save; jis yra *sau;* bet kartu jis yra ir *„kitam"*; ir būtent: jis yra *„kitas"* sau *tiek, kiek jis* yra „kitam". Todėl daiktas yra sau ir *taip pat* „kitam"; jis yra *dvejopa* išskaidyta bū-

tis; bet *taip pat* jis yra *„vienetas"*; tačiau buvimas-„vienetu" prieštarauja tam jo daugeriopumui; todėl sąmonė šitą sutelkimą į „vienetą" (Ineinssetzen) turėtų vėl prisiimti sau ir laikytis atokiai nuo daikto. Vadinasi, ji turėtų sakyti, kad daiktas, *kiek* jis esti sau, nesti kitam. Tačiau ir pačiam daiktui būdingas tas buvimas-„vienetu", kaip patyrė sąmonė; daiktas iš esmės reflektuotas į save. Vadinasi, tas *„taip pat"* arba toji abejinga perskyra būdinga daiktui lygiai taip pat, kaip ir *buvimas-„vienetu"*; tačiau kadangi abu momentai skirtingi, jie būdingi ne tam pačiam daiktui, o *skirtingiems* daiktams; prieštaravimas, kuris apskritai glūdi objektinėje esmėje, pasiskirsto tarp dviejų objektų. Vadinasi, daiktas yra savyje ir sau ir yra lygus sau; tačiau ši vienovė su savimi pažeidžiama kitų daiktų; šitaip išlaikomas daikto vienis, o kartu išsaugoma kitabūtis už jo, kaip ir kitabūtis už sąmonės.

Nors dabar objektinės esmės prieštaravimas padalintas tarp skirtingų daiktų, tačiau kaip tik dėl to pačiame atsiskyrusiame pavieniame daikte pasirodo perskyra. Vadinasi, *skirtingi* daiktai nustatyti *sau*; ir prieštaravimas įsismelkia į juos taip abipusiškai, kad kiekvienas skiriasi ne nuo savęs, o tik nuo kito daikto. Tačiau kartu kiekvienas daiktas *pats* apibrėžtas kaip kažkas *išskirta* ir *savyje* esmingai skiriasi nuo kitų; tačiau tuo pat metu nuo kitų jis skiriasi ne taip, kad tai būtų priešpriešа jame pačiame; ne, sau jis yra *paprastas apibrėžtumas*, kuris nulemia jo *esminį*, jį nuo kitų skiriantį, savitumą. Tiesa, kadangi jame esama daugeriopumo, šis daugeriopumas iš tikrųjų yra jam būtinas kaip *tikras* įvairių jo savybių skirtumas. Tačiau kadangi apibrėžtumas sudaro daikto esmę, dėl kurios jis skiriasi nuo kitų daiktų ir esti sau, tai tos kitos daugeriopos savybės yra *neesmingos*. Taigi daiktas kaip vienis savyje turi *dvejopą*, tačiau *nevienodos vertės „tiek-kiek"*. Todėl šita prieštara netampa tikru pačiam daiktui

būdingu prieštaravimu, o kiek daiktas dėl savo *absoliučios perskyros* patenka į prieštaravimą, šis būdingas daiktui tik kito, už jo esančio daikto atžvilgiu. Nors kitokios rūšies daugeriopumas irgi būtinas daiktui, ir šis negali juo nepasižymėti, tačiau toks daugeriopumas daiktui *neesmingas*.

Ši apibrėžtis, sudaranti esmingą daikto savitumą ir skirianti jį nuo visų kitų daiktų, dabar apibrėžta taip, kad dėl jos daiktas yra priešingas kitiems daiktams, tačiau ir būdamas toks turi išlikti sau. Bet daiktas, arba sau esantis *„vienetas"*, yra toks tik tiek, kiek jis nesueina į priešingybės santykį su kitais daiktais; juk šiame santykyje veikiau nustatomas ryšys su kitu daiktu; o ryšys su kitu daiktu yra būties-sau prarastis. Būtent dėl absoliutaus savitumo ir savosios priešais stovėsenos daiktas *sueina į santykį su kitais daiktais* ir iš esmės yra tik šitas santykis; tačiau santykis yra jo savarankiškumo negacija, ir daiktas pražūva būtent dėl savo esmingosios savybės.

Sąmonei būtinas patyrimas, parodantis, kad daiktas pražūva kaip tik dėl to apibrėžtumo, kuris sudaro jo esmę ir jo būtį-sau, glaustai, remiantis paprasta sąvoka, gali būti traktuojamas taip: daiktas nustatytas kaip *būtis-sau* arba kaip absoliuti bet kokios kitabūties negacija, vadinasi, kaip absoliuti, tik su savimi santykiaujanti negacija; bet tokia tik su savimi santykiaujanti negacija yra *savęs pačios* įveika; tai reiškia, kad daikto esmė glūdi kažkame kitame.

Objekto, koks jis pasirodė esąs, apibrėžtis iš tikrųjų nieko kito ir neapima; jis privalo turėti tam tikrą esmingą savybę, kuri sudaro jo paprastą būtį-sau, tačiau, pasižymėdamas tokiu paprastumu, jis privalo pasižymėti ir daugeriopumu, kuris, nors ir būdamas *būtinas,* neturi sudaryti *esmingojo* apibrėžtumo. Tačiau tai yra perskyra, kuri dar glūdi tik žodžiuose; *neesmingas* dalykas, kuris vis dėlto kartu turi būti *būtinas,* įveikia patį save; jis yra tai, kas tik ką buvo pavadinta savęs paties negacija.

Šitaip pranyksta paskutinis *„tiek-kiek"*, būtį-sau skyręs nuo būties-kitam; objektas *tuo pačiu požiūriu* veikiau *yra savo paties priešybė; sau jis yra tiek, kiek yra kitam, o kitam yra tiek, kiek yra sau.* Jis yra sau, reflektuotas į save, jis yra *„vienetas"*; tačiau šitas *sau,* šita refleksija į *save,* šitas buvimas-„vienetu" nustatytas kaip tam tikra vienovė su jo priešybe, su *būtimi-kitam,* ir todėl nustatytas tik kaip tai, kas įveikta; arba: šita *būtis-sau* yra tokia pat *neesminga,* kaip ir tas dalykas, kuris tik vienintelis turėtų būti neesmingas, būtent santykis su kitu.

Todėl objektas, kaip grynų apibrėžtumų arba apibrėžtumų, kurie turėtų sudaryti jo esmę, visuma, įveiktas lygiai taip pat, kaip jis buvo įveiktas ir tada, kai buvo tapatinamas su savąja jusline būtimi. Iš juslinės būties jis pavirsta bendrybe; tačiau toji bendrybė, *kadangi ji kyla iš juslumo,* yra jo esmingai *sąlygota,* o todėl apskritai yra ne tikrai sau lygi bendrybė, o bendrybė, *paveikta tam tikros priešybės;* todėl ji išsiskiria į kraštutinumus — į atskirybę ir bendrybę, į savybių *„vienetą"* ir laisvų materijų *„taip pat"*. Šitie gryni apibrėžtumai, atrodo, išreiškia patį *esmiškumą,* tačiau jie yra tik tam tikra *būtis-sau,* velkanti *būties-kitam* naštą; tačiau kadangi ir vienas, ir kitas iš esmės sudaro tam tikrą *vienį,* tai dabar atsiranda besąlyginė absoliuti bendrybė, ir sąmonė dabar pirmąkart iš tikrųjų įžengia į intelekto karalystę.

Taigi juslinė atskirybė iš tiesų išnyksta betarpiško tikrumo dialektiniame judėjime ir tampa bendrybe, tačiau tik *jusline bendrybe.* Nuomonė išnyko, ir suvokimas pagauna objektą tokį, koks jis yra *savyje,* t.y. kaip bendrybę apskritai; todėl atskirybė jame pasireiškia kaip tikra atskirybė, kaip „vieneto" *būtis-savyje* arba kaip refleksija į save. Tačiau tai dar yra tik sąlygota būtis-sau, *šalia kurios* randama kita būtis-sau, bendrybė, priešinga atskirybei ir jos sąlygota; tačiau šie abu prieštaraujantys kraštutinumai ne tik yra *vienas šalia*

kito, bet ir sudaro vienį arba — o tai yra tas pat — tai, kas bendra vienam ir kitam — *būtis-sau,* — apskritai persmelkta priešybės, o tai reiškia, kad tuo pat metu ji nėra būtis-sau. Suvokimo sofistika šiuos momentus stengiasi išgelbėti nuo jų prieštaringumo ir juos išsaugoti, perskirdama aspektus, remdamasi *„taip pat"* ir *„tiek-kiek";* galiausiai ji siekia pagauti tiesą, tai, kas *neesminga,* atskirdama nuo tam tikros neesmingumui priešingos esmės. Tačiau šitie triukai, užuot sutrukdę pagavos vyksme atsirasti iliuzijai, patys veikiau pasirodo esą niekingi, ir tiesa, kuri turėtų būti pasiekta remiantis šitokia suvokimo logika, tuo pačiu aspektu pasirodo esanti kažkas priešinga, o jos esmė todėl yra neišskaidyta ir neapibrėžta bendrybė.

Šitos tuščios *atskirybės* ir jai priešingos *bendrybės* abstrakcijos, lygiai kaip ir *esmės,* susijusios su neesmingumu, abstrakcija, *neesmingumo,* kuris kartu yra būtinas, abstrakcija, yra jėgos, kurių žaismas yra suvokiantis žmogiškasis intelektas, dažnai vadinamas sveiku protu; jis, save laikantis patikima, rimta sąmone, suvokimo vyksme pasirodo esąs tik *šitų abstrakcijų* žaismas; apskritai jis visada skurdžiausias ten, kur manosi esąs pats turtingiausias. Blaškomas šių niekingų esmių, jis puldinėja nuo vienos prie kitos ir, priešindamasis tiesai tuo, kad savąja sofistika stengiasi išsaugoti ir įtvirtinti pakaitom tai vieną, tai kitą, visiškai priešingą pirmajai, jis mano, kad filosofija turi reikalo tik su *mintiniais daiktais.* Ir iš tikrųjų, filosofija turi reikalo ir su jais ir pripažįsta, kad jie yra grynosios esmės, absoliučios stichijos ir jėgos; tačiau kartu ji pažįsta juos kaip *apibrėžtus* dalykus ir todėl juos valdo, o tuo tarpu anas suvokiantis intelektas juos laiko tiesa ir yra jų stumdomas nuo vienos klaidos prie kitos. Jis pats nesugeba suprasti, kad jame šeimininkauja tokie paprasti esmiškumai, bet mano, kad visada turi reikalą su visiškai patikimomis medžiagomis ir patikimu turiniu, lygiai kaip ir juslinis

tikrumas nežino, kad jo esmė yra tuščia grynosios būties abstrakcija; tačiau iš tikrųjų kaip tik laikydamasis šitų esmiškumų, intelektas blaškosi, griebdamasis bet kokios medžiagos ir bet kokio turinio; tie esmiškumai yra atrama, padedanti jam įvaldyti medžiagą ir turinį, ir tik jie nulemia tai, kas sąmonei yra juslumas kaip *esmė*, tai, kas sąlygoja sąmonės santykius su juslumu ir kame skleidžiasi suvokimo ir jo tiesos judėjimas. Šis *vyksmas*, kaip nuolat kintantis tiesos apibrėžimas ir šio apibrėžimo įveika, tiesą sakant, ir sudaro suvokiančiosios sąmonės, manančios, kad ji juda tiesoje, kasdienį ir nuolatinį gyvenimą bei veiklą. Šiame procese ji nesulaikomai veržiasi prie rezultato, kurio esmė — įveikti visus be išimties tuos esminius esmiškumus arba apibrėžimus, tačiau kiekvienu paskiru momentu kaip tiesą ji suvokia tik šitą *vieną apibrėžtumą*, o po to — vėl priešingą. Tiesa, ji nujaučia, kad jie neesmingi; kad juos išgelbėtų nuo gresiančio pavojaus, ji griebiasi sofistikos ir dabar skelbia tiesa esant tai, ką ji pati tik ką tvirtino esant netiesa. Kam šių netikrų esmių prigimtis iš tikrųjų nori paskatinti šį intelektą — mintims apie minėtą *bendrybę* ir *atskirybę*, apie *„taip pat"* ir *„vienetą"*, apie minėtą *esmiškumą*, kuris *būtinai* susijęs su tam tikru neesmiškumu, ir apie tam tikrą *neesminį* dalyką, kuris vis dėlto būtinas, — *susieti* ir šitaip įveikti tokias mintis apie šias neesmes — visam tam jis priešinasi, remdamasis „tiek-kiek" ir įvairiais *požiūriais* arba įsikibdamas vienos minties, kad kitą mintį atskirtų ir išsaugotų kaip kažką teisinga. Tačiau šių abstrakcijų prigimtis sutelkia jas savyje ir sau, o sveikas protas yra tų abstrakcijų, įtraukiančių jį į savo sūkurį, grobis. Siekdamas priskirti joms tiesą tuo, kad jų netiesą jis arba prisiima pats arba net apsigavimą vadina nepatikimų daiktų regimybe, o tai, kas esminga, atskiria nuo to, kas joms būtina, tačiau turi būti joms neesminga, ir pirmąjį dalyką tvirtina esant jų tiesa, priešingai antrajam, — visu tuo jis joms neišsaugoja jų tiesos, o sau pasilieka netiesą.

III. JĖGA IR INTELEKTAS, REIŠKINYS IR ANTJUSLINIS PASAULIS

Juslinio tikrumo dialektikoje sąmonei išnyko klausa, rega ir t.t., ir kaip suvokimas jis priėjo prie minčių, kurias jis vis dėlto pirmiausiai sutelkia į besąlygišką bendrybę. Šitas besąlygiškumas pats būtų ne kas kita, kaip vienpusiškas *būties-sau kraštutinumas,* jeigu jis būtų traktuojamas kaip rami paprasta esmė, nes tokiu atveju prieš jį atsirastų ne-esmė; tačiau susietas su ta ne-esme, jis pats būtų neesmingas, ir sąmonė neišeitų iš suvokimo iliuzijos; tačiau tas besąlygiškumas pasirodė esąs toks, kad jis iš šitos sąlygotos būtiessau sugrįžo į save. — Ši besąlygiška bendrybė, kuri dabar yra tikrasis sąmonės objektas, vis dar lieka jos *objektu;* ji dar nepagavo savosios *sąvokos* kaip *sąvokos.* Vieną reikia iš esmės skirti nuo kitos; sąmonei objektas iš santykio su kitu sugrįžo į save ir šitaip tapo sąvoka *sąvyje;* bet sąmonė sau pačiai dar nėra sąvoka ir todėl tame reflektuotame objekte ji savęs neatpažįsta. *Mums* šis objektas dėl sąmonės judėjimo tapo toks, kad sąmonė įpinta į jo tapsmą, o refleksija abiejose pusėse yra ta pati, vadinasi, tik viena. Tačiau kadangi šiame judėjime sąmonės turinį sudarė tik objektinė esmė, o ne sąmonė kaip tokia, tai rezultatu jai reikia laikyti objektinę reikšmę, ir sąmonė vis dar šalinasi to, kas yra atsiradę iš tapsmo, todėl tas atsiradęs dalykas jai esmingas kaip kažkas objektiška.

Tiesa, intelektas šiame vyksme įveikė savąją netiesą ir objekto netiesą; o tai, kas jam tokiu būdu atsirado, yra sąvoka to, kas yra tiesa kaip *savyje* esanti tiesa, kuri dar nėra sąvoka, t.y. stokoja sąmonės *būties-sau*, ir kurią intelektas, joje neatpažindamas savęs, palieka ramybėje. Ši tiesa išskleidžia savąją esmę sau pačiai taip, kad sąmonė visiškai nedalyvauja laisvoje tos esmės realizacijoje, o tik ją stebi ir paprasčiausiai pagauna. Vadinasi, iš pradžių jos vietą turime užimti *mes* ir būti sąvoka, kuri išskleidžia tai, ko esama rezultate; šiame išskleistame objekte, kuris pasirodo sąmonei kaip tam tikras esinys, sąmonė pirmąkart tampa sąvokine sąmone.

Rezultatas buvo besąlygiška bendrybė, pirmiausia ta negatyvia ir abstrakčia prasme, kad sąmonė paneigė ir abstrahavo savąsias vienpusiškas sąvokas, t.y. jų atsisakė. Tačiau rezultatas savaime turi tą pozityvią reikšmę, kad jame betarpiškai, kaip ta pati esmė, nustatytas *būties-sau* ir *būties-kitam* vienis, arba absoliuti priešybė. Iš pradžių atrodo, kad tai susiję tik su momentų tarpusavio santykio forma; tačiau būtis-sau ir būtis-kitam kaip tik todėl yra ir pats *turinys*, nes priešybė savąja tiesa negali turėti kitokios prigimties, išskyrus tą, kuri pasirodė rezultate ir pasireiškia kaip tik tuo, kad turinys, suvokinyje laikytas tiesa, iš tikrųjų priklauso tik formai ir ištirpsta jos vienyje. Kartu šis turinys turi bendrybės pobūdį; negali būti jokio kito turinio, kuris dėl savo ypatingumo galėtų išvengti sugrįžimo į tą besąlygišką bendrybę. Toks turinys būtų tam tikras apibrėžtas būdas būti sau ir santykiauti su kitu. Tačiau *būtis-sau ir santykis su kitu* sudaro jo *prigimtį* ir *esmę*, kurių tiesa — būti besąlygiška bendrybe, o rezultatas yra visiškai bendrybinis.

Tačiau kadangi šita besąlygiška bendrybė yra objektas sąmonei, jame pasireiškia formos ir turinio perskyra, ir turinio pavidalu tie momentai pasirodo taip, kaip jie pasirodė iš pra-

džių: viena vertus, kaip daugelio egzistuojančių materijų bendra terpė, o kita vertus, kaip į save reflektuotas „vienetas", kuriame jų savarankiškumas sunaikintas. Toji terpė yra daikto savarankiškumo ištirpdymas arba pasyvumas, kuris yra tam tikra būtis-kitam, o „vienetas" yra būtis-sau. Pažiūrėkime, kaip tie momentai pasireiškia besąlygiškoje bendrybėje, sudarančioje jų esmę. Iš pradžių aiškėja, jog dėl to, kad jie esti tik toje bendrybėje, jie apskritai nebėra atsiskyrę vienas nuo kito, o iš esmės yra pusės, save įveikiančios pačios savyje, ir nustatytas tik jų perėjimas vienos į kitą.

Taigi vienas momentas pasireiškia kaip atsiskyrusi esmė, kaip bendra terpė arba kaip savarankiškų materijų egzistavimas. Tačiau šių materijų *savarankiškumas* yra ne kas kita, kaip šita terpė; arba: toji bendrybė visa yra tokių skirtingų bendrybių *daugeriopumas.* Tačiau tarti, kad bendrybė savaime sudaro neatskiriamą vienį su šituo daugeriopumu, reiškia pripažinti, kad kiekviena tokia materija yra ten pat, kur ir kitos; jos viena kitą persmelkia, bet nesusiliečia, nes yra priešingai — daugelis išsiskyrusių [momentų] yra lygiai tokie pat savarankiški. Tuo pat metu šitaip yra nustatomas jų grynas akytumas (Porosität) arba jų įveiktumas. Šis įveiktumas arba šitos skirtingybės redukavimas į *gryną būtį-sau* savo ruožtu yra ne kas kita, kaip pati terpė, o toji terpė yra skirtumų *savarankiškumas.* Kitaip tariant, tie savarankiškai nustatyti skirtumai betarpiškai pereina į savo vienį, o jų vienis betarpiškai pereina į išsklaidą, o pastaroji savo ruožtu sugrįžta atgal, t.y. redukuojama. Tačiau šis judėjimas ir yra tai, kas vadinama *jėga;* vienas jos momentas, būtent jėga kaip savarankiškų materijų būties išsiplėtimas, yra jos *išorinis pasireiškimas;* o jėga kaip materijų nykstamybė (Verschwundensein) yra iš savo išorinio pasireiškimo į save *atstumta* jėga, arba *tikroji jėga.* Tačiau, pirma, į save atstumta jėga turi pasireikšti išoriškai; ir, antra, išoriškai pasireikšdama ji lygiai

taip pat yra *savyje* estinti jėga, kaip ir šioje būtyje-savyje ji yra išorinis pasireiškimas. — Kadangi mes abu momentus šitaip išsaugojame, išlaikydami jų betarpišką vienį, tai iš esmės intelektas, kuriam priklauso jėgos sąvoka, yra *ta sąvoka*, kuri išskirtus momentus apima kaip išskirtus; juk *joje pačioje* tie momentai neturi būti išskirti; vadinasi, perskyra egzistuoja tik mintyje. — Kitaip tariant, ką tik buvo nustatyta vien jėgos sąvoka, o ne jos tikrovė. Bet iš tikrųjų jėga yra besąlygiška bendrybė, kuri savyje yra tas pat, kas ji yra *kitam;* arba: perskyrą ji turi savyje, nes perskyra yra ne kas kita, kaip *būtis-kitam*. Vadinasi, tam, kad jėga būtų tai, kas ji yra iš tiesų, ji turi būti išlaisvinta nuo minties ir nustatyta kaip šitų perskyrų substancija; tai reiškia, *pirma*, ji turi būti traktuojama kaip visa šita jėga, esmingai liekanti *savyje ir sau* ir, antra, jos perskyros turi būti traktuojamos kaip *substancinės* arba kaip sau egzistuojantys momentai. Taigi jėga kaip tokia, arba kaip atstumta į save, sau esti kaip tam tikras *išskiriantis* „vienetas", kuriam materijų išsiskleidimas yra tam tikra *kita egzistuojanti esmė;* šitaip nustatytos dvi skirtingos savarankiškos pusės. Tačiau kartu jėga yra ir visuma; kitaip tariant, ji lieka tuo, kas ji yra pagal savo sąvoką, t.y. šitos perskyros lieka grynomis formomis, paviršutiniškais nykstančiais momentais. Tuo pat metu į save *atstumtos* tikrosios jėgos ir savarankiškų materijų *išsiskleidimo* perskyrų visai nebūtų, jeigu jos nepasižymėtų tvaria egzistencija; kitaip tariant, jėgos nebūtų, jeigu ji *neegzistuotų* tokiu prieštaringu būdu; tačiau tai, kad ji egzistuoja tokiu prieštaringu būdu, reiškia ne ką kita, o tai, kad abu momentai patys tuo pat metu yra *savarankiški*. — Vadinasi, mes turime apžvelgti kaip tik šį abiejų momentų judėjimą, pasireiškiantį tuo, kad jie nuolat tampa savarankiški, o po to vėl save įveikia. — Apskritai yra aišku, kad šis judėjimas yra ne kas kita, kaip suvokimo judėjimas, kuriame abi pusės, suvokiantysis ir su-

vokiamasis, tuo pat metu, pirma, kaip tiesos *pagava* sudaro vienį ir yra neatsiskyrę, tačiau kartu, antra, kiekviena pusė yra *reflektuota* į save arba esti sau. Čia abi tos pusės yra jėgos momentai; jie esti vienyje lygiai taip pat, kaip ir tas vienis, kuris sau estinčių kraštutinumų atžvilgiu pasireiškia kaip vidurkis, visada išsiskaido kaip tik į šiuos kraštutinumus, kurie tik dėl to ir atsiranda. — Taigi judėjimas, kuris anksčiau pasirodė kaip prieštaraujančių sąvokų savinaika, čia turi *objektinę* formą ir yra jėgos judėjimas, kurio rezultatas yra besąlyginės bendrybės kaip *neobjektiškumo* arba kaip daiktų *vidaus* pasirodymas.

Šitaip apibrėžta jėga, būdama pateikta kaip *tokia* arba kaip *reflektuota į save,* sudaro vieną savosios sąvokos pusę, tačiau tik kaip substancializuotas kraštutinumas, ir būtent toks, kuris palenktas *„vieneto"* apibrėžtumui. Šitaip iš jos pašalinamas išskleistų materijų *tvarus egzistavimas,* kuris yra kažkas *kita,* negu ji. Kadangi būtina, kad ji pati būtų šitas *tvarus egzistavimas,* t.y. kad ji *pasireikštų išoriškai,* jos išorinis pasireiškimas įsivaizduotinas taip, kad prie jos *prisišlieja* ir ją sužadina (sollizitiert) minėtasis *„kitas".* Bet iš tikrųjų, kadangi ji *būtinai* pasireiškia išoriškai, tai, kas buvo nustatyta kaip kita esmė, ji turi savyje. Reikia atsisakyti teiginio, kad ji buvo nustatyta kaip *tam tikras „vienetas",* o jos esmė — pasireikšti išoriškai — nustatyta kaip kažkas kita, kas prie jos prisišlieja iš šalies; priešingai, ji pati yra toji momentų kaip materijų tvaraus egzistavimo bendra terpė; kitaip tariant, *ji pasireiškė išoriškai,* ir tai, kas turėjo būti kitas sužadinantis veiksnys, veikiau yra ji pati. Taigi dabar ji egzistuoja kaip išsiskleidusių materijų terpė. Tačiau taip pat esmingai ji turi tvarių egzistuojančių materijų įveikties formą; arba: ji iš esmės yra *„vienetas";* kartu šita *būtis-„vienetu" dabar,* kai *jėga* nustatyta kaip materijų terpė, yra *kažkas kita, negu ji,* ir šitą savo esmę ji turi už savęs. Tačiau kadangi ji būtinai turi

būti tokia, kokia ji *dar nėra* nustatyta, tai *tas kitas* prie jos *prisišlieja* ir sužadina joje refleksiją į pačią save, t.y. įveikia jos išorinį pasireiškimą. Tačiau iš tikrųjų *ji pati* yra toji į save reflektuota būtis arba toji išorinio pasireiškimo įveiktis; būtis-„vienetu" išnyksta tuo pavidalu, kuriuo ji pasireiškė, būtent kaip *kažkas „kita"; ji pati yra ta būtis-„vienetu"*, ji yra į save atstumta jėga.

Tai, kas iškyla kaip „kita" ir kas ją paskatina tiek pasireikšti išoriškai, tiek sugrįžti į save, yra (tai akivaizdu betarpiškai) *pati jėga;* juk „kita" pasirodo tiek kaip bendra terpė, tiek kaip „vienetas"; taigi taip, kad kiekvienas iš tų pavidalų kartu iškyla tik kaip išnykstantis momentas. Vadinasi, jėga — dėl to, kad kažkas „kita" yra jai, o ji yra „kitam" — apskritai dar neišėjo iš savo sąvokos. Tačiau kartu jau esama dviejų jėgų; nors abiejų jėgų sąvoka yra ta pati, tačiau iš savo vienio ji perėjo į dvejopumą. Užuot visai esmingai likus tik momentu, priešybė tarsi nusikratė vienio viešpatavimo, susidvejindama į visiškai *savarankiškas jėgas*. Pažvelkime įdėmiau, kaip yra su šiuo savarankiškumu. Pirmiausia antroji jėga kaip sužadinantis momentas ir — savo turiniu — kaip bendra terpė pradeda veikti prieš tą jėgą, kuri apibrėžta kaip sužadinamoji; tačiau kadangi sužadinanti jėga iš esmės yra šių dviejų momentų kaitaliojimasis ir pati yra jėga, tai iš tikrųjų ji yra bendra terpė *tik* tada, kai *ji tam sužadinama,* o kartu ji yra tik negatyvus vienis, arba tai, kas sužadina jėgos sugrįžimą atgal — *dėl to, kad ji sužadinama*. Šitaip ir tas skirtumas, kuris egzistavo tarp abiejų jėgų ir kuris reiškėsi tuo, kad viena turėjo būti *sužadinanti,* o kita *sužadinama,* irgi virsta tuo pačiu abipusiu apsikeitimu apibrėžtumais.

Vadinasi, abiejų jėgų žaismas pasireiškia tuo, kad jos apibrėžtos priešingai ir šiame apibrėžtume esti viena kitai, o kartu tuo, kad vyksta absoliutus betarpiškas apsikeitimas

apibrėžtumais; tai toks perėjimas, kuris ir padaro galimus šiuos apibrėžtumus; juose tos jėgos pasirodo kaip tariamai *savarankiškos*. Pavyzdžiui, tai, kas sužadina, nustatyta kaip bendroji terpė, o tai, kas sužadinama, priešingai, nustatyta kaip atstumtoji jėga; tačiau pirmasis momentas yra pati bendroji terpė tik todėl, kad antrasis momentas yra atstumtoji jėga; arba: antrasis veikiau yra sužadinantis pirmojo atžvilgiu ir jį padaro terpe. Pirmasis momentas pasižymi apibrėžtumu tik antrojo dėka ir yra sužadinantis tik tiek, kiek yra sužadinamas kito momento tam, kad būtų sužadinantis; ir jis lygiai taip pat betarpiškai praranda šį jam duotą apibrėžtumą, nes tas apibrėžtumas pereina į kitą arba, tiksliau tariant, jau perėjo į jį; svetimas, jėgą sužadinantis momentas pasirodo kaip bendroji terpė, tačiau tik dėl to, kad tam jį sužadino jėga; tačiau tai reiškia, kad toji jėga *šitaip jį nustato* ir veikiau pati *iš esmės* yra bendroji terpė; ji nustato sužadinantį momentą kaip tik taip dėl to, kad šis kitas apibrėžtumas jai yra esmingas, t.y. todėl, kad ji pati veikiau yra tas apibrėžtumas.

Kad labiau įsigilintume į šio judėjimo sąvoką, galime atkreipti dėmesį dar į tai, kad patys skirtumai pasirodo kaip dvejopa perskyra; *pirma*, kaip *turinio* skirtumai, kai vienas kraštutinumas yra į save reflektuota jėga, o kitas yra materijų terpė; *antra*, kaip *formos* skirtumai, kai vienas momentas yra sužadinantis, o kitas sužadinamas, pirmas — veiklus, o antras — pasyvus. Kaip turinio skirtumai jie skirtingi apskritai arba mums; o kaip formos skirtumai jie yra savarankiški ir, sueidami į santykį, atsiskiria vienas nuo kito ir susipriešina. Sąmonei, suvokiančiai jėgos judėjimą, tampa aišku, kad kraštutinumai, į kuriuos žvelgiama iš minėtų abiejų pusių, nėra kažkas *savyje;* ne, tos pusės, kuriose turėjo tvariai egzistuoti jų perskirtoji esmė, yra tik nykstantys momentai, betarpiškas kiekvienos pusės perėjimas į priešingą pusę.

Tačiau, kaip parodyta anksčiau, mums išaiškėjo dar ir tai, kad skirtumai kaip *turinio ir formos skirtumai* savaime išnyko, ir savo esme *veiklus, sužadinantis* arba *sau-estintis* momentas formos požiūriu buvo tas pat, kas turinio požiūriu pasireiškė kaip į save atstumta jėga; pasyvus, *sužadintas* arba *estintis-kitam* momentas formos požiūriu buvo tas pat, kas turinio požiūriu pasirodė kaip daugelio materijų bendra terpė.

Iš to matome, kad jėgos sąvoka tampa *tikra* per susidvejinimą į dvi jėgas, o kartu matome, kaip tai atsitinka. Šios dvi jėgos egzistuoja kaip sau-estinčios esmės; tačiau jų egzistencija yra toks priešpriešinis judėjimas, kad jų *būtis* veikiau yra gryna *nustatomybė* (Gesetztsein) *kito* dėka, t.y., kad jų būties grynoji reikšmė yra *nyksmas*. Jos egzistuoja ne kaip kraštutinumai, išsaugojantys kažką tvaraus ir siunčiantys vienas kitam į vidurkį ir į jų sąlyčio tašką tik kokią nors išorinę savybę; ne, kas jie yra iš tikrųjų, jie yra tik tame vidurkyje ir tame sąlytyje. Čia betarpiškai esama tiek atstumties į save arba jėgos būties-sau, tiek išorinio pasireiškimo, tiek sužadinimo, tiek sužadinamumo; vadinasi, šitie momentai nėra padalinti tarp dviejų savarankiškų kraštutinumų, kurie, visiškai atsiskyrę, stovėtų vienas priešais kitą; ne, jų esmė pilnatviškai pasireiškia tuo, kad kiekvienas momentas yra tik kito dėka, ir tai, kuo kiekviena jėga yra kito momento dėka, tuo betarpiškai ji jau nėra, nes ji tokia yra kito momento dėka. Taigi iš tikrųjų tos jėgos neturi savųjų substancijų, kurios jas palaikytų ir išsaugotų. *Jėgos sąvoka* išsilaiko veikiau kaip *esmė* pačioje jos *tikrovėje; jėga kaip tikroviška jėga* pilnatviškai esti tik *išoriškai reikšdamasi,* o šis reiškimasis kartu yra ne kas kita, kaip savęs įveika. Ši *tikroviška jėga,* įsivaizduojama kaip laisva nuo jos išorinio pasireiškimo ir kaip estintisavyje, yra jėga, atstumta į save; bet iš tikrųjų šitas apibrėžtumas, kaip matėme, pats yra tik išorinio reiškimosi momentas. Vadinasi, jėgos tiesa yra tik *mintis* apie ją; ir jos tikroviš-

kumo momentai, jų substancijos ir jų judėjimas nesulaikomai smenga į tam tikrą neišskaidytą vienį, kuris nėra į save atstumta jėga (nes tokia jėga pati yra toks momentas), o yra jėgos *sąvoka kaip sąvoka*. Vadinasi, jėgos realizavimas kartu yra realybės praradimas; jėga čia veikiau tapo visiškai kažkuo kitu, būtent ta *bendrybe*, kurią intelektas pirmiausiai arba betarpiškai atpažįsta kaip jos esmę ir kuri kartu yra jos esmė, pasirodanti dar turinčioje būti (seinsollende) jos realybėje, t.y. tikroviškose substancijose.

Kiek mes nagrinėjame *pirmąją* bendrybę kaip intelekto sąvoką, kur jėga dar nėra būtis-sau, tiek *antroji* bendrybė dabar yra jos esmė, pasirodanti kaip *būtis-savyje ir sau*. Arba priešingai, jei pirmąją bendrybę mes traktuojame kaip tą *betarpiškumą*, kuris sąmonei turėtų būti jos *tikrasis* objektas, tai ši antroji bendrybė apibrėžta kaip juslinės objektinės jėgos *negatyvumas;* jis yra jėga tiek, kiek ji savo tikrąja esme yra tik *intelekto objektas;* pirmoji bendrybė būtų į save atstumta jėga arba jėga kaip substancija; o ta antroji bendrybė yra daiktų *vidus* kaip *vidus*, su sąvoka sutampantis kaip sąvoka.

Ta tikroji daikto esmė dabar yra apibrėžta taip, kad sąmonei ji nėra duota betarpiškai; ne, sąmonė sueina į tarpišką santykį su tuo vidumi ir kaip intelektas per šitą jėgų žaismo vidurkį žvilgsniu smelkiasi į tikrąjį paslėptą daiktų pagrindą. Vidurkis, susiejantis abu kraštutinumus, intelektą ir vidų, yra išsivysčiusi jėgos *būtis*, kuri pačiam intelektui dabar jau yra *nyksmas*. Todėl jis vadinamas *reiškiniu;* juk *regimybe* mes vadiname *būtį*, kuri betarpiškai pati savyje yra *nebūtis*. Tačiau tai yra ne tik regimybė, bet ir reiškinys, tam tikra regimybės *visuma*. Ši *visuma* kaip visuma ar kaip bendrybė yra tai, kas sudaro *vidų* — *jėgų žaismą* kaip jos refleksiją į save pačią. Šios visumos pavidalu suvokinio esmė objektiniu būdu sąmonei *nustatyta* taip, kaip toji esmė esti savyje, būtent kaip betarpiškai savo priešybe virstantys mo-

mentai, neturintys nei ramybės, nei būties; *„vienetas"* betarpiškai virsta bendrybe, tai, kas esminga, betarpiškai virsta tuo, kas neesminga, ir atvirkščiai. Todėl šitoks jėgų žaismas yra išsivystęs negatyvumas, bet jo tiesa yra pozityvumas, būtent *bendrybė,* savyje-estintis objektas. — Šio objekto *būtį-sąmonei* įtarpina *reiškinio* judėjimas, kuriame *suvokinio būtis* ir juslinis objektiškumas apskritai turi tik negatyvią reikšmę; vadinasi, sąmonė iš [juslumo] reflektuoja į save kaip į tiesą, tačiau kaip sąmonė šią tiesą vėl padaro objektiniu *vidumi* ir šitą daiktų refleksiją atskiria nuo savosios refleksijos į save pačią, lygiai taip pat tarpininkaujantis judėjimas jai vis dar yra objektinis judėjimas. Todėl tas vidus sąmonei yra tam tikras jai priešingas kraštutinumas; tačiau sąmonei jis yra teisingas dėl to, kad ji jame kaip tam tikroje *būtyje-savyje* kartu suranda savo pačios tikrumą arba savosios būties-sau momentą; bet šio pagrindo ji dar nesuvokia, nes *būtis-sau,* kurią vidus privalo turėti savyje, būtų ne kas kita, kaip negatyvus judėjimas, tačiau toks judėjimas sąmonei vis dar yra *objektinis* nykstantis reiškinys; jis vis dar nėra *pačios* sąmonės būtis-sau; todėl vidus jai yra, aišku, sąvoka, bet ji dar nesupranta sąvokos prigimties.

Šioje vidinėje tiesoje kaip absoliučioje bendrybėje, iš kurios pašalintos bendrybės ir atskirybės priešpriešos ir kuri atsirado *intelektui,* už *juslinio* pasaulio kaip *besireiškiančio* pasaulio ribų tik dabar atsiveria *antjuslinis* pasaulis kaip *tiesos* pasaulis, už nykstančios *šiapusybės* (Diesseits) atsiveria tvari *anapusybė* (Jenseits); tai tam tikra būtis-savyje, kuri yra pirmasis ir todėl netobulas proto pasireiškimas arba tik grynoji stichija, kurioje tiesa turi savąją esmę.

Taigi *mūsų objektas* nuo šiol yra išprotavimas (Schluß), kurio kraštutiniai [terminai] yra daiktų vidus ir intelektas, o vidurinysis [terminas] yra reiškinys; bet šio išprotavimo judėjimas duoda tolesnę apibrėžtį to, ką intelektas per viduri-

nį terminą įžvelgia viduje, ir šios sąsajos (Zusammengeschlossenseins) patyrimą, kurį realizuoja intelektas.

Vidus sąmonei kol kas yra dar tik *grynoji anapusybė*, nes sąmonė joje dar neranda savęs; vidus yra *tuščias*, nes jis yra tik reiškinio niekis, o pozityviai jis yra paprasta bendrybė. Šitas vidaus būties modusas betarpiškai derinasi su teiginiu, kad daiktų vidus nepažinus; tačiau pagrindas turėtų būti suprastas kitaip. Žinoma, apie tą vidų, koks jis duotas betarpiškai, neturime jokių žinių, bet ne todėl, kad protas būtų trumparegis arba ribotas, arba kad ir kaip tai būtų vadinama, — apie tai čia dar nieko nežinoma, nes taip giliai mes dar nesame įsismelkę. Šitaip yra dėl paprastos paties dalyko prigimties, t.y. dėl to, kad *tuštumoje* nėra ko pažinti arba, į tai žvelgiant kitu aspektu, dėl to, kad vidus apibrėžtas tik kaip *anapusybė* sąmonės atžvilgiu. — Žinoma, rezultatas bus tas pats ir tuomet, kai aklasis atsidurs antjuslinio pasaulio turtų stichijoje (jei tas pasaulis išties būtų pertekęs turtais, ar tai būtų ypatingas jo turinys, ar pati sąmonė būtų toks turinys), ir tuo atveju, kai regintysis atsidurs visiškoje tamsoje arba, jei patinka, grynoje šviesoje, jei tik antjuslinis pasaulis yra kaip tik toks; regintysis to pasaulio grynoje šviesoje pamatys tiek pat mažai, kaip ir visiškoje jo tamsoje, ir pamatys nė kiek ne daugiau nei aklasis, žvelgdamas į prieš jį atsiveriančią turtų gausą. Jei su vidumi ir tuo, kas su juo susiję per reiškinį, būtų tik taip, neliktų nieko kito, o tik laikytis reiškinio, t. y. kaip tiesą priimti tai, apie ką mes žinome, kad tai nėra tiesa; arba: kad vis dėlto tuštumoje (kuri nors ir atsirado tik kaip tuštuma, atitrūkusi nuo objektinių daiktų, tačiau kaip *tuštuma-savyje* turi būti suprantama ir kaip visų dvasinių santykių bei sąmonės kaip sąmonės perskyrų tuštuma) — taigi, kad šioje *visiškoje tuštumoje*, kuri dar vadinama ir *šventumu*, vis dėlto kažkas dar būtų, pakaktų ją užpildyti svajonėmis, *pamėklėmis* (Erscheinungen), kurias sąmo-

nė susikuria pati sau; vidus būtų priverstas susitaikyti su tuo, kad su juo taip blogai elgiamasi, nes jis nieko geresnio ir nevertas — juk net svajonės yra geriau, negu jo tuštuma.

Bet vidus arba antjuslinė anapusybė *atsirado*; jis iškyla iš reiškinio, ir reiškinys yra jo tarpininkas; kitaip tariant, *reiškinys yra jo esmė* ir faktiškai — jo įgyvendinimas. Antjusliškumas yra juslumas ir suvokiamumas, nustatytas toks, koks jis yra *iš tiesų*; bet juslumo ir suvokiamumo tiesa yra ta, kad jis yra *reiškinys*. Vadinasi, antjusliškumas yra *reiškinys kaip reiškinys*. — Jei šiuo atveju manoma, kad antjusliškumas dėl to kartu yra juslinis pasaulis arba toks pasaulis, koks duotas *betarpiškam jusliniam tikrumui* ir *suvokimui*, tai šitoks supratimas iškreiptas; juk reiškinys kaip tik *ir nėra* juslinio žinojimo ir suvokimo pasaulis, turintis būtį; ne, reiškinys yra pasaulis, kuris nustatytas kaip *įveiktas* pasaulis arba kaip *vidinis* pasaulis. Paprastai sakoma, kad antjuslumas *nėra* reiškinys; tačiau tokiu atveju kaip reiškinys traktuojamas ne reiškinys, o veikiau *juslinis* pasaulis, kaip pati reali tikrovė.

Intelektas, kuris yra mūsų objektas, dabar yra kaip tik tame taške, kur vidus jam pirmąkart pasirodė kaip bendra, dar nepripildyta būtis-savyje; jėgų žaismo negatyvi reikšmė kaip tik yra vien ta, kad tas žaismas nėra būtis-savyje, o pozityvi to žaismo reikšmė yra tik ta, kad jis yra tarpininkas, tačiau skleidžiasi už intelekto ribų. Bet intelekto santykis su vidumi per tarpininkavimą yra jo judėjimas, kuriam padedant vidus jam prisipildys. — *Betarpiškai* intelektui duotas jėgų žaismas; bet *tiesa* jam yra paprastas vidus; todėl jėgos judėjimas irgi tik kaip *paprastas* dalykas apskritai yra tiesa. Tačiau, kaip matėme, šitas jėgų žaismas pasižymi tuo, kad jėga, kuri buvo *sužadinta* kitos jėgos, lygiai taip pat yra *sužadinanti* jėga tai kitai jėgai, kuri pati tik dėl to tampa sužadinančia jėga. Čia irgi esama tik betarpiško apsikeitimo arba absoliutaus apsikeitimo *apibrėžtimi*, kuri sudaro vienintelį pa-

sirodančio dalyko turinį; tas turinys yra arba bendra terpė, arba negatyvus vienis. Apibrėžtai pasirodydamas jis pats betarpiškai nustoja būti toks, koks pasirodo; apibrėžtai pasirodydamas, jis sužadina kitą pusę, kuri dėl to *pasireiškia išoriškai;* t.y. toji kita pusė dabar betarpiškai yra tokia, kokia turėtų būti pirmoji pusė. Šios abi pusės — sužadinimo *santykis* ir apibrėžto priešingo turinio *santykis* — *kiekviena sau* yra absoliutus persimainymas ir pasikeitimas. Tačiau abu tie santykiai patys vėlgi yra visiškai tas pat, ir formos perskyra — būti sužadintuoju ir sužadinančiuoju — yra toji pati, kaip ir *turinio* perskyra; sužadintasis kaip toks yra būtent pasyvi terpė; sužadinantysis, priešingai, yra veiklioji terpė, negatyvus vienis arba *„vienetas"*. Šitaip apskritai išnyksta bet koks *ypatingų* jėgų, kurios turėjo būti šiame judėjime, tarpusavio skirtumas; juk jos rėmėsi tik tais skirtumais; ir jėgų skirtumas lygiai taip pat susilieja su abiem minėtomis perskyromis ir atsiranda tik viena perskyra. Vadinasi, šiame absoliučiame apsikeitime nesama nei jėgos, nei sužadinimo, nei sužadinamumo, nei apibrėžtumo kaip tvariai egzistuojančios terpės ir į save reflektuoto vienio; jame nėra nei ko nors, kas egzistuotų kaip pavienė esatis, nei skirtingų priešybių; ne, šitame absoliučiame apsikeitime esama tik *perskyros kaip bendros* perskyros arba kaip tokios perskyros, į kurią redukavosi tos daugeriopos priešybės. Todėl šita *perskyra kaip bendra perskyra* yra tai, kas *paprasta pačios jėgos žaisme* ir tai, kas yra šio žaismo tiesa; ši perskyra yra *jėgos dėsnis*.

Absoliučiai besikeičiantis reiškinys tampa *paprasta perskyra,* sueidamas į santykį su vidaus arba intelekto paprastumu. Vidus pirmiausia yra tik bendrybė-savyje; bet šita savyje paprasta *bendrybė* lygiai taip pat iš esmės ir absoliučiai yra *bendra perskyra;* juk ji yra paties apsikeitimo rezultatas; arba: apsikeitimas yra jos esmė; tačiau apsikeitimas, nustatytas viduje toks, koks jis yra iš tiesų, į vidų patenka irgi

kaip absoliučiai bendra, nurimusi, lygi sau liekanti perskyra. Kitaip tariant, negacija yra esminis bendrybės momentas; vadinasi, negacija arba tarpininkavimas bendrybėje yra *bendra perskyra*. Šią perskyrą išreiškia *dėsnis* kaip kintančio reiškinio *pastovus* vaizdas. Todėl *antjuslinis* pasaulis yra *rami dėsnių viešpatija;* ir nors jis yra anapus suvokiamo pasaulio (kadangi šiame pasaulyje dėsnis pasirodo tik per nuolatinę kaitą), bet kartu esti ir jame ir yra betarpiškas ramus jo atvaizdas.

Nors ši dėsnių viešpatija yra intelekto tiesa, kurios *turinį* sudaro perskyra, esanti dėsnyje, tačiau kartu ji yra tik *pirmoji* jo tiesa ir nepripildo reiškinio. Dėsnis esti jame, tačiau nėra visa jo esatis; vis kitomis aplinkybėmis jo tikrovė vis kita. Todėl reiškiniui kaip *būčiai-sau* lieka viena pusė, kuri nėra viduje; kitaip tariant, reiškinys iš tiesų dar nenustatytas kaip *reiškinys*, kaip *įveikta* būtis-sau. Šis dėsnio trūkumas turi pasireikšti ir pačiame dėsnyje. Šis trūkumas, atrodo, pasireiškia tuo, kad pats dėsnis savyje turi perskyrą, tačiau ta perskyra yra bendra, neapibrėžta. O kiek jis yra ne dėsnis apskritai, bet *tam tikras* dėsnis, jis pasižymi apibrėžtumu; vadinasi, esama neapibrėžtai *daug* dėsnių. Tačiau šis daugeriopumas pats veikiau yra trūkumas: jis prieštarauja intelekto principui, nes intelektui kaip paprastai vidaus sąmonei savyje bendras *vienis* yra tiesa. Todėl daugelį šitų dėsnių jis veikiau privalo sutelkti į *vieną* dėsnį. Štai, pavyzdžiui, dėsnis, pagal kurį krinta akmuo, ir dėsnis, pagal kurį juda dangaus kūnai, suprantami kaip *vienas* dėsnis. Tačiau šitaip sutelkti dėsniai praranda savo apibrėžtumą; dėsnis tampa vis paviršutiniškesnis, ir todėl iš tikrųjų atsiranda ne *šitų apibrėžtų* dėsnių vienis, o tam tikras jų apibrėžtumą praradęs dėsnis; kaip antai vienas dėsnis, apimantis kūnų kritimą ant žemės ir dangaus kūnų judėjimą, tų dviejų dėsnių iš tikrųjų neišreiškia. Visų dėsnių sujungimas į

visuotinės traukos dėsnį nebeišreiškia jokio turinio, išskyrus *gryną paties dėsnio sąvoką,* tariant, kad tas dėsnis paprasčiausiai joje yra. Visuotinė trauka išreiškia tik tai, kad visa pasižymi tam tikra pastovia skirtingybe kitos [skirtingybės] atžvilgiu. Tokiu atveju intelektas mano, kad jis rado visuotinį dėsnį, išreiškiantį visuotinę tikrovę kaip tokią; bet iš tikrųjų jis rado tik *paties dėsnio sąvoką,* tačiau taip, kad kartu sakoma, jog tikrovė *pati savyje* dėsninga. Pasakymas „visuotinė trauka" yra labai svarbus todėl, kad jis nukreiptas prieš beprasmišką *įsivaizdavimą,* kad viskas pasirodo atsitiktinumo pavidalu ir kad apibrėžtumas turi juslinio savarankiškumo formą.

Taigi apibrėžtiems dėsniams priešinama visuotinė trauka arba gryna dėsnio sąvoka. Kadangi ši gryna sąvoka traktuojama kaip esmė arba kaip teisingas vidus, paties apibrėžto dėsnio *apibrėžtumas* dar priklauso reiškiniui, ar, tiksliau sakant, juslinei būčiai. Tačiau gryna dėsnio *sąvoka* išeina ne tik už dėsnio, kuris, pats būdamas *apibrėžtas,* stovi priešais *kitus apibrėžtus* dėsnius, ribų, bet ir už *dėsnio* kaip tokio ribų. Apibrėžtumas, apie kurį buvo kalbėta, pats iš esmės yra tik nykstantis momentas, kuris šiuo atveju nebegali pasirodyti kaip esmiškumas, nes esama tik dėsnio kaip kažko, kas yra tiesa; bet dėsnio *sąvoka* nukreipta prieš patį *dėsnį.* Būtent: dėsnyje pats skirtumas pagautas *betarpiškai* ir įtrauktas į bendrybę, tačiau kartu į bendrybę įtrauktas momentų, kurių santykį dėsnis išreiškia, *tvarus egzistavimas,* o tie momentai traktuojami kaip abejingi ir savyje esintys esmiškumai. Tačiau kartu tos skirtumo dalys dėsnyje pačios yra apibrėžtos pusės; gryna dėsnio sąvoka kaip visuotinės traukos dėsnis savo tikrąja reikšme turi būti suprasta taip, kad perskyros, esančios dėsnyje kaip tokiame, toje sąvokoje kaip *absoliučiai paprastoje,* savo ruožtu *sugrįžta į vidų kaip paprastą vienį,* kuris yra vidinė dėsnio *būtinybė.*

Todėl dėsnis pasirodo dvejopu būdu: vienąkart kaip dėsnis, kuriame skirtumai išreikšti kaip savarankiški momentai; kitąkart — paprasto sugrįžimo į save forma, kuri vėl gali būti pavadinta jėga, bet ne ta prasme, kad ji yra atstumta jėga, o ta prasme, kad ji yra jėga apskritai arba kaip jėgos sąvoka, kaip abstrakcija, pati į save įtraukianti skirtumus tarp to, kas traukia, ir to, kas yra pritraukiama. Štai, pavyzdžiui, *paprasta* elektra yra *jėga;* tačiau skirtumą išreiškia *dėsnis;* šis skirtumas yra teigiama ir neigiama elektra. Kritimo vyksme jėga yra tai, kas paprasta, *sunkis,* pavaldus dėsniui, sakančiam, kad skirtingų judėjimo momentų, praėjusio laiko ir įveiktos erdvės, dydžiai vienas su kitu santykiauja kaip šaknis ir kvadratas. Pati elektra nėra skirtumas savyje; kitaip tariant, savo esme ji nėra teigiamos ir neigiamos elektros susidvejinimas; todėl priimta sakyti, kad jos dėsnis — *būti* kaip tik tokia, ir, žinoma, kad *jos savybė* — pasireikšti kaip tik taip. Tiesa, ši savybė yra esminė ir vienintelė šios jėgos savybė; kitaip tariant, ji yra *būtina.* Tačiau šiuo atveju būtinybė yra tuščias žodis; jėga *privalo* taip susidvejinti kaip tik *todėl, kad privalo* tai padaryti. Žinoma, jeigu nustatyta *teigiama* elektra, tai ir neigiama savyje yra būtina; juk „teigiama" esti tik kaip santykis su „neigiama"; kitaip tariant, „teigiamas" pats savyje yra skirtumas nuo savęs, lygiai taip pat, kaip ir „neigiamas". Tačiau tai, kad elektra kaip tokia šitaip pasidalina, savaime nėra būtinybė; elektra kaip paprasta jėga yra abejinga savajam dėsniui, pagal kurį elektra *yra* teigiama ir neigiama; ir jeigu elektrą kaip paprastą jėgą mes pavadinsime sąvoka, o šį dėsnį — jos būtimi, tai elektros sąvoka yra abejinga elektros būčiai; elektra tik *turi* šią savybę; tai ir reiškia, kad ši savybė elektrai nėra būtinybė *savyje.* — Šis abejingumas įgyja kitą pavidalą, kai sakoma, kad būti teigiama ir neigiama priklauso elektros *definicijai* arba kad tai yra pati *jos sąvoka ir esmė.* Tokiu atveju jos *būtis* reikštų *jos egzistenciją*

apskritai; bet toji definicija neapima *jos egzistavimo būtinybės;* ji yra arba todėl, kad yra *randama,* o tai reiškia, kad ji visai nebūtina; arba ji egzistuoja dėl kitų jėgų, o tai reiškia, kad jos būtinybė išorinė. Bet pripažindami, kad būtinybė į *būties* apibrėžtumą perkeliama iš kažko *kito,* mes vėl sugrįžtame prie apibrėžtų dėsnių *daugeriopumo,* kurio mes ką tik atsisakėme, kad *dėsnį* nagrinėtume kaip dėsnį; tik su taip suprastu dėsniu dera lyginti *sąvoką* kaip sąvoką arba jos būtinybę, kuri tačiau visose šiose formose pasirodė tik kaip tuščias žodis.

Šitas dėsnio ir jėgos arba sąvokos ir būties abejingumas pasirodo dar ir kitu būdu. Pavyzdžiui, judėjimo dėsnyje būtina, kad judėjimas *pasidalintų* į laiką bei erdvę, o be to — ir į atstumą bei greitį. Kadangi judėjimas yra tik tų momentų santykis, tai jis, kaip bendrybė, čia, žinoma, padalintas *pačiame savyje;* tačiau tos dalys, laikas bei erdvė arba atstumas bei greitis, pačios neišreiškia šio atsiradimo iš *„vieneto";* jos abejingos viena kitai; erdvė atrodo esanti galima be laiko, laikas — be erdvės, o atstumas — bent jau be greičio; lygiai taip pat ir jų dydžiai abejingi vienas kitam, nes jie nesantykiauja kaip *„teigiamas"* su *„neigiamu",* vadinasi, vienas su kitu siejasi ne dėl *savo esmės.* Vadinasi, *padalinimo* būtinybė šiuo atveju, žinoma, akivaizdi, tačiau dalių kaip tokių, egzistuojančių viena kitai, būtinybė nėra akivaizdi. Tačiau todėl ir ana pirmoji būtinybė pati yra tik įsivaizduojama melaginga būtinybė; būtent: pats judėjimas įsivaizduojamas ne kaip *paprasta* arba kaip gryna esmė, o *jau* kaip padalinta esatis; laikas bei erdvė yra jo *savarankiškos* dalys arba *esmės pačios savyje;* o atstumas bei greitis yra būties arba vaizdinio modusai, iš kurių vienas, aišku, gali egzistuoti be kito, o todėl judėjimas yra tik jų *paviršutiniškas* santykis, bet ne jų esmė. Įsivaizduotas kaip paprasta esmė arba kaip jėga, judėjimas, žinoma, yra *sunkis,* kuris vis dėlto apskritai neapima šitų skirtumų.

Taigi skirtumas abiem atvejais nėra *perskyra pati savyje;* arba bendrybė, jėga, yra abejinga padalinimui, glūdinčiam dėsnyje, arba skirtumai, dėsnio dalys, yra abejingi vienas kito atžvilgiu. Tačiau intelektas *turi* šios *perskyros-savyje sąvoką;* jos prasmė ta, kad *dėsnis,* viena vertus, yra vidus, *būtis-savyje,* bet tuo pat metu jis yra kažkas *perskirta-savyje;* taigi tai, kad ši perskyra yra *vidinė* perskyra, nulemta to, kad dėsnis yra paprasta jėga arba esti kaip jėgos *sąvoka,* vadinasi, yra tam tikra *sąvokos perskyra.* Tačiau ši vidinė perskyra kol kas kyla tik iš *intelekto* ir dar nėra nustatyta *pačiame dalyke.* Vadinasi, intelektas išreiškia tik *savąją* būtinybę; tai yra perskyra, kurią intelektas nustato tik taip, kad kartu išreiškia, jog ta perskyra nėra *paties dalyko perskyra.* Toji būtinybė, glūdinti tik žodyje, kartu yra išvardinimas momentų, sudarančių tos būtinybės sritį; tiesa, jie yra skirtingi, tačiau jų skirtumas, nebūdamas paties dalyko perskyra, yra išreiškiamas ir todėl tuojau pat pats yra vėl įveikiamas. Šis judėjimas vadinamas *aiškinimu.* Taigi nustatomas tam tikras *dėsnis;* nuo jo skiriasi jo bendrybė-savyje arba pagrindas, kaip *jėga;* tačiau apie šį skirtumą sakoma, kad tai nėra skirtumas, o priešingai, pagrindas yra visiškai toks pat kaip dėsnis. Pavyzdžiui, pavienis žaibo reiškinys suprantamas kaip bendrybė, o ši bendrybė vadinama elektros *dėsniu:* tada aiškinimas sutelkia *dėsnį į jėgą,* kaip dėsnio esmę. Ši jėga tada yra *tokia,* kad, jai pasireiškus išoriškai, pasirodo priešingi elektros poliai, vėl susiliejantys ir išnykstantys; tai reiškia, kad *jėga yra kaip tik tokia pat kaip ir dėsnis;* sakoma, kad jėga niekuo nesiskiria nuo dėsnio. Skirtumai yra grynai bendras išorinis pasireiškimas arba dėsnis ir gryna jėga; tačiau ir dėsnis, ir jėga pasižymi *tuo pačiu* turiniu, ir dėsnis, ir jėga yra *tokie pat;* skirtumas kaip turinio, t.y. *dalyko,* perskyra šitaip vėl pašalinamas.

Šitaip tautologiškai judėdamas, intelektas, kaip paaiškėja, atkakliai laikosi nejudraus savo objekto vienio, ir judėji-

mas atitenka tik jam pačiam, o ne objektui; tai yra toks aiškinimas, kuris ne tik nieko nepaaiškina, bet pasižymi tokiu aiškumu, kad, rengdamasis pasakyti ką nors skirtinga nuo to, kas pasakyta, jis veikiau nepasako nieko, o tik kartoja vis tą patį. Pačiame dalyke dėl šio judėjimo neatsiranda nieko naujo, ir jis priimamas domėn tik kaip intelekto judėjimas. Bet šiame judėjime mes atpažįstame kaip tik tai, ko trūko dėsniui, — patį absoliutų pasikeitimą; juk šis *judėjimas,* jei jį panagrinėsime įdėmiau, betarpiškai yra savo paties priešybė. Būtent: jis nustato tam tikrą *perskyrą,* kuri ne tik mums *nėra perskyra,* bet kurią jis pats įveikia kaip perskyrą. Tai tas pat pasikeitimas, kuris pasirodė kaip jėgų žaismas; jame pasireiškė skirtumas tarp sužadinančiojo ir sužadinamojo, tarp išoriškai pasireiškiančios ir į save atstumtos jėgos; tačiau tai buvo skirtumai, kurie iš tikrųjų nebuvo jokie skirtumai ir todėl irgi betarpiškai vėl įveikdavo save. Esama ne tik paprasto vienio — ta prasme, kad *nebuvo nustatyta jokia perskyra,* — bet ir tas *judėjimas* pasireiškia tuo, kad *tam tikra perskyra, aišku, nustatoma, tačiau* kadangi ši perskyra nėra perskyra, tai *ji vėl įveikiama.* — Taigi kartu su aiškinimu permaina ir pasikeitimas, kurie anksčiau buvo už vidaus ir buvo tik reiškinyje, įsismelkė į patį antjusliškumą; bet mūsų sąmonė iš vidaus kaip objekto perėjo į kitą pusę — į *intelektą* — ir jame patiria pasikeitimą.

Vadinasi, šis pasikeitimas dar nėra paties dalyko pasikeitimas; jis veikiau pasireiškia kaip *grynas pasikeitimas* kaip tik todėl, kad pasikeitimo momentų *turinys* lieka tas pats. Tačiau kadangi *sąvoka* kaip intelekto sąvoka yra tas pat, kas ir daiktų *vidus,* tai *šis pasikeitimas* intelektui tampa *vidaus dėsniu.* Taigi intelektas *patiria,* jog *pačiam reiškiniui dėsninga* tai, kad atsiranda perskyros, kurios išvis nėra perskyros; kitaip tariant, intelektas patiria, kad *bendravardžiai* dalykai *atsistumia* nuo savęs; ir lygiai taip pat — kad perskyros yra tik

tokios perskyros, kurios iš tiesų visai nėra perskyros ir save įveikia; kitaip tariant, jis patiria, kad nebendravardžiai dalykai prisitraukia. — Atsiranda tam tikras *antras dėsnis*, kurio turinys priešingas tam, kas buvo pavadinta dėsniu anksčiau, t.y. nuolat sau lygia liekančiai perskyrai; juk šis naujas dėsnis, priešingai, išreiškia tai, kad *vienodas dalykas tampa nevienodu*, o *nevienodas — vienodu*. Sąvoka tikisi iš bemintiškumo (Gedankenlosigkeit), kad jis susies abu dėsnius ir suvoks jų priešingybę. — Antras dėsnis, žinoma, irgi yra dėsnis arba vidinė sau lygi būtis, bet lygybė sau veikiau yra nelygybės lygybė, nepastovumo pastovumas. — Jėgų žaisme šis dėsnis pasireiškė būtent kaip šis absoliutus perėjimas arba grynas pasikeitimas; *bendravardis* dalykas, jėga, *išsiskaido* į priešpriešą, kuri iš pradžių atrodo esanti tam tikra savarankiška perskyra, bet iš tikrųjų pasirodo nesanti perskyra; juk tai, kas atsistumia nuo savęs, yra būtent bendravardis dalykas, ir todėl tai, kas atsistūmė, iš esmės traukia vienas kitą, nes tai yra *tas pats* dalykas; kadangi nustatyta perskyra nėra perskyra, ji vėl įveikia save. Šitaip ji pasireiškia kaip *paties dalyko* perskyra arba kaip absoliuti perskyra, ir šita *dalyko* perskyra, vadinasi, yra ne kas kita, kaip *bendravardis* dalykas, kuris atsistūmė nuo savęs, ir todėl nustatė tik tokią priešpriešą, kuri nėra priešpriešа.

Dėl šio principo pirmasis antjusliškumas, nejudri dėsnių viešpatija, betarpiškas suvokto pasaulio atvaizdas, virsta savo priešybe; dėsnis apskritai buvo tai, kas *lieka lygu sau pačiam*, kaip ir jo perskyros; bet dabar nustatyta, kad ir viena, ir kita veikiau yra savo paties priešybė; *sau lygus* dalykas veikiau atsistumia nuo savęs, o sau nelygus dalykas veikiau nusistato kaip sau lygus. Iš tikrųjų tik pasiekus šį apibrėžtumą perskyra yra *vidinė* perskyra arba perskyra *pati savyje*, nes lygus dalykas nelygus sau, o nelygus dalykas lygus sau. — *Šis antras antjuslinis pasaulis* kaip tik todėl yra *išvirkš-*

čias pasaulis; būtent (kadangi viena pusė jau yra pirmajame antjusliniame pasaulyje): antrasis pasaulis yra *išvirkščias pirmojo* pasaulio atžvilgiu. Kartu vidus kaip reiškinys tampa išbaigtas. Juk pirmasis antjuslinis pasaulis buvo tik betarpiškas suvoktojo pasaulio pakylėjimas į bendrybės stichiją; antjuslinio pasaulio *priešvaizdis* (Gegenbild) buvo suvoktas pasaulis, sau dar išsaugojęs pasikeitimo ir permainos principą; pirmoji dėsnių viešpatija neturėjo šio principo, bet tą principą ji gauna kaip išvirkščias pasaulis.

Pagal šio išvirkščio pasaulio dėsnį bendravardžiai dalykai pirmajame pasaulyje yra *nelygūs sau patiems,* o nelygūs dalykai tame pasaulyje lygiai taip pat yra *nelygūs sau patiems,* arba tampa *lygūs sau patiems.* Tam tikruose momentuose tai pasireiškia tuo, kad tai, kas pirmojo pasaulio dėsnyje saldu, šitoje išvirkščioje būtyje-savyje (Verkehrten Ansich) — rūgštu; kas pirmajame juoda, tas antrajame balta. Kas pirmojo dėsnyje, magnete, yra šiaurės polius, tas jo kitame antjusliniame „savyje" (t.y. žemėje) — pietų polius. Lygiai taip pat tai, kas pirmajame elektros dėsnyje yra deguonies polius, anodas, tas jo kitoje, antjuslinėje esmėje tampa vandenilio poliumi, katodu; ir atvirkščiai, kas ten yra vandenilio polius, čia tampa deguonies poliumi. Jei pažvelgsime į kitą sritį, matysime, kad pagal *betarpišką įstatymą* kerštas priešui yra didžiausias įžeisto individo patenkinimas. Tačiau *šis įstatymas,* man liepiantis pasireikšti kaip esybei atžvilgiu to, kuris elgiasi su manimi ne kaip su savarankiška esybe, ir įveikti jį kaip esybę, dėl kito pasaulio principo *virsta priešingu* įstatymu: mano kaip esybės atstatymas per svetimos esybės įveiką virsta susinaikinimu. O jeigu šitas iškreipimas, kuris pasireiškia nusikaltimo *bausme,* paverčiamas įstatymu, tai ir jis savo ruožtu yra tik įstatymas, galiojantis viename pasaulyje, prieš kurį stovi *išvirkščias* antjuslinis pasaulis, kuriame gerbiama tai, kas niekinama pirmajame, o

tai, kas gerbiama pirmajame, niekinama antrajame. Bausmė, pagal pirmojo pasaulio įstatymą žmogui nuplėšianti garbę ir jį sunaikinanti, *išvirkščiame* pasaulyje virsta malone, žmogui išsaugojančia gyvybę ir teikiančia jam garbę.

Žiūrint paviršutiniškai šitas išvirkščias pasaulis yra pirmojo priešybė ta prasme, kad pirmasis pasaulis yra už išvirkščiojo ir jo atstumiamas kaip tam tikra išvirkščia *tikrovė*, kad *vienas* pasaulis yra *reiškinys*, o *kitas* — *būtis-savyje*, *vienas* yra pasaulis, *koks jis yra kažkam kitam*, *kitas*, priešingai, koks jis yra *sau*. Todėl, pasinaudojus ankstesniais pavyzdžiais, galima pasakyti taip: kas skoniui saldu, *iš tikrųjų* arba daikto *viduje* — rūgštu, arba kas tikrame magnete kaip reiškinyje yra šiaurės polius, *vidinėje arba esmingoje* būtyje būtų pietų poliumi; kas reiškinyje pasirodančioje elektroje reiškiasi kaip anodas, nesireiškiančioje elektroje būtų katodas. Arba poelgis, kuris *reiškinyje* yra nusikaltimas, *viduje*, tiesą sakant, turėtų būti geras poelgis (blogas poelgis su geru ketinimu); bausmė būtų bausmė tik *reiškinyje*, bet *savyje* arba kokiame nors kitame pasaulyje nusikaltėliui ji būtų geradarystė. Tačiau tokių vidaus ir išorės, reiškinio ir antjusliškumo prieštaravimų, kaip dviejų tikrovių, čia jau nebesama. Atstumiami skirtumai iš naujo nebepasiskirsto tarp tokių dviejų substancijų, kurios juos reprezentuotų ir kiekvienam jų teiktų atskirą tvarų egzistavimą, ir dėl to intelektas, išeidamas iš vidaus, vėl atsidurtų savo ankstesnėje vietoje. Viena pusė arba substancija vėl būtų suvokinio pasaulis, kuriame vienas iš dviejų dėsnių išskleistų savąją esmę, o prieš šį pasaulį stovėtų vidinis pasaulis, *visai toks pat juslinis pasaulis*, kaip ir pirmasis, tačiau *vaizdinyje*; — jo nebūtų įmanoma parodyti kaip juslinio pasaulio, jo nebūtų įmanoma matyti, girdėti, ragauti, ir vis dėlto jis būtų įvaizdinamas kaip toks juslinis pasaulis. Bet iš tikrųjų, jeigu *vienas nustatytas* dalykas yra suvokiamas, o jo būtis-savyje, kaip jo išvirkštinė pusė, irgi

yra *jusliškai įvaizdinamas* dalykas, tai rūgštis yra tai, kas būtų saldaus daikto būtis-savyje, tam tikras toks pat tikroviškas daiktas, kaip ir anas, *rūgštus* daiktas; juodumas, kuris būtų baltumo būtis-savyje, yra tikras juodumas; šiaurės polius, kuris yra pietų poliaus būtis-savyje, yra *tame pačiame magnete* esantis šiaurės polius; anodas, kuris yra katodo būtis-savyje, yra tame pačiame stulpelyje *esantis* anodas. Bet *tikro* nusikaltimo *išvirkščioji pusė* ir jo būtis-savyje kaip *galimybė* slypi pačiame *ketinime* kaip tokiame, bet ne gerame ketinime; juk ketinimo tiesa yra tik pats poelgis. Tačiau pagal turinį nusikaltimo refleksija į save arba jo išvirkštinė pusė glūdi *tikroje* bausmėje; ji yra įstatymo sutaikymas su priešinga įstatymui tikrove, pasirodančia per nusikaltimą. Galiausiai *tikra* bausmė savo *išvirkščią* tikrovę turi savyje ta prasme, kad ji yra toks įstatymo įtikrovinimas, dėl kurio veikla, įstatymo realizuota bausmės pavidalu, *įveikia save pačią*, ir veikiantis įstatymas vėl virsta *ramiu* ir galiojančiu įstatymu, o individo judėjimas prieš jį ir jo judėjimas prieš individą liaujasi.

Taigi iš pervertimo, sudarančio vieną antjuslinio pasaulio pusę, vaizdinio reikia pašalinti perskyrų įtvirtinimo kokioje nors daugeriopoje tvariai egzistuojančioje stichijoje juslinį vaizdinį ir tik parodyti bei pagauti šitą perskyros kaip vidinės perskyros, t.y. bendravardžių dalykų kaip bendravardžių atostūmio nuo savęs bei nelygių dalykų kaip nelygių lygybės, absoliučią sąvoką. Reikia *mąstyti* gryną pasikeitimą arba *priešpriešą savyje,* prieštaravimą. Juk perskyroje, kuri yra tam tikra vidinė perskyra, priešybė nėra tik *vienas iš dviejų;* — kitaip ji būtų tam tikru *esiniu,* o ne priešybe; — veikiau ji yra tam tikros priešybės priešybė, t.y. joje betarpiškai esama „kito". Žinoma, *čia* aš statau priešybę, o *ten* — *„kitą",* kurio atžvilgiu anas yra priešybė; vadinasi, aš statau priešybę vienoje pusėje, kaip kažką savyje ir sau be „kito". Bet kaip tik todėl, kad čia aš turiu *priešybę savyje ir sau,* ji yra

savo pačios priešybė, t.y. iš tikrųjų ji betarpiškai pati savyje turi „kitą“. — Šitaip antjuslinis pasaulis, kuris yra išvirkščias pasaulis, kartu apėmė kitą pasaulį ir turi jį savyje; sau jis yra išvirkščias pasaulis, t.y. išvirkščias savo paties atžvilgiu; jis yra pats tas pasaulis ir jam priešingas pasaulis, suglausti į vienį. Tik šitaip antjuslinis pasaulis yra perskyra kaip vidinė perskyra, arba perskyra *pati savyje*, arba jis yra kaip *begalybė*.

Mes matome, kad dėl begalybės dėsnis pats savyje virto būtinybe ir visus reiškinio momentus įtraukė į vidų. Tai, kas paprasta dėsnyje, yra begalybė. Atsižvelgiant į visa, kas aptarta, tai reiškia, kad tai, kas paprasta, yra: a) dalykas, *lygus sau*, kuris tačiau yra perskyra-savyje; arba tai yra bendravardis dalykas, kuris atsistumia nuo savęs arba susidvejina. Tai, kas buvo pavadinta *paprasta* jėga, *susidvejina* ir dėl savo begalybės yra dėsnis. b) Tai, kas yra susidvejinę ir kas sudaro įsivaizduojamas *dėsnio* dalis, pasirodo kaip tai, kas tvariai egzistuoja; ir jeigu šias dalis nagrinėtume nesiremdami vidinės perskyros sąvoka, tai erdvė ir laikas, atstumas ir greitis, pasirodantys kaip sunkio momentai, būtų tokie pat abejingi ir tokie pat nebūtini vienas kitam, kaip ir pačiam sunkiui; savo ruožtu tas paprastas sunkis būtų abejingas ir nebūtinas jiems, o paprasta elektra būtų abejinga ir nebūtina teigiamo ir neigiamo polių atžvilgiu. c) Tačiau vidinės perskyros sąvoka lemia, kad tas nelygus ir abejingas dalykas, erdvė ir laikas ir t.t., yra *perskyra*, kuri nėra *perskyra* arba yra bendravardžio dalyko perskyra, o jos esmė yra vienis; jie įkvėpti vienas kito atžvilgiu kaip teigiamas ir neigiamas dalykai, ir jų būtis veikiau yra tokia, kad jie įtvirtina save kaip nebūtis ir įveikia save vienyje. Abiems perskirtiems dalykams būdingas tvarus egzistavimas, jie yra *savyje*, jie yra *savyje* kaip priešybės, t.y. kaip priešybės sau; jie turi savąjį „kitą“ savyje ir yra tik vienas vienis.

Šią paprastą begalybę arba absoliučią sąvoką galima pavadinti paprasta gyvenimo esme, pasaulio siela, bendru krauju, kuris, būdamas visur, nėra sudrumsčiamas ar pertraukiamas jokios perskyros; priešingai, jis pats sudaro visas perskyras, kaip ir jų įveiktumą, vadinasi, pulsuoja savyje nejudėdamas, virpa savyje, likdamas ramus. Jis yra *lygus pats sau,* nes perskyros yra tautologinės; tai yra perskyros, kurios nėra perskyros. Todėl šita sau lygi esmė siejasi tik su savimi; *su savimi:* tai reiškia, kad ši esmė yra „kitas", su kuriuo nusistovi santykis, ir *šitas santykis su savimi* veikiau yra *susidvejinimas,* arba: kaip tik anoji lygybė-sau yra vidinė perskyra. Vadinasi, šitos *susidvejinusios* pusės esti *pačios savyje ir sau,* kiekviena yra *tam tikro „kito"* priešybė, todėl kartu su ja čia jau išreikštas „kitas". Arba ji nėra *„kažko kito"* priešybė, o yra tik *gryna priešybė,* ir šitaip ji pati savyje yra savo priešybė. Arba ji apskritai nėra priešybė, o yra tik sau; ji yra gryna pati sau lygi esmė, savyje neturinti perskyros, todėl mums nereikia kelti klausimo ir juolab laikyti filosofija kankinimųsi siekiant surasti atsakymą į šį klausimą, ar net tarti, kad filosofija negali atsakyti: kaipgi iš šitos grynos esmės iškyla perskyra arba kitabūtis; juk susidvejinimas jau įvyko, perskyra jau pašalinta iš tos sau-lygios esaties ir pastatyta šalia jos; tai, kas turėtų būti *sau-lygi* esatis, jau yra veikiau viena iš susidvejinusių pusių, o ne absoliuti esmė. Sau lygi esatis susidvejina: todėl kartu tai reiškia, kad ji įveikia save kaip kitabūtį. *Vienis,* apie kurį sakoma, kad iš jo negali iškilti perskyra, iš tikrųjų pats yra tik vienas susidvejinimo momentas; jis yra paprastumo, stovinčio priešais perskyrą, abstrakcija. Tačiau kadangi jis yra abstrakcija, tik viena iš priešybių, tai, kaip jau sakyta, jis yra susidvejinimas; juk jeigu vienis yra kažkas *negatyvu,* kažkas, kas yra priešybė, tai jis kaip tik ir nustatytas kaip tai, kas savyje turi priešpriešą. Todėl susidvejinimo ir tapimo *lygiu sau pačiam* per-

skyros kaip tik ir yra tik šitas savęs įveikos judėjimas; juk kadangi *sau lygi* esatis, kuri iš pradžių turi susidvejinti arba tapti savo priešybe, yra abstrakcija arba *pati jau* yra tam tikra dvejybė, tai jos susidvejinimas yra įveika to, kas ji yra, taigi ir jos susidvejinimo įveika. Tapsmas sau lygia esatimi irgi yra susidvejinimas; tai, kas tampa *sau lygia* esatimi, kartu stovi priešais susidvejinimą; tai reiškia, kad ta sau lygi esatis pati atsistoja *vienoje pusėje* arba, kitaip tariant, ji tampa tam tikra dvejybe.

Begalybė arba šis grynosios savijudos absoliutus nerimas, pasireiškiantis tuo, kad tai, kas kaip nors apibrėžta (pavyzdžiui, kaip būtis), veikiau yra šito apibrėžtumo priešybė, — toji begalybė, nors ir buvo viso to, apie ką kalbėta anksčiau, siela, tačiau pirmąkart laisvai pasirodė tik viduje. Reiškinys arba jėgų žaismas jau parodo ją pačią, tačiau pirmąkart ji laisvai pasirodo kaip *aiškinimas;* ir galiausiai, kadangi sąmonei ji yra objektas *tokia, kokia ji yra,* tai sąmonė yra *savimonė*. *Aiškinimas,* kylantis iš intelekto, pirmiausia tik aprašo tai, kas yra savimonė. Intelektas dėsnyje įveikia perskyras, kurios jau išgrynintos, tačiau vis dar abejingos, ir nustato jas viename vienyje, t.y. jėgoje. Tačiau šitas tapimas sau lygia esatimi taip pat betarpiškai yra ir tam tikras susidvejinimas, nes intelektas įveikia perskyras ir nustato jėgos *„vienetą",* tik nustatydamas naują, dėsnio ir jėgos, perskyrą, kuri vis dėlto kartu nėra perskyra; ir prie išvados, kad šita perskyra irgi nėra perskyra, jis prieina pats, dar sykį įveikdamas šitą perskyrą ir tardamas, kad jėga yra lygiai tokia pat kaip dėsnis. — Bet šis judėjimas arba būtinybė šitaip vis dar yra intelekto būtinybė ir judėjimas, arba jis *kaip toks nėra intelekto objektas,* tuo tarpu jo objektai šiame judėjime yra teigiama ir neigiama elektra, atstumas, greitis, traukos jėga ir tūkstančiai kitų daiktų, sudarančių to judėjimo momentų turinį. Aiškinime esama tiek daug pasitenkinimo savimi kaip tik todėl, kad šiuo

atveju sąmonė, jei taip galima pasakyti, betarpiškai kalbėdamasi su savimi, mėgaujasi tik savimi, ir nors atrodo, kad ji užsiėmusi kažkuo kitu, tačiau iš tikrųjų ji užsiima tik pačia savimi.

Nors priešingame dėsnyje, kaip išvirkščiame pirmajame dėsnyje arba vidinėje perskyroje, begalybė pati tampa intelekto *objektu*, tačiau intelektas vėl nepasiekia jos kaip tokios, nes perskyrą-savyje — bendravardžių [dalykų] atostūmį nuo savęs ir nelygių [dalykų] prisitraukimą — jis vėl padalija dviem pasauliams arba dviem substancinėms stichijoms; *judėjimas*, koks jis duotas patyrime, intelektui čia pasirodo kaip vyksmas, o bendravardžiai ir nelygūs dalykai jam čia pasirodo kaip *predikatai*, kurių esmė yra tam tikras būtį turintis substratas. Tai, kas intelektui yra objektas, turintis juslinį apvalkalą, mums duota savo esminiu pavidalu, kaip gryna sąvoka. Šita perskyros — tokios, kokia ji yra iš tiesų, — pagava, arba begalybės kaip tokios pagava, yra *mums* arba *savyje*. Jos sąvokos išsklaida — mokslo uždavinys; bet sąmonė, tokia, kokia ji yra, *betarpiškai* apimdama sąvoką, vėl pasirodo kaip savoji forma arba naujas pavidalas tokios sąmonės, kuri ankstesniuose pavidaluose neatpažįsta savo esmės, kurią traktuoja kaip kažką visai kita. — Kadangi šita begalybės sąvoka sąmonei yra jos objektas, tai, vadinasi, ji yra perskyros, kaip visiškai įveiktos perskyros, sąmonė; ji *yra pati sau*, ji yra neperskirto dalyko perskyra, arba savimonė. *Aš atskiriu save nuo paties savęs, ir kartu man betarpiškai duota tai, kad tas perskirtas dalykas nėra perskirtas. „Aš"*, bendravardis, atsistumiu nuo paties savęs; tačiau tas *atskirtas* dalykas, nustatytas kaip nelygus sau, būdamas atskirtas, betarpiškai man nėra jokia perskyra. Kažkieno „kito", tam tikro objekto apskritai, sąmonė pati neišvengiamai yra *savimonė*, refleksija į save, savęs paties sąmonė savojoje kitabūtyje. *Būtinas perėjimas* nuo ankstesnių sąmonės pavidalų, kuriems

jų tiesa buvo tam tikras daiktas, tam tikras „kitas", nesutampantis su jais pačiais, išreiškia ne tik tai, kad daikto sąmonė įmanoma tik savimonei, bet ir tai, kad tik savimonė yra tų pavidalų tiesa. Tačiau ši tiesa duota tik mums, bet dar neduota sąmonei. Savimonė iš pradžių atsirado *sau*, bet dar neatsirado *kaip vienis* su sąmone apskritai.

Mes matome, kad reiškinio viduje intelektas iš tiesų patiria ne ką kita, kaip patį reiškinį, tačiau ne tokį, koks jis yra kaip jėgų žaismas; ne, šitą žaismą intelektas patiria kaip absoliučiai bendrus to žaismo momentus ir jų judėjimą — ir iš tikrųjų patiria tik *patį save*. Pakilusi virš suvokimo, sąmonė pasirodo susijusi su antjusliškumu tarpininkaujant reiškiniui, per kurį ji žvelgia į šitą antrąjį planą. Abu kraštutinumai, vienas — grynas vidus, kitas — vidus, žvelgiantis į tą gryną vidų, dabar sutapo, ir įkandin jų, kaip išnykusių kraštutinumų, išnyko ir vidurkis, kaip kažkas skirtinga nuo jų. Taigi toji užuolaida, dengusi vidų, pašalinta, ir atsirado vidaus žiūra į vidų; tai žiūra į neperskirtą bendravardį dalyką, kuris atstumia pats save ir nusistato kaip perskirtas vidus, tačiau *kuriam* lygiai taip pat betarpiškai duotas abiejų pusių neperskirtumas, t.y. savimonė. Pasirodo, kad už vadinamosios užuolaidos, kuri turi uždengti vidų, nėra ko matyti, jeigu *mes* patys neužeisime už jos, tiek tam, kad būtų galima žiūrėti, tiek ir tam, kad už jos būtų kas nors tokio, į ką būtų galima žiūrėti. Bet kartu tampa aišku, kad tiesiai, be jokių sunkumų, už jos užeiti neįmanoma; juk žinojimas to, kas yra reiškinio ir jo vidaus *vaizdinio* tiesa, pats yra tik sunkaus judėjimo, dėl kurio išnyksta sąmonės modusai — nuomonė, suvokimas ir intelektas, — rezultatas; ir lygiai taip pat pasirodys, kad pažinimas to, *ką sąmonė žino, suvokdama pačią save,* reikalauja tolesnio aplinkybių gvildenimo, kuris bus pateiktas toliau.

IV. TIKRUMO SAVIMI TIESA

Aptartuose tikrumo modusuose tiesa sąmonei yra kažkas kita, nei pati sąmonė. Tačiau šitokios tiesos sąvoka išnyksta jos patyrime; pasirodo, kad objektas tuo pavidalu, kokiu jis buvo betarpiškai *savyje* — jusliniam tikrumui duotas esinys, konkretus suvokimui duotas daiktas, intelekto jėga, — nesti iš tiesų, o šitas „savyje" pasirodo esąs tas būdas, kuriuo objektas esti „kitam"; objekto sąvoka įveikiama tikrojo objekto arba: pirmas betarpiškas vaizdinys įveikiamas patyrime, o tikrumas prarandamas tiesoje. Bet dabar atsirado tai, ko nebuvo tuose ankstesniuose santykiuose, būtent tikrumas, kuris yra lygus savajai tiesai, nes tikrumo objektas yra pats tikrumas, o sąmonei tiesa yra pati sąmonė. Tiesa, čia esama ir tam tikros kitabūties, kurią sąmonė atskiria nuo savęs; tačiau ji atskiria tokią kitabūtį, kuri jai kartu yra kažkas neatskirta. Jei žinojimo judėjimą pavadinsime *sąvoka,* o *objektu* pavadinsime žinojimą kaip ramų vienį arba kaip *„Aš"*, tai pamatysime, kad ne tik mums, bet ir pačiam žinojimui objektas atitinka sąvoką. — Arba: jei *sąvoka* vadinama tai, kas yra objektas *savyje,* o objektu vadinama tai, kas objektas yra kaip *objektas* arba kaip *būtis-kitam,* tai bus aišku, kad būtis-savyje ir būtis-kitam yra tas pat; juk būtis-savyje yra sąmonė; bet lygiai taip pat sąmonė yra ir tai, *kam* yra tas „kitas" *(būtis-savyje);* ir sąmonei objekto būtis-savyje ir jo

būtis „kitam" yra tas pat; *„Aš"* yra santykio turinys ir pats santykis; jis yra jis pats „kito" atžvilgiu, o kartu išeina už to „kito" ribų, bet „kitas" jam lygiai taip pat yra tik jis pats.

Taigi, pasiekę savimonę, mes dabar įžengėme į gimtąją tiesos karalystę. Pažvelkime, koks savimonės pavidalas pasirodo pirmiausia. Jei šį, naują, žinojimo pavidalą, t.y. žinojimą apie save patį, nagrinėjame ankstesnio pavidalo, žinojimo apie „kitą", atžvilgiu, tai matome, kad tas ankstesnis pavidalas, tiesa, išnyko, tačiau kartu išliko jo momentai; o praradimas toks, kad dabar jie yra tokie, kokie jie yra savyje. Nuomonės būtis, *atskirybė* ir jai priešinga suvokimo *bendrybė,* kaip ir *tuščias intelekto vidus,* dabar pasirodo ne kaip esmės, o kaip savimonės momentai, t.y. kaip abstrakcijos arba perskyros, kurios sąmonei tuo pat metu yra nesvarbios, arba yra ne perskyros, o visiškai išnykstančios esmės. Taigi atrodo, kad prarastas tik pats svarbiausias momentas, būtent *paprasta savarankiška tvari egzistencija* sąmonei. Tačiau iš tikrųjų savimonė yra refleksija iš juslinio ir suvokiamo pasaulio būties ir iš esmės yra sugrįžimas iš *kitabūties.* Kaip savimonė ji yra judėjimas; tačiau kadangi nuo *savęs* ji atskiria *tik pačią save* kaip *save,* tai perskyra jai *betarpiškai įveikta* kaip tam tikra kitabūtis; perskyros nėra, ir savimonė yra vien nejudri tautologija: *„Aš"* esu *„Aš";* kadangi perskyra jai neturi ir būties pavidalo, tai ji nėra savimonė. Vadinasi, ji pati sau yra kitabūtis, kaip *tam tikra būtis* arba kaip *atskirtas momentas;* bet kartu ji yra sau ir kaip savo pačios vienis su šia atskirtimi, kaip *antras atskirtas* momentas. Apimdama aną pirmąjį momentą, savimonė pasirodo kaip sąmonė, ir jai išlieka visa juslinio pasaulio platuma; tačiau kartu savimonė pasirodo — kiek ji siejasi tik su antruoju momentu — kaip jos pačios vienis su pačia savimi; ir šis vienis savimonei kartu yra tam tikras pastovumas, kuris tačiau yra tik *reiškinys* arba skirtumas, *savyje* neturin-

tis jokios būties. Bet šita savimonės reiškinio ir savimonės tiesos prieštara savo esme yra tik tiesa, t.y. savimonės vienis su pačia savimi; šis vienis savimonei turi tapti esmingas; tai reiškia, kad savimonė yra *geidulys* apskritai. Nuo šiol sąmonė kaip savimonė turi dvejopą objektą: vieną — betarpišką, juslinio tikrumo ir suvokimo objektą, kuris tačiau *savimonei* turi *negatyvumo pobūdį,* ir antrą — būtent *pačią save,* ir šis antrasis objektas yra tikroji *esmė* ir pirmiausia pasirodo tik kaip pirmojo objekto priešybė. Dabar savimonė pasirodo kaip judėjimas, kuriame ši priešybė įveikiama ir savimonei tampa jos pačios lygybe sau.

Tačiau objektas, kuris savimonei yra tai, kas negatyvu, savo ruožtu *mums* arba *savyje* irgi sugrįžo į save, kaip, kita vertus, ir sąmonė. Dėl šios refleksijos į save jis tapo *gyvenimu.* Tai, ką savimonė atskiria nuo savęs kaip *esatį,* ne tik apima — kadangi tai nustatyta kaip esatis — juslinio tikrumo ir suvokimo modusą, bet kartu yra į save reflektuota būtis, ir betarpiško geidulio objektas yra tai, kas *gyva.* Juk *būtis-savyje* arba intelekto santykio su daiktų vidumi *bendras* rezultatas yra perskyrimas to, kas neperskirtina, arba perskirtos esaties vienis. Tačiau, kaip matėme, šis vienis yra ir jo atostūmis nuo paties savęs, ir ši sąvoka *susidvejina* į savimonės ir gyvenimo priešpriešą: savimonė yra vienis, *kuriam* egzistuoja begalinis skirtybių vienis; o gyvenimas yra tik pats šis vienis, todėl tuo pat metu jis nesti *pačiam sau.* Vadinasi, kiek savarankiška sąmonė, tiek savarankiškas jos objektas kaip *būtis-savyje.* Savimonė, kuri tiesiog yra *būtis-sau* ir savo objektą betarpiškai paženklino negatyvumu, arba kuri pirmiausia yra geidulys, kaip tik todėl patiria, kad objektas yra savarankiškas.

Gyvenimo apibrėžtis tuo pavidalu, kuriuo ji atsiranda iš sąvokos arba bendro rezultato, su kuriuo mes įeiname į šią sritį, pakankamai imli, kad leistų apibūdinti gyvenimą, jo

prigimties toliau neskleidžiant iš šios sąvokos; jo ratą sudaro tokie momentai. *Esmė* yra begalybė kaip visų skirtumų *įveiktis*, grynas judėjimas aplink ašį, pačios begalybės kaip absoliučiai neramios begalybės ramybė; pats *savarankiškumas*, kuriame pašalintos judėjimo skirtybės; paprasta laiko esmė, kuri šioje lygybėje sau pačiai turi gryną erdvės pavidalą. Tačiau *skirtumai* šitoje *paprastoje bendroje terpėje* egzistuoja irgi kaip *skirtumai*; juk šis visuotinis takumas yra negatyvios prigimties tik tiek, kiek jis *įveikia tuos skirtumus*; tačiau jis negali įveikti to, kas išsiskyrę, jeigu išsiskyrusi esatis nepasižymi tvariu egzistavimu. Kaip tik šis takumas kaip sau lygus savarankiškumas pats yra *tvarus egzistavimas* arba skirtumų *substancija*, kurioje tie skirtumai egzistuoja kaip išskirti nariai ir *sau estinčios* dalys. *Būtis* nebeturi *būties abstrakcijos* prasmės, o skirtumų grynas esmiškumas nebeturi *bendrybės abstrakcijos* prasmės; skirtumų būtis yra kaip tik toji gryno judėjimo, vykstančio jame pačiame, paprasta tekanti substancija. Bet šių narių *skirtumas vienas nuo kito* kaip skirtumas apskritai pasireiškia tik kaip begalybės arba paties gryno judėjimo momentų apibrėžtumas, bet ne kaip koks nors kitas *apibrėžtumas*.

Savarankiški nariai esti *sau*; bet ši *būtis-sau* veikiau lygiai taip pat *betarpiškai* yra jų refleksija į vienį, o šis vienis yra susidvejinimas į savarankiškus pavidalus. Vienis sudvejintas, nes jis yra absoliučiai negatyvus arba begalinis vienis; o kadangi *jis* yra *tvarus egzistavimas*, tai skirtumas yra savarankiškas tik *jame*. Šitas pavidalo savarankiškumas kaip *apibrėžtas* dalykas pasirodo „kitam“, nes jis yra tai, kas *sudvejinta*; todėl sudvejinimo įveika vyksta „kito“ dėka. Tačiau lygiai taip pat įveika būdinga ir pačiam pavidalui; juk kaip tik tas takumas yra savarankiškų pavidalų substancija; bet ši substancija yra begalinė; todėl pavidalas, tvariai egzistuodamas, pats yra susidvejinimas arba jo būties-sau įveika.

Jei mes ryškiau išskirsime čia pasireiškiančius momentus, pamatysime, kad *pirmas* momentas mums yra *savarankiškų* pavidalų *tvarus egzistavimas* arba nuslopinimas to, kas yra perskyra savyje, kurios esmė — nebūti savyje ir neturėti tvaraus egzistavimo. Bet *antras* momentas yra to tvaraus egzistavimo *palenkimas* skirtumo begalybei. Pirmame momente glūdi tvariai egzistuojantis pavidalas; kaip *sau-esantis* arba savo apibrėžtumu begalinė substancija, jis sukyla prieš *bendrąją* substanciją, paneigia tą takumą ir tolydų saitą su juo ir teigia save ne kaip ištirpusį šioje bendrybėje, o priešingai, kaip tai, kas išsilaiko, išsiskirdamas iš šios savo neorganinės prigimties ir ją prarydamas. Kaip tik todėl gyvenimas toje visuotinėje tekančioje terpėje, *ramus* pavidalų išsiskleidimas tampa šios prigimties judėjimu arba gyvenimu kaip *procesu*. Paprastas visuotinis takumas yra būtis-savyje, o pavidalų skirtumas yra *„kitas"*. Tačiau šis takumas dėl šio skirtumo pats tampa *„kitu"*; juk dabar jis esti *dėl šio skirtumo,* kuris yra savyje ir sau, ir todėl yra begalinis judėjimas, praryjantis aną ramią terpę — gyvenimą kaip *gyvastį*. — Bet šitas *išvertimas* kaip tik todėl vėlgi yra *išvirkštumas pats savyje;* tai, kas praryjama, yra esmė; individualybė, išliekanti bendrybės sąskaita ir dovanojanti sau vienio su savimi jausmą, kaip tik šitaip įveikia *savo priešingybę „kitam"*, kurios dėka *ji yra būtis-sau; vienis* su savimi, kurį ji dovanoja sau, yra kaip tik skirtumų *takumas* arba *visuotinis nyksmas*. Bet ir priešingai, individualumu pasižyminčio tvaraus egzistavimo įveika kartu yra jo sukūrimas. Juk kadangi individualaus pavidalo *esmė* yra visuotinis gyvenimas, o esinys-sau yra savyje paprasta substancija, tai ji, savyje nustatydama *„kitą"*, įveikia šitą savo *paprastumą* arba savąją esmę, t.y. sudvejina tą paprastumą, o šitas skirtingybių neturinčio takumo sudvejinimas kaip tik ir yra individualybės teigimas. Taigi paprasta gyvenimo substancija yra jos pačios susidve-

jinimas į pavidalus, o kartu šitų tvariai egzistuojančių skirtumų ištirpdymas; o susidvejinimo ištirpdymas irgi yra sudvejinimas arba tam tikras suskaidymas. Šitaip abi išskirtosios viso judėjimo pusės — visuotinėje savarankiškumo terpėje ramiai išsiskleidžiantys pavidalai ir gyvenimo procesas — susilieja; gyvenimo procesas yra formavimas tokiu pat mastu, kokiu jis yra ir formos įveika; o pirmoji pusė, formavimas, yra formos įveika tokiu pat mastu, kokiu jis yra ir skaidymas. Tekanti stichija pati yra tik esmės *abstrakcija;* kitaip tariant, ji *tikra* tik kaip pavidalas; o tai, kad ji skaidosi, vėlgi yra tam tikras išskaidytos esaties sudvejinimas arba tos esaties ištirpdymas. Visas šis sūkurys ir yra gyvenimas: ne tai, kas pasireiškia pirmiausia — betarpiškas tolydumas ir jo esmės grynumas, ne tvariai egzistuojantis pavidalas ir sau-estintis nutrūkstamumas, ne jo grynas procesas ir ne paprastas tų momentų derinys, o save išskleidžianti, šią išsklaidą ištirpdanti ir šiame judėjime paprasčiausiai išsilaikanti visuma.

Išeities tašku imant pirmąjį betarpišką vienį ir per formavimo bei proceso momentus sugrįžtant prie tų abiejų momentų vienio, o kartu — vėl prie pirmosios paprastos substancijos, paaiškėja, kad šitas *reflektuotas vienis* yra kitoks, negu pirmasis. Palyginti su anuo *betarpišku* arba *būtimi* pavadintu vieniu, šis antrasis vienis yra *bendrasis* vienis, apimantis visus tuos momentus, tačiau jau kaip įveiktus. Šis vienis yra paprasta *giminė* (Gattung), kuri paties gyvenimo judėjime pati *neegzistuoja sau kaip ši paprasta* esatis; šiuo *rezultatu* gyvenimas nurodo kažką kita, nei jis pats, būtent *sąmonę,* kuriai jis atsiveria kaip šis vienis arba kaip giminė.

Tačiau tasai kitas gyvenimas, kuriam atsiveria *giminė* kaip tokia ir kuris pats sau yra giminė, t.y. savimonė, pirmiausia nesti tik kaip šita paprasta esmė ir kaip objektą turi save *gryno „Aš"* pavidalu; savimonės patyrime, kurį da-

bar reikia apžvelgti, tas abstraktus objektas jai taps turtingesnis ir patirs tokią išsklaidą, kurią mes matėme, nagrinėdami gyvenimą.

Tik kaip įformintų savarankiškų momentų *negatyvi esmė* paprastas *„Aš"* yra toji giminė arba paprasta bendrybė, kuriai skirtumai nėra skirtumai; ir todėl savimonė yra tikra savimi, tik įveikdama tą „kitą", kuris pasirodo jai kaip savarankiškas gyvenimas; ji yra *geidulys*. Įsitikinusi šio „kito" niekingumu, šį niekingumą ji nusistato *sau* kaip jo tiesą; savimonė sunaikina savarankišką objektą ir šitaip įgyja *savitikrą* (Gewißheit seiner selbst), kaip *teisingą* tikrumą, t.y. kaip tokį tikrumą, kuris jai pačiai pasirodė *objektiniu būdu*.

Tačiau, pasiekdama tokį pasitenkinimą, savimonė patiria savo objekto savarankiškumą. Geidulys ir jo patenkinimu pasiekta savimonės savitikra sąlygota objekto, nes ji atsiranda tik per šio „kito" įveiką; kad būtų įmanoma įveika, turi egzistuoti tas „kitas". Vadinasi, savimonė neįstengia įveikti objekto savo negatyviu santykiu; todėl ji vėl atkuria objektą, lygiai taip pat, kaip ir geidulį. Iš tikrųjų geidulio esmė yra kažkas kita, nei pati savimonė; ir per tokį patyrimą ši tiesa pasirodė pačiai savimonei. Tačiau kartu savimonė yra absoliuti būtis-sau ir ji yra tokia, tik įveikdama savąjį objektą; o objekto įveika turi suteikti jai pasitenkinimą, nes tai yra tiesa. Dėl objekto savarankiškumo savimonė gali pasiekti pasitenkinimo tik tada, kai pats objektas paneigia save; ir jis turi realizuoti šitą savęs negaciją savyje, nes jis *savyje* yra negatyvi esatis ir „kitam" turi būti toks, koks jis yra. Kadangi jis yra negacija pats savyje ir kaip tik todėl kartu yra savarankiškas, jis yra sąmonė. Gyvenime, kuris yra geidulio objektas, negacija yra arba būdinga *kažkam „kitam"*, būtent *geiduliui*, arba ji esti kaip *apibrėžtumas* kito abejingo pavidalo atžvilgiu, arba reiškiasi kaip neorganinė bendra gyvenimo prigimtis. Tačiau šita bendra savarankiška prigimtis, kurioje

negacija esti kaip kažkas absoliutaus, yra giminė kaip tokia arba kaip *savimonė*. *Savimonė pasiekia pasitenkinimo tik kokioje nors kitoje savimonėje.*

Tik šie trys momentai išbaigia savimonės sąvoką; a) grynas neišskaidytas „*Aš*" yra jos pirmas betarpiškas objektas. b) Tačiau šitas betarpiškumas pats yra absoliutus tarpininkavimas; jis esti tik kaip savarankiško objekto įveika; kitaip tariant, jis yra geidulys. O geidulio patenkinimas yra savimonės refleksija į pačią save arba tikrumas, tapęs tiesa. c) Tačiau tikrumo tiesa veikiau yra sudvejinta refleksija, savimonės sudvejinimas. Savimonė yra sąmonės objektas, kuris pats savyje savo kitą būvį arba skirtumą nustato kaip niekingą esatį ir šitaip tampa savarankiškas. Atskirtas, dar tik *gyvas* pavidalas paties gyvenimo procese, žinoma, įveikia ir savąjį savarankiškumą, bet kartu su savo atskirtimi jis nustoja būti tuo, kas jis yra; tačiau savimonės objektas yra lygiai toks pat savarankiškas, šitaip neigdamas patį save; ir tokiu būdu jis pats sau yra giminė, visuotinis takumas kaip savosios atskirties savitumas; jis yra gyvoji savimonė.

Savimonė esti savimonei. Tik per šį ryšį ji yra iš tikrųjų; juk tik šis ryšys jai parodo jos pačios vienį jos kitabūtyje; „*Aš*", kuris yra jos sąvokos objektas, iš tikrųjų nėra *objektas; savarankiškas* yra tik geidulio objektas, nes jis yra visuotinė nesunaikinama substancija, tekanti, sau pačiai lygi esmė. Kai savimonė yra objektas, jis yra ir „*Aš*", ir objektas. — Šitaip mums jau pasirodo *dvasios* sąvoka. Tai, ką sąmonė įgyja vėliau, yra patyrimas, atskleidžiantis, kas yra dvasia, toji absoliuti substancija, kuri per tobulą savo priešpriešos, t.y. skirtingų sau estinčių savimonių, laisvę ir savarankiškumą yra jų vienis; dvasia yra „*Aš*", kuris yra „*Mes*", ir „*Mes*", kurie yra „*Aš*". Sąmonės posūkio taškas yra tik savimonė, kaip dvasios sąvoka; šiame taške sąmonė iš spalvingos juslinio „šiapus" regimybės ir iš tuščios antjuslinio „anapus" nakties įžengia į dabarties dvasinę dieną.

A. Savimonės savarankiškumas ir nesavarankiškumas; viešpatavimas ir vergavimas

Savimonė yra *savyje* ir *sau,* nes ji yra savyje ir sau dėl kitos [savimonės], t.y. ji yra tik kaip kažkas pripažinta. Šito jos sudvejinto vienio, savimonėje besirealizuojančios begalybės, sąvoka yra daugiapusis ir daugiareikšmis persipynimas, todėl, viena vertus, šio vienio momentus reikia tiksliai atskirti, o kita vertus, šitaip atskyrus, kartu reikia juos suvokti ir pažinti ir kaip neperskirtus arba visada juos traktuoti, turint galvoje jų priešingą prasmę. Ši perskirtų momentų dviprasmybė glūdi savimonės esmėje, kuri yra be galo arba betarpiškai priešinga tam apibrėžtumui, kuriam ji palenkta. Šito dvasinio sudvejinto vienio išsklaidą mums parodo *pripažinimo* judėjimas.

Savimonei esti kita savimonė; ji išėjo *už savęs.* Tai turi dvejopą prasmę: *pirma,* ji prarado pati save, nes ji randa save kaip *kitą* esmę; *antra,* šitaip ji įveikė tą kitą esmę, nes ji ir nemato „kito" kaip esmės, o „kitame" mato *pati save.*

Ji turi įveikti šitą *savąją kitabūtį;* tai yra pirmosios dviprasmybės įveika, ir todėl ji pati yra antroji dviprasmybė; *pirma,* ji turi siekti įveikti *kitą* savarankišką esmę, kad šitaip įsitikintų *savo* kaip esmės tikrumu; *antra,* šitaip ji siekia įveikti *pati save,* nes tas „kitas" yra ji pati.

Šitokia dviprasmiška savosios dviprasmiškos kitabūties įveika kartu yra tam tikras dviprasmiškas sugrįžimas į *pačią save;* juk, *pirma,* per šią įveiką savimonė atgauna pačią save, nes ji vėl tampa lygi sau, įveikdama savąją kitabūtį; bet, *antra,* kitą savimonę ji vėl lygiai taip pat sugrąžina jai pačiai, nes ji buvo sau „kitame", ji įveikia šitą *savąją* būtį „kitame", vadinasi, vėl išlaisvina „kitą".

Tačiau toks savimonės judėjimas kitos savimonės atžvilgiu buvo pateiktas kaip *„vieno"* veika; bet ši „vieno" veika

pati turi dvejopą prasmę — ji yra tiek *jo veika,* tiek ir *„kito" veika;* juk „kitas" yra lygiai toks pat savarankiškas, savyje užsidaręs, ir jame nėra nieko, kas nebūtų jo paties dėka. Pirmoji [savimonė] turi priešais save objektą ne taip, kaip jis pirmiausia duotas geiduliui; ne, priešais save ji turi tam tikrą sau estintį, savarankišką objektą, kuriuo ji kaip tik todėl negali niekaip disponuoti, jeigu jis pats savyje nedaro to, ką ji daro jame. Vadinasi, judėjimas yra tiesiog dvejopas abiejų savimonių judėjimas. Kiekviena savimonė mato, kad *kita* savimonė daro tą patį, ką *daro* ji; kiekviena pati daro tai, ko ji reikalauja iš kitos, ir tai, ką daro, ji daro irgi tik todėl, kad kita savimonė daro tą patį; vienpusė veika būtų nenaudinga, nes tai, kas turi įvykti, gali būti įgyvendinta tik abiejų savimonių.

Vadinasi, veika yra dviprasmiška ne tik todėl, kad ji yra tam tikra veika tiek savo, tiek ir „kito" atžvilgiu, bet ir todėl, kad ji neatskiriamai yra tiek *vieno,* tiek ir *kito veika.*

Mes matome, kad šiame judėjime kartojasi procesas, pasireiškęs kaip jėgų žaismas, tačiau jis kartojasi sąmonėje. Tai, kas aname procese buvo mums, šiuo atveju esti patiems kraštutinumams. Vidurkis yra savimonė, išsiskaidanti į kraštutinumus, ir kiekvienas kraštutinumas yra tas apsikeitimas jos apibrėžtumu ir absoliutus perėjimas į priešybę. Tačiau kaip sąmonė jis, žinoma, išeina *už savęs,* tačiau savojoje būtyje-už-savęs jis kartu išsilaiko savyje, esti *sau,* ir jo būtis-už-savęs (Äußersich) esti *jam.* Jam duota tai, kad jis betarpiškai *yra* ir *nėra* kita sąmonė; o kartu ir tai, kad tas „kitas" esti sau, tik įveikdamas save kaip sau-estintį ir būdamas-sau tik „kito" būtyje-sau. Kiekvienas „kitam" yra vidurkis, kuris yra tarpininkas, kiekvieną susiejantis su pačiu savimi; ir kiekvienas sau ir „kitam" pasirodo kaip betarpiška sau-estinti esmė, kuri kartu šitaip esti sau tik šito tarpininkavimo dėka. *Savimonės prisipažįsta pripažįstančios viena kitą.*

Dabar ir reikia panagrinėti šitą pripažinimo, savimonės kaip vienio susidvejinimo sąvoką ir nustatyti, kaip šis procesas pasireiškia savimonei. Pirmiausia ji parodys abiejų savimonių *nelygybės* aspektą arba vidurkio išsiskaidymą į kraštutinumus, kurie, kaip kraštutinumai, yra vienas kitam priešingi, ir vienas yra tik pripažįstamas, o kitas — tik pripažįstantis.

Savimonė pirmiausia yra tik paprasta būtis-sau, lygi sau pačiai dėl to, kad iš *savęs* išskiria bet kokį *„kitą"*; jos esmė ir absoliutus objektas jai yra *„Aš"*; ir šiame *betarpiškume* arba šioje savosios būties-sau *būtyje* ji yra *pavienė* esatis. Tai, kas jai yra „kita", jai yra neesmingas, negatyvumu paženklintas objektas. Tačiau „kitas" irgi yra savimonė; individas stovi priešais individą. Pasirodydami šitaip *betarpiškai*, jie esti vienas kitam kaip paprasti objektai; jie yra *savarankiški į gyvenimo būtį* (juk čia estintis objektas apsibrėžė kaip gyvenimas) panardintos sąmonės pavidalai, kurie vienas *kitam* dar neužbaigė absoliučios abstrakcijos judėjimo, pasireiškiančio tuo, kad sunaikinama bet kokia betarpiška būtis ir išlieka tik grynai negatyvi sau-lygios sąmonės būtis. Kitaip tariant, tie pavidalai dar neatsivėrė vienas kitam kaip gryna *būtis-sau*, t.y. kaip savimonė. Žinoma, kiekvienas yra tikras savimi, bet ne kitu, ir todėl jo savitikra dar nėra tiesa; juk jo tiesa būtų tik ta, kad jo paties būtis-sau jam pasirodytų kaip savarankiškas objektas arba, — o tai yra tas pat, — objektas pasirodytų kaip šita grynoji savitikra. Tačiau pagal pripažinimo sąvoką tai įmanoma tik tokiu atveju, kai kitas jam, kaip ir jis kitam, kiekvienas pats savyje, užbaigia šita gryną būties-sau abstrakciją savo veika, o kartu ir „kito" veika.

Tačiau savęs kaip savimonės grynosios abstrakcijos *atskleidimas* pasireiškia tuo, kad pasirodoma esant savojo objektinio egzistavimo būdo negacija arba parodoma, kad nesama susisaisčius kokia nors apibrėžta *esatimi*, nesama susi-

saisčius bendra esaties apskritai atskirybe, nesama susisaisčius gyvenimu. Šis atskleidimas yra *dvejopa* veika: „kito" veika ir veika, kylanti iš paties savęs. Kiek tai yra *„kito"* veika, kiekvienas ryžtasi „kito" mirčiai. Tačiau čia esama ir kitos veikos — *veikos, kylančios iš savęs,* nes pirmojoje veikoje glūdi rizika prarasti savo gyvybę. Vadinasi, abiejų savimonių santykis apibrėžtas taip, kad jos *įtvirtina* pačios save ir viena kitą žūtbūtinėje kovoje. — Jos privalo imtis šios kovos, nes savitikrą, sutampančią su *būtimi-sau,* jos privalo pakylėti iki tiesos „kitame" ir pačiose savyje. Ir tik rizikavimas gyvybe patvirtina laisvę, patvirtina tai, kad savimonės esmė yra ne *būtis,* ne tai, kaip ji pasireiškia *betarpiškai,* ne jos pasinėrimas į gyvenimo platybę, o tai, kad joje nėra nieko, kas jai nebūtų nykstantis momentas — tai, kad ji yra tik gryna *būtis-sau.* Individas, kuris nerizikavo gyvybe, žinoma, gali būti pripažintas *asmenybe;* tačiau šito pripažintumo, kaip tam tikros savarankiškos savimonės, tiesos jis nepasiekė. Kiekvienas turi ryžtis „kito" mirčiai tokiu mastu, kokiu jis rizikuoja savo gyvybe; juk „kitas" nėra jam reikšmingesnis, negu jis pats sau; jo esmė jam pasirodo kaip kažkas kita — jis yra už savęs; jis privalo įveikti savąją būtį-už-savęs; „kitas" yra daugeriopai susaistyta ir daugeriopai estinti sąmonė; savo kitabūtį jis privalo stebėti kaip gryną būtį-sau arba kaip absoliučią negaciją.

Tačiau šis patvirtinimas mirtimi pašalina tiek tiesą, kuri turėjo iš jo kilti, tiek ir apskritai savitikrą, nes kaip gyvenimas yra *natūralus* sąmonės teigimas, savarankiškumas be absoliutaus negatyvumo, taip ir mirtis yra *natūralus* sąmonės neigimas, neigimas be savarankiškumo, neigimas, kuris, vadinasi, lieka be reikalaujamos pripažinimo prasmės. Nors per mirtį pasiekiamas tikrumas, kad abu rizikavo savo gyvybe ir niekino ją savyje ir kitame, tačiau tie, kurie išliko šioje kovoje, to tikrumo neturi. Jie įveikia į šitą svetimą esybę,

kuri yra natūrali esatis, perkeltą savąją sąmonę arba: jie įveikia save ir įveikiami kaip *kraštutinumai,* siekiantys būti-sau. Tačiau kartu iš apsikeitimo žaismo išnyksta esminis momentas — išsiskaidymo į priešingų apibrėžtumų kraštutinumus momentas — ir vidurkis susitelkia į tam tikrą negyvą vienį, kuris išsiskaido į negyvus, tik egzistuojančius, neprieštaraujančius kraštutinumus; ir abu kraštutinumai neatiduoda savęs vienas kitam ir neatgauna savęs vienas iš kito padedant sąmonei, o tik abejingi lyg daiktai netrukdo vienas kitam būti laisviems. Jų darbas yra abstrakti negacija, o ne negacija sąmonės, kuri *įveikia* taip, kad *išsaugoja* ir *išlaiko* tai, kas įveikta, o kartu pergyvena įveikto dalyko įveiktį.

Šitaip savimonė patiria, kad gyvenimas jai yra toks pat esmingas kaip ir savimonė. Betarpiškoje savimonėje paprastas *„Aš"* yra absoliutus objektas, kuris mums arba savyje vis dėlto yra absoliutus tarpininkavimas ir kaip esmingą momentą apima tvarų savarankiškumą. Ano paprasto vienio išsiskaidymas yra pirmojo patyrimo rezultatas; tuo patyrimu nustatoma grynoji savimonė ir sąmonė, kuri nėra tik sau, o yra kitai sąmonei, t.y. ji yra kaip *estinti* sąmonė arba sąmonė *daiktiškumo* pavidalu. Abu momentai esmingi; kadangi iš pradžių jie yra nelygūs ir prieštaraujantys, o jų refleksija į vienį dar nepasireiškusi, tai jie esti kaip du priešingi sąmonės pavidalai: vienas yra savarankiška sąmonė, kuriai būtis-sau yra esmė, kitas — nesavarankiška sąmonė, kuriai esmė yra gyvenimas ar būtis-„kitam"; pirmoji yra *ponas,* antroji — *vergas.*

Ponas yra *sau* estinti sąmonė, bet jau ne vien tik sąmonės sąvoka, o sau estinti sąmonė, kuri yra susijusi su savimi per *kitą* sąmonę — sąmonę, kurios esmė apima tai, kad ji sintezuota su savarankiška *būtimi* arba su daiktiškumu apskritai. Ponas santykiauja su abiem tais momentais — su *daiktu* kaip tokiu, geidulio objektu, ir su ta sąmone, kuriai daiktiškumas

yra esmingas; ir kadangi a) kaip savimonės sąvoka ponas yra betarpiškas *būties-sau* santykis, bet b) dabar jis kartu egzistuoja kaip tarpininkavimas arba būtis-sau, kuri esti sau tik per „kitą", tai jis santykiauja a) betarpiškai su abiem ir b) tarpiškai su kiekvienu per kitą. Ponas santykiauja *su vergu tarpiškai — per savarankišką būtį*, nes toji būtis ir laiko vergą; ji yra jo grandinė, nuo kurios jis negalėjo abstrahuotis kovodamas, ir todėl pasirodė, kad vergo, kuris yra nesavarankiškas, savarankiškumas slypi daiktiškume. Tuo tarpu ponas viešpatauja šiai būčiai, nes jis kovoje įrodė, kad toji būtis jam yra tik negatyvus dalykas; kadangi jis viešpatauja tai būčiai, o toji būtis savo ruožtu viešpatauja „kitam" [vergui], tai galiausiai ponas palenkia sau tą „kitą". Lygiai taip pat ponas santykiauja *su daiktu per vergą, tarpiškai;* kaip savimonė apskritai vergas santykiauja su daiktu irgi negatyviai ir jį įveikia; tačiau kartu daiktas jam yra savarankiškas, ir todėl jis negali su daiktu susidoroti, jį neigdamas tiek, kad sunaikintų; kitaip tariant, daiktą jis tik *perdirba*. Ponui, priešingai, dėl šio tarpininkavimo *betarpiškas* santykis tampa gryna daikto negacija arba *vartojimu* (Genuß); tai, kas nepavyko geiduliui, jam pavyko: jam pavyko susidoroti su daiktu ir rasti pasitenkinimą vartojant. Geiduliui tai nepavyko dėl daikto savarankiškumo; tačiau ponas, kuris tarp daikto ir savęs įspraudžia vergą, dėl to susiduria tik su daikto nesavarankiškumu ir jį visiškai suvartoja; o [daikto] savarankiškumo aspektą jis perleidžia vergui, kuris tą daiktą perdirba.

Šiuose dviejuose momentuose ponas tampa pripažintas kitos sąmonės dėka; juk pastaroji šiuose momentuose įtvirtina save kaip tai, kas neesminga, vienąkart — perdirbdama daiktą, kitąkart — būdama priklausoma nuo tam tikros esaties; abiem atvejais ji negali viešpatauti būčiai ir pasiekti absoliutaus negatyvumo. Taigi čia esama pripažinimo momento, pasireiškiančio tuo, kad kita sąmonė įveikia save kaip

būtį-sau ir šitaip daro tai, ką pirmoji sąmonė daro jos atžvilgiu. Lygiai taip pat čia esama ir kito momento, pasireiškiančio tuo, kad šita antrosios sąmonės veika yra pirmosios sąmonės veika; juk tai, ką daro vergas, iš tikrųjų yra pono veika; pastarajam tik būtis-sau yra esmė; ponas yra gryna negatyvi galybė, kuriai daiktas yra niekis, ir, vadinasi, esant tokiam santykiui, ponas yra gryna esminė veika; o vergas yra tam tikra ne gryna, o tik neesminė veika. Bet kad pripažinimas būtų autentiškas, dar trūksta momento, pasireiškiančio tuo, kad tai, ką ponas daro „kito" atžvilgiu, jis darytų ir savo paties atžvilgiu, o tai, ką vergas daro savo paties atžvilgiu, jis darytų ir „kito" atžvilgiu. Šitaip atsirado vienpusiškas ir nelygus pripažinimas.

Šiuo atveju neesmingoji sąmonė ponui yra objektas, kuris sudaro jo savitikros *tiesą*. Tačiau yra akivaizdu, kad šis objektas neatitinka savo sąvokos ir kad ten, kur ponas save realizavo, jam atsirado kažkas visai kita, tik ne savarankiška sąmonė. Jam ji nėra savarankiška sąmonė, priešingai, — ji jam nesavarankiška; vadinasi, jis nėra tikras tuo, kad *būtis-sau* yra tiesa; priešingai, jo tiesa yra neesmingoji sąmonė ir jos neesminga veika.

Todėl savarankiškos sąmonės tiesa yra *vergiškoji sąmonė*. Teisybė, iš pradžių vergiškoji sąmonė pasireiškia *už* savęs ir ne kaip savimonės tiesa. Bet kaip viešpatavimas parodė, kad jo esmė yra priešinga tam, kuo jis norėtų būti, taip, matyt, ir vergiškumas, save realizuodamas, veikiau tampa priešybe to, kas jis yra betarpiškai; jis, kaip į save *atstumtoji* sąmonė, sugrįš į save ir virs tikru savarankiškumu.

Mes matėme tik tai, kas yra vergavimas viešpatavimo atžvilgiu. Tačiau jis yra savimonė, ir dabar reikia panagrinėti, kas jis yra savyje ir sau pačiam. Iš pradžių vergui esmė yra ponas; vadinasi, *savarankiška sau esinti sąmonė* jam yra *tiesa*, kuri, būdama *jam*, vis dėlto dar nesti *jame*. Tačiau *iš tikrųjų*

šią grynojo negatyvumo ir *būties-sau* tiesą jis turi *savyje*, nes šią esmę jis *patyrė* pats. Būtent: ši [vergo] sąmonė patyrė baimę ne viena ar kita dingstimi, ne vieną ar kitą akimirką; ne, ji patyrė baimę dėl visos savo esybės; juk ji jautė mirties, absoliutaus pono, baimę. Ji ištirpo šioje baimėje savo vidumi, ji visa suvirpėjo savyje, ir visa, kas tvaru, joje sudrebėjo. Bet šitas grynas bendras judėjimas, bet kokio tvaraus egzistavimo virsmas absoliučiu takumu yra paprasta savimonės esmė, absoliutus negatyvumas, *grynoji būtis-sau*, kuri, vadinasi, esti šioje sąmonėje. Šitas grynosios būties-sau momentas yra ir *jai*, nes ponui būtis-sau yra jo *objektas*. Be to, vergo sąmonė ne tik yra šitas bendras ištirpimas *apskritai*, bet tarnaudama ji realizuoja šį ištirpimą *tikroviškai;* šiuo atveju ji visuose *pavieniuose* momentuose įveikia savo prisirištumą prie gamtinės esaties ir nusikrato ja (arbeitet dasselbe hinweg).

Tačiau absoliučios galybės apskritai ir tarnavimo, skyrium paėmus, jausmas yra tik ištirpimas *savyje*, ir, nors pono baimė yra išminties pradžia, sąmonė šiuo atveju yra *sau-pačiai*, bet nėra *būtis-sau*. Tačiau per darbą ji pasiekia save pačią. Momente, kuris atitinka geidulį pono sąmonėje, tarnaujančiai sąmonei atrodė, kad jos daliai atiteko neesmingo santykio su daiktu aspektas, nes daiktas šiame santykyje išsaugoja savo savarankiškumą. Geidulys pasiliko sau gryną objekto neigimą, o dėl to — ir nesudrumstą savasties jausmą. Tačiau kaip tik todėl šitas pasitenkinimas pats yra tik nyksmas, nes jam trūksta *objektinio* aspekto arba *tvaraus egzistavimo*. Priešingai, darbas yra *pristabdytas* geidulys, *sustabdytas* nyksmas; kitaip tariant, jis *kuria*. Negatyvus santykis su objektu tampa jo forma ir kažkuo *tvariu*, nes kaip tik dirbančiajam objektas pasižymi savarankiškumu. Šis *negatyvus* vidurkis arba *formuojanti* veika kartu yra *atskirybė* arba grynoji būtis-sau sąmonės, kuri dabar, dirbdama, išeina už savęs į tvarumo stichiją; vadinasi, šitokiu būdu dirbanti sąmonė pasiekia savarankiškos būties *kaip pačios savęs* žiūrą.

Tačiau formavimas turi ne tik tą pozityvią reikšmę, kad tarnaujanti sąmonė kaip grynoji būtis-sau šitaip virsta esiniu; formavimas turi ir negatyvią prasmę savo pirmojo momento, baimės, atžvilgiu. Juk daikto formavimo vyksme jos negatyvumas, jos būtis-sau, virsta jai objektu tik dėl to, kad ji įveikia priešpriešiais estinčią formą. Tačiau šis objektinis *negatyvumas* yra kaip tik toji svetima esmė, prieš kurią ji virpėjo. Bet dabar ji sunaikina tą svetimą negatyvią esatį, pati *įsitvirtina* kaip tokia tvermės stichijoje ir dėl to *sau pačiai* tampa tam tikra *būtimi-sau*. Ponui būtis-sau yra *kažkas kita* arba ji yra tik *jam;* baimėje būtis-sau yra *pačioje tarnaujančioje sąmonėje;* formavimo procese būtis-sau tarnaujančiai sąmonei tampa *jos savastimi* ir ji pradeda suvokti, kad ji pati yra savyje ir sau. Tuo, kad forma *perkeliama išorėn,* tarnaujančiai sąmonei ji netampa kažkuo kitu, kas būtų ne ji pati, nes kaip tik forma yra tos sąmonės grynoji būtis-sau, kuri šitaip jai tampa tiesa. Taigi vėl atradusi save ir savo pačios dėka ši sąmonė tampa *prasminga pati sau,* ir kaip tik darbe, kur, kaip atrodė, glūdėjo tik *svetima prasmė.* — Šiai refleksijai būtini abu momentai, baimė ir tarnavimas apskritai, lygiai kaip ir formavimo procesas, ir tuo pat metu abu momentai reikalingi bendrai. Be tarnavimo ir paklusnumo disciplinos baimė neišeina už formalizmo ribų ir neapima esaties platumos kaip sąmoningai suvoktos tikrovės. Be darymo proceso baimė lieka vidinė ir nebyli, ir sąmonė neatsiveria sau pačiai. Jeigu sąmonė formuoja, nepatyrusi pirmosios absoliučios baimės, tai ji yra tik bergždžias egoizmas (eigner Sinn): juk jos forma arba negatyvumas nėra negatyvumas *savyje;* ir todėl jai būdingas formavimas negali joje išugdyti suvokimo, kad ji yra esminga. Jei ji patyrė ne absoliučią baimę, o tik tam tikrą išgąstį, tai negatyvi esmė jai liko išoriška ir kiaurai nepersmelkė jos substancijos. Kadangi ne visa jos natūraliosios sąmonės pilnatvė susvyravo, tai ji *savyje* priklauso vis dar api-

6*

brėžtai būčiai; savoji prasmė (der eigene Sinn) yra įnoringumas (Eigensinn), laisvė, dar liekanti vergavimo ribose. Tokiai sąmonei grynoji forma negali tapti esme; lygiai taip pat ji, traktuojama kaip procesas, apimantis atskirybę, negali būti bendras švietimo procesas, absoliuti sąvoka; ji yra tam tikras miklumas, kuris padeda disponuoti tik atskirais dalykais, o ne bendra galybe ir ne visa objektine esme.

B. Savimonės laisvė; stoicizmas, skepticizmas ir nelaimingoji sąmonė

Savarankiškai savimonei, viena vertus, tik gryna *„Aš"* abstrakcija yra jos esmė, o kita vertus, kadangi ši abstrakcija išsiskleidžia ir savyje nustato skirtumus, šitas išskaidymas jai netampa objektine *savyje*-estinčia esme; vadinasi, toji savimonė netampa tuo *„Aš"*, kuris iš tiesų išsiskiria savuoju paprastumu arba lieka lygus sau šioje absoliučioje skaidoje. Priešingai, formavimo procese į save atstumta sąmonė kaip suformuotų daiktų forma sau pačiai tampa savuoju objektu ir kartu ji kaip sąmonė poną traktuoja kaip būtį-sau. Tačiau tarnaujančiai sąmonei kaip tokiai abu tie momentai — *ji pati* kaip savarankiškas objektas ir tas objektas kaip tam tikra sąmonė ir, vadinasi, kaip pati jos esmė — išsiskiria. Bet kadangi *mums* arba *savyje forma* ir *būtis-sau* yra tas pat, ir savarankiškos sąmonės sąvokoje būtis-savyje yra sąmonė, tai tas būties-savyje arba daiktiškumo aspektas, kuris įgavo formą darbo procese, nėra kokia nors kita substancija negu sąmonė, ir mums iškilo naujas savimonės pavidalas: sąmonė, kuri sau esminga kaip sąmonės begalybė arba jos grynas judėjimas; sąmonė, kuri *mąsto* arba yra laisva savimonė. Juk *mąstyti* reiškia būti sau objektu ne abstraktaus *„Aš"* pavidalu, o pavidalu tokio *„Aš"*, kuris tuo pat metu reikšmingas kaip būtis-savyje, arba: taip santykiauti su objektine esme, kad ji

taptų reikšminga kaip *būtis-sau* tokios sąmonės, kuriai toji esmė pasirodo. — *Mąstymui* objektas skleidžiasi ne vaizdinių ar formų, o *sąvokų* pavidalu, t.y. tam tikroje išskaidytoje būtyje-savyje, kuri sąmonei betarpiškai nėra skirtingas nuo jos pačios dalykas. Tai, kas *įvaizdinta, suformuota, kas yra esinys*, savaime reiškiasi per formą, kurios esmė — būti kažkuo kitu nei sąmonė; bet sąvoka kartu yra tam tikras esinys, — ir ši perskyra, kiek ji esti pačioje sąmonėje, yra jos apibrėžtas turinys, — tačiau tai, kad šis turinys kartu yra pagautas sąvokomis, reiškia, kad sąmonė *betarpiškai* suvokia savo vienį su tuo apibrėžtu ir išskirtu esiniu; ne taip, kaip vaizdinio atveju, kai sąmonė pirmiausia dar turi specialiai prisiminti, kad tai yra *jos* vaizdinys; o taip, kad sąvoka man betarpiškai yra *mano* sąvoka. Mąstydamas *aš esu laisvas*, nes nesu kitame, o tiesiog lieku pats savyje, ir tas objektas, kuris man yra esmė, esti kaip neperskiriamas vienis su manąja būtimi-man (Fürmichsein); ir mano judėjimas sąvokose yra judėjimas pačiame manyje. — Tačiau turint galvoje šio savimonės pavidalo apibrėžtį, svarbu neišleisti iš akių, kad tai yra *mąstanti* sąmonė *apskritai* ar kad jos objektas yra betarpiškas *būties-savyje* ir *būties-sau* vienis. Bendravardė sąmonė, pati atsistumianti nuo savęs, sau tampa *savyje-estinčia stichija;* tačiau sau ji yra tokia stichija tik kaip bendra esmė apskritai, o ne kaip ana objektinė esmė su savo daugeriopos būties išsklaida bei judėjimu.

Kaip žinoma, ši savimonės laisvė, pasirodžiusi dvasios istorijoje kaip savė suvokiantis reiškinys, buvo pavadinta *stoicizmu*. Jo principas yra tas, kad sąmonė yra mąstanti esmė, ir kas nors yra jai esminga, teisinga ir gera tik tada, kai sąmonė to dalyko atžvilgiu elgiasi kaip mąstanti esmė.

Daugeriopa, savyje išsiskirianti gyvenimo plėtra, skaida ir painiava yra objektas, į kurį nukreipta geidulio ir darbo veikla. Ši įvairi veika dabar susitelkė į paprastą perskyrą,

kuri reiškiasi gryname mąstymo judėjime. Esmingesnė yra ne toji perskyra, kuri pasireiškia kaip *apibrėžtas daiktas* ar kaip *tam tikros natūralios esaties sąmonė,* kaip jausmas ar kaip *geidulys ir jo tikslas* — nesvarbu, ar tą tikslą nustato *sava, ar svetima sąmonė* — ne, esmingesnė yra tik toji perskyra, kuri yra *mąstoma,* kitaip tariant, kuri betarpiškai nesiskiria nuo manęs. Taigi ši sąmonė yra negatyvi viešpatavimo ir vergavimo santykio atžvilgiu; jos veika yra tokia, kad, reikšdamasi kaip pono sąmonė, ji nepripažįsta, kad jos tiesa yra vergas, o reikšdamasi kaip vergo sąmonė, ji nepripažįsta, kad jos tiesa yra pono valia ir tarnavimas tai valiai; tiek soste, tiek sukaustyta grandinėmis, kad ir kaip ji būtų priklausoma savo paviene esatimi, ši sąmonė laisva ir išsaugoja tą nedrumsčiamą ramybę (Leblosigkeit), kuri iš esaties judėjimo, iš veiklos ir iš neveiklumo nuolat pasitraukia į *paprastą minties esmiškumą.* Įnoringumas yra laisvė, prisirišanti prie atskirybės ir liekanti vergavimo stichijoje; tuo tarpu stoicizmas yra laisvė, kuri visada kyla betarpiškai iš jos pačios ir sugrįžta į *grynąją* minties *bendrybę;* kaip bendroji pasaulinės dvasios forma ji galėjo pasirodyti tik visuotinės baimės ir vergijos, tačiau kartu ir visuotinio švietimo (Bildung), formavimo procesą (das Bilden) pakylėjusio iki mąstymo, epochoje.

Nors šitai savimonei esmė nėra nei kas nors kita, kas būtų ne ji pati, nei grynoji *„Aš"* abstrakcija; nors toji esmė jai yra *„Aš",* apimantis kitabūtį (tačiau tik kaip mąstomą perskyrą), — todėl ši sąmonė savo kitabūtyje yra betarpiškai sugrįžusi į save, — tačiau jos esmė kartu yra tik abstrakti esmė. Savimonės laisvė *abejinga* natūraliai esačiai, todėl *ir jai suteikia laisvę;* o refleksija yra *sudvejinta* refleksija. Minties laisvės tiesa yra tik *grynoji mintis,* stokojanti gyvenimo pilnatvės; vadinasi, tokia laisvė yra tik laisvės sąvoka, o ne pati gyvastinga laisvė; juk apskritai jos esmė dar yra tik mąstymas, forma kaip tokia, nusisukusi nuo daiktų savarankišku-

mo ir sugrįžusi į save. Tačiau kadangi individualybė veikdama turėjo parodyti savo gyvastį arba mąstydama turėjo pagauti gyvą pasaulį kaip minties sistemą, tai *pačioje mintyje,* kad ji galėtų plėtotis, turėjo glūdėti *turinys,* apimantis tai, kas gera, o mąstymo plėtroje — turinys, apimantis tai, kas teisinga, kad tai, kas *esti sąmonei,* neturėtų absoliučiai jokių kitų ingredientų, išskyrus sąvoką, kuri ir yra esmė. Tačiau kai ši sąmonė, susitapatindama su abstrakcija, atsiriboja nuo daiktų daugeriopumo, *pati savyje ji tampa neturininga,* o apima tik tam tikrą *iš šalies duotą turinį.* Žinoma, turinį ši sąmonė sunaikina kaip svetimą *būtį,* jį [paprasčiausiai] mąstydama; tačiau sąvoka yra *apibrėžta* sąvoka, o šis sąvokos apibrėžtumas ir yra toji svetimybė, kurią apima sąvoka. Todėl stoicizmas pateko į keblią padėtį, kai tik jam apskritai iškilo klausimas (kaip buvo sakoma) apie tiesos *kriterijų,* t.y. iš esmės klausimas apie *pačios minties turinį.* O atsakydamas į jam iškeltą klausimą, *kas* yra gera ir teisinga, jis vėl pateikia patį *neturiningą* mąstymą: tiesa ir gėris esą turi glūdėti protingume. Tačiau šita mąstymo lygybė pačiam sau vėlgi yra tik grynoji forma, kuri nieko neapibrėžia; todėl bendros frazės apie tiesą ir gėrį, išmintį ir dorybę, kuriomis jis turėjo tenkintis, nors apskritai ir įkvepia, tačiau, iš tikrųjų negalėdamos skatinti turinio plėtros, greitai pradeda nusibosti.

Šita mąstanti sąmonė, tokiu pavidalu, kokiu ji pati apsibrėžė, t.y. kaip abstrakti laisvė, yra tik neišbaigta kitabūties negacija; iš esaties *pasitraukusi* tik į save, ji čia nerealizavo savęs kaip tos būties absoliučios negacijos. Tiesa, turinys jai reikšmingas tik kaip mintis, tačiau jis reikšmingas ir kaip *apibrėžtas* turinys, o kartu — kaip apibrėžtumas pats savaime.

Skepticizmas realizuoja tai, kas stoicizmui yra tik sąvoka, — jis iš tikrųjų patiria tai, kas yra minties laisvė; toji laisvė *savyje* yra negatyvumas ir turi pasirodyti kaip tik tokiu pavidalu. Savimonei reflektuojant į paprastą savimąstą,

priešingai tai refleksijai, iš begalybės iš tikrųjų iškrito savarankiška esatis ir tvarus apibrėžtumas; dabar, skepticizme, *sąmonei* pasirodo visiškas to „kito“ neesmingumas ir nesavarankiškumas; mintis tampa *daugeriopai apibrėžto* pasaulio būtį radikaliai naikinančiu mąstymu, o laisvos savimonės negatyvumas šių daugeriopų gyvenimo pavidalų atžvilgiu pasireiškia kaip realus negatyvumas. — Tampa aišku, kad kaip stoicizmas atitinka *savarankiškos sąmonės*, pasireiškusios viešpatavimo ir vergavimo santykiu, sąvoką, taip skepticizmas atitinka tos sąvokos *realizaciją*, kiek ši sąvoka išreiškia negatyvų požiūrį į kitabūtį, geidulį ir darbą. Bet geidulys ir darbas neįstengė realizuoti negacijos savimonėje, tuo tarpu, priešingai, šis poleminis nusiteikimas prieš daugeriopą daiktų savarankiškumą bus sėkmingas, nes jis atsisuka prieš jį kaip laisva savimonė, dar anksčiau savyje tapusi pilnatviška; kalbant apibrėžčiau: nes skepticizmas apima *mąstymą* arba begalybę, ir savarankiškos esatys jų skirtumų požiūriu jam yra tik nykstantys dydžiai. Tos perskyros, kurios grynajame mąstyme apie patį save buvo tik skirtumų abstrakcijos, skepticizme tampa *bet kokiomis* perskyromis, o bet kokia išskaidyta būtis tampa savimonės perskyra.

Šitaip *skepticizmo* apskritai *veika* ir veikos *būdas* tapo apibrėžti. Skepticizmas demonstruoja *dialektinį* judėjimą, kuris yra juslinis tikrumas, suvokimas ir intelektas; kartu jis demonstruoja ir neesmingumą to, kas viešpatavimo ir vergavimo santykiuose ir pačiame abstrakčiame mąstyme laikoma *apibrėžta* esatimi. Minėtasis santykis kartu apima tam tikrą būdą, kuriuo reiškiasi ir doroviniai įstatymai, kaip viešpatavimo priesakai; o apibrėžtys, išsiskleidžiančios abstrakčiame mąstyme, yra mokslo, kuriuo virsta neturiningas mąstymas, sąvokos; virsdamas mokslu, šis mąstymas — iš tikrųjų tik išoriškai — sąvoką susieja su jos atžvilgiu savarankiška būtimi, sudarančia tos sąvokos turinį, ir teikia

reikšmę tik *apibrėžtoms* sąvokoms, nors jos ir būtų tik grynos abstrakcijos.

Dialektika kaip negatyvus judėjimas, tokia, kokia ji *esti* betarpiškai, sąmonei pirmiausia pasireiškia kaip tai, kieno savivalei ji atiduodama ir kas esti ne jos dėka. Priešingai, *skepticizmo* pavidalu dialektika yra momentas tokios savimonės, kuriai *nenutinka* taip, kad joje nežinia kaip išnyktų tiesa ir realybė; ne, ši savimonė, būdama tikra savo laisve, leidžia išnykti tai „kitai" esačiai, vaizduojančiai, kad ji reali; ji leidžia išnykti ne tik objektiškumui kaip tokiam, bet ir savajam santykiui su tuo objektiškumu — santykiui, kuriame objektiškumas laikomas objektiškumu ir įtvirtinamas; vadinasi, toji savimonė leidžia išnykti ne tik savajam *suvokimui*, bet ir *įtvirtinimui* to, ką jį rizikuoja prarasti, t.y. *sofistikai;* be to, ji leidžia išnykti ir savajai *iš savęs pačios apsibrėžusiai* ir *nustatytai* tiesai. Remdamasi tokia save suvokiančia negacija, toji savimonė *tampa tikra, kad ji yra laisva,* ir įsisąmonina savąją laisvę, patiria ją ir šitaip paverčia ją tiesa. Tai, kas išnyksta, yra *apibrėžta* esatis arba perskyra, kuri — kad ir kaip ji reikštųsi, kad ir iš kur atsirastų — atrodo taip, tarsi ji būtų tvari ir nekintanti. Toje perskyroje nesama nieko savaime tvaraus, ir ji *turi* išnykti mąstančiajam, nes *išskirtoji* [esatis] kaip tik ir pasireiškia tuo, kad ji nėra *pati-savyje,* kad jos esmingumą sudaro tik tam tikras „kitas"; tuo tarpu mąstymas yra įžvalga į šitą išskirtos esaties prigimtį; mąstymas yra negatyvi esmė, pasireiškianti kaip kažkas paprasta.

Taigi visų šių momentų, kurie nori įsitvirtinti jos atžvilgiu, kaitoje skeptiškoji savimonė patiria savąją laisvę kaip savo pačios sau dovanotą ir išsaugotą laisvę; ši savimonė sau esti kaip šita savimąstos ataraksija, nekintanti ir *autentiška savitikra* (Gewißheit seiner selbst). Ši savitikra nekyla iš kažkokios svetimybės, kuri sunaikino daugeriopą savimonės plėtrą; ji neatsiranda kaip rezultatas, kuris savo tapsmą būtų palikęs už savęs; ne, pati sąmonė yra tas *absoliu-*

tus dialektinis nerimas, tas mišinys juslinių ir mąstomų vaizdinių, kurių skirtumai sutampa ir kurių *lygybė* — kadangi ji pati yra apibrėžtumas *nelygios* esaties atžvilgiu — savo ruožtu irgi ištirpsta. Tačiau kaip tik todėl ši sąmonė — užuot buvusi sau lygia sąmone — iš tikrųjų yra tiesiog atsitiktinis chaosas, nuolat save atkuriančios netvarkos svaigulys. *Pačiai sau ji yra toks chaosas;* juk ji pati palaiko ir sukelia šį save išjudinantį chaosą. Štai kodėl ji prisipažįsta, kad yra kaip tik tokia; ji prisipažįsta esanti visiškai *atsitiktinė, pavienė* sąmonė, — sąmonė, kuri yra *empirinė,* besiorientuojanti į tai, kas jai neturi jokio realumo, paklūstanti tam, kas jai nėra jokia esmė, daranti ir paverčianti tikrove tai, kas jai neturi jokios tiesos. Bet kai ji, šitaip elgdamasi, pradeda save laikyti *pavieniu, atsitiktiniu* ir faktiškai tik gyvulišku gyvenimu ir *prarąstąja* savimone, tuo pat metu ji atlieka priešingą judesį ir vėl taria esanti *visuotinė, sau lygi* sąmonė; juk ji neigia bet kokią atskirybę ir bet kokį skirtumą. Iš šios lygybės sau pačiai, ar, tiksliau tariant, būdama toje lygybėje, ji vėl nupuola į tą atsitiktinumą ir chaosą, nes kaip tik šitas save išjudinantis negatyvumas turi reikalo tik su atskirybe ir užsiiminėja atsitiktiniais dalykais. Vadinasi, ši sąmonė yra toji nesąmoninga plepalynė (Faselei), nuo vieno kraštutinumo — pačiai sau lygios savimonės — pereidinėjanti prie kito kraštutinumo — atsitiktinės, sujauktos ir sujaukiančios sąmonės. Ji pati nesuderina šitų dviejų savimąstos būdų: *tai* ji pripažįsta savo laisvę, kaip pakilimą virš visų esaties atsitiktinumų ir chaoso, *tai* vėl prisipažįsta nupuolusi į neesmingumą ir klaidžiojanti jame. Ji leidžia neesmingam turiniui išnykti savajame mąstyme, tačiau kaip tik todėl ji yra neesmingumo sąmonė; ji skelbia absoliutų *nyksmą,* tačiau šis skelbimas *yra,* ir ši sąmonė yra paskelbtas nyksmas; ji skelbia regėjimo, girdėjimo ir t.t. niekingumą, bet *pati ji regi, girdi* ir t.t.; ji skelbia dorovinių esmių nie-

kingumą, o pati savo poelgius palenkia jų galiai. Jos veika visada prieštarauja žodžiams, o pati ji irgi yra susidvejinusi, prieštaraujanti sąmonė, pripažįstanti nekintamumą ir lygybę ir tuo pat metu — visišką atsitiktinumą ir nelygybę. Tačiau šio prieštaravimo ji neišsprendžia ir jo laikosi taip pat, kaip ir savojo grynai negatyvaus judėjimo apskritai. Jeigu jai rodoma *lygybė*, ji rodo *nelygybę;* o kada jai po to nurodoma pastaroji, kurią ji tik ką skelbė, tada ji pradeda rodyti *lygybę;* jai būdingas tuščiažodžiavimas faktiškai yra užsispyrusių vaikėzų barniai, kai pirmas sako A, o antras B, bet jei antras sako A, pirmas sako B. Šitaip malonumą prieštarauti *vienas kitam* jie įgyja prieštaravimo *sau pačiam* kaina.

Skeptiškoji sąmonė iš tiesų patiria, kad ji yra sau prieštaraujanti sąmonė; iš šios patirties kyla *naujas pavidalas,* derinantis tas abi mintis, kurių nesutaiko skepticizmas. Skepticizmo bemintiškumas savo paties atžvilgiu turi išnykti, nes ši sąmonė faktiškai yra *viena* sąmonė, apimanti abu minėtus modusus. Todėl tas naujas pavidalas yra tokia sąmonė, kuri *sau* yra sąmonė, save suvokianti dvejopai — kaip išsilaisvinusią, nekintančią ir sau lygią sąmonę ir kaip absoliučiai susipainiojusią ir iškreipiančią sąmonę; tokia sąmonė suvokia šitą savo prieštaringumą. — Stoicizme savimonė yra paprasta jos pačios laisvė; skepticizme ši laisvė realizuojasi, sunaikina kitą apibrėžtos esaties pusę, bet *susidvejina* ir dabar sau yra dvejopa. Dėl to susidvejinimas, anksčiau pasiskirstęs tarp dviejų sąmonių — pono ir vergo, susitelkia į vienį; šitaip atsiranda savimonės susidvejinimas, esmingas dvasios sąvokai, tačiau dar neatsiranda jų vienis, ir *nelaimingoji* sąmonė yra sąmonė, suvokianti save kaip susidvejinusią ir tik prieštaringą esmę.

Todėl ši *nelaimingoji susidvejinusi* sąmonė — kadangi tas jos esmės prieštaringumas sau yra *viena* sąmonė — vienoje sąmonėje visada privalo turėti ir kitą ir šitaip, kai tik ji ma-

no pasiekusi pergalę ir vienio ramybę, tuojau pat vėl turi būti išvejama iš šios būsenos. Bet jos tikrasis sugrįžimas į save, arba jos susitaikymas su savimi, išreikš atgijusios ir pradėjusios egzistuoti dvasios sąvoką, nes šiai sąmonei būdinga tai, kad ji, kaip viena nesuskilusi sąmonė, yra susidvejinusi: ji pati *yra* vienos savimonės žvelgimas į kitą, ir ji pati *yra* tiek viena, tiek kita savimonė, ir abiejų savimonių vienis jai irgi yra esmė, tačiau *sau* ji dar nėra nei pati toji esmė, nei abiejų savimonių vienis.

Kadangi iš pradžių ji yra tik *betarpiškas* abiejų savimonių *vienis*, bet abi jos jai yra ne tas pat, o prieštaraujančios savimonės, tai esmė jai yra vienis, t.y. paprasta, nekintanti [esmė]; o kita, daugeriopa, kintanti [esmė] jai yra neesminga. Abi [esmės] *jai* yra viena kitai svetimos esmės; kadangi ji yra šito prieštaravimo sąmonė, tai ji palinksta kintančios sąmonės pusėn ir sau yra neesminga; tačiau kaip nekintamybės arba paprastos esmės sąmonė kartu ji turi siekti išsivaduoti nuo neesmingumo, t.y. nuo pačios savęs. Juk nors *sau* ji, aišku, yra tik kintanti sąmonė, o nekintanti [esmė] jai yra svetimas dalykas, *vis dėlto ji pati* yra paprasta, o todėl nekintanti sąmonė, ir šį paprastumą ji suvokia kaip *savąją* esmę, tačiau taip, kad *ji pati* sau vėl nėra toji esmė. Todėl padėtis, kurią ji suteikia abiem pusėms, negali būti šių pusių abejingumas viena kitai, t.y. negali būti jos pačios abejingumu nekintančiai [esmei]; ne, ji pati betarpiškai yra ir viena, ir kita, ir sau yra *abiejų pusių santykis* kaip esmės santykis su neesme, toks, kad pastaroji turi būti įveikta; tačiau kadangi tai sąmonei vienodai esmingos ir prieštaringos abi pusės, ji yra tik prieštaringas judėjimas, kur viena priešybė neranda ramybės kitoje priešybėje, bet vėl, iš naujo, joje atkuria save kaip priešybę.

Taigi šitaip atsiranda kova su priešu, kurio nugalėjimas veikiau yra pralaimėjimas; pasiekti vienį veikiau reiškia jį

prarasti jo priešybėje. Gyvenimo, savosios esaties ir veikos sąmonė yra tik skausmas dėl šios esaties ir veikos, nes, suvokdama tuos dalykus, ji suvokia tik savąją priešybę kaip esmę ir savąjį niekingumą. Pakildama virš jų, ji pereina prie nekintančios [esmės]. Tačiau šis pakilimas pats yra toji sąmonė; vadinasi, jis betarpiškai yra priešybės, t.y. savo paties kaip atskirybės sąmonė. Kaip tik todėl nekintanti [esmė], patenkanti į šią sąmonę, tuo pat metu yra palytėta atskirybės ir esti tik kartu su ja; užuot buvusi sunaikinta nekintančios [esmės] sąmonės, atskirybė nuolat joje pasirodo.

Tačiau šiame judėjime sąmonė patiria kaip tik šitą *atskirybės pasirodymą nekintančioje [esmėje]* ir *nekintančios [esmės] pasirodymą atskirybėje. Sąmonei atsiveria* atskirybė *apskritai;* ji atsiveria nekintančioje esmėje, o kartu joje atsiveria ir sąmonės atskirybė. Juk šio judėjimo tiesa yra kaip tik šios susidvejinusios sąmonės vienetinė būtis (Einssein). Šis vienis jai atsiveria, tačiau pirmiausia pats vienis yra toks, kuriame dar viešpatauja *abiejų [pusių] skirtingybė.* Šitaip sąmonei duoti trys būdai, kuriais atskirybė susijusi su nekintančia [esme]; *pirma,* ji pati sau vėl pasirodo kaip nekintančios esmės priešybė ir šitaip yra atbloškiama į kovos, kuri yra viso šio santykio stichija, pradžią. *Antra,* pati *nekintanti [esmė]* jai apima *atskirybę,* todėl atskirybė yra nekintančios [esmės] pavidalas, į kurį šitaip pereina visas egzistavimo būdas. *Trečia, sąmonė* suranda save kaip šitą atskirybę nekintančioje [esmėje]. *Pirmoji* nekintanti [esmė] jai yra tik *svetima,* atskirybę pasmerkianti esmė; tuo tarpu antra [nekintanti esmė], kaip ir ji pati, yra *atskirybės pavidalas; trečia,* šitaip ji tampa dvasia, patiria džiaugsmą, joje rasdama save pačią ir pradeda suvokti, kad jos atskirybė sutaikyta su bendrybe.

Tai, kas čia reiškiasi kaip nekintančios [esmės] modusas ir santykis, pasirodo kaip *patyrimas,* kurį susidvejinusi savimonė realizuoja būdama nelaiminga. Žinoma, šis patyrimas

nėra *vienpusiškas savimonės* judėjimas, nes ji pati yra nekintanti sąmonė, o šioji dėl to kartu yra ir pavienė sąmonė, ir judėjimas lygiai taip pat yra ir nekintančios sąmonės judėjimas, kuriame toji sąmonė pasireiškia taip pat, kaip ir pavienė sąmonė; juk šis judėjimas pereina šiuos momentus — iš pradžių nekintanti [esmė] prieštarauja atskirybei, po to, pati būdama atskirybe, nekintanti [esmė] prieštarauja kitai atskirybei, ir pagaliau nekintanti [esmė] ir atskirybė susilieja į vienį. Tačiau šis nagrinėjimas, kadangi jį atliekame mes, čia yra nesavalaikis, nes iki šiol nekintanti [esmė] mums pasirodė tik kaip sąmonės nekintamumas, kuris kaip tik todėl nėra tikra nekintanti [esmė], o yra vis dar susijęs su savo priešybe, vis dar nėra nekintanti [esmė] *savyje ir sau pačiai;* todėl mes nežinome, kaip elgsis pastaroji. Čia išaiškėjo tik tai, kad sąmonei, čia esančiai mūsų objektu, nurodytosios apibrėžtys pasirodo esančios būdingos nekintančiai [esmei].

Vadinasi, dėl šios priežasties ir nekintanti *sąmonė* formuodamasi pavienės sąmonės atžvilgiu išsaugoja susidvejinimo ir būties-sau pobūdį ir pagrindą. Todėl pavienei sąmonei apskritai yra *įvykis* tai, kad nekintanti [esmė] įgyja atskirybės pavidalą; toks pat įvykis jai yra tai, kad pavienė sąmonė suvokia save tik kaip kažką priešinga nekintančiai [esmei] ir, vadinasi, toks santykis jai būdingas *iš prigimties.* Kad sąmonė galiausiai suranda save šiame santykyje, jai iš dalies atrodo padaryta jos pačios arba nulemta to, kad ji pati yra pavienė; tačiau viena šio vienio dalis, kaip jai atrodo, priklauso nekintančiai [esmei] tiek savo kilme, tiek tuo, kad tas vienis egzistuoja; o prieštaravimas išlieka pačiame tame vienyje. Iš tikrųjų dėl nekintančios [esmės] įsipavidalinimo anapusybės momentas ne tik išliko, bet netgi įsitvirtino; juk jeigu, viena vertus, atrodo, jog dėl to, kad nekintanti [esmė] įgijo pavienės tikrovės pavidalą, ji buvo priartinta prie sąmonės, tai, kita vertus, nuo šio momento nekintanti [esmė]

stovi priešais sąmonę kaip tam tikras neskaidrus juslinis *„vienetas"*, pasižymintis viso to, kas tikroviška, *trapumu;* viltis susilieti su ta nekintančia [esme] į vienį turi likti tik viltimi, t.y. turi likti neįgyvendinta ir nepaversta tikrove, nes tarp vilties ir jos įgyvendinimo įsiterpia būtent absoliutus atsitiktinumas arba nejudrus abejingumas, glūdintis pačiame įforminime, kuris ir sukelia viltį. Dėl estinčio vienio prigimties, dėl tikrovės, kurios pavidalą jis yra įgijęs, neišvengiamai atsitinka taip, kad jis išnyko laike, kad jis esti erdvėje ir tolumoje, ir tiesiog išlieka tolumoje.

Susidvejinusios sąmonės grynoji sąvoka iš pradžių buvo apibrėžta taip, kad sąmonė siekia įveikti save kaip pavienę sąmonę ir virsti nekintančia sąmone, o dabar šis siekis apibrėžtas taip, kad jis, priešingai, įveikia savo santykį su gryna neįforminta nekintančia [esme] ir sueina į santykį tik su *įforminta nekintančia [esme]*. Juk tai, kad pavienė sąmonė su nekintančia [esme] sudaro vienį, nuo šiol jai yra *esmė* ir *objektas,* kaip sąvokoje esminis objektas buvo tik beformė, abstrakti nekintanti [esmė]; ir šio absoliutaus sąvokos susidvejinimo santykis dabar yra tas santykis, nuo kurio sąmonė turi nusigręžti. Tačiau iš pradžių išorišką santykį su įforminta nekintančia [esme] kaip tam tikra svetima tikrove ji turi pakylėti iki absoliutaus tapsmo vieniu.

Judėjimas, kuriame neesmingoji sąmonė siekia realizuoti šitą vienį, pats yra *trejopas,* atitinkantis trejopą santykį, į kurį ji sueis su savąja įforminta anapusybe; pirma, kaip *grynoji sąmonė;* antra, kaip *pavienė esmė,* su *tikrove* santykiaujanti kaip geidulys ir darbas; ir trečia, kaip *savosios būties-sau sąmonė.* — Dabar pažvelkime, kaip egzistuoja ir kaip yra apibrėžiami šitie trys jos būties to bendro santykio atžvilgiu modusai.

Taigi pirmiausia, jei ją nagrinėsime kaip *grynąją sąmonę,* tai, matyt, įforminta nekintanti [esmė], kadangi ji duota grynajai sąmonei, nustatoma taip, kaip ji yra pati savyje ir sau.

Tačiau tai, kaip ji yra pati savyje ir sau, kaip jau minėjome, dar nėra atsiradę. Kad ji galėtų būti sąmonėje taip, kaip ji yra pati savyje ir sau — tai, žinoma, turėtų veikiau kilti iš jos pačios, o ne iš sąmonės; priešingu atveju jos esatis pasirodo tik vienpusiškai, sąmonės dėka, ir kaip tik todėl nėra pilnatviška ir tikra, bet lieka paženklinta netobulumu arba tam tikru prieštaringumu.

Tačiau nors nelaimingoji sąmonė šitokiu būdu nedisponuoja tąja esatimi, vis dėlto ši sąmonė tuo pat metu išeina už grynojo mąstymo, kiek šis yra abstraktus, nuo *atskirybės* apskritai *nusisukantis* stoikų mąstymas ir tik *neramus* skeptikų mąstymas (iš tikrųjų tik atskirybė kaip nesąmoningas prieštaravimas ir jo nenutrūkstantis judėjimas), — toji sąmonė išeina už vieno ir kito tipo mąstymo ribų; ji suartina ir susieja grynąjį mąstymą su atskirybe, tačiau dar nėra pakilusi iki tokio mąstymo, *kuriam* sąmonės atskirybė būtų sutaikyta su pačiu grynuoju mąstymu. Priešingai, ji užima tą vidurinę poziciją, kur abstraktus mąstymas susiliečia su sąmonės atskirybe kaip atskirybe. Ji pati *yra* šitas sąlytis; ji yra grynojo mąstymo ir atskirybės vienis; ir *sau* ji yra toji mąstanti atskirybė arba grynasis mąstymas, ir nekintanti [esmė] pati iš tiesų duota tai sąmonei kaip atskirybė. Tačiau *šiai sąmonei* neduota tai, kad šitas jos objektas, nekintanti [esmė], kuri jai esmingai duota atskirybės pavidalu, *yra ji pati* — ji pati, kaip sąmonės atskirybė.

Štai kodėl šiame pirmajame moduse, kur mes ją nagrinėjame kaip *grynąją sąmonę,* ji *santykiauja su savo objektu* nemąstydama, bet (kadangi — nors ji pati *savyje* ir yra gryna mąstanti atskirybė, o jos objektas irgi toks pat, — *pats jų abipusis santykis* nėra *grynasis mąstymas*), galima sakyti, ji tik siekia mąstyti ir yra *malda* (Andacht). Jos mąstymas kaip malda dar yra tik nedarnus varpų skambesys arba šilto rūko kamuoliai, muzikalus mąstymas, nepasiekiantis sąvokos, kuri

būtų vienintelis imanentinis objektinis modusas. Žinoma, jis tampa šito be galo tyro vidinio jausmo objektu, tačiau sąmonei pasirodo taip, kad į jį įeina ne kaip sąvoka pagautas, o todėl — kaip kažkas svetima. Dėl to atsiranda *grynosios* sielos (Gemüt) vidinis judėjimas; ši siela *jaučia* pati save, tačiau jaučia skausmingai, kaip susidvejinimą; ji jaučia judėjimą begalinio *ilgesio,* kuris yra tikras, kad jo esmė yra šitokia gryna siela, grynasis *mąstymas,* save *mąstantis kaip atskirybę;* ilgesio, kuris yra tikras, kad kaip tik todėl, kad save jis mąsto kaip atskirybę, jis bus atpažintas ir pripažintas šito objekto. Tačiau kartu šioji esmė yra nepasiekiama *anapusybė,* kuri, vos tik pagauta, pabėga, ar veikiau jau yra pabėgusi. Ji jau pabėgusi, nes, viena vertus, ji yra nekintanti [esmė], save mąstanti kaip atskirybę, todėl sąmonė joje betarpiškai pasiekia pati save, — *pati save,* tačiau tik kaip kažką priešinga nekintančiai [esmei]; užuot pagavusi esmę, ji ją tik *jaučia* ir yra nupuolusi į save; kadangi, siekdama tos esmės, ji negali išsaugoti savęs kaip šitos priešingybės, užuot pagavusi tą esmę, ji pagavo tik neesmingumą. Kaip, viena vertus, siekdama *save* pagauti esmėje, ji pagauna tik savąją atskirtą tikrovę, taip, kita vertus, ji neįstengia pagauti „kito" kaip *pavienės [esmės]* arba kaip *tikroviškos [esmės].* Ten, kur jos ieškoma, jos neįmanoma surasti, nes ji turi būti kaip tik kažkokia *anapusybė,* taigi tokia esatis, kurios neįmanoma surasti. Jeigu jos ieškoma kaip pavienės [esmės], tai ji yra ne kokia nors *bendra,* matoma *atskirybė,* ne sąvoka, o pavienė [esmė] kaip objektas, arba *tikroviška [esmė],* betarpiško juslinio tikrumo objektas ir kaip tik todėl tik toks objektas, kuris yra jau išnykęs. Todėl sąmonei gali pasirodyti tik jo gyvenimo *kapas.* Tačiau kadangi pats kapas yra *tikrovė,* o tokios tikrovės prigimčiai prieštarauja nuolatinis disponavimas ja, tai ir ši kapo esatis yra tik varginanti kova, kuri turi būti pralaimėta.[4] Tačiau patyrusi, kad jai priklausančios *tikroviškos* nekintan-

čios esmės *kapas neturi jokios tikrovės,* kad išnykusi *atskirybė,* būdama išnykusi, nėra tikra atskirybė, sąmonė atsisakys ieškoti nekintančios atskirybės kaip *tikroviškos* ar laikytis jos kaip išnykusios, ir tik dėl to ji sugeba surasti atskirybę kaip tikrą arba kaip visuotinę atskirybę.

Tačiau *sielos sugrįžimą į save pačią* pirmiausia reikia suprasti taip, kad ji yra *tikroviška* sau pačiai kaip *atskirybė.* Ji yra grynoji siela, kuri esti *mums arba savyje,* kuri susirado save ir savimi pasisotino; nors jai jos jausme esmė nuo jos atsiskiria, tačiau savaime šis jausmas yra savęs jutimas, *savijauta* (Selbstgefühl); siela įsijautė į savo grynojo jausmo objektą, o šis objektas yra ji pati; vadinasi, dabar ji pasirodo kaip savijauta arba sau estinti tikrovė. Šis sugrįžimas į save mums atskleidė jos *antrąjį santykį,* geidulio ir darbo santykį; šis santykis, įveikdamas svetimą esmę ir ja naudodamasis kaip savarankišku daiktu, sąmonei patvirtina jos vidinę savitikrą, kurią ji atskleidė mums. Bet nelaimingoji sąmonė randa save tik kaip *geidžiančią* ir *dirbančią;* jai dar nėra akivaizdu, kad šitokios savipratos pagrindas yra vidinė savitikra, o jai būdingas esmės jausmas yra kaip tik ši savijauta. Kadangi šios savitikros ji neturi *sau-pačiai,* jos vidujybė vis dar lieka tik palūžusi savitikra; tvirtybė, kurią jai galėtų duoti darbas ir vartojimas, kaip tik todėl yra šitokia *palūžusi* tvirtybė; arba: ji pati veikiau turi sunaikinti šią tvirtybę, todėl ši tvirtybė, žinoma, yra patvirtinimas, tačiau tik patvirtinimas to, kas ji yra sau, t.y. savojo susidvejinimo patvirtinimas.

Tikrovė, į kurią nukreiptas geidulys ir darbas, šiai sąmonei nebėra *niekingas savyje* dalykas, kurį reikia įveikti ir suvartoti; ne, ji yra tokia pat, kaip ir ji pati — į *dvi dalis perplėšta tikrovė,* kuri niekinga savaime tik vienu aspektu, o kitu aspektu yra pašventintas pasaulis; ji yra nekintančios [esmės] pavidalas, nes toji esmė savyje išsaugojo atskirybę, o kadangi ji kaip nekintanti [esmė] yra bendrybė, jos atskirybė apskritai reiškia bet kokią tikrovę.

Jeigu sąmonė sau būtų savarankiška sąmonė, o tikrovė savyje ir sau jai būtų niekinga, tai dirbdama ir vartodama, sąmonė pasiektų savojo savarankiškumo jausmą dėl to, kad ji pati būtų tai, kas įveikė tikrovę. Tačiau kadangi tikrovė jai yra nekintančios [esmės] pavidalas, ji pati nesugeba tikrovės įveikti. O kadangi ji vis dėlto prieina prie tikrovės naikinimo ir vartojimo, jai šitaip atsitinka iš esmės dėl to, kad nekintanti [esmė] pati *atsisako* savo pavidalo ir *atiduoda* jį vartojančiai sąmonei. — Savo ruožtu sąmonė čia *irgi* pasirodo kaip tai, kas tikroviška, tačiau lygiai taip pat kaip iš vidaus palūžusi, ir šis susidvejinimas jos darbo ir vartojimo procese pasireiškia tuo, kad ji suskyla į *santykį su tikrove* arba į *būtį-sau* ir į *būtį-savyje*. Šitoks santykis su tikrove yra *keitimas* arba *veika*, būtis-sau, kuri priklauso pavienei sąmonei kaip tokiai. Tačiau dabar sąmonė yra ir *savyje;* šis aspektas priklauso nekintančiai anapusybei; šis aspektas — tai sugebėjimai ir galios, dovanojimas iš šalies, kuris sąmonei atiduoda ir nekintančią [esmę], kad pastaroji būtų jos vartojama.

Todėl veikdama sąmonė pirmiausia patenka į dviejų kraštutinumų santykį; viena vertus, ji reiškiasi kaip veikli šiapusybė, o jai priešpriešiais stovi pasyvi tikrovė, ir abi pusės santykiauja viena su kita, tačiau abi sugrįžusios į nekintančią [esmę] ir abi laikydamosi savyje. Todėl iš abiejų pusių vienas kitam priešpriešiais atsiskiria tik paviršiai, kurie įeina į abipusio žaismo judėjimą. — Tikrovės kraštutinumą įveikia veiklusis kraštutinumas; tačiau tikrovė iš savo pusės gali būti įveikta tik todėl, kad jos nekintanti esmė įveikia pati save, atsistumia nuo savęs ir atstumtąją [esmę] palieka likimo valiai. Veikli jėga pasirodo kaip *galybė,* kurioje ištirpsta tikrovė; bet kaip tik todėl tai sąmonei, kuriai *būtis-savyje* arba esmė yra kažkas *kita,* toji galybė, kurios pavidalu sąmonė pasireiškia veikloje, yra *anapusybė* pačios sąmonės atžvilgiu. Vadinasi, užuot iš savosios veikos sugrįžusi į save ir

įsitvirtinusi pati sau, sąmonė, priešingai, šį veikos judėjimą reflektuoja atgal, į kitą kraštutinumą, kuris dėl to pasirodo kaip gryna bendrybė, kaip absoliuti galybė, iš kurios į visas puses sklinda judėjimas ir kuri yra tiek išsiskaidančių kraštutinumų, tokių, kokie jie pasirodė iš pradžių, tiek paties keitimosi esmė.

Už tai, kad nekintanti sąmonė *atsisako* savo pavidalo ir *palieka jį likimo valiai*, pavienė sąmonė, priešingai, yra *dėkinga*, t.y. *atsisako savarankiškumo*, teikiančio sąmonei pasitenkinimą, ir, nusikratydama veiklos esmės, ją perduoda anapusybei; dėl šių — abiejų dalių abipusės savineigos — dviejų momentų, sąmonė, žinoma, įeina į *vienį* su nekintančia [esme]. Tačiau tuo pat metu šis vienis paženklintas perskyra, vėl palaužtas savyje, ir iš jo vėl iškyla bendrybės ir atskirybės priештara. Juk nors sąmonė *dėl akių* ir atsisako patenkinti savo savijautą, bet pasiekia tikro savijautos patenkinimo, nes *ji buvo* geidulys, darbas ir vartojimas; kaip sąmonė, ji *geidė, dirbo* ir *vartojo*. Pats jos *dėkingumas*, kuriuo ji pripažįsta kitą kraštutinumą kaip esmę ir įveikia save, irgi yra *jos pačios veika*, kuri atlygina kito kraštutinumo veikai ir save aukojančiai geradarystei priešpriešina *lygiavertę* veiką; jeigu tas kraštutinumas jai atiduoda savo *paviršių*, sąmonė *vis tiek* yra dėkinga ir, atsisakydama savo veikos, t.y. savo *esmės*, iš tiesų padaro daugiau, nei kitas kraštutinumas, kuris nuo savęs atstumia tik savo paviršių. Taigi visas judėjimas save reflektuoja į *atskirybės kraštutinumą* ne tik geidulio, darbo ir vartojimo, bet ir dėkojimo atveju, kur, kaip atrodo, nutinka priešingas dalykas. Čia sąmonė jaučiasi kaip šita atskirybė ir nesileidžia apgaunama savo tariamo atsižadėjimo regimybės, nes jos tiesa yra ta, kad ji neatsisakė savęs; tai, kas atsirado, yra tik dviguba refleksija į abu kraštutinumus, o rezultatas — pakartotinis skilimas į priešingą *nekintančios [esmės]* sąmonę ir į *priešpriešinio* geidimo, nuveikto darbo, vartojimo ir paties atsižadėjimo sąmonę arba *sau-esinčios atskirybės* apskritai sąmonę.

Šitaip atsirado *trečias* šios sąmonės judėjimo *santykis*, iškylantis iš antro kaip toks santykis, kuris iš tiesų išbandė savąjį savarankiškumą savuoju geidimu ir nuveiktu darbu. Pirmame santykyje tai buvo tik tikrosios sąmonės *sąvoka* arba *vidinė siela*, dar nevirtusi tikrove veikloje ir vartojime; *antras* santykis yra šitas virtimas tikrove kaip išorinė veika ir vartojimas; tačiau sugrįžusi iš šio santykio sąmonė pasirodo esanti tokia, kad ji *patiria* save kaip tikrovišką ir veikiančią sąmonę, arba tokia, kurios *tiesa* yra būti *savyje ir sau*. Tačiau dabar šioje būklėje surastas priešas, pasireiškiantis autentiškiausiu pavidalu. Sielos kovoje pavienė sąmonė pasireiškia tik kaip muzikalus, abstraktus momentas; darbe ir vartojime, kaip šitos beesmės būties realizacijoje, sąmonė betarpiškai gali *užsimiršti*, ir suvoktas *savitumas* šioje tikrovėje yra užgožiamas dėkingo pripažinimo. Tačiau toji užgožtis iš tiesų yra sąmonės sugrįžimas į pačią save, ir sugrįžimas į save būtent kaip į jai pačiai autentišką tikrovę.

Šis trečias santykis, kuriame toji autentiška tikrovė yra vienas kraštutinumas, yra jos *sąryšis* su bendrąja esme kaip niekinga [esme]; o šio sąryšio judėjimą mums dar reikia panagrinėti.

Dėl priešingo sąmonės santykio, kuriame jos *realumas* jai yra *niekingas* betarpiškai, pirmiausia pasakytina, kad jos tikroji veika virsta niekio veika, jos pasitenkinimas virsta jos nelaimingumo jausmu. Šitaip veika ir vartojimas praranda savo *bendrą turinį ir reikšmę*, — nes, juos turėdami, jie pasižymėtų savyje ir sau būtimi, — ir abu sugrįžta į atskirybę, į kurią sąmonė nukreipta tam, kad ją įveiktų. Save kaip *šitą tikrovišką atskirybę* sąmonė atpažįsta gyvulinėse funkcijose. Šios funkcijos, užuot atliktos visai paprastai, kaip tai, kas savyje ir sau yra niekinga ir kas negali įgyti jokios svarbos ir esmingumo dvasiai, priešingai, yra rimtų pastangų objektas ir tampa kaip tik svarbiausiu dalyku[5], nes kaip tik per

jas priešas pasirodo jam būdingu pavidalu. Tačiau kadangi šis priešas pralaimėdamas vėl atgimsta, o sąmonė, kadangi ji prikausto prie jo savo dėmesį, užuot nuo jo išsilaisvinusi, priešingai, nuolat lieka prie jo pririšta ir visada mato save suterštą, ir kartu — kadangi šitas turinys, į kurį nukreiptos jos pastangos, yra ne esmingas, o pats niekingiausias, ne visuotinis, o pats atskiriausias — mes matome tik tam tikrą savimi bei savo smulkia veika apsiribojusią ir save perinčią, tiek pat nelaimingą, kiek ir menką asmenybę.

Tačiau ir su vienu, ir su kitu — ir su savo nelaimingumo jausmu, ir su savo veikimo menkyste — ši sąmonė irgi susieja savo vienį su nekintančia [esme]. Juk į jos tikrąją būtį *įsiterpia* mintis apie nekintančią [esmę] ir tos pastangos išsiskleidžia šiame *santykyje. Tarpiškas* santykis sudaro esmę negatyviojo judėjimo, kuriame toji sąmonė atsisuka prieš savąją atskirybę, bet kuris tuo pat metu, kaip *santykis savyje,* yra pozityvus, ir pačiai sąmonei sukuria šitą jos *vienį.*

Taigi šis tarpiškas santykis yra tam tikras išprotavimas, kuriame atskirybė, iš pradžių fiksuojanti save kaip *būtiessavyje* priešybę, su tuo kitu kraštutinumu yra susijusi tik per kažką trečia. Per šį vidurkį tas kraštutinumas — nekintanti sąmonė — atsiveria neesmingajai sąmonei, kurioje tuo pat metu glūdi ir tai, kad ji irgi atsiveria tam kraštutinumui tik per tą vidurkį, ir, vadinasi, šis vidurkis yra toks, kuris abiem kraštutinumams atidengia vienas kitą ir yra abiejų kraštutinumų tarnas, susiejantis juos abu. Šis vidurkis pats yra sąmoninga esmė, nes jis yra veika, tarpininkaujanti sąmonei kaip tokiai; šios veikos turinys yra sunaikinimas, kurio sąmonė imasi savosios atskirybės atžvilgiu.

Taigi šiame vidurkyje sąmonė išsivaduoja nuo veikos ir vartojimo kaip *savosios* veikos ir *savojo* vartojimo; nuo savęs kaip *sau*-esinčio kraštutinumo ji atstumia savosios *valios* esmę ir vidurkiui arba tarnui[6] primeta apsisprendimo

laisvę bei autentiškumą, o kartu ir *kaltę* dėl savo veikos. Šitas tarpininkas tarnauja savo *patarimais* teisingumo klausimuose, nes jis tiesiogiai susiję̨s su nekintančia [esme]. Poelgis, būdamas svetimo sprendimo vykdymas, iš veikos arba *valios* pusės nustoja būti savuoju poelgiu. Tačiau neesmingajai sąmonei dar lieka poelgio *objektinė* pusė, būtent jos darbo *vaisius* ir *vartojimas*. Vadinasi, toji sąmonė juos irgi atstumia nuo savęs ir išsižada tiek savo valios, tiek ir savosios tikrovės, kurią sudaro darbas ir vartojimas; pirma, tos tikrovės ji išsižada kaip pasiektos savojo sąmoningo *savarankiškumo* tiesos, nes ji juda įsivaizduodama ir sakydama tai, kas yra visai svetima ir jai neturi prasmės; antra, tos tikrovės ji išsižada kaip *išorinės nuosavybės*, kažką atiduodama iš to turto, kurį įsigijo savo darbu; trečia, ji išsižada turėto malonumo, vėl visiškai jį pašalindama pasninkais ir kūno marinimu.

Dėl šių momentų — savojo apsisprendimo išsižadėjimo ir nuosavybės bei malonumo atsisakymo — ir galiausiai dėl pozityvaus momento, t.y. užsiėmimo nesuprantamu dalyku, ji iš tiesų ir visiškai iš savęs atima vidinės ir išorinės laisvės, tikrovės kaip savosios *būties-sau* supratimą; ji yra tikra, kad iš tiesų išsižadėjo savojo *„Aš"* ir savo betarpišką savimonę pavertė tam tikru daiktu, tam tikra objektine būtimi. — Savęs išsižadėjimą ji galėjo įtvirtinti tik tokia *tikroviška* auka; juk tik aukoje išnyksta *apgaulė*, glūdinti *vidiniame* pripažinime, pasireiškiančiame padėka, išreiškiama širdimi, nusistatymu, žodžiais, pripažinime, kuris nors ir nustumia nuo savęs visą būties-sau galybę ir ją priskiria dangaus malonei, bet pačiu šiuo nuostūmiu išsaugoja sau išorinį savitumą — nuosavybės pavidalu, kurios ji neišsižada, — ir *vidinį* savitumą — suvokdama apsisprendimą, kurį ji priima pati, ir suvokdama savąjį, jos pačios apibrėžtą turinį, kurio ji neišmainė į svetimą, ją beprasmiškai pripildantį turinį.

Tačiau tikroje aukoje ji nusikratė *būties-savyje* ir savojo nelaimingumo, o kartu sąmonė įveikė veiką, kaip savąją veiką. Tačiau tai, kad šis nusikratymas įvyko *savyje*, yra tam tikra to išprotavimo, kuris yra *savyje-estinti* esmė, kito kraštutinumo veika. Bet tas neesmingojo kraštutinumo paaukojimas kartu buvo ne vienpusiška veika, o apėmė kito kraštutinumo veiką. Juk savosios valios išsižadėjimas negatyvus tik vienu aspektu, *pagal savąją sąvoką* arba *savyje*, bet kartu yra pozityvus; būtent jis yra valios kaip tam tikro „*kito*" teigimas ir, visai apibrėžtai, teigimas valios ne kaip pavienės, o kaip visuotinės valios. Šiai sąmonei toji pozityvi negatyviai nustatytos pavienės valios reikšmė yra kito kraštutinumo valia, kuri — kaip tik todėl, kad jai ji yra kažkas „kita", — atsiveria jai ne pati savaime, o per trečią [grandį], per tarpininką; ji atsiveria kaip patarimas. Todėl *jai* jos valia, žinoma, virsta bendra, *savyje*-estinčia valia, bet *ji pati* sau nėra šita *būtis-savyje;* atsisakymas savo valios kaip *pavienės* valios jai nėra, pagal sąvoką, visuotinės valios pozityvi [esatis]. Lygiai taip pat ir turto bei malonumo išsižadėjimas jai turi tik tą pačią negatyvią reikšmę, ir šitaip jai atsirandanti bendrybė nėra jai jos *savoji veika*. Kaip tas objektiškos [esaties] ir sau-būties *vienis*, kuris glūdi veikos *sąvokoje* ir kuris todėl sąmonei atsiveria kaip esmė ir objektas, — kaip tas vienis jai nėra jos pačios veikos sąvoka, taip, betarpiškai ir jos pačios dėka, jai neatsiveria ir tai, kad tas vienis atsiranda kaip objektas, duotas *jai;* ne, ji paveda tarnui, kaip tarpininkui, pasakyti jai tą patį netgi sudarkytą tikrumą, bylojantį, kad tik *savyje* jos nelaimingumas yra išvirkščias, t.y. jis yra veika, randanti pasitenkinimą savo veikime; kitaip tariant, kad tai yra palaimingas malonumas; kad jos apgailėtina veika *savyje* irgi yra išvirkštinė, t.y. absoliuti veika; kad pagal sąvoką veika tik kaip pavienio [žmogaus] veika apskritai yra veika. Tačiau *jai* pačiai veika ir jos tikroji vei-

ka yra apgailėtina veika, jos malonumas yra skausmas, o jų įveiktis pozityviąja prasme yra tam tikra *anapusybė*. Tačiau tame objekte, kuriame jos veika ir būtis kaip šios *pavienės* sąmonės veika ir būtis jai yra būtis ir veika *savyje*, jai pasirodė *proto*, sąmonės tikrumo, vaizdinys, vaizdinys to, kad ši sąmonė savo atskirybe yra absoliučiai *savyje* ir kad ji yra visa tikrovė.

V. PROTO TIKRUMAS IR TIESA

Suvokusi mintį, kad *pavienė* sąmonė *savyje* yra absoliuti esmė, sąmonė sugrįžta į save. Nelaimingajai sąmonei *būtis-savyje* yra jos pačios *anapusybė*. Tačiau nelaimingosios sąmonės judėjimas realizavo joje tai, kad visiškai išsiskleidusi atskirybė arba atskirybė, kuri yra *tikroji sąmonė*, nustatyta kaip jos pačios *negatyvumas*, t.y. kaip *objektinis* kraštutinumas; kitaip tariant, jos būtis-sau buvo išplėšta iš savęs ir paversta būtimi; šitaip sąmonei pasirodė ir jos *vienis* su ta bendrybe, kuri mums — kadangi įveikta atskirybė yra bendrybė — jau nesti už sąmonės ir kuri joje kaip tokioje yra jos esmė, nes sąmonė šiame savo negatyvume išsaugoja pačią save. Jos tiesa yra tai, kas išprotavime, kuriame kraštutinumai pasirodė absoliučiai atsiskyrę, pasireiškia kaip vidurkis, nekintančiai sąmonei bylojantis, kad atskirybė atsisakė savęs, o atskirybei bylojantis, kad nekintanti [esmė] jai jau nebėra kraštutinumas, o yra su ja sutaikyta. Šis vidurkis yra abu kraštutinumus betarpiškai pažįstantis ir juos siejantis vienis ir jų vienio sąmonė, sąmonei, o kartu ir *sau pačiai*, bylojanti apie šį vienį tai, kad ji yra tikrumas, visa tiesa.

Tai, kad savimonė yra protas (Vernunft), jos ankstesnį negatyvų santykį su kitabūtimi paverčia pozityviu santykiu. Anksčiau savimonei rūpėjo tik jos savarankiškumas ir laisvė; jai rūpėjo išgelbėti ir išsaugoti save sau pačiai pasaulio

arba jos pačios tikrovės, kuri pasirodė jai kaip jos esmės negatyvumas, sąskaita. Tačiau kaip protas, pasitikintis savimi, ji nusiramino pasaulio akivaizdoje ir gali jį pakęsti; juk ji yra tikra tuo, kad ji pati yra realybė; ji tikra, kad visa tikrovė yra ne kas kita, kaip ji pati; jos mąstymas betarpiškai pats yra tikrovė; vadinasi, ji santykiauja su tikrove kaip idealizmas. Kai savimonė save suvokia kaip tik taip, jai atrodo, kad pasaulis jai atsirado tik dabar; iki tol ji nesupranta pasaulio; ji geidžia pasaulio ir jį perdirba; ji pasitraukia iš jo į save ir sau jį sunaikina, o save pačią sunaikina kaip sąmonę — pasaulio kaip esmės sąmonę ir pasaulio niekingumo sąmonę. Tik dabar, kai prarastas jos tiesos kapas, sunaikintas pats jos esmės naikinimas ir sąmonės atskirybė pačiai sąmonei yra savyje absoliuti esmė, ji atveria pasaulį kaip *savąjį* naują tikrovišką pasaulį, kurio išlikimu ji suinteresuota, kaip iki tol ji buvo suinteresuota tik jo išnykimu; juk pasaulio *tvarumas* sąmonei tampa jos *pačios* tiesa ir *esatimi* (Gegenwart); ji yra tikra, kad pasaulyje patiria tik save[7].

Protas yra sąmonė, tikra tuo, kad ji yra visa realybė: šitaip idealizmas išreiškia savąją sąvoką. Kaip sąmonė, *pasirodanti* proto pavidalu, *betarpiškai* savyje turi šį tikrumą, taip ir idealizmas betarpiškai jį išsako: „Aš esu Aš", ta prasme, kad *„Aš"* yra mano objektas ne taip, kaip savimonėje apskritai, ir ne taip, kaip laisvoje savimonėje, t.y. pirmuoju atveju tik kaip *tuščias* objektas apskritai, o antruoju — tik kaip objektas, kuris pasišalina nuo kitų [objektų], dar reikšmingų *šalia* jo, o taip, kad *„Aš"* yra objektas, suvokiantis kieno nors „kito" *nebūtį*, vienintelis objektas, kuris yra visa realybė ir esatis (Gegenwart). Tačiau savimonė yra visa realybė ne tik *sau*, bet ir *savyje* tik dėl to, kad ji *tampa* tokia realybe arba, kitaip tariant, *įrodo*, kad ji yra tokia realybė. Ji įrodo, kad yra tokia, judėdama tuo *keliu*, kur per dialektinį nuomonės, suvokimo ir intelekto judėjimą kitabūtis iš pradžių išnyksta

kaip *būtis-savyje*, o po to — judėdama per sąmonės savarankiškumą viešpatavime ir vergavime, per mintį apie laisvę, per skeptinį išsilaisvinimą ir savyje susidvejinusios sąmonės absoliutaus išsilaisvinimo kovą — kitabūtis, kiek ji yra tik *savimonė*, išnyksta ir *sau pačiai*. Viena po kitos atsivėrė dvi pusės: viena pusė, kurioje esmė arba tiesa sąmonei yra *būties* apibrėžtumas; kita pusė, kurioje esmė arba tiesa yra būties apibrėžtumas *tik sąmonei*. Tačiau abi pusės sueina į vieną tiesą: kad tai, kas *yra*, arba tai, kas yra *savyje*, yra tik tiek, kiek tai yra *sąmonei*, o tai, kas yra *sąmonei*, kartu yra *savyje*. Sąmonė, kuri yra ši tiesa, nuėjo šį kelią ir jį užmiršo, *betarpiškai* pasirodydama kaip protas arba, kitaip tariant, šitas betarpiškai pasirodantis protas pasirodo tik kaip tos tiesos *tikrumas* (Gewißheit). Šitaip protas vien *tikina*, kad jis yra visa realybė, tačiau pats šito nesuvokia; juk anas užmirštas kelias yra šito betarpiškai išreikšto teiginio pagava. Ir lygiai taip pat tam, kuris nenuėjo šio kelio, šis teiginys, kai jis jį girdi tokiu grynu pavidalu — juk konkrečiu pavidalu jis jį išsako pats — yra nesuprantamas.

Tas idealizmas, kuris nenueina minėto kelio, o pradeda šiuo teiginiu, kaip tik todėl yra tik grynas *patikinimas*, nesuprantantis savęs ir negalintis padaryti save suprantamą kitiems. Jis išsako tik *betarpišką tikrumą*, kuris yra priešprieša kitiems betarpiškiems tikrumams, deja, prarastiems aname kelyje. Todėl *šalia* šio tikrumo *patikinimo* tokią pat teisę egzistuoti turi ir tų kitų tikrumų *patikinimai*. Protas remiasi kiekvienos sąmonės *savimone:* „Aš esu Aš"; manasis objektas ir esmė yra *„Aš"*; ir nė viena sąmonė neneigs šitos tiesos. Tačiau šią tiesą grįsdamas būtent taip, protas sankcionuoja kito tikrumo tiesą, būtent tokią: *man esama „kito"*; kažkas „kita" nei *„Aš"* man yra objektas ir esmė arba, kadangi *„Aš"* sau pačiam esu objektas ir esmė, esu toks tik todėl, kad *„Aš"* apskritai atsitraukiu nuo „kito" ir iškylu kaip tikrovė *šalia*

jo. — Tik kai protas kaip *refleksija* išsiveržia iš šito prieštaringo tikrumo, jo tvirtinimas apie save iškyla ne tik kaip tikrumas ir patikinimas, bet ir kaip tiesa; ir jis iškyla ne tik *šalia* kito, o kaip *vienintelė* tiesa. *Betarpiškas proto pasirodymas* yra jo esamybės (Vorhandenseins) abstrakcija; o tos esamybės *esmė* ir *būtis-savyje* yra absoliuti sąvoka, t.y. *judėjimas to, kuo jis tapo.* — Sąmonė įvairiai apibrėš savo santykį su kitabūtimi ar su savo objektu, priklausomai nuo to, ant kokios save suvokiančios pasaulinės dvasios pakopos ji stovi. Kokiu pavidalu sąmonei kaskart *betarpiškai* atsiveria ji pati ir jos objektas ir kaip ji save ir savo objektą apibrėžia, arba kaip ji yra *sau,* priklauso nuo to, kokia jau *yra tapusi* pasaulinė dvasia, ar kokia ji jau yra *savyje.*

Protas yra tikrumas to, kad jis yra visa *realybė.* Bet šitas *„savyje"* arba šita realybė vis dar yra kažkas visiškai bendra; ji yra gryna realybės *abstrakcija.* Tai pirmasis *pozityvumas,* kuris yra savimonė *pati savyje,* duota *sau,* ir todėl *„Aš"* yra tik grynas esinio esmiškumas arba paprasta *kategorija.* Kategorija, kurios reikšmė anksčiau buvo ta, kad ji buvo esinio esmiškumas — neapibrėžiant, ar tai esinys apskritai, ar esinys sąmonės atžvilgiu, — dabar yra esinio *esmiškumas* arba paprastas *vienis* tik kaip mąstanti tikrovė; kitaip tariant, kategorija reiškia tai, kad savimonė ir būtis yra *ta pati* esmė; *ta pati* ne palyginti [su kuo nors], o savyje ir sau. Tik vienpusiškas, prastas (schlechte) idealizmas šį vienį kaip sąmonę vėl perkelia į vieną pusę, o priešingoje pusėje leidžia iškilti tam tikram *„savyje".* — Tačiau ši kategorija arba *paprastas* savimonės ir būties vienis savyje turi *perskyrą;* juk jos esmė pasireiškia kaip tik tuo, kad *kitabūtyje* arba absoliučioje skirtingybėje ji yra betarpiškai lygi sau pačiai. Todėl perskyra *yra,* tačiau ji yra visiškai perregima, tad ji esti kaip tokia perskyra, kuri kartu nėra perskyra. Ji pasireiškia kaip kategorijų *daugeriopumas.* Kadangi idealizmas skelbia, kad *papras-*

tas savimonės *vienis* yra visa realybė, ir šį vienį *betarpiškai* pateikia kaip esmę, nepagaudamas jos kaip absoliučiai negatyvios esmės — o tik tokia esmė pati savyje pasižymi negacija, apibrėžtumu arba perskyra — tai už pirmąjį nesuprantamesnis yra antras teiginys — kad kategorijoje esama *perskyrų* arba *rūšių*. Šis bendras patikinimas, kaip ir patikinimas, kad esama tam tikro *apibrėžto* kategorijų rūšių *skaičiaus,* yra tam tikras naujas patikinimas, kuris visgi pats lemia tai, kad jo jau nebegalima laikyti patikinimu. Juk tai, kad gryname „*Aš*", pačiame gryname intelekte, atsiranda *perskyra,* leidžia nustatyti, kad šiuo atveju atsisakoma *betarpiškumo, patikinimo* ir [paprasto] *suradimo* ir prasideda *sąvokinė pagava* (Begreifen). Tačiau kategorijų daugeriopumą vienu ar kitu būdu vėl suvokti kaip kokį radinį (einen Fund), (pavyzdžiui, remiantis sprendiniais), ir tokiu pavidalu jomis tenkintis faktiškai reiškia daryti gėdą mokslui[8]; juk kur dar intelektas galėtų parodyti būtinybę, jei jis nesugeba to parodyti savyje, grynosios būtinybės stichijoje?

Toliau. Kadangi protui priklauso grynas daiktų esmiškumas, kaip ir jų skirtumas, tai, tiesą sakant, apskritai nebegalima kalbėti apie *daiktus,* t.y. apie kažką tokio, kas sąmonei būtų tik jos pačios negacija. Juk jeigu tos įvairios kategorijos yra grynõsios kategorijos rūšys, tai reiškia, kad ji vis dar yra jų *giminė* arba *esmė,* o ne kažkas, kas joms prieštarauja. Tačiau jose jau esama tos dviprasmybės, kuri pati savaime apima *daugeriopą* kitabūtį grynosios kategorijos atžvilgiu. Iš tikrųjų jos prieštarauja grynajai kategorijai šiuo savo daugeriopumu, ir grynasis vienis turi jas savyje įveikti; dėl to tas vienis *konstituojasi* kaip *negatyvus* perskyrų *vienis*. Tačiau kaip *negatyvus* vienis jis lygiai taip pat išstumia *perskyras* kaip tokias, kaip ir aną pirmąjį *betarpiškąjį* gryną vienį kaip tokį, ir yra *atskirybė* — nauja kategorija, kuri yra išstumianti sąmonė, t.y. sąmonė, pagaunanti tai, kad jai duo-

ta *kažkas „kita"*. Atskirybė yra kategorijos perėjimas nuo savosios sąvokos prie tam tikros *išorinės* realybės, grynoji *schema*, kuri yra ir sąmonė, ir — dėl to, kad ji yra atskirybė ir išskiriantis „vienetas" — užuomina apie „kitą". Bet tas šios kategorijos „kitas" yra tik *kitos pirmosios kategorijos*, t.y. *grynasis esmiškumas* ir *grynoji perskyra;* ir joje, t.y. būtent nustatytame „kitame" arba pačiame tame „kitame", sąmonė lygiai taip pat yra ji pati. Kiekvienas iš šių skirtingų momentų nurodo kitą; tačiau tuo pat metu sąmonė per juos nepasiekia kitabūties. Grynoji kategorija nurodo rūšis, kurios pereina į negatyvią kategoriją arba į atskirybę; bet pastaroji atstumia atgal, prie rūšių; ji pati yra grynoji sąmonė, kuri kiekvienoje iš šių rūšių sau lieka tas aiškus vienis su savimi, tačiau toks vienis, kuris lygiai taip pat susaistytas „kito", kuris būdamas išnyko, o išnykęs vėl buvo atgaivintas.

Dabar mes matome, kad grynoji sąmonė nustatyta dvejopai: viena vertus, kaip neramus *klaidžiojimas,* pereinantis visus savo momentus, kuriuose neryškiai matosi kitabūtis, įveikianti save pagavoje; kita vertus, priešingai, kaip *ramus,* savąja tiesa tikras *vienis*. Šiam vieniui minėtasis judėjimas yra *„kitas";* bet tam judėjimui „kitas" yra tas ramus vienis; šitaip sąmonė ir objektas keičia vienas kitą šiuose abipusiuose apibrėžtumuose. Vadinasi, sąmonė sau yra tai tas klaidžiojantis ieškojimas, o jos objektas — *grynasis „savyje"* ir esmė, tai ji yra sau paprasta kategorija, o jos objektas — perskyrų judėjimas. Bet sąmonė kaip esmė pati yra viso to pereidinėjimo iš savęs kaip paprastos kategorijos į atskirybę ir objektą procesas, o kartu šio proceso stebėjimas, objekto kaip tam tikros skirtingybės įveika, jo *pasisavinimas* ir pareiškimas, kad ji yra tikrumas to, jog ji yra visa tikrovė — ir kaip ji pati, ir kaip jos objektas.

Jos pirmoji paraiška yra tik tas abstraktus, tuščias žodis, skelbiantis, kad visa priklauso *jai*[9]. Juk vien tik tikrumas, kad ji yra visa realybė, yra grynoji kategorija. Šį pirmąjį objekte

save atpažįstantį protą išreiškia tas tuščias idealizmas, kuris suvokia protą tik tokį, koks jis sau yra iš pradžių, ir kuris įsivaizduoja, kad bet kokioje būtyje parodydamas šitą grynąjį sąmonės *„mano“* (in allem Sein dieses reine *Mein* des Bewußtseins) ir tardamas, kad daiktai yra tik pojūčiai ar vaizdiniai, šį *„mano“* jis parodė kaip išbaigtą realybę. Todėl kartu jis turi būti absoliutus empirizmas, nes tam, kad tas tuščias *„mano“* būtų *užpildytas*, t.y. kad jis būtų išskaidytas, kažkaip išskleistas ir įformintas, jo protui reikalingas tam tikras išorinis postūmis, kuriame esą glūdi juslinės pagavos arba įvaizdinimo *daugeriopumas*. Todėl šis idealizmas tampa toks pat prieštaringas ir dviprasmiškas, kaip ir skepticizmas; skirtumas yra tik tas, kad skepticizmas išreiškia save negatyviai, o idealizmas — pozityviai. Tačiau šis idealizmas lygiai taip pat nesuderina savo prieštaraujančių minčių apie grynąją sąmonę kaip visą realybę, o be to, ir minčių apie išorinį postūmį arba juslinę pagavą ir įvaizdinimą kaip tokią pat realybę; ne, jis blaškosi iš vienos pusės į kitą, nuo vieno prie kito ir patenka į prastą, t.y. į juslinę begalybę. Kadangi protas yra visa realybė tik kaip abstraktus *„mano“*, o *„kita“* jam yra *abejinga svetimybė,* tai šitaip nustatytas kaip tik toks protinis žinojimas apie *„kita“*; šis žinojimas pasirodė kaip *nuomonė, suvokimas* ir kaip *intelektas,* pagaunantis numanomą ir suvokiamą dalyką. Tuo pat metu paties to idealizmo sąvoka tvirtinama, kad toks žinojimas nėra tikras žinojimas, nes tik apercepcijos vienis yra žinojimo tiesa. Taigi šio idealizmo grynasis protas, kad pasiektų tą *„kitą“*, kuris jam *esmingas,* t.y. jam pasirodo kaip *„savyje“*, tačiau kurio šis protas savyje neturi, pats sugrįžta prie to žinojimo, kuris nėra tiesos žinojimas; šitaip tas protas sąmoningai ir noriai pasmerkia save netikram žinojimui ir negali nusikratyti tos nuomonės ir to suvokimo, kurie jam pačiam nėra tiesa. Jis esti betarpiškame prieštaravime, kaip esmę teigdamas kažkokį su-

dvejintą, tiesiog prieštaringą dalyką — *apercepcijos vienį*, o kartu *daiktą*, kuris, kad ir kaip būtų vadinamas — *išoriniu postūmiu, empirine* esme, *juslumu* ar *daiktu savaime* — savo sąvoka lieka toji pati svetimybė minėtam [apercepcijos] vieniui.

Šis idealizmas patenka į tą prieštaravimą, nes kaip tiesą jis įtvirtina *abstrakčią* proto *sąvoką;* todėl jam lygiai taip pat betarpiškai atsiranda realybė kaip tokia, kuri, priešingai, nėra proto realybė, nors protas tuo tarpu kartu turėtų būti visa realybė; toks protas pasirodo kaip neramus ieškojimas, kuris skelbia, kad pačiu ieškojimu tiesiog neįmanoma pasiekti pasitenkinimo, susijusio su atradimu. — Tačiau tikrasis protas nėra toks nenuoseklus; pasiekdamas *tikrumą*, kad jis yra visa realybė, šia *sąvoka* jis įsisąmonina, kad kaip *tikrumas*, kaip *„Aš"*, jis dar nėra tikroji realybė. Ir jis siekia savąjį tikrumą pakylėti iki tiesos ir užpildyti *tuščiąjį „mano"*.

A. Stebintis protas

Dabar mes matome, kad ši sąmonė, kuriai būtis (das Sein) turi reikšmę kaip priklausanti jai (des Seinen), nors vėl įeina į nuomonę ir suvokimą, tačiau įeina ne kaip į kokio nors tik *„kito"* tikrumą, o būdama tikra, kad tas „kitas" yra ji pati. Anksčiau jai tik *nutikdavo* taip, kad ji daikte kai ką suvokdavo ir *patirdavo;* dabar ji pati atlieka stebėjimus ir siekia patyrimo. Nuomonė ir suvokimas, kurie mums save įveikė anksčiau, dabar sąmonės įveikiami ir jai pačiai; protas siekia *žinoti* tiesą, surasti kaip sąvoką tai, kas nuomonei ir suvokimui yra daiktas, t.y. daiktiškume surasti tik savo paties sąmonę. Todėl dabar protas išreiškia bendrą *interesą* pasauliui, nes jis yra tikras tuo, kad esti pasaulyje ar kad esatis (Gegenwart) yra protinga. Jis ieško savojo „kito", žinodamas, kad tame „kitame" turi ne ką kita, kaip patį save; jis ieško tik savosios begalybės.

Iš pradžių tik nujausdamas save tikrovėje arba apskritai žinodamas, kad tikrovė yra *„jo"*, šiuo požiūriu protas visiškai užvaldo jam garantuotą nuosavybę ir visose aukštumose bei visose gelmėse įspaudžia savo suvereniteto ženklą. Tačiau šitas paviršutiniškas „mano" nėra jo galutinis siekis; džiaugsmas, kurį sukelia šitas visuotinis užvaldymas, proto nuosavybėje susiduria ir su svetimu „kitu", kurio nėra pačiame abstrakčiame prote. Protas jaučiasi esąs gilesnė esmė, nes grynasis *„Aš" yra* ir privalo reikalauti, kad skirtumas, t.y. *įvairialypė būtis,* pati pasirodytų kaip priklausanti jam, kad jis žvelgtų į save kaip į *tikrovę* ir surastų save kaip akivaizdžią formą ir daiktą. Bet jeigu protas išnaršytų visus daiktų vidurius ir perpjautų visas jų gyslas, kad iš ten galėtų išsiveržti ir pasirodyti sau pačiam, jis nepasiektų šitos laimės, o iš pradžių turėtų išsipildyti savyje, kad po to galėtų patirti visą savo pilnatvę.

Sąmonė *stebi;* t.y. protas nori surasti save ir disponuoti savimi kaip esinčiu objektu, kaip *tikroviška, jusliškai-akivaizdžia* esatimi. Tiesa, šį stebėjimą atliekanti sąmonė mano ir sako, kad ji nori patirti *ne pačią save,* bet priešingai, *daiktų kaip daiktų* esmę. Kad ši sąmonė šitaip mano ir sako, nulemta to, kad ji *yra* protas, tačiau protas kaip toks jai dar nėra objektas. Jeigu ji žinotų, kad protas yra ir daiktų, ir jos pačios esmė ir kad jam būdingu pavidalu protas gali egzistuoti tik sąmonėje, tai ji, priešingai, nusileistų į savąją gelmę ir ieškotų jo ten, o ne daiktuose. Jeigu ji rastų protą toje gelmėje, tada jis vėl būtų nukreiptas į tikrovę, kad joje stebėtų savo juslinę išraišką, bet kartu tą išraišką iš esmės traktuotų kaip *sąvoką*. Protas, kai jis *betarpiškai* pasirodo kaip sąmonės tikrumas, kad ji yra visa realybė, savąją realybę traktuoja kaip *būties betarpiškumą* ir lygiai taip pat *„Aš"* vienį su ta objektine esme — kaip *betarpišką vienį,* kuriame protas dar neatskyrė ir vėl nesujungė būties ir *„Aš"* momentų arba, kitaip tariant,

kurio jis dar nepažino. Todėl kaip stebinti sąmonė protas eina prie daiktų, manydamas, kad iš tikrųjų jis juos suvokia kaip juslinius daiktus, sudarančius priešpriešą tam *„Aš"*; tačiau jo tikroji veika prieštarauja šiai nuomonei; juk jis *pažįsta* daiktus, jų juslumą jis paverčia sąvokomis, t.y. kaip tik būtimi, kuri kartu yra *„Aš"*, mąstymą tuo pat metu paverčia būtį turinčiu mąstymu, arba būtį — mąstoma būtimi, ir faktiškai tvirtina, kad daiktai turi tiesą tik kaip sąvokos. Šiuo atveju stebinčiai sąmonei atsiveria tik tai, kas yra *daiktai*, o mums atsiveria tai, kas yra *ji pati;* bet jos judėjimo rezultatas bus tas, kad sau pačiai ji taps tuo, kas ji yra savyje.

Stebinčio proto *veiką* reikia panagrinėti jo judėjimo momentų atžvilgiu ir nustatyti, kaip protas traktuoja gamtą, dvasią ir pagaliau gamtos bei dvasios santykį kaip juslinę būtį ir kaip jis ieško savęs kaip būtį turinčios tikrovės.

a. Gamtos stebėjimas

Kai nemąstanti sąmonė pareiškia, kad stebėjimas ir patyrimas yra tiesos šaltinis, tai jos žodžiai gali skambėti taip, kad, girdi, ji privalanti turėti reikalą tik su skonio, uoslės, lytėjimo, klausos ir regos pojūčiais; uoliai siūlydama skonio, uoslės ir t.t. pojūčius, ji užmiršta pasakyti, kad iš tikrųjų ji tuo pat metu jau iš esmės apibrėžė šito pojūčio objektą, ir šitas apibrėžtumas jai reikšmingas bent jau tiek, kiek ir tas pojūtis. Ir ji tuojau pat pripažins, kad jai apskritai svarbu ne tik suvokimas, ir nesutiks, kad stebėjimu galima laikyti, pavyzdžiui, suvokimą, kad šis lenktinis peiliukas guli šalia šios tabokinės. Tai, kas suvokiama, privalo turėti bent jau tam tikros *bendrybės,* o ne *juslinio „šito"* reikšmę.

Taigi ši bendrybė iš pradžių yra tik tai, kas *lieka lygu sau;* jos judėjimas yra tik monotoniškas to paties veiksmo pasikartojimas. Sąmonė, kiek objekte ji randa tik *bendrybę* arba *abstraktų* „mano", privalo *pati* prisiimti tikrąjį objekto judė-

jimą; dar nebūdama intelektine objekto pagava, ji turi būti bent jau jo atmintimi, kuri bendrybės pavidalu išreiškia tai, kas tikrovėje duota tik atskirybės pavidalu. Šis paviršutiniškas ištraukimas iš atskirybės ir lygiai tokia pat paviršutiniška bendrybės forma, kai juslinis esinys yra tik pagaunamas, pats savyje netapdamas bendrybe, — šis daiktų *aprašymas* dar nėra judėjimas pačiame objekte; ne, šis judėjimas yra tik aprašyme. Objektas, koks jis aprašytas, kaip tik todėl nebeįdomus; jei aprašytas vienas objektas, reikia imtis kito ir nuolat tęsti paieškas, siekiant, kad aprašymas nenutrūktų. Jei toliau nebėra taip lengva rasti naujų *vientisų* daiktų, tai reikia sugrįžti prie jau surastųjų, juos dalyti, skaidyti ir juose aptikti dar kitas daiktiškumo ypatybes. Šiam nenuilstančiam, neramiam instinktui niekada negali trūkti medžiagos; atrasti kokią nors naują, nepaprastą rūšį ar net naują planetą, kuriai — nors ji ir yra individas — būdinga bendrybės prigimtis — tai gali būti tik laimės kūdikių dalia. Tačiau ribos to, kas *išsiskiria* kaip dramblys, ąžuolas, auksas, kas yra *giminė* ir *rūšis*, per daugelį pakopų pereina į begalinį chaotiškai išblaškytų gyvūnų ir augalų, kalnų uolienų arba metalų, žemių ir t.t., pasirodančių tik taikant jėgą ir meną, *išsiskaidymą*. Šioje neapibrėžtos bendrybės karalystėje, kur ypatingybė vėl priartėja prie išsiskaidymo į pavienius esinius (Vereinzelung), o tai šen, tai ten visiškai išsiskaido, esama neišsemiamų atsargų stebėjimui ir aprašinėjimui. Bet čia, kur stebinčiai sąmonei atsiveria neaprėpiamas laukas, ant bendrybės ribos vietoje neišmatuojamo turtingumo ji gali rasti tik gamtos ir savosios veikos ribą; ji jau nebegali žinoti, ar nėra tik atsitiktinumas tai, kas atrodo kaip būtis-savyje. O kas paženklinta chaotiškumo arba nesubrendimo, silpnumo arba iš elementaraus neapibrėžtumo tik ką išsiritusio darinio antspaudu, negali pretenduoti net į tai, kad būtų aprašinėjama.

Nors šitaip ieškant ir aprašinėjant atrodo, kad turima reikalo su daiktais, mes matome, kad faktiškai nesitenkinama *jusliniu suvokimu*, o tai, pagal ką daiktai *pažįstami*, yra svarbiau, negu likusi masė juslinių savybių, kurių, tiesa, pats daiktas negali neturėti, tačiau kurių sąmonė nusikrato. Dėl šios *esmingumo* ir *neesmingumo* perskyros iš juslinio išsibarstymo iškyla sąvoka, ir šitaip pažinimas parodo, kad jam mažų mažiausia tiek pat esminga turėti reikalo su *pačiu savimi*, kaip ir su daiktais. Susidurdamas su šiuo dvejopu esmingumu, jis pradeda abejoti, ar tai, kas esminga ir būtina *pažinimui*, būdinga ir *daiktams*. Viena vertus, *požymiai*, kuriais remdamasis daiktus jis atskiria vieną nuo kito, turi tarnauti tik pažinimui; bet, kita vertus, pažinta turi būti ne tai, kas daiktuose neesminga, o tai, kam padedant jie patys *išsiveržia* iš būties apskritai bendrojo kontinuumo, *atsiskiria* nuo „kito" ir esti *sau*. Požymiai turi ne tik iš esmės sietis su pažinimu, bet kartu privalo būti esminiais daiktų apibrėžtumais, o dirbtinė sistema turi atitikti pačios gamtos sistemą ir išreikšti tik pastarąją. Visa tai būtinai kyla iš proto sąvokos, o jo instinktas (kadangi stebėjimo vyksme protas elgiasi tik instinktyviai) ir savo sistemose pasiekė tą vienį, kur patys proto objektai yra kaip tik tokie, kad jiems būdingas tam tikras esmingumas arba *būtis-sau*, ir jie nėra tik šios *akimirkos* arba šito *„čia"* atsitiktinumas. Pavyzdžiui, gyvulių skiriamieji požymiai nustatomi pagal nagus ir dantis; juk iš tikrųjų ne tik pažinimas vieną gyvulį šitaip *skiria* nuo kito, bet ir pats gyvulys šitaip save *atskiria:* naudodamasis šiuo ginklu, jis išsaugoja save *sau* ir išsiskiria iš bendrybės. Priešingai, augalas nepasiekia *būties-sau*, o tik prisiliečia prie individualumo ribos; todėl jis suvokiamas ir išskiriamas ant šios ribos, kur jis atskleidžia *susidvejinimo* į lytis regimybę. O tai, kas stovi dar žemiau, pats jau nebegali savęs atskirti nuo kito, bet pranyksta, pereidamas į priešybę. *Rymanti būtis* ir *santykinė*

būtis patenka į tarpusavio vaidą; daiktas, sueinantis į santykį, yra kažkas kita nei rymantis daiktas, tuo tarpu individas, priešingai, yra tai, kas per santykį su kitu išsaugoja save. Tačiau tai, kas to nesugeba ir *chemiškai* tampa kažkuo kitu, nei yra *empiriškai*, sutrikdo pažinimą ir įstumia jį į tą patį vaidą, dėl kurio kyla problema, ar pažinimas turi laikytis vienos, ar kitos pusės, nes pats daiktas nėra tai, kas lieka lygu sau, ir tos pusės jame atsiskiria.

Taigi tokiose sistemose, kur bendrybė lieka lygia sau esatimi, toji esatis reikšminga tuo, kad ji lieka lygi sau tiek pažinime, tiek pačiuose daiktuose. Tačiau šitas išplitimas *lygiais sau liekančių apibrėžtumų*, kiekvienas iš kurių ramiai nubrėžia savo plėtros liniją ir užima erdvę, kad galėtų įsitvirtinti, — šitas išplitimas lygiai taip pat esmingai pereina į savo priešybę, į šių apibrėžtumų chaosą; juk požymis, bendras apibrėžtumas, yra priešybių, apibrėžties ir to, kas yra savyje bendra, vienybė; vadinasi, jis turi išsiskaidyti į šią prieštarą. Ir dabar, jei, viena vertus, apibrėžtumas įveikia bendrybę, kuri yra jo esmė, tai, kita vertus, priešingai, bendrybė lygiai taip pat išsaugoja savo viešpatavimą apibrėžtumui, jį nustumia iki jo ribos, ten sumaišo jo perskyras ir esmingus momentus. Stebėjimas, kuris tuos momentus stropiai skyrė ir manė, kad jie yra kažkas tvaraus, mato, jog vienas principas persipina su kitu, kad atsiranda perėjimai ir painiava ir kad čia susiję tai, kas iš pradžių stebėjimo buvo traktuojama kaip visiškai atskira, ir atsiskyrę tai, kas buvo jo susieta; todėl stebėjimas, tvirtai besilaikantis ramios, sau lygia liekančios būties, turi pamatyti, kad kaip tik čia, jo nustatomuose bendriausiuose apibrėžimuose (pavyzdžiui, kokius esminius požymius turi gyvulys, augalas) iš jo išsityčioja pavyzdžiai, kurie atima iš jo kiekvieną apibrėžtumą, nutildo bendrybę, iki kurios jis pakilo, ir jį vėl paverčia nemąstančiu stebėjimu bei aprašinėjimu.

Vadinasi, šitoks stebėjimas, apsiribojantis paprasta esatimi arba juslinį išsibarstymą apribojantis bendrybe, pamato, kad jo objektas *supainioja jo principą*, nes tai, kas apibrėžta, pagal savo prigimtį privalo prarasti save savo priešybėje; todėl protas, priešingai, nuo *inertiško* apibrėžtumo, pasižyminčio tariamu pastovumu, turi pereiti prie jo stebėjimo ir nustatyti, koks jis yra iš tiesų, t.y. jį *redukuoti į santykį su tuo, kas yra jo priešybė.* Tai, kas buvo pavadinta esminiais požymiais, yra *rymantys* apibrėžtumai, tuo pavidalu, kuriuo jie išreiškiami ir pagaunami kaip *paprasti* apibrėžtumai, neparodantys to, kas sudaro jų prigimtį, t.y. to, kad jie yra save į save sugrąžinančio (sich in sich zurücknehmenden) judėjimo nykstantys *momentai*. Kadangi dabar proto instinktas pasiekia tokį tašką, kur pradeda ieškoti apibrėžtumo, atitinkančio jo prigimtį, pasireiškiančią tuo, kad ji esmingai nesti sau, o pereina į priešybę, tai jis ieško, orientuodamasis į *dėsnį* ir dėsnio *sąvoką;* tiesa, jis orientuojasi į juos kaip į *būtį turinčią* tikrovę, tačiau ši tikrovė faktiškai jam išnyks, ir dėsnio pusės taps grynaisiais momentais arba abstrakcijomis, todėl dėsnis pasirodo sąvokos, kuri savyje sunaikino abejingą juslinės tikrovės esatį, prigimtyje.

Stebinčiai sąmonei *dėsnio tiesa glūdi patyrime,* kuris įtikina, kad *juslinė būtis esti sąmonei,* o ne savyje ir sau pačiai. Bet jeigu dėsnio tiesa neglūdi sąvokoje, tai jis yra kažkas atsitiktina, bet nepasižymi būtinybe; tad iš tikrųjų jis nėra dėsnis. Tačiau tai, kad dėsnis iš esmės esti kaip sąvoka, ne tik neprieštarauja tam, kad jis atsiveria stebėjimui; ne, dėl to dėsnis veikiau pasižymi būtina *esatimi* ir atsiveria stebėjimui. Bendrybė, kaip *proto bendrybė* (Vernunftallgemeinheit), yra bendra ir ta prasme, kuri būdinga sąvokai, ir pasireiškia tuo, kad bendrybė pasirodo *sąmonei* kaip akivaizdi ir tikroviška ar kad sąvoka pasirodo daiktiškumo ir juslinės būties pavidalu, tačiau dėl to nepraranda savo prigimties ir nenupuola

į inertišką pastovumą arba į abejingą seką. Tai, kas turi visuotinę reikšmę (allgemein gültig ist), kartu yra tai, kas visuotinai galioja (allgemein geltend); tai, kas *turi* būti, *yra* ir iš tikrųjų, o tai, kas tik *turi* būti, bet *nėra*, nepasižymi tiesa. Proto instinktas savo ruožtu visai pagrįstai ir tvirtai laikosi šito ir nesileidžia suklaidinamas mintinių dalykų, kurie tik *turi* būti, ir privalo pasižymėti tiesa kaip *privalėjimas*, nors su jais jau nebūtų susidurta jokiame patyrime; lygiai taip pat jis nesileidžia suklaidinamas hipotezių ir visokių kitokių neišsenkančio privalėjimo (eines perennierenden Sollens) neregimybių; juk protas kaip tik yra tikrumas tuo, kad jis apima realybę, ir tai, kas sąmonei neegzistuoja kaip savaiminga esmė (Selbstwesen), t.y. tai, kas nesireiškia, jai yra visiškas niekis.

Teisybė, toji aplinkybė, kad dėsnio tiesa kaip esminė *realybė* šitai prie stebėjimo pasiliekančiai sąmonei vėl tampa sąvokos ir bendrybės-savyje *priešybe* arba kad toks dėsnis, kaip sąmonės dėsnis, sąmonei nėra proto esmė, lemia tai, kad sąmonė mano, jog šitaip į ją įsibrauna kažkas *svetima*. Tačiau ji paneigia šią savo nuomonę veiksmu, kuriuo savąją bendrybę ji pati suvokia ne ta prasme, kad *visi pavieniai* jusliniai daiktai turėtų jai demonstruoti dėsnio pasireiškimą, ir šitaip būtų galima įtvirtinti jo tiesą. Kad tvirtintum, jog akmenys, pakelti nuo žemės ir paleisti, krenta, visai nereikia, kad šis bandymas būtų atliktas su visais akmenimis; gal bus pasakyta, kad tai reikėtų išbandyti su labai dideliu skaičiumi akmenų, ir po to *pagal analogiją* būtų galima prieiti labai tikėtiną ar visai pagrįstą išvadą, apimančią visus kitus akmenis. Tačiau analogija ne tik neduoda jokio pakankamo pagrindo, bet dėl savo prigimties taip dažnai paneigia pačią save, kad netgi priešingai — analogija neleidžia prieiti jokios išvados, apimančios tai, apie ką galima spręsti pagal analogiją. *Tikimybė*, į kurią būtų galima redukuoti analogi-

jos rezultatą, *tiesos* požiūriu yra vienoda, nesvarbu, ar ji būtų didesnė, ar mažesnė; kad ir kokia ji būtų didelė, palyginti su tiesa ji yra niekas. Bet proto instinktas tokius tikimybiškus dėsnius iš tikrųjų priima kaip tiesą, ir tik jų būtinybės, kurios jis nepažįsta, atžvilgiu jis nubrėžia šį skirtumą ir paties dalyko tiesą nužemina iki tikimybės, kad nužymėtų tą netobulą būdą, kuriuo tiesa atsiveria sąmonei, dar nepasiekusiai grynosios sąvokos įžvalgos; juk bendrybė duota dar tik kaip *paprasta betarpiška* bendrybė. Bet kartu dėl šios bendrybės dėsnis sąmonei pasirodo kaip tiesa; kad akmuo krenta, jai yra tiesa todėl, kad akmuo jai yra *sunkus*, t.y. todėl, kad sunkis *savyje ir sau* yra esminis akmens santykis su žeme, pasireiškiantis kritimu. Vadinasi, patyrimas sąmonei duoda dėsnio *būtį*, bet lygiai taip pat jis duoda ir [dėsnio] sąvoką, ir tik dėl šių *abiejų aplinkybių*, kai jos imamos drauge, dėsnis sąmonei yra tiesa; dėsnis galioja kaip dėsnis todėl, kad jis pasirodo reiškinyje, o pats savyje kartu yra sąvoka.

Kadangi dėsnis *pats savyje kartu yra sąvoka*, šiai sąmonei proto instinktas yra būtinas, tačiau nežinodamas, kad šito nori, jis siekia dėsnį ir jo momentus *išgryninti iki sąvokos*. Jis atlieka bandymus su dėsniu. Tuo pavidalu, kuriuo dėsnis pasirodo iš pradžių, jis pasirodo kaip negrynas, apgaubtas paviene jusline būtimi, o sąvoka, sudaranti jo prigimtį, pasirodo pasinėrusi į empirinę medžiagą. Atlikdamas bandymus, proto instinktas siekia nustatyti, kokie bus padariniai esant vienoms arba kitoms aplinkybėms. Dėl to atrodo, kad dėsnis dar labiau panardintas į juslinę būtį; tačiau ne, juslinė būtis jame pranyksta. Vidinė šio tyrinėjimo reikšmė yra ta, kad šitaip randamos grynos *dėsnio sąlygos*; o tai reiškia tik tai (nors sąmonė, kuri šitaip teigia, ir manytų, kad ji sako visai ką kita), kad dėsnis visiškai perkeliamas į sąvokos pavidalą ir *visi jo momentų ryšiai su apibrėžta būtimi nutraukia-*

mi. Pavyzdžiui, neigiama elektra, kuri iš pradžių pasirodo, tarkime, kaip *dervos* elektra, o teigiama — kaip *stiklo* elektra, per bandymus visiškai praranda tokią prasmę ir tampa tik *teigiama* ir *neigiama* elektra, kiekviena iš kurių jau nebepriklauso kokiai nors atskirai daiktų rūšiai, ir jau nebegalima sakyti, kad esama tokių kūnų, kurie pasižymi teigiamu elektringumu, ir tokių, kurie pasižymi neigiamu elektringumu. Lygiai taip pat ir rūgšties bei šarmo santykis ir jų judėjimas vienas kito atžvilgiu konstituoja dėsnį, kur šios priešybės pasirodo kaip kūnai. Tačiau šitie atsiskyrę daiktai nėra tikroviški; juos atskirianti jėga negali sutrukdyti jiems vėl tuoj pat susijungti (in einer Prozeß wieder einzutreten), nes jie yra tik šitas santykis. Jie negali egzistuoti kiekvienas sau kaip dantis arba nagas, į kuriuos būtų galima parodyti. Tai, kad jų esmė yra betarpiškai pereiti į neutralų produktą, jų *būtį* daro savyje įveiktą arba bendrybišką, ir rūgštis bei šarmas pasižymi tiesa tik kaip *bendrybė*. Taigi, kaip stiklas ir derva gali pasižymėti ir pozityviu, ir negatyviu elektringumu, taip rūgštis ir šarmas nėra susiję su viena ar kita *tikrove* kaip savybės, bet kiekvienas daiktas tik *reliatyviai* yra rūgštus arba šarminis; tai, kas atrodo esąs aiškus šarmas arba rūgštis, vadinamosiose sinsomatijose gauna priešingą reikšmę kito atžvilgiu. — Šitaip bandymų rezultatas pašalina momentus arba pagavas (Begeistungen) kaip apibrėžtų daiktų savybes ir predikatus atpalaiduoja nuo jų subjektų. Šitie predikatai, kokie jie yra iš tiesų, randami tik kaip bendrybės; dėl šio savarankiškumo jie vadinami *materijomis,* kurios nėra nei kūnai, nei savybės, ir visai pagrįstai vengiama deguonį ir t.t., teigiamą ir neigiamą elektrą, šilumą ir t.t. vadinti kūnais.

Priešingai, *materija* yra ne *esintis daiktas,* o būtis, kaip *bendrybiška* būtis, arba būtis sąvokos pavidalu. Protas, kuris vis dar yra instinktas, nustato šį teisingą skirtumą, nors ir nesuvokia, kad, dėsnį išbandydamas visokeriopa jusline būtimi,

kaip tik šitaip pašalina tik jo juslinę būtį ir kad kai jo momentus jis pagauna kaip *materijas,* jų esmiškumas jam yra tapęs bendrybe, ir šitaip nusakomas kaip nejuslinis juslumas, kaip bekūnė ir vis dėlto objektinė būtis.

Dabar pažvelkime, kaip proto instinktui pasikeičia jo rezultatas ir kokiu nauju pavidalu čia pasirodo jam būdingas stebėjimas. Mes matome, kad šios eksperimentuojančios sąmonės tiesa yra grynas dėsnis, atsipalaidavęs nuo juslinės būties, kad dėsnis yra *sąvoka,* kuri, būdama juslinėje būtyje, tačiau joje judėdama savarankiškai ir nevaržomai, panardinta į ją kaip nuo jos nepriklausanti ir yra *paprasta* sąvoka. Tai, kas iš tiesų yra *rezultatas* ir *esmė,* dabar pats iškyla prieš šią sąmonę, bet iškyla kaip objektas, ir būtent — kadangi jis kaip tik šiai sąmonei nėra *rezultatas* ir niekaip nesisieja su ankstesniu judėjimu — kaip *ypatingas* objektas, o šios sąmonės santykis su šiuo objektu pasirodo kaip kitos rūšies stebėjimas.

Toks objektas, kuriame procesas pasireiškia sąvokos *paprastumu,* yra tai, kas *organiška.* Jis yra tas absoliutus *takumas,* kuriame ištirpdytas apibrėžtumas, kuris leistų jam būti tik *kitam.* Neorganinio daikto esmė yra apibrėžtumas, ir dėl to toks daiktas tik kartu su kokiu nors kitu daiktu sudaro sąvokos momentų pilnatvę ir todėl pranyksta, pradėdamas judėti; tuo tarpu organinėje esmėje, priešingai, visi apibrėžtumai, dėl kurių ji atsiveria kitam, pavaldūs organiniam, paprastam vieniui; nė vienas apibrėžtumas nepasirodo kaip esminis apibrėžtumas, kuris laisvai santykiautų su kitu; ir todėl organinė esatis išsaugoja save per patį savo santykį.

Tos *dėsnio pusės,* į kurių stebėjimą dabar nukreiptas proto instinktas, kaip paaiškėjo iš šio apibrėžtumo, pirmiausia yra *organinė* gamta ir *neorganinė* gamta bei jų tarpusavio santykis. Neorganinė gamta organinei gamtai yra kaip tik jos *paprastai sąvokai* priešinga laisvė, būdinga *atsipalaidavusiems*

apibrėžtumams, kuriuose *tuo pat metu ištirpdyta* individuali prigimtis ir iš kurių tolydumo ji *tuo pat metu išsiskiria* ir esti *sau*. Oras, vanduo, žemė, zonos ir klimatas yra tokios bendros stichijos, kurios sudaro neapibrėžtą paprastą individualybių esmę ir kuriose tos individualybės kartu yra reflektuotos į save. Nei individualybė nėra tiesiog būtis savyje ir sau, nei stichijos; savarankiškoje laisvėje, kurioje jos pasirodo stebėjimui viena kitos atžvilgiu, kartu jos santykiauja kaip *esminiai ryšiai*, bet santykiauja taip, kad abiejų savarankiškumas ir abejingumas viena kitos atžvilgiu vyrauja ir tik iš dalies pereina į abstrakciją. Vadinasi, čia esama dėsnio, kaip kokios nors stichijos santykio su organinės esaties susidarymu; tai organinei esačiai, viena vertus, stovi priešpriešiais stichiška būtis, o kita vertus, šią būtį toji esatis parodo savąja organine refleksija. Tačiau tokie *dėsniai*, kad, girdi, gyvūnai, priklausantys oro stichijai, pasižymi paukščių savybėmis, priklausantys vandens stichijai, pasižymi žuvų savybėmis, kad šiaurėje gyvenantys žvėrys turi tankų kailį ir t.t., iškart pasirodo esą skurdūs ir neatitinkantys organinio pasaulio įvairovės. Be to, kad organinė laisvė iš šių apibrėžtumų moka vėl atimti jų formas ir kiekvienamę žingsnyje neišvengiamai pateikia išimtis iš tokių dėsnių ar taisyklių, kad ir kaip jos būtų vadinamos, netgi tais atvejais, kurie apimami tų taisyklių, — be viso to, tai yra toks paviršutiniškas apibrėžimas, kad net jų būtinybės išraiška negali būti kitokia ir dėsnio neiškelia už *didžiosios įtakos* ribų; ir šiuo atveju neaišku, kas iš tikrųjų pavaldu šiai įtakai, o kas ne. Tokie organinės esaties ryšiai su stichijomis kaip tik todėl tikrai negali būti vadinami *dėsniais*, nes, kaip minėta, toks ryšys savo turiniu, viena vertus, neapima organinės esaties masto, o kita vertus, ir paties ryšio momentai lieka abejingi vienas kitam ir neišreiškia jokios būtinybės. Rūgšties sąvokoje glūdi bazės *sąvoka*, panašiai kaip teigiamos elektros sąvokoje

glūdi neigiamos elektros sąvoka; tačiau kad ir kaip dažnai pasitaikytų tankaus kailio ir šiaurės ar žuvų sandaros ir vandens, paukščių sandaros ir oro derinys, šiaurės sąvoka neapima tankaus kailio sąvokos, jūros sąvoka neapima žuvų sandaros sąvokos, oro sąvoka neapima paukščių sandaros sąvokos. Dėl šios abiejų pusių laisvės viena kitos atžvilgiu esama žemėje gyvenančių gyvūnų, kurie pasižymi esminiais paukščio, žuvies ir t.t. bruožais. Kadangi būtinybė negali būti suvokta kaip vidinė esmės būtinybė, ji praranda ir juslinę esatį ir nebegali būti stebima tikrovėje — ji yra *išėjusi* už jos ribų. Taigi, neglūdėdama pačioje realioje esmėje, būtinybė yra tai, kas vadinama teleologiniu santykiu, t.y. tokiu santykiu, kuris yra *išorinis* santykio [subjektų] atžvilgiu ir todėl yra veikiau dėsnio priešybė. Tas santykis yra nuo būtinybei pavaldžios gamtos visiškai atpalaiduota mintis, kuri gamtą apleidžia ir juda pati sau, už gamtos.

Tik ką aptartas organinės esaties santykis su stichiška gamta organiškumo esmės neišreiškia; priešingai, šioji esmė glūdi *tikslo sąvokoje*. Tiesa, šitai stebinčiajai sąmonei ši sąvoka nėra vidinė organinės esaties *esmė*, bet pasirodo jai kaip kažkas išoriška organiškumui, ir todėl yra tik anas išorinis, teleologinis santykis. Tačiau pagal ankstesnį organinės esaties apibrėžimą ji iš tikrųjų yra pats realus tikslas; juk, *pati išsaugodama save* per santykį su kitu, ji yra kaip tik toji gamtinė esmė, kurioje gamta reflektuoja save į sąvoką ir išsiskyrę būtinybės momentai, priežasties ir padarinio, aktyvumo ir pasyvumo momentai, susieti į vienį; todėl šiuo atveju kažkas pasirodo ne tik kaip būtinybės rezultatas, bet — kadangi jis sugrįžo į save — galutinis momentas arba rezultatas lygiai taip pat yra ir *pirmas* momentas, pradedantis judėjimą, ir savo paties *tikslas*, kurį jis realizuoja. Organinė esatis nesukuria ko nors, o tik *išsaugoja save;* kitaip tariant, tai, kas sukuriama, jau esti lygiai tiek pat, kiek ir sukuriama.

Aptarkime išsamiau šitą apibrėžtumą, pažiūrėkime, kaip jis esti savyje ir kaip atsiveria proto instinktui, kad pamatytume, kaip šis instinktas įžvelgia save tame apibrėžtume, tačiau, save suradęs, savęs neatpažįsta. Taigi tikslo sąvoka, iki kurios pakyla stebintis protas, kiek ji yra jo *sąmoninga sąvoka,* lygiai taip pat esti akivaizdžiai, kaip *tikroviškas* dalykas, ir yra ne tik *išorinis tikrovės santykis,* bet ir jos esmė. Ši tikrovė, kuri pati yra tikslas, tikslingai santykiauja su kitu, t.y. jai būdingas santykis yra atsitiktinis — *priklausomai nuo* to, *kas betarpiškai yra viena ir kita;* ir viena, ir kita betarpiškai yra savarankiški ir vienas kitam abejingi momentai. Tačiau jų santykio esmė yra kitokia, nei atrodo, o jų veika turi kitą prasmę, o ne tą, kuri *betarpiškai* duota jusliniam suvokimui; būtinybė slypi tame, kas vyksta, ir pirmąkart pasirodo *pabaigoje,* tačiau pasirodo taip, kad kaip tik ši pabaiga parodo, kad ji yra buvusi ir pradžia. Tačiau šitą savo prioritetą pabaiga parodo tuo, kad dėl pokyčio, kurį sukėlė veika, neatsiranda nieko kito, išskyrus tai, kas jau buvo. Arba, jeigu išeities tašku imtume pradžią, tai jos pabaiga arba jos veikos rezultatas tą pradžią tik sugrąžina į pačią save; ir būtent dėl to ji pasirodo esanti tokia, kurios pabaiga yra *ji pati,* vadinasi, kaip pradžia ji jau sugrįžo į save; kitaip tariant, ji yra *pati savyje ir sau.* Vadinasi, tai, ką organinė [esatis] pasiekė per savo veikos judėjimą, yra *ji pati;* o tai, kad ji pasiekė tik pačią save, yra jos *savijauta* (Selbstgefühl). Tiesa, šitaip atsiranda skirtumas tarp to, kas *ji yra,* ir to, *ko ji siekia,* tačiau tai yra tik *skirtumo regimybė,* ir todėl ji pati savyje yra sąvoka.

Tačiau lygiai tokia pat yra *savimonė* — ji save atskiria nuo savęs tokiu būdu, kad kartu neatsiranda jokio skirtumo. Todėl, stebėdama organinę gamtą, savimonė suranda ne ką kita, o tik šią esmę, ji atveria save kaip daiktą, kaip *gyvenimą,* tačiau tarp to, kas yra ji pati ir to, ką ji surado, ji

nustato skirtumą, kuris nėra joks skirtumas. Kaip gyvulio instinktas ieško maisto ir jį suryja, tačiau šitaip nesukuria nieko, išskyrus save, taip ir proto instinktas ieškodamas suranda tik patį protą. Gyvulys baigia savijauta. Proto instinktas, priešingai, tuo pat metu yra savimonė; tačiau kadangi jis — tik instinktas, sąmonės akivaizdoje jis netenka reikšmės, ir sąmonė yra jo priešybė. Todėl jo patenkinimą šis prieštaravimas sudvejina; tiesa, jis randa patį save, t.y. tikslą, ir lygiai taip pat tą tikslą randa kaip *daiktą*. Tačiau tikslas pirmiausia jam esti *už daikto*, kuris pasirodo kaip tikslas. Antra, šis tikslas kaip tikslas tuo pat metu yra *objektinis*, todėl nepasirodo jam savyje kaip sąmonė, o pasirodo kokiame nors kitame intelekte.

Pažvelgę atidžiau, matome, kad šitas apibrėžtumas lygiai taip pat glūdi daikto sąvokoje; t.y. daiktas *yra pats savyje tikslas*. Būtent: daiktas išsaugoja *save*; tai reiškia, kad tuo pat metu pagal savo prigimtį daiktas slepia būtinybę ir parodo ją *atsitiktinio* santykio forma; juk daikto laisvė arba *būtis-sau* pasireiškia kaip tik tuo, kad su savąja būtinybe jis santykiauja kaip kažkas abejinga; vadinasi, daiktas sau pačiam pasirodo kaip toks daiktas, kurio sąvoka esti už jo būties. Lygiai taip pat ir protas savo paties sąvoką būtinai stebi kaip esančią už jo, vadinasi, ją stebi kaip *daiktą*, — kaip tokį daiktą, kurio atžvilgiu jis abejingas, ir kuris, vadinasi, iš savo pusės *abejingas* protui ir jo sąvokai. Kaip instinktas, protas irgi lieka šios *būties* arba *abejingumo* viduje, ir daiktas, išreiškiantis sąvoką, protui lieka kažkas kita, nei ši sąvoka, o sąvoka — kažkas kita, nei daiktas. Taigi organinis daiktas jam yra pats savyje *tikslas* tik ta prasme, kad būtinybė, kuri jam veikiant pasirodo kaip paslėpta būtinybė (kadangi tai, kas jame veikia, elgiasi kaip abejinga esatis-sau), esti už organinės esaties. — Tačiau kadangi organinė esatis kaip pati savyje tikslas negali elgtis kitaip, o tik taip, kokia

ji yra, tai ir ta aplinkybė, kad ji yra pati savyje tikslas, pasirodo reiškinyje ir atsiveria jusliškai ir šitaip yra stebima. Organinė esatis pasirodo kaip tai, kas *išsaugoja* save ir kas *sugrįžta* ir *jau sugrįžo* į save. Tačiau šioje būtyje toji stebinčioji sąmonė neatpažįsta tikslo sąvokos, kitaip tariant, neatpažįsta to, kad tikslo sąvoka egzistuoja ne kokiame nors intelekte, bet kaip tik čia, ir esti kaip daiktas. Tarp tikslo sąvokos ir būties-sau ir savisaugos ši sąmonė nustato skirtumą, kuris nėra joks skirtumas. Ji nemato, kad tai nėra skirtumas; o veika, kuri yra atsitiktinė ir abejinga tam, kas jos dėka atsiranda, pasirodo reiškinyje, ir vienis, vis dėlto susiejantis viena ir kita, — toji veika ir tas tikslas jai persiskiria.

Tai, kas šiuo požiūriu būdinga pačiai organinei esačiai, yra veika (Tun), išsiskleidžianti tarp pradžios ir pabaigos, kiek ši veika turi atskirybės pobūdį. O kiek veika turi bendrybės pobūdį ir tai, kas veikia, prilyginta tam, kas šios veikos dėka atsiranda, tikslinga veika kaip tokia organinei esačiai nebūdinga. Toji pavienė veika, kuri yra tik priemonė, dėl savo atskirybės pajungta visiškai pavienės ir atsitiktinės būtinybės apibrėžčiai. Todėl organinės esaties veiksmai, nukreipti į jos pačios kaip individo arba kaip giminės išsaugojimą šio betarpiško turinio požiūriu visai nepavaldūs dėsningumui, nes bendrybė ir sąvoka nepriklauso šiam turiniui. Todėl jos veika būtų tuščias veiklumas be vidinio turinio; tai nebūtų net mašinos veikimas, nes mašina turi tam tikrą tikslą, o jos veikimas dėl tos priežasties pasižymi tam tikru apibrėžtu turiniu. Šitaip apleista bendrybės, ji pasižymėtų tik esinio kaip *esinio* veiklumu, t.y. veiklumu, kuris tuo pat metu nebūtų reflektuotas į save, panašiai kaip rūgšties arba šarmo veikimas; tai būtų veiklumas, negalintis atsiskirti nuo savo betarpiškos esaties ir negalintis nusikratyti tos esaties, pranykstančios per santykį su savo priešybe, o kartu išsaugoti save. Tačiau būtis, kurios veiklumas čia aptaria-

mas, nustatyta kaip per savo santykį su savo priešybe *save išsaugojantis* daiktas; *veikla* (Tätigkeit) kaip tokia yra ne kas kita, kaip gryna beesmė daikto būties-sau forma, ir veiklos substancija, kuri yra ne tik apibrėžta būtis, bet ir bendrybė, veiklos *tikslas,* nesti už jos: ji yra veikla, pati sugrįžtanti į save, o ne tokia veikla, kurią grįžti į save verstų kokia nors pašalinė jėga.

Bet šis bendrybės ir veiklos vienis neatsiveria šitai stebinčiai sąmonei todėl, kad minėtasis vienis iš esmės yra vidinis organinės [esaties] judėjimas ir gali būti pagautas tik kaip sąvoka; bet stebėjimas ieško momentų, turinčių *būties* ir *pastovumo* formą; o kadangi organinė visuma iš esmės yra tokia, kad šitaip pasirodančių momentų joje nesama ir neįmanoma rasti, tai sąmonė, laikydamasi savojo požiūrio, priešpriešą paverčia tokia, kuri atitinka tokį požiūrį.

Šitokiu būdu sąmonei atsiranda organinė esmė kaip santykis dviejų *estinčių* ir *tvarių* momentų — tam tikro prieštaravimo, kurio abi pusės, viena vertus, atrodo esančios duotos stebėjime, o kita vertus, turinio požiūriu išreiškia organinio *tikslo sąvokos* ir *tikrovės* prieštaravimą; bet kadangi tokiu atveju sąvoka kaip tokia sunaikinama, minėta esmė atsiranda painiu ir paviršutinišku būdu, taip, kad mintis nuskęsta vaizdinyje. Taigi mes matome, kad *vidus* apytikriai reiškia tikslo sąvoką, o *išorė* — tikrovę, o jų santykis nustato dėsnį, pagal kurį *išorė yra vidaus išraiška.*

Jei įdėmiau įsižiūrima į tą vidų kartu su tuo, kas jam priešinga, pasirodo, kad, pirma, abi dėsnio pusės jau nebebyloja taip, kaip ankstesniuose dėsniuose, kai jie pasireiškė kaip savarankiški daiktai, kiekviena pusė — kaip ypatingas kūnas; o antra, nebebyloja jos ir to, kad bendrybė privalo egzistuoti kažkur *už esinio.* Ne, organinė esmė apskritai sutapatinta su pagrindu, kaip vidaus ir išorės turinys, ir abiem pusėms toji esmė yra ta pati; todėl priešprieša dar

yra tik grynai formali priešprieša, kurios realių pusių esmė yra tas pats *„savyje"*, tačiau kadangi vidus ir išorė tuo pat metu yra prieštaringa realybė ir stebėjimui atsiveria kaip skirtingos *būtys*, tai stebėjimui atrodo, kad kiekviena iš jų pasižymi savitu turiniu. Bet šitas savitas turinys, kadangi jis yra ta pati substancija arba organinis vienis, iš tikrųjų gali būti tik jų skirtinga forma; stebinti sąmonė apie tai užsimena, tardama, kad išorė yra tik vidaus *išraiška*. — Tokias pat santykio apibrėžtis, būtent abejingą skirtingų momentų savarankiškumą, o čia pat — jų vienį, kuriame jie išnyksta, mes matėme tikslo sąvokoje.

Dabar pažiūrėkime, kokį *pavidalą* vidus ir išorė turi savo būtyje. Vidus kaip toks privalo turėti išorinę būtį ir pavidalą lygiai taip pat, kaip ir išorė kaip tokia, nes jis yra objektas; kitaip tariant, jis pats nustatytas kaip esinys ir kaip tai, kas duota stebėjimui.

Organinė substancija kaip *vidinė* yra *paprasta* siela, grynoji *tikslo sąvoka* arba *bendrybė*, kuri išsiskaidydama lygiai taip pat išlieka kaip visuotinis takumas ir todėl savo *būtyje* pasireiškia kaip *nykstančios* tikrovės veika arba *judėjimas;* ir priešingai, *išorė*, būdama priešinga anam estinčiam vidui, yra *rymanti* organinės [esaties] *būtis*. Vadinasi, dėsnis kaip ano vidaus santykis su šia išore, šitaip išreiškia savo turinį, viena vertus, parodydamas bendrus momentus arba *paprastus esmingumus* ir, kita vertus, parodydamas *tikrove virtusį* esmingumą arba *pavidalą*. Anos pirmosios paprastos organinės savybės — pavadinkime jas taip — yra *jautrumas, dirglumas* ir *reprodukcija*. Tiesa, šios savybės, bent jau abi pirmosios, atrodo, būdingos ne organizmui apskritai, o tik gyvuliniam organizmui. Ir iš tikrųjų, augalinis organizmas išreiškia tik paprastą organizmo, kuris *neišvysto* savo momentų, sąvoką; todėl, turėdami galvoje šiuos momentus, kiek jie turi būti prieinami stebėjimui, privalome laikytis sąvokos tokio organizmo, kuris parodo jų išvystytą esatį.

Apie pačias savybes pasakytina, kad jos betarpiškai kyla iš savitikslio sąvokos. Juk *jautrumas* apskritai išreiškia paprastą organinės refleksijos į save sąvoką arba bendrą šios sąvokos takumą; o *dirglumas* išreiškia organinį elastingumą — sugebėjimą *reaguoti,* kartu reflektuojant, — ir pirmajai rymančiai *būčiai-savyje* priešingą perėjimą į tikrovę, kur ana abstrakti būtis-sau virsta būtimi-*kitam*. O *reprodukcija* yra *viso* to į save reflektuoto organizmo veiksena, jo kaip tikslo savaime arba kaip *giminės* veikla, kai organizmas šitokiu būdu pats atsistumia nuo savęs, pakartotinai atkurdamas arba savo organines dalis, arba visą individą. Traktuojama kaip *savęs išsaugojimas apskritai,* reprodukcija išreiškia formaliąją organinės esaties arba jautrumo sąvoką; tačiau iš esmės ji yra reali organinė sąvoka arba *visuma,* kuri sugrįžta į save, arba kaip individas sukurdama savo pačios atskiras dalis, arba kaip giminė sukurdama individus.

Kita šių organinių elementų *reikšmė,* t.y. jų kaip *išorinių* momentų reikšmė, yra jų *pavidalas,* dėl kurio jie esti akivaizdžiai kaip *tikroviškos,* bet kartu ir kaip *bendros* dalys arba organinės *sistemos;* pavyzdžiui, jautrumas kaip nervų sistema, dirglumas kaip raumenų sistema, reprodukcija kaip vidiniai individo ir giminės išlikimo organai.

Todėl specifiniai organinės [esaties] dėsniai apima organinių momentų santykį dvejopa šių momentų prasme: viena vertus, tie momentai yra organinio įsipavidalinimo dalis, o kita vertus, jie yra *bendras takus apibrėžtumas,* persmelkiantis visas minėtas sistemas. Vadinasi, tokio dėsnio išraiškoje tam tikras apibrėžtas *jautrumas* kaip *viso* organizmo momentas pasireikštų, pavyzdžiui, kaip tam tikra specifiškai suformuota nervų sistema arba ji būtų susijusi ir su tam tikra apibrėžta individo organinių dalių reprodukcija ar visumos dauginimusi ir t.t. — Abi tokio dėsnio pusės gali būti stebimos. *Išorė* pagal savo sąvoką yra *būtis-kitam;* pavyzdžiui,

jautrumas betarpiškai realizuojamas atitinkamoje *sistemoje;* ir kaip *bendra savybė* savo *išoriniais* pasireiškimais jis lygiai taip pat yra objektiškas. Toji pusė, kuri vadinama *vidumi,* turi *savąją* specifinę *išorinę* pusę, kuri skiriasi nuo to, kas apskritai vadinama *išorybe.*

Taigi, nors galima stebėti abi organinio dėsnio puses, tačiau neįmanoma stebėti tų pusių santykio dėsnių; ir stebėjimo nepakanka ne todėl, kad jis, kaip *stebėjimas,* būtų pernelyg trumparegiškas ir jam derėtų naudotis neempiriniais metodais, o išeities tašku imti idėją (kadangi tokie dėsniai, jeigu jie būtų kažkas realaus, iš tikrųjų turėtų būti akivaizdūs, vadinasi, stebimi), o todėl, kad mintis apie tokius dėsnius pasirodytų visai neteisinga.

Dėsnis pasirodė esąs santykis, pasireiškiantis tuo, kad bendra organinė *savybė* gali tapti daiktu organinėje sistemoje ir turėti joje savo įformintą atspaudą, todėl ir viena, ir kita būtų visiškai ta pati esmė, vienu atveju pasirodanti kaip bendras momentas, kitu — kaip daiktas. Tačiau ir vidaus pusė sau yra daugelio pusių santykis, ir todėl pirmiausia peršasi mintis apie dėsnį kaip apie bendrųjų organinių veiklų arba savybių tarpusavio santykį. Ar toks dėsnis yra galimas, turi būti nuspręsta, atsižvelgiant į tokios savybės prigimtį. Tačiau ši savybė, kaip bendras takumas, viena vertus, nėra kažkas, kas, kaip koks daiktas, yra apribota ir kas slypi esaties skirtingybėje, kuri turėtų sudaryti jos pavidalą, — juk jautrumas peržengia nervų sistemos ribas ir persmelkia visas kitas organizmo sistemas, — kita vertus, ši savybė yra bendras *momentas,* kuris iš esmės nėra išskaidytas ir neatskiriamas nuo reakcijos arba nuo dirglumo ir reprodukcijos. Juk kaip refleksija į save toji savybė paprasčiausiai apima reakciją. Tik reflektuotumas į save yra pasyvumas arba mirusi būtis, nejautrumas, lygiai taip pat, kaip kad veiksena (kuri yra tas pat, kas reakcija), nebūdama reflektuota į save, nėra dirglumas. Refleksija veiksenoje arba reakcijoje ir veiksena

arba reakcija refleksijoje yra kaip tik tai, kieno vienis sudaro organinę esatį; tai yra vienis, kuris reiškia tą patį, kaip ir organinė reprodukcija. Tai reiškia, kad kiekviename tikrovės moduse turi būti akivaizdus tas pats jautrumo ir dirglumo *dydis,* — kadangi mes pirmiausia nagrinėjame jautrumo ir dirglumo tarpusavio santykį, — ir kad organinis reiškinys gali būti suvoktas ir apibrėžtas ar, jei patinka, paaiškintas tiek remiantis jautrumu, tiek ir dirglumu. Tai, ką vienas, tarkime, laiko dideliu jautrumu, kitas lygiai taip pat pamatuotai gali laikyti dideliu dirglumu — ir *tokio pat laipsnio* dirglumu. Jeigu juos vadinsime *faktoriais* ir jeigu šis žodis neturi likti bereikšmis, tai kaip tik juo pasakyta, kad jie yra sąvokos *momentai,* vadinasi, realus objektas, kurio esmę sudaro ši sąvoka, vienodai apima abu momentus, ir jeigu jis, viena vertus, apibrėžiamas kaip labai jautrus, kita vertus, lygiai taip pat gali būti apibūdintas kaip labai dirglus.

Jeigu, kaip kad neišvengiama, jie laikomi skirtingais, tai jie skiriasi pagal sąvoką, ir jų priešprieša yra *kokybinė.* Tačiau kai, be šio tikro skirtumo, dar nustatomas skirtumas ir jų būties požiūriu, ir vaizdinio, parodančio, kaip jie gali būti dėsnio pusės, požiūriu, tai jie pasireiškia *kiekybine* įvairove. Vadinasi, jiems būdinga kokybinė priešprieša pereina į *dydį,* ir atsiranda tokie dėsniai, kaip, pavyzdžiui, dėsnis, nustatantis, kad jautrumas ir dirglumas savo dydžiu atvirkščiai proporcingi, tad kiek vienas padidėja, tiek pat kitas sumažėja; arba dar geriau, jei pats dydis laikomas turiniu ir tariama, kad kieno nors didumas padidėja tiek pat, kiek sumažėja jo mažumas. — Tačiau jeigu šiam dėsniui suteikiamas apibrėžtas turinys, tarkime, kad skylės dydis *didėja* juo labiau, juo labiau *mažėja* tai, kas ją užpildo, tai šis atvirkštinis santykis lygiai taip pat gali būti paverstas tiesioginiu ir pasakyta šitaip: skylės dydis *didėja* tiesiai proporcingai pašalinamo [užpildo] apimčiai; — tai *tautologinis* teiginys, kuris — ar būtų išreikštas kaip tiesioginis, ar kaip atvirkštinis

santykis, — savo specifine išraiška žymi tik tai, kad tam tikras dydis padidėja tiek, kiek tas dydis padidėja. Kaip toji skylė ir tai, kas ją užpildo ir yra pašalinama, kokybiškai priešingi, tačiau jų realus turinys ir jo apibrėžtas dydis abiems yra tas pats, o didumo didėjimas bei mažumo mažėjimas irgi yra tas pats, ir jų beprasmiškas supriešinimas pereina į tautologiją, taip ir organiniai momentai irgi neatskiriami tiek savo realumu, tiek ir savo dydžiu, kuris yra to realumo dydis; vienas mažėja tik kartu su kitu ir didėja tik kartu su juo, nes vienas turi prasmę tiesiog todėl, kad esama kito; arba, kitaip tariant, nesvarbu, ar organinis reiškinys traktuojamas kaip dirglumas, ar kaip jautrumas, kad ir kas būtų turima galvoje — jie patys apskritai ar jų dydis. Lygiai taip pat nesvarbu, ar kalbama apie skylės didėjimą, turint galvoje jos kaip tuštumos didėjimą, ar jos kaip išimamo užpildo didėjimą. Arba koks nors skaičius, pavyzdžiui, trys, lieka to paties dydžio, ar aš jį imu kaip teigiamą, ar kaip neigiamą; o jeigu tris aš padidinu iki keturių, tai keturi bus ir teigiamas, ir neigiamas skaičius; — kaip ir magneto pietų polius yra tokio pat stiprumo kaip šiaurės polius arba teigiama elektra ar rūgštis pasižymi tokiu pat stiprumu kaip neigiama elektra ar šarmas, kurį veikia rūgštis. — Organinė esatis yra toks pat dydis, kaip anie *„trys"* arba magnetas ir t.t.; ji yra tai, kas didėja ir mažėja, ir jeigu ji didėja, tai didėja abu jos faktoriai, lygiai taip pat, kaip kad stiprėja *abu* magneto poliai ar abiejų rūšių elektra, kai magnetas ir t.t. sustiprėja. — Tai pačiai tuščio supriešinimo sąvokai priskirtina ir tai, kad abu faktoriai nesiskiria ir savo *intensyvumu* bei *ekstensyvumu;* vienas negali mažėti ekstensyvumo požiūriu ir, priešingai, didėti intensyvumo požiūriu, tuo tarpu kitas, atvirkščiai, turėtų mažinti savo intensyvumą ir, priešingai, didinti ekstensyvumą; realus intensyvumas yra visiškai tokio pat dydžio, kaip ir ekstensyvumas, ir atvirkščiai.

Kaip matyti, šitaip nustatinėjant dėsnį atsitinka taip, kad iš pradžių dirglumas ir jautrumas sudaro apibrėžtą organinę priešpriešą; tačiau šis turinys išnyksta, ir toji priešpriešа virsta formalia dydžio didėjimo ir mažėjimo arba skirtingo intensyvumo ir ekstensyvumo priešpriešа; — tai priešpriešа, kurios jau nebeapima jautrumo ir dirglumo prigimtis ir kuri jau nebeišreiškia tos prigimties. Todėl toks tuščias dėsnio nustatymo žaidimas nesusijęs su organiniais momentais; tokiu žaidimu galima užsiiminėti visur ir su viskuo, ir apskritai jį lemia šių priešpriešų loginės prigimties nesupratimas.

Galiausiai, jeigu vietoj jautrumo ir dirglumo pradedamas nustatinėti vieno arba kito santykis su reprodukcija, tai išnyksta dingstis šitaip nustatinėti dėsnį; juk reprodukcija neprieštarauja aniems momentams taip, kaip jie prieštarauja vienas kitam; o kadangi toks dėsnio nustatymas remiasi tuo prieštaravimu, tai šiuo atveju pranyksta netgi jo regimybė.

Šitoks ką tik aptartas dėsnio nustatymas apima organizmo skirtybes kaip jo *sąvokos* momentus, ir, tiesą sakant, turėtų būti apriorinis dėsnio nustatymas. Tačiau jame pačiame iš esmės glūdi ta mintis, kad tie momentai yra duoti, ir tokia tik stebinti sąmonė jau savaime turi vien laikytis jų esaties. Organinėje tikrovėje būtinai glūdi tokia priešpriešа, kurią išreiškia jos sąvoka ir kuri gali būti apibrėžta kaip dirglumas ir jautrumas, panašiai, kaip kad ir vienas, ir kitas pasirodo kaip kažkas skirtinga nuo reprodukcijos. — Išorinis pasireiškimas, į kurį atsižvelgiant čia aptarinėjami organinės sąvokos momentai, yra *betarpiškas* paties vidaus išorinis pasireiškimas, o ne ta *išorė*, kuri yra išorė kaip visuma ir forma ir kurios atžvilgiu toliau turi būti aptartas vidus.

Tačiau jeigu šių momentų priešpriešа suvokiama taip, kaip ji pasirodo esatyje, tai jautrumas, dirglumas, reprodukcija nužeminami iki paprastų *savybių*, kurios viena kitos atžvilgiu yra tokios pat abejingos bendrybės kaip specifinis

svoris, spalva, kietumas ir t.t. Žinoma, šitaip galima pastebėti, kad viena organinė būtybė yra jautresnė ar dirglesnė, ar pasižymi didesne reprodukcijos galia nei kita, lygiai kaip ir tai, kad vienos būtybės jautrumas ir t.t. *rūšimi* skiriasi nuo kitos būtybės jautrumo, kad viena būtybė kitaip reaguoja į tam tikrą dirginimą negu kita, kaip, pavyzdžiui, arklys kitaip reaguoja į avižas negu į šieną, o šuo savo ruožtu ir į viena, ir į kita reaguoja kitaip negu arklys ir t.t. — visa tai galima pastebėti lygiai taip pat, kaip ir tai, kad vienas kūnas kietesnis už kitą ir t.t., — Tačiau šios juslinės savybės — kietumas, spalva ir t.t., — kaip ir reagavimas į avižas, dirglumas, sukeliamas svorio, arba sugebėjimas gimdyti tam tikrą skaičių ir tam tikros rūšies palikuonių, vienas su kitu susieti ir palyginti, esmingai prieštarauja kokiam nors dėsningumui. Juk jų *juslinės būties* apibrėžtumas pasireiškia kaip tik tuo, kad jie egzistuoja visiškai abejingai vienas kito atžvilgiu ir veikiau parodo ne sąvokos nevaržomą gamtos laisvę, o tam tikro santykio vienį, neprotingus gamtos svyravimus tai į vieną, tai į kitą pusę atsitiktinių dydžių santykių tarp sąvokos momentų skalėje, bet ne pačius momentus.

Tikrą dėsnį, iš tiesų išreiškiantį *išorę* kaip *vidaus* atspaudą, galėtų duoti tik *kita* pusė, atsižvelgiant į kurią paprasti organinės sąvokos momentai lyginami su *formavimo* momentais. — Be to, kadangi minėtieji paprasti momentai yra viską persmelkiančios takios savybės, tai organiniame daikte jos neturi tokios išskirtinės realios išraiškos, kaip toji, kurią pavadinome paviene pavidalo sistema. Kitaip tariant, jeigu abstrakti organizmo idėja iš tiesų išreikšta minėtais trimis momentais tik todėl, kad jie yra ne kažkas nejudraus, o tik sąvokos ir judėjimo momentai, tada, priešingai, organizmo kaip pavidalo neapima tos trys apibrėžtos sistemos, kurias išskiria anatomija. Kadangi tokios sistemos turi būti surastos kaip tikroviškos ir, šitaip jas suradus, įteisintos, reikia

dar priminti, kad anatomija parodo ne tik tris tokias sistemas, bet ir daug kitų. — Dar pridursime, kad nepriklausomai nuo to jautrumo *sistema* turi reikšti visai ką kita, negu tai, kas vadinama *nervų sistema*, dirglumo sistema — ką kita, negu tai, kas vadinama *raumenų sistema*, reprodukcijos sistema — ką kita, negu tai, kas vadinama reprodukcijos *vidaus organais*. *Pavidalo* kaip tokio sistemose organizmas suvokiamas abstrakčiu negyvos egzistencijos požiūriu; taip pagauti, jo momentai priskirtini anatomijai ir lavonui, o ne pažinimui ir gyvam organizmui. Priešingai, kaip tokios dalys, jie nustojo *būti*, nes jie nebėra procesai. Kadangi organizmo būtis iš esmės yra bendrybė arba refleksija į save, tai organizmo kaip visumos *būtis*, kaip ir jo momentai, nėra anatominė sistema; ne, jų tikroji išraiška ir išorinis pasireiškimas pasirodo tik kaip judėjimas, kuris pereina skirtingas formavimo dalis ir kuriame tai, kas išskiriama ir fiksuojama kaip atskira sistema, iš esmės pasirodo kaip takus momentas, todėl ne anoji tikrovė, kokią ją atskleidžia anatomija, turi būti laikoma organizmo būties realybe, o tikrovė kaip procesas, vien tik kuriame turi prasmę ir anatominės dalys.

Taigi tampa aišku, kad nei organizmo *vidaus* momentai, kaip kažkas savaime, negali sudaryti būties dėsnio profilių, nes, tokio dėsnio pavidalu nusakydami esatį, tie profiliai skiriasi vienas nuo kito, ir nebūtų galima vieno profilio pavadinti taip pat kaip ir kito; lygiai taip pat jie, nustumti į vieną pusę, nerealizuojami kitoje pusėje, kokioje nors pastovioje sistemoje, nes tokia sistema nėra nei tai, kas apskritai pasižymėtų organine tiesa, nei minėtų vidaus momentų išraiška. Kadangi organinė esatis yra bendrybė, apskritai esminga joje yra veikiau tai, kad jos momentai tikrovėje yra lygiai taip pat bendri, t.y. jie turėtų būti vykstantys procesai, bet kokiam nors izoliuotam daiktui neturėtų suteikti bendrybės vaizdo.

Šitaip organinės esaties stichijoje apskritai prarandamas *dėsnio vaizdinys.* Dėsniu siekiama apimti ir išreikšti priešpriešą kaip rymančias puses ir joms būdingą apibrėžtumą, kuris yra jų tarpusavio santykis. *Vidus,* kuriam priklauso pasireiškianti bendrybė, ir *išorė,* kuriai priklauso rymančio pavidalo dalys, turėtų sudaryti viena kitą atitinkančias dėsnio puses, tačiau, šitaip atskirtos, jos praranda savo organinę reikšmę; ir dėsnio vaizdinio pagrindas yra tas, kad abiem jo pusėms būtų būdingas sau estintis abejingas tvarumas, o santykis būtų padalintas tarp jų kaip sudvejintas save atitinkantis apibrėžtumas. Kiekviena organinės esaties pusė pati savyje veikiau yra paprasta bendrybė, kurioje ištirpdytos visos apibrėžtys ir šio ištirpdymo judėjimas.

Įsigilinkime į šitokio dėsnio nustatymo skirtumą nuo ankstesnių formų, ir jo prigimtis atsiskleis galutinai. — Taigi, jei pažvelgsime atgal, į tai, kaip juda suvokimas ir intelektas, šiame judėjime reflektuojantis į save ir šitaip apibrėžiantis savąjį objektą, pamatysime, kad šiuo atveju intelektui jo objektas nėra šių abstrakčių apibrėžčių, bendrybės ir atskirybės, esmingumo ir išorybės *santykis;* ne, pats intelektas yra perėjimas, kuriam šis perėjimas netampa objektu. Priešingai, šiuo atveju organinis vienis, t.y. anų priešybių santykis, — o tas santykis yra grynas perėjimas, — pats yra objektas. Šis perėjimas, kaip visiškai paprastas, betarpiškai yra bendrybė, ir kadangi ji įeina į perskyrą, kurios santykį turi išreikšti dėsnis, tai jo momentai pasirodo kaip *bendri* šios sąmonės objektai, ir dėsnis skelbia, kad *išorė* yra *vidaus* išraiška. Intelektas čia suvokė paties dėsnio mintį, tuo tarpu anksčiau jis tik apskritai ieškojo dėsnių, o dėsnių momentai jam pasirodydavo kaip apibrėžtas turinys, bet ne kaip dėsnių mintys. — O dėl turinio, tai čia, vadinasi, turi išeiti ne tokie dėsniai, kurie yra tik rami grynų *estinčių* skirtumų, turinčių bendrybės pavidalą, pagava, o tokie, kurie betarpiš-

kai, šiuose skirtumuose, pagautų ir sąvokos nerimą, o kartu ir pusių santykio būtinybę. Tačiau kadangi kaip tik objektas, organinis vienis, begalinę įveiką arba absoliučią būties negaciją betarpiškai sujungia su rymančia būtimi, o momentai iš esmės yra *grynas perėjimas*, tai neatsiranda jokios *estinčios* pusės, tokios, kokių reikia dėsniui.

Kad gautų tokias puses, intelektas turi laikytis kito organinio santykio momento — organinės esaties *reflektuotumo* į pačią save. Tačiau toji būtis reflektuota į save taip absoliučiai, kad jai nebelieka jokio apibrėžtumo „*kito*" atžvilgiu. *Betarpiška* juslinė būtis betarpiškai susiliejusi su apibrėžtumu kaip tokiu ir todėl išreiškia tam tikrą joje esantį kokybinį skirtumą, kaip antai mėlynumo skirtumą nuo raudonumo, rūgštumo skirtumą nuo šarmingumo ir t.t. Tačiau į save sugrįžusi organinė būtis yra visiškai abejinga „*kito*" atžvilgiu; jos esatis yra paprasta bendrybė, stebėjimui nepateikianti tvarių juslinių skirtumų arba, o tai yra tas pat, savąjį esminį apibrėžtumą parodanti tik kaip *estinčių* apibrėžtumų *kaitą*. Todėl skirtumas kaip *estintis* skirtumas pasireiškia kaip tik tuo, kad jis yra *abejingas* skirtumas, t.y. jis pasireiškia kaip *dydis*. Tačiau šitaip sąvoka sunaikinama ir būtinybė išnyksta. — Bet šios abejingos būties turinys ir užpildas (Erfüllung), juslinių apibrėžčių, susietų kokios nors organinės apibrėžties paprastumo, kaita, tokiu atveju kartu išreiškia tai, kad tas turinys nepasižymi kaip tik tokiu — betarpiškos savybės — apibrėžtumu, ir, kaip matėme anksčiau, kokybė redukuojama tik į dydį.

Taigi, nors jau objektiškumas, suvokiamas kaip organinis apibrėžtumas, pats apima sąvoką ir šituo skiriasi nuo to, kas duota intelektui, kuris, pagaudamas savųjų dėsnių turinį, laikosi grynojo suvokimo pozicijos, — tačiau minėtoji pagava visiškai sugrįžta į vien tik suvokiančio intelekto principą ir manierą, nes tai, kas pagaunama, naudojama tik

kaip tam tikro *dėsnio* momentai, ir dėl to tai, kas suvokiama, pasireiškia kaip tam tikras tvarus apibrėžtumas, tam tikros betarpiškos savybės arba rymančio reiškinio forma ir vėliau įsilieja į dydžio apibrėžtį, o sąvokos prigimtis yra nuslopinama. — Taigi vien tik suvokiamo objekto pakeitimas į save reflektuotu objektu, tik juslinio apibrėžtumo pakeitimas organiniu apibrėžtumu vėl praranda savo vertę, ir praranda ją kaip tik taip, kad intelektas dar neįveikė dėsnio nustatymo.

Kad pademonstruotume palyginimą, atskleidžiantį tokio pakeitimo esmę, pateiksime keletą pavyzdžių: tarkime, kad kažkas, kas suvokiama kaip gyvulys, turintis stiprius raumenis, apibrėžiama kaip dideliu dirglumu pasižymintis gyvulinis organizmas; arba tai, kas suvokiama kaip didelio silpnumo būsena, apibrėžiama kaip didelio jautrumo būsena arba, jei patinka, kaip nenormali afektacija, t.y. kaip tam tikras šios afektacijos „potencijavimas" (pasakymai, kurie, užuot juslumą pavertę sąvoka, jį išverčia į lotynų kalbą, ir dar į labai netikusią). Tai, kad gyvulys turi stiprius raumenis, intelektas gali išreikšti ir tokiu būdu: gyvulys pasižymi didele *raumens jėga;* lygiai taip pat didesnis silpnumas gali būti pavadintas mažesne *jėga.* Apibrėžimas, paremtas dirglumu, už apibrėžimą, paremtą *jėga,* pranašesnis tuo, kad „jėga" išreiškia neapibrėžtą, o „dirglumas" — apibrėžtą refleksiją į save (kadangi *specifinė* raumens jėga yra būtent dirglumas), ir, palyginti su apibrėžimu, bylojančiu apie *stiprius raumenis,* turi tą pranašumą, kad šiuo atveju, panašiai kaip ir jėgos atveju, apima ir refleksiją į save. Panašiai ir silpnumas arba mažesnė jėga, *organinis pasyvumas,* apibrėžtai išreiškiamas, remiantis *jautrumu.* Bet jeigu šitas jautrumas suprantamas ir fiksuojamas kaip sau esantis šitokiu būdu ir dar susiejamas su *dydžio* apibrėžtimi bei kaip didesnis ar mažesnis jautrumas priešinamas didesniam ar mažesniam dirglumui, tai tiek vie-

nas, tiek ir kitas visiškai nubloškiami į juslinę stichiją ir į paprasčiausią savybės formą, o jų santykis yra ne sąvoka, bet priešingai — dydis, į kurį dabar redukuojama priešpriešа, šitaip tapdama beprasmišku skirtumu. Tiesa, nors šitaip pašalinamas žodžių „jėga", „stiprumas", „silpnybė" neapibrėžtumas, tačiau kartu atsiranda toks pat tuščias ir neapibrėžtas klaidžiojimas tarp didesnio ir mažesnio jautrumo, dirglumo priešpriešų, tarp jų padidėjimo ir sumažėjimo. Kaip stiprumas ir silpnybė yra grynai juslinės, beprasmiškos apibrėžtys, taip ir didesnis ar mažesnis jautrumas, dirglumas yra beprasmiškai pagautas ir lygiai taip pat beprasmiškai išsakytas juslinis reiškinys. Ne anie stokojantys sąvokos žodžiai buvo pakeisti sąvoka, bet stiprumas ir silpnybė buvo pripildyti apibrėžimu, kuris, paimtas savaime, remiasi sąvoka, tačiau visiškai praranda šią kilmę ir šį pobūdį. — Vadinasi, paprastumo ir betarpiškumo forma, t.y. tokia forma, kuri šitą turinį padaro dėsnio puse, ir dydis, kuris sudaro tokių apibrėžimų skirtumo stichiją, esmei, pirmapradiškai esinčiai ir nustatytai kaip sąvoka, leidžia išsaugoti juslinio suvokimo modusą, ir ji lieka tokia pat tolima pažinimui, kaip ir tuo atveju, kai jėga apibrėžiama, remiantis stiprumu ir silpnybe, arba remiantis betarpiškomis juslinėmis savybėmis.

Dabar dar belieka išnagrinėti, kas yra organinės esaties išorė, imama *vien tik pati savaime,* ir kaip joje apibrėžiama *jos* vidaus ir išorės priešpriešа, kaip anksčiau buvo išnagrinėtas visumos *vidus savosios* išorės atžvilgiu.

Išorė, nagrinėjama pati savaime, yra *įsipavidalinimas* apskritai, į *būties elementus* išsiskaidančio gyvenimo sistema, o kartu ir esmingai — organinės esmės būtis *kažkam kitam;* objektinė esmė savąja *būtimi-sau.* — Šis *„kitas"* pirmiausia pasirodo kaip šios esmės išorinė gamta. Jei vieną ir kitą nagrinėsime dėsnio atžvilgiu, tai, kaip matėme anksčiau, neorganinė gamta negali sudaryti vienos dėsnio pusės jos san-

tykio su organine esme atžvilgiu, nes toji esmė kartu esti tiesiog sau ir su neorganine gamta yra suėjusi į bendrą ir laisvą santykį.

Tačiau jeigu šis abiejų pusių santykis tiksliau apibrėžiamas paties organinio pavidalo atžvilgiu, tai pasirodo, kad organinis pavidalas viena puse atsisukęs į neorganinę gamtą, o kita reflektuotas *sau ir savyje*. *Tikroviška* organinė esmė yra vidurkis, kuris gyvenimo *būtį-sau* susieja su *išore* apskritai arba su *būtimi-savyje*. — Tačiau būties-sau kraštutinumas yra vidus kaip begalinis „vienetas", kuris paties pavidalo momentus iš jų tvaraus egzistavimo ir ryšio su išore sugrąžina į save; jis yra tai, kas, stokodamas turinio, suteikia sau turinį įsipavidalindamas, o pavidale pasireiškia kaip jo procesas. Šiame kraštutinume, kaip paprastame negatyvume arba *grynoje atskirybėje*, organinė esatis disponuoja savo absoliučia laisve, kurios dėka ji yra abejinga būties-kitam ir pavidalo momentų apibrėžtumo atžvilgiu ir yra nuo jų apsaugota. Ši laisvė kartu yra pačių momentų laisvė; ji yra jų galimybė reikštis ir būti suvoktiems kaip *estintiems*, ir jie yra joje atsipalaidavę vienas nuo kito ir abejingi vienas kitam lygiai taip pat, kaip ir išorės atžvilgiu, nes šios laisvės *paprastumas* yra *būtis* arba paprasta jų substancija. Ši sąvoka arba grynoji laisvė yra tas pats gyvenimas, kad ir į kokį įvairialypį žaismą būtų įtrauktas pavidalas arba būtis; šis gyvenimo srautas abejingas tam, kokie tie malūnai, kuriuos jis išjudina. — Pirmiausia dera pasakyti, kad šią sąvoką čia reikia suvokti ne taip, kaip anksčiau, kai nagrinėjome vidų tikrąja šio žodžio prasme, t.y. kaip *procesą* arba kaip jo momentų raidą; ne, dabar ją reikia suvokti kaip *paprastą vidų*, kuris *tikroviškos* gyvenančios esmės atžvilgiu yra grynai bendra pusė, arba kaip estinčių pavidalo narių *tvaraus egzistavimo stichiją*, nes čia mes nagrinėjame kaip tik šią stichiją, o joje gyvenimo esmė pasireiškia kaip tvaraus egzistavimo pa-

prastumas. Be to, būtis-kitam arba tikroviško įsipavidalinimo apibrėžtumas, įtrauktas į šią paprastą bendrybę, sudarančią jo esmę, yra toks pat paprastas bendras nejuslinis apibrėžtumas ir gali būti tik toks apibrėžtumas, kuris išreiškiamas skaičiumi. — Jis yra pavidalo vidurkis, kurį neapibrėžtas gyvenimas susieja su tikrovišku gyvenimu; jis yra paprastas kaip anas ir apibrėžtas kaip šitas. Tai, kas ano, *vidaus,* atžvilgiu būtų skaičius, išorė turėtų išreikšti savotiškai, kaip daugiaformę tikrovę, kaip gyvenimo būdą, spalvą ir t.t., apskritai kaip visą tą daugybę skirtumų, kurie išsiskleidžia reiškinyje.

Jei abi organinės visumos puses (vieną — vidų, o kitą — išorę, ir kiekviena iš jų savo ruožtu pati turi savo vidų ir išorę) lygintume pagal jų abipusį vidų, tai pirmosios pusės vidus būtų sąvoka, *abstrakcijos* nerimas; o antrosios pusės vidus yra rymanti bendrybė, o joje ir rymantis apibrėžtumas, skaičius. Todėl jeigu pirmoji pusė (kadangi sąvoka joje išplėtoja savo momentus), suklaidinta regimybės, demonstruojančios santykio būtinybę, žadėjo dėsnius, tai antroji pusė tuojau pat tai atmeta, kai tik skaičius pasirodo esąs vienos jos dėsnių pusės apibrėžtumas. Juk skaičius yra kaip tik visiškai sustingęs, negyvas ir abejingas apibrėžtumas, kuriame užgeso bet koks judėjimas ir santykis ir kuris sulaužė tiltą, vedantį prie to, kas gyva instinktuose, gyvenimo būde ir kitoje juslinėje esatyje.

Tačiau šis organinės esaties kaip tokios ir vidaus kaip vien tik pavidalo vidaus nagrinėjimas faktiškai nebėra organinės [esaties] nagrinėjimas. Juk abi pusės, kurios turėjo būti susietos, yra tik abejingai nustatytos viena kitos atžvilgiu, ir šitaip įveikta refleksija į save, sudaranti organinės esaties esmę. Bandymas palyginti išorę ir vidų šiuo atveju veikiau perkeliamas į neorganinę gamtą; begalinė sąvoka čia yra tik *esmė,* paslėpta viduje arba išoriškai patenkanti į savimonę ir

nebepasižyminti objektiniu akivaizdumu, kaip kad organinės esaties atveju. Vadinasi, šis vidaus ir išorės santykis turi būti apžvelgtas jo paties tikrojoje srityje.

Pirmiausia anas pavidalo vidus, kaip paprasta neorganinio daikto atskirybė, yra *specifinis svoris*. Jį galima stebėti arba, iš esmės lyginant stebėjimus, surasti kaip paprastą būtį lygiai taip pat, kaip ir apibrėžtumą to skaičiaus, kuris vienintelis jam tinka, ir, atrodo, kaip tik tokiu būdu jis sudaro vieną dėsnio pusę. Pavidalas, spalva, kietumas, klampumas ir nesuskaičiuojama daugybė kitų savybių, kartu paimtos, sudarytų *išorinę* pusę ir turėtų išreikšti vidaus apibrėžtumą, skaičių, todėl vienos pusės priešvaizdis (Gegenbild) būtų kita pusė.

Tačiau kadangi negatyvumas čia pagautas ne kaip proceso judėjimas, o kaip *nuramintas* vienis arba *paprasta būtis-sau*, tai jis veikiau pasireiškia kaip tai, kieno dėka daiktas priešinasi procesui ir kieno dėka daiktas, kaip abejingas proceso atžvilgiu, išsilaiko savyje. Tačiau dėl to, kad šita paprasta būtis-sau yra ramus abejingumas „kitam“, specifinis svoris pasirodo kaip *savybė šalia* kitų savybių; o sykiu nutrūksta bet koks šios savybės ryšys su šiuo daugiu; kitaip tariant, dingsta bet koks dėsningumas. — Specifinis svoris kaip šitoks paprastas vidus *pats savyje* neturi perskyros arba turi tik neesmingą perskyrą; juk kaip tik jo *grynas paprastumas* pašalina visas esmines skirtybes. Ši neesminė perskyra, *dydis*, kaip tik todėl privalo turėti savo priešingą atitikmenį (Gegenbild) arba „kitą“ kitoje pusėje, kuri yra savybių daugeriopumas, nes tik dėl to jis apskritai yra perskyra. Jei pats šis daugeriopumas suglaudžiamas į prieštaravimo paprastumą ir apibrėžiamas, tarkime, kaip *sankaba*, ir pastaroji yra *būtis-sau kitabūtyje*, kaip kad specifinis svoris yra *gryna būtis-sau*, tai toji sankaba pirmiausia yra šis grynas sąvokoje nustatytas apibrėžtumas, jei jį lyginsime su

anuo apibrėžtumu, ir dėsnio nustatymo maniera būtų tokia pat kaip toji, kuri buvo aptarta anksčiau, nagrinėjant jautrumo ir dirglumo santykį. — Toliau. Sankaba kaip būtiessau kitabūtyje sąvoka yra tik *abstrakcija* tos pusės, kuri stovi priešpriešiais specifiniam svoriui ir kuri kaip tokia neegzistuoja. Juk būtis-sau kitabūtyje yra procesas, kuriame neorganinė esatis savąją būtį-sau turėtų išreikšti kaip *savisaugą*, neleidžiančią jai išeiti iš proceso kaip tam tikro produkto momentui. Tačiau kaip tik tai prieštarauja neorganinės esaties prigimčiai, kuri pati savyje neturi tikslo arba bendrybės. Neorganinės esaties procesas veikiau yra tik apibrėžtas santykis, kuriame įveikiama jos būtis-sau, jos specifinis svoris. Bet pats šis apibrėžtas santykis, kuriuo pasireikštų neorganinės esaties sankaba kaip tikroji sąvoka, ir jos specifinio svorio apibrėžtas dydis vienas kito atžvilgiu yra visiškai abejingos sąvokos. Jei visai nekreipiama dėmesio į santykio pobūdį ir apsiribojama dydžio vaizdiniu, tai šią apibrėžtį galima mąstyti maždaug taip, kad didesnis specifinis svoris kaip tam tikra aukštesnė būtis-savyje labiau priešinasi įėjimui į procesą, negu mažesnis. Tačiau ir atvirkščiai — būties-sau laisvė apsisaugoja tik tuo lengvumu, su kuriuo būtis-sau su viskuo susisieja ir išlieka šioje įvairovėje. Anas intensyvumas be santykių ekstensyvumo yra neturininga abstrakcija, nes ekstensyvumas sudaro intensyvumo *esatį*. Bet neorganinės esaties savisauga, būdama santykinė, kaip minėta, nesti tos esaties prigimtyje, nes neorganinė esatis pati savaime neapima judėjimo principo; kitaip tariant, jos būtis nėra nei absoliutus negatyvumas, nei sąvoka.

Priešingai, jeigu tą kitą neorganinės esaties pusę traktuojame ne kaip procesą, o kaip rymančią būtį, tai ji yra paprasčiausia sankaba, *paprasta* juslinė savybė, kuri esti vienoje pusėje, priešingai atpalaiduotam momentui kitabūties, kuri išsiskaido į daugelį abejingų savybių ir tarp šių savybių pati

pasirodo kaip specifinis svoris; kartu paimtų savybių daugis jos atžvilgiu tada sudaro kitą pusę. Bet joje, kaip ir kitose savybėse, *skaičius* yra vienintelis apibrėžtumas, kuris ne tik išreiškia šitų savybių tarpusavio santykį ir perėjimą vienos į kitą, bet iš esmės yra kaip tik tai, kas neįeina į jokį būtiną santykį, o yra bet kokio dėsningumo sunaikinimas, nes skaičius yra apibrėžtumo kaip tam tikro *neesmingo* apibrėžtumo išraiška.

Vadinasi, kaip tik todėl tam tikra kūnų eilė, išreiškianti skirtumą kaip jų specifinių svorių skaitmeninį skirtumą, jokiu būdu nėra lygiagreti kitų savybių skirtumo eilei, nors tam, kad būtų lengviau, iš tų savybių ir būtų paimta tik viena arba keletas. Juk faktiškai tik visas jų rinkinys galėtų būti tai, kas sudarytų kitą šio lygiagretumo pusę. Kad šį rinkinį būtų įmanoma sutvarkyti ir susieti į tam tikrą visumą, viena vertus, stebėjimui duoti šių įvairių savybių kiekybiniai apibrėžtumai, o kita vertus, jų skirtumai pasirodo kaip kokybiniai skirtumai. Toliau. Tai, kas šioje savybių sankaupoje turėtų būti paženklinta kaip teigiama arba kaip neigiama ir kas abipusiškai susinaikintų — apskritai vidinė konfigūracija ir ekspozicija tokios formulės, kuri būtų labai sudėtinga, — priklausytų sąvokai, pašalinamai kaip tik tuo būdu, kuriuo savybės turėtų ten būti ir būti pagaunamos kaip *estinčios;* šioje būtyje nė viena savybė neatsiskleidžia kaip negatyvi kitų savybių atžvilgiu, bet viena *yra* lygiai taip pat kaip ir kita ir niekaip kitaip neparodo savo vietos visumos sąrangoje. — Nagrinėjant kokią nors paralelinių skirtumų eilę (nesvarbu, ar turimas galvoje santykis, tuo pat metu didėjantis abiejose pusėse, ar santykis, didėjantis tik vienoje pusėje, o kitoje mažėjantis), turima galvoje tik *paskutinė* paprasta šios rišlios visumos išraiška, kuri turėtų sudaryti vieną dėsnio pusę, jo santykį su specifiniu svoriu; tačiau ši viena pusė kaip *estintis rezultatas* kaip tik yra ne kas kita, o tai,

kas jau buvo minėta, t.y. pavienė savybė, kaip antai toji pati paprasta sankaba, šalia kurios abejingai esti kitos savybės, neišskiriant nė specifinio svorio, ir kiekviena kita savybė vienodai teisėtai, t.y. vienodai neteisėtai, gali būti pasirinkta kaip visos kitos pusės atstovas; viena, kaip ir kita, esmę tik reprezentuotų (vokiečių kalba: *vaizduotų*), tačiau nebūtų paties dalyko esmė. Tad bandymą surasti tokias kūnų eiles, kurios išsidėstytų paprastoje dviejų pusių paralelėje ir išreikštų esmingą kūnų prigimtį pagal tų pusių dėsnį, reikia laikyti mintimi, nesuprantančia savo uždavinio ir neatskleidžiančia priemonių, kuriomis remiantis tą uždavinį reikėtų spręsti.

Išorės ir vidaus santykis tuo pavidalu, kuriuo jis turėjo pasirodyti stebėjimui, anksčiau tuojau pat buvo perkeltas į neorganinės esaties sritį; apibrėžtis, kuria šis santykis į tą sritį įtraukiamas, dabar gali būti apibūdinta išsamiau, ir šitaip atsiras dar ir kita šio santykio forma bei ryšys. Būtent: organinės esaties atveju apskritai atkrenta tai, kas neorganinės esaties atveju, atrodo, suteikia galimybę šitaip palyginti vidų ir išorę. Neorganinės esaties vidus yra paprastas vidus, kuris suvokimui pasirodo kaip *estinti* savybė; todėl jo apibrėžtumas iš esmės yra dydis, ir šitas vidus pasirodo kaip estinti savybė, abejinga išorei arba daugeliui kitų juslinių savybių. Tačiau organinės gyvasties būtis-sau nepersistumia į vieną pusę priešingai savajai išorei; ne, *kitabūties* principą ji turi pati savyje. Jei būtį-sau mes apibrėšime kaip *paprastą save išsaugantį santykį su pačiu savimi,* tai jos kitabūtis yra paprastas *negatyvumas,* o organinis vienis yra sau pačiam lygaus santykio su savimi ir grynojo negatyvumo vienis. Šis vienis kaip vienis yra organinės esaties vidus; todėl toji esatis savyje yra bendrybiška arba ji yra *giminė*. Bet giminės laisvė jos pačios tikrovės atžvilgiu yra kitokia negu specifinio *svorio* laisvė pavidalo atžvilgiu. Specifinio svorio laisvė yra *estinti* laisvė, kitaip tariant, ji yra tokia laisvė, kuri, kaip

ypatinga savybė, persistumia į vieną pusę. Tačiau kadangi ji yra *estinti* laisvė, kartu ji yra tik *vienas apibrėžtumas*, iš esmės priklausantis šiam pavidalui; kitaip tariant, jos dėka šis pavidalas kaip *esmė* yra kažkas apibrėžta. Bet giminės laisvė yra bendrybiška; ji abejinga šiam pavidalui arba jo tikrovei. *Apibrėžtumas*, kuris yra būdingas neorganinės esaties *kaip tokios būčiai-sau*, organinėje esatyje kaip tik todėl *palenkiamas* jos būčiai-sau, panašiai kaip neorganinėje esatyje jis palenkiamas tik jos *būčiai;* nors neorganinėje esatyje jis jau vien todėl tuo pat metu esti tik kaip *savybė*, vis dėlto jis pasižymi *esmės* pranašumu, nes jis, kaip paprastas negatyvumas, stovi priešpriešiais esačiai kaip būčiai-kitam; ir šitas paprastas negatyvumas savo galutiniu pavieniu apibrėžtumu yra skaičius. Bet organinė esatis yra atskirybė, kuri pati yra grynas negatyvumas, ir todėl savyje sunaikina fiksuotą skaičiaus apibrėžtumą, būdingą *abejingai* būčiai. Kadangi organinė esatis apima abejingos būties, o kartu ir skaičiaus momentą, skaičių galima traktuoti tik kaip tam tikrą jame vykstantį žaismą, o ne kaip jo gyvybingumo esmę.

Bet, nors grynas negatyvumas, proceso principas, neišeina už organinės esaties ribų ir, vadinasi, toji esatis savo *esme* apima negatyvumą ne kaip apibrėžtumą, o kaip atskirybė pati savyje yra bendrybiška, vis dėlto šita gryna atskirybė organinėje esatyje vystosi ir yra tikroviška ne savo momentais, kurie patys yra *abstraktūs* arba *bendri*. Priešingai, šis pasakymas pasirodo esąs už anos bendrybės, kuri atkrenta į *vidujybę* (Innerlichkeit); o tarp tikrovės arba pavidalo, t.y. tarp besivystančios atskirybės ir organinės bendrybės, arba giminės, iškyla *apibrėžta* bendrybė, *rūšis*. Egzistavimas, kurį pasiekia bendrybės arba giminės negatyvumas, yra tik išplėtotas judėjimas proceso, kuris skleidžiasi *estinčio pavidalo dalimis*. Jei giminė kaip rymantis paprastumas savyje turėtų išsiskyrusias dalis ir jeigu, vadinasi, jos *paprastas negatyvu-*

nas kaip toks kartu būtų judėjimas, išsiskleidžiantis tokiomis pat paprastomis, betarpiškai ir savaime bendrybiškomis dalimis, kurios čia tikrai pasirodytų kaip tokie momentai, tai organinė giminė būtų sąmonė. Tačiau šiomis aplinkybėmis *paprastas apibrėžtumas,* kaip rūšies apibrėžtumas, joje esti bedvasiu pavidalu; tikrovė prasideda ne nuo jo; kitaip tariant, tai, kas ateina į tikrovę, nėra giminė kaip tokia, t.y. apskritai nėra mintis. Giminė kaip tikroviška organinė esatis tik atstovaujama tam tikro reprezentanto. Bet šis reprezentantas yra skaičius, kuris, kaip atrodo, ženklina perėjimą iš giminės į individualų įsipavidalinimą ir stebėjimui pateikia abi būtinybės puses, viena vertus, kaip paprastą apibrėžtumą, kita vertus, apibrėžtumą kaip pavidalą, virtusį daugeriopumu. Tačiau skaičius veikiau ženklina bendrybės ir atskirybės abejingumą viena kitai ir jų laisvę viena kitos atžvilgiu; šį abejingumą ir laisvę giminė suteikia beesmiam kiekybiniam skirtumui, bet pati giminė kaip kažkas gyva pasirodo lygiai taip pat laisva nuo šio skirtumo. Tikra bendrybė, kaip ji buvo apibrėžta, čia yra tik *vidinė esmė;* kaip *rūšies apibrėžtumas* ji yra formali bendrybė, ir priešingai jai ana tikroji bendrybė persistumia į atskirybės pusę, o atskirybė dėl to yra gyvoji atskirybė, savo vidaus dėka pakylanti virš savo *apibrėžtumo kaip rūšies.* Tačiau ši atskirybė tuo pat metu nėra bendrybiškas individas, t.y. toks individas, kuriame bendrybė irgi pasižymėtų išorine tikrove; tačiau toks individas nepriskirtinas organinei gyvasčiai. Bet šis *bendrybiškas* individas, kiek jis *betarpiškai* yra natūralių įsipavidalinimų nulemtas individas, nėra pati sąmonė; jo esatis, kaip *pavienio organinio gyvo individo* esatis, neturėtų atsirasti už jo, jeigu jis būtų sąmonė.

Todėl dabar mes turime išprotavimą, kurio vienas kraštutinis terminas yra bendrybiškas gyvenimas kaip bendrybė arba kaip giminė, o kitas kraštutinis terminas yra *tas pats*

gyvenimas kaip atskirybė, arba kaip bendrybiškas individas; o vidurinysis terminas sudarytas iš abiejų kraštutinių; pirmasis [terminas] prie jo tarsi prisiderina kaip *apibrėžta* bendrybė arba kaip *rūšis*, o antrasis — kaip *autentiška* arba pavienė *atskirybė*. — Ir kadangi šitas išprotavimas apskritai priklauso *įpavidalinimo* pusei, tai jam reikia palenkti ir tai, kas išsiskaido kaip neorganinė gamta.

Kadangi bendrybiškas gyvenimas kaip *paprasta giminės esmė* iš savo pusės išvysto sąvokos perskyras ir turi jas pateikti kaip paprastų apibrėžtumų eilę, tai ši eilė yra abejingai nustatytų skirtumų sistema arba *tam tikra skaičių eilė*. Anksčiau organinė esatis atskirybės forma buvo priešinama šitam beesmiam skirtumui, kuris neišreiškia ir neapima jos gyvosios prigimties, — kaip tik tai turi būti pasakyta apie neorganinę [esatį], orientuojantis į vieną jos būtį, išsiskleidusią daugybės jos savybių pavidalu. O dabar reikia panagrinėti bendrybišką individą ne tik kaip nuo bet kokio giminės išsiskaidymo atpalaiduotą esinį, bet ir kaip giminės galybės išraišką. Giminė, kuri išsiskaido į rūšis pagal *bendrą skaičiaus apibrėžtumą*, arba savo išsiskaidymo pagrindu gali laikyti pavienes savo esaties apibrėžtis, pavyzdžiui, figūrą, spalvą ir t.t., šitaip ramiai tuo užsiimdama patiria prievartą, ateinančią iš visuotinio individo, *žemės*; šitas individas kaip bendras negatyvumas gimininiam sisteminimui priešina skirtumus — tuos, kuriuos žemė turi savyje ir kurių prigimtis dėl substancijos, kuriai jie priklauso, skiriasi nuo giminės prigimties. Šita giminės veika tampa visiškai ribotu užsiėmimu, kurį giminė gali realizuoti tik minėtų galingų stichijų viduje ir kuris kiekvieną akimirką nutraukinėjamas, pažeidžiamas ir slopinamas toms stichijoms būdingos niekuo nevaržomos prievartos.

Tai reiškia, kad įpavidalintoje esatyje stebėjimui gali atsiverti tik protas kaip *gyvenimas apskritai*, kurio perskyrose vis

dėlto tikrai nesama protingo nuoseklumo ir išsiskaidymo ir kuris nėra save pagrindžianti pavidalų sistema. — Jeigu organinio įpavidalinimo išprotavime vidurkis, kuriam priskirtina rūšis ir jos tikrovė kaip pavienė individualybė, pats apimtų vidinės bendrybės ir bendrybiškos individualybės kraštutinumus, tai šio vidurkio požiūriu jo tikrovės *judėjimas* būtų bendrybės išraiška ir prigimtis, ir jis būtų pati save sisteminanti raida. Štai sąmonei vidurkis — tarp visuotinės dvasios ir tarp jos atskirybės arba juslinės sąmonės — yra sąmonės įpavidalinimų sistema kaip dvasios gyvenimas, susitvarkantis ir tampantis visuma, — sistema, kuri čia nagrinėjama ir kurios objektinė esatis yra pasaulinė istorija. Tačiau organinė gamta neturi jokios istorijos; iš savosios bendrybės, gyvenimo, ji betarpiškai pereina į esaties atskirybę; ir šioje tikrovėje suvienyti paprasto apibrėžtumo ir pavienio gyvastingumo momentai sukelia tapsmą tik kaip atsitiktinį judėjimą, kuriame kiekvienas momentas yra veiklus savo srityje, o visuma išlieka, bet šis veiklumas *pats sau* apribotas tik savimi, nes visumos jame nesama, ir jos jame nesama todėl, kad čia jis *esti sau* ne kaip visuma.

Vadinasi, be to, kad stebintis protas, atsiverdamas organinei gamtai, apskritai prieina tik iki savo paties kaip visuotinio gyvenimo žiūros, šio gyvenimo raidos ir realizacijos žiūra formuojasi pagal visiškai bendrai išsiskaidančias sistemas, kurių apibrėžtis parodo, kad jų esmė glūdi ne organinėje esatyje kaip tokioje, o visuotiniame individe; ir *tarp* šių žemės skirtybių — pagal eiles, kurias bando nustatyti giminė.

Vadinasi, kadangi *organinio gyvenimo bendrybė* kaip tikrovė betarpiškai, be tikro sau-estinčio tarpininkavimo, pereina į *atskirybės* kraštutinumą, tai stebinti sąmonė prieš save turi tik *nuomonę* kaip daiktą; ir jeigu protas dykinėdamas gali siekti stebėti šią nuomonę, tai jam belieka apsiriboti gamtos

nuomonių ir kaprizų aprašymu ir perpasakojimu. Tiesa, ši bedvasė nuomonės laisvė kiekviename žingsnyje pateiks dėsnių pradmenis, būtinybės pėdsakus, užuominas apie tvarką ir nuoseklumą, sąmojingus, tačiau tik tariamus ryšius. Tačiau tai, kas organiška, susiedamas su estinčiais neorganinės esaties skirtumais, su stichijomis, zonomis ir klimatais, stebėjimas dėsnio ir būtinybės požiūriu neišeina už *didelio masto įtakos* ribų. Lygiai taip pat iš kitos pusės, kur individualybė reiškia ne žemę, o *imanentinio „vieneto"* organinį gyvenimą, o šitas gyvenimas, betarpiškai susiliejęs su bendrybe, nors ir sudaro giminę, tačiau tik tokią, kurios paprastas vienis kaip tik todėl apibrėžiamas kaip skaičius ir todėl atpalaiduoja kokybinį reiškinį, — ten stebėjimas negali išeiti už *mandagių pastabų, įdomių sąryšių, draugiško palankumo sąvokai* ribų. Tačiau mandagios *pastabos* nėra joks *būtinybės žinojimas*, įdomūs sąryšiai lieka susiję su *interesu*, o interesas yra tik proto nuomonė; o individo draugiškumas, kurį jis parodo sąvokai, yra kūdikiškas draugiškumas, kuris yra kūdikiškai naivus, jei nori ar privalo ką nors reikšti savyje ir sau.

b. Savimonės stebėjimas: grynas ir išorinės tikrovės atžvilgiu; loginiai ir psichologiniai dėsniai

Gamtos stebėjimas sąvoką randa realizuotą neorganinėje gamtoje; jis randa dėsnius, o jų momentai yra daiktai, kurie tuo pat metu santykiauja vienas su kitu kaip abstrakcijos; tačiau ši sąvoka nėra į save reflektuotas paprastumas. Priešingai, organinės gamtos gyvenimas yra tik šitas į save reflektuotas paprastumas; savo paties priešybė, kaip bendrybės ir atskirybės priešybė, neišsiskaidanti paties to gyvenimo esmėje; esmė nėra giminė, kuri išsiskaidytų ir judėtų savojoje neišskaidytoje stichijoje ir, būdama prieštaringa, pačiai sau kartu būtų neišskaidyta. Šitą laisvą sąvoką, kurios

bendrybė lygiai taip pat absoliučiai savyje turi išvystytą atskirybę, stebėjimas randa tik pačioje sąvokoje, egzistuojančioje sąvokos pavidalu, arba savimonėje.

Dabar sugrįždamas į save ir kreipdamasis į tikrovišką sąvoką kaip laisvą sąvoką, stebėjimas pirmiausia randa *mąstymo dėsnius*. Mąstymas pats savyje yra toji atskirybė, o ji yra abstraktus, į paprastumą visiškai sugrįžęs negatyvumo judėjimas, o jo dėsniai skleidžiasi už realybės. — Jie *netikroviški;* apskritai tai reiškia ne ką kita, o tik tai, kad juose nesama tiesos. Teisybė, jie privalo pasižymėti ne *visiška,* bet vis dėlto *formalia* tiesa. Tačiau grynai formalus dalykas, neapimantis realybės, yra mintinis daiktas arba tuščia abstrakcija, neapimanti susidvejinimo, kuris ir būtų ne kas kita, kaip turinys. — Bet, kita vertus, kadangi tai yra grynojo mąstymo dėsniai, o toks mąstymas yra bendrybė savyje ir, vadinasi, tam tikras žinojimas, kuris betarpiškai apima būtį, o joje visą realybę, tai tie dėsniai yra absoliučios sąvokos ir neatskiriami tiek formos, tiek daiktų esmiškumai. Kadangi savyje judanti bendrybė yra *sudvejinta* paprasta sąvoka, šitokiu būdu ji apima *turinį,* ir tokį turinį, kuris yra koks tik nori, bet tik ne juslinė būtis. Tai toks turinys, kuris nei prieštarauja formai, nei apskritai nėra nuo jos atskirtas, bet, priešingai, iš esmės yra ji pati, nes forma yra ne kas kita, kaip į savo grynus momentus išsiskaidanti bendrybė.

Tačiau tuo pavidalu, kuriuo ši forma arba turinys atsiveria *stebėjimui* kaip stebėjimui, ji išsaugoja *surasto,* duoto, t.y. *tik estinčio* turinio apibrėžtį. Tas turinys tampa *ramia santykių būtimi,* daugeliu atsiskyrusių būtinybių, kurios, kaip tam tikras *pastovus* turinys savyje ir sau, *savo apibrėžtumu* turi pasižymėti tiesa ir kurios šitokiu būdu faktiškai atitraukiamos nuo formos. — Bet ši fiksuotų apibrėžtumų arba daugelio skirtingų dėsnių absoliuti tiesa neprieštarauja savimonės arba mąstymo ir formos apskritai vieniui. Tai, kas išreiškiama

kaip pastovus savyje nekintantis dėsnis, gali būti tik į save reflektuojančio vienio momentas ir gali pasirodyti tik kaip nykstantis dydis. Tačiau kai tyrimo metu šie dėsniai išplėšiami iš to judėjimo sąryšio ir imami atskirai, jie stokoja ne turinio — nes tam tikru apibrėžtu turiniu jie pasižymi — o, priešingai, formos, kuri yra jų esmė. Šie dėsniai faktiškai nėra mąstymo tiesa ne todėl, kad jie turi būti tik formalūs ir be turinio, o veikiau dėl priešingos priežasties, todėl, kad savo apibrėžtumu — ar būtent *kaip tam tikras turinys,* iš kurio atimta forma, — jie turi būti laikomi kažkuo absoliučiu. Savo tiesa, kaip mąstymo vienyje išnykstantys momentai, jie turi būti traktuojami kaip žinojimas arba kaip mąstantis judėjimas, o ne kaip žinojimo *dėsniai.* Bet stebėjimas nėra pats žinojimas, ir pastarasis stebėjimui nepasiekiamas, tačiau stebėjimas žinojimo prigimtį paverčia būties pavidalu, t.y. jo negatyvumą pagauna tik kaip tos būties dėsnius. — Šiuo atveju tai, kad vadinamieji mąstymo dėsniai negalioja, pakanka parodyti, remiantis bendrąja dalyko prigimtimi. Išsamesnis aiškinimas priskirtinas spekuliatyvinei filosofijai, kur paaiškėja, kas jie yra iš tikrųjų — pavieniai nykstantys momentai, kurių tiesa yra tik mąstančio judėjimo visuma, t.y. pats žinojimas.

Šis negatyvus mąstymo vienis esti pats sau; kitaip tariant, jis yra *būtis-sau-pačiai,* individualybės principas, o savo realybe — *veikianti sąmonė.* Todėl stebinti sąmonė paties dalyko prigimties stumiama prie tos veikiančios sąmonės kaip minėtų dėsnių realybės. Kadangi šis sąryšis jai neatsiveria, tai ji laikosi nuomonės, kad mąstymo dėsniai jai lieka vienoje pusėje, o kitoje pusėje ji išsaugoja tam tikrą kitą būtį, sutampančią su tuo, kas dabar jai yra objektas, t.y. veikiančią sąmonę, kuri sau esti taip, kad įveikia kitabūtį, ir, šitaip stebėdama save pačią kaip negatyvumą, tampa tikroviška.

Taigi *stebėjimui atsiveria naujas laukas — veikianti sąmonės tikrovė.* Psichologija apima daug dėsnių, pagal kuriuos dvasia skirtingai santykiauja su įvairiais savo tikrovės, kaip *jau*

surastos kitabūties, modusais; viena vertus, dvasia juos įtraukia į save, *prisiderindama* prie tų įpročių, papročių ir mąstymo būdo, kuriuos ji surado kaip tokią esatį, kur ji yra savo pačios objektas kaip tikrovė; o kita vertus, dvasia pažįsta save kaip veikiančią savarankiškai jų atžvilgiu, noriai ir aistringai išplėšia iš jų tik atskirybę ir objektiškumą *priderina prie savęs;* pirmuoju atveju ji elgiasi negatyviai savo pačios kaip atskirybės atžvilgiu, o antruoju — savo pačios kaip visuotinės būties atžvilgiu. — Viena vertus, dvasios savarankiškumas tam, ką ji surado, suteikia tik sąmoningos individualybės apskritai *formą*, o turinio požiūriu lieka paniręs į jau surastą bendrą tikrovę; bet, kita vertus, dvasia suteikia tikrovei mažų mažiausiai tam tikrą specifinę modifikaciją, kuri neprieštarauja jos esmingajam turiniui, arba ir tokią modifikaciją, kurios dėka individas kaip ypatinga tikrovė ir specifinis turinys priešina jai save ir tampa nusikaltėliu, įveikdamas ją tik kaip atskirybė arba darydamas tai kaip bendrybė, ir šitaip veikia visų labui, t.y. įsteigia kitą pasaulį, kitą teisę, kitą įstatymą ir kitus papročius vietoje tų, kurie egzistuoja.

Stebimoji psichologija, pirmiausia kalbanti apie savo *visuotinių modusų*, kuriuos ji aptinka veiklioje sąmonėje, suvokinius, randa įvairiausius sugebėjimus, polinkius ir aistras, ir kadangi perpasakojant visą šitą kolekciją neįmanoma nuslopinti prisiminimo apie savimonės vienį, tai ji turi prieiti bent jau nuostabą, kad dvasioje, kaip kokiame maiše, gali kartu glūdėti tiek daug ir tokių skirtingų, vienas kito atžvilgiu atsitiktinių dalykų, ypač kad jie pasirodo esą ne rymantys, nejudrūs daiktai, o neramūs judesiai.

Perpasakodamas šituos įvairius sugebėjimus, stebėjimas laikosi bendrybės pusės; šitų daugeriopų sugebėjimų vienis yra pusė, priešinga šiai bendrybei; tai *tikroviška* individualybė. — Tačiau šitaip suvokti išskirtines tikroviškas individu-

alybes ir pasakoti apie jas taip, kad štai vienas žmogus labiau linkęs prie to, o kitas — labiau prie ano, kad vienas protingesnis už kitą, daug neįdomiau, negu skaičiuoti vabzdžių, samanų ir t.t. rūšis; juk pastarieji stebėjimui duoda teisę juos traktuoti kaip pavienius ir neapimant sąvoka, nes jie iš esmės priklauso atsitiktinio išskirtinumo stichijai. Priešingai, sąmoningą individualybę traktuoti kaip bedvasį, *pavienį* estintį reiškinį reiškia įklimpti į prieštaravimą, nes individualybės esmė yra dvasios bendrybė. Tačiau kadangi pagava tuo pat metu leidžia individualybei įeiti į bendrybės formą, tai toji pagava suranda individualybės *dėsnį*, ir dabar, kaip atrodo, turi protingą tikslą ir užsiima būtinu reikalu.

Momentai, sudarantys dėsnio turinį, yra, viena vertus, pati individualybė, kita vertus, jos bendroji neorganinė prigimtis, t.y. iš anksto duotos aplinkybės, padėtys, įpročiai, papročiai, religija ir t.t.; visu tuo remiantis ir reikia suprasti apibrėžtą individualybę. Šios aplinkybės apima tiek apibrėžtumą, tiek ir bendrybę, o tuo pat metu yra tai, kas *duota tiesiogiai*, kas atsiveria stebėjimui ir kita puse pasireiškia individualybės forma.

Šio abiejų pusių santykio dėsnyje turi glūdėti tai, kas parodo, kaip šios apibrėžtos aplinkybės veikia ir įtakoja individualybę. Tačiau ši individualybė kaip tik ir yra tai, kas *lygiai tokiu pat mastu yra bendrybė*, ir todėl ramiai ir betarpiškai susilieja su faktine bendrybe, papročiais, įpročiais ir t.t., ir prie jų prisiderina arba santykiaudama su jais priešiškai ir juos pakeisdama, arba, kaip atskirybė, santykiaudama su jais abejingai, jiems neleisdama savęs veikti ir pati jų neveikdama. Todėl tai, kas turi individualybei daryti įtaką ir *kokią* įtaką — o tai, tiesą sakant, yra lygiai tas pat — priklauso tik nuo pačios individualybės; kad ši individualybė tapo *šia apibrėžta* individualybe *dėl šito*, reiškia tik tai, kad *ji jau buvo tokia*. Aplinkybės, situacija, papročiai ir t.t., kurie,

viena vertus, pasirodo kaip tai, kas *egzistuoja objektyviai*, o kita vertus, kaip tai, kas glūdi *šioje apibrėžtoje individualybėje*, išreiškia tik neapibrėžtą jos esmę, su kuria nėra kas veikti. Jeigu šios aplinkybės, mąstymo būdas, papročiai, pasaulio būklė apskritai nebūtų egzistavę, tai, žinoma, individas nebūtų tapęs toks, koks jis yra, nes juk šita bendroji substancija yra visi tie, kurie esti šioje pasaulio būklėje. — Tačiau panašiai, kaip toji pasaulio būklė susitelkė į *šį pavienį* individą, — o kaip tik toks individas turi būti suprastas, — taip ji turėjo išsiskirti ir susitelkti pati savyje ir sau, ir tuo apibrėžtumu, kurį ji sau suteikė, padaryti poveikį individui; tik šitaip individą ji padarė šiuo apibrėžtu individu, tokiu, koks jis yra. Jeigu išorė savyje ir sau būtų tokia, kokia ji pasireiškia individualybėje, pastaroji galėtų būti suprasta remiantis išore. Mes turėtume sudvejintą paveikslų galeriją, kur viena pusė būtų kitos pusės atspindys; viena galerijos pusė būtų visiškas išorinių aplinkybių apibrėžtumas ir apribai, o kita — tai toji pati, tačiau išversta į tokį pavidalą, kuriuo ji esti sąmoningoje esmėje; pirmoji — rutulio paviršius, antroji — centras, kuriam paviršius yra jo vaizdinys.

Tačiau rutulio paviršius, individo pasaulis, betarpiškai turi dvejopą reikšmę; jis yra *savyje ir sau estintis pasaulis ir situacija*, ir kartu jis yra *individo pasaulis*. Individo pasaulis jis yra arba tiek, kiek individas tik susiliejęs su pasauliu, leidžia jam įsismelkti į save tokiam, koks jis yra, ir santykiauja su juo tik kaip formalioji sąmonė, arba jis yra individo pasaulis tuo pavidalu, kokį individas jam suteikė, *pakeisdamas* pasaulį kaip objektyvią duotį. — Kadangi dėl šios laisvės tikrovė yra atvira šiai dvejopai reikšmei, tai individo pasaulis turi būti suprastas tik iš paties individo, o *įtaka*, individui padaryta tikrovės, kuri įsivaizduojama kaip *estinti* savyje ir sau, individo dėka įgyja tą absoliučiai priešingą prasmę, kad individas arba *leidžiasi* nekliudomai veikiamas į jį tekančios

tikrovės srauto, arba jį nutraukia ir pertvarko. Tačiau kaip tik todėl *psichologinė būtinybė* tampa tuščiu žodžiu ta prasme, jog esama absoliučios galimybės, kad tai, kas turėjo padaryti tokią įtaką, galėjo jos ir nepadaryti.

Šitaip atkrenta toji būtis, kuri būtų kažkas *savyje ir sau* ir kuri būtų turėjusi sudaryti vieną, ir kaip tik bendrąją, kokio nors dėsnio pusę. Individualybė yra tai, kas yra *jos* pasaulis kaip *jai priklausantis* pasaulis; ji pati yra savosios veikos sritis, kurioje ji pasireiškė kaip tikrovė ir kurioje ji yra tiesiog *duotos* ir *padarytos* būties vienis; vienis, kurio pusės neatsiskiria, kaip psichologinio dėsnio vaizdinyje pasaulis, estintis *savyje*, atsiskiria nuo *sau* estinčios individualybės. Kitaip tariant: jeigu kiekviena pusė traktuojama kaip kažkas savarankiška, tai nesama jokios būtinybės ir abiejų pusių tarpusavio santykį apibrėžiančio dėsnio.

c. Savimonės santykio su savo betarpiška tikrove stebėjimas; fizionomika ir frenologija

Psichologinis stebėjimas neranda savimonės santykio su tikrove arba su jai priešpriešiais esančiu pasauliu dėsnio ir dėl abiejų pusių tarpusavio abejingumo jis yra atblokštas atgal, prie *specifinio apibrėžtumo,* būdingo realiai individualybei, kuri yra *pati savyje ir sau* arba kuri apima *būties-sau* ir *būties-savyje* priešpriešą, sunaikintą kaip absoliutų tarpininkavimą. Dabar ji tapo stebėjimo objektu; kitaip tariant, stebėjimas pereina prie jos.

Individas yra pats savyje ir sau: jis yra *sau,* arba jis yra laisva veika; bet kartu jis yra *savyje;* kitaip tariant, jis pats turi *pirmapradę* apibrėžtą *būtį,* — tam tikrą apibrėžtumą, kuris pagal sąvoką yra tas pat, ką psichologija norėjo surasti už jo. Taigi jame *pačiame* pasirodo priešprieša, kaip sudvejinta priešprieša, t.y. sąmonės judėjimas ir tvari būtis tam tikros pasireiškiančios tikrovės — tokios tikrovės, kuri jame

betarpiškai yra *jo paties* tikrovė. Ši būtis, apibrėžtos individualybės kūnas, yra jos *pirmapradiškumas*, jos neveiklumo rezultatas (ihr nicht getan Haben). Tačiau kadangi tuo pat metu individas yra tik tai, ką jis nuveikė, tai jo kūnas yra ir jo sukurta savo paties išraiška, o kartu tam tikras ženklas, kuris neliko betarpišku dalyku, bet kuriuo individas leidžia tik suprasti, kas jis *yra* ta prasme, kad savo pirmapradę prigimtį jis nukreipia į kūrinį.

Jei čia duotus momentus palyginsime su ankstesniais samprotavimais, tai galėsime tarti, kad čia turime tam tikrą visuotinį žmogiškąjį pavidalą, ar bent jau bendrą klimato, pasaulio dalies, tam tikros tautos pavidalą, kaip kad anksčiau turėjome tuos pačius bendrus papročius ir išsilavinimą. Prie to prisideda ypatingos aplinkybės ir padėtis bendroje tikrovėje; čia ši ypatinga tikrovė pasirodo kaip ypatingas individo pavidalo formavimas. — Kita vertus, kaip anksčiau laisva individo veika ir tikrovė kaip *jo* tikrovė buvo priešinamos duotai tikrovei, taip čia esama pavidalo kaip jo paties iš jo paties kylančio įtikrovinimo, jo paties veiklios esmės bruožų ir formų. Tačiau tiek bendroji, tiek ypatingoji tikrovė, kurią stebėjimas anksčiau surado už individo, dabar yra individo tikrovė, jo įgimtas kūnas, ir kaip tik jis yra išraiška, kylanti iš individo veikos. Psichologiniame stebėjime savyje ir sau esinti tikrovė ir apibrėžta individualybė turėjo būti susietos viena su kita; bet dabar stebėjimo objektas yra *visa* apibrėžta *individualybė*, ir kiekviena jos priešpriešos pusė pati yra ši visuma. Tad išorinei visumai priklauso ne tik *pirmapradė* būtis, įgimtas kūnas, bet kartu ir jo formavimas, nulemtas vidinės veiklos; jis yra nepadarytos ir padarytos būties vienis ir būtimi-sau persmelkta individo tikrovė. Toji visuma, kuri apima apibrėžtas, pirmaprades, pastovias dalis ir bruožus, atsirandančius tik veikos dėka, *yra*, ir toji *būtis* yra kaip sąmonė ir judėjimas nustatyto individo vidaus *iš-*

raiška. — Šitas *vidus* irgi nebėra formali, neturininga ar neapibrėžta saviveika, kurios turinys ir apibrėžtumas, kaip anksčiau, glūdėtų išorinėse aplinkybėse; ne, vidus yra savyje apibrėžtas pirmapradis charakteris, kurio forma yra tik veikla. Vadinasi, dabar nagrinėjamas santykis tarp tų dviejų pusių ir keliamas klausimas, kaip šį santykį apibrėžti ir ką reiškia *pasakymas:* vidus išorėje.

Pirmiausia toji išorė leidžia matyti vidų, ar jį apskritai paverčia būtimi kitam, tik kaip *organą;* juk vidus, kiek jis pasirodo organe, yra pati *veikla.* Kalbanti burna, dirbanti ranka ir, jei pageidaujate, kojos, yra įtikrovinantys ir realizuojantys organai, kuriems būdinga veika kaip veika, arba vidus kaip toks; o išorybė, kurią vidus gauna tiems organams padedant, yra veika, kaip tam tikra nuo individo atskirta tikrovė. Kalba ir darbas yra išoriniai pasireiškimai, kuriuose individas savyje nebeišsaugoja savęs ir nebedisponuoja savimi, o leidžia vidui visiškai išeiti už savęs ir jį atiduoda kitam. Todėl galima tiek pat pagrįstai pasakyti, kad tie išoriniai pasireiškimai vidų išreiškia ir per daug, ir per mažai; *per daug* — kadangi juose pasirodo pats vidus, nebelieka jokio prieštaravimo tarp jų ir vidaus; jie ne tik duoda vidaus *išraišką,* bet ir betarpiškai atveria patį vidų; *per mažai* — kadangi kalba ir veiksmu vidus save padaro kažkuo kitu, tai sykiu jis atsiduoda permainos stichijai, kuri iškreipia ištartą žodį ir atliktą veiksmą ir iš jų padaro kažką kita, kas skiriasi nuo to, kas jie yra savyje ir sau kaip šio apibrėžto individo poelgiai. Dėl šio išorinio pasireiškimo poelgių padariniai, veikiami kitų, ne tik praranda nekintamybės pobūdį kitų individualybių atžvilgiu; kadangi šie padariniai su vidumi, kuris juose glūdi, santykiauja kaip atsiskyrusi, abejinga išorė, tai jie kaip vidus *paties individo dėka* gali būti kažkas kita, negu tai, kokie jie atrodo: individas arba tyčia pakeičia jų išorinį reiškimąsi ir padaro jį kitokį, nei

jie yra iš tikrųjų, arba jis nepakankamai įgudęs, kad suteiktų sau tokią apraišką, kokios jis iš tikrųjų norėtų, ir taip ją sutvirtintų, kad kiti negalėtų iškreipti jo kūrinio. Vadinasi, veika, kaip padarytas kūrinys, turi dvejopą priešingą reikšmę — ji yra arba *vidinė* individualybė, o ne jos *išraiška*, arba, būdama išorybė, yra nuo vidaus *atsipalaidavusi* tikrovė, kuri yra visai kas kita, nei vidus. — Dėl šios dviprasmybės mes turime įdėmiau pažvelgti į vidų ir suprasti, kaip jis *dar esti pačiame individe*, tačiau esti kaip regimas ir pasireiškiantis išorėje. Bet organe vidus esti tik kaip pati betarpiška veika, išoriškai pasireiškianti per veiksmą, kuris pavaizduoja vidų, arba ne. Taigi, jei organą nagrinėjame šio prieštaravimo požiūriu, jis neduoda ieškomos išraiškos.

O jeigu išorinis pavidalas galėtų išreikšti vidinę individualybę tik tiek, kiek jis nėra organas ar veika, o yra *rymanti* visuma, tai, vadinasi, jis reikštųsi kaip tvariai egzistuojantis daiktas, į savo pasyvią esatį ramiai priimantis vidų kaip kažką svetima ir šitaip tampantis vidaus *ženklu;* — išorine, atsitiktine išraiška, kurios *tikroji* pusė savaime bereikšmė; tai būtų kalba, kurios garsai ir garsų deriniai nėra pats dalykas, o su juo susiję tik savavališkai ir jo atžvilgiu atsitiktiniai.

Toks savavališkas ryšys šitokių momentų, kurie yra kažkas išoriška vienas kito atžvilgiu, neduoda jokio dėsnio. Bet fizionomika nuo kitų prastų triukų ir pseudomokslų turi skirtis tuo, kad apibrėžtą individualybę tyrinėja kaip *būtiną* tam tikro vidaus ir išorės, charakterio kaip sąmoningos esmės ir charakterio kaip estinčio pavidalo priešpriešą, ir šiuos momentus vieną su kitu susieja taip, kaip jie susieti savo sąvoka ir todėl turi sudaryti tam tikro dėsnio turinį. Astrologijoje, chiromantijoje ir panašiuose moksluose yra priešingai: kaip atrodo, juose susieta tik išorė su išore, kas nors — su kažkuo jam svetimu. *Šitoks* žvaigždžių išsidėstymas gimstant ir — jeigu toji išorė labiau siejama su pačiu kūnu —

šitokios rankos linijos yra *išoriniai* momentai, apskritai parodantys pavienio žmogaus ilgą arba trumpą gyvenimą ir likimą. Kaip kažkas išoriška jie abejingi vienas kito atžvilgiu ir nesusieti būtinybės, kuria turėtų pasižymėti *išorės ir vidaus* santykis.

Žinoma, ranka neatrodo esanti kažkas visai išoriška likimo atžvilgiu, o veikiau siejasi su juo kaip vidus. Juk likimas irgi yra tik reiškinys to, kas yra apibrėžta individualybė savyje kaip vidinis pirmapradis apibrėžtumas. O kas yra individualybė savyje, chiromantas arba fizionomistas sužino, eidamas trumpesniu keliu, negu, pavyzdžiui, Solonas, kuris buvo įsitikinęs, kad tai galima sužinoti tik prabėgus visam gyvenimui; jis tyrinėjo reiškinį, o jie tai, kas yra *savyje*. Tačiau toji aplinkybė, kad ranka turi parodyti individualybės *būtį-savyje* jos likimo požiūriu, nesunkiai pastebima remiantis tuo, kad, be kalbos organo, ranka labiau nei kas kita leidžia žmogui pasireikšti ir realizuoti save. Ji yra gyvas jo laimės kalvis; apie ją galima pasakyti, kad ji *yra* tai, ką žmogus *daro*, nes joje kaip veikliajame savirealizacijos organe žmogus esti kaip dvasinga būtybė, o kadangi pirmapradiškai jis yra savo paties likimas, ranka išreiškia ir šią būtį-savyje.

Iš šios apibrėžties, teigiančios, kad veiklos organas yra *ir būtis*, ir jame glūdinti *veika* arba kad vidinė *būtis-savyje esti* jame ir pasižymi būtimi-kitam, išplaukia kitoks požiūris į organą, skirtingas nuo aptartojo. Būtent: jeigu, kaip pasirodė, organų apskritai negalima laikyti vidaus *išraiškomis*, nes juose glūdi veika *kaip veika*, o veika *kaip veiksmas* yra tik kažkas išoriška, ir šitaip vidus bei išorė atsiskiria ir yra ar gali būti kažkas svetima vienas kito atžvilgiu, tai pagal nagrinėjamą apibrėžtį organas vėlgi laikytinas abiejų pusių vidurkiu, nes būtent toji aplinkybė, kad jame *glūdi* veika, kartu sudaro organo *išorybę*, o be to, tokią išorybę, kuri yra kitokia negu veiksmas; tai išorybė, liekanti individui ir in-

divide. — Šis vidurkis ir vidaus bei išorės vienis pirmiausia pats yra irgi išoriškas; tačiau toji išorybė kartu įtraukta į vidų; kaip *paprasta* išorybė ji stovi priešpriešiais išsklaidytai išorybei, kuri yra arba tik *pavienis*, visos individualybės požiūriu atsitiktinis kūrinys ar atsitiktinė būsena, arba kaip *visuminė* išorybė yra likimas, išskaidytas į kūrinių ir būsenų daugeriopumą. Vadinasi, *paprastos rankos linijos*, taip pat balso *skambesys ir diapazonas*, kaip individualus *kalbos* apibrėžtumas, — kaip ir kalba, kiek jai ranka suteikia tvaresnį egzistavimą nei balsas, — *rašysena*, ir būtent savita rašysena kaip *braižas* — visa tai yra vidaus išraiška, todėl ji, kaip *paprastas išorinis pasireiškimas*, vėlgi, priešingai *įvairiapusiam* veiklos ir likimo *išoriniam pasireiškimui*, su jais santykiauja kaip *vidus*. — Vadinasi, jeigu apibrėžta individo prigimtis ir įgimtas jo savitumas, kartu su tuo, kuo juos pavertė lavinimas, pirmiausia traktuojami kaip *vidus*, kaip veiklos ir likimo esmė, tai individas pasireiškia išoriškai *visų pirma* per burną, ranką, balsą, braižą, taip pat ir per kitus organus ir jų pastovius apibrėžtumus; ir tik *po to* jis plačiau pasireiškia išoriškai savo tikrove pasaulyje.

O kadangi šis vidurkis susiklosto kaip išorinis pasireiškimas, kuris tuo pat metu įtrauktas atgal į vidų, jo esatis neapsiriboja betarpišku veikos organu; veikiau jis yra nieko nerealizuojantis veido ir bendros išvaizdos judrumas bei forma. Tie bruožai ir jų judėjimas pagal šią sąvoką yra nuslopinta, individe liekanti veika, o individo santykio su realia veika požiūriu jie yra savikontrolė ir jos stebėjimas, *išorinis pasireiškimas* kaip tikroviško išorinio pasireiškimo refleksija. — Todėl, išoriškai veikdamas, individas nėra nebylus, nes, šitaip veikdamas, jis kartu yra reflektuotas į save, ir šitą reflektuotumą į save išreiškia išoriškai; ši individo teorinė veika arba jo pokalbis apie tai su savimi girdima ir kitiems, nes šis pokalbis pats pasireiškia išoriškai.

Taigi tame viduje, kuris, reikšdamasis išoriškai, lieka vidus, matyti individo reflektavimas iš savo tikrovės; pažiūrėkime, kaip yra su ta būtinybe, kuri nustatyta šiame vienyje. — Šis reflektavimas pirmiausia skiriasi nuo paties veiksmo, ir, vadinasi, gali būti kažkas *kita* ir gali būti laikomas kažkuo kitu, nei jis yra; iš žmogaus veido matyti, ar jis *rimtai* žiūri į tai, ką sako ar daro. — Bet ir atvirkščiai, tai, kas turėtų būti vidaus išraiška, kartu yra *esinti* išraiška ir todėl ji pati patenka į *būties* apibrėžtumą, kuris yra visiškai atsitiktinis savimone pasižyminčiai esmei. Todėl ši išraiška, žinoma, yra išraiška, tačiau kartu tik kaip *ženklas*, todėl išreikštajam turiniui pačios išraiškos pobūdis yra visiškai nesvarbus. Šitaip pasireiškiantis vidus yra *regima* neregimybė, bet šis vidus nesusijęs su šiuo pasireiškimu; jis lygiai taip pat gali reikštis per kažką kita, kaip ir kitas vidus gali pasirodyti per tą patį pasireiškimą. — Todėl Lichtenbergas visai teisus, sakydamas: „Tarkime, kad fizionomistas vieną kartą perprato žmogų, tačiau pakanka tam žmogui priimti tvirtą sprendimą, kad jis vėl taptų nesuprantamas tūkstantmečiams"[10]. — Kaip anksčiau pateikto santykio atveju duotos aplinkybės buvo tokia esatis, iš kurios individualybė ėmė tai, ką galėjo ir norėjo pasiimti, arba jai pasiduodama, arba ją pakeisdama, ir kuri dėl šios priežasties savyje neturėjo individualybės būtinumo ir esmės, — lygiai taip pat ir šiuo atveju pasireiškianti betarpiška individualybės būtis yra tokia būtis, kuri arba išreiškia individualybės reflektavimą iš tikrovės ir jos būtį-savyje, arba jai yra tik ženklas, abejingas tam, kas ženklinama, todėl iš tikrųjų nieko neženklinantis; betarpiška būtis individualybei yra ir veidas, ir kaukė, kurią ji gali nusiimti. — Individualybė persmelkia savąjį pavidalą, juda ir kalba, to pavidalo aprėžta; bet visa ši esatis tuo pat metu išeina už savo ribų kaip būtis, abejinga valios ir veiklos atžvilgiu; individualybė joje sunaikina tą reikšmę,

kurią ji turėjo anksčiau — jos reflektuotumą į save arba tai, kad savo tikrąją esmę ji turėjo savyje, ir, priešingai, tą esmę veikiau perkelia į valią ir veiklą.

Individualybė atsisako *to reflektuotumo į save,* kurį išreiškia veido *bruožai,* ir *savąją esmę perkelia į kūrinį.* Šiuo atveju ji prieštarauja tam santykiui, kurį nustato proto instinktas, užsiimantis savimone pasižyminčios individualybės stebėjimu ir siekiantis nustatyti, koks turi būti individualybės *vidus* ir kokia jos *išorė.* Šis žiūros taškas leidžia mums suprasti tikrąją mintį, kuria grindžiamas fizionomikos — jei patinka — *mokslas.* Prieštaravimas, į kurį patenka šios rūšies stebėjimas, formos požiūriu yra prieštaravimas tarp praktikos ir teorijos (ir viena, ir kita nustatoma būtent praktikos ribose); tai prieštaringumas individualybės, save realizuojančios bendriausia prasme traktuojamuose poelgiuose, ir individualybės, kuri, susiliedama su šiais poelgiais, kartu esti už jų, reflektuoja į save ir tuos poelgius paverčia savo objektu. Stebėjimas traktuoja šį prieštaravimą, orientuodamasis į tą patį iškreiptą santykį, per kurį tas prieštaravimas apibrėžiamas reiškinyje. *Neesminga išorė* stebėjimo požiūriu yra pats *veiksmas* ir kūrinys, ar tai būtų kalbõs, ar kokios masyvios tikrovės kūrinys; o *esmingas vidus* stebėjimui yra individualybės *būtis-savyje* (Insichsein). Iš dviejų pusių, glūdinčių praktinėje sąmonėje, — ketinimo ir veiksmo, *nuomonės* apie savo poelgį ir paties poelgio — stebėjimas pasirenka pirmąją pusę, kaip tikrąjį vidų; tas vidus, girdi, daugiau ar mažiau *neesmingai* pasireiškia veiksmu, o savo tikrąja esme pasireiškia per išorinę išvaizdą. Šis, antrasis, išorinio pasireiškimo modusas yra individualios dvasios betarpiška juslinė duotis; vidujybė, kuri, girdi, turi būti laikoma autentiška, yra ketinimo savitumas ir būties-sau atskirybė; ir viena, ir kita yra tik *tariama* dvasia. Taigi tai, ką stebėjimas traktuoja kaip savo objektą, yra *tariama* esatis, ir joje jis ieško dėsnių.

Betarpiška nuomonė apie tariamą dvasios duotį yra natūralioji fizionomika, pernelyg skubotas sprendimas apie vidinę prigimtį ir jos išvaizdos pobūdį, paremtas pirmuoju žvilgsniu. Šios nuomonės objektas yra toks, jog pati jo esmė lemia tai, kad iš tiesų jis yra kažkas kita nei tik juslinė betarpiška būtis. Teisybė, juslume esama kaip tik tokio reflektuotumo iš jo į save, kaip tik regimybės kaip neregimos esaties regimybės, kuri yra stebėjimo objektas. Bet būtent ši juslinė betarpiška duotis yra dvasios *tikrovė,* tačiau tokia, kuri pasirodo tik nuomonei; o stebėjimas kaip tik šiuo aspektu plūkiasi su savo tariamąja esatimi, su fizionomija, braižu, balso tembru ir t.t. — Tokią esatį stebėjimas sieja kaip tik su šitokiu *tariamu vidumi.* Turi būti atpažintas ne žudikas, ne vagis, o *sugebėjimas būti jais;* tvarus, abstraktus apibrėžtumas šitaip *užgožiamas* pavieniam individui būdingo konkretaus begalinio apibrėžtumo, dabar reikalaujančio aprašų, išradingesnių nei tokios kvalifikacijos. Žinoma, tokie išradingi aprašai byloja daugiau negu tokios kvalifikacijos, kaip kad „žudikas", „vagis" arba „geraširdis", „nesugedęs" ir t.t., tačiau jų toli gražu nepakanka tikslui pasiekti — nusakyti tariamą būtį arba pavienę individualybę; jie tokie pat nepakankami, kaip ir tie išvaizdos aprašai, kurie apsiriboja plokščia kakta, ilga nosimi ir t.t. Juk tiek pavienio asmens išvaizda, tiek ir pavienė savimonė, kaip tariama būtis, žodžiais neišreiškiama. Mokslas apie žmogaus pažinimą, apsiribojantis tariamu žmogumi, lygiai taip pat, kaip ir fizionomikos mokslas, apsiribojantis tariama žmogaus tikrove ir beprasmiškus natūraliosios fizionomikos sprendinius siekiantis pakylėti iki žinojimo, dėl viso to yra kažkas nepabaigiama ir nepagrįsta, kas niekada neprieina tokio taško, kur galėtų pasakyti, ką jis „mano", nes jis tik „mano" ir nusakomas turinys yra tik „numanomas".

Dėsniai, kuriuos siekia atrasti šitas mokslas, yra šių abiejų numanomų pusių santykiai, o todėl ir patys gali būti ne kas nors kita, o tik tuščia nuomonė. O kadangi šio tariamo

žinojimo, esą užsiiminėjančio dvasios tikrove, objektas yra kaip tik toks, kad dvasia iš savo juslinės esaties reflektuojasi į save ir kad apibrėžta esatis dvasiai yra tam tikras abejingas atsitiktinumas, tai šitas žinojimas, atradęs savuosius dėsnius, turi betarpiškai žinoti, kad tais dėsniais nieko nepasakoma, o, tiesą sakant, tik plepama arba pateikiama tik *nuomonė apie save* — pasakymas, kurio tiesa yra ta, kad pasakyti savo *nuomonę* yra tas pat, kas pateikti ne patį dalyką, o tik nuomonę *apie save*. O *turinio* požiūriu tokie stebėjimai negali žymiai skirtis štai nuo tokių: „Kai tik pas mus mugė, tai kaskart lyja", — sako krautuvininkas; „ir kaskart, kai aš džiovinu skalbinius", — priduria namų šeimininkė.

Lichtenbergas — kuris šitaip apibūdina fizionominį stebėjimą[11], dar sako štai ką: „Jei kas nors pasakytų: „tiesa, tu elgiesi kaip doras žmogus, tačiau iš tavo veido aš matau, kad tu apsimeti ir širdyje esi nenaudėlis", tai veikiausiai, kol egzistuoja pasaulis, kiekvienas doras žmogus į šitokią šneką atsakytų antausiu"[12]. — Toks atsakymas *tikslus* todėl, kad jis paneigia tokio tariamo mokslo pirmąją prielaidą, būtent, kad žmogaus *tikrovė* yra jo veidas ir t.t. — Ne, *tikroji žmogaus būtis* yra *jo veiksmas;* individualybė tikra veikdama, ir kaip tik veiksmas pašalina abi tariamybės puses. Pirma, jis pašalina tariamybę kaip kūnišką rymančią būtį; poelgiuose individualybė pasireiškia veikiau kaip *negatyvi* esmė, kuri *yra* tik tiek, kiek ji įveikia būtį. Antra, veiksmas įveikia tariamybės neišsakomumą ir savimone pasižyminčios individualybės, kuri, pasiduodama tariamybei, yra apibrėžta ir apibrėžiama kaip begalybė, atžvilgiu. Atliktas veiksmas sunaikina šią prastą begalybę. Veiksmas yra tai, kas paprastai apibrėžta, bendra, pagaunama abstrakcija; veiksmas yra žmogžudystė, vagystė arba geradarystė, žygdarbis ir t.t., ir apie jį galima *pasakyti,* koks *jis yra. Jis yra* šitoks, ir jo būtis yra ne tik ženklas, bet ir pats dalykas. *Jis yra* šitoks, o individualus

žmogus *yra* toks, koks yra veiksmas; *šitokios būties* paprastumu individualus žmogus kitiems yra estinti, bendroji esmė, ir nustoja būti tik numanoma esme. Nors šiuo atveju jis dar nenustatytas kaip dvasia, bet jeigu dera kalbėti apie jo *būtį* kaip būtį, ir, viena vertus, dvejopa būtis, išvaizda ir veiksmas, yra priešprieša vienas kitam, o viena ir kita turi būti jo tikrove, tai faktiškai jo *tikrąja* būtimi reikia laikyti veikiau veiksmą, o ne jo veidą, kuris turėtų išreikšti, ką žmogus mano apie savo veiksmus, arba tai, kas buvo manoma apie tai, ką jis tik galėjo padaryti. Kita vertus, lygiai taip pat, kadangi priešpriešinami jo kūrinys ir jo vidinė galimybė, sugebėjimas arba ketinimas, tai vien tik kūrinį dera laikyti jo autentiška tikrove, nors jis pats šiuo požiūriu apsigaudinėtų ir, sugrįžęs į save iš savo poelgių, manytų, kad šiame viduje jis yra kažkas kita, nei *veiksme*. Individualybė, atsiduodanti objektinei stichijai, pereidama į kūrinį, sykiu pasmerkia save tam, kad ji bus pakeista ir iškreipta. Tačiau veiksmo pobūdis kaip tik ir nulemia, ar tai bus tikroviška būtis, kuri išliks, ar tik tariamas kūrinys, kuris išnyks, nes yra niekingas. Objektiškumas ne pakeičia patį veiksmą, o tik parodo, *koks jis yra*, t.y. ar jis *yra*, ar jis *yra niekas*. — Šios būties išskaidymas į ketinimus ir panašias subtilybes, dėl kurio *tikroviškas* žmogus, t.y. jo veiksmas, kad būtų paaiškintas, vėl sugrąžinamas į numanomą būtį, kad ir kokių ypatingų ketinimų jis turėtų savo tikrovės atžvilgiu, — turi būti atiduotas dykinėjančiai nuomonei, kuri, jei savąją neveiklią išmintį siekia paversti kūriniu, neigti veikiančiojo protingumą ir šitaip neteisingai su juo elgtis, tikrąja būtimi norėdama laikyti ne jo veiksmą, o veikiau veidą ir jo bruožus, turi saugotis anksčiau minėto atsakymo, kuris jai parodo, kad veidas yra ne būtis-*savyje*, o veikiau gali būti poveikio objektu.

Jei dabar mes pažvelgsime apskritai į visus tuos savimone pasižyminčius individualybės santykius su savo išore, kuriuos galima stebėti, tai lieka vienas santykis, dar turintis

tapti stebėjimo objektu. Psichologijoje — tai *išorinė daiktų tikrovė*, dvasioje privalanti turėti savąjį save suvokiantį atvaizdą (Gegenbild) ir padėti sąvoka pagauti dvasią. Fizionomikoje, priešingai, dvasia turi būti pažinta per savąjį išorinį pasireiškimą, kuris esąs *kalba* — regima dvasios esmės neregimybė. Dar lieka tos tikrovės pusės apibrėžtumas, kuriuo individualybė savąją esmę išreiškia savo betarpiška, tvaria, paprasčiausiai duota tikrove. — Vadinasi, šis paskutinis santykis skiriasi nuo fizionominio tuo, kad pastarasis yra *kalbanti* individo esatis, kai individas savo *veikliu* išoriniu pasireiškimu kartu atskleidžia į save *reflektuotą* ir save *stebintį* išorinį pasireiškimą, kuris pats yra judėjimas, rymantys bruožai, patys esmingai esantys ne kas kita, kaip tam tikra tarpiška būtis. Tačiau tame apibrėžtume, kurį dar reikia panagrinėti, išorė galiausiai yra tam tikra visai *sustingusi* tikrovė, savaime nesanti bylojantis ženklas, bet sau pasirodanti atskirai nuo savimone pasižyminčio judėjimo ir egzistuojanti kaip paprasčiausias daiktas.

O dėl vidaus santykio su šitokiu jo išoriniu pasireiškimu, tai yra aišku, kad, kaip atrodo, pirmiausia jis turi būti suprastas kaip *priežastinio ryšio* santykis, nes vieno esinio-savyje santykis su kitu esiniu-savyje, kaip *būtinas* santykis, yra priežastinis santykis.

O kad dvasinė individualybė veiktų kūną, ji pati, kaip priežastis, turi būti kūniška. Tačiau tas kūnas, kuriame individualybė esti kaip priežastis, yra organas, tačiau ne veikos išorinės tikrovės atžvilgiu organas, bet savimone pasižyminčios esmės veikos savyje (o išorinės veikos — tik savo kūno atžvilgiu) organas. Neiškart aišku, kokie gali būti tie organai. Jei turėtume galvoje organus apskritai, tai pirmiausia kristų į akį darbo apskritai organas, be to, lytinis organas ir t.t. Tačiau tokie organai turi būti traktuojami kaip įrankiai arba kaip dalys, kurias dvasia kaip vienas kraštutinumas turi

kaip vidurkį kito kraštutinumo, išorinio objekto, atžvilgiu. O šiuo atveju turimas galvoje organas, kuriame savimone pasižymintis individas kaip kraštutinumas savosios, jam priešingos, tikrovės atžvilgiu išsilaiko *sau*, tuo pat metu nesikreipdamas išorėn, bet reflektuodamas į savo veiklą; organas, kuriame *būties* pusė nėra *būtis kitam*. Tiesa, fizionominiu požiūriu tas organas traktuojamas ir kaip reflektuotas į save, ir kaip veiką aptarianti esatis; tačiau šitokia būtis yra objektinė, ir fizionominio stebėjimo rezultatas yra tas, kad savimonė stovi priešpriešiais būtent šiai savo tikrovei kaip kažkam abejingam. Šis abejingumas išnyksta todėl, kad pats šis reflektuotumas į save yra *veiklus*; dėl to toji esatis išsaugoja būtiną ryšį su juo; bet tam, kad jis galėtų veikti tą esatį, jis pats privalo turėti tam tikrą būtį, tačiau iš esmės neobjektinę; ir jis turi būti parodytas kaip šis organas.

Kasdieniame gyvenime įprasta manyti, kad, pavyzdžiui, pyktis, kaip tokia vidinė veika, glūdi kepenyse; Platonas[13] kepenims priskiria net kažką dar aukštesnio, kas, kai kurių nuomone, yra netgi pats aukščiausias dalykas, būtent pranašavimą arba sugebėjimą nesiremiant protu pasakyti tai, kas šventa ir amžina. Tačiau judėjimas, kuris vyksta individo kepenyse, širdyje ir t.t., negali būti traktuojamas kaip visiškai į save reflektuotas individo judėjimas; ne, veikiau jis jau esti individo kūne ir pasižymi gyvuline esatimi, nukreipta išorėn, prieš išorinį pasaulį.

Priešingai, *nervų sistema* yra betarpiška judančios organinės esaties ramybė. Nors patys nervai irgi yra sąmonės, jau panirusios į savo nukreiptumą išorėn, organai, bet galvos ir stuburo smegenis galima traktuoti kaip savyje estinčią — neobjektinę ir neišeinančią išorėn — betarpišką savimonės duotį. Kiek būties, kurią turi šis organas, momentas yra *būtis-kitam*, esatis, jis yra negyva būtis; jis jau nebėra savimonės duotis. Bet ši *pati būtis-savyje* pagal savo sąvoką yra taku-

mas, kuriame betarpiškai išsisklaido jame susidarantys ratilai, ir jokia perskyra nepasireiškia kaip *estinti* perskyra. Tuo tarpu, kaip pati dvasia yra ne abstraktus ir paprastas dalykas, o judesių sistema, kurioje ji išsiskaido į momentus, bet šitaip išsiskaidydama pati lieka laisva, ir kaip dvasia išskaido savo kūną į įvairias funkcijas (Verrichtungen) ir kiekvieną atskirą dalį paskiria atlikti tik vienai funkcijai, — lygiai taip pat galima įsivaizduoti, kad taki dvasios *būties-savyje būtis* irgi yra išskaidyta; ir, atrodo, ją taip ir reikia įsivaizduoti, nes į save reflektuota dvasios *būtis* smegenyse pati savo ruožtu yra tik jos pačios grynosios esmės ir jos kūniško išsiskaidymo vidurkis, kuris kaip tik todėl privalo turėti kažką iš abiejų pusių prigimties ir, vadinasi, iš kūniško išsiskaidymo pusės — *estintį* išsiskaidymą.

Dvasinė organinė būtis kartu apima tam tikros *rymančios tvarios* esaties būtiną pusę; pirmoji turi atsitraukti kaip *būties-sau* kraštutinumas ir turėti priešais save antrąją, kaip kitą kraštutinumą, kuris tokiu atveju yra objektas, veikiamas pirmojo kraštutinumo kaip priežasties. O jeigu galvos ir stuburo smegenys yra ana kūniška dvasios *būtis-sau*, tai kiaušas ir stuburas yra kitas išskirtas kraštutinumas, t.y. tvarus rymantis daiktas. — Tačiau kadangi kiekvienam, galvojančiam apie tikrąją dvasios esaties vietą, dingojasi ne nugara, o tik galva, tai, tyrinėdami tokios rūšies žinojimą, mes galime tenkintis šiuo — tokiam žinojimui ne pačiu blogiausiu — pagrindu, kad šitą esatį apribotume kiaušu. Jei kas nors pagalvotų ir apie nugarą — kadangi kartais ir per ją žinojimas ir veika tai įvaromi, tai išvaromi — tai šitokia mintis nėmaž neįrodytų (kadangi įrodytų pernelyg daug), kad nugaros smegenys turi būti traktuojami kaip dvasios gyvenamoji vieta, o stuburas — kaip atitinkama esatis; juk galima priminti ir tai, kad būta ir kitų pamėgtų, neva prie dvasios veiklos vedančių išorinių kelių, skirtų jai sužadinti ar-

ba sugniuždyti. — Taigi stuburas atkrenta; jei patinka, *visai teisėtai;* ir lygiai taip pat teisėtai, kaip ir daugelio kitų natūrfilosofinių teorijų *konstrukcijos,* pagal kurias ne tik kiauše glūdi dvasios *organai.* Juk tokia mintis jau anksčiau buvo pašalinta iš šio santykio sąvokos, ir todėl kiaušas buvo traktuojamas kaip esaties pusė; arba, jeigu nedera priminti šio dalyko *sąvokos,* tai juk patyrimas moko, kad akimi kaip organu regima, bet kiaušu nežudoma, nevagiama, nekuriama eilėraščių ir t.t. — Todėl ir reikia vengti kiaušą vadinti *organu* turint galvoje tą *reikšmę,* kurią dar reikės aptarti. — Juk, nors ir priimta sakyti, kad protingam žmogui *dalykas* svarbiau už žodį, tai nereiškia, kad dalyko esmę leistina apibūdinti jos neatitinkančiu žodžiu; juk tai negrabumas, o kartu ir apgaulė, kai įsivaizduojama ir tvirtinama, jog trūksta tik reikiamo žodžio, ir nuo savęs slepiama, kad faktiškai stokojama paties dalyko, t.y. sąvokos; jeigu būtų turima sąvoka, jai rastųsi ir tinkamas žodis. — Pirmiausia čia paaiškėjo tik tai, kad kaip smegenys yra gyva galva, taip kiaušas yra caput mortuum.

Taigi šioje negyvoje būtyje dvasios judesiai ir tam tikri smegenų modusai turėjo sau pateikti savąjį išorinės tikrovės atvaizdą; tačiau ši tikrovė dar nebūdinga pačiam individui. Jų santykis su kiaušu, kuris, kaip negyva būtis, neapima dvasios gyvenamosios vietos, pirmiausia pasirodo kaip anksčiau nustatytas santykis, vadinasi, kaip išorinis mechaninis santykis, todėl tikrieji organai — o jie yra smegenyse — vienoje vietoje kiaušą suapvalina, kitoje — išplečia ar suploja, nelygu kaip būtų išreiškiamas šis poveikis. Teisybė, kadangi kiaušas pats yra organizmo dalis, jame, kaip ir kiekviename kaule, galima tarti esant tam tikrą gyvą savikūrą (Selbstbildung), todėl, jei jį šitaip traktuosime, tai reikės tarti, kad veikiau jis pats spaudžia smegenis ir nustato jų išorines ribas; tokiam poveikiui jis turi daugiau galimy-

bių, nes yra kietesnis. Tačiau šiuo atveju, apibrėžiant jų veiklą, jųdviejų tarpusavio santykis vis dar liktų toks pat; juk nepriklausomai nuo to, ar kiaušas yra tai, kas apibrėžta, ar tai, kas apibrėžiama, šis dalykas nieko nepakeistų priežastiniame ryšyje; tik kiaušas tokiu atveju būtų traktuojamas kaip betarpiškas savimonės organas, nes jame kaip *priežastyje* glūdėtų *būties-sau* pusė. Tačiau kadangi *būtis-sau* kaip *organinis gyvybingumas* vienodai esti ir viename, ir kitame, tai faktiškai priežastinio ryšio tarp jų nesama. Tačiau toks jųdviejų vystymasis būtų susijęs viduje, ir tai būtų tam tikra organinė iš anksto nustatyta harmonija, kuri abi tarpusavyje santykiaujančias puses palieka laisvas viena kitos atžvilgiu ir kiekvienai leidžia išsaugoti jai būdingą pavidalą, kuriam nebūtina atitikti kitos pusės pavidalą; ir dar didesne laisve vienas kito atžvilgiu pasižymi pavidalas ir kokybė, kaip vienas kito atžvilgiu laisvi yra vynuogės forma ir vyno skonis. — Tačiau kadangi smegenų pusei priklauso *būties-sau* apibrėžtis, o kiaušo pusei — *esaties* apibrėžtis, tai organinio vienio viduje *irgi* reikia nustatyti jų priežastinį ryšį — tam tikrą būtiną santykį kaip išorinį jų tarpusavio santykį, t.y. kaip tam tikrą savaime išorišką santykį, kurio dėka jų *pavidalas* būtų apibrėžiamas abipusiškai.

O dėl apibrėžties, pagal kurią savimonės organas turėtų būti veikli priežastis, esanti priešingoje pusėje, tai apie šį dalyką galima kalbėti visaip, nes kalbama apie tai, kokia yra priežastis, traktuojama kaip *abejinga* esatis, kaip pavidalas ir dydis; priežastis, kurios vidus ir būtis-sau turi būti kaip tik tokie, kad neturėtų nieko bendra su betarpiška esatimi. Pirmiausia organinė kiaušo savikūra yra abejinga mechaniniam poveikiui, ir šių abiejų santykių (kadangi pirmasis santykis yra sąryšis su savimi) santykis yra kaip tik pats tas neapibrėžtumas ir beribiškumas. Be to, jeigu smegenys net ir įtrauktų į save dvasios perskyras kaip estinčius skirtumus

ir būtų vidinių, skirtingą erdvę užimančių organų daugeriopa visuma (o tai prieštarauja gamtai, kuri sąvokos momentams suteikia tam tikrą savarankišką esatį, ir todėl į *vieną pusę* visiškai nustumia organinio gyvenimo *tākų paprastumą,* o į kitą — jo *artikuliaciją* ir *pasidalinimą,* kaip ir savuosius skirtumus, todėl jie, ta prasme, kuria šiuo atveju turi būti suprantami, pasirodo kaip ypatingi anatominiai daiktai), vis dėlto būtų neaišku, ar koks nors dvasios momentas — priklausomai nuo to, ar pirmapradiškai jis yra stipresnis, ar silpnesnis — pirmuoju atveju privalėtų turėti labiau *išplėstą,* o antruoju — labiau *suspaustą* smegenų organą, ar kaip tik atvirkščiai. — Lygiai taip pat būtų neaišku, ar smegenims *vystantis* tas organas didėtų, ar mažėtų, ar jis taptų grubesnis ir tankesnis, ar smulkesnis. Dėl tos pačios priežasties, dėl kurios būtų neaišku, kokiomis savybėmis pasižymi priežastis, lygiai taip pat neaišku, kaip pasireiškia poveikis kiaušui, — ar tai yra tam tikras išsiplėtimas, ar susiaurėjimas ir susitraukimas. Jei šis poveikis apibūdinamas šiek tiek *tauriau,* kaip tam tikras *sužadinimas,* tai lieka neaišku, ar tai yra išsipūtimas, kaip veikiant kantaridų trauklapiui, ar susiraukšlėjimas, kaip veikiant acto rūgščiai. — Visus šiuos požiūrius galima įtikinamai pagrįsti, nes organinis santykis, kuris ir šiuo atveju daro poveikį, leidžia manyti, kad vienas pagrindimas yra toks pat geras kaip ir kitas, ir yra abejingas visiems tiems aiškinimo būdams.

Tačiau siekti apibrėžti šį santykį stebinčiajai sąmonei nėra svarbu. Juk, be viso kito, tai, kas yra vienoje pusėje, yra ne smegenys kaip *gyvulinė* dalis, o smegenys kaip *savimone pasižyminčios* individualybės *būtis.* — Individualybė kaip pastovus charakteris ir sąmoninga judri saviveika yra *sau* ir *savyje;* šiai būčiai-sau-ir-savyje stovi priešpriešiais jos tikrovė ir esatis-kitam; būtis-sau-ir-savyje yra esmė ir subjektas, kurio būtis glūdi smegenyse; ši būtis *pavaldi joms* ir išsaugo-

ja savo vertę tik dėl joms būdingos reikšmės. Tačiau savimone pasižyminčios individualybės antroji pusė, jos esaties pusė, yra *būtis* kaip savarankiška būtis ir kaip subjektas, arba kaip *daiktas*, būtent kaulas; *žmogaus tikrovė ir esatis yra jo kiaušo kaulas.* — Toks yra santykis ir prasmė, kurią abi šio santykio pusės turi jas stebinčiai sąmonei.

Dabar stebinčiai sąmonei reikia nustatyti apibrėžtesnį šitų pusių santykį; žinoma, kiaušo kaulas apskritai reiškia tai, kad jis yra betarpiška dvasios tikrovė. Tačiau dvasios daugiapusiškumas tokį pat daugiapusiškumą suteikia savo esačiai; tai, ką reikia pasiekti, yra atskirų vietų, į kurias suskaidyta esatis, reikšmės apibrėžtumas. Pažvelkime, kokių nuorodų į šį apibrėžtumą jose esama.

Kiaušo kaulas nėra veiklos organas; kartu jis nėra tai, kas išreiškia judėjimą; kiaušo kaulu nevagiama, nežudoma ir t.t., ir, atliekant tokius veiksmus, jis nenutaiso jokių minų, todėl jo negalima laikyti veido išraiška. — Šis *esinys* nevertintinas ir kaip ženklas. Veido išraiška ir mimika, tonas, net kolona, stulpas, įkaltas negyvenamoje saloje, iškart praneša, kad jie reiškia kažką daugiau, o ne tik tai, kas jie *yra* betarpiškai. Jie iškart pasirodo kaip ženklas, nes pasižymi apibrėžtimi, nurodančia kažką kita tuo, kad ši apibrėžtis pirmapradiškai jiems nebūdinga. Žinoma, daug kas gali ateiti į galvą, žiūrint į kiaušą, kaip Hamletui, apžiūrinėjančiam Joriko kaukolę, tačiau kiaušo kaulas savaime yra toks abejingas, naivus daiktas, kad betarpiškai jame negalima įžvelgti ar mąstyti ko nors kito, išskyrus jį patį; tiesa, jis primena smegenis ir jų apibrėžtumą, kitos formos kiaušą, bet ne sąmoningą judesį, nes jame neatsispaudusi nei veido išraiška, nei mimika, nei dar kas nors, kas bylotų apie kilmę iš sąmoningos veikos; juk jis yra tikrovė, individualybėje turinti atverti tokią kitą pusę, kuri būtų jau ne į save reflektuojanti būtis, o gryna *betarpiška* būtis.

Be to, kadangi kiaušo kaulas pats nejaučia, tai, matyt, konkretesnė jo reikšmė gali būti, tarkime, ta, kad dėl kaimynystės tam tikri pojūčiai leidžia sužinoti, ką jis simbolizuoja; o kadangi tam tikro sąmoningo dvasios moduso jutimas susijęs su tam tikra kiaušo vieta, tai ši vieta, tarkime, savo išvaizda bus nuoroda į šį modusą ir jo savitumą. Kaip, pavyzdžiui, kai kurie žmonės skundžiasi tuo, kad, įtemptai mąstydami arba apskritai tik *mąstydami,* kažkur galvoje jie jaučia skausmą, taip ir *vogimas, žudymas, eilėraščių kūrimas* ir t.t. galėtų būti lydimi tam tikro atitinkamo pojūčio, kuris, be to, dar privalėtų turėti tam tyčia skirtą vietą. Šią smegenų vietą, kuri šitaip būtų judresnė ir veiklesnė, galimas daiktas, labiau išvystytų ir gretima kaulo vieta; arba ši kaulo vieta dėl simpatijos ar sandermės irgi neliktų inertiška, bet didėtų ar mažėtų, arba formuotųsi vienu ar kitu būdu. — Tačiau šią hipotezę daro neįtikinamą ta aplinkybė, kad jausmas apskritai yra neapibrėžtas dalykas ir kad jausmas galvoje kaip centre galėtų būti visuotinė užuojauta bet kokiai kančiai, todėl su vagies-žudiko-poeto-galvos-kutenimo ar-skausmo jausmu susimaišytų kiti jausmai, ir vieną nuo kito — kaip ir nuo pojūčių, kuriuos galima pavadinti tik kūniškais, — juos atskirti būtų taip pat sunku, kaip kad sunku nustatyti ligą pagal vieną, galvos skausmo, simptomą, jei mes jo reikšmę apribosime tik kūnu.

Kad ir kokiu aspektu žvelgtume į šį dalyką, faktiškai nėra jokio būtino abipusio santykio, lygiai kaip ir nuorodos į jį, kuri būtų iškalbinga pati savaime. O jei vis dėlto toks santykis turi egzistuoti, tai lieka ir yra būtina *stokojanti sąvokos,* laisva, iš anksto nustatyta abiejų pusių sutampančio apibrėžtumo harmonija, nes viena iš pusių *turi būti bedvasė tikrovė, paprasčiausias daiktas.* — Taigi vienoje pusėje yra daugybė nejudrių kiaušo vietų, kitoje pusėje — daugybė dvasios ypatybių, kurių daugeriopumas ir apibrėžtis priklauso

nuo psichologinės būsenos. Kuo skurdesnis dvasios vaizdinys, tuo labiau šiuo požiūriu palengvėja dalykas, nes, viena vertus, tuo mažiau bus šių savybių, o, kita vertus, tuo tos savybės bus ryškesnės, pastovesnės, labiau sustabarėjusios, o kartu panašesnės į kaulo apibrėžtumus ir lengviau su jais palyginamos. Tačiau nors dvasios vaizdinio skurdumas daug ką palengvina, vis tiek abiejose pusėse dar lieka labai daug savybių; o stebėjimui lieka visiškas jų tarpusavio santykių atsitiktinumas. Jei kiekvienas iš Izraelio vaikų būtų pasiėmęs po grūdelį iš to jūros smėlio, su kuriuo jie lyginami, tai abejingumas ir atsitiktinumas, kuris kiekvienam būtų skyręs jo smiltelę, būtų toks pat didelis, kaip ir tas, kuris kiekvienai sielos galiai, aistrai ir (tai čia irgi reikėtų apžvelgti) kiekvienam charakterio niuansui, apie kuriuos įprasta kalbėti subtilioje psichologijoje ir žmogaus tyrinėjimuose, leistų nurodyti atitinkamas kiaušo vietas ir kaulų formas. Žudiko kaukolė turi štai tokį — ne organą ir ne ženklą — gumbą; tačiau tas žudikas turi dar daug kitų ypatybių, kaip ir kitų gumbų, o be gumbų — ir įdubimų; galima pasirinkti gumbus ar įdubimus. Ir vėlgi, jo polinkis žudyti gali būti susietas su bet kuriuo gumbu ar bet kuriuo įdubimu, o šie savo ruožtu — su bet kuria savybe; juk net žudikas nėra vien ši žudiko apskritai abstrakcija ir turi ne tik tą vieną iškilimą ar įdubimą. Todėl šia dingstimi atliekami stebėjimai turi byloti lygiai tiek pat, kiek krautuvininko ir namų šeimininkės samprotavimai apie lietų ir mugę arba apie lietų ir skalbinius. Krautuvininkas ir namų šeimininkė galėjo pastebėti ir tai, kad, girdi, lyja visada, kai pro šalį eina štai šis kaimynas arba kai valgomas kiaulienos kepsnys. Kaip lietus nesusijęs su šiomis aplinkybėmis, taip ir stebėjimui *šis* dvasios apibrėžtumas nesisieja su *šia* apibrėžta kiaušo būtimi. Juk iš abiejų tokio stebėjimo objektų vienas yra sausa *būtis-sau*, sukaulėjusi dvasios savybė, o kitas — sausa *būtis-savyje*, toks

pat sukaulėjęs daiktas, kaip ir abi šios būtys, visiškai abejingos viskam kitam; dideliam gumbui nesvarbu, ar jo kaimynystėje esama žudiko, lygiai taip pat, kaip žudikui nesvarbu, ar netoli jo esama lygios vietos.

Žinoma, išlieka neabejotina galimybė, kad su kokia nors savybe, aistra ir t.t. kur nors susijęs koks nors gumbas. Galima *įsivaizduoti* žudiką su dideliu gumbu kokioje nors kiaušo vietoje, o vagį — su gumbu kitoje kiaušo vietoje. Šiuo požiūriu frenologija gali dar labiau plėstis, nes iš pradžių, kaip atrodo, ji apsiriboja tik kokio nors gumbo ryšiu su kokia nors *to paties individo* savybe, o tai reiškia, kad jis turi ir gumbą, ir savybę. Bet jau natūralioji frenologija (kadangi ji turi egzistuoti taip pat kaip ir natūralioji fizionomika) peržengia šias ribas; ji teigia ne tik tai, kad, girdi, gudrus žmogus už ausies turi kumščio dydžio gumbą, bet kartu aiškina, kad ne pati neištikima žmona, o jos teisėtas vyras turi gumbus ant kaktos. — Lygiai taip pat sėkmingai galima *įsivaizduoti* žmogų, gyvenantį po vienu stogu su žudiku, arba ir jo kaimyną, o toliau — ir jo bendrapiliečius ir t.t. su dideliais gumbais kokioje nors kiaušo vietoje, — kaip galima įsivaizduoti skraidančią karvę, kurią iš pradžių glamonėjo vėžys, atjojęs ant asilo, o po to... ir t.t. — Bet jeigu galimybė suprantama ne kaip *vaizdinio* galimybė, o kaip *vidinė* galimybė arba *sąvoka,* tai objektas yra tokia tikrovė, kuri yra grynas daiktas ir turi būti grynas daiktas, ir kuri neturi ir negali turėti tokios reikšmės ir, vadinasi, tokią reikšmę gali turėti tik vaizdinyje.

Jeigu stebėtojas, nepaisydamas abiejų pusių abejingumo, vis dėlto imsis darbo, ketindamas nustatyti santykius, iš dalies skatinamas bendrojo proto principo, pagal kurį *išorė yra vidaus išraiška,* iš dalies remdamasis analogija su gyvulių (kurių charakteris tegu ir paprastesnis negu žmonių, tačiau kaip tik todėl juo sunkiau pasakyti, koks gi tas jų charakteris, nes

žmogaus vaizduotei ne taip lengva įsismelkti į gyvulio prigimtį) kiaušais, tai tokiam stebėtojui, įsitikinusiam, kad esama dėsnių, kuriuos jis siekia atrasti, labiausiai padės viena perskyra, kuri ir mums dabar turi būtinai ateiti į galvą. — Dvasios *būties* mažų mažiausiai negalima traktuoti kaip kažko visiškai nejudraus ir nepajudinamo. Žmogus laisvas; tarkime, kad *pirmapradė* būtis yra tik pirminiai polinkiai, kuriems jis turi didelę valdžią arba kurie reikalauja palankių aplinkybių, kad būtų išugdyti; t.y. *pirmapradę* dvasios būtį galima pavadinti ir tokia būtimi, kuri neegzistuoja kaip būtis. Vadinasi, jeigu stebėjimai prieštarautų tam, ką kas nors sugalvotų teigti kaip dėsnį, — jeigu, pavyzdžiui, mugės metu arba džiovinant skalbinius būtų puikus oras, tai krautuvininkas ir namų šeimininkė galėtų pasakyti, kad *iš tikrųjų turėjo* lyti, ir kad pirminio polinkio [lyti] vis dėlto esama; lygiai taip pat ir stebint kiaušą: šis individas *iš tikrųjų turi* būti toks, kaip, pagal dėsnį, rodo kiaušas, ir jame esama *pirmapradžio* polinkio, bet jis neišsivystė; tam tikros kokybės akivaizdžiai nesama, tačiau ji *turėjo būti duota*. — *Dėsnis* ir *privalėjimas* grindžiami realaus lietaus ir realaus polinkio, susijusio su konkrečiu kaukolės apibrėžtumu, stebėjimu; bet jeigu *tikrovė* nėra duota, tai tokią pat reikšmę turi *tuščia galimybė*. — Toji galimybė, t.y. nustatyto dėsnio netikroviškumas, o kartu ir dėsniui prieštaraujantys stebėjimai turi būti apimti kaip tik todėl, kad individo laisvė ir besivystančios aplinkybės abejingos *būčiai* apskritai — būčiai tiek kaip kažkam pirmapradiškai vidujam, tiek kaip kažkam išoriškam ir sukaulėjusiam, — ir todėl, kad individas gali būti kažkas kita, negu jis pirmapradiškai yra iš vidaus, o juo labiau — kažkas kita nei kaulas.

Taigi visiškai įmanoma, kad konkretus gumbas arba kiaušo įdubimas žymi ir kažką tikroviška, ir tik pirminį polinkį, beje, nežinia kieno pirminį polinkį; kitaip tariant, įmanoma,

kad jis žymi kažką netikroviška; mes matome tai, kas visada atsitinka su prastu triuku: jį patį galima panaudoti paneigti tam, kam jis turėtų padėti. Mes matome, kad nuomonė dalyko prigimties priverčiama *nesąmoningai* pati teigti dalykus, *priešingus* tam, ko ji tvirtai laikosi, t.y. teigti, kad šitas kaulas kažką parodo, bet lygiai taip pat *ir neparodo.*

Tai, kas, naudojantis šiuo triuku, dingojasi pačiai nuomonei, yra teisinga, ją tiesiogiai sunaikinanti mintis, kad *būtis* kaip tokia apskritai nėra dvasios tiesa. Kaip kad jau pirminis polinkis yra tam tikra *pirmapradė būtis,* nedalyvaujanti dvasios veikloje, lygiai tokia pat būtis savo ruožtu yra ir kaulas. Esinys be dvasinės veiklos yra tam tikras daiktas sąmonei, bet jokiu būdu nėra jos esmė; jis yra sąmonės priešybė, ir sąmonė yra *tikroviška* sau tik todėl, kad ji paneigia ir sunaikina šitokią būtį. — Tokiu požiūriu, kaulą pateikti kaip *tikrąją* sąmonės esatį reiškia visiškai paneigti protą; o kai kaulas traktuojamas kaip dvasios išorė, jis pateikiamas kaip tikroji sąmonės esatis, nes išorė kaip tik ir yra estinti tikrovė. Nieko nekeičia pasakymas, kad pagal šią išorę tik *sprendžiama* apie vidų, kuris *yra kažkas kita,* kad išorė yra ne pats vidus, o tik jo *išraiška.* Juk vieno ir kito tarpusavio santykyje kaip tik vidaus pusei priklauso save *mąstančios* ir *mąstomos* tikrovės apibrėžtis, o išorės pusei priklauso *estinčios tikrovės* apibrėžtis. — Vadinasi, jei žmogui sakoma: „tu (tavo vidus) toks, nes toks ir toks tavo *kaulas*", tai reiškia ne ką kita, kaip tai, kad kaulą aš laikau *tavąja tikrove.* Aptariant fizionomiką minėtasis atsakymas į tokį teiginį — antausis — pirmiausia iš *minkštųjų* dalių atima joms priderančią pagarbą ir padėtį, ir įrodo tik tai, kad jos nėra tikroji būtis-*savyje,* kad jos nėra dvasios tikrovė; šiuo atveju atsakymas, tiesą sakant, turi būti toks radikalus, kad tam, kuris šitaip teigia, pralaužtų kiaušą, kad taip pat apčiuopiamai, kaip apčiuopiama jo išmintis, įrodytų, jog kaulas žmogui nėra jokia *būtis-savyje,* o juo labiau — jokia autentiška žmogaus tikrovė.

Savimone pasižyminčio proto sveikas instinktas nedvejodamas atmes tokią frenologiją, — tą kitą stebintį proto instinktą, kuris, pakilęs iki *pažinimo* nuojautos, be dvasios paramos suprato, kad išorė yra vidaus išraiška. Tačiau juo menkesnė mintis, juo sunkiau kartais pastebėti, kur konkrečiai glūdi jos menkumas, ir juo sunkiau ją gvildenti. Juk mintis yra juo menkesnė, juo grynesnė ir tuštesnė abstrakcija, kuri tai minčiai reiškia esmę. O priešpriešos, apie kurią kalbama, nariai yra save suvokianti individualybė ir išorybės, visiškai virtusios *daiktu*, abstrakcija, — vidinė dvasios būtis, suprantama kaip tvari bedvasė būtis, priešinga kaip tik tokiai būčiai. — Tačiau šitaip, atrodo, ir stebintis protas faktiškai pasiekė savo viršūnę, kur jis turi atsisakyti savęs ir apsiversti; juk tik visiška blogybė savyje turi betarpišką būtinumą virsti savo priešybe. — Kaip apie žydų tautą galima pasakyti, jog kaip tik todėl, kad ji stovi prie pat išganymo vartų, ji yra ir buvo labiausiai atstumta; ji nėra sau tai, kuo ji turėtų būti savyje ir sau; ji nėra sau tas savastingasis esmiškumas (Selbstwesenheit), bet perkelia jį anapus savęs; dėl šio susvetimėjimo ji padarytų sau *galimą* aukštesnę esatį, jei tik įstengtų savąjį objektą vėl sugrąžinti į save, o nepasiliktų nugrimzdusi į būties betarpiškumą; juk dvasia yra juo didingesnė, juo didesnis prieštaravimas, iš kurio ji sugrįžta į save; bet šį prieštaravimą dvasia susikuria, įveikdama savo betarpišką vienį ir susvetimėdama su savąja būtimi-sau. Tačiau jeigu tokia sąmonė nereflektuoja savęs, tai vidurkis, kuriame ji esti, yra pražūtinga tuštuma, nes tai, kas turėtų ją užpildyti, tapo sustingusiu kraštutinumu. Taigi šita paskutinė stebinčio proto pakopa yra pati blogiausia, bet kaip tik todėl būtinas jo virsmas savo priešybe.

Jei apžvelgsime anksčiau tyrinėtą eilę santykių, kurie sudaro stebėjimo turinį ir objektą, pasirodys, kad jo *pirmajame moduse*, neorganinės gamtos stebėjime, tam stebėjimui jau *iš-*

nyksta juslinė būtis; gamtos santykio momentai pasirodo kaip grynos abstrakcijos ir kaip paprastos sąvokos, kurios turi būti tvirtai susijusios su daiktų esatimi, kuri visgi prarandama, todėl šis momentas pasirodo esąs grynas judėjimas ir bendrybė. Šis laisvas, savyje išbaigtas procesas išsaugoja tam tikros objektinės esaties reikšmę, tačiau dabar pasirodo kaip tam tikras „vienetas"; neorganiniame procese „vienetas" yra neegzistuojantis vidus; bet egzistuodamas kaip „vienetas" jis yra organinė esatis. — *„Vienetas"* kaip būtis-sau arba negatyvi esmė yra priešprieša bendrybei, išvengia jos ir lieka laisvas sau, todėl sąvoka, realizuota tik absoliutaus išsiskaidymo į pavienius esinius stichijoje, organinės egzistencijos stichijoje negauna savo tikrosios išraiškos — būti *bendrybe,* bet lieka kažkas išoriška arba — o tai yra tas pat — organinės gamtos *vidumi.* — Organinis procesas yra laisvas tik *savyje,* bet nėra laisvas *pačiam sau;* jo laisvės būtis-sau pasirodo kaip *tikslas;* ji *egzistuoja* kaip kita esmė, kaip tam tikra save suvokianti išmintis, esanti už organinio proceso. Taigi stebintis protas kreipiasi į šią išmintį, į dvasią, į sąvoką, egzistuojančią bendrybės pavidalu, arba į tikslą, egzistuojantį tikslo pavidalu, ir nuo šiol šio proto esmė jam yra jo objektas.

Stebintis protas iš pradžių kreipiasi į savąjį grynumą; tačiau kadangi jis yra savo perskyrose judančio objekto kaip tam tikro esinio pagava, jam atsiveria *mąstymo dėsniai,* pastovaus esinio santykiai su pastoviu esiniu; tačiau kadangi tų dėsnių turinys yra tik momentai, jie susibėga į savimonės „vienetą". — Šis naujas objektas, irgi traktuojamas kaip *esinys,* yra pavienė, *atsitiktinė* savimonė; todėl stebėjimas glūdi numanomos dvasios ir sąmoningos tikrovės atsitiktinio santykio su nesąmoninga tikrove terpėje. Pats savyje šis objektas yra šio santykio būtinybė; todėl stebėjimas prisiartina prie jo ir savąją valingą ir veikliąją tikrovę lygina su jo į save reflektuota ir stebinčia tikrove, kuri pati yra objektiška. Ši

išorė, nors ji ir yra tam tikra individo kalba, būdinga jam pačiam, kaip ženklas kartu yra abejinga turinio atžvilgiu, kurį ji turėtų ženklinti, kaip kad tai, kas nusistato ženklą, yra abejinga šiam ženklui.

Todėl nuo šios kintančios kalbos stebėjimas galiausiai sugrįžta prie *tvarios būties* ir, remdamasis savąja sąvoka, pasako, kad išorybė yra išorinė ir betarpiška dvasios tikrovė ne kaip organas ir ne kaip kalba bei ženklas, o kaip *negyvas* daiktas. Tai, kas buvo įveikta pačiu pirmuoju neorganinės gamtos stebėjimu, — kad sąvoka turėjo būti duota tiesiogiai kaip daiktas, — pastarasis stebėjimo būdas atkuria taip, kad pačios dvasios tikrovę jis padaro daiktu arba, jei kalbėtume atvirkščiai, negyvai būčiai suteikia dvasios reikšmę. — Šitaip stebėjimas pasiekė tą tašką, kai jis gali pasakyti, kokia buvo mūsiškė jį išreiškianti sąvoka, būtent, kad proto tikrumas ieško savęs kaip objektinės tikrovės. — Nors, žinoma, tai nereiškia, kad dvasia, įsivaizduojama kaip kiaušas, traktuojama kaip daiktas; šioje mintyje nedera įžvelgti jokio materializmo, kaip jį įprasta vadinti; priešingai, dvasia yra kažkas kita, nei tie kaulai; tačiau pasakymas, kad ji *yra*, reiškia ne ką kita, o tik tai, kad ji yra *daiktas*. Jeigu *būtis* kaip tokia arba daiktiškoji būtis išsakoma kaip dvasios predikatas, tai teisinga šios minties išraiška yra tokia: dvasia yra tas pat, kas ir *kaulas*. Todėl labai svarbiu dalyku reikia laikyti tai, kad atsirado teisinga išraiška, apie dvasią paprasčiausiai bylojanti tai, kad *ji yra*. Jei paprastai apie dvasią sakoma, kad *ji yra, turi tam tikrą būtį, yra daiktas, pavienė tikrovė,* tai neturima galvoje, kad ją galima matyti arba paimti į ranką, stumti ir t.t., bet kažkas panašaus *sakoma;* o tai, kas iš tikrųjų sakoma, šitokiu būdu išreiškia tai, kad *dvasios būtis yra kaulas.*

Šis rezultatas dabar turi dvejopą reikšmę: pirma, savo tikrąją reikšmę, kiek jis yra ankstesnio savimonės judėjimo re-

zultato papildymas. Nelaimingoji savimonė atsisakė savojo savarankiškumo ir savąją *būtį-sau* išstūmė, ją paversdama daiktu. Šitaip iš savimonės ji sugrįžo į sąmonę, t.y. į tokią sąmonę, kurios objektas yra *būtis*, tam *tikras daiktas;* tačiau tai, kas yra daiktas, [čia] yra *savimonė;* vadinasi, ji yra *„Aš"* ir būties vienis, *kategorija.* Kadangi objektas sąmonei apibrėžtas kaip tik taip, *ji turi protą.* Tiek sąmonė, tiek ir savimonė *savyje* iš tikrųjų yra protas; tačiau tik apie sąmonę, kuriai objektas apsibrėžė kaip kategorija, galima sakyti, kad ji *turi* protą; — tačiau tai dar nėra žinojimas, kas yra protas. — Kategorija, kuri yra *betarpiškas būties* (des Seins) ir *savojo* (des (Seinen) [dalyko] vienis, turi pereiti abi formas, ir stebinti sąmonė yra kaip tik toji sąmonė, kuriai kategorija pasirodo *būties* forma. Savo rezultatu toji sąmonė kaip teiginį išsako tai, kieno nesąmoningas tikrumas ji yra, — teiginį, glūdintį proto sąvokoje. Tai yra *begalinis* sprendinys, skelbiantis, kad savastis yra tam tikras daiktas, — sprendinys, įveikiantis pats save. — Vadinasi, šiuo rezultatu prie kategorijos apibrėžtai pridurta tai, kad ji yra toks save įveikiantis prieštaravimas. *Grynoji* kategorija, kuri sąmonei duota *būties* arba *betarpiškumo* forma, yra dar neįtarpintas, tik *duotas* objektas, o sąmonė yra kaip tik toks pat betarpiškas santykis. Ano begalinio sprendinio momentas yra *betarpiškumo* perėjimas į tarpininkavimą arba negatyvumą. Todėl duotasis objektas yra apibrėžtas kaip negatyvus, o sąmonė jo atžvilgiu apibrėžta kaip *savimonė* arba kaip kategorija, kuri stebėjime perėjo *būties* formą ir dabar nustatyta kaip būties-sau forma; sąmonė nebenori *surasti savęs,* kaip kažko *betarpiško,* bet savo veikla siekia sukurti save. *Ji pati* sau yra savo veikos tikslas, kaip stebėjimo atveju jai buvo svarbūs tik daiktai.

Kita rezultato reikšmė yra jau aptarta nesiremiančio sąvoka stebėjimo reikšmė. Šitoks stebėjimas moka suvokti ir išreikšti save tik taip, kad naiviai skelbia, jog savimonės *tik-*

rovė yra kaulas, kurį ji traktuoja kaip juslinį daiktą, sąmonei tuo pat metu neprarandantį savojo objektiškumo. Tačiau ir apie tai, kad ji šitai sako, ji neturi sąmoningo aiškumo ir savąjį teiginį suvokia ne kaip subjekto bei objekto ir jųdviejų santykio apibrėžtumą, o juo labiau — ne kaip begalinį, patį save ištirpdantį sprendinį ir kaip sąvoką. Priešingai, iš giliau glūdinčios dvasios savimonės, kuri šiuo atveju pasirodo kaip natūralus padorumas (Honnetetät), ji slepia nuo savęs sąvokos stokojančios, nuogos minties, savimonės tikrove laikančios kažkokį kaulą, begėdiškumą, ir šią mintį pagražina tuo, kad, remdamasi pačia beprasmybe, primaišo visokius, šiuo atveju jokios prasmės neturinčius priežasties ir padarinio, ženklo, organo ir t.t. santykius, ir, remdamasi iš jų perimtomis perskyromis, paslepia ryškų ano teiginio absurdiškumą.

Smegenų skaidulos ir panašūs dalykai, traktuojami kaip dvasios būtis, jau yra mąstoma, vien tik hipotetinė — ne *estinti*, ne jaučiama, ne regima, ne autentiška — tikrovė; jeigu jie *akivaizdžiai duoti*, jei jie matomi, tai jie yra negyvi objektai ir tuomet nebegali būti laikomi dvasios būtimi. O tikrasis objektiškumas turi būti *betarpiškas, juslinis*, todėl dvasia šiame objektiškume kaip negyvame objektiškume nustatoma kaip kažkas tikroviška, nes kaulas yra kažkas negyva, kiek tai, kas negyva, glūdi pačioje gyvoje esatyje. — Šio vaizdinio sąvoka yra tai, kad *pats* protas sau yra *visas daiktiškumas*, netgi *grynai objektinis* daiktiškumas; tačiau protas yra toks tik kaip *sąvoka*, arba: tik sąvoka yra jo tiesa, ir juo grynesnė pati sąvoka, juo paikesnis vaizdinys, iki kurio ji nužeminama, jei jos turinys traktuojamas ne kaip sąvoka, o kaip vaizdinys, — jeigu pats save įveikiantis sprendinys imamas ne suvokiant šią jo begalybę, o traktuojamas kaip sustingęs teiginys, kurio subjektas ir predikatas turi galioti kiekvienas sau, savastis turi būti fiksuota kaip savastis, o daiktas —

kaip daiktas, ir vis dėlto vienas turi būti kitu. — Protas, kuris iš esmės yra sąvoka, betarpiškai sudvejintas į save ir savo priešybę — prieštaravimas, kuris kaip tik todėl lygiai taip pat betarpiškai įveiktas. Tačiau šitaip pasirodydamas kaip jis pats ir kaip jo priešybė ir išlaikomas visiškai pavieniame šio dvejopumo momente, jis yra suvokiamas neprotingai; ir kuo grynesni šio prieštaravimo momentai, tuo ryškesnis to turinio pasireiškimas, kuris arba duotas vien tik sąmonei, arba tik naiviai sąmonės išreiškiamas. — *Gelmė*, kurią dvasia iškelia iš vidaus į išorę, bet ją pakelia tik iki savosios *įvaizdinančios sąmonės* ir joje palieka, ir šiai sąmonei būdingas *nežinojimas* to, ką ji sako, yra toks pat aukšto ir žemo junginys, kokį gamta naiviai demonstruoja gyvoje būtybėje, jos aukščiausios realizacijos organą, vaisingumo organą, sujungdama su šlapinimosi organu. — Begalinis sprendinys kaip begalinis galėtų būti traktuojamas kaip realizacija gyvenimo, suvokiančio patį save, o iš vaizdinio neišsivaduojančią jo sąmonę galima palyginti su šlapinimusi.

B. Savarankiškas protingos savimonės perėjimas į tikrovę

Savimonė surado daiktą kaip save, o save kaip daiktą; t.y. savimonei akivaizdu, kad *savyje* ji yra objektinė tikrovė. Ji jau nebėra *betarpiškas* tikrumas, kad ji yra visa realybė; ne, ji yra toks tikrumas, kuriam betarpiškumas apskritai turi įveiktos esaties formą, todėl jos objektiškumas traktuojamas dar tik kaip paviršius, kurio vidus ir esmė *yra ji pati.* — Objektas, su kuriuo ji pozityviai yra susijusi, kaip tik todėl yra tam tikra savimonė; jis egzistuoja daiktiškumo forma, t.y. jis yra *savarankiškas;* tačiau savimonė pasižymi tikrumu, parodančiu, kad šitas savarankiškas objektas nėra kažkas jai svetima; šitaip ji žino, kad šis objektas ją pripažįsta kaip *bū-*

tį-savyje; ji yra *dvasia,* kuri yra tikra, kad iš jos savimonės susidvejinimo ir abiejų pusių savarankiškumo kyla jos vienis su pačia savimi. Dabar šis tikrumas jai turi tapti tiesa; tai, kas jai svarbu, t.y., kad ji yra *savyje* ir esti kaip *vidinis* tikrumas, turi įeiti į jos sąmonę ir *jai* atsiverti.

Kokie bus bendri šio įtikrovinimo etapai, bendrais bruožais jau nužymėta, jį lyginant su ankstesniu keliu. Būtent: kaip stebintis protas kategorijos stichijoje pakartojo *sąmonės* judėjimą, t.y. juslinį tikrumą, suvokimą ir intelektą, taip protas savo ruožtu irgi pakartos dvejopą *savimonės* judėjimą ir iš savarankiškumo pereis į savo laisvę. Iš pradžių šis veiklus protas save suvokia tik kaip tam tikrą individą ir kaip toks savo tikrovės turi reikalauti ir ją sukurti „kitame"; bet po to, kai individo sąmonė pakyla iki bendrybės, ta sąmonė tampa *bendruoju* protu ir suvokia save kaip protą, kaip tai, kas jau pripažinta kaip savyje ir sau ir kas savo grynojoje sąmonėje suvienija visą savimonę; ji yra paprasta dvasinė esmė, kuri, kartu pasiekdama sąmonę, yra *reali substancija,* į kurią ankstesnės formos sugrįžta kaip į savo pagrindą, todėl jos atžvilgiu tos formos yra tik pavieniai jos tapsmo momentai; tie momentai, nors ir atitrūkdami ir pasireikšdami kaip saviti pavidalai, faktiškai pasižymi *esatimi* ir *tikrove* tiek, kiek palaikomi šio pagrindo; savąja *tiesa* jie pasižymi tik tiek, kiek jie esti ir lieka pačiame pagrinde.

Jei mes suvoksime šį tikslą, kuris yra *mums* jau atsiradusi *sąvoka,* t.y. pripažinta savimonė, kuri kitoje laisvoje savimonėje yra tikra pačia savimi ir kuriai šis tikrumas yra jos tiesa; — jei šį tikslą mes suvoksime kaip realybę, arba jei mes šią vis dar vidinę dvasią iškelsime į paviršių kaip substanciją, jau pasiekusią savo esatį, tai pamatysime, kad šioje sąvokoje atsiveria *dorovės karalystė.* Juk pastaroji yra ne kas kita, kaip savarankiškoje individų *tikrovėje* pasireiškiantis absoliutus dvasinis jų esmės *vienis,* tam tikra savyje ben-

dra savimonė, kuri kitoje sąmonėje yra tokia tikroviška sau, kad toji sąmonė pasižymi visišku savarankiškumu arba savimonei yra tam tikras daiktas; ir kaip tik šiame daikte savimonė suvokia *vienį* su juo ir šiame vienyje su ta objektine esme ji pirmąkart esti kaip savimonė. Ši dorovinė *substancija* kaip *bendrybės abstrakcija* yra tik *mąstomas* įstatymas; bet lygiai taip pat betarpiškai ji yra tikroviška *savimonė;* kitaip tariant, ji yra *papročiai.* Priešingai, *pavienė* sąmonė yra tik šis estintis „vienetas", nes bendrąją sąmonę savo atskirybėje ji suvokia kaip savąją būtį, o jos veika ir esatis yra bendrieji papročiai.

Tautos gyvenime save suvokiančio proto virtimo tikrove sąvoka iš tikrųjų pasižymi savo išbaigta realybe; — ši sąvoka pasireiškia tuo, kad *kito* savarankiškume protas įžvelgia visišką *vienį* su savimi, arba tuo, kad jo objektas, kaip *manoji būtis man,* yra *šis,* mano jau rastas laisvas „kito" daiktiškumas, kuris yra negatyvus mano paties atžvilgiu. Protas esti kaip tokia bendroji *substancija,* kaip nekintantis paprastas *daiktiškumas,* išsibarstantis į daugelį visiškai savarankiškų esmių, kaip kad žvaigždžių šviesa išsibarsto į nesuskaičiuojamus sau šviečiančius taškus, kurie savo absoliučia būtimisau ištirpdyti paprastoje savarankiškoje substancijoje ne tik *savyje,* bet ir *patiems sau;* jos suvokia, kad jos yra tos pavienės savarankiškos esmės dėl to, kad jos aukoja savo atskirybę ir šita bendroji substancija yra jų siela ir esmė, kaip ir toji bendrybė savo ruožtu yra jų kaip pavienių individų veika arba jų kūrinys.

Gryna pavienė individo veika ir elgsena susijusi su reikmėmis, kurias jis turi kaip gamtinė esybė, t.y. kaip *estinti atskirybė.* Tai, kad netgi tos jo trivialiausios funkcijos ne sunaikinamos, o yra tikroviškos, vyksta bendros saugančios terpės, visos tautos *galybės* dėka. — Tačiau toje bendrojoje substancijoje individas turi ne tik tą savo veikos *pastovumo for-*

mą, bet lygiai taip pat ir *savo turinį;* tai, ką jis daro, yra bendras visų miklumas ir papročiai. Šis turinys, kiek jis visiškai individualizuojasi, savąja tikrove įpintas į visų veiką. Individo *darbas*, skirtas savo reikmėms tenkinti, tuo pat metu yra tiek kitų individų reikmių, tiek savųjų reikmių tenkinimas, o savąsias reikmes jis tenkina tik kitų darbo dėka. — Kaip pavienis individas savo *pavieniu* darbu *nesąmoningai* jau atlieka tam tikrą *bendrą* darbą, taip ir bendrą darbą jis savo ruožtu atlieka kaip jo paties *suvoktą* objektą; visuma *kaip visuma* tampa jo kūriniu, kuriam jis aukojasi ir kaip tik todėl iš jo atgauna patį save. — Čia nesama nieko, kas nebūtų abipusiška, nieko, kas nulemtų, kad individo savarankiškumas, ištirpdydamas būtį-sau, *paneigdamas* patį save, negrąžintų sau savo *pozityvios* reikšmės — būti sau. Šis būties kitam arba savęs pavertimo daiktu ir būties-sau vienis, šita bendroji substancija šneka savo *bendrąja kalba* — per savosios tautos papročius ir įstatymus; tačiau ši estinti nekintanti esmė yra ne kas kita, kaip išraiška pačios pavienės individualybės, kuri, atrodo, yra priešinga tai substancijai; įstatymai išreiškia tai, kas *yra* ir ką *veikia* kiekvienas individas; šią substanciją individas pažįsta ne tik kaip savo *bendrąjį* objektinį daiktiškumą — lygiai taip pat jis pažįsta ir save joje, arba: kaip *pavienę* esatį jis ją atpažįsta savo paties ir kiekvieno bendrapiliečio individualybėje. Todėl bendrojoje dvasioje kiekvienas randa tik savo savitikrą, pasireiškiančią tuo, kad estinčioje tikrovėje jis neranda nieko kito, išskyrus patį save; kitais jis toks pat tikras, kaip ir savimi. — Visuose aš įžvelgiu tai, kad sau jie yra tik tokios pat savarankiškos esmės, kaip ir aš; aš matau juose laisvą vienį su kitais taip, kad tas vienis pats esti tiek mano, tiek kitų dėka.

Todėl laisvoje tautoje protas iš tiesų tampa tikrove; jis yra akivaizdi gyvoji dvasia, kurioje individas savo *apibrėžtį*, t.y. savo bendrąją ir pavienę esmę, randa ne tik išreikštą ir

duotą daiktiškumo pavidalu, bet ir pats yra toji esmė; šitaip jis pasiekė ir savąją apibrėžtį. Todėl išmintingiausi senovės vyrai nusprendė, *jog išmintis bei dorybė pasireiškia tuo, kad gyvenama pagal savo tautos papročius.*

Tačiau savimonė, kuri pirmiausia yra dvasia tik *betarpiškai* ir pagal *sąvoką,* išėjo iš šios laimingos būsenos, kai tik ji pasiekė savo apibrėžtį ir joje gyvena; arba ji dar nepasiekė tos apibrėžties, nes vienodai galima pasakyti ir viena, ir kita.

Protas *turi išeiti iš šios laimingos būsenos,* nes tik *savyje* arba *betarpiškai* laisvos tautos gyvenimas yra *reali dorovė;* kitaip tariant, šitokia dorovė yra *estinti* dorovė, o todėl ir pati ta bendroji dvasia yra pavienė dvasia, papročių ir įstatymų visuma, tam tikra *apibrėžta* dorovinė substancija, kuri tik aukštesniame momente, t.y. *savosios esmės sąmonėje,* nusikrato ribotumo ir tik šitai pažindama pasiekia savo absoliučią tiesą; tačiau betarpiškai savo būtyje ji tos tiesos neturi, nes joje ši substancija, viena vertus, yra ribota, o kita vertus, absoliutus ribotumas pasireiškia kaip tik tuo, kad dvasia egzistuoja *būties* pavidalu.

Be to, *pavienė* sąmonė, kiek ji betarpiškai egzistuoja realioje dorovėje arba tautoje, kaip tik todėl pasižymi tvirtu pasitikėjimu, kuriam dvasia nėra išsiskaidžiusi į savo *abstrakčius* momentus ir kuris, vadinasi, nežino, kad *ji sau esti* ir kaip *gryna atskirybė.* Bet jeigu ji priėjo šitą mintį — o tai neišvengiama, — tai šis *betarpiškas* vienis su dvasia arba jos *būtis* dvasioje, jos pasitikėjimas prarastas; sau *izoliuota* sąmonė dabar save suvokia kaip esmę, o nebe kaip bendrąją dvasią. Nors šitokios *savimonės atskirybės momentas* glūdi pačioje bendrojoje dvasioje, tačiau tik kaip nykstantis dydis, tuo pavidalu, kuriuo pasirodo sau, lygiai taip pat betarpiškai ištirpstantis bendrojoje dvasioje ir suvokiamas tik kaip pasitikėjimas. Šitaip užsifiksuodamas (o kiekvienas momentas, būdamas esmės momentas, pats turi prieiti prie to, kad

pasirodytų kaip esmė), individas susipriešina su įstatymais ir papročiais; jie jam yra tik mintis be absoliutaus esmiškumo, abstrakti teorija be tikrovės; tačiau individas kaip šitas „aš" esti sau kaip gyvoji tiesa.

Arba savimonė dar *nepasiekė šitos laimės* — būti tam tikros tautos dorovine substancija, tautos dvasia. Juk sugrįžusi iš stebėjimo, iš pradžių dvasia kaip tokia dar neįsikūnija tikrovėje; ji nustatyta tik kaip *vidinė* esmė arba kaip abstrakcija. — Kitaip tariant, iš pradžių dvasia yra betarpiška; bet, būdama betarpiškai, ji yra *pavienė;* ji yra praktinė sąmonė, į savo randamą pasaulį įžengusi su tikslu susidvejinti šiame pavienio individo apibrėžtume, save sukurti kaip *šitą,* kaip savo estintį priešvaizdį ir suvokti šitą savosios tikrovės vienį su objektine esme. Praktinė sąmonė pasižymi šio vienio *tikrumu;* jai aišku, kad šis vienis yra *savyje* ar kad šita jos ir daiktiškumo sutaptis jau duota, tačiau turi dar atsirasti *jai* ir per ją; jai aišku, kad jos darymas kartu yra to vienio *radimas.* Kadangi šis vienis vadinasi *laimė,* tai šio individo dvasia siunčia jį į pasaulį *ieškoti savo* laimės.

Vadinasi, jeigu šitos protingos savimonės tiesa mums yra dorovinė substancija, tai šiai savimonei čia užsimezga jos dorovinio pasaulio patyrimo pradžia. Tuo požiūriu, kad ji dar netapo dorovine substancija, šis judėjimas įsismelkia į ją, ir tai, kas joje save įveikia, yra pavieniai momentai, kurie tai sąmonei reikšmingi kaip izoliuoti. Jie turi tam tikro betarpiško noro, arba *natūralaus potraukio,* formą; šis potraukis yra patenkinamas, o tai savo ruožtu tampa naujo potraukio turiniu. — Tačiau tuo požiūriu, kad savimonė prarado laimę būti substancijoje, šie gamtiniai potraukiai susiję su jų tikslo kaip tikrojo apibrėžtumo ir esmiškumo sąmone; dorovinė substancija nusmuko iki savasties stokojančio predikato, kurio gyvieji subjektai yra tie individai, kurie substancijos bendrybę turi užpildyti patys ir patys turi rūpintis

tuo, kad substancija būtų apibrėžta jų pastangomis. — Vadinasi, pirmuoju požiūriu minėti pavidalai yra dorovinės substancijos tapsmas ir yra išankstiniai jos atžvilgiu; antruoju požiūriu jie pasirodo vėliau už ją ir ištirpdo savimonei tai, kas galėtų būti jos apibrėžtis; pirmuoju atveju judėjime, kuriame patiriama, kokia yra jų tiesa, prarandamas potraukių betarpiškumas ir grubumas, o jų turinys pereina į aukštesnį turinį; bet antruoju atveju prarandamas neteisingas sąmonės įsivaizdavimas, kad jie nustato jos apibrėžtį. Pirmuoju atveju *tikslas*, kurį jie pasiekia, yra betarpiška dorovinė substancija; bet antruoju tikslas yra substancijos sąmonė ir būtent tokia sąmonė, kuri substanciją suvokia kaip savąją esmę; o todėl šis judėjimas būtų moralės tapsmas, tam tikras aukštesnis pavidalas už pirmąjį. Tačiau šie pavidalai tuo pat metu sudaro tik vieną moralės tapsmo pusę — tą, kuri sutampa su *būtimi-sau* arba kurioje sąmonė pašalina *savo* tikslus; bet ne tą, kurios dėka moralė kyla iš pačios substancijos. Kadangi šie momentai dar negali turėti tos reikšmės, kuriai esant jie, priešingai prarastai dorovei, galėtų būti paversti tikslais, tai jie čia vertinami pagal jų naivų turinį, o tikslas, prie kurio jie veržiasi, yra dorovinė substancija. Tačiau kadangi mūsų laikams artimesnė ta substancijos forma, kuria jie pasireiškia po to, kai sąmonė prarado savo dorovinį gyvenimą ir, jo ieškodama, kartoja anas ankstesnes formas, tai jos gali būti geriau įsivaizduojamos šiuo išraiškos būdu.

Savimonė, kuri pirmiausia yra tik dvasios sąvoka, pradeda eiti šiuo keliu, būdama apibrėžta taip: būti sau esme kaip pavienei dvasiai; vadinasi, jos tikslas — įsikūnyti tikrovėje kaip atskirybei ir kaip tokiai tikrovėje mėgautis savimi.

Apibrėžtyje — būti sau esme kaip esiniu-sau — savimonė yra „kito" negatyvumas; todėl savojoje sąmonėje ji pati kaip pozityvus dalykas stovi priešpriešiais tokiai esačiai, kuri

nors ir *yra*, tačiau savimonei turi tam tikro savyje-nesančio esinio reikšmę; savimonė pasirodo susidvejinusi į šią iš anksto duotą tikrovę ir į *tikslą*, kurį ji įgyvendina, įveikdama šią tikrovę, ir kurį ji, priešingai, padaro tikrove, užimančia pirmosios tikrovės vietą. Bet jos pirmasis tikslas yra jos *betarpiška* abstrakti *būtis-sau;* kitaip tariant, ji pasireiškia tuo, kad stebi save kaip *šitą atskirybę* tam tikrame „kitame" arba kitą savimonę stebi kaip save. Patyrimas, parodantis, kokia yra šio tikslo tiesa, savimonę pakelia aukščiau, ir dabar ji yra tikslas sau pačiai, nes tuo pat metu ji yra *bendroji* savimonė ir *betarpiškai* savyje turi *įstatymą*. Tačiau, laikydamasi šito savosios *širdies įstatymo*, ji patiria, kad *pavienė* esmė šiuo atveju negali būti išsaugota, o gėris gali būti realizuotas tik tą esmę paaukojant; šitaip savimonė tampa *dorybe*. Dorybei tekusi patirtis gali būti tik tokia, kad jos tikslas savaime jau įgyvendintas, laimė glūdi betarpiškai pačioje veikoje, ir pati veika yra gėris. Visos šios srities sąvoka, parodanti tai, kad daiktiškumas yra pačios dvasios *būtis-sau*, savimonei atsiveria per jos judėjimą. Kadangi savimonė surado šią sąvoką, vadinasi, sau ji yra realybė kaip betarpiškai save išreiškianti individualybė, kuri jau nebepatiria pasipriešinimo iš kokios nors priešpriešinės tikrovės pusės ir kuriai objektas ir tikslas yra tik pati toji išraiška.

a. Malonumas ir būtinybė

Savimonė, kuri sau apskritai yra *realybė*, savąjį objektą turi pati savyje, tačiau kaip tokį objektą, kurį ji turi tik *sau* ir kuris dar nėra joks esinys; *būtis* stovi jai priešpriešiais kaip kita tikrovė, savimonei nepavaldi; ir ji siekia, kad, realizuodama savąją būtį-sau, stebėtų save kaip kitą savarankišką esmę. Šis *pirmasis tikslas* pasireiškia tuo, kad savimonė kitoje savimonėje suvoktų save kaip pavienę esmę arba tą „kitą" paverstų pačia savimi; ji yra tikra, kad *savyje* tas „kitas" jau

yra ji pati. — Kiek ji iš dorovinės substancijos ir ramios mąstymo būties išsiveržė į savąją būtį-sau, tiek ji palieka už savęs papročių ir esaties įstatymą, stebėjimu gautas žinias ir teoriją kaip pilką, čia pat išnykstantį šešėlį, nes tai yra veikiau žinojimas apie kažką, kieno būtis-sau ir tikrovė yra kitokia negu savimonės [būtis-sau ir tikrovė]. Vietoje dangiškai švytinčios žinojimo ir veikos bendrybės dvasios, kurioje nutyla atskirybės juslumas ir mėgavimasis, joje apsigyveno žemės dvasia, kuriai autentiška tikrovė yra tik toji būtis, kuri sudaro pavienės sąmonės tikrovę.

> Niekina ji protą ir mokslą
> Aukščiausius žmogaus sugebėjimus, —
> Velniui ji atsidavė
> Ir pražūčiai pasmerkta.[14]

Taigi ji nugrimzta į gyvenimą ir realizuoja gryną individualybę, kurios pavidalu ji pasirodo. Ji ne tiek sukuria savo laimę, kiek ją betarpiškai pasiima ir ja mėgaujasi. Mokslo, įstatymų, principų šešėliai, kurie vieninteliai stovi tarp jos ir jos pačios tikrovės, išnyksta kaip negyvas rūkas, kurio ji nebegali suvokti, būdama tikra savo realybe; ji pasiima gyvenimą taip, kaip nuskinamas prinokęs vaisius, kuris, tik paimtas į rankas, pats krenta į jas.

Jos veika tik vieno momento požiūriu yra *geidulio* veika; ji nukreipta ne į visos objektinės esmės naikinimą, o tik į jos kitabūties formą arba į jos savarankiškumą, kuris yra beesmė regimybė, nes *savyje* toji objektinė esmė jai reikšminga kaip ta pati esmė, arba kaip jos pačios savastingumas (Selbstheit). Stichija, kurioje geidulys ir jo objektas vienas kitam abejingi ir egzistuoja savarankiškai, yra *gyvoji esatis;* geidulio patenkinimas pašalina šitą esatį, kiek ji sutampa su geidulio objektu. Bet stichija, kuri ir vienam, ir kitam suteikia savarankišką tikrovę, šiuo atveju yra kažkas priešinga — tai

kategorija, tam tikra būtis, kuri iš esmės yra *įsivaizduota* būtis; todėl ji yra savarankiškumo *sąmonė;* tai gali būti natūrali sąmonė arba sąmonė, išsiskleidusi į įstatymų sistemą; tai sąmonė, kuri kiekvieną individą išsaugoja jam pačiam. Šis atskyrimas nėra kažkas savyje tokiai savimonei, kuri kitą savimonę atpažįsta kaip *savo pačios savastingumą.* Taigi ji pasiekia pasitenkinimą, teikiamą *malonumo;* ji pasiekia tokią sąmonę, kuriai atsiveria tos sąmonės įsikūnijimas tikrovėje, pasirodančioje kaip tam tikra savarankiškai pasireiškianti sąmonė; kitaip tariant, ji pasiekia abiejų savarankiškų savimonių vienio žiūrą. Ji pasiekia savąjį tikslą, tačiau kaip tik dabar patiria, kokia yra to tikslo tiesa. Ji suvokia save kaip *šitą pavienę sau-estinčią esmę,* tačiau šio tikslo realizavimas pats yra jo pašalinimas, nes savimonė netampa sau objektu kaip *šitas pavienis esinys;* priešingai, ji tampa sau objektu kaip pačios savęs ir kitos savimonės vienis, vadinasi, kaip įveikta atskirybė arba kaip *bendrybė.*

Žinoma, patirtas malonumas turi pozityvią reikšmę, atskleidžiančią, kad savimonė pasirodė *sau pačiai* kaip objektinė savimonė, bet lygiai taip pat tas patirtas malonumas turi ir negatyvią reikšmę, atskleidžiančią tai, kad savimonė pašalino *save pačią;* o kadangi savo įsikūnijimą tikrovėje ji suprato tik pirmąja reikšme, tai jos patyrimas patenka į sąmonę kaip prieštaravimas, kuriame pasiektoji jos atskirybės tikrovė įžvelgia, kad ji sunaikinta negatyvios *esmės,* kuri, stokodama tikrovės ir turinio, stovi priešpriešiais anai tikrovei ir vis dėlto yra tą esmę praryjanti galybė. Toji esmė yra ne kas kita, kaip *sąvoka* to, kas toji individualybė yra savyje. Tačiau ji yra skurdžiausias tikrovėje įsikūnijančios dvasios pavidalas; juk sau ji yra dar tik proto *abstrakcija* arba *būties-sau ir būties-savyje vienio betarpiškumas;* vadinasi, jos esmė yra tik *abstrakti* kategorija. Tačiau ji nebeturi *betarpiškos, paprastos* būties formos, kokią turėjo stebinčiajai dvasiai, kur ji yra

abstrakti *būtis* arba, nustatyta kaip kažkas svetima, yra *daiktiškumas* apskritai. Dabar į šį daiktiškumą įėjo būtis-sau ir tarpininkavimas. Todėl ji pasirodė kaip ratas, kurio turinys yra paprastų esmiškumų išvystytas grynas santykis. Todėl šios individualybės pasiektas įsikūnijimas tikrovėje pasireiškia tik tuo, kad šį abstrakcijų ratą ji išmetė iš paprastos savimonės uždarumo į *būties-jai* arba objektinės platumos stichiją. Vadinasi, tai, kas malonumais besimėgaujančiai savimonei tampa objektu, yra anų tuščių esmiškumų — grynojo vienio, grynosios perskyros ir jų sąryšio — platuma; objekte, kurį individualybė patiria kaip savąją esmę, kito turinio nesama. Jis yra tai, kas vadinama būtinybe; juk būtinybė, likimas ir panašūs dalykai ir yra kaip tik tai, apie ką neįmanoma pasakyti, *ką* jis daro, kokie jo apibrėžti dėsniai ir koks pozityvus turinys, nes jis yra pati absoliuti, būties pavidalu stebima sąvoka, paprastas ir tuščias, bet nesulaikomas ir nesutrikdomas santykis, kurio kūrinys yra tik atskirybės „niekis". Būtinybė yra šita *tvari sąsaja,* nes tai, kas sieja, yra grynieji esmiškumai arba tuščios abstrakcijos; vienis, perskyra ir santykis yra kategorijos, kurių kiekviena, nebūdama savyje ir sau, esti tik per santykį su savo priešybe ir kurios todėl negali atsiskirti. Jos susietos tarpusavyje savo *sąvoka,* nes jos pačios yra grynosios sąvokos; o šis *absoliutus santykis* ir abstraktus judėjimas sudaro būtinybę. Tik pavienė individualybė, kurios turinį iš pradžių sudaro grynoji proto sąvoka, užuot atsisakiusi negyvos teorijos ir pasinėrusi į gyvenimą, veikiau pasinėrė tik į savojo negyvybingumo suvokimą ir atitenka sau tik kaip tuščia ir svetima būtinybė, kaip mirusi tikrovė.

Vyksta perėjimas iš *„vieneto"* formos į *bendrybės* formą, iš absoliučios abstrakcijos į kitą abstrakciją, iš grynos *būties-sau* tikslo, kurio siekiant atmetamas bendrumas su kitais, į *gryną* priešybę, kuri dėl to yra tokia pat abstrakti *būtis-savyje.*

Vadinasi, tai pasireiškia taip, kad individas tik pražūva, o absoliutus atskirybės trapumas išsisklaido į dulkes, susidūręs su tokia pat kieta, tačiau tęstinumu pasižyminčia tikrove. — Kaip sąmonė būdamas savo paties ir savo priešybės vienis, individas dar mato šią pražūtį; jis mato savo tikslą ir jo įkūnijimą tikrovėje, taip pat ir prieštaringumą to, kas buvo esmė *jam* ir kas yra esmė *savyje;* — jis patiria dvejopą prasmę, būdingą tam, ką jis darė, būtent tam, kad jis *pasiėmė* savo gyvenimą; jis ėmė gyvenimą, bet šitaip jis, priešingai, pagavo mirtį.

Todėl šis jo gyvosios būties perėjimas į *negyvą* būtinybę jam pasireiškia kaip tam tikras iškreipimas, kuriam niekas netarpininkauja. Tarpininku turėtų būti tai, kame abi pusės susilietų į vienį, kur, vadinasi, sąmonė vieną momentą atpažintų kitame, savo tikslą ir veiką atpažintų likime, o savąjį likimą — savo tiksle ir veikoje, *savąją esmę* atpažintų šioje *būtinybėje.* Tačiau šis vienis tai sąmonei yra kaip tik pats malonumas arba paprastas, pavienis jausmas, ir perėjimas nuo to jo tikslo momento prie jo tikrosios esmės momento jai yra grynas šuolis į priešybę; juk šitie momentai glūdi ir yra susiję ne jausme, o tik grynoje savastyje, kuri yra gryna bendrybė arba mąstymas. Todėl sąmonė dėl savojo patyrimo, kuriame jai turėjo atsiverti jos tiesa, veikiau tapo sau mįsle: jos veiksmų padariniai jai nėra patys jos veiksmai; tai, kas jai nutinka, *jai* nėra patyrimas to, kas ji yra *savyje;* perėjimas nėra paprastas to paties turinio ir tos pačios esmės, vienu atveju pasireiškiančių kaip sąmonės turinys ir esmė, kitu — kaip savo pačios *stebima* esmė arba objektas, formos pasikeitimas. Vadinasi, *abstrakti būtinybė* laikoma tąja tik negatyvia, nesuvokta *bendrybės galia,* į kurią sudūžta individualybė.

Šioje vietoje pasibaigia šio savimonės pavidalo reiškimasis; paskutinis šio pavidalo egzistavimo momentas yra mintis apie jos prarastį būtinybėje arba mintis apie save pačią kaip

apie sau absoliučiai *svetimą* esmę. Tačiau savimonė *savyje* išgyveno šitą prarastį; juk ši būtinybė arba grynoji bendrybė yra *jos pačios* esmė. Ši sąmonės refleksija į save — žinojimas, kad būtinybė yra ji *pati* — yra jos naujasis pavidalas.

b. Širdies įstatymas ir savimanos beprotybė

Kas būtinybė iš tikrųjų yra savimonėje, tas ji yra naujajam savimonės pavidalui, kuriame ji yra būtina pačiai sau; ji žino, kad *betarpiškai* turi savyje *bendrybę* arba *įstatymą;* dėl tos apibrėžties, pagal kurią tas įstatymas betarpiškai esti sąmonės būtyje-sau, jis vadinamas *širdies įstatymu.* Šis pavidalas, kaip ir ankstesnis, *sau* yra esmė kaip atskirybė, tačiau jis praturtintas apibrėžtimi, pagal kurią šitą *būtį-sau* sąmonė traktuoja kaip būtiną arba bendrybišką.

Vadinasi, įstatymas, kuris betarpiškai yra pačiai savimonei priklausantis įstatymas, arba širdis, vis dėlto turinti savyje įstatymą, yra tas tikslas, kurį savimonė stengiasi įkūnyti tikrovėje. Pasižiūrėkime, ar jo įkūnijimas tikrovėje atitinka šią sąvoką ir ar savimonė savyje patiria šį savąjį įstatymą kaip esmę.

Šios širdies priešpriešа yra tam tikra tikrovė; juk širdyje įstatymas visų pirma esti tik *sau,* jis dar nepaverstas tikrove ir, vadinasi, tuo pat metu jis yra kažkas *kita,* nei sąvoka. Šis „kitas" dėl to apibrėžiamas kaip tam tikra tikrovė, kuri yra to, kas perkeliama į tikrovę, priešybė, vadinasi, yra *prieštaravimas tarp įstatymo ir atskirybės.* Taigi toji tikrovė, viena vertus, yra įstatymas, nuslopinantis pavienę individualybę, prievartinė pasaulio tvarka, prieštaraujanti širdies įstatymui, o kita vertus, dėl šios tvarkos kenčianti žmonija, kuri nesilaiko širdies įstatymo, bet yra palenkta svetimai būtinybei. — Toji tikrovė, kuri iškyla kaip *priešpriešа* dabartiniam sąmonės pavidalui, yra, kaip aiškėja, ne kas kita, o tik ankstesnis, sudvejintas santykis tarp individualybės ir jos tiesos,

žiaurios būtinybės, kuri prislegia individualybę, santykis. *Mums* ankstesnis judėjimas prieštarauja naujajam pavidalui todėl, kad tas pavidalas pats savaime atsirado iš ano judėjimo, — vadinasi, momentas, iš kurio jis atsiranda, jam būtinas; bet jam atrodo, kad tas momentas *duotas iš anksto*, nes jis nesupranta, *iš kur atsirado*, ir savo esme laiko tai, kad jis, priešingai, esti pačiam *sau* arba yra kažkas *negatyvaus* to pozityviojo būties-savyje [momento] atžvilgiu.

Taigi ši individualybė orientuota į tai, kad pašalintų šitą širdies įstatymui prieštaraujančią būtinybę, kaip ir jos sukeliamą kančią. Vadinasi, ji jau nebėra lengvabūdiškumas, būdingas ankstesniam pavidalui, kuris siekė tik pavienio malonumo; ne, ji yra tam tikro didingo tikslo rimtis, malonumo ieškanti savosios *puikios* esmės pasireiškime ir *žmonijos gerovės* kūrime. Tai, ką ji įkūnija tikrovėje, savaime yra įstatymas, ir todėl jos malonumas tuo pat metu bendras visoms širdims. Abu momentai jai *nėra atsiskyrę;* jos malonumas atitinka įstatymą, o bendražmogiško įstatymo įkūnijimas tikrovėje parengia jos pavienį malonumą. Juk savo viduje individualybė ir būtinybė betarpiškai yra „víena"; įstatymas yra širdies įstatymas. Individualybė dar nepajudėjo iš savo vietos, ir individualybės bei būtinybės vienis atsirado ne dėl jų tarpininkaujančio judėjimo ir ne kaip auklėjimo padarinys. Betarpiškos *neišauklėtos* esmės įkūnijimas tikrovėje laikomas tam tikro pranašumo pasireiškimu ir žmonijos gerovės kūrimu.

Priešingai, įstatymas, prieštaraujantis širdies įstatymui, atskirtas nuo širdies ir savaime laisvas. Žmonija, kuri jam paklūsta, gyvena ne laimę teikiančiame įstatymo ir širdies vienyje, o arba žiaurioje nesantarvėje ir kančioje, arba mažų mažiausiai stokodama mėgavimosi *pačia savimi* tuomet, kai *laikosi* įstatymo, ir nesuvokdama savo pranašumo tuo atveju, kai *pažeidžia* įstatymą. Kadangi ana valdinga dieviškoji ir žmogiškoji tvarka atsiskyrusi nuo širdies, pastarajai ji yra

reginybė, turinti prarasti tai, kas jai dar priskiriama, — valdžią ir tikrovę. Žinoma, retkarčiais ši tvarka savo *turiniu* gali sutapti su širdies įstatymu, ir tada pastarasis gali ją priimti; tačiau esmingas jam yra ne paprasčiausias įstatymiškumas kaip toks, o tai, kad joje jis atpažįsta *patį save,* kad ja jis *save* patenkino. Tačiau ten, kur visuotinės būtinybės turinys nesiderina su širdimi, jis ir savo turiniu savaime yra niekas ir turi nusileisti širdies įstatymui.

Taigi individas *įgyvendina* savo širdies įstatymą; šis įstatymas tampa *visuotine tvarka;* o malonumas — tam tikra savyje ir sau įstatymiška tikrove. Tačiau šitaip įkūnytas tikrovėje širdies įstatymas faktiškai apleido individą; betarpiškai jis tampa tik santykiu, kuris turi būti įveiktas. Kaip tik dėl savo įsikūnijimo tikrovėje širdies įstatymas nustoja būti *širdies* įstatymu. Juk tokiu atveju jis gauna *būties* formą ir dabar yra *visuotinė galybė,* kuriai *ši* širdis yra abejinga, todėl individas, *įvesdamas savo tvarką,* nebelaiko jos sava. Įkūnydamas tikrovėje savo įstatymą, kartu jis įveda ne *savąjį* įstatymą, o (kadangi *savyje* šis įvedimas priklauso jam, bet jam pačiam yra svetimas) sukuria tik tai, kad jis įsipainioja į tikrovės tvarką, ir įsipainioja į ją kaip į tam tikrą jam ne tik svetimą, bet ir priešišką, jį pranokstančią galybę. — Savuoju veiksmu individas persikelia į bendrąją stichiją arba, kitaip tariant, pasireiškia *kaip* estinčios tikrovės bendroji stichija, ir pats jo veiksmas savo prasme privalo turėti tam tikros bendrosios tvarkos vertę. Tačiau šitaip jis tapo *laisvas* nuo savęs, jis stiprėja kaip bendrybė pačiam sau ir nusiplauna atskirybę; individas, bendrybę norintis pažinti tik jos betarpiškos būties-sau forma, šioje laisvoje bendrybėje kaip tik todėl nebeatpažįsta savęs, nors tuo pat metu jai priklauso, nes ji yra jo paties veika. Todėl ši veika įgyja iškreiptą reikšmę: ji *prieštarauja* bendrajai tvarkai, nes individo veiksmas turi būti *jo* pavienės širdies veiksmas, o ne laisva bendroji tikrovė;

o tuo pat metu jis faktiškai tą tikrovę *pripažino,* nes veika turi tą prasmę, kad ji nustato individo esmę kaip *laisvą tikrovę,* t.y. pripažįsta, kad tikrovė yra individo esmė.

Savosios veikos sąvoka individas tiksliau apibrėžė, kaip prieš jį atsisuka tikroviškoji bendrybė, nuo kurios jis pasidarė priklausomas. Jo veiksmas kaip *tikrovė* priklauso bendrybei; bet šio veiksmo turinys yra savoji individualybė, kuri siekia išlikti kaip ši pavienė individualybė, stovinti priešpriešiais bendrybei. Ne koks nors apibrėžtas įstatymas, apie kurio priėmimą būtų kalbama, o betarpiškas pavienės širdies ir bendrybės vienis yra iki įstatymo pakylėta ir turinti būti reikšminga mintis, išreiškianti tai, kad *kiekviena širdis* turi pati save atpažinti tame, kas yra įstatymas. Tačiau tik *šito* individo širdis nustatė, kad jos tikrovė yra jo veikla, kuri individui išreiškia *jo būtį-sau* arba *jo malonumą.* Šis veiksmas turi betarpiškai išreikšti bendrybę; tai reiškia, kad iš tiesų jis yra kažkas ypatinga ir pasižymi tik bendrybės forma; jo *ypatingas* turinys *kaip toks* turi galioti kaip visuotinis. Todėl kiti šiame turinyje randa realizuotą ne jų širdies įstatymą, o veikiau *kažkieno „kito"* įstatymą; ir kaip tik remdamiesi bendruoju įstatymu, skelbiančiu, kad tame, kas yra įstatymas, kiekvienas turi rasti savo širdį, jie atsisuka prieš tikrovę, kurią sukūrė individas, lygiai taip pat, kaip pastarasis atsisuko prieš jų tikrovę. Vadinasi, individas suvokia, kad kaip iš pradžių tik sustingęs įstatymas, taip dabar pačios žmonių širdys priešinasi jo puikiems ketinimams ir jais bjaurisi.

Kadangi ši sąmonė pažįsta bendrybę dar tik kaip *betarpišką,* o būtinybę — tik kaip *širdies* būtinybę, tai įkūnijimo tikrovėje ir veiksmingumo prigimtis jai nepažįstama; ji nesupranta, kad ji, kaip *esinys,* savo tiesa veikiau yra *bendrybėsavyje,* kurioje sąmonės atskirybė, jai atsiduodanti, kad *būtų šita* betarpiška *atskirybė,* veikiau pražūva; vadinasi, vietoj šios *savosios būties* sąmonė šioje būtyje patenka į susvetimėjimą

su *pačia savimi.* Tačiau tai, kame ji savęs neatpažįsta, jau nebėra negyva būtinybė, o yra būtinybė, kuriai visuotinė individualybė įkvėpė gyvastį. Tą dievišką ir žmogišką tvarką, kurią rado jau pripažintą, ji palaikė negyva tikrove, kurioje negalėtų disponuoti savąja sąmone nei ji pati, save fiksuojanti kaip *šitą* sau estinčią širdį, priešingą bendrybei, nei širdys, priklausančios tai tikrovei; tačiau ji pamato, kad jai įkvėpė gyvastį visų sąmonė ir kad ji yra visų širdžių įstatymas. Ji patiria, kad tikrovė yra tvarka, kuriai įkvėpta gyvastis; ir faktiškai ši gyvastis įkvėpta tuo būdu, kad ji įkūnija tikrovėje savosios širdies įstatymą, nes tai reiškia tik tiek, kad individualybė tampa savo objektu kaip bendrybė, tačiau šiame objekte neatpažįsta savęs.

Taigi tai, kas šiam savimonės pavidalui iš jos patyrimo iškyla kaip tiesa, *prieštarauja* tam, kas ji yra *sau.* Bet tai, kas ji yra sau, jai pasirodo absoliučios bendrybės pavidalu, ir tai yra širdies dėsnis, kuris betarpiškai sutampa su savimone. Tuo pat metu patvari ir gyva tvarka irgi yra jos *savoji esmė* ir kūrinys; nieko kito, išskyrus šią tvarką, ji nesukuria; toji tvarka taip pat sudaro betarpišką vienį su savimone. Šitaip savimonė, priklausanti tam tikram sudvejintam priešpriešą sudarančiam esmiškumui, prieštaringa pati savyje ir sukrėsta iki gelmių. *Šios* širdies įstatymas yra tik toks įstatymas, kuriame savimonė atpažįsta pačią save; tačiau visuotinai galiojanti tvarka dėl ano įstatymo įgyvendinimo jai irgi tapo jos pačios *esme* ir jos pačios *tikrove;* vadinasi, tai, kas jos pačios sąmonėje prieštarauja sau, abiem atvejais jai dúota esmės ir jos pačios tikrovės forma.

Išreikšdama šį savosios save suvokiančios žūties momentą, o kartu — savojo patyrimo rezultatą, sąmonė pasirodo kaip tas vidinis pačios savęs iškreipimas, kaip pamišimas tos sąmonės, kuriai jos esmė betarpiškai yra neesmė (Unwesen), jos tikrovė betarpiškai yra netikrovė. — Šio pamišimo

nedera traktuoti taip, kad kažkas beesmiška būtų laikoma esmingu dalyku, o kažkas netikroviška — tikrovišku dalyku, todėl tai, kas esminga arba tikroviška vienam, būtų neesminga ir netikroviška kitam, ir tikrovės bei netikrovės ar esmiškumo bei neesmiškumo sąmonė suirtų. — Jei sąmonei kažkas apskritai iš tikrųjų esminga ir tikroviška, o man neesminga ir netikroviška, tai, suvokdamas [to dalyko] niekingumą, kartu aš (kadangi aš esu sąmonė apskritai) suvokiu jo tikroviškumą; o kai ir viena, ir kita yra fiksuota, tai jau yra tam tikras vienis, kuris apskritai yra beprotybė. Tačiau šioje beprotybėje sąmonei yra pamišęs tik tam tikras *objektas*, o ne sąmonė kaip tokia, pati savyje ir sau. Tačiau kaip šios patirties padarinys, sąmonė savajame įstatyme atpažįsta *save pačią* kaip šią tikrovę; o tuo pat metu, kadangi kaip tik tas pats esmiškumas, ta pati tikrovė *susvetimėjusi* su ja, ji, kaip savimonė, kaip absoliuti tikrovė, suvokia savo netikroviškumą; kitaip tariant, abi prieštaraujančios pusės jai betarpiškai prasmingos kaip *jos esmė*, kuri, vadinasi, pamišusi iki giliausių gelmių.

Todėl širdies, atsidavusios žmonijos labui, plakimas pereina į pamišėliškos savimanos siautulį, į pasiutusias sąmonės pastangas apsisaugoti nuo sunaikinimo, ir apsisaugoti tuo būdu, kad tą iškrypimą, kuris yra ji pati, sąmonė išmeta iš savęs ir stengiasi jį traktuoti ir aiškinti kaip kažką „kita". Taigi bendrąją tvarką ji skelbia esant širdies įstatymo ir jos laimės iškrypimu; ji sako, kad tą tvarką išrado fanatiški šventikai, ištvirkę despotai ir jų tarnai, už savo pažeminimą atsimokantys silpnesniųjų pažeminimu ir priespauda; iškrypimu, praktikuojamu tam, kad būtų visaip varginama apgautoji žmonija. — Šitokia pamišusi sąmonė skelbia, kad *individualybė* ir yra tai, kas sukelia pamišimą ir iškrypimą, tačiau, girdi, tik *svetima* ir *atsitiktinė* individualybė. Tačiau širdis arba *sąmonės atskirybė, betarpiškai siekianti būti visuotine*, yra pats

šis pamišimą ir iškrypimą sukeliantis dalykas, ir jo veikos padarinys yra tik tas, kad šitas prieštaravimas atsiveria *jo* sąmonei. Juk tiesa jai yra širdies įstatymas, kažkas tik *numanoma,* kas nepakėlė dienos šviesos, kaip jos nepakėlė egzistuojanti tvarka; priešingai, toji tiesa pražūva, kai tik atsiduria dienos šviesoje. Šitas širdies įstatymas turėjo būti *tikroviškas;* šiuo atveju *įstatymas* kaip *tikrovė,* kaip *privaloma tvarka* yra jos tikslas ir esmė; bet lygiai taip pat *tikrovė, įstatymas kaip privaloma tvarka,* priešingai, jai yra kažkas niekinga. — Taip pat ir jos *pačios* tikrovė, *ji pati* kaip sąmonės atskirybė sau yra esmė; tačiau ji kelia sau tikslą šią atskirybę nustatyti kaip *estinčią* atskirybę; vadinasi, iš tikrųjų yra priešingai — betarpiškai jos savastis kaip ne-atskirybė jai yra esmė arba tikslas kaip įstatymas, ir kaip tik todėl — kaip tam tikra bendrybė; o kaip tik bendrybės pavidalu ji pati galėtų atsiverti sąmonei. — Šitokia jos sąvoka per jos veiklą tampa jos objektu; savo savastį, priešingai, ji patiria kaip netikrovišką dalyką, o netikroviškumą patiria kaip savo tikrovę. Vadinasi, ne kokia nors atsitiktinė ir svetima individualybė, o kaip tik *šita* širdis visais atžvilgiais savyje yra tai, kas iškrypę, ir tai, kas sukelia iškrypimą.

Tačiau kadangi betarpiškai visuotinė individualybė yra tai, kas iškrypę ir tai, kas sukelia iškrypimą, ta bendroji tvarka, būdama visų *širdžių* įstatymas, t.y. įstatymas to, kas iškrypę, pati savaime yra iškrypėliška, kaip tai išreiškė šėlstantis pamišimas. — Dėl pasipriešinimo, su kuriuo vienos širdies įstatymas susiduria kitų individų širdyse, ši tvarka kada nors pasirodo esanti visų širdžių *įstatymas.* Egzistuojantys įstatymai ginasi nuo vieno individo įstatymo, nes jie yra ne tuščia, nesąmoninga ir negyva būtinybė, o dvasinė bendrybė ir substancija, kur tie, kuriuose toji substancija yra tikroviška, gyvena kaip individai ir kur jie suvokia pačius save; tad nors jie ir skundžiasi ta tvarka, esą ji prieštarau-

janti vidiniam įstatymui, ir priešina jai širdies nuomones, faktiškai savo širdimi jie yra atsidavę jai kaip savajai esmei; ir jeigu toji tvarka iš jų atimama arba jie patys ją pažeidžia, jie praranda viską. Kadangi kaip tik tuo pasireiškia viešosios tvarkos tikrovė ir galybė, tai toji tvarka pasirodo kaip sau pačiai lygi visuotinė gyva esmė, o individualybė pasirodo kaip tos tvarkos forma. — Tačiau toji tvarka irgi yra tai, kas iškrypę.

Juk tuo, kad toji tvarka yra visų širdžių įstatymas, ir tuo, kad visi individai betarpiškai sudaro tą bendrybę, ta tvarka yra tam tikra tikrovė, kuri yra tik *sau-estinčios* individualybės arba širdies tikrovė. Sąmonė, kuri įveda savo širdies įstatymą, dėl to patiria kitų pasipriešinimą, nes ji prieštarauja *tokiems pat pavieniams* jų širdies įstatymams, ir tie kiti priešindamiesi veikia ne kitaip, kaip įvesdami savo įstatymą ir versdami jo laikytis. *Bendrybė,* kuri yra duota, kaip tik todėl yra tik tam tikras pasipriešinimas ir visų karas prieš visus, kuriame kiekvienas verčia skaitytis su jo atskirybe, bet tuo pat metu to nepasiekia, nes ši atskirybė patiria tą patį pasipriešinimą ir savo ruožtu ištirpdoma kitų. Tai, kas atrodo kaip viešoji tvarka, kaip tik todėl yra šitas visuotinis vaidas, kuriame kiekvienas prisiplėšia, kiek tik pajėgia, kiekvienas smerkia kitų atskirybę ir įtvirtina savąją atskirybę, kuri lygiai taip pat išnyksta kitų dėka. Toji tvarka yra pasaulio vyksmas (Weltlauf), ramaus proceso regimybė; bet šis procesas yra tik *tariama bendrybė,* o jo turinys, priešingai, yra beesmis atskirybių įsitvirtinimas ir jų nyksmas.

Jei panagrinėsime abiejų bendrosios tvarkos pusių tarpusavio santykį, pamatysime, kad tik ką aptartos bendrybės turinys yra nerami individualybė, kuriai nuomonė arba atskirybė yra įstatymas, tikrovė — netikroviška, o netikrovė — tikroviška. Tačiau tuo pat metu ta bendrybė yra tvarkos *tikrovės pusė,* nes jai priklauso individualybės *būtis-sau.* — Kita

pusė yra *bendrybė kaip rami* esmė, tačiau būtent todėl — tik kaip *vidus*, kuris nors ir ne visai neegzistuoja, bet vis dėlto nėra tikrovė, ir tik įveikdamas individualybę, kuri pasisavino teisę į tikrovę, pats gali tapti tikroviškas. Tas sąmonės pavidalas, kuris sau pasirodo įstatyme, tame, kas teisinga ir gera *savyje*, tačiau ne kaip atskirybė, o tik kaip *esmė*, bet kartu žino, kad individualybė yra iškrypusi ir sukelianti iškrypimą, o todėl turi paaukoti sąmonės atskirybę, — tas sąmonės pavidalas yra *dorybė*.

c. Dorybė ir pasaulio vyksmas

Pirmuoju veikliojo proto pavidalu savimonė sau atsivėrė kaip grynoji individualybė, o jos priešpriešа buvo tuščia bendrybė. Antruoju pavidalu abi prieštaravimo pusės, kiekviena atskirai, apėmė *abu* momentus — įstatymą ir individualybę; bet viena pusė, širdis, buvo betarpiškas jų vienis, o kita — jų priešprieša. Šiuo atveju dorybės ir bendrosios dalykų eigos santykio abu nariai, kiekvienas atskirai, yra šių momentų vienis ir prieštaravimas arba įstatymo ir individualybės judėjimas kits kito atžvilgiu, tačiau judėjimas priešpriešinis. Dorybės sąmonei *įstatymas* yra tai, kas *esminga*, o individualybė — tai, ką reikia įveikti, ir įveikti tiek pačioje jos sąmonėje, tiek ir pasaulio vyksme. Sąmonėje savoji individualybė privalo paklusti bendrybės, to, kas teisinga ir gera savyje, disciplinai; tačiau sąmonė vis dar lieka asmeninė sąmonė; tikroji disciplina reikalauja paaukoti visą asmenybę ir šitaip patvirtinti, kad sąmonė iš tikrųjų nebeprisirišusi prie atskirybių. Šitaip paaukodama save kaip atskirybę, individualybė kartu sunaikinama ir *pasaulio vyksme*, nes ji irgi yra paprastas, abiems pusėms bendras momentas. — Pasaulio vyksme individualybė elgiasi priešingai, negu tuo atveju, kai ji nustatyta dorybės sąmonėje: ji siekia save paversti esme ir priešingai — sau palenkti tai, kas gera ir teisinga *savyje*. —

Be to, pasaulio vyksmas dorybei irgi yra ne tik toji, *individualybės iškreipta,* bendrybė; ne, absoliuti *tvarka* irgi yra bendras momentas, pasaulio vyksme sąmonei duotas ne tik kaip *estinti tikrovė,* o sudarantis *vidinę sąmonės esmę.* Todėl toji tvarka, tiesą sakant, neturi būti pirmąkart sukurta dorybės, nes sukūrimas kaip *veika* yra individualybės sąmonė, o individualybė turi būti įveikta; bet dėl šios įveikos tarsi tik sukuriama erdvė pasaulio vyksmo būčiai-*savyje,* kad ji pradėtų egzistuoti pati savyje ir sau.

Tikroviško pasaulio vyksmo bendras *turinys* jau pasirodė; pažvelgę atidžiau, pamatysime, kad jis vėlgi yra ne kas kita, kaip abu ankstesnieji savimonės judėjimai. Iš jų atsirado dorybės pavidalas; kadangi jie yra šio pavidalo šaltinis, jie yra atsiradę iki jo; tačiau dorybė siekia pašalinti savo šaltinį ir realizuoti save arba tapti *sau.* Taigi pasaulio vyksmas, viena vertus, yra pavienė individualybė, ieškanti malonumo ir mėgavimosi, tačiau juose surandanti tik savąją žūtį ir šitaip patenkinanti bendrybę. Tačiau pats šis patenkinimas, kaip ir kiti šio santykio momentai, yra iškreiptas bendrybės pavidalas ir jos judėjimas. Tikrovė yra tik malonumo ir mėgavimosi atskirybė, o bendrybė yra jai priešinga; tai yra būtinybė, kuri yra tik tuščias bendrybės pavidalas, tik negatyvus atoveiksmis ir neturininga veika. — Kitas pasaulio vyksmo momentas yra individualybė, kuri siekia būti įstatymu savyje ir sau, ir šitai įsivaizduodama, pažeidžia nusistovėjusią tvarką; tiesa, bendrasis įstatymas atsilaiko prieš šią savimonę ir jau nebeiškyla kaip kažkas priešinga sąmonei ir kažkas tuščia; jis iškyla ne kaip negyva būtinybė, o kaip *būtinybė pačioje sąmonėje.* Tačiau egzistuodamas kaip sąmoningas absoliučiai prieštaringos tikrovės momentas, jis yra pamišimas; o egzistuodamas kaip *objektinė* tikrovė, jis yra iškrypėliškumas apskritai. Vadinasi, bendrybė akivaizdžiai pasireiškia abiejose pusėse kaip jų judėjimo galybė; bet šios galybės egzistencija yra tik bendras iškrypimas.

Dabar bendrybė turi iš dorybės gauti savo autentišką tikrovę, įveikdama individualybę, iškrypimo principą; dorybės tikslas — šitokiu būdu ištaisyti iškrypusį pasaulio vyksmą ir atkurti jo tikrąją esmę. Ši tikroji esmė pasaulio vyksme iš pradžių glūdi tik kaip jo būtis-*savyje;* ji dar netikroviška; ir todėl dorybė dar tik tiki ja. Šitą tikėjimą dorybė stengiasi pakylėti iki žiūros, tačiau nesimėgauja savo triūso ir aukojimosi vaisiais. Juk kiek ji yra *individualybė,* tiek ji yra kovojimas su pasaulio vyksmu; bet jos tikslas ir tikroji esmė — nugalėti pasaulio vyksmo tikrovę; šios kovos pažadinta gėrio egzistencija kartu yra dorybės veikos arba individualybės *sąmonės* išnykimas. — Kad ir kokia būtų buvusi ši kova, kad ir ką joje būtų patyrusi dorybė, ar — dorybės aukojimosi dėka — pasaulio vyksmas bus nugalėtas, o dorybė nugalės — tai turi lemti prigimtis to gyvojo ginklo, kuriuo naudojasi kovotojai. Juk tas ginklas yra ne kas kita, kaip pačių kovotojų *esmė,* kuri pasirodo tik jiems abiems. Taigi, koks tas jų ginklas, — tai buvo aišku jau iš to, kas šioje kovoje duota kaip būtis-savyje.

Dorybingai sąmonei *bendrybė* yra tiesa *tikėjime* arba *savyje;* ji yra dar netikroviška, o abstrakti bendrybė; pačiai tai sąmonei ji pasirodo kaip *tikslas,* pasaulio vyksme — kaip *vidus.* Kaip tik šia apibrėžtimi bendrybė pasirodo pasaulio vyksmui kaip tai, kas būdinga ir dorybei, nes ši apibrėžtis tik *nori* įgyvendinti gėrį ir pati jo nepateikia kaip tikrovės. Šį apibrėžtumą galima traktuoti ir taip, kad gėris, stodamas į kovą su pasaulio vyksmu, kartu pasirodo kaip kažkas, kas esti *kitam;* kaip kažkas, *kas nėra savyje ir sau,* nes priešingu atveju jis nenorėtų pats tapti tiesa, įveikdamas savo priešybę. Gėris esti dar tik *kitam;* tai reiškia, kad jis pasirodė anksčiau, priešingame stebėjime, būtent: jis yra tik *abstrakcija,* pasižyminti realumu tik per santykį, o ne savyje ir sau.

Taigi gėris arba bendrybė, kaip ji pasirodo dabar, yra tai, kas vadinama *talentais, sugebėjimais, galiomis.* Jis yra tam tik-

ras dvasingumo būties būdas, kur jis pasirodo kaip bendrybė, kuriai — kad ji būtų gyvastinga ir judri — reikalingas individualybės principas, ir individualybė yra jos *tikrovė*. Šis principas, kiek jis būdingas dorybės sąmonei, *gerai panaudoja* bendrybę, o kiek jis būdingas pasaulio vyksmui, *piktnaudžiauja* bendrybe; bendrybė yra pasyvus įrankis, valdomas laisvos individualybės rankos, abejingas tam, kaip jis panaudojamas; ir ja gali būti piktnaudžiaujama kuriant tokią tikrovę, kuri ją sunaikina; tai yra negyva, nesavarankiška materija, kuriai galima suteikti vieną arba kitą formą, netgi tokią formą, kuri skatina jos žūtį.

Kadangi šia bendrybe vienodai disponuoja tiek dorybės sąmonė, tiek pasaulio vyksmas, tai negalima suprasti, ar dorybė taip apginkluota, kad įveiktų ydą. Ginklai yra tie patys; tai yra minėti sugebėjimai ir galios. Tiesa, dorybė savo tikėjimą į pirmapradį jos tikslo vienį ir pasaulio vyksmo esmę pavertė pasala, iš kurios kaunantis turi būti užpultas priešas ir įgyvendintas tikslas *savyje*; todėl iš tikrųjų dorybės riteriui jo veika ir kova, tiesą sakant, yra akių dūmimas, kurio jis *negali* traktuoti rimtai, nes jis taria, kad jo tikrąją jėgą sudaro tai, kad gėris yra *pats savyje ir sau*, t.y. pats save įgyvendina, — akių dūmimas, kurio jis net *negali* suprasti rimtai. Juk tai, ką jis nukreipia prieš savo priešą ir mato nukreiptą prieš save ir ką jis rizikuoja nudėvėti ir sugadinti tiek savyje, tiek savo priešo asmenyje, neturi būti pats gėris; juk jis kovoja už gėrio išsaugojimą ir įgyvendinimą; ne, tai kuo jis rizikuoja, yra tik abejingi talentai ir sugebėjimai. Tačiau faktiškai jie yra ne kas kita, kaip pati toji individualybės stokojanti bendrybė, kuri turi būti išsaugota ir įgyvendinta per kovą. — Tačiau tuo pat metu bendrybė betarpiškai *jau įkūnyta tikrovėje* pačia kovos sąvoka; ji yra būtis-*savyje*, bendrybė; ir jos įkūnijimas tikrovėje reiškia tik tai, kad ji *tuo pat metu esti kitam.* Abi anksčiau nurodytos pusės, kiek-

vienoje iš kurių ji tapo abstrakcija, *jau nebeatskirtos*, o kovoje ir jos dėka gėris nustatytas ir vienu, ir kitu būdu. — Tačiau dorybinga sąmonė stoja į kovą prieš pasaulio vyksmą kaip prieš kažką, kas yra gėrio priešybė; tai, ką pasaulio vyksmas jai pateikia, yra bendrybė, ne tik kaip abstrakti bendrybė, bet ir kaip tai, kam įkvėpė gyvastį individualybė, kas esti kitam arba yra *tikroviškas gėris*. Taigi ten, kur dorybė palyti pasaulio vyksmą, ji visada susiduria su tokiomis vietomis, kurios yra paties gėrio egzistencija; tas gėris neatskiriamai įsipynęs į visus pasaulio vyksmo reiškinius kaip to vyksmo būtis-*savyje*, šio vyksmo tikrovėje pasirodantis ir kaip esatis; vadinasi, gėris negali pažeisti pasaulio vyksmo. Kaip tik tokie gėrio egzistavimo būdai ir tokie nepažeidžiami santykiai yra visi tie momentai, kurie turi būti išbandyti ir paaukoti pačios dorybės. Todėl kova gali būti tik svyravimas tarp išsaugojimo ir paaukojimo; kitaip tariant, negalima nei aukoti to, kas sava, nei kenkti tam, kas svetima. Dorybė panaši ne tik į tą kovotoją, kuriam kovoje rūpi tik tai, kad jo kardas tviskėtų; ne, ir kovą ji pradėjo tik todėl, kad išsaugotų ginklą; ir ji ne tik negali naudotis savo ginklu, bet kartu privalo išsaugoti priešo ginklą ir ginti jį nuo pačios savęs, nes visi ginklai yra kilnioji gėrio pusė, dėl kurio dorybė stojo į kovą.

Priešingai, tam priešui esmė yra ne būtis-*savyje*, o *individualybė;* vadinasi, jo jėgą sudaro negatyvus principas, kurio požiūriu nėra nieko pastovaus ir absoliučiai švento, bet kuris gali rizikuoti prarasti bet ką ir pakelti šią prarastį. Todėl jis tikras pergale tiek dėl pačios jos prigimties, tiek ir dėl prieštaravimo, į kurį įsipainioja jo priešininkas. Tai, kas dorybei yra būtis-*savyje*, pasaulio vyksmui esti tik būtis-*jam;* jis laisvas nuo bet kokio momento, kuris dorybei yra kažkas tvaru ir su kuriuo ji susijusi. Dėl tos priežasties, kad toks momentas jam reikšmingas tik todėl, kad jis gali tą mo-

mentą ir pašalinti, ir išsaugoti, tas momentas yra jam pavaldus; o kartu jam pavaldus ir tuo momentu apsišarvavęs riteris. Pastarasis negali to momento nublokšti kaip kokio ant pečių užmesto apsiausto ir, jį nubloškęs, nuo jo išsilaisvinti, nes tas momentas riteriui yra jo esmė, kurios jis negali atsisakyti.

Galiausiai apie pasalą, iš kurios *gėris-savyje* turi klastingai užpulti pasaulio vyksmą iš užnugario, dera pasakyti, kad tokia viltis savaime labai menka. Pasaulio vyksmas yra būdraujanti, savimi pasitikinti sąmonė, kuri neleidžia prieiti iš užnugario, bet visada priešininką pasitinka krūtine; juk pasaulio vyksmas yra toks, kad viskas yra *jam*, viskas — *priešais jį*. Tačiau gėrio būtis-*savyje*, jei ji esti *dėl* savojo priešo, dalyvauja kovoje, apie kurią kalbėjome; o kiek toji gėrio būtis-savyje esti ne *dėl jo*, o yra *savyje*, ji yra pasyvus talentų ir sugebėjimų ginklas, stokojanti tikrovės materija; jei įsivaizduotume ją kaip esatį, tai ji būtų snūduriuojanti ir nežinia kur užnugaryje liekanti sąmonė.

Taigi dorybė yra nugalima pasaulio vyksmo, nes iš tikrųjų jos tikslas yra abstrakti, netikroviška esmė ir tikrovės atžvilgiu jos veika grindžiama *perskyromis*, glūdinčiomis tik *žodžiuose*. Ji norėtų būti tokia, kad *aukodama individualybę, įkūnytų tikrovėje* gėrį, tačiau tikrovės pusė pati yra ne kas kita, kaip *individualybės* pusė. Gėris turėtų būti tuo, kas esti *savyje* ir kas priešinga tam, *kas yra*, tačiau būtis-*savyje* savo realybės ir tiesos požiūriu, priešingai, yra *pati būtis*. Būtis-*savyje* pirmiausia yra *esmės abstrakcija*, priešinga tikrovei; bet abstrakcija yra kaip tik tai, kas netikra ir kas esti tik *sąmonei*; tačiau tai reiškia, kad ji pati yra tai, kas vadinama *tikroviškumu*; juk tikroviška yra tai, kas esmingai esti *kitam*; kitaip tariant, tai yra *būtis*. Tačiau dorybės sąmonė remiasi tuo būties-*savyje* ir *būties* skirtumu, kuris neturi tiesos. — Pasaulio vyksmas turėtų būti gėrio iškreipimas, nes jo principas yra

individualybė; tačiau individualybė yra *tikrovės* principas, nes kaip tik ji yra tokia sąmonė, kurios dėka tai, kas *esti-savyje,* lygiai taip pat esti *kitam;* pasaulio vyksmas iškreipia nekintamybę, bet faktiškai iš *abstrakcijos niekio* jis paverčia ją *realybės būtimi.*

Taigi pasaulio vyksmas nugali tai, kas yra dorybė, kaip to vyksmo priešybė; jis nugali dorybę, kurios esmė yra beesmė abstrakcija. Tačiau jis nugali ne kažką realaus; ne, jis nugali perskyrą, kurios nėra perskyros, kūrimą; jis nugali pompastiškas kalbas apie žmonijos gerovę ir jos slopinimą, apie aukojimąsi gėrio labui ir piktnaudžiavimą talentais; tokios idealios esmės ir tikslai nuvysta kaip tušti žodžiai, kurie taurina širdį, bet protą palieka tuščią, pamoko, tačiau nieko nesukuria; tai deklamacijos, kurių turinys apibrėžtai išreiškia tik tai, kad individas, tariamai veikiantis tokių kilnių tikslų labui ir svaidantis tokias puošnias frazes, save laiko nuostabia būtybe; tai pompastika, nuo kurios išsipučia tiek savoji galva, tiek kitų galvos; tačiau jos išsipučia dėl to, kad yra tuščios. — Antikinė dorybė turėjo jai būdingą apibrėžtą neabejotiną reikšmę, nes *tautos substancija* buvo jos *turiningas pagrindas,* o jos tikslas buvo *tikroviškas, jau egzistuojantis* gėris; todėl ji ir nebuvo nukreipta prieš tikrovę kaip *visuotinį iškrypimą* ir prieš *pasaulio vyksmą.* Tuo tarpu mūsų nagrinėjama dorybė yra praradusi substanciją; tai beesmė dorybė, tik įsivaizduojama dorybė, tik žodžiai, kuriuose nesama ano turinio. — Šita su pasaulio vyksmu kovojančios retorikos tuštuma atsiskleistų iškart, jei reikėtų paaiškinti, ką reiškia jos skelbiamos frazės; todėl *tariama,* kad jų reikšmė *žinoma.* Reikalavimas pasakyti tuos žinomus dalykus būtų patenkintas arba nauja frazių lavina, arba jam būtų priešpriešintas apeliavimas į širdį, kuri *viduje* bylotų tai, ką jos reiškia, t.y. būtų pripažinta, kad neįmanoma tai pasakyti *iš tikrųjų.* — Atrodo, kad šios retorikos niekingumu, nors ir nesąmoningai, įsitikino mūsų apsišvietusi epocha, nes visa tų

frazių masė ir maniera jomis puikuotis nieko nebedomina, ir visa tai pasireiškia tuo, kad jos sukelia tik nuobodulį.

Taigi iš šio prieštaravimo kylantis rezultatas yra tas, kad sąmonė kaip tuščią apvalkalą numeta tam tikro gėrio-*savyje*, dar neturinčio tikrovės, vaizdinį. Kovodama sąmonė patyrė, kad pasaulio vyksmas nėra toks blogas, kaip atrodė, nes jo tikrovė yra bendrybės tikrovė. Kartu su šiuo patyrimu atkrenta būdas įgyvendinti gėrį *aukojant* individualybę, nes individualybė kaip tik ir yra to, kas esti savyje, įkūnijimas tikrovėje; ir iškrypimą liaujamasi traktuoti kaip gėrio iškreipimą, nes tas iškrypimas, priešingai, yra kaip tik gėrio kaip elementaraus tikslo pavertimas tikrove; individualybės judėjimas yra bendrybės tikrovė (Realität).

Tačiau šitaip faktiškai nugalėta ir išnyko ir tai, kas, kaip *pasaulio vyksmas*, buvo priešprieša būties-savyje sąmonei. Individualybės būtis-sau pasaulio vyksme buvo priešpriešinta esmei arba bendrybei ir pasireiškė kaip tam tikra nuo *būties-savyje* atskirta tikrovė. Tačiau kadangi pasirodė, kad tikrovė sudaro neperskiriamą vienį su bendrybe, tampa aišku, kad pasaulio vyksmo *būtis-sau*, lygiai taip pat kaip ir dorybės *būtis-savyje*, yra tik tam tikras požiūris, vadinasi, iš tikrųjų jų irgi nesama. Tegul pasaulio vyksmo individualybė mano, kad ji elgiasi tik *sau* arba *savanaudiškai*; ji yra geresnė, negu mano; jos veika kartu yra būtimi-*savyje* pasižyminti *bendrybiška* veika. Kai ji elgiasi savanaudiškai, tai ji tik nežino, ką daro; ir kai ji tikina, kad visi žmonės elgiasi savanaudiškai, tai ji tvirtina tik tai, kad nė vienas žmogus nesuvokia, kas yra veika. — Kai ji elgiasi *savo* labui, tai ir yra grynos būties-*savyje* įkūnijimas tikrovėje; taigi *būties-sau* tikslas, manantis esąs priešingas būčiai-savyje, jos tuščias gudravimas, kaip ir jos subtilūs aiškinimai, visur mokantys atskleisti savanaudiškumą, išnyko lygiai taip pat, kaip išnyko būties-*savyje* tikslas ir jos retorika.

Taigi *individualybės veika ir poelgiai yra tikslas savaime; būtent galių panaudojimas, jų išorinių pasireiškimų žaismas* yra tai, kas teikia joms gyvastį; kitaip jos būtų negyva būtis-savyje; tuo tarpu būtis-savyje nėra nerealizuota, neegzistuojanti ir abstrakti bendrybė; ne, ji pati betarpiškai yra ši individualybės proceso duotis ir tikrovė.

C. Individualybė, sau atsiverianti kaip pati savyje ir sau reali esatis

Dabar savimonė turi tokią savo pačios sąvoką, kuri iki šiol buvo tik mūsų supratimas apie ją, būtent, kad ji tikra tuo, jog ji pati yra visa realybė; o jos tikslas ir esmė nuo šiol yra judrus bendrybės — talentų bei sugebėjimų — ir individualybės abipusis įsismelkimas. — Pavieniai tokio pripildymo ir įsismelkimo momentai, *prieš pasiekiant vienį*, kuriame jie susiliejo, yra anksčiau aptarti tikslai. Jie išnyko kaip abstrakcijos ir chimeros, priklausančios anoms pirmosioms paviršutiniškoms dvasinės savimonės formoms ir savo tiesą turinčios tik tariamoje širdies, vaizduotės ir šnekalų būtyje, o ne prote, kuris dabar yra tikras savo realybe savyje ir sau ir jau nesiekia pateikti savęs kaip *tikslo*, priešingo betarpiškai estinčiai tikrovei, bet kaip savosios sąmonės objektą turi kategoriją kaip tokią. — *Sau-estinčios* arba *negatyvios* savimonės, kurioje pasirodė protas, apibrėžtis įveikta; toji savimonė *aptiko tikrovę*, kuri būtų jos neiginys ir tik kurią įveikdama ji realizuotų sau savąjį *tikslą*. Tačiau kadangi *tikslas* ir *būtis-savyje* pasirodė esą tas pat, kas ir *būtis-kitam* bei *iš anksto duota tikrovė*, tai tiesa nebeatsiskiria nuo tikrumo (Gewißheit); ir nesvarbu, ar nustatytas tikslas dabar bus traktuojamas kaip jos pačios tikrumas, o tikslo įkūnijimas tikrovėje — kaip tiesa, ar, priešingai, tikslas bus traktuoja-

mas kaip tiesa, o tikrovė — kaip tikrumas; ne, esmė ir tikslas pats savyje ir sau yra pačios betarpiškos realybės tikrumas, abipusis *būties-savyje* ir *būties-sau*, bendrybės ir *individualybės* įsismelkimas; veika pati savyje yra jos pačios tiesa ir tikrovė, o individualybės *pasireiškimas* ir *saviraiška* yra jos tikslas savyje ir sau.

Taigi kartu su šia sąvoka savimonė sugrįžo į save iš tų prieštaraujančių apibrėžčių, kurias kategorija priskyrė jai ir jos santykiui su savimi; tai stebinčios ir veiklios savimonės apibrėžtys. Dabar savimonės objektas yra pati kategorija, arba: savimonė yra kategorija, suvokusi save pačią. Šitaip suvestos sąskaitos su ankstesniais jos pavidalais; jie pasiliko už jos ir yra užmiršti; jie nestovi priešpriešiais, panašiai kaip jos surastas gatavas pasaulis, o vystosi tik joje pačioje kaip permatomi momentai. Vis dėlto jie dar išsiskiria jos sąmonėje kaip judėjimas skirtingų momentų, dar nesusiliejusių į jų substancinį vienį. Tačiau *visuose* šiuose momentuose savimonė išsaugoja paprastą būties ir savasties vienį, kuris yra jų *giminė*.

Šitaip sąmonė nusikratė bet kokio savosios veikos prieštaringumo ir sąlygotumo; su nauja jėga ji išeina iš savęs ir kreipiasi ne į *kažką kitą*, bet į *pačią save*. Kadangi individualybė yra tikrovė pati savyje, tai veikimo *medžiaga* ir veikos *tikslas* glūdi pačioje veikoje. Todėl veika panaši į judėjimą ratilo, kuris tuštumoje laisvai juda pats savyje, netrikdomai išsiplečia arba susitraukia ir visiškai patenkintas žaidžia tik pats savyje ir su pačiu savimi. Stichija, kurioje individualybė parodo savo pavidalą, reiškia tai, kad tas pavidalas atsiveria grynajai pagavai; tokia stichija yra diena apskritai, kuriai nori pasirodyti sąmonė. Veika nekeičia nieko ir nėra prieš ką nors nukreipta; ji yra *neregimybės* pavertimo tuo, kas *regima*, grynoji forma; o tas turinys, kuris iškeliamas į dienos šviesą ir pasirodo, yra ne kas kita, kaip tai, kas ši veika jau

yra savyje. Ji yra *savyje* — tai jos forma kaip *mąstomas* vienis; ir ji yra *tikroviška*, — tai yra jos forma, kaip *estintis* vienis; ji pati yra *turinys* tik šioje paprastumo apibrėžtyje, priešpriešinamoje jos perėjimo ir jos judėjimo apibrėžčiai.

a. Dvasinė gyvulinė karalystė ir apgaulė arba pats dalykas

Savo ruožtu toji savyje reali individualybė pirmiausia yra *pavienė* ir *apibrėžta;* todėl absoliuti realybė — o individualybė, kai tik tą realybę suvokia, save laiko kaip tik tokia — yra *abstrakti bendroji* realybė, kuri, būdama nepripildyta ir neturininga, yra tik tuščia mintis apie šią kategoriją. — Pažiūrėkime, kaip ši pačios savyje realios individualybės sąvoka apibrėžia savuosius momentus ir kaip jos sąvoka, apimanti ją pačią, patenka į sąmonę.

Šios individualybės, kiek ji kaip tokia sau yra visa realybė, sąvoka pirmiausia yra *rezultatas;* ji dar neparodė savo judėjimo ir realybės, ir dabar nustatyta *betarpiškai, kaip paprasta būtis-savyje.* Bet negatyvumas, kuris yra tas pat, kas pasireiškia kaip judėjimas, paprastai būčiai-*savyje būdingas kaip apibrėžtumas;* ir *būtis* arba paprastas „savyje" tampa apibrėžta apimtimi (Umfang). Todėl individualybė pasirodo kaip pirmapradė, apibrėžta prigimtis: kaip *pirmapradė* natūra, nes *ji yra savyje,* kaip pirmapradiškai-*apibrėžta* prigimtis, nes negatyvumas esti būtyje-*savyje,* ir dėl to šis „savyje" yra tam tikra kokybė. Tačiau šitas būties apribojimas *negali apriboti* sąmonės veikos, nes ji šiuo atveju yra tam tikras išbaigtas *jos santykis su pačia savimi;* santykis su „kitu" įveiktas, o toks santykis būtų jo apribojimas. Todėl pirmapradis natūros apibrėžtumas yra tik paprastas principas, — permatoma bendroji stichija, kurioje individualybė lieka laisva ir lygi sau pačiai, o kartu netrikdoma joje išskleidžia savo skirtumus ir, įsikūnydama tikrovėje, yra grynoji sąveika su savimi. Taip

neapibrėžtas gyvulinis gyvenimas įpučia savo kvėpavimą, pavyzdžiui, į vandens, oro arba žemės stichijas, o jose savo ruožtu — į apibrėžtesnius pradus, panardina į juos visus savo momentus, tačiau, nepaisant minėto stichijos apribojimo, šiuos momentus išsaugoja sau pavaldžius, o save išlaiko savo „vienete" ir kaip *šita* ypatinga struktūra (Organisation) lieka tuo pačiu bendrybišku gyvuliniu gyvenimu.

Šioji apibrėžta pirmapradė *prigimtis*, būdinga laisvai ir pilnatviškai joje liekančiai sąmonei, pasireiškia kaip betarpiškas ir vienintelis autentiškas *turinys* to, kas yra individo tikslas; nors tai yra *apibrėžtas* turinys, tačiau jis yra *turinys* apskritai tik tiek, kiek *būtį-savyje* mes stebime izoliuotą; bet iš tiesų jis yra individualybė, persisunkusi realybe; tai tikrovė tuo pavidalu, kuriuo ji esti pačioje sąmonėje kaip pavienėje sąmonėje, ir tikrovė, kiek ji pirmiausia nustatyta kaip *estinti*, o dar ne kaip veikianti tikrovė. Tačiau veikai minėtasis apibrėžtumas, viena vertus, nėra apribojimas, kurį ji norėtų peržengti, todėl, kad veika, traktuojama kaip estinti kokybė, yra paprasta spalva tos stichijos, kurioje ji išsiskleidžia; o kita vertus, negatyvumas yra *apibrėžtumas*, būdingas tik būčiai; tačiau *veika* pati yra ne kas kita, kaip negatyvumas; vadinasi, veikiančioje individualybėje apibrėžtumas išsisklaido į negatyvumą apskritai arba į visų apibrėžtumų visumą.

Dabar paprasta pirmapradė prigimtis veikoje ir veikos sąmonėje įeina į tą perskyrą, kuri būdinga tai veikai. *Iš pradžių* veika esti kaip objektas, ir būtent kaip *objektas* tuo pavidalu, kuriuo jis dar priklauso sąmonei, t.y. kaip *tikslas;* šitaip ji yra priešinga duotajai tikrovei. *Kitas* momentas yra tikslo, kuris pasireiškia kaip rymantis, judėjimas, įkūnijimas tikrovėje kaip tikslo santykis su visiškai formalia tikrove, vadinasi, paties *perėjimo* vaizdinys, arba *priemonė.* Galiausiai *trečias* momentas yra objektas, kiek jis jau nėra tikslas, kurį veikėjas betarpiškai suvokia kaip *savo* tikslą, o kiek jis esti už

veikėjo ir *jam pasirodo kaip „kitas"*. — Tačiau šių skirtingų pusių reikia laikytis, orientuojantis į šios srities sąvoką, ir laikytis taip, kad jų turinys liktų tas pats ir kad į jas neįsismelktų joks skirtumas: nei skirtumas tarp individualybės ir būties apskritai, nei skirtumas tarp *tikslo* ir *individualybės* kaip *pirmapradės prigimties*, tarp tikslo ir duotos tikrovės, nei, lygiai taip pat, skirtumas tarp *priemonės* ir tikrovės kaip absoliutaus *tikslo*, nei skirtumas tarp *veikiamos tikrovės* ir tikslo arba pirmapradės prigimties ar priemonės.

Taigi visų pirma pirmapradiškai apibrėžta individualybės prigimtis, jos betarpiška esmė dar nenustatyta kaip veikianti ir šitokioje situacijoje yra vadinama sugebėjimu, talentu, charakteriu ir t.t. Šitą specifinį dvasios atspalvį reikia traktuoti kaip vienintelį paties tikslo turinį ir kaip vienintelę realybę. Jeigu įsivaizduotume, kad sąmonė išeina už šių ribų ir siekia įkūnyti tikrovėje kokį nors kitą turinį, tai ji būtų įsivaizduojama kaip *niekas*, besiveržiantis į *nieką*. — Toliau. Ši pirmapradė esmė yra ne tik tikslo turinys, bet „savyje" — ir *tikrovė*, kuri kitaip pasirodo kaip veikai *duota* medžiaga, kaip *iš anksto duota* tikrovė, kurią veika turi formuoti. Veika yra būtent tik grynas perkėlimas iš dar nepasirodžiusios būties formos į jau pasirodžiusios būties formą; anos sąmonei priešingos tikrovės būtis-savyje nusmukdyta iki paprastos tuščios regimybės. Vadinasi, ši sąmonė, nusiteikdama veiklai, nesileidžia suklaidinama duotos tikrovės regimybės ir lygiai taip pat turi atsisakyti klaidžioti tarp tuščių minčių bei tikslų ir privalo susitelkti prie pirmapradžio savo esmės turinio. — Nors šis pirmapradis turinys iš pradžių duotas tik sąmonei, *nes sąmonė jį įkūnijo tikrovėje*, bet vis dėlto išnyko skirtumas tarp turinio, *kuris sąmonei esti tik jos viduje*, ir už sąmonės savyje-estinčios tikrovės. — Sąmonė turi veikti tik todėl, kad tai, kas ji yra *savyje*, būtų *jai;* kitaip tariant, veikla ir yra dvasios *kaip sąmonės* tapsmas. Vadinasi, tai, kas

ji yra *savyje*, ji sužino iš savosios tikrovės. Todėl individas negali žinoti, kas *jis yra*, kol veikdamas jis nepavertė savęs tikrove. — Tačiau kartu jis, atrodo, negali apibrėžti savo veikos *tikslo* tol, kol nepradėjo veikti; tačiau tuo pat metu jis, būdamas sąmonė, privalo iš anksto priešais save turėti poelgį kaip *visiškai savą* poelgį, t.y. kaip *tikslą*. Vadinasi, poelgiui pasirengęs individas esti tarsi kokiame rate, kuriame kiekvienas momentas jau suponuoja kitą momentą, ir todėl jis negali surasti pradžios, nes savo pirmapradę esmę, kuri turi būti jo tikslas, jis sužino *tik iš veiksmo*, bet tam, kad veiktų, jis *iš pat pradžių* privalo turėti *tikslą*. Bet kaip tik todėl jis turi pradėti *betarpiškai* ir bet kokiomis aplinkybėmis turi imtis veiklos, daug negalvodamas apie *pradžią, priemones* ir *pabaigą;* juk jo esmė ir *savyje*-estinti prigimtis yra viskas drauge — pradžia, priemonė ir pabaiga. Kaip *pradžia*, ji duota veiksmo aplinkybėse, ir *interesas*, kurį individui kas nors sužadina, jau yra atsakymas į klausimą: ar verta čia veikti ir ką čia veikti? Juk tai, kas atrodo esanti iš anksto duota tikrovė, *savyje* yra jo pirmapradė prigimtis, kuri turi tik būties *regimybę*, — regimybę, glūdinčią susidvejinančios veikos sąvokoje; tačiau toji regimybė kaip *jo* pirmapradė prigimtis pasireiškia per *interesą*, kurį individui toji regimybė sužadina. Lygiai taip pat savyje ir sau apibrėžtas ir *„kaip"*, arba priemonės. *Talentas* irgi yra ne kas kita, kaip apibrėžta pirmapradė individualybė, traktuojama kaip *vidinė priemonė* arba kaip tikslo *perėjimas* į tikrovę. Tuo tarpu *tikroviškoji* priemonė ir realus perėjimas yra talento ir interese glūdinčios dalyko prigimties vienis; talentas priemonėje atstovauja veikos pusę, interesas — turinio pusę, o abu kartu yra pati individualybė kaip abipusis būties ir veikos įsismelkimas vieno į kitą. Vadinasi, tai, kas duota, yra iš anksto egzistuojančios aplinkybės, kurios *savyje* yra pirmapradė individo prigimtis; po to — interesas, kurį individas nustato būtent kaip *savo*

interesą arba kaip tikslą; galiausiai — šio prieštaravimo sąryšis ir įveika *priemonėje*. Šis sąryšis pats pasirodo esąs dar sąmonėje, ir tik ką apžvelgta visuma yra viena tam tikro prieštaravimo pusė. Tą dar išliekančią priešpriešos regimybę pašalina pats *perėjimas* arba *priemonė;* juk priemonė yra išorės ir vidaus *vienis*, apibrėžtumo, kuriuo ji pasižymi kaip *vidinė* priemonė, priešybė; vadinasi, ji įveikia tą apibrėžtumą ir save, tą veikos ir būties vienį, iškelia ir kaip *išorę*, kaip pačią tikroviška tapusią individualybę, kuri *pačiai sau* nustatyta kaip *esinys*. Šitaip visi poelgiai neišeina už savo ribų nei kaip *aplinkybės*, nei kaip *tikslas*, nei kaip *priemonė*, nei kaip *kūrinys*.

Tačiau kartu su kūriniu, atrodo, atsiranda skirtumas tarp pirmapradžių prigimčių; kūrinys, kaip ir pirmapradė prigimtis, kurią jis išreiškia, yra kažkas *apibrėžta*, nes, veikos išlaisvintas kaip *estinti tikrovė*, negatyvumas kūriniui būdingas kaip jo *kokybė*. Bet kūrinio akivaizdoje sąmonė pasireiškia kaip tokia sąmonė, kuriai būdingas apibrėžtumas kaip negatyvumas *apskritai*, kaip *veika;* vadinasi, minėto kūrinio apibrėžtumo atžvilgiu sąmonė yra bendrybė; ji gali *lyginti* jį su kitais kūriniais ir tuo remdamasi pačias individualybes suvokti kaip *skirtingas;* individas, savo kūriniu įsismelkiantis giliau, suvokiamas kaip didesnė valios energija arba kaip turtingesnė natūra, t.y. tokia natūra, kurios pirmapradis apibrėžtumas mažiau apribotas; kitas individas, priešingai, suvokiamas kaip silpnesnė ir skurdesnė natūra. Palyginti su šiuo neesmingu *kiekybiniu* skirtumu, *gėris* ir *blogis* išreikštų absoliutų skirtumą; tačiau šiuo atveju jo nesama. Tai, kas būtų traktuojama vienaip arba kitaip, vienodai yra veika ir veikla, individualybės saviroda ir saviraiška, o todėl — viskas gerai, ir, tiesą sakant, nebūtų įmanoma pasakyti, ką reikėtų laikyti blogiu. Tai, kas būtų pavadinta prastu kūriniu, yra tam tikros apibrėžtos prigimties, jame realizuojančios sa-

ve, individualus gyvenimas; kūrinys būtų pasmerktas kaip prastas kūrinys tik lyginančios minties; bet tokia mintis yra kažkas tuščia, nes ji išeina už kūrinio esmės ribų; toji esmė yra individualybės saviraiška, todėl lyginanti mintis iš kūrinio reikalauja ir ieško jame nežinia ko. Tokia mintis galėtų būti nukreipta tik į anksčiau minėtą skirtumą; tačiau šis skirtumas kaip kiekybinis skirtumas savaime neesmingas; o šiuo atveju jis apibrėžtas neesmingai todėl, kad reikia lyginti skirtingus kūrinius arba skirtingas individualybes; tačiau tarp jų nėra nieko bendra; kiekvienas kūrinys ir kiekviena individualybė susijusi tik su pačia savimi. Tik pirmapradė prigimtis yra būtis-*savyje*, arba tai, kuo būtų galima remtis kaip kūrinio vertinimo kriterijumi, ir atvirkščiai; tačiau vienas atitinka kitą; individualybei nesama nieko tokio, kas *nekiltų* iš jos; kitaip tariant, nesama *tikrovės*, kuri nebūtų individualybės prigimtimi ir jos veika, ir nebūna nei individualybės veikos, nei jos būties-*savyje*, kuri nebūtų tikroviška; o tik šiuos momentus ir derėtų lyginti.

Todėl apskritai nėra vietos nei šlovinimui, nei skundui, nei atgailai; juk visa tai atsiranda iš minties, kuri įsivaizduoja kitokį *turinį* ir kitokį *„savyje"*, negu pirmapradė individo prigimtis ir jos įkūnijimas tikrovėje. Kad ir ką nuveiktų individas, kad ir kas jam nutiktų, tai padarė jis ir tai yra jis pats; jis gali tik suvokti gryną *savo paties* perėjimą iš galimybės nakties į dabarties dieną, iš *abstraktaus „savyje" į tikroviškos* būties reikšmę, ir būti tikras, kad tai, kas jam nutinka toje tikroviškoje būtyje, yra ne kas kita, kaip tai, kas snūduriavo galimybėje. Nors šio vienio sąmonė irgi yra palyginimas, tačiau tai, kas palyginama, yra tik priešpriešos *regimybė:* tai formos regimybė, kuri proto savimonei yra ne daugiau negu iliuzinis įsivaizdavimas, kad individas pats savaime yra tikrovė. Vadinasi, individas gali *džiaugtis tik savimi,* nes jis žino, kad savo tikrovėje jis negali rasti nieko kito,

išskyrus jos vienį su juo, arba tik tikrumo pačiu savimi tiesą, ir kad jis, vadinasi, visada pasiekia savo tikslą.

Šitaip suvokia save sąmonė, tikra tuo, kad ji yra absoliutus abipusis individualybės ir būties įsismelkimas; pažiūrėkime, ar šitokią sąmonės savipratą patvirtina patyrimas ir ar su ja sutampa sąmonės realybė. Kūrinys yra realybė, kurią sau suteikia sąmonė; jis yra tai, kame individas sąmonei atsiskleidžia kaip tai, kas jis yra *savyje*, ir atsiskleidžia taip, kad sąmonė, *kuriai* individas pasirodo kūrinyje, yra ne ypatinga, o *bendroji* sąmonė; kūrinyje individas apskritai perkėlė save į bendrybės stichiją, į neapibrėžtą būties erdvę. Nuo savojo kūrinio atsitraukusi sąmonė — kadangi šioje priešpriešoje ji yra *absoliutus negatyvumas* arba veika — savo kūrinio atžvilgiu iš tikrųjų yra bendroji sąmonė, nes kūrinys yra *apibrėžtas;* vadinasi, ji išeina už savęs kaip kūrinio ribų ir pati yra neapibrėžta erdvė, kuri jaučiasi nepripildyta savo kūrinio. Jei anksčiau sąvokoje vis dėlto buvo išlikęs jų vienis, tai kaip tik todėl, kad kūrinys buvo įveikiamas kaip *estintis* kūrinys. Tačiau jis *turi* būti, ir reikia pažiūrėti, kaip jo *būtyje* individualybė sugebės išsaugoti jo bendrybę ir būti patenkinta. — Iš pradžių panagrinėsime atsiradusį kūrinį patį savaime. Jis įsiurbė į save visą individualybės prigimtį; todėl jo *būtis* pati yra tam tikra veika, kurioje visi skirtumai įsismelkia vienas į kitą ir nunyksta; vadinasi, kūrinys išstumtas į tam tikrą *buvimą,* kuriame pirmapradės prigimties *apibrėžtumas* faktiškai atsisuka prieš kitas apibrėžtas prigimtis, pasikėsina į jas, kaip ir tos kitos prigimtys pasikėsina į ją, ir ištirpsta šiame visuotiniame judėjime kaip nykstantis momentas. Savyje ir sau realios individualybės *sąvokoje* visi momentai — aplinkybės, tikslas, priemonės ir įkūnijimas tikrovėje — vienas kitam lygūs, o pirmapradė apibrėžta prigimtis turi reikšmę tik kaip bendroji stichija, tuo tarpu, priešingai, kai toji stichija tampa objektine būtimi, jos *apibrėžtumas*

kaip toks pasirodo kūrinyje ir išsaugoja savo tiesą išsisklaidydamas. Pažvelgus atidžiau, tas išsisklaidymas pasirodo taip, kad šiame apibrėžtume individas tikroviškai atsivėrė sau kaip *šitas;* tačiau šis apibrėžtumas yra ne tik tikrovės turinys, bet ir jos forma; kitaip tariant, tikrovė kaip tokia apskritai yra būtent toks apibrėžtumas — būti priešpriešа savimonei. Šiuo požiūriu pasirodo, kad ji išnyko iš sąvokos ir yra tik iš *anksto duota svetima* tikrovė. Kūrinys *yra,* t.y. jis esti kitoms individualybėms, ir joms jis yra svetima tikrovė, vietoje kurios *jos* turi teigti savąją tikrovę, kad per savo *veiką* įgytų *savo* ir tikrovės vienio sąmonę; kitaip tariant, *jų* interesas anam kūriniui, nustatytas *jų* pirmapradės prigimties, yra kitoks negu *specifinis* šio kūrinio interesas, kuris šitaip paverčiamas kažkuo kitu. Vadinasi, kūrinys apskritai yra kažkas trumpalaikiška, tai, ką užgesina kitų jėgų ir interesų priešinimasis; todėl individo realybę kūrinys parodo veikiau kaip nykstančią, o ne kaip realizuotą.

Taigi sąmonei jos kūrinyje atsiranda veikos ir būties prieštaravimas, kuris ankstesniuose sąmonės pavidaluose kartu buvo veikos *pradžia,* o čia yra tik *rezultatas.*Tačiau iš tikrųjų tas prieštaravimas irgi buvo pamatinis, nes sąmonė ėmėsi veiklos kaip *savyje* reali individualybė; juk veikla suponavo *apibrėžtą pirmapradę prigimtį* kaip būtį-*savyje,* kurios *turinys* buvo gryna realizacija dėl realizacijos. Tačiau grynoji veika yra *sau pačiai lygi* forma, kuriai pirmapradės prigimties apibrėžtumas kaip tik todėl yra nelygus. Šiuo, kaip ir kitais, atvejais nesvarbu, ką iš jųdviejų pavadinsime *sąvoka,* o ką — *realybe;* pirmapradė prigimtis yra *tai, kas mąstoma,* arba būtis-*savyje* veikos, kurioje tik ir pasirodo tos prigimties realybė, atžvilgiu, — kitaip tariant, pirmapradė prigimtis yra tiek individualybės kaip tokios, tiek individualybės kaip kūrinio *būtis,* o veika yra pirmapradė *sąvoka,* kaip absoliutus perėjimas arba kaip *tapsmas.* Šitą sąvokos ir rea-

lybės *neatitikimą*, glūdintį jos esmėje, sąmonė patiria savo kūrinyje; vadinasi, kūrinyje sąmonė pasirodo sau tokia, kokia ji yra iš tiesų, ir tuščia jos savivoka išnyksta.

Šitaip per šį pamatinį kūrinio, kuris yra savyje realios individualybės tiesa, prieštaringumą vėl atsiskleidžia visos prieštaraujančios individualybės pusės; kitaip tariant, kūrinys kaip visos individualybės turinys, iš *veikos*, kuri yra negatyvus vienis ir laiko sukausčiusi visus momentus, perkeliamas į *būtį* ir juos išlaisvina; ir pastovumo stichijoje jie tampa abejingi vienas kitam. Vadinasi, sąvoka ir realybė atsiskiria kaip tikslas ir kaip tai, kas yra *pirmapradis esmiškumas*. Nuo atsitiktinumo priklauso tai, ar tikslas yra iš tikrųjų esmingas, ar tikslu laikoma būtis-*savyje*. Savo ruožtu lygiai taip pat atsiskiria sąvoka ir realybė kaip *perėjimas* į tikrovę ir kaip *tikslas*; nuo atsitiktinumo priklauso ir tai, kad pasirenkama ta *priemonė*, kuri išreiškia tikslą. Ir pagaliau, jei šiuos vidinius momentus imsime kartu, tai nepriklausomai nuo to, ar jie pasižymi vidiniu vieniu, ar ne, individo veika vėlgi yra atsitiktinė *tikrovės* apskritai atžvilgiu; *laimė* lemia, ar blogai apibrėžtas tikslas ir pasirinktos blogos priemonės, ar priešingai.

Vadinasi, dabar noro ir realizacijos, tikslo ir priemonės bei savo ruožtu šitos vidujybės kaip visumos ir pačios tikrovės *prieštaravimas* sąmonei jos kūrinyje tampa tuo, kas apskritai apima *jos veikos atsitiktinumą*; kita vertus, akivaizdžiai duoti ir tos veikos *vienis* bei *būtinybė*; pastaroji pusė užgožia pirmąją, ir *veikos atsitiktinumo patyrimas* pats yra tik *atsitiktinis patyrimas*. Veikos *būtinybė* pasireiškia tuo, kad *tikslas* tiesiog susijęs su *tikrove*, ir šis vienis yra veikos sąvoka; veikiama todėl, kad veika pati savyje ir sau yra tikrovės esmė. Tiesa, kūrinyje atsiveria atsitiktinumas, būdingas realizuotai esačiai, palyginti su noru ir realizacija; ir tas patyrimas, kuris, kaip atrodo, turi būti traktuojamas kaip tiesa, prieštarau-

ja anai veiklos sąvokai. Bet jeigu mes apžvelgsime pilnatvišką šio patyrimo turinį, tai pasirodys, kad jis yra *nykstantis kūrinys; išsilaiko* ne nyksmas, o nyksmas pats yra tikroviškas ir susijęs su kūriniu ir pats išnyksta kartu su juo; *negatyvumas pats žūva kartu su pozityvumu, kurio negacija jis yra.*

Šis nyksmo nyksmas glūdi pačios savyje realios individualybės sąvokoje; juk tai, kame kūrinys, arba tai, kas jame išnyksta ir kas tam dalykui, kuris pavadintas patyrimu, turi suteikti pranašumą prieš individualybės turimą jos pačios sąvoką, yra *objektinė tikrovė;* bet ji yra momentas, kuris ir toje pačioje sąmonėje nebepasižymi tiesa pačiam sau; ši tiesa dabar yra sąmonės ir veikos vienis, ir *tikras kūrinys* yra tik anas *veikos* ir *būties, noro* ir *realizacijos* vienis. Taigi sąmonei — dėl tikrumo, pagrindžiančio jos veiklą, — pati šiam tikrumui *priešinga* tikrovė yra tokia, kuri yra tik *sąmonei;* jai, kaip į save sugrįžusiai *savimonei,* kuriai išnyko bet koks prieštaravimas, tas pats prieštaravimas nebegali pasireikšti šia jo *būties-sau* forma, priešinga *tikrovei;* ne, prieštaravimas ir negatyvumas, kuris atsiveria kūrinyje, kaip tik todėl paženklina ne tik kūrinio turinį arba ir sąmonės turinį, bet ir tikrovę kaip tokią, o sykiu ir prieštaravimą, nulemtą tikrovės ir joje esantį, bei kūrinio nyksmą. Vadinasi, šitokiu būdu sąmonė reflektuojasi į save iš savo trumpalaikio kūrinio ir savo sąvoką bei tikrumą įtvirtina kaip tai, kas *esti* ir yra *tvaru,* priešingai veikos *atsitiktinumo* patyrimui; faktiškai ji patiria savo sąvoką, kurioje tikrovė yra tik momentas, kažkas, kas esti *sąmonei,* bet kas nėra *„savyje"* ir *„sau";* sąmonė patiria tikrovę kaip nykstantį momentą, todėl tikrovė sąmonei prasminga tik kaip *būtis* apskritai, kurios bendrybė sutampa su veika. Šis vienis yra autentiškas kūrinys; jis yra *pats dalykas,* kuris tiesiog teigia save ir yra patiriamas kaip tai, kas tvaru, nepriklausomai nuo to dalyko, kuris yra individualios veikos kaip tokios, aplinkybių, priemonių ir tikrovės *atsitiktinumas.*

Pats dalykas šitiems momentams priešingas tik tiek, kiek jie turi būti prasmingi kaip izoliuoti momentai, bet kaip abipusis tikrovės ir individo įsismelkimas vieno į kitą pats dalykas iš esmės yra šių momentų vienis; lygiai taip pat jis yra veika, o kaip veika jis yra *grynoji veika* apskritai, vadinasi, *tokiu pat mastu ir šio individo* veika, ir ši veika — kaip jam dar priklausanti, priešingai tikrovei, kaip *tikslas;* lygiai taip pat pats dalykas yra *perėjimas* iš šio apibrėžtumo į priešingą apibrėžtumą; ir galiausiai jis yra *tikrovė,* kuri duota *sąmonei.* Šitaip *pats dalykas* išreiškia *dvasinį* esmiškumą, kuriame visi tie momentai įveikti kaip reikšmingi sau patiems, — vadinasi, reikšmingi tik kaip bendrieji momentai, — ir kuriame sąmonei jos pačios savitikra yra objektinė esmė, *pats dalykas,* objektas, *gimęs* iš savimonės kaip *jai priklausantis* objektas, nenustojantis būti laisvu, autentišku objektu. — Jusliniam tikrumui ir suvokimui duotas *daiktas* savimonei dabar turi reikšmę tik jos pačios dėka; tuo remiasi skirtumas tarp *daikto* ir *dalyko.* — Šitaip išsiskleis juslinį tikrumą ir suvokimą atitinkantis judėjimas.

Vadinasi, *pačiame dalyke,* kaip objektu virtusiame abipusiame individualybės ir objektiškumo įsismelkime vienas į kitą, savimonei atsivėrė tikroji jos pačios sąvoka; kitaip tariant, savimonė pasiekė savo substancijos sąmonę. Tuo pavidalu, kuriuo ji dabar pasireiškia, savimonė kartu yra tik ką atsiradusi, o todėl *betarpiška* substancijos sąmonė, o tai ir yra tas apibrėžtas modusas, kuriame tiesiogiai duota dvasinė esmė ir kuriame ji dar nesubrendo tiek, kad būtų tikrai reali substancija. *Pats dalykas* šioje betarpiškoje substancijos sąmonėje turi formą *paprastos esmės,* kuri, kaip bendrybė, apima visus savo skirtingus momentus ir jiems būdinga, tačiau tuo pat metu ji ir abejinga jiems kaip apibrėžtiems momentams ir savaime laisva, ir kaip toks *laisvas, abstraktus* „pats dalykas", *galioja kaip esmė.* Pirmapradžio apibrėžtumo

arba *šio* individo dalyko, t.y. individo tikslo, priemonių, pačios veikos ir tikrovės, skirtingi momentai tai sąmonei, viena vertus, yra pavieniai momentai, kuriuos ta sąmonė, priešingai *pačiam dalykui,* gali atmesti ir jais nusikratyti; bet, kita vertus, visų tų momentų esmė yra pats dalykas, tačiau yra tik taip, kad toji esmė kaip jų *abstrakti* bendrybė glūdi kiekviename iš šių skirtingų momentų ir gali būti jų *predikatu.* Pats dalykas dar nėra subjektas; subjekto galiosena suteikiama aniems momentams, nes jie priklauso *atskirybės* apskritai pusei, o pats dalykas iš pradžių yra tik paprasta bendrybė. Jis yra *giminė,* visuose tuose momentuose glūdinti kaip savo rūšyse ir tuo pat metu laisva nuo jų.

Sąžininga vadinama ta sąmonė, kuri, viena vertus, priėjo idealizmą, išreiškiamą *paties dalyko,* o kita vertus, apima tai, kas teisinga tame dalyke kaip šioje formalioje bendrybėje; šiai sąmonei svarbiausia kaip tik ši paties dalyko tiesa, todėl sąžininga sąmonė klaidžioja tarp skirtingų tos tiesos momentų arba modusų ir, nepasiekdama jos kokiame nors viename momente ar vienoje reikšmėje, kaip tik todėl suranda tiesą kitame momente ir šitaip faktiškai visada gauna tą pasitenkinimą, kuris turi tekti šiai sąmonei pagal jos sąvoką. Kad ir kaip ten būtų, ji pasiekė *patį dalyką* ir jį realizavo, nes kaip *bendroji* anų momentų giminė ji yra visų jų predikatas.

Jei ši sąmonė ir neįkūnija *tikslo tikrovėje,* tai vis dėlto ji *siekė* to tikslo; tai reiškia, kad *tikslą* kaip tikslą, *grynąją* veiką, kuri nieko nenuveikė, ji paverčia *pačiu dalyku;* ir todėl ji gali apie tai šnekėti ir guostis, kad, nieko nepaisant, visada buvo kažkas *daroma* ir kažkas *veikiama.* Kadangi bendrybė pati apima negatyvumą arba nyksmą, tai ir tas faktas, kad kūrinys sunyksta, pats yra *jos* veika; ji paskatino tam kitus, ir jos tikrovės *nyksmas* jai dar teikia pasitenkinimą, panašiai kaip kad išdykę vaikėzai, gaudami antausį, mėgaujasi *savimi* kaip to antausio priežastimi. Arba, net jeigu ji nė *nebandė* įgyven-

dinti paties dalyko ir *visiškai nieko nedarė*, tai reiškia, kad ji *nepajėgė* to padaryti; *pats dalykas* jai yra būtent jos *apsisprendimo* ir *realybės vienis;* ji tvirtina, kad *tikrovė* yra ne kas kita, kaip tai, ką ji *pajėgia.* — Galiausiai, net jeigu kažkas, kas jai įdomu, apskritai atsirado jai nedalyvaujant, vis tiek toji *tikrovė* jai yra pats dalykas, sutampantis su tuo interesu, kurį ji projektuoja į patį dalyką, nors pastarasis ir nėra jos sukurtas; net jeigu tai laimė, tekusi jai asmeniškai, vis tiek ji traktuoja tą laimę kaip savo darbą ir *nuopelną;* pagaliau, net jeigu tai koks nors pasaulio įvykis, kuris jos giliau nepaliečia, tai vis tiek ji lygiai taip pat traktuoja jį kaip savą, ir *neveiklus interesas* jai virsta *partija,* už ar prieš kurią ji buvo nusiteikusi, su kuria *kovojo* arba kurią *palaikė.*

Šios sąmonės *sąžiningumas,* kaip ir pasitenkinimas, kurį ji visur patiria, kaip matyti, faktiškai pasireiškia tuo, kad ji *nesuderina* savo *minčių* apie patį dalyką. *Pats dalykas* jai yra ir *jos* reikalas tiek, kiek jis visai nėra *kūrinys,* arba *grynoji veika* ir *tuščias tikslas,* ar net *neveikli tikrovė;* vieną reikšmę įkandin kitos ji padaro šio predikato subjektais ir užmiršta juos vieną įkandin kito. Dabar gryname „norėjau“ arba „nepajėgiau“ pats dalykas reiškia tik *tuščią tikslą* ir *mintinį* noro bei realizacijos vienį. Paguodą dėl pražudyto tikslo, kurio vis dėlto buvo *norima* arba vis dėlto *siekiama,* kaip ir pasitenkinimą tuo, kad kažkas buvo leista daryti kitiems, *grynoji veika* arba visai prastas kūrinys pateikia kaip esmę; juk prastu dera vadinti tokį kūrinį, kuris apskritai nėra kūrinys. Galiausiai sėkmės atveju, kai tikrovė jau *duota,* ši būtis ir be veiksmo tampa pačiu dalyku.

Tačiau šitokio sąžiningumo tiesa yra ta, kad jis nėra toks sąžiningas, kaip atrodo. Juk jis negali būti toks nemąstantis, kad tiems skirtingiems momentams faktiškai leistų taip išsibarstyti; ne, jis turi betarpiškai suvokti jų prieštaringumą, nes jie paprasčiausiai yra vienas su kitu susiję. *Grynoji* veika

iš esmės yra *šito* individo veika, ir ši veika lygiai taip pat esmingai yra *tikrovė* arba tam tikras dalykas. Atvirkščiai, *tikrovė* iš esmės esti tik kaip *jo* veika, taip pat ir kaip ir *veika apskritai;* o *jo* veika tuo pat metu yra ir veika apskritai, taip pat ir tikrovė. O kadangi jam atrodo, kad svarbiausia yra *pats dalykas kaip abstrakti tikrovė,* tai kartu yra ir taip, kad jam svarbu tą abstrakčią tikrovę traktuoti kaip *savo* veiką. Tačiau kadangi jam svarbiausia elgsena, tuo pat metu tai jam nėra kažkas rimta; o svarbiausia jam *tam tikras dalykas,* ir dalykas kaip *jo* reikalas. Galiausiai, kadangi, kaip atrodo, jis nori tik *savo* dalyko ir *savo* veikos, tai vėlgi svarbiausia jam yra *dalykas apskritai* arba savyje ir sau liekanti tikrovė.

Kaip pats dalykas ir jo momentai čia pasirodo kaip *turinys,* lygiai taip pat būtinai jie egzistuoja ir kaip sąmonės *formos.* Kaip turinys jie pasirodo tik tam, kad išnyktų, ir kiekvienas užleidžia vietą kitam. Todėl apibrėžtyje jie turi glūdėti kaip *įveikti* momentai; tačiau tokiu pavidalu jie yra pačios sąmonės ypatybės. *Pats dalykas* duotas kaip būtis-*savyje* arba kaip jos *refleksija į save;* tačiau abipusis momentų *išstūmimas* sąmonėje pasireiškia taip, kad jie nustatyti ne kaip kažkas „savyje“, o tik sąmonėje — kaip būtis-*kitam.* Vieną iš turinio momentų sąmonė iškelia į šviesą ir pateikia jį *kitiems;* tačiau tuo pat metu sąmonė iš šio momento reflektuoja į save, ir joje lygiai taip pat duota ir priešybė; sąmonė saugoja šią priešybę sau, kaip tai, kas priklauso jai. Be to, nebūna ir taip, kad koks nors vienas momentas būtų *tik* iškeltas išorėn, o koks nors kitas — tik laikomas viduje; ne, sąmonė juos kaitalioja, nes tiek vieną, tiek kitą ji privalo padaryti esmingą ir sau, ir kitiems. *Visuma* yra judrus abipusis individualybės ir bendrybės įsismelkimas vienos į kitą; tačiau kadangi ši visuma tai sąmonei duota tik kaip *paprasta* esmė, vadinasi, kaip *paties dalyko* abstrakcija, tai šios visumos momentai išsibarsto, nes jie atsiskyrę ir esti už paties dalyko; ir

kaip visumą, sąmonę apima ir išreiškia tik iškėlimo išorėn ir išsaugojimo-sau [momentų] perskiriantis kaitaliojimasis. Kadangi, šitaip kaitaliodamasi, vieną momentą sąmonė išsaugoja sau ir išlaiko jį kaip esminį momentą savo refleksijoje, o kitą momentą ji turi kaip išorišką *sau* arba *kitiems,* tai šitaip prasideda individualybių tarpusavio žaismas, kuriame jos apgaudinėja ir save, ir kitus, tuo pat metu suvokdamos, kad apsigauna pačios.

Taigi kokia nors individualybė rengiasi kažką nuveikti; atrodytų, kad šitaip ji kažką pavertė *pačiu dalyku;* ji kažkaip elgiasi, šitaip atsiveria kitiems, ir jai atrodo, kad svarbiausias dalykas jai yra *tikrovė.* O kiti individualybės veiką traktuoja kaip suinteresuotumą pačiu dalyku ir tikslu, nukreiptu į tai, kad būtų į *įgyvendintas dalykas-savyje,* nesvarbu, ar jį įgyvendina pirmoji individualybė, ar jie patys. Todėl, kai jie rodo, kad šitas dalykas jų jau įgyvendintas arba, jeigu neįgyvendintas, siūlo savo paramą ir ją teikia, anos sąmonės jau nėra ten, kur, jų nuomone, ji turėtų būti; tai, kas ją domina pačiame dalyke, yra *jos* elgsena, ir kai jie supranta, kad tai ir buvo *pats dalykas,* jie jaučiasi apgauti. — Tačiau iš tikrųjų tas skubotumas, su kuriuo jie stengėsi padėti, pats buvo ne kas kita, kaip noras matyti ir parodyti *savo* veiką, o ne *patį dalyką;* t.y. jie norėjo apgauti kitus tokiu pat būdu, kokiu ir patys, kaip skundžiasi, buvo apgauti. — Kadangi dabar tapo aišku, kad pačiu dalyku yra laikomi *savieji poelgiai, savųjų jėgų* žaismas, tai atrodo, kad sąmonė išskleidžia savąją esmę *sau,* o ne kitiems ir kad ji rūpinasi veika tik kaip *savąja* veika, o ne kaip *kitų* veika, ir kitiems, užsiėmusiems savo reikalu, netrukdydama elgtis lygiai taip pat. Tačiau jie vėl klysta; sąmonė jau išėjo iš tos vietos, kurioje, kaip jie mano, ji yra. Dalykas jai svarbus ne kaip *šis pavienis jos* dalykas, o kaip *bendras dalykas,* duotas visiems. Vadinasi, sąmonė vėl įsikiša į jų veiką ir kūrinį, ir jeigu ji jau nebegali

tos veikos ir kūrinio iš jų atimti, tai parodo savo interesą bent jau tuo, kad užsiima vertinimais; jei ji paženklina kūrinį savo pritarimo ir savo pagyrimo antspaudu, tai reiškia, kad, vertindama kūrinį, ji giria ne tik patį kūrinį, bet kartu ir *savo* kilniaširdiškumą bei kuklumą, pasireiškiantį tuo, kad ji nesugadino kūrinio kaip kūrinio ir jam nepakenkė, jį peikdama. Parodydama dėmesį kūriniui, jame ji mėgaujasi *pačia savimi;* lygiai taip pat ir tas kūrinys, kurį ji peikia, jai priimtinas kaip tik dėl to mėgavimosi *savąja* veika, kuria užsiimti jai suteikė progą kūrinys. O tie, kurie dėl šio įsikišimo laiko save apgautais ar vaizduoja, kad yra apgauti, veikiau patys norėtų šitaip apgaudinėti. Jie pateikia savo elgseną kaip kažką tokio, kas esti tik jiems patiems ir kuo jie norėtų parodyti tik *save* ir *savo pačių* esmę. Tačiau, kažką veikdami ir šitaip pasireikšdami bei pasirodydami viešumoje, savo veiksmais jie tiesiogiai prieštarauja tam, ką jie sako: girdi, jie norį pašalinti pačią viešumą, bendrąją sąmonę ir visų dalyvavimą. Tuo tarpu įkūnijimas tikrovėje veikiau yra „savo" perkėlimas į bendrybės stichiją, o tai lemia, kad tas „savo" tampa ir turi tapti visų *dalyku.*

Vadinasi, jeigu svarbiausia turi būti *grynai pats dalykas,* tai [apie ką kalbėta] irgi yra saviapgaulė ir kitų apgaudinėjimas; sąmonė, pradedanti įgyvendinti kokį nors dalyką, priešingai, patiria, kad kiti sulekia kaip musės prie šviežio pieno ir stengiasi įtikinti, kad jie uoliai imasi to dalyko; bet ir jie savo ruožtu gauna įsitikinti, kad tai sąmonei lygiai taip pat rūpi ne dalykas kaip objektas, o tai, kad dalykas yra *jos* dalykas. Priešingai, jei esminga turi būti tik *pati veika* ir sugebėjimų naudojimas arba *šios* individualybės saviraiška, tai patyrimas irgi parodo abiems pusėms, kad *visi* erzeliuoja ir mano esą pašaukti, ir vietoje *grynosios* veikos arba pavienės autentiškos veikos, priešingai, atsivėrė kažkas, kas tokiu pat mastu *esti kitiems,* t.y. atsivėrė *pats dalykas.* Abiem atvejais

atsitinka tas pat ir turi tik kitokią prasmę, palyginti su ta, kuri buvo turima galvoje ir turėjo galioti. Sąmonė patiria, kad abi pusės yra vienodai esmingi momentai, ir šitaip sužino, kokia yra *paties dalyko prigimtis;* t.y. ji patiria, kad toji prigimtis nėra nei vien tik pats dalykas, kuris būtų priešinamas veikai apskritai ir pavienei veikai, nei veika, kuri būtų priešinama tvariam egzistavimui ir būtų *giminė,* laisva nuo tų momentų kaip savo *rūšių;* ne, ji yra esmė, kurios *būtis* yra *pavienio* individo ir visų individų veika ir kurios veika betarpiškai esti *kitiems* arba yra pats *dalykas;* ir tik pats dalykas esti kaip *visų* ir *kiekvieno* veika; esmė, kuri yra visų esmių esmė, yra *dvasinė* esmė. Sąmonė patiria, kad nė vienas iš anų momentų nėra *subjektas;* ne, ji ištirpsta bendrajame *pačiame dalyke;* individualybės momentai, kurie šios nemąstančios sąmonės paeiliui buvo traktuojami kaip subjektas, susitelkia į paprastą individualybę, kuri, būdama *ši* [individualybė], lygiai taip pat betarpiškai yra bendroji [individualybė]. Todėl pats dalykas jau nebetraktuojamas kaip predikatas ir kaip negyvos abstrakčios bendrybės apibrėžtumas; ne, jis yra individualybe persisunkusi substancija — subjektas, kuriame individualybė esti kaip ji pati, ar kaip *„šita"* [individualybė], ir tokiu pat mastu — kaip *visi* individai, ir bendrybė, kuri tik kaip tokia visų ir kiekvieno veika yra *būtis,* yra tikrovė, pasireiškianti tuo, kad *„šita"* sąmonė suvokia ją kaip savo pavienę tikrovę, o kartu ir kaip visų tikrovę. *Pats grynas dalykas* yra tai, kas anksčiau buvo apibrėžta kaip kategorija; būtis yra „aš", o „aš" yra būtis, tačiau kaip *mąstymas,* kuris dar skiriasi nuo *tikroviškos savimonės;* o čia tikroviškos savimonės momentai, kiek mes juos vadiname jos turiniu, tikslu, veika ir tikrove ir kiek mes juos vadiname jos forma, yra būtis-sau ir būtis-kitam; tie momentai nustatyti kaip vienis su pačia paprasta kategorija, ir dėl to kategorija kartu yra visas turinys.

b. Protas, diktuojantis įstatymus

Dvasinė esmė savo paprasta būtimi yra *gryna sąmonė* ir *ši savimonė*. Pirmapradiškai *apibrėžta* individo *prigimtis* prarado savo pozityvią reikšmę — *savyje* būti savosios veiklos stichija ir tikslu; ji yra tik įveiktas momentas, o individas yra *savastis*, kaip bendroji savastis. Priešingai, *patį formalų dalyką* užpildo veikianti, savyje save išskaidanti individualybė; juk šios individualybės perskyros sudaro anos bendrybės *turinį*. Kategorija yra *savyje*, kaip *grynosios sąmonės* visuotinybė; lygiai taip pat ji yra ir *sau*, nes sąmonės *savastis* irgi yra jos momentas. Ji yra absoliuti būtis, nes ana bendrybė yra paprasta *būties lygybė sau pačiai*.

Taigi tai, kas sąmonei yra objektas, turi *tiesos* reikšmę; jis *yra* ir *galioja* ta prasme, kad *yra* ir *galioja pats savyje ir sau;* jis yra *absoliutus dalykas*, nebekankinamas tikrumo ir jo tiesos, bendrybės ir atskirybės, tikslo ir jo realybės prieštaravimo; ne, jo esatis yra savimonės *tikrovė* ir *veika;* todėl šis dalykas yra *dorovinė substancija*, o šios substancijos sąmonė yra *dorovinė* sąmonė. Jos objektas jai irgi galioja kaip *tiesa*, nes savimonę ir būtį ji sujungia į vienį; ji galioja kaip *absoliutas*, nes savimonė nebegali ir nebenori išeiti už šio objekto, todėl, kad jame būdama ji esti pati pas save: ji *negali*, nes tas objektas yra visa būtis ir galybė; ji *nenori*, nes objektas yra *savastis*, arba šios savasties valia. Jis pats savaime yra *realus* objektas kaip objektas, nes jame glūdi sąmonės perskyra; jis dalijasi į mases, kurios yra absoliučios esmės *absoliutūs įstatymai*. Bet šios masės nedrumsčia sąvokos, nes joje išlieka būties ir grynosios sąmonės, ir savasties momentai, — vienis, sudarantis šių masių esmę ir šioje perskyroje nebeleidžiantis tiems momentams atsiskirti.

Šie dorovinės substancijos įstatymai arba masės pripažinti betarpiškai; nedera klausti apie kilmę ir pagrįstumą, nedera ieškoti „kito“, nes kažkas kita, negu *savyje* ir *sau* estinti es-

mė, būtų tik pati savimonė; bet ji yra ne kas kita, kaip toji esmė, nes pati savimonė yra šios esmės būtis-sau, kuri kaip tik todėl yra tiesa; juk ji lygiai tokiu pat mastu yra sąmonės *savastis*, kaip jos *„savyje"* arba kaip grynoji sąmonė.

Kadangi savimonė save suvokia kaip šios substancijos *būties-sau* momentą, tai, vadinasi, įstatymo esatį joje ji išreiškia taip, kad *sveikas protas* betarpiškai žino, kas yra *teisinga* ir *gera*. Kiek betarpiškai jis tai *žino*, tiek pat betarpiškai tai jam *galioja*, ir jis betarpiškai sako: tai *yra* teisinga ir gera. Ir būtent *tai;* tai *apibrėžti* įstatymai, tai pats pilnatviškas, turiningas dalykas.

Kas duota šitaip betarpiškai, turi būti lygiai taip pat suvokiama ir traktuojama; kaip mes apžvelgėme tai, ką juslinis tikrumas išreiškia kaip esinį, taip pažiūrėsime, kokia yra toji būtis, kurią išreiškia šis dorovinis betarpiškas tikrumas, arba kokios yra betarpiškai estinčios dorovinės esmės masės. Tai parodys kai kurių tokių įstatymų pavyzdžiai, ir kadangi mes juos imame *žinančio*, sveiko proto sentencijų forma, mums nereikia pasitelkti momento, pagrindžiančio jų galioseną, nes jie traktuojami kaip *betarpiški* doroviniai įstatymai.

„Kiekvienas turi sakyti tiesą". — Skelbiant šią besąlygišką pareigą, tuojau pat pridūriama sąlyga: *jeigu* jis žino, kas yra tiesa. Todėl dabar įsakymas skambės taip: *kiekvienas turi sakyti tiesą, kaskart pagal tai, kiek jis ją žino ir yra ja įsitikinęs.* Sveikas protas, t.y. kaip tik ši dorovinė sąmonė, betarpiškai žinanti, kas yra teisinga ir gera, taip pat paaiškins, kad ši sąlyga buvo jau taip susijusi su ta bendrąja sentencija, kad ji *kaip tik taip suprato* tą įsakymą. Tačiau faktiškai ji šitaip pripažįsta, kad taip sakydama ji iškart pažeidžia tą priesaką; ji *sakė:* kiekvienas privalo sakyti tiesą; bet ji turėjo galvoje tai, kad kiekvienas privalo sakyti tiesą pagal tai, kiek jis ją žino ir yra ja įsitikinęs; tai reiškia, kad ji *kalbėjo ne tai, ką turėjo galvoje;* o kalbėti ką kita, nei tai, kas turima galvoje, reiškia

nesakyti tiesos. Patikslinta netiesa arba nevykusi sentencija dabar skambės taip: kiekvienas turi *sakyti tiesą, kaskart pagal tai, kiek jis ją žino ir yra ja įsitikinęs šiuo konkrečiu atveju.* — Tačiau šitaip *visuotinė - būtina savyje* galiojanti [mintis], kurią norima išreikšti šiuo teiginiu, pavirto savo priešybe — visiškai *atsitiktine* [mintimi]. Juk tai, kad sakoma tiesa, pàlikta atsitiktinumo valiai — ar aš žinau tiesą ir ar galiu būti ja įsitikinęs; o šituo pasakyta tik tai, kad tiesa ir melas turi būti išsakomi kaip papuola, priklausomai nuo to, kaip kas nors juos žino, turi galvoje ir supranta. Šitas *turinio atsitiktinumas* yra *visuotinis* tik sakinio, kuriuo jis išreikštas, *forma;* tačiau kaip dorovinis teiginys jis žada [išreikšti] tam tikrą bendrą ir būtiną turinį ir šitaip, dėl turinio atsitiktinumo, prieštarauja pats sau. — Jei pagaliau šį teiginį pataisytume taip, kad tiesos žinojimo ir įsitikinimo ja atsitiktinumas būtų pašalintas, o tiesa irgi turėtų būti *žinoma,* tai būtų įsakymas, tiesiogiai prieštaraujantis tam, kuris buvo išeities tašku. Buvo tarta, kad sveikas protas pirmiausia *betarpiškai* pasižymi sugebėjimu sakyti tiesą; bet dabar sakoma, kad jis *turi* ją *žinoti,* o tai reiškia, kad nežino, kaip ją išreikšti *betarpiškai.* — *Turinio* požiūriu reikalavimas — *reikia* žinoti tiesą — yra neturiningas, nes jis susijęs su *žinojimu apskritai:* reikia žinoti; vadinasi, veikiau reikalaujama to, kas nesusiję su jokiu konkrečiu turiniu. Tačiau juk buvo kalbama apie tam tikrą *apibrėžtą* turinį, apie tam tikrą *perskyrą* dorovinėje substancijoje. Tačiau šitokia *betarpiška* substancijos apibrėžtis yra toks turinys, kuris pasirodė veikiau esąs visiškai atsitiktinis ir kuris, pakylėtas iki bendrybės ir būtinybės taip, kad *žinojimas* būtų išreikštas kaip įstatymas, priešingai, išnyko.

Kitas garsus priesakas skelbia: *mylėk savo artimą kaip pats save.* Jis nukreiptas į pavienio [individo] santykį su pavieniu [individu] ir šį santykį pagrindžia kaip pavienio [individo] santykį su pavieniu [individu], arba kaip jausminį santykį.

Veikli meilė, — juk neveikli meilė neturi būties, ir todėl, žinoma, neturima galvoje — siekia nuo žmogaus nutolinti blogį ir suteikti jam gėrį. Tam reikia skirti, kas jam yra blogis, o kas, priešingai šiam blogiui, yra tikslingas gėris ir kas apskritai yra jo gerovė; tai reiškia, kad aš privalau jį mylėti *protingai;* neprotinga meilė jam pakenks, galbūt net labiau negu neapykanta. Bet protinga esminė geradarystė savo turtingiausiu ir svarbiausiu pavidalu yra protinga visuotinė valstybės veika, — veika, palyginti su kuria pavienio [individo] kaip pavienio [individo] veika apskritai tampa tokia menkavertė, kad beveik nėra prasmės apie ją kalbėti. Valstybės veika pasižymi tokia didžiule galybe, kad, jeigu pavienė veika jai save priešpriešintų ir arba tiesiogiai, savaime, būtų nusikaltimas, arba iš meilės kitam norėtų apgauti bendrybę bei atimti iš jos tą teisę bei svarbą, kurią ji turi valstybėje, tai ta pavienė veika apskritai būtų nenaudinga ir būtų besąlygiškai sunaikinta. Geradarystė, kuri yra jausmas, reikšminga tik kaip visiškai pavienė veika, tam tikra pagalba ištikus bėdai, kuri yra ir atsitiktinė, ir trumpalaikė. Atsitiktinumas nulemia ne tik jos dingstį, bet ir tai, ar ji apskritai yra *rezultatyvi,* ar ji tuojau pat vėl neišnyks ir ar nevirs veikiau blogiu. Taigi šita elgsena kitų labui, pateikiama kaip *būtina,* yra tokia, kad ji galbūt gali egzistuoti, o gali ir neegzistuoti; jei atsitiktinai pasitaikys proga, tokia elgsena galbūt bus rezultatyvi, galbūt gera, o galbūt ir ne. Vadinasi, šis įstatymas nepasižymi bendruoju turiniu, kaip ir anksčiau aptartas pirmasis įstatymas; jis irgi neišreiškia — kaip derėtų absoliučiam dorovės įstatymui — nieko, kas *esti savyje ir sau.* Kitaip tariant, šitokie įstatymai išreiškia tik *privalėjimą,* bet neturi jokios *tikrovės;* jie yra ne *įstatymai,* o tik *priesakai.*

Tačiau faktiškai iš paties dalyko esmės aiškėja, kad reikia atsisakyti bendro absoliutaus *turinio;* juk joks *apibrėžtumas,* nustatomas paprastoje substancijoje (o jos esmė kaip tik

ir yra — būti paprasta), jos *neatitinka.* Priesakas savo paprastu absoliutumu pats išreiškia *betarpišką dorovinę būtį;* jame pasireiškianti perskyra yra apibrėžtumas, vadinasi, ir tam tikras turinys, *palenktas* šios paprastos būties absoliučiai bendrybei. Vadinasi, kadangi reikia atsisakyti absoliutaus turinio, tam priesakui gali būti priskirta tik *formali bendrybė* arba tai, kad jis neprieštarauja sau, nes neturininga bendrybė yra formali, o absoliutus turinys pats reiškia tik tai, kad jis yra perskyra, kuri nėra perskyra; taigi jis neturiningas.

Vadinasi, tai, kas belieka įstatymų leidybai, yra *gryna bendrybės forma* arba faktiškai tik sąmonės *tautologija,* kuri prieštarauja turiniui ir yra ne estinčio arba autentiško *turinio,* o jo *esmės* arba jo lygybės sau pačiam *žinojimas.*

Todėl dorovinė esmė betarpiškai pati yra ne turinys, o tik kriterijus, nustatantis, ar koks nors turinys gali būti įstatymu, ar ne, kai tas turinys neprieštarauja sau. Įstatymus diktuojantis protas nužemintas iki vien *tikrinančio* proto.

c. Protas, tikrinantis įstatymus

Perskyra, glūdinti paprastoje dorovinėje substancijoje, jai yra atsitiktinumas, kuris, kaip matėme, apibrėžtuose įsakymuose pasirodo kaip žinojimo, tikrovės ir veikos atsitiktinumas. Aną paprastą būtį ir jos neatitinkantį apibrėžtumą *palyginome* mes; pasirodė, kad paprasta substancija šiuo atveju yra formali bendrybė arba gryna *sąmonė,* kuri, būdama neturininga, prieštarauja turiniui ir yra jo kaip apibrėžto turinio žinojimas. Tai reiškia, kad ši bendrybė yra tai, kas buvo *pats dalykas.* Bet sąmonėje ji yra kažkas kita: ji jau nebėra bemintė, inertiška giminė, o yra susijusi su ypatingybe ir jos atžvilgiu galioja kaip jos galybė bei tiesa. — Atrodo, kad pirmiausia ši sąmonė yra tas pats tikrinimas, kurio anksčiau ėmėmės mes patys, ir jo veika gali būti tik tai, kas jau įvyko — bendrybės palyginimas su apibrėžtimi, iš ku-

rio, kaip ir anksčiau, atsirastų jų neatitikimas. Tačiau dabar turinio santykis su bendrybe yra kitoks, nes bendrybė įgavo kitą reikšmę; ji yra *formali* bendrybė, kuriai tinka apibrėžtas turinys, nes joje jis traktuojamas tik santykio su pačiu savimi atžvilgiu. Mums tikrinant, visuotinė gryna substancija buvo priešpriešа apibrėžtumui, išsiskleidusiam kaip sąmonės, į kurią įėjo substancija, atsitiktinumas. Dabar vienas palyginimo narys išnyko; bendrybė nebėra *estinti* ir *galiojanti* substancija arba tai, kas teisinga savyje ir sau; ne, ji yra paprastas žinojimas arba forma, kuri turinį lygina tik su pačia savimi, ir žiūri, ar jis yra tautologiškas. Įstatymai jau nebediktuojami, bet *tikrinami;* tikrinančiai sąmonei įstatymai jau *duoti;* ji suvokia jų turinį tokį, koks jis paprasčiausiai yra, nesigilindama, kaip darėme mes, į prie jų tikrovės prisišliejančios atskirybės ir atsitiktinumo gvildenimą, o priesaką priima kaip priesaką ir jo atžvilgiu laikosi taip pat paprastai, kaip paprastai ji yra jo kriterijus.

Bet dėl šios priežasties šis tikrinimas duoda nedaug; kaip tik todėl, kad kriterijus yra tautologija ir yra abejingas turinio atžvilgiu, jis apima tiek duotą, tiek ir priešingą turinį. — Kyla klausimas, ar galima laikyti įstatymu savyje ir sau tai, kad *nuosavybė* egzistuoja; *savyje ir sau,* o ne todėl, kad ji naudinga kitiems tikslams; dorovinis esmiškumas pasireiškia kaip tik tuo, kad įstatymas lygus tik sau pačiam, ir, vadinasi, dėl šios lygybės sau turėdamas pagrįstą savąją esmę, nėra sąlygotas įstatymas. Nuosavybė savyje ir sau neprieštarauja sau; ji yra *izoliuotas* arba tik kaip lygus sau nustatytas apibrėžtumas. Nenuosavybė, niekam nepriklausantys daiktai arba turto bendrumas irgi sau neprieštarauja. Tai, kad kažkas nepriklauso niekam arba priklauso bet kam, kas [tą kažką] tik pasisavina, arba visiems kartu ir kiekvienam pagal jo poreikius ar lygiomis dalimis, yra *paprastas apibrėžtumas, formali mintis,* kaip ir jos priešybė — nuosavybė. — Žinoma, jei niekam nepriklausantis daiktas bus traktuojamas

kaip *būtinas reikmės objektas,* tai būtina, kad jį pasisavintų koks nors atskiras individas; ir būtų veikiau prieštaringa daikto laisvę paversti įstatymu. Tačiau daikto nepriklausymas niekam ir netraktuotinas kaip absoliutus nepriklausymas; ne, daiktas turi būti *pasisavintas* atsižvelgiant į individo *reikmes* ir pasisavintas ne tam, kad būtų neliečiamas, o tam, kad būtų betarpiškai vartojamas. Tačiau šitaip, tik atsitiktinai, rūpintis reikme reiškia prieštarauti sąmoningos esybės, apie kurią tik ir kalbama, prigimčiai; juk savo reikmę ji turi įsivaizduoti *bendrybės* forma, rūpintis savo egzistencija kaip visuma ir įsigyti nuolatinį turtą. Todėl mintis apie tai, kad daiktas atsitiktinai atitenka pirmai pasitaikiusiai savimonę turinčiai būtybei, yra prieštaringa. — Turto bendrumo atveju, kai juo būtų rūpinamasi bendrai ir nuolat, kiekvienam tektų tiek, *kiek jam reikia;* tada ši nelygybė prieštarautų sąmonės, kuriai individų *lygybė* yra principas, esmei. Arba, pagal šį principą, paskirstoma bus *po lygiai,* ir tada gautoji dalis nebus susijusi su reikme, o juk tik ši sąsaja sudaro tos dalies sąvoką.

Bet jeigu dėl šių priežasčių nenuosavybė pasirodo esanti prieštaringa, tai atsitinka tik todėl, kad ji nebuvo palikta kaip *paprastas* apibrėžtumas. Tas pat nutinka ir nuosavybei, jei ji išskaidoma į momentus. Pavienis daiktas, man priklausantis kaip nuosavybė, dėl to traktuojamas kaip *visuotinis, susaistytas, pastovus;* bet tai prieštarauja jo prigimčiai, pasireiškiančiai tuo, kad jis turi būti suvartotas ir *išnyktų.* Tuo pat metu jis laikomas *mano* daiktu, o tai pripažįsta visi kiti ir nepretenduoja į jį. Tačiau tai, kad aš esu pripažintas [kaip daikto savininkas], veikiau reiškia mano lygybę su kitais, išskirties priešybę. — Tai, kas man *priklauso,* yra tam tikras *daiktas,* t.y. tam tikra būtis kitiems apskritai, ir tik man vienam ji visai bendra ir neapibrėžta; tai, kad ji priklauso *man,* prieštarauja jos bendrajam daiktiškumui. Todėl nuosavybė prieštarauja sau visais požiūriais, lygiai kaip ir nenuosavybė; ir

viena, ir kita apima tuos abu prieštaraujančius atskirybės ir bendrybės momentus. — Bet kiekvienas iš šių apibrėžtumų, *paprasčiausiai* traktuojamas kaip nuosavybė arba nenuosavybė, toliau neskleidžiant [jų prasmės], toks pat *paprastas* kaip ir kitas, t.y. neprieštaringas. — Tad įstatymo kriterijus, kurį protas turi savyje, vienodai gerai tinka viskam, o todėl faktiškai nėra joks kriterijus. — Būtų netgi keista, jeigu tautologija, prieštaravimo principas, teorinės tiesos pažinimo atveju pripažįstamas tik kaip formalus kriterijus, t.y. kaip tai, kas visiškai abejinga tiesos ir netiesos atžvilgiu, praktinės *tiesos pažinimui turėtų būti kažkas daugiau.*

Abiejuose tik ką aptartuose anksčiau buvusios tuščios dvasinės esmės užpildymo momentuose betarpiškų apibrėžtumų nustatymas dorovinėje substancijoje, o be to, ir žinojimas, ar tie apibrėžtumai yra įstatymai, — buvo įveiktas. Rezultatas, kaip atrodo, yra tas, kad nesama nei apibrėžtų įstatymų, nei jų žinojimo. Tačiau substancija yra savęs kaip absoliutaus *esmiškumo sąmonė,* kuri, vadinasi, negali atsisakyti nei jai būdingos *perskyros,* nei šios perskyros *žinojimo.* Tai, kad įstatymų leidyba ir įstatymų tikrinimas pasirodė esą bevaisiai, reikšminga tuo, kad ir vienas, ir kitas, paimti savaime ir skyrium, yra tik netvarūs dorovinės sąmonės momentai; ir judėjimas, kuriame jie pasirodo, turi tą formalią prasmę, kad dorovinė substancija šitaip pasirodo kaip sąmonė.

Kiek šie abu momentai yra tikslesnės *paties dalyko* sąmonės apibrėžtys, jie gali būti traktuojami kaip *garbingumo* formos; tas garbingumas, kaip anksčiau su savo formaliais momentais, taip dabar terliojasi su tam tikru turinčiu būti gėrio ir teisingumo turiniu ir su tokios pastovios tiesos tikrinimu ir įsivaizduoja, kad įsakymų jėgą bei galioseną garantuoja sveikas protas ir intelektinė įžvalga.

Bet be šio garbingumo įstatymai negalioja kaip *sąmonės esmė,* o tikrinimas irgi negalioja kaip veika, *glūdinti pačioje*

sąmonėje; ne, šie momentai, tuo pavidalu, kuriuo kiekvienas *betarpiškai* pasirodo sau kaip *tikrovė*, išreiškia: vienas — kad tikrų įstatymų įvedimas ir būtis negalioja; kitas — kad išsilaisvinimas nuo jų taip pat negalioja. Įstatymas kaip apibrėžtas įstatymas pasižymi atsitiktiniu turiniu; šiuo atveju tai reiškia, kad jis yra pavienės sąmonės įstatymas, apimantis savavališką turinį. Vadinasi, minėta betarpiška įstatymų leidyba yra tironiška piktadarybė, savivalę paverčianti įstatymu, o dorovę — paklusnumu savivalei, t.y. įstatymams, kurie yra tik įstatymai, bet tuo pat metu nėra priesakai. Panašiai ir antras momentas, jeigu jis izoliuotas, — įstatymų tikrinimas — reiškia, kad išjudinama tai, kas nejudru, o kartu yra piktadariškas žinojimas, rezonieriškais samprotavimais išsilaisvinantis nuo absoliučių įstatymų ir juos traktuojantis kaip sau svetimą savivalę.

Abiem pavidalais šie momentai yra negatyvus santykis su substancija ar realia dvasine esme; kitaip tariant, juose substancija dar nėra reali, o sąmonė ją apima tik savojo betarpiškumo pavidalu ir yra tik šio individo *valia* ir žinojimas, arba netikroviško priesako *privalomybė* bei formalios bendrybės žinojimas. Tačiau, kadangi šie modusai įveikė vienas kitą, sąmonė sugrįžo į bendrybę, ir anie prieštaravimai išnyko. Dvasinė esmė yra tikroviška substancija todėl, kad šitie modusai galioja ne pavieniui, o tik kaip įveikti momentai, ir vienis, kuriame jie yra tik momentai, yra savastis sąmonės, kuri, nuo dabar nustatyta dvasinėje esmėje, šią esmę paverčia tikroviška, užpildyta ir save suvokiančia esme.

Taigi pirmiausia dvasinė esmė savimonei duota kaip *savyje* estintis įstatymas; tikrinimo, kuris buvo formalus ir nestintis *savyje*, bendrybė įveikta. Lygiai taip pat tai yra amžinas įstatymas, kurio pagrindas yra ne *šio individo valia;* ne, jis yra savyje ir sau, jis yra *absoliuti gryna visų valia,* turinti betarpiškos būties formą. Ši valia nėra ir *priesakas,* tai, kas

tik *turi* būti; ne, ji *yra* ir *galioja;* tai yra kategorijos visuotinis „*aš*", kuris betarpiškai yra tikrovė, ir pasaulis yra tik ši tikrovė. Tačiau, kadangi šitas *estintis įstatymas* tiesiog galioja, tai savimonės paklusnumas nėra tarnystė kokiam nors ponui, kurio įsakymai būtų savavališki ir kuriame savimonė neatpažintų savęs. Ne, įstatymai yra jos pačios absoliučios sąmonės, kuriuos ji pati *turi* betarpiškai, mintys. Ji net *netiki* jais, nes tikėjimas, žinoma, irgi yra esmės, tačiau tik svetimos esmės, žiūra. Jos savasties *bendrybė* lemia, kad dorovinė *savimonė* yra betarpiškai susiliejusi su esme; tikėjimas, priešingai, pradeda nuo *pavienės* sąmonės; jis yra tos sąmonės judėjimas, pasireiškiantis tuo, kad sąmonė visą laiką stengiasi prisiartinti prie šio vienio, bet nepasiekia savosios esmės duoties. — Priešingai, minėta sąmonė įveikė save kaip pavienę sąmonę; šis tarpininkavimas įgyvendintas, ir tik dėl to, kad jis įgyvendintas, toji sąmonė yra dorovinės substancijos betarpiška savimonė.

Vadinasi, savimonės skirtumas nuo esmės absoliučiai aiškus. Todėl *perskyros pačioje esmėje* yra ne atsitiktiniai apibrėžtumai; ne, dėl esmės ir savimonės vienio, iš kurio tik ir galėjo atsirasti nelygybė, jie yra šito vienio skaidmenų, persmelktų jos gyvenimu, masės, pačioms sau skaidrios, nesusidvejinusios dvasios, tyri dangiški pavidalai, savo perskyrose išsaugojantys nesuterštą nekaltybę ir savo esmės vientisumą. — Savimonė yra toks pat paprastas, skaidrus santykis su jais. Jie *yra,* ir daugiau nieko — tokia yra jos santykio sąmonė. Štai Sofoklio Antigonei jie galioja kaip *nerašyta* ir *neginčytina* dieviškoji teisė, —

> [nerašytą amžiną dievų
> Įstatymą, kuris] ne šiandien ir
> ne vakar
> Mums duotas ir kurio pradžios
> nežino niekas.[15]

Jie *yra*. Jei aš keliu klausimą apie jų atsiradimą ir susiaurinu juos iki jų kilmės taško, tai esu juos praradęs; juk tokiu atveju aš esu bendrybė, o jie — tik tai, kas sąlygota ir ribota. Jeigu jie turi teisintis prieš mane, tai aš jau išjudinau jų nesvyruojančią būtį-savyje ir traktuoju juos kaip tai, kas man yra galbūt teisinga, o gal ir ne. Dorovinis nusiteikimas kaip tik tuo ir pasireiškia, kad nepajudinamai ir tvirtai laikomasi to, kas teisinga, ir susilaikoma nuo bet kokio to nusiteikimo išjudinimo, išklibinimo ir sumenkinimo. — Man kažkas atiduoda saugoti; *tai yra* „kito" nuosavybė, ir aš tai pripažįstu, *kad ji tokia ir yra*, ir šio santykio laikausi nesvyruodamas. Jei aš išlaikau savyje tai, kas atiduota man saugoti, tai manojo tikrinimo principo — tautologijos principo — požiūriu aš nepatenku į jokį prieštaravimą; juk tokiu atveju aš to nebelaikau *„kito"* nuosavybe; išsaugoti kažką, ko aš nelaikau *„kito"* nuosavybe, yra visiškai nuoseklu. *Požiūrio* pakeitimas nėra joks prieštaravimas, nes svarbu ne požiūris, bet objektas ir turinys, kuris neturi sau prieštarauti. Kaip aš galiu pakeisti požiūrį (o tai aš ir darau, kažką atiduodamas), pagal kurį kažkas yra mano nuosavybė, ir laikytis požiūrio, kad tai yra „kito" nuosavybė, nepatekdamas į prieštaravimą, lygiai taip pat aš galiu eiti ir priešingu keliu. — Vadinasi, kažkas yra teisė ne todėl, kad aš matau, kad tas „kažkas" neprieštarauja sau, o tik todėl, kad tai yra teisinga, tai yra teisė. *Pagrindą* sudaro tai, kad kažkas yra „kito" nuosavybė; to man nereikia nei svarstyti, nei tyrinėti visokiausių minčių, ryšių, požiūrių arba ko nors išgalvoti; nereikia mąstyti ir apie įstatymų leidybą ar tikrinimą; tokiais minties judesiais aš išklibinčiau minėtąjį santykį, nes faktiškai lygiai taip pat sėkmingai savo neapibrėžtą tautologinį žinojimą savo nuožiūra galėčiau suderinti su priešingu [dalyku], ir, vadinasi, jį paversti įstatymu. O tai, ar teisingas šis, ar priešingas apibrėžtumas, apibrėžta *savyje* ir *sau;* aš iš savo pusės galėčiau pa-

versti dėsniu bet kokį apibrėžtumą, kokį tik užsimanyčiau; lygiai taip pat galėčiau nepaversti dėsniu jokio apibrėžtumo, ir, jei tik pradedu tikrinti, jau esu nedorybės kelyje. Aš esu dorovinėje substancijoje dėl to, kad tai, kas teisinga, man yra *savyje* ir *sau;* šitaip substancija yra savimonės *esmė;* o savimonė yra jos *tikrovė* ir *esatis*, jos *savastis* ir *valia*.

VI. DVASIA

Protas yra dvasia, nes tikrumas to, kad jis yra visa tikrovė, pakylėtas iki tiesos; ir jis suvokia patį save kaip savo pasaulį, o pasaulį — kaip patį save. — Dvasios tapsmą parodė ankstesnis judėjimas, kur sąmonės objektas, grynoji kategorija, pakilo iki proto sąvokos. *Stebinčiame* prote šis grynas *Aš* ir *būties*, būties-*sau*-ir-*savyje* vienis apibrėžtas kaip *„savyje"* arba kaip *būtis*, ir proto sąmonė *suranda* jį. Tačiau stebėjimo tiesa veikiau yra šito betarpiško randančio instinkto, šitos nesąmoningos proto esaties įveika. *Stebima* kategorija, *surastas daiktas* patenka į sąmonę kaip *„Aš"* būtis-sau; o šitas *„Aš"* atpažįsta save objektinėje esmėje kaip savastį. Bet ši kategorijos kaip būties-sau, priešingos būčiai-savyje, apibrėžtis yra lygiai toks pat vienpusiškas ir save įveikiantis momentas. Todėl kategorija sąmonei apibrėžta taip, kaip ji esti savojoje visuotinėje tiesoje, t.y. kaip *savyje* ir *sau* estinti esmė. Tik ši vis dar *abstrakti* apibrėžtis, sudaranti *patį dalyką*, yra *dvasinė esmė*, o jos sąmonė yra formalus žinojimas apie ją, užsiimantis visokeriopu jos turiniu; faktiškai ši sąmonė dar skiriasi nuo substancijos kaip pavienė [sąmonė]; ji arba diktuoja savavališkus įstatymus, arba mano, kad savo žinojimu kaip tokiu apima įstatymus tuo pavidalu, kuriuo jie esti savyje ir sau; ir ji save laiko tuos įstatymus vertinančia galia. — Arba, jei žvelgsime iš substancijos pusės, ši galia

yra *savyje* ir *sau* estinti dvasinė esmė, kuri dar nėra savo pačios sąmonė. — Bet *savyje* ir *sau* estinti esmė, kuri tuo pat metu kaip sąmonė sau pasirodo kaip tikrovė ir pati sau atsiveria, yra *dvasia*.

Sąmonės dvasinė esmė jau buvo apibūdinta kaip *dorovinė substancija;* bet dvasia yra *dorovinė tikrovė.* Dvasia yra tikroviškos sąmonės savastis; ji yra priešprieša šiai sąmonei arba, tiksliau tariant, yra priešprieša sau kaip objektinis tikroviškas pasaulis, tačiau kaip toks pasaulis, kuris savasčiai prarado bet kokios svetimybės reikšmę lygiai taip pat, kaip ir savastis prarado bet kokią nuo pasaulio atskirtos, nuo jo priklausomos ar nepriklausomos būties-sau reikšmę. Kaip *substancija* ir bendroji, pati sau lygi, tvari esmė, dvasia yra tvirtas ir neišardomas visų veikos *pagrindas* ir *išeities* taškas, o kartu jų galutinis tikslas, kaip bet kokios savimonės mąstomas „*savyje*". — Ši substancija kartu yra visuotinis *kūrinys,* sukuriamas visų ir kiekvieno veika kaip jų vienis ir lygybė, nes ji yra *būtis-sau,* savastis, veika. Kaip substancija, dvasia yra nepajudinama, teisinga *lygybė sau pačiai;* bet kaip *būtis-sau* ji yra išsklaidyta, save aukojanti, gera esmė, kurioje kiekvienas įgyvendina savąjį kūrinį, sudrasko visuotinę būtį ir iš jos pasiima savąją dalį. Šis esmės išsklaidymas ir išskaidymas kaip tik yra visų veikos ir savasties *momentas;* tai yra substancijos judėjimas ir siela, o kartu — sužadinta visuotinė esmė. Kaip tik tuo, kad ji yra savastyje ištirpdyta būtis, ji nėra negyva esmė; ne, ji *tikroviška* ir *gyvastinga.*

Taigi dvasia yra pati save palaikanti absoliuti, reali esmė. Visi ankstesni sąmonės pavidalai yra jos abstrakcijos; jie pasireiškia tuo, kad dvasia save analizuoja, atskiria savo momentus ir apsistoja prie pavienio [momento]. Ši tokių momentų izoliavimo *prielaida* ir *atrama* yra pati dvasia; kitaip tariant, jie egzistuoja tik dvasioje, kuri yra egzistencija. Kai momentai šitaip izoliuoti, atsiranda regimybė, kad jie *egzis-*

tuoja patys savaime; tačiau tai, kad jie yra tik momentai arba nykstantys dydžiai, parodė jų tolesnė kaita (Fortwälzung) ir sugrįžimas į savąjį pagrindą bei esmę; o ši esmė kaip tik ir yra tų momentų judėjimas ir ištirpimas. Čia, kur šių momentų dvasia arba jų refleksija nustatyta pati savyje, mūsų refleksija gali trumpam prisiminti juos šiuo aspektu: jie buvo sąmonė, savimonė ir protas. Vadinasi, dvasia yra *sąmonė* apskritai, tai, kas apima juslinį tikrumą, suvokimą ir intelektą tiek, kiek, analizuodama pačią save, ji laikosi momento, pasireiškiančio tuo, kad sau ji yra *objektinė, estinti* tikrovė, ir kartu abstrahuojasi nuo to, kad ši tikrovė yra jos pačios būtis-sau. Jeigu, priešingai, dvasia laikosi kito analizės momento, pasireiškiančio tuo, kad jos objektas yra jos *būtis-sau,* tada ji yra savimonė. Bet kaip betarpiška *būties*-savyje-ir-sau sąmonė, kaip sąmonės ir savimonės vienis, ji yra sąmonė, turinti *protą,* kuris — kaip žymi žodis „turėti" — turi objektą kaip *„savyje",* apibrėžtą protingai arba pasižymintį kategorijos verte, tačiau [turi] taip, kad tas objektas, patekdamas į sąmonę, nepasižymi kategorijos verte. Dvasia yra sąmonė, kurios apmąstymas kaip tik ir buvo mūsų išeities taškas. Pagaliau, jeigu protas, kurį turi dvasia, jos stebimas kaip toks, tai protas *yra;* arba, jeigu tai yra protas, kuris dvasioje yra *tikroviškas* ir kuris yra dvasios pasaulis, tada dvasia esti savojoje tiesoje; *ji yra* dvasia, ji yra tikroviška *dorovinė* esmė.

Kiek dvasia *yra betarpiška tiesa,* ji yra *tautos dorovinis gyvenimas;* ji — individas, kuris yra pasaulis. Ji privalo pereiti prie sąmonės, suvokiančios tai, kas ji yra betarpiškai, įveikti gražųjį dorovinį gyvenimą ir, perėjusi virtinę pavidalų, pasiekti savižiną. Bet šie pavidalai nuo ankstesnių skiriasi tuo, kad jie yra realios dvasios, autentiškos tikrybės; užuot buvę tik sąmonės pavidalais, jie yra tam tikro pasaulio pavidalai.

Gyvas *dorovinis* pasaulis yra dvasia savojoje *tiesoje;* kaip dvasia iš pradžių pasiekia abstraktų *žinojimą,* kas yra jos esmė, taip dorovė pranyksta formalioje teisės bendrybėje. Dvasia, nuo šiol susidvejinusi pati savyje, savo objektinėje stichijoje kaip tam tikroje patvarioje tikrovėje nubraižo vieną iš savo pasaulių, švietimo *karalystę,* ir minties stichijoje jai priešina *tikėjimo pasaulį, esmės karalystę.* Tačiau abu pasauliai, apimti dvasios, kuri, praradusi pati save, sugrįžta į save, pagauti *sąvokos,* sujaukiami ir revoliucionizuojami *įžvalgos* ir jos išplitimo — *švietimo;* ir į *šiapusybę* bei *anapusybę* perskirta ir išsiplėtusi karalystė sugrįžta į savimonę, kuri dabar, *moralėje,* pagauna save kaip esmiškumą, o esmę — kaip tikrovišką savastį ir savojo pasaulio bei jo *pagrindo* jau nebeišstumia iš savęs, bet viskam leidžia išblėsti savyje, ir kaip *sąžinė* yra dvasia, *tikra pačia savimi.*

Taigi dorovinis pasaulis, suskaidytas į šiapusybę ir anapusybę, ir moralinė pasaulėžiūra yra dvasios, kurių judėjimas ir sugrįžimas į paprastą, sau-estinčią dvasios savastį išsivysto, ir kaip šio vyksmo tikslas bei rezultatas pasirodo tikroviška absoliučios dvasios savimonė.

A. Tikroji dvasia, dorovė

Savo paprasta tiesa dvasia yra sąmonė, ir ji išskleidžia savo momentus. *Poelgis* perskiria dvasią į substanciją ir substancijos sąmonę, ir perskiria tiek substanciją, tiek sąmonę. Substancija kaip visuotinė *esmė* ir *tikslas* yra priešprieša sau kaip *pavienei* tikrovei; begalinis vidurkis yra savimonė, kuri, *savyje* būdama savo pačios ir substancijos vienis, dabar tampa savimone *sau,* suvienija visuotinę esmę ir jos pavienę tikrovę, pastarąją pakelia iki pirmosios ir elgiasi dorai, o kartu pirmąją nužemina iki antrosios ir įgyvendina tikslą — tik mąstomą substanciją; savo pačios ir substancijos vienį ji realizuoja kaip savo *kūrinį,* o kartu — kaip *tikrovę.*

Sąmonei susidvejinant paprasta substancija, viena vertus, išsaugojo priešpriešą savimonės atžvilgiu, o kita vertus, ji tuo pat metu pati savyje parodo sąmonės prigimtį, pasireiškiančią tuo, kad ji savyje išskaido pačią save kaip tam tikrą pasaulį, padalintą į savo mases. Taigi ji išsiskaido į tam tikrą artikuliuotą dorovinę esmę, į žmogiškąjį ir dieviškąjį įstatymą. Lygiai taip pat jai priešpriešiais iškylanti savimonė esmingai atiduoda save vienai iš tų galybių ir kaip žinojimas išsiskaido į nežinojimą to, ką ji daro, ir į to paties žinojimą, kuris dėl to yra apgaulingas žinojimas. Vadinasi, savimonė veikdama patiria tiek anų *galybių*, į kurias susidvejino substancija, prieštaravimą bei jų abipusį susinaikinimą, tiek ir prieštaravimą tarp savojo žinojimo apie savo poelgio dorybingumą ir tarp žinojimo, kas yra dorovinga savyje ir sau; šitaip ji prieina *savo pačios* žūtį. Tačiau dorovinė substancija dėl šio judėjimo faktiškai tapo *tikroviška savimone*, arba: *šioji* savastis tapo esatimi-*savyje*-ir-*sau*, tačiau kaip tik šitaip dorovė ir pražuvo.

a. Dorovinis pasaulis, žmogiškasis ir dieviškasis įstatymas, vyras ir moteris

Paprasta dvasios substancija išsiskaido kaip sąmonė. Arba: kaip abstrakčios, juslinės būties sąmonė pereina į suvokimą, taip ir realios, dorovinės būties tikrumas; ir kaip jusliniam suvokimui paprasta būtis tampa daiktu, pasižyminčiu daugeliu savybių, taip ir doroviniam suvokimui poelgio atvejis tampa daugelio dorovinių santykių tikrove. Tačiau juslinis suvokimas nenaudingą savybių daugeriopumą suspaudžia į esmingą atskirybės ir bendrybės priešpriešą; o doroviniam suvokimui, kuris yra išgryninta, substancinė sąmonė, dorovinių momentų daugeriopumas juolab tampa atskirybės įstatymo ir visuotinybės įstatymo dvejopumu. Bet kiekviena iš tų substancijos masių išlieka kaip pilnatviška dvasia; jeigu

jusliniame suvokime daiktai neturi jokios kitos substancijos, išskyrus tas dvi atskirybės ir visuotinybės apibrėžtis, tai šiuo atveju šios apibrėžtys išreiškia tik paviršutinišką abiejų pusių priešpriešą.

Toje esmėje, kurią mes dabar gvildename, atskirybė turi *savimonės* apskritai, o ne pavienės, atsitiktinės sąmonės, reikšmę. Vadinasi, dorovinė substancija šioje apibrėžtyje yra *tikroviška* substancija, absoliuti dvasia, realizuota per estinčios *sąmonės daugeriopumą;* dvasia yra *bendruomenė* (Gemeinwesen), kuri *mums,* įžengiantiems į praktinį proto-apskritai pavidalą, buvo absoliuti esmė, ir kuri čia, savo tiesoje, pasirodo *pačiai sau* kaip sąmoninga dorovinė esmė ir kaip *esmė tai* sąmonei, kuri yra mūsų objektas. Tai dvasia, kuri yra *sau,* išsaugodama save *individų atspindyje,* o kartu yra *savyje* arba substancija, individus išsaugodama savyje. Kaip *tikroviška substancija* ji yra *tauta;* kaip *tikroviška sąmonė* ji yra tautos *pilietis.* Ši sąmonė savo *esmę* turi paprastoje dvasioje, o savo tikrumą savimi — šios dvasios tikrovėje, visoje tautoje, ir tautoje betarpiškai turi savąją *tiesą;* vadinasi, jos tiesą sudaro ne tai, kas nėra tikroviška, o tam tikra dvasia, kuri *egzistuoja* ir *yra reikšminga* (gilt).

Ši dvasia gali būti pavadinta žmogiškuoju įstatymu, nes ji iš esmės esti *save suvokiančios tikrovės* pavidalu. Bendrybės forma ji yra *pažįstamas* įstatymas ir *egzistuojantys* papročiai; atskirybės pavidalu ji yra tikroviška *individo* apskritai savitikra, o kaip *paprastos individualybės* savitikra ji yra valdžia; jos tiesa yra vieša, atvira (an dem Tag liegende) *galiosena;* tai tam tikra *egzistencija,* kuri betarpiškam tikrumui pasirodo išlaisvintos esaties forma.

Tačiau šiai dorovinei galybei ir viešumai iškyla priešpriešiais kita galybė, *dieviškasis įstatymas.* Juk dorovinės *valstybės galios* kaip save suvokiančios *veikos judėjimo* priešybė yra *paprasta* ir betarpiška dorovės esmė; kaip tikroviška *visuotiny-*

bė ji yra prievarta individualios būties-sau atžvilgiu; o kaip tikrovė apskritai *vidinėje* esmėje ji turi dar kažką kita, nei yra ji pati.

Jau buvo minėta, kad kiekvienas iš priešingų dorovinės substancijos egzistavimo modusų apima ją visą ir visus jos turinio momentus. Vadinasi, jeigu bendruomenė yra toji substancija kaip save suvokianti tikroviška veika, tai kita pusė turi betarpiškos arba esinčios substancijos formą. Taigi, viena vertus, ši substancija yra dorovės apskritai vidinė sąvoka arba visuotinė galimybė, bet, kita vertus, kartu apima ir savimonės momentą. Savimonė, šioje *betarpiškumo* arba *būties* stichijoje išreikšdama dorovę, arba betarpiškas suvokimas savęs kaip esmės ir kaip šitos savasties „kitame", t.y. *natūrali dorovinė bendruomenė,* — yra *šeima.* Kaip *nesąmoninga,* dar tik vidinė sąvoka ji iškyla kaip priešpriešа savajai save suvokiančiai tikrovei; kaip tautos tikrovės *stichija* ji yra priešpriešа pačiai tautai; kaip *betarpiška* dorovinė *būtis* — dorovei, susiformuojančiai per *darbą* visuotinybės labui; penatai yra priešpriešа visuotinei dvasiai.

Tačiau nors *dorovinė* šeimos *būtis* apibrėžiama kaip kažkas *betarpiška,* vis dėlto jos dorovinės esmės viduje ji tokia nėra tiek, *kiek* ji yra *prigimtinis* jos narių santykis, arba tiek, kiek jų ryšys yra betarpiškas *pavienių tikroviškų* narių ryšys; juk dorovingumas savyje yra *visuotinis,* ir šitas prigimtinis santykis lygiai taip pat esmingai yra dvasia, ir jis yra doroviškas tik kaip dvasinė esmė. Pažiūrėkime, kuo pasireiškia jos specifinė dorovė. — Pirmiausia, kadangi dorovingumas savyje yra bendrybė, tai šeimos narių dorovinis ryšys nėra ryšys, pagrįstas jausmu, arba meilės santykis. Panašu, kad tokiu atveju dorovingumas turi būti perkeltas į *pavienio* šeimos nario santykį su *visa* šeima kaip substancija; todėl dorovingumo veikos ir tikrovės tikslas ir turinys yra tik šeima. Bet suvoktas tikslas, kurį turi šios visumos veika, kiek tas

tikslas nukreiptas į pačią visumą, pats yra pavienis. Galybės ir turto įsigijimas bei išsaugojimas, viena vertus, nukreipti tik į reikmės patenkinimą ir priskirtini geiduliui; kita vertus, savo aukštesne apibrėžtimi jie tampa kažkuo tik tarpišku. Ši apibrėžtis apima ne pačią šeimą, bet nukreipta į tikrąją visuotinybę, bendruomenę; ji yra veikiau negatyvi šeimos atžvilgiu ir reiškiasi tuo, kad iš šeimos pašalinamas pavienis asmuo, kad jo gamtiškumas ir atskirybė pavergiami ir asmuo palenkiamas dorybei, gyvenimui visuotinybėje ir visuotinybei. Šeimai būdingas specifinis, *pozityvus* tikslas yra pavienis asmuo kaip toks. Kad toks santykis būtų doroviškas, asmuo — nei tas, kuris atlieka poelgius, nei tas, į kurį poelgis nukreiptas — negali elgtis priklausomai nuo atsitiktinumo, kaip tai būna, pavyzdžiui, suteikiant kokią nors pagalbą ir darant paslaugą. Dorovinio poelgio turinys turi būti substancinis arba pilnatviškas ir visuotinis; todėl toks poelgis turi sietis tik su *visu* pavieniu asmeniu, arba su asmeniu kaip visuotine [esatimi]. O be to, nėra taip, kad tik *įsivaizduotume*, jog *paslauga* padidina visą jo laimę, nors ši paslauga, būdama betarpiškas ir tikroviškas poelgis, jam turi tik atskirybės reikšmę; nėra ir taip, kad tokie poelgiai, veikiantys kaip auklėjimas, pasireiškiantis *aibe pastangų*, būtų į jį nukreipti kaip į visumą ir sukurtų jį kaip kūrinį, kai be tikslo, negatyvaus šeimos atžvilgiu, *tikroviškas poelgis* pasižymi tik ribotu turiniu; ir pagaliau nėra taip, kad šis poelgis būtų pagalba bėdos atveju, kurios dėka iš tiesų būtų išgelbėtas pavienis asmuo kaip visuma, nes pats šis poelgis yra visiškai atsitiktinis veiksmas, kurio dingstis yra triviali tikrovė, galinti būti, o galinti ir nebūti. Vadinasi, poelgis, apimantis visą kraujo giminaičio egzistenciją ir kaip į objektą bei turinį nukreiptas į jį — ne į pilietį, nes pilietis nepriklauso šeimai, ir ne į tą, kas turi tapti piliečiu ir *prarasti šio pavienio* asmens galioseną, — o į jį, *šitą* šeimai priklausantį pa-

vienį asmenį kaip į *visuotinę*, juslinės, t.y. pavienės tikrovės nebetekusią esybę, — toks poelgis nukreiptas nebe į gyvą [žmogų], o į *mirusį*, kuris iš ilgo savo išsklaidytos esaties judėjimo sutelktas į užbaigtą vieną pavidalą ir iš atsitiktinio gyvenimo nerimo pakilęs į paprastos bendrybės ramybę. — Kadangi jis yra *tikroviškas* ir *substancialus* tik kaip pilietis, tai pavienis asmuo, kiek jis nėra pilietis ir priklauso šeimai, yra tik *netikroviškas* bejėgis šešėlis.

Ši bendrybė, kurią pasiekia pavienis asmuo kaip toks, yra *gryna būtis, mirtis;* tai yra *betarpiškas natūralus tapsmo rezultatas* (Gewordensein), o ne sąmonės veika. Todėl šeimos nario pareiga — pridurti šią pusę, kad ir jo paskutinioji būtis, šita *visuotinė* būtis, priklausytų ne vien tik gamtai ir liktų kažkas neprotinga, bet kad ji būtų kažkas *padaryta* ir kad joje būtų įtvirtinta sąmonės teisė. Kitaip tariant, poelgio prasmė veikiau yra ta, kad (kadangi jo save suvokiančios esmės ramybė ir bendrybė iš tiesų nepriklauso gamtai) dingsta regimybė tokios veikos, kurią savinasi gamta, ir tiesa atstatoma. — Tai, ką pavieniame asmenyje atliko gamta, yra toji pusė, iš kurios jo virsmas bendrybe pasirodo kaip tam tikro *esinio* judėjimas. Tiesa, pats šis judėjimas vyksta dorovinės bendruomenės viduje, ir toji bendruomenė yra jo tikslas; mirtis yra užbaigimas ir didžiausias darbas, kurio bendruomenės labui imasi individas kaip toks. Tačiau kadangi individas iš esmės yra *atskirybė*, visai atsitiktinis dalykas būtų tai, kad jo mirtis betarpiškai sietųsi su jo darbu visuotinybės labui ir būtų šio darbo rezultatas; jeigu mirtis iš dalies ir buvo toks rezultatas, ji yra *gamtinis* negatyvumas ir pavienio asmens kaip *esinio* judėjimas, kur sąmonė nesugrįžta į save ir netampa savimone; arba: kadangi *esinio* judėjimas yra toks, kad esinys įveikiamas ir pasiekia *būtį-sau*, mirtis yra ta susidvejinimo pusė, kurioje pasiekta būtis-sau yra kažkas kita, nei esinys, patekęs į judėjimą. — Kadangi do-

rovė yra dvasia savo *betarpiška* tiesa, tai pusės, į kurias išsiskaido dvasios sąmonė, irgi įgyja šią *betarpiškumo* formą, ir atskirybė pereina į šį *abstraktų* negatyvumą, kuris, neturėdamas paguodos ir susitaikymo *savyje*, turi *iš esmės* apimti atskirybę, padedamas *tikroviško* ir *išorinio poelgio*. — Vadinasi, kraujo giminystė abstraktų gamtinį judėjimą papildo tuo, kad ji prideda sąmonės judėjimą, nutraukia gamtos darbą ir kraujo giminaitį apsaugo nuo sunaikinimo, arba, kitaip tariant, kadangi jo sunaikinimas, jo virsmas grynąja būtimi yra neišvengiamas, tai kraujo giminystė pati imasi sunaikinimo veiksmo. — Šitaip atsitinka tai, kad ir *mirusi* bendroji *būtis* tampa tuo, kas sugrįžta į save, *būtimi-sau*, arba bejėgė gryna *pavienė* atskirybė pakeliama iki *visuotinės* individualybės. Numirėlis, kadangi savo *būtį* jis atpalaidavo nuo veikos arba negatyviojo „vieneto", yra tuščia atskirybė, tik pasyvi *būtis-kitam*, atiduota bet kokiai niekingai, neprotingai individualybei ir abstrakčios medžiagos jėgoms; abu [veiksniai] dabar galingesni už jį — pirmasis todėl, kad yra gyvas, antrasis — dėl savo negatyvios prigimties. Šeima apsaugo jį nuo šitos jį teršiančios nesąmoningų geidulių ir abstrakčių esmių veikos, ją pakeičia savo veika ir atiduoda giminaitį žemės įsčioms, stichiškai amžinai individualybei; šitaip šeima jį padaro tam tikros bendruomenės nariu; ši bendruomenė įveikia ir sutramdo atskirų medžiagų ir žemųjų gyvenimo formų jėgas, siekusias nuo jo atsipalaiduoti ir jį sunaikinti.

Vadinasi, ši paskutinė pareiga yra tobulas *dieviškasis* įstatymas arba pozityvus *dorovinis* poelgis pavienio asmens atžvilgiu. Bet koks kitas santykis su juo, neliekantis meilės srityje, bet doroviškas, priklauso žmogiškajam įstatymui ir turi negatyvią reikšmę, pasireiškiančią tuo, kad jis neleidžia pavienio asmens įtraukti į gamtinę bendruomenę, kuriai jis priklauso kaip *tikroviškas* pavienis asmuo. Bet jeigu jau žmogiš-

kosios teisės turinys ir galybė yra tikroviška save suvokianti dorovinė substancija, visa tauta, o dieviškosios teisės ir įstatymo turinys yra pavienis asmuo, estintis anapus tikrovės, tai šis asmuo nėra bejėgis; jo galia yra *abstrakti*, grynai *bendrybiška; stichiškas* individas iš stichijos išsiveržiančią individualybę, sudarančią save suvokiančią tautos tikrovę, atbloškia į gryną abstrakciją kaip savąją esmę lygiai taip pat, kaip toji esmė yra individualybės pagrindas. — Kaip ši galia pasirodo pačioje tautoje, dar bus gvildenama toliau.

Taigi tiek viename iš šių įstatymų, tiek kitame esama ir *perskyrų* bei *pakopų*. Juk kadangi abi esmės savyje turi sąmonės momentą, tai jose pačiose atsiskleidžia perskyra; o tai ir yra jų judėjimas ir joms būdingas gyvenimas. Šių perskyrų apžvalga parodo abiejų *visuotinių* dorovinių pasaulio esmių *veikimo* ir *savimonės* būdą, taip pat jų *sąryšį* ir vienos *perėjimą* į kitą.

Bendruomenė, aukščiausias ir atvirai, saulės šviesoje, veikiantis įstatymas, savo tikrąjį gyvastingumą įgyja *valdžioje*, kurios pavidalu bendruomenė yra individas. Valdžia yra į save *reflektuota tikroviška* dvasia, paprasta visos dorovinės substancijos savastis. Tiesa, ši paprasta jėga leidžia esmei išsiskleisti į jos skaidmenis ir kiekvienai daliai suteikti patvarumą ir savą būtį-sau. Šitaip dvasia gauna savo *realybę* arba savo *esatį*, ir šeima yra šios realybės *stichija*. Tačiau tuo pat metu dvasia yra visumos jėga, kuri šias dalis vėl susieja į negatyvų „vienetą“, joms įdiegia jų nesavarankiškumo jausmą ir išsaugoja jas sąmonėje taip, kad jų gyvenimas skleidžiasi tik per visumą. Vadinasi, viena vertus, bendruomenė gali organizuotis į asmeninio savarankiškumo ir nuosavybės, asmeninės ir daiktiškosios teisės sistemą; kita vertus, į nepriklausomus junginius skaidyti ir versti savarankiškais darbo būdus, pirmiausia reikalingus įgyvendinti pavieniams tikslams — verslui ir vartojimui. Visuotinio sąryšio dvasia

yra šitų save izoliuojančių sistemų *paprastumas* ir *negatyvi* esmė. Kad neįsišaknytų ir neįsitvirtintų tokia šių sistemų izoliacija, dėl kurios visuma subyrėtų ir dvasia išsisklaidytų, valdžia turi kartkartėmis jas iš vidaus sukrėsti karais ir šitaip pažeisti bei sujaukti jų nusistovėjusią tvarką ir savarankiškumo teisę, o individams, kurie, nugrimzdami į jas, atitrūksta nuo visumos ir siekia nepažeidžiamos būties-sau bei asmeninio saugumo, tuo jiems primestu darbu leisti pajusti savąjį šeimininką — mirtį. Šitaip sunaikindama tvarią egzistavimo formą, dvasia neleidžia iškristi iš dorovinės esaties ir nugrimzti į gamtinę esatį, išsaugoja savosios sąmonės savastį ir pakelia ją į *laisvę* ir į savąją *jėgą*. — Negatyvi esmė pasirodo kaip tikroji bendruomenės galybė ir jos savisaugos jėga; taigi šitaip bendruomenė patvirtina savo tiesą ir sustiprina savo galybę, remdamasi *dieviškojo įstatymo* esme ir *požemio karalyste.*

Šeimoje viešpataujantis dieviškasis įstatymas savo ruožtu irgi apima perskyras, kurių santykis yra gyvas jo tikrovės judėjimas. Tačiau iš trijų santykių — vyro ir žmonos, tėvų ir vaikų, brolių ir seserų — pirmiausia *vyro ir žmonos santykis* yra betarpiška vienos sąmonės savižina kitoje, o kartu abipusio pripažinimo pažinimas. Kadangi šis santykis yra *gamtinė*, o ne dorovinė savižina, jis yra tik dvasios *vaizdinys* ir *paveikslas,* o ne pati tikroviška dvasia. — Tačiau vaizdinio arba paveikslo tikrovė esti „kitame“, o ne pačiame santykyje; todėl šio santykio tikrovė esti ne jame pačiame, bet kūdikyje — „kitame“, kurio tapsmas yra šis santykis ir kuriame jis pats išnyksta; ir šita viena paskui kitą sekančių kartų kaita įsitvirtina tautoje. — Vadinasi, abipusė vyro ir žmonos pagarba yra sumišusi su gamtiniu ryšiu ir su juslumu, ir pačiam jų tarpusavio santykiui nebūdingas sugrįžimas į save; lygiai toks pat ir antrasis santykis, abipusė *tėvų ir vaikų pagarba.* Tėvų pagarba savo vaikams sužadinama būtent to

jaudulio, kurį sukelia suvokimas, kad savoji tikrovė turima „kitame"; be to ji sužadinama tuo, kad tėvai vaikuose mato atsirandančią būtį-sau, jos nebeatgaudami: ji lieka svetima, savaiminga tikrovė; — o vaikų pagarba tėvams, priešingai, sukeliama jaudulio dėl to, kad jų atsiradimas arba jų „savyje" priklauso nuo nykstančio „kito", ir kad būtį-sau bei savąją savimonę jie pasiekia tik atsiskirdami nuo šaltinio; tai toks atsiskyrimas, kai tas šaltinis išsenka.

Abu šie santykiai lieka glūdėti perėjimo procese ir jiems padalintų pusių nelygybėje. — Bet tarp *brolio* ir *sesers* nusistovi grynas (unvermischte) santykis. Abu jie vieno kraujo, kuris tačiau juose pasiekė *ramybę* ir *pusiausvyrą*. Todėl jie negeidžia vienas kito; jie nedavė vienas kitam šios būties-sau ir negavo jos vienas iš kito; ne, vienas kito atžvilgiu jie yra laisvos individualybės. Todėl sesers asmenyje moteriškumas pasiekia aukščiausią dorovinės esmės *nuojautą;* šios esmės *sąmonės* ir tikrovės toje nuojautoje dar nesama, nes šeimos įstatymas yra *savyje*-estinti, *vidinė* esmė, neiškilusi į sąmonės šviesą, bet pasireiškianti kaip vidinis jausmas ir kaip nuo tikrovės laisvas dieviškumas. Su šiais penatais susijęs moteriškumas, kuris juose įžvelgia, viena vertus, savo visuotinę substanciją, o kita vertus, savo atskirybę, tačiau įžvelgia taip, kad šis atskirybės santykis kartu nėra gamtinis geidulio santykis. — O kaip *dukteriai,* moteriai tenka su natūraliu grauduliu ir dorovine ramybe žiūrėti į tai, kaip išnyksta tėvai, nes tik šio santykio kaina ji pasiekia tą *būtį-sau,* kurią ji sugeba pasiekti; vadinasi, tėvuose ji neįžvelgia savosios būties-sau pozityviai. — Bet *motinos* ir *žmonos* santykiai pasižymi atskirybe iš dalies kaip kažkas gamtiška, nulemta juslumo, iš dalies kaip kažkas negatyvaus, kas atskirybėje įžvelgia tik savo išnykimą; o iš dalies kaip tik todėl toji atskirybė yra kažkas atsitiktina, kas gali būti pakeista kita atskirybe. Dorovės būste ne *šitas* vyras, ne *šitas* kūdikis, o *vyras*

apskritai, vaikai apskritai, — ne jausmas, o bendrybė yra tai, kuo grindžiami šitie moters santykiai. Jos dorovės skirtumas nuo vyro dorovės pasireiškia kaip tik tuo, kad savąja apibrėžtimi, nukreipta į atskirybę, ir savuoju juslumu ji lieka betarpiškai visuotinė ir svetima geidulio atskirybei; priešingai, vyro asmenyje šios abi pusės išsiskiria, ir kadangi jis, kaip pilietis, pasižymi *save suvokiančios visuotinybės* galia, tai jam suteikia *geidulio* teisę ir kartu išsaugoja laisvę nuo jo. Vadinasi, kai į šį žmonos santykį įsismelkia atskirybė, šio santykio dorovė nėra gryna; bet kiek ji yra gryna, atskirybė yra *nesvarbi* (gleichgültig), ir žmona nestokoja savęs kaip *šitos* savasties atpažinimo „kitame" momento. — Tačiau brolis seseriai yra rymanti vienoda esmė apskritai; pripažinimas, kurį jis išreiškia jos atžvilgiu, yra grynas ir nesusimaišęs su gamtiniu santykiu; todėl atskirybės abejingumo ir jos dorovinio atsitiktinumo šiame santykyje nesama; užtat pripažįstančios ir pripažintos *pavienės savasties* momentas čia gali įtvirtinti savo teisę, nes jis susijęs su kraujo pusiausvyra ir santykiu, kuriame nesama geidulingumo. Todėl brolio prarastis seseriai yra neatšaukiama, o jos pareiga jo atžvilgiu — pati aukščiausia.

Šis santykis kartu yra riba, ant kurios savyje uždara šeima ištirpsta ir išeina už savęs. Brolis yra ta pusė, iš kurios šeimos dvasia virsta individualybe, nukrypstančia į „kitą" ir pereinančia į bendrybės sąmonę. Brolis apleidžia šią *betarpišką, stichišką* ir todėl, tiesą sakant, negatyvią šeimos dorovę, kad įgytų ir sukurtų save suvokiančią, tikrovišką dorovę.

Iš dieviškojo įstatymo, kurio srityje gyveno, jis pereina prie žmogiškojo įstatymo. O sesuo tampa (arba žmona lieka) namų valdove ir dieviškojo įstatymo saugotoja. Šitaip abi lytys įveikia savo gamtiškąją esmę ir savo doroviniu pavidalu pasirodo kaip skirtybės, tarp savęs pasidalinančios abu skirtumus, kuriuos susikuria dorovinė substancija. To-

dėl abi dorovinio pasaulio *visuotinės* esmės savo apibrėžtą *individualybę* įgauna per *gamtiškai* perskirtas savimones, nes dorovinė dvasia yra *betarpiškas* substancijos ir savimonės vienis, tam tikras *betarpiškumas*, kuris, vadinasi, iš realybės ir perskyros pusės kartu pasireiškia kaip tam tikros gamtinės perskyros esatis. — Tai toji pusė, kuri pačiai sau realios individualybės pavidalu dvasinės esmės sąvokoje pasirodė kaip *pirmapradiškai apibrėžta prigimtis*. Šis momentas praranda neapibrėžtumą, kuris ten dar buvo jam būdingas; kartu jis praranda atsitiktinę polinkių ir sugebėjimų įvairovę. Dabar jis yra apibrėžta priešpriešа dviejų lyčių, kurių gamtiškumas tuo pat metu įgyja jų dorovinės apibrėžties reikšmę.

Tačiau lyčių ir jų dorovinio turinio skirtumas lieka substancijos vienyje, ir to skirtumo judėjimas kaip tik ir yra nuolatinis jos tapsmas. Vyras šeimos dvasios išsiunčiamas į bendruomenę ir joje randa savąją save suvokiančią esmę; kaip šeimai dėl to bendruomenė yra jos visuotinė substancija ir tvarumas, taip ir atvirkščiai, bendruomenei šeima yra jos tikrovės formalioji stichija, o dieviškasis įstatymas — jos jėga ir patvirtinimas. Tačiau nei bendruomenė, nei šeima nėra kažkas tik savyje ir sau; žmogiškasis įstatymas savo gyvuoju judrumu kyla iš dieviškojo įstatymo; žemėje galiojantis įstatymas kyla iš požemio įstatymo, sąmoningas įstatymas — iš pasąmoningo, tarpininkavimas — iš betarpiškumo; ir lygiai taip pat jis sugrįžta ten, iš kur iškilo. Priešingai, požemio galybė turi savo *tikrovę* ant žemės; ji tampa esatimi ir veikla sąmonės dėka.

Vadinasi, bendrosios dorovinės esmės yra substancija kaip visuotinybė ir substancija kaip pavienė sąmonė; jų visuotinė tikrovė yra tauta ir šeima, o jų gamtinė savastis ir veikli individualybė — vyras ir moteris. Mes matome, kad šiame dorovinio pasaulio turinyje pasiekti tie tikslai, kurie buvo

keliami ankstesnių, nesubstancinių sąmonės pavidalų; tai, ką protas suvokė tik kaip objektą, tapo savimone, o tai, ką savimonė turėjo tik savyje, duota kaip autentiška tikrovė. — Tai, ką stebėjimas žinojo kaip dalyką, *randamą* kaip *išankstinė* duotis (Vorgefundenes), kur nebūta jokios savasties, dabar yra iš anksto duoti papročiai, tačiau papročiai tikrovės, kuri tuo pat metu yra „randančiojo" (des Findenden) veikla ir kūrinys, pavidalu. — Pavienis asmuo, kuris ieško malonumo, *mėgaudamasis savąja atskirybe,* randa jį šeimoje, o būtinybė, kurioje išnyksta malonumas, yra jo paties kaip savosios tautos piliečio savimonė; arba: tai yra *širdies dėsnio* kaip visų širdžių dėsnio, *savasties* sąmonės kaip pripažintos bendrosios tvarkos žinojimas; tai yra *dorybė,* besimėgaujanti savo pasiaukojimo vaisiais; ji įgyvendina tai, ko siekia, — esmę pakelia iki tikros esamybės, ir šitas bendrybiškas gyvenimas yra jos mėgavimasis. — Galiausiai *paties dalyko* sąmonė randa pasitenkinimą realioje substancijoje, kuri pozityviai apima ir išsaugo anos tuščios kategorijos abstrakčius momentus. Dorovinės galios yra šios substancijos tikrasis turinys, išstumiantis nesubstancinius priesakus, kuriuos norėjo diktuoti ir žinoti sveikas protas; lygiai taip pat dėl to substancija apima turiningą, savaime apibrėžiantį tikrinimo kriterijų; juo tikrinami ne įstatymai, o tai, kas padaroma.

Visuma yra rami visų dalių pusiausvyra, ir kiekviena dalis yra savyje glūdinti dvasia, savojo pasitenkinimo ieškanti ne anapus savęs, o jį turinti savyje todėl, kad ji pati sudaro šią pusiausvyrą su visuma. — Tiesa, ši pusiausvyra gali būti gyva tik dėl to, kad joje atsiranda nelygybė, ir *teisingumas* ją sugrąžina į lygybę. Tačiau teisingumas nėra nei svetima, anapusybėje estinti esmė, nei esmės neverta tarpusavio intrigų, išdavystės, nedėkingumo ir t.t. tikrovė, kuri teistų kaip koks beprasmiškas atsitiktinumas, kaip kokia nesuprantamų ryšių visuma ir nesąmoninga veika bei aplaidumas; ne, kaip

iš *žmogiškosios* teisės kylantis teisingumas, į bendrybę sugrąžinantis iš pusiausvyros iškritusią būtį-sau, luomų ir individų savarankiškumą, jis yra valdžia tautos, kuri yra save realizuojanti visuotinės esmės individualybė ir savoji save suvokianti visų valia. — Tačiau teisingumas, sugrąžinantis į pusiausvyrą visuotinybę, pradedančią įveikti atskirybę, lygiai taip pat yra paprasta dvasia to, kas patyrė neteisybę (Unrecht); ši dvasia nėra susiskaidžiusi į tą, kuris patyrė neteisybę, ir į anapusinę esmę; patyręs neteisybę, pats yra požemio galybė, ir kaip tik *jo* erinija keršija; juk jo individualybė, jo kraujas ir toliau gyvena gimtuosiuose namuose; jo substancija pasižymi tvaria tikrove. Neteisingumas, kuris dorovės karalystėje gali būti padarytas pavieniam asmeniui, pasireiškia tik tuo, kad jam paprasčiausiai gali kažkas *nutikti*. Galybė, sąmonės atžvilgiu padaranti tą neteisingumą, kad ją paverčia grynu daiktu, yra gamta, tad ne *bendruomenės* visuotinybė, o *abstrakti būties* visuotinybė; ir, siekdama pašalinti patirtą neteisybę, atskirybė priešinasi ne pirmajai, nes nuo jos nenukentėjo, o antrajai. Kaip matėme, individui būdinga kraujo giminystės sąmonė pašalina šią neteisybę tuo, kad tai, kas *nutiko*, veikiau tampa tam tikru *kūriniu*, kad *būtis, pirmapradė esatis* (das Letzte), būtų ir tai, kas *geidžiama*, o todėl — džiaugsminga.

Šitaip dorovinė karalystė kaip *pastovi esatis* yra nesuteršta, jokios nesantaikos nesugadintas pasaulis. Lygiai taip pat ir jo judėjimas yra ramus vienos jo galios virsmas kita; tai reiškia, kad kiekviena galia pati apima ir sukuria kitą galią. Tiesa, mes matome, kad jis skaidosi į dvi esmes ir jų tikrovę; tačiau jų priešprieša veikiau yra tokia, kad viena palaiko kitą, o ten, kur jos susiliečia betarpiškai kaip tikroviškos [esmės], jų vidurkis ir stichija yra jų abipusis betarpiškas įsismelkimas vienos į kitą. Vienas kraštutinumas, bendroji save suvokianti dvasia, per *vyro individualybę* susisieja su kitu

savo kraštutinumu, su savo jėga ir savo stichija, su *nesąmoninga* dvasia. Priešingai, *dieviškojo* įstatymo individualizacija arba pavienio asmens *nesąmoningos* dvasios esatis yra moteris, per kurią kaip per *vidurkį* toji dvasia iš savo netikroviškumo pakyla į tikrovę, o iš nežinomybės ir nesąmoningumo pakyla į sąmonės karalystę. Vyro ir moters susijungimas sudaro veiklų visumos vidurkį ir tą stichiją, kuri, sudvejinta į šiuos dieviškojo ir žmogiškojo įstatymo kraštutinumus, lygiai taip pat yra jų betarpiškas junginys, kuris anas abi pirmąsias išvadas paverčia ta pačia išvada ir į vieną daiktą sujungia priešpriešinį judėjimą — žemyn nukreiptą tikrovės judėjimą į netikrovę — žmogiškojo įstatymo, išsiskaidančio į savarankiškus narius, judėjimą žemyn, į pavojų ir mirties palaikymą; — ir požemio įstatymo judėjimą aukštyn, į dienos tikrovę ir sąmoningą esatį; pirmasis judėjimas būdingas vyrui, antrasis — moteriai.

b. Dorovinis poelgis, dieviškas ir žmogiškas žinojimas, kaltė ir likimas

Bet kadangi šioje karalystėje atsirado priešprieša, savimonė dar neįsiteisino kaip *paviene individualybė;* pastaroji reikšminga savimonei, viena vertus, tik kaip *bendroji valia,* o kita vertus, kaip šeimos *kraujas; šitas pavienis asmuo* reikšmingas tik kaip *netikroviškas šešėlis.* — Dar neatliktas *joks veiksmas;* bet veiksmas yra *tikroviška savastis.* — Veiksmas sutrikdo ramią dorovinio pasaulio organizaciją ir judėjimą. Tai, kas tame pasaulyje pasireiškia kaip jo abiejų esmių tvarka ir dermė, kur viena esmė palaiko ir papildo kitą, veiksmo dėka tampa *priešybių* perėjimu, kai kiekviena esmė veikiau įrodo savo pačios ir kitos esmės niekingumą, o ne tvarumą (Bewährung); — tvarka ir dermė virsta baisingo *likimo* negatyviu judėjimu ir amžinąja būtinybe; šis likimas bloškia į savo *paprastumo* prarają tiek dieviškąjį, tiek žmogiškąjį įstatymą,

tiek ir abi savimones, per kurias pasireiškia šių galių esatis; o mums tai yra perėjimas į grynos pavienės savimonės *absoliučią būtį-sau.*

Pagrindas, iš kurio iškyla šis judėjimas ir ant kurio jis vyksta, yra dorovės karalystė; bet šio judėjimo *veikla* yra savimonė. Kaip *dorovinė* sąmonė ji yra *paprastas grynas krypimas* į dorovinį esmiškumą, arba pareiga. Šioje sąmonėje nesama jokios savivalės, nesama joje ir jokios kovos, jokio neryžtingumo, nes įstatymų diktavimas ir tikrinimas pašalinti; ne, dorovinis esmiškumas šioje sąmonėje yra betarpiškas, nesvyruojantis, neprieštaringas. Todėl nesama net labai prasto spektaklio, kuriame nebūtų kolizijos tarp aistros ir pareigos; nesama tokios komedijos, kurioje nebūtų kolizijos tarp pareigos ir pareigos, — kolizijos, kuri savo turiniu yra tas pat, kas ir kolizija tarp aistros ir pareigos; juk aistrą lygiai taip pat galima pateikti kaip pareigą, nes pareiga — kai sąmonė iš savojo betarpiško substancinio esmiškumo sugrįžta į save — virsta formalia bendrybe, kuriai, kaip paaiškėjo anksčiau, puikiausiai tinka bet koks turinys. O pareigų kolizija yra komiška todėl, kad ji išreiškia prieštaravimą, būtent *susipriešinusio absoliuto* prieštaravimą, vadinasi, išreiškia absoliutą ir betarpiškai — šio vadinamojo absoliuto arba pareigos niekingumą. — Tačiau dorovinė sąmonė žino, ką jai reikia daryti, ir ryžtingai apsisprendžia, kam ji turi paklusti — dieviškajam ar žmogiškajam įstatymui. Šis jos ryžto betarpiškumas yra tam tikra būtis-*savyje* ir todėl tuo pat metu, kaip matėme, pasireiškia kaip gamtinė būtis; gamta, o ne atsitiktinės aplinkybės ar atsitiktinis pasirinkimas vieną lytį atiduoda vienam įstatymui, kitą — kitam; — arba priešingai, abi dorovinės galios dviejų lyčių pavidalu pačios sau susikuria savo individualią esatį ir įsikūnija tikrovėje.

Taigi dėl to, kad, viena vertus, dorovė esmingai pasireiškia kaip šitoks betarpiškas *ryžtingumas,* ir todėl sąmonei es-

mingas yra tik vienas įstatymas, o kita vertus, dėl to, kad dorovinės galios glūdi tikroviškos sąmonės savastyje, jos pasireiškia kaip viena kitą *išstumiančios* ir viena kitai *priešingos;* savimonėje jos esti *sau,* tuo tarpu dorovės karalystėje jos esti tik *savyje.* Dorovinė sąmonė, būdama tvirtai *apsisprendusi* vieno iš tų įstatymų labui, esmingai yra *charakteris;* vieno ir kito įstatymo *esmiškumas* jai nėra vienodas; todėl priešpriešа pasireiškia tik kaip *nelaiminga* pareigos ir beteisės *tikrovės* kolizija. Dorovinė sąmonė šioje priešpriešoje pasirodo kaip savimonė, ir kaip tokia ji tuo pat metu siekia įstatymui, kuriam ji paklūsta, prievarta palenkti šitą priešišką tikrovę arba ją apgauti. Kadangi teisę ji mato tik savo pusėje, o neteisingumą — kitoje pusėje, tai iš abiejų sąmonių toji, kuri paklūsta dieviškajam įstatymui, kitoje pusėje mato atsitiktinę žmogišką *prievartą;* o ta sąmonė, kuri paklūsta žmogiškajam įstatymui, kitoje mato aikštingumą ir vidinės būties-sau *neklusnumą;* juk valdžios įsakymai yra bendroji, akivaizdi ir vieša prasmė; o kito įstatymo valia yra požeminė, viduje glūdinti prasmė, kuri savo esatimi pasirodo kaip atskirybės valia ir, prieštaraudama pirmajai valiai, yra piktadarybė.

Šitaip sąmonėje atsiranda *žinomybės* ir *nežinomybės* priešpriešа, o substancijoje — *sąmoningumo* ir *pasąmoningumo* priešpriešа; ir absoliuti dorovinės *savimonės* teisė patenka į konfliktą su dieviškąja *esmės teise.* Savimonei kaip sąmonei esminga yra objektinė tikrovė kaip tokia; o savo substancialumo požiūriu savimonė yra jos pačios ir šitos priešybės vienis; ir dorovinė savimonė yra substancijos sąmonė; todėl objektas, kiek jis yra priešpriešа savimonei, visiškai prarado tą reikšmę, dėl kurios jis yra esmingas savaime. Kaip seniai išnyko sritys, kuriose objektas yra tik *daiktas,* taip išnyko ir tos sritys, kur sąmonė, remdamasi savimi, kažką įtvirtina ir pavienį momentą paverčia esme. Tokio vienpusiškumo akivaizdoje tikrovė pasižymi jai būdinga jėga; sudariusi sąjun-

gą su tiesa, ji priešinasi sąmonei ir pirmąkart jai parodo, kas yra tiesa. Tačiau dorovinė sąmonė iš absoliučios substancijos taurės išgėrė bet kokios būties-sau vienpusiškumo, jos tikslų ir specifinių sąvokų užmarštį, ir todėl šituose Stikso vandenyse kartu nuskandino bet kokį savąjį esmiškumą ir savarankišką objektinės tikrovės reikšmingumą. Todėl jos absoliuti teisė pasireiškia tuo, kad ji, elgdamasi pagal dorovinį įstatymą, šitaip įsikūnydama tikrovėje nesuranda nieko kito, išskyrus paties to įstatymo realizaciją; o kartu ji randa tai, kad veiksmas neatskleidžia nieko tokio, kas nebūtų dorovinė veika. — Dorovingumas kaip absoliuti *esmė* ir kartu absoliuti *galybė* negali patirti jokio savojo turinio iškreipimo. Jeigu jis būtų tik absoliuti *esmė* be galybės, tai galėtų būti iškreiptas individualybės; bet individualybė kaip dorovinė sąmonė, atsisakydama vienpusiškos būties-sau, kartu išsižadėjo iškrypimo; lygiai taip pat ir priešingai — grynoji galybė galėtų būti iškreipta iš esmės pusės, jeigu ji vis dar būtų tokia būtis-sau. Dėl tokio vienio individualybė yra gryna substancijos forma, o substancija yra turinys; o veika yra perėjimas nuo minties prie tikrovės tik kaip tam tikros beesmės priešpriešos, kurios momentai neturi jokio ypatingo, vienas nuo kito besiskiriančio turinio ir esmiškumo, judėjimas. Todėl dorovinės sąmonės absoliuti teisė pasireiškia tuo, kad *veiksmas*, jos *tikrovės pavidalas*, yra tik tai, ką ji *žino*.

Bet dorovinė esmė pati save suskaidė į du įstatymus, ir sąmonė kaip nesudvejintas santykis su įstatymu paklūsta tik vienam. Kaip toji *paprasta* sąmonė reikalauja absoliučios teisės, t.y. to, kad jai kaip dorovinei sąmonei esmė *reikštųsi* tuo pavidalu, kokiu ji esti *savyje*, taip ir toji esmė reikalauja teisės būti *realybe*, arba būti susidvejinusia. Tačiau tuo pat metu šita esmės teisė nėra priešprieša savimonei, tarsi ji būtų kažkur kitur; ne, ji yra pati savimonės esmė; tik savimonėje ji esti kaip esatis ir galybė, o jos priešybė yra *savimonės veika*.

Juk savimonė, kaip tik todėl, kad sau ji yra savastis ir imasi veiksmo, pasikelia iš *paprasto betarpiškumo* ir pati nustato *susidvejinimą*. Veikdama ji atsisako dorovės apibrėžtumo, pasireiškiančio tuo, kad ji yra paprastas betarpiškos tiesos tikrumas, ir išskaido save pačią į save kaip į veiklią savimonę ir į priešingą, jos atžvilgiu negatyvią tikrovę. Vadinasi, per veiksmą savimonė tampa *kalte*. Juk kaltė yra jos veika, o veika yra jos giliausioji esmė; ir *kaltė* kartu įgyja *nusikaltimo* reikšmę: juk kaip paprasta dorovinė sąmonė ji pakluso vienam įstatymui, bet nusisuko nuo kito ir savo veiksmu jį pažeidė. — *Kaltė* nėra abejinga dviprasmiška esmė ta prasme, kad veiksmas, kaip jis pasireiškia *tikroviškai*, gali būti, bet gali ir nebūti jos savasties *veika*, tarsi su veiksmu būtų galima susieti kažką išoriška ir atsitiktina, kas nepriklausytų veikai, ir šiuo požiūriu veika būtų nekalta. Ne, veika pati yra šis susidvejinimas, kurio esmė — save nustatyti sau ir šiam „*sau*" priešinti tam tikrą svetimą, išorišką tikrovę; tai, kad tokios tikrovės esama, nulemta pačios veikos, ir toji tikrovė esti veikos dėka. Todėl nekalta yra tik neveika — kaip akmens būtis, netgi ne kaip kūdikio būtis. — Tačiau turinio požiūriu dorovinis *poelgis* apima nusikaltimo momentą, nes jis nepašalina *gamtinio* abiejų įstatymų padalinimo dviems lytims; priešingai, kaip nesudvejinta orientacija į įstatymus, tas poelgis lieka glūdėti *gamtinio betarpiškumo* viduje ir, kaip veika, šį vienpusiškumą paverčia kalte ta prasme, kad pagauna tik vieną iš esmės pusių, o su kita puse santykiauja negatyviai, t.y. ją pažeidžia. Kokią vietą kaltė ir nusikaltimas, veika ir poelgis užima visuotiniame doroviniame gyvenime — apie tai apibrėžčiau bus pasakyta vėliau; betarpiškai aišku tik tiek, kad veikia ir būna kaltas ne *šitas pavienis asmuo;* juk jis kaip *šita* savastis yra tik netikroviškas šešėlis, arba: jis esti tik kaip bendroji savastis, ir individualybė paprasčiausiai yra *formalus veikos* apskritai momentas,

o turinys — tai įstatymai bei papročiai, kurie pavieniam asmeniui apibrėžti kaip jo luomo įstatymai bei papročiai; pavienis asmuo yra substancija kaip giminė, kuri dėl savo apibrėžtumo, tiesa, tampa rūšimi, bet rūšis tuo pat metu išlieka kaip giminės bendrybė. Tautos stichijoje savimonė nuo bendrybės nusileidžia tik iki ypatingybės, o ne iki pavienės individualybės, kuri savo veika atskleidžia išskirtinę savastį, tam tikrą savo atžvilgiu negatyvią tikrovę; o jos poelgių pagrindas yra tvirtas pasitikėjimas visuma, pasitikėjimas, kuriame nesama jokios svetimybės, jokios baimės ar priešiškumo priemaišų.

Dorovinė savimonė veikdama dabar patiria išsivysčiusią *tikroviškų* poelgių prigimtį — ir paklusdama dieviškajam, ir paklusdama žmogiškajam įstatymui. Jai atsivėręs įstatymas iš esmės susijęs su priešingu įstatymu; esmė yra abiejų įstatymų vienis; bet veiksmas realizavo tik vieną, paneigdamas kitą. Tačiau kadangi savo esme vienas įstatymas susijęs su kitu, vieno realizacija sukelia kitą, ir sukelia jį kaip tam tikrą įžeistą, todėl priešišką, keršto reikalaujančią esmę, — tokį, kokį jį padarė veiksmas. Poelgiams apskritai akivaizdi tik viena apsisprendimo pusė; bet apsisprendimas *savyje* yra negatyvumas, sau priešinantis kažką kita, kažką, kas svetima apsisprendimui, kuris yra žinojimas. Todėl tikrovė savyje turi kitą, paslėptą, žinojimui svetimą pusę, ir sąmonei nepasirodo tokia, kokia ji yra savyje ir sau — sūnui neparodo, kad įžeidėjas, kurį jis užmuša, yra jo tėvas; kad karalienė, kurią jis ima į žmonas, yra jo motina. Šitokiu būdu dorovinės savimonės tyko tam tikra galia, kuri bijosi šviesos ir pasirodo tik tada, kai veiksmas atliktas ir užklumpa savimonę; juk realizuotas veiksmas yra įveikta žinančios savasties ir jai priešpriešiais esančios tikrovės priešprieša. Veikiantysis negali paneigti nusikaltimo ir savosios kaltės; veiksmas ir pasireiškia tuo, kad išjudina tai, kas nejudru, ir pir-

mąkart iškelia į paviršių tai, kas dar glūdi galimybėje, ir šitaip nesuvoktą dalyką sujungia su suvoktu, neegzistuojantį dalyką — su būtimi. Vadinasi, veiksmas šioje tiesoje pasirodo kaip kažkas tokio, kuo tai, kas suvokta, susiję su tuo, kas nesuvokta, kas sava, susiję su svetimybe kaip susidvejinusi esmė, kurios kitą pusę sąmonė patiria kaip kažką sava, bet kartu kaip jos įžeistą ir priešiškai nuteiktą galybę.

Gali būti ir taip, kad teisė, kuri tykoja pasaloje, veikiančiai sąmonei pasirodo ne jai būdingu pavidalu, o tik *savyje*, vidinėje apsisprendimo ir veiksmo kaltėje. Tačiau dorovinė sąmonė yra pilnatviškesnė, jos kaltė — grynesnė, kai ji *iš anksto žino* įstatymą ir galybę, prieš kurią ji stoja, tą galybę traktuodama kaip prievartą ir neteisybę, kaip dorovinį atsitiktinumą, ir, kaip Antigonė, sąmoningai nusikalsta. Realizuotas veiksmas iškreipia jo išvaizdą; pati *realizacija* byloja, kad tai, kas *doroviška*, turi būti *tikroviška;* juk tikslo *tikrovė* yra poelgių tikslas. Poelgiai kaip tik ir išreiškia *tikrovės* bei *substancijos* vienį; jie byloja tai, kad tikrovė esmei nėra atsitiktinis dalykas, o, susijungusi su esme, neduodama niekam, kas nėra tikroji teisė. Dėl šios tikrovės ir dėl savo veikos dorovinė sąmonė turi pripažinti kaip kažką sava tai, kas yra jos priešybė; ji turi pripažinti savąją kaltę;

> kentėdami mes pripažįstame, kad esame kalti[16].

Šitas pripažinimas išreiškia įveiktą dorovinio *tikslo* ir *tikrovės* nedermę, jis išreiškia sugrįžimą prie dorovinio *nusiteikimo,* žinančio, kad turi vertę tik tai, kas teisinga. Bet sykiu veikiantysis atsižada savo *charakterio* bei savosios savasties *tikrovės* ir žūva. Jo *būtis* pasireiškia tuo, kad jis priklauso savo doroviniam įstatymui kaip savajai substancijai; tačiau, pripažinus priešingą įstatymą, šis įstatymas jam nustojo būti substancija; ir, užuot pasiekęs tikrovę, jis pasiekė netikrovę, nusiteikimą. — Tiesa, substancija pasireiškia kaip indivi-

dualybės *patosas*, o individualybė pasireiškia kaip tai, kas gaivina substanciją ir todėl stovi virš jos; bet substancija yra patosas, kuris tuo pat metu yra individualybės charakteris; dorovinė individualybė betarpiškai ir savyje sudaro vienį su šia savąja visuotinybe; ji egzistuoja tik visuotinybėje ir nepajėgia pakelti žūties, kuriai šią dorovinę galybę pasmerkia jai priešinga galybė.

Tačiau tuo pat metu ji yra tikra, kad toji individualybė, kurios patosas yra toji priešinga galybė, *patiria blogio ne daugiau, negu sukelia pati*. Dorovinių galybių judėjimas viena priešais kitą, kaip ir tas galybes gyvenime ir poelgiuose realizuojančių individualybių judėjimas, pasiekė savo *tikrąją pabaigą* tik ten, kur abi pusės patyrė tą pačią žūtį. Juk nė viena iš šių galybių neturi jokio pranašumo prieš kitą, kad būtų *esmingesniu* substancijos momentu. Vienodas abiejų galybių esmiškumas ir abejingas jų buvimas viena šalia kitos yra savasties stokojanti jų būtis; *veiksme* jos esti kaip savarankiškos esmės, tačiau skirtingos savarankiškos esmės, o tai prieštarauja savasties vieniui ir lemia jų neteisėtumą bei neišvengiamą žūtį. Lygiai taip pat *charakteris*, viena vertus, savo patosu arba substancija priklauso tik vienai iš šių galybių, o kita vertus, savo žinojimu tiek vienos, tiek kitos charakteris sudvejintas į tai, kas suvokta, ir tai, kas nesuvokta; o kadangi kiekvienas iš jų pats sukelia šią priešpriešą ir veiksmo dėka netgi nežinojimas yra jo kūrinys, jis prisiima kaltę, kuri jį sunaikina. Vienõs galybės ir jos charakterio pergalė ir kitos pusės pralaimėjimas būtų tik dalis ir neužbaigtas kūrinys, nesulaikomai judantis prie abiejų pusių pusiausvyros. Tik vienodai pajungus abi puses realizuota absoliuti teisė, ir dorovinė substancija pasirodo kaip negatyvi galybė, prarijanti abi puses, arba kaip visagalis ir teisingas *likimas*.

Jei abi galybės traktuojamos jų apibrėžto turinio ir jo individualizacijos požiūriu, tai jų susiformavusio vaido paveikslas formaliu požiūriu pasirodo kaip dorovės ir savimo-

nės vaidas su nesąmoninga gamta ir gamtos dėka egzistuojančiu atsitiktinumu (pastarasis turi tam tikrą teisę savimonės atžvilgiu, nes savimonė yra *teisinga* dvasia tik kaip *betarpiškas* vienis su savąja substancija); o savo turinio požiūriu šis paveikslas pasirodo kaip dieviškojo ir žmogiškojo įstatymo nedermė. — Jaunuolis ištrūksta iš nesąmoningos esmės, iš šeimos dvasios ir tampa bendruomenės individualybe; tačiau toji aplinkybė, kad jis vis dar priklauso gamtai, iš kurios ištrūko, pasireiškia tuo, kad dėl atsitiktinumo jis yra vienas iš dviejų brolių[17], kurie vienodai teisėtai siekia to paties; nelygybė, nulemta ankstesnio ar vėlesnio gimimo, kaip gamtinis skirtumas, jiems, įžengiantiems į dorovinę esmę, nieko nereiškia. Bet valdžia, kaip paprasta siela arba tautos dvasios savastis, nepakenčia individualybės dvejopumo; ir šio vienio dorovinės būtinybės atžvilgiu prigimtis pasirodo kaip daugio atsitiktinumas. Todėl abu broliai susikivirčija (werden... uneins) ir jų vienoda teisė į valstybinę valdžią sunaikina juos abu, nes jie vienodai neteisūs. Žmogišku požiūriu nusikaltimą padarė tas, kuris, *neturėdamas valdžios* (nicht im Besitze), užpuola bendruomenę, kurią valdė kitas; priešingai, teisė yra to pusėje, kuris sugebėjo sudoroti kitą tik kaip *pavienį asmenį*, atsiskyrusį nuo bendruomenės ir, pasinaudojęs tokiu jo bejėgiškumu, jį išvijo; jis pasikėsino tik į individą kaip tokį, o ne į bendruomenę, ne į žmogiškosios teisės esmę. Bendruomenė, užpulta tuščios atskirybės ir jos apginta, išlieka, o abu broliai žūva vienas nuo kito rankos, nes individualybė, su kurios *būtimi-sau* susijęs pavojus visumai, pati save išstumia iš bendruomenės ir save ištirpdo savyje. Tačiau vieną [brolį], buvusį jos pusėje, bendruomenė gerbs; o kitą, nuo miesto sienų jau paskelbusį apie savo pražūtį, valdžia, atstatytas bendruomenės savasties paprastumas, nubaus, atimdama iš jo paskutinį pagerbimą; — kas išdrįso pakelti ranką prieš aukščiausią sąmonės dvasią, ben-

druomenę, iš to turi būti atimta visos jo pilnatviškos esybės garbė, garbė, teikiama į kitą pasaulį išėjusiai dvasiai.

Bet nors visuotinybė šitaip lengvai nustūmė pačią savosios piramidės viršūnę ir pasiekė pergalę prieš maištaujantį atskirybės principą, šeimą, vis dėlto šitaip ji tik įsitraukė į *kovą* su dieviškuoju įstatymu, save suvokianti dvasia įsitraukė į kovą su nesąmoninga dvasia; juk pastaroji yra kita esminga galybė, ir todėl pirmoji galybė jos nesugriovė, o tik ją įžeidė. Tačiau, kovodama prieš viešpataujantį viešąjį įstatymą ir siekdama *tikroviškos* realizacijos, pagalbos ji sulaukia tik iš bekraujo šešėlio. Kaip silpnybės ir tamsos įstatymas, pirmiausia jis nugalimas dienos ir jėgos įstatymo, nes jis viešpatauja po žeme, o ne ant žemės. Tačiau tikrovė, iš vidujybės atėmusi jos garbę ir galybę, šitaip išeikvojo savo esmę. Viešosios dvasios jėga įsišaknijusi požemio pasaulyje; savimi tikro ir įsitikrinančio tautos *tikrumo* priesaikos, viską susiejančios į viena, tiesa glūdi tik nesąmoningoje ir nebylioje visų substancijoje, — užmaršties vandenyse. Todėl atsivėrusios dvasios realizacija virsta savo priešybe, ir dvasia patiria, kad jos aukščiausia teisė yra aukščiausias neteisingumas, o jos pergalė veikiau yra jos pačios žūtis. Todėl numirėlis, kurio teisė pažeista, žino, kur rasti savojo keršto įrankius, kurių tikrovė ir jėga prilygsta jį įžeidusiai galybei. Šios galybės yra kitos bendruomenės, kurių altorius šunys arba paukščiai suteršė lavonu, jam priderančio sugrąžinimo į stichiško individo būklę nepakylėtu į nesąmoningą visuotinybę, bet pasilikusiu ant žemės, tikrovės karalystėje ir — kaip dieviškojo įstatymo jėga — dabar išsaugojančiu tam tikrą save suvokiančią tikrovišką bendrybę. Tos kitos, priešiškai nusiteikusios galybės sukyla ir sugriauna bendruomenę, kuri išniekino ir palaužė savo jėgą, šeimos garbę.

Šiame vaizdinyje žmogiškojo ir dieviškojo įstatymo judėjimas savo būtinumo išraišką įgauna individuose, kuriuose

bendrybė pasireiškia kaip *patosas*, o judėjimo veikla — kaip *individuali* veika, judėjimo būtinybei suteikianti atsitiktinumo regimybę. Tačiau individualybė ir veika sudaro atskirybės apskritai principą, kuris, kaip gryna bendrybė, buvo pavadintas vidiniu dieviškuoju įstatymu. Kaip atviros bendruomenės momentas jis pasižymi ne tik anuo požeminiu arba savo esatimi išorišku veiksmingumu, bet ir tokiu pat atviru tikroviškoje tautoje vykstančiu tikrovišku judėjimu bei esatimi. Šitokiu pavidalu tai, kas buvo įsivaizduojama kaip paprastas individualizuoto patoso judėjimas, įgauna kitokią išvaizdą, ir nusikaltimas, kaip ir iš jo kylantis bendruomenės sunaikinimas, įgauna autentišką savo esaties formą. — Taigi žmogiškasis įstatymas, savo bendrąja esatimi pasireikšdamas kaip bendruomenė, savo veiksmu apskritai pasireikšdamas kaip vyriškumas, savo tikroviška veikla — kaip valdžia, *yra*, *juda* ir *išlieka* dėl to, kad jis į save įsiurbia penatų išsiskyrimą arba savarankišką izoliaciją šeimų, valdomų moteriškojo prado, ir jas išsaugoja ištirpdytas savo nepaliaujamoje tėkmėje. Tačiau tuo pat metu šeima apskritai yra jo stichija, pavienę sąmonę sužadinantis visuotinis pagrindas. Kadangi bendruomenė įsitvirtina tik pažeisdama šeimos laimę ir savimonę ištirpdydama visuotinybėje, bendruomenė susikuria vidinį priešą; šis priešas yra tai, ką ji engia ir kas tuo pat metu jai esminga — moteriškumas apskritai. Šis moteriškumas — tokia amžinoji bendruomenės ironija — bendrąjį valdžios tikslą intrigomis pakeičia privačiu tikslu, jos bendrąją veiklą paverčia šio apibrėžto individo kūriniu, o bendrą valstybės nuosavybę padaro šeimos turtu bei puošmena. Šitaip brandaus amžiaus (kuris, numarindamas atskirybę — geidulingumą ir pomėgius, o kartu ir tikrovišką veiklą, — galvoja tik apie visuotinybę ir ja rūpinasi) rimties kupiną išmintį moteriškumas paverčia nerūpestingų nebrandžios jaunystės patyčių ir jaunatviško entuziazmo paniekos

objektu; moteriškumas apskritai išaukština ir įteisina jaunystės jėgą — sūnų, kurio asmenyje motina pagimdė sau poną, brolį, kurio asmenyje sesuo įgyja sau lygų vyrą, jaunuolį, kurio dėka duktė, nusikratydama savo priklausomybės, mėgaujasi ir puikuojasi žmonos padėtimi. — Tačiau bendruomenė gali išlikti tik nuslopindama šią atskirybės dvasią, ir, kadangi ši dvasia yra esminis momentas, kartu ją pagimdo, bet pagimdo ją kaip priešišką principą todėl, kad jo atžvilgiu laikosi kaip engianti jėga. Tačiau kadangi šis principas, atsiskirdamas nuo bendrojo tikslo, pasirodo esąs piktybiškas ir savaime niekingas, jis būtų bejėgis, jeigu pati bendruomenė nepripažintų, kad jaunystės jėga, vyriškumas, kuris dar nėra subrendęs ir glūdi atskirybėje, yra visumos *jėga*. Juk bendruomenė yra tauta, ji pati yra individualybė ir iš esmės esti *sau* tik tuo būdu, kad *kitos individualybės esti jai*, kad ji *išskiria* jas iš savęs ir traktuoja save kaip kažką nepriklausoma nuo jų. Negatyvioji bendruomenės pusė, nuslopindama *vidinę* individų izoliaciją, bet *išoriškai* būdama *savaveiksmė*, individu naudojasi kaip savo ginklu. Karas yra toji dvasia ir toji forma, kuria esminis dorovinės substancijos momentas, absoliuti dorovinės *savastingos esmės* (Selbstwesen) laisvė nuo bet kokios esaties pasireiškia tikroviškai ir tvariai. Kadangi, viena vertus, pavienėms nuosavybės ir asmeninio savarankiškumo sistemoms, o kartu ir pačiam pavieniam *asmeniui* karas leidžia pajusti negatyvumo jėgą, o kita vertus, kaip tik ši negatyvi jėga kare iškyla kaip tai, kas palaiko visumą, tai narsus jaunuolis, kurio geidžia moteriškasis pradas, nuslopintas sugedimo principas, išeina į viešumą ir yra tai, kas pripažįstama. Dabar kaip tik gamtinė jėga ir tai, kas pasirodo kaip laimingas atsitiktinumas, lemia dorovinės esmės ir dvasinės būtinybės esatį; kadangi dorovinės esmės esatis remiasi prigimtine jėga ir laime, tai kartu *jau nelemta* tai, kad toji esatis pražuvo. — Kaip anksčiau tautos dvasioje pražu-

vo tik penatai, taip dabar *gyvastingosios* tautos dvasios dėl savo individualumo pražūva tam tikroje *visuotinėje* bendruomenėje, kurios paprasta *bendrybė* yra bedvasė ir negyva ir kurios gyvastingumas yra *pavienis* individas kaip atskirybė. Dorovinis dvasios pavidalas išnyko, ir jo vietą užima kitas pavidalas.

Vadinasi, šią dorovinės substancijos žūtį ir jos perėjimą į kitą pavidalą nulemia tai, kad iš esmės dorovinė sąmonė į įstatymą nukreipta *betarpiškai;* šioje betarpiškumo apibrėžtyje glūdi tai, kad į dorovinį poelgį įsismelkia prigimtis apskritai. Jos tikrovė tik atskleidžia prieštaravimą ir sugedimo gemalą, kuris tame gražiame dorovinės dvasios vieningume ir ramioje pusiausvyroje pasireiškia kaip tik pačia ta ramybe ir grožiu; juk betarpiškumo reikšmė prieštaringa — betarpiškumas yra nesąmoninga gamtinė ramybė, o kartu ir save suvokianti nerami dvasios ramybė. — Dėl šio gamtiškumo *šita* dorovinė tauta apskritai yra tam tikra gamtiškai apibrėžta, todėl ribota individualybė; vadinasi, ją galiausiai įveikia kokia nors kita individualybė. Tačiau kadangi šita apibrėžtis, kuri, įsitvirtinusi esatyje, yra apribojimas, bet kartu ir negatyvumas apskritai, ir individualybės savastis, išnyksta, tai dvasios gyvenimas ir toji visuose individuose save suvokianti substancija prarandama. Ši substancija pasirodo kaip individams būdinga *formali bendrybė;* ji nebegyvena juose kaip gyvoji dvasia; ne, paprasta jos individualumo tvermė subyrėjo į daugelį taškų.

c. Teisinė būklė

Visuotinis vienis, į kurį sugrįžta gyvasis betarpiškas individualybės ir substancijos vienis, yra bedvasė bendruomenė, kuri jau nebėra savimonės neturinti individų substancija ir kurioje dabar jie reikšmingi savąja paviene būtimi-sau kaip savastingosios esmės ir substancijos. Visuotinybė, subyrėjusi

į atomus, absoliutų individų daugį, šita mirusi dvasia yra *lygybė*, kurioje *visi* turi vertę kaip *kiekvienas*, kaip *asmenys*. — Kas dorovės pasaulyje buvo pavadinta slaptingu dieviškuoju įstatymu, iš savo vidaus faktiškai iškilo į tikrovę; dorovės pasaulyje pavienis asmuo turėjo vertę ir buvo tikroviškas tik kaip bendrasis *giminės kraujas*. Kaip *šitas* pavienis asmuo jis buvo *savasties stokojanti atsiskyrusi* dvasia; bet dabar ji išėjo iš savojo netikroviškumo. Kadangi dorovinė substancija yra tik *tikra* dvasia, ji sugrįžta į savitikrą; dorovinė substancija ji yra kaip *pozityvi* visuotinybė, bet jos tikrovė pasireiškia tuo, kad ji yra *negatyvi* visuotinė *savastis*. — Mes matėme, kad dorovinio pasaulio galybės ir pavidalai nugrimzdo į paprastą tuščio *likimo* būtinybę. Ši dorovinio pasaulio galybė yra substancija, save reflektuojanti į savo paprastumą; bet į save reflektuojanti absoliuti esmė, t.y. anoji tuščio likimo būtinybė, yra ne kas kita, kaip savimonės *„Aš"*.

Taigi šitas *„Aš"* nuo šiol turi vertę kaip *savyje* ir *sau* estinti esmė; šitas *pripažintumas* (Anerkanntsein) yra jos substancialumas; tačiau šis substancialumas yra *abstrakti bendrybė*, nes jos turinys yra *šita trapi savastis*, o ne savastis, ištirpdyta substancijoje.

Vadinasi, dabar asmuo jau išsiskyręs iš dorovinės substancijos gyvenimo; jis yra *tikrovišką vertę turintis* sąmonės savarankiškumas. *Netikroviška* tokio asmens *mintis*, sau atsiverianti tiek, kiek ji *išsižada tikrovės*, anksčiau pasireiškė kaip *stoiškoji* savimonė; kaip pastaroji iškilo iš viešpatavimo ir vergavimo kaip betarpiška *savimonės* esatis, taip ir asmenybė iškilo iš betarpiškos *dvasios*, kuri yra bendroji viešpataujanti visų valia, o kartu — jų nuolanki paklusni tarnystė. Kas stoicizmui buvo *„savyje"* tik *abstrakcijoje*, dabar yra *tikroviškas* pasaulis. Stoicizmas yra ne kas kita, kaip sąmonė, kuri teisinės būklės principą, bedvasį savarankiškumą, perkelia į savo abstrakčią formą; pabėgdama iš *tikrovės*, ši sąmonė pasie-

kė tik savarankiškumo mintį; ji esti absoliučiai *sau*, nes savosios esmės nesusieja su jokia esatimi; išsižadėdama bet kokios esaties, savąją esmę ji nustato tik kaip grynojo mąstymo vienį. Lygiai taip pat ir asmens teisė nesusijusi nei su turtingesne ar galingesne individo kaip tokio esatimi, nei su kokia nors visuotine gyvąja dvasia; ne, ji susijusi su grynu jos abstrakčios tikrovės „vienetu" arba su „vienetu" kaip savimone apskritai.

Kaip *abstraktus* stoicizmo savarankiškumas atskleidė savąjį įsikūnijimą tikrovėje, taip ir pastaroji savimonė pakartos anos savimonės judėjimą. Abstraktus stoicizmo savarankiškumas pereina į skeptišką sąmonės sąmyšį, į negatyvius plepalus, kurie be tvarkos klaidžioja nuo vieno būties ir minties atsitiktinumo prie kito, ir nors juos ištirpdo absoliučiame savarankiškume, tačiau lygiai tokiu pat mastu juos vėl pagimdo ir faktiškai yra tik sąmonės savarankiškumo ir nesavarankiškumo prieštara. — Lygiai taip pat asmeninis *teisės* savarankiškumas veikiau yra toks pat visuotinis sąmyšis ir abipusis ištirpimas. Juk tai, kas laikoma absoliučia esme, yra savimonė kaip grynas, tuščias asmens „vienetas". Priešingai šiai tuščiai bendrybei, substancija turi *pilnaties* ir *turinio* formą, o šitas turinys dabar yra visiškai laisvas ir nesutvarkytas; juk jau nebesama dvasios, kuri tą turinį pažabotų ir suspaustų į savąjį vienį. — Todėl šis tuščias asmens „vienetas" savo *realybe* yra atsitiktinė esatis, beesmis judėjimas ir beesmė veika, nepasiekianti jokio tvarumo. Vadinasi, kaip ir skepticizmas, teisės formalizmas pagal savąją sąvoką stokoja specifinio turinio, aptinka tam tikrą daugeriopą tvarų egzistavimą, būtį-savininku (Besitz), ir, panašiai kaip skepticizmas, įspaudžia joje tą pačią abstrakčią bendrybę, kurios dėka toji būtis vadinama *nuosavybe*. Bet šitaip apibrėžta tikrovė skepticizmo filosofijoje apskritai vadinama *regimybe* ir turi tik negatyvią vertę, tuo tarpu teisė ją vertina pozityviai.

Anoji negatyvi vertė pasireiškia tuo, kad tikrovės reikšmė yra savastis kaip mąstymas, kaip bendrybė *savyje*, o pozityvi vertė pasireiškia tuo, kad tikrovė yra *„mano"* kaip kategorija, kaip kažkas, kas pasižymi *pripažinta* ir *tikroviška* galiosena. — Abiem atvejais turima reikalo su *abstrakčia bendrybe;* šioje tuščioje formoje neglūdi ir jos nepalyti tikroviškas turinys arba *„mano"* apibrėžtumas, nesvarbu, ar tai būtų išorinė būtis-savininku, ar dvasios ir charakterio vidinis turtingumas arba skurdas. Vadinasi, tikroviškas turinys priklauso tam tikrai *savai jėgai*, kuri yra ne kas kita, kaip formali bendrybė, t.y. atsitiktinumas ir savivalė. — Todėl teisės sąmonė pačia savo tikroviška galiosena veikiau patiria savo realybės prarastį ir savo visišką neesmingumą, ir individą vadinti *asmeniu* yra tas pat, kas reikšti jam panieką.

Laisva turinio galia yra apibrėžta taip, kad išsibarstymas į absoliutų asmeninių atomų *daugį* šio apibrėžtumo prigimties kartu sutelktas į vieną jiems svetimą, tokį pat bedvasį tašką, kuris, kaip ir jo trapus asmeniškumas, viena vertus, yra tik pavienė tikrovė, bet, kita vertus, priešingai jų tuščiai atskirybei, jiems reikšmingas kaip visas turinys, o kartu — kaip reali esmė; o priešingai tariamai absoliučiai, bet savaime beesmei jų tikrovei, jis yra visuotinė galybė ir absoliuti tikrovė. Taip šis pasaulio viešpats save traktuoja kaip absoliutų asmenį, tuo pat metu apimantį visą esatį, asmenį, kurio sąmonei neegzistuoja aukštesnė dvasia. Jis yra asmuo, tačiau vienišas asmuo, stovintis priešpriešiais *visiems;* šitie visi sudaro turinčią vertę to asmens visuotinybę, nes atskirybė kaip tokia yra tikra tik kaip visuotinis atskirybės daugis: nuo šio daugio atskirta vieniša savastis faktiškai yra netikroviška, bejėgė savastis. — Tuo pat metu ji yra suvokimas tokio turinio, kuris stovi priešpriešiais anai visuotinei asmenybei. Bet šitas turinys, atpalaiduotas nuo savo negatyvios galybės, yra dvasinių galių chaosas, o šios galios, ne-

sutramdomos kaip stichiškos esmės, valdomos laukinio šėlsmo, susiduria, siautėdamos ir naikindamos viena kitą; jų bejėgė savimonė yra begalis jų sąmyšio apvalkalas ir dirva. Traktuodamas save kaip visų tikroviškų galybių visumą, šitas pasaulio viešpats yra baisinga savimonė, kuri jaučiasi esanti tikras dievas; bet kadangi jis yra tik formali savastis, nepajėgianti sutramdyti tų galybių, tai jo judėjimas ir mėgavimasis savimi irgi yra baisingas šėlsmas.

Pasaulio viešpats tikroviškai suvokia tai, kas jis yra, — bendroji tikrovės galybė, — matydamas tą griaunančią valdžią, kurią jis realizuoja jam priešpriešiais esančių jo pavaldinių savasties atžvilgiu. Juk jo galybė nėra dvasios *vienybė*, kurioje asmenys atpažintų jų pačių savimonę; ne, kaip asmenys jie esti sau ir paneigia tolydų ryšį (Kontinuität) su kitais, nugrimzdami į absoliutų savo taškinės izoliacijos (Punktualität) trapumą; vadinasi, juos sieja tam tikras tik negatyvus santykis tiek su kitais, tiek su juo, su tuo, kuris yra jų santykis arba tolydus ryšys. Kaip toks ryšys jis yra jų formalizmo esmė ir turinys, bet jiems svetimas turinys ir priešiška esmė, kuri veikiau pašalina kaip tik tai, kas jiems turi jų esmės reikšmę — jų neturiningą būtį-sau, ir, būdamas nuolatiniu jų asmenybės telkiniu, tą asmenybę kaip tik ir sugriauna. Vadinasi, teisinė asmenybė, kadangi joje įsigali jai svetimas turinys (o jis įsigali todėl, kad yra jos realybė), veikiau patiria, kad ji yra nesubstanciali. Priešingai, griaunantis sąmonės siautėjimas šioje beesmėje stichijoje suvokia esąs visagalis, bet ši savastis yra vien tik nusiaubimas, todėl ji esti tik už savęs ir veikiau yra savosios savimonės išsižadėjimas.

Tokia yra toji pusė, kurioje savimonė *tikroviška* kaip absoliuti esmė. Bet *sąmonė*, iš tos tikrovės *ištremta* atgal į *save*, mąsto šį savo neesmingumą; kaip matėme anksčiau, stoiškas grynojo mąstymo savarankiškumas per skepticizmą

pereina į nelaimingąją sąmonę ir joje randa savąją tiesą — tiesą, parodančią, kaip yra su jo būtimi-savyje-ir-sau. Tas žinojimas tada atrodė esąs tik vienpusiškas sąmonės kaip tokios požiūris, o čia pasirodė to požiūrio *tikroviškoji* tiesa. Jos esmė ta, kad toji *visuotinė* savimonės *galiosena* yra su ja susvetimėjusi realybė. Ši *galiosena* yra visuotinė savasties tikrovė, bet ši tikrovė betarpiškai kartu yra ir iškrypimas; ji reiškia tai, kad savastis praranda savąją esmę. — Doroviniame pasaulyje nesanti savasties tikrovė įgyta jos sugrįžimo į *asmenį* dėka; tai, kas doroviniame pasaulyje buvo vieninga, dabar pasirodo išsiskleidusiu, tačiau su savimi susvetimėjusiu pavidalu.

B. Su savimi susvetimėjusi dvasia; saviugda

Dorovinė substancija apėmė priešpriešą, glūdėjusią jos paprastoje sąmonėje, o sąmonę — kaip betarpišką vienį su savąja esme. Todėl esmė sąmonei yra paprastas *būties* apibrėžtumas; tokia sąmonė betarpiškai nukreipta į būtį, kuri yra tos sąmonės papročiai; ši sąmonė nelaiko savęs *šia išskirtine savastimi,* o substancija nereiškia iš savasties išskirtos esaties, su kuria sąmonė turėtų sudaryti vienį, tik susvetimėdama su pačia savimi ir tuo pat metu sukurdama substanciją. Tačiau toji dvasia, kurios savastis yra absoliučiai netolydi (Diskrete), savo turinį mato priešais save kaip tam tikrą lygiai tokią pat inertišką tikrovę, ir pasaulio apibrėžtis čia yra ta, kad jis yra kažkas išoriška, negatyvu savimonės atžvilgiu. Tačiau šis pasaulis yra dvasinė esmė; savyje jis yra abipusis būties ir individualybės įsismelkimas vienos į kitą; tokia jo esatis yra savimonės kūrinys, bet lygiai taip pat ir tam tikra betarpiškai duota jai svetima tikrovė, turinti specifinę būtį, kurioje savimonė neatpažįsta sa-

vęs. Šis pasaulis yra išorinė esmė ir laisvas teisės turinys; tačiau ši išorinė tikrovė, kurią apima teisės pasaulio viešpats, yra ne tik toji savasčiai atsitiktinai duota stichiška esmė; ne, ji yra savasties darbas, tačiau ne pozityvus, bet priešingai, negatyvus jos darbas. Jis pereina į esatį dėl to, kad savimonė atitrūksta nuo *savęs* ir atsisako savo esmės, o šitas atotrūkis ir savo esmės atsisakymas dykumoje, viešpataujančioje teisės pasaulyje, jai atrodo esąs neišvengiamas dėl išsiveržusių į laisvę stichijų išorinės prievartos. Šios stichijos sau yra tik grynas niokojimas ir savo pačių ištirpimas; tačiau šis ištirpimas, ši negatyvi esmė kaip tik ir yra savastis; ji yra tų stichijų subjektas, jų veika ir tapsmas. Bet ta veika ir tapsmas, dėl kurių substancija tampa tikroviška, yra asmenybės susvetimėjimas, nes *betarpiškai,* t.y. *be susvetimėjimo,* savyje ir sau turinti vertę savastis stokoja substancijos ir yra anų siautėjančių stichijų žaismas; vadinasi, *jos* substancija yra pats jos atotrūkis nuo savęs, o tas atotrūkis yra substancija arba dvasinės galybės, susitvarkančios į tam tikrą pasaulį ir šitaip išliekančios.

Taigi substancija yra *dvasia,* savimonę turintis savasties ir esmės vienis; tačiau kartu savastis ir esmė yra susvetimėję tarpusavyje. Dvasia yra tam tikros sau laisvos objektinės tikrovės *sąmonė;* bet šios sąmonės priešprieša yra anas savasties ir esmės vienis; *tikroviškos* sąmonės priešprieša yra *grynoji* sąmonė. Viena vertus, atitrūkdama nuo savęs tikroviška savimonė pereina į tikrovišką pasaulį, o pasaulis sugrįžta į savimonę; bet, kita vertus, kaip tik toji tikrovė — tiek kaip asmuo, tiek kaip objektiškumas — įveikta; jie yra grynai bendrybiški. Šitoks jų susvetimėjimas yra *grynoji sąmonė,* arba *esmė.* Akivaizdžios esaties betarpiška priešybė yra jos pačios *anapusybė,* kuri yra esaties mąstymas ir mąstomybė, lygiai taip pat kaip to mąstymo ir tos mąstomybės priešybė yra *šiapusybė,* kuri yra jos pačios tikrovė, su ja susvetimėjusi.

Todėl ši dvasia sukuria sau ne tik *vieną* pasaulį, bet ir tam tikrą sudvejintą, perskirtą ir sau prieštaraujantį pasaulį. — Dorovinės dvasios pasaulis yra jos pačios *akivaizdi esatis,* ir todėl kiekviena iš to pasaulio galybių įeina į tą vienį ir, kadangi abi skiriasi, sudaro pusiausvyrą su visuma. Niekas neturi savimonės negatyvumo reikšmės; net mirusio žmogaus dvasia esti giminystės *kraujuje,* šeimos *savastyje,* ir visuotinė valdžios *galybė* yra *valia,* tautos savastis. O dabar akivaizdi esatis reiškia tik objektinę *tikrovę,* kurios sąmonė yra anapusybėje; kiekvienas atskiras momentas kaip *esmė* šią sąmonę, o kartu ir tikrovę, gauna iš kažko kito, ir, kiek jis yra tikroviškas, jo esmė yra kažkas kita, nei jo tikrovė. Niekas nebeturi jame pačiame įsikūrusios ir gyvenančios dvasios; viskas esti už savęs tam tikroje svetimoje dvasioje; visumos pusiausvyra nėra savyje pasiliekantis vienis ir jos į save sugrįžęs nusiraminimas, bet rymo ant susvetimėjusios priešybės. Todėl visuma, kaip ir bet koks pavienis momentas, yra tam tikra su savimi susvetimėjusi realybė; ji suskyla į dvi karalystes: į vieną, kurioje *savimonė* — tiek ji pati, tiek jos objektas — yra *tikroviška,* ir į kitą — grynosios sąmonės karalystę, kur ta grynoji sąmonė neturi tikroviškos akivaizdžios esaties anapus pirmosios karalystės, o glūdi *tikėjime.* Taigi, kaip dorovinis pasaulis iš dieviškojo bei žmogiškojo įstatymo ir jų pavidalų atskirties, o jo sąmonė — iš žinojimo ir nesąmoningumo atskirties sugrįžta į sąmonės *likimą, į savastį* kaip šios priešpriešos *negatyvią galybę,* taip ir abi šios su savimi susvetimėjusios dvasios karalystės sugrįš atgal į *savastį;* bet ana savastis buvo pirmoji betarpiškai galiojanti savastis, pavienis *asmuo,* o ta antroji savastis, iš savojo atotrūkio būklės sugrįžtanti į save, bus *visuotine savastimi, sąmone,* kuri pagauna *sąvoką,* ir šitie dvasiniai pasauliai, kurių visi momentai tvirtina, kad jie yra tam tikra fiksuota tikrovė ir bedvasė tvari esatis, ištirps *grynoje įžvalgoje.*

Ši įžvalga kaip pati save *pagaunanti* savastis užbaigia saviugdą; ji nepagauna nieko, išskyrus savastį, ir viską pagauna kaip savastį, t.y. ji viską pagauna *sąvoka*, sunaikina bet kokį objektiškumą, ir bet kokią būtį-*savyje* paverčia būtimi-*sau*. Nukreipta prieš tikėjimą kaip prieš svetimą, anapusybėje esinčią *esmės* karalystę, ji yra *švietimas*. Švietimas užbaigia susvetimėjimą ir šioje karalystėje, kur gelbstisi susvetimėjusi dvasia, pasinerdama į sau lygios ramybės sąmonę; jis sujaukia tą ūkį, kurį čia tvarko dvasia, ir sujaukia jį tuo, kad perkelia į jį šiapusinio pasaulio rakandus, kurių tas pasaulis negali nepripažinti esant jo nuosavybe, nes jo sąmonė irgi priklauso šiam pasauliui. — Tuo pat metu grynoji įžvalga šiuo negatyviu užsiėmimu realizuoja pati save ir susikuria savąjį objektą — nepažinią *absoliučią* esmę ir tai, kas *naudinga*. Kadangi šitokiu būdu tikrovė prarado bet kokį substancialumą ir joje jau niekas nebėra *„savyje"*, tai sunaikinama tiek tikėjimo, tiek ir realaus pasaulio karalystė, ir ši revoliucija pagimdo *absoliučią laisvę*, kurios dėka anksčiau susvetimėjusi dvasia visiškai sugrįžta atgal į save, apleidžia tą saviugdos šalį ir pereina į kitą šalį, *moralinės sąmonės* šalį.

1. Su savimi susvetimėjusios dvasios pasaulis

Šios dvasios pasaulis suskyla į du pasaulius; pirmasis yra tikrovės pasaulis arba pačios susvetimėjusios dvasios pasaulis; o kitas pasaulis yra pasaulis, kurį dvasia, pakildama virš pirmojo pasaulio, sau pasistato grynosios sąmonės eteryje. Šis antrasis pasaulis, kaip *priešprieša* anam susvetimėjimui, kaip tik todėl nėra laisvas nuo jo, bet veikiau yra tik kita forma susvetimėjimo, kuris ir pasireiškia tuo, kad pasižymi dvejopo tipo pasaulių sąmone ir apima juos abu. Vadinasi, čia gvildenama ne absoliučios esmės savimonė, kokia ji yra

savyje ir *sau*, ne religija, o *tikėjimas*, kiek jis yra *pabėgimas* iš tikroviško pasaulio ir kiek jis, vadinasi, nėra *savyje* ir *sau*. Šis pabėgimas iš akivaizdžios esaties karalystės betarpiškai pats savyje yra dvejopas pabėgimas. Grynoji sąmonė yra stichija, į kurią pakyla dvasia; tačiau ši sąmonė yra ne vien *tikėjimo*, bet lygiai taip pat ir *sąvokos* stichija; todėl abu momentai pasirodo kartu ir neatsiskyrę, ir tikėjimą galima nagrinėti tik kaip sąvokos priešybę.

a. Saviugda ir jos tikrovės karalystė

Šio pasaulio dvasia yra *savimonės* persmelkta dvasinė *esmė*, žinanti, kad ji betarpiškai esti akivaizdžiai kaip *šita sauestinti esmė* ir kad jos priešprieša yra *esmė* kaip tam tikra tikrovė. Tačiau šio pasaulio esatis, kaip ir savimonės tikrovė, remiasi savimonės atsisakymo nuo savo asmenybės judėjimu, šitaip sukuria savo pasaulį ir santykiauja su juo kaip su tam tikru svetimu pasauliu, todėl nuo dabar ji privalo jį užvaldyti. Bet savosios būties-sau atsisakymas pats yra tikrovės darinys; vadinasi, jos atsisakydama, savimonė betarpiškai ją užvaldo. — Arba: savimonė yra tik *kažkas*, ji turi *realybę* tik tiek, kiek ji susvetimėja su savimi; šitaip ji nustato save kaip visuotinę savimonę, ir šita jos visuotinybė yra jos galiosena bei tikrovė. Todėl ši *lygybė* su visais nėra anksčiau minėta teisės lygybė, nėra anas betarpiškas savimonės pripažintumas ir jos galiosena tuo pagrindu, kad *ji yra;* ne, kad galiotų, ji turi susvetiminančiu tarpininkavimu prisiderinti prie visuotinybės. Bedvasė teisės bendrybė įtraukia į save bet kokį gamtinį charakterio modusą kaip esaties modusą ir jį pateisina. O visuotinybė, kuri galioja dabar, yra *tapusi* visuotinybė, ir todėl ji yra *tikroviška.*

Taigi tai, kieno dėka individas dabar turi vertę ir tikrovę, yra *saviugda.* Jos tikroji *pirmapradė prigimtis* ir substancija yra *gamtinės* būties *susvetimėjimo* dvasia. Todėl šis atotrū-

kis irgi yra jos tikslas kaip jos *esatis;* tuo pat metu tas atotrūkis yra *priemonė* arba perėjimas: tiek *mąstomos substancijos* perėjimas į tikrovę, tiek ir atvirkščiai — *apibrėžtos individualybės* perėjimas į *esmiškumą.* Ši individualybė, *ugdydama save,* tampa tuo, kas ji yra *savyje,* ir tik dėl to *ji yra savyje* ir turi tikrovišką esatį; ji turi tiek tikrovės ir galios, kiek ji išsiugdžiusi. Nors savastis žino, kad ji yra tikroviška kaip *šita* savastis, vis dėlto jos tikrovė pasireiškia vien tik kaip prigimtinės savasties įveika; todėl pirmapradiškai *apibrėžta* prigimtis redukuojasi į *neesmingą* dydžio skirtumą, į didesnę ar mažesnę valios energiją. Bet savasties tikslas ir turinys priklauso tik pačiai visuotinei substancijai ir gali būti tik tam tikra bendrybė; kokios nors prigimties ypatumas, tampantis tikslu ir turiniu, yra kažkas *bejėgiška* ir *netikroviška;* jis yra toks, kuris bergždžiai ir juokingai stengiasi realizuoti save; jis yra prieštaravimas, pasireiškiantis tuo, kad ypatingybei priskiriama tikrovė, kuri betarpiškai yra bendrybė. Todėl jeigu individualybė neteisingai nustatoma kaip prigimties ir charakterio *ypatingumas,* tai realiame pasaulyje nesama individualybių ir charakterių o individai vienas kitam pasirodo kaip vienoda esatis. Tokia tariama individualybė būtent yra tik *menama* esatis, neturinti pastovios vietos pasaulyje, kuriame tikrovę įgyja tik tai, kas išsižada savęs ir kas dėl to yra tik bendrybė. — Todėl tai, kas *manoma,* savo esaties požiūriu traktuojama kaip tam tikra rūšis. Rūšis (Art) nėra visai tas pat, kas *espèce* — „baisiausias iš visų pravardžiavimų, nes juo pažymimas žmogaus vidutiniškumas ir išreiškiama jam paskutinė panieka."[18] Bet „Art und ir seiner Art gut sein" yra vokiškas posakis, šiai reikšmei suteikiantis padorumo atspalvį, tarsi mintyje būtų turimas ne toks jau blogas dalykas; arba tai toks pasakymas, kuris faktiškai dar neapima supratimo, kas yra rūšis ir kas yra saviugda ir tikrovė.

Tai, kas pavienio *individo* atžvilgiu pasireiškia kaip jo saviugda, yra esminis pačios *substancijos* momentas, būtent jos mąstomos bendrybės betarpiškas perėjimas į tikrovę, arba paprasta jos siela, kurios dėka būtis-*savyje* yra tai, kas *pripažinta,* o kartu yra *esatis.* Todėl save ugdančios individualybės judėjimas betarpiškai yra jos kaip bendrosios objektinės esmės tapsmas, t.y. tikroviško pasaulio tapsmas. Šis pasaulis, nors ir atsiradęs individualybės dėka, savimonei yra tai, kas yra betarpiškai susvetimėję ir jai turi nepajudinamos tikrovės formą. Tačiau kartu būdama tikra, kad šis pasaulis yra jos substancija, savimonė stengiasi jį užvaldyti; ji pasiekia šią valdžią pasauliui per saviugdą, kuri šiuo požiūriu pasireiškia taip, kad ji prisiderina prie tikrovės ir prisiderina tiek, kiek tai jai leidžia pirmapradžio charakterio ir talento energija. Tai, kas čia pasireiškia kaip individo jėga, kuriai palenkiama ir šitaip įveikiama substancija, yra tas pat, kas substancijos įkūnijimas tikrovėje. Juk individo jėga pasireiškia tuo, kad jis prisiderina prie substancijos, t.y. kad jis išsižada savosios savasties, vadinasi, nustato save kaip objektinę estinčią substanciją. Todėl jo saviugda ir jo paties tikrovė yra pačios substancijos įkūnijimas tikrovėje.

Savastis sau yra tikroviška tik kaip *įveikta* savastis. Todėl sau ji nepasireiškia kaip savo pačios *sąmonės* ir objekto vienis; ne, objektas jai yra jos pačios neigimas. — Vadinasi, savasties kaip sielos dėka substancija taip išsiskleidžia į savuosius momentus, kad priešybė įdvasina „kitą", kiekvienas momentas savo susvetimėjimu „kitam" suteikia pastovų buvimą, ir lygiai taip pat tokį buvimą gauna iš „kito". Tuo pat metu kiekvienas momentas savo apibrėžtumą turi kaip tam tikrą neįveikiamą galioseną, o kartu turi tam tikrą pastovią tikrovę „kito" atžvilgiu. Bendriausiu pavidalu mąstymas fiksuoja šį skirtumą, absoliučiai supriešindamas *gėrį* ir *blogį,* kurie, vengdami vienas kito, jokiu būdu negali tapti tapatūs.

Tačiau betarpiškas perėjimas į priešybę yra šios pastovios būties siela; priešingai, esatis yra bet kokio apibrėžtumo virsmas savo priešybe, ir tik šitoks susvetimėjimas yra visumos esmė ir tvarumas. Dabar apžvelkime šį įtikrovinantį judėjimą ir momentų įdvasinimą; susvetimėjimas susvetimės su pačiu savimi, ir dėl to visuma sugrįš atgal, į savąją sąvoką.

Pirmiausia apžvelkime pačią paprastą substanciją kaip jos estinčių, dar neįdvasintų momentų betarpišką organizaciją. — Kaip gamta išsiskaido į bendrąsias stichijas, iš kurių *oras* yra *tvari* gryna bendroji permatoma esmė, *vanduo* — esmė, kuri visada *paaukojama,* ugnis — juos *gaivinantis* vienis, kuris visada ištirpdo jų priešpriešą, bet kartu sudvejina jų paprastumą, pagaliau žemė, kuri yra *tvirtas* šio *išsiskaidymo mazgas* ir šių esmių, kaip ir jų procesų, *subjektas,* tų esmių iškilimas ir jų sugrįžimas, — lygiai taip pat į tokias bendras, tačiau dvasines mases išsiskaido vidinė *esmė* arba paprasta dvasia kaip tam tikras pasaulis, pasižymintis save suvokiančia tikrove. Ši dvasia išsiskaido į *pirmąją* masę, *savyje bendrybišką, pačiai sau lygią* dvasinę esmę; į kitą masę, *sau-estinčią,* savyje tapusią *nelygią sau,* save *aukojančią* ir *atsiduodančią* esmę; ir į trečią masę, kuri, kaip savimonė, yra subjektas ir kuri betarpiškai, pati savyje, turi ugnies jėgą; pirmoje esmėje dvasia suvokia save kaip *būtį-savyje;* tuo tarpu antroje esmėje, paaukodama bendrybę, dvasia tampa *būtimi-sau.* Bet pati dvasia yra visumos *būtis-savyje-ir-sau,* o visuma *susidvejina* į substanciją, kaip kažką pastovaus, ir į substanciją, kaip save aukojančią esatį, bet kartu šiuos du momentus vėl *sugrąžina* į savąjį vienį — kaip plykstelėjusi ir juos praryjanti liepsna ir kaip jų išliekantis pavidalas. — Mes matome, kad šios esmės atitinka dorovinio pasaulio bendruomenę ir šeimą, tačiau nebeturi joms būdingos namų dvasios; priešingai, likimas yra svetimas tai dvasiai, o savimonė dabar yra tikroji tų esmių galia ir žino, kad yra tokia galia.

Apžvelkime šiuos komponentus tuo požiūriu, kaip jie pasirodo pirmiausia grynojoje sąmonėje, kaip *mintys* arba *savyje*-estintys [komponentai], ir kartu tuo požiūriu, kaip jie pasirodo tikroviškoje sąmonėje — kaip *objektinės* esmės. — Anoje paprastumo formoje pirmoji esmė kaip *pati sau lygi*, betarpiška ir nekintanti bet kokios sąmonės esmė yra *gėris* — nepriklausoma dvasinė būties-*savyje* galybė, kur sau estinčios sąmonės judėjimas yra tik priedas. Antroji esmė, priešingai, yra *pasyvi* dvasinė esmė, arba bendrybė, nes ji aukojasi ir individams leidžia iš jos perimti jų atskirybės sąmonę; ji yra niekinga esmė, *blogis*. — Šis absoliutus esmės tirpumas pats yra pastovus; pirmoji esmė yra individų pagrindas, išeities taškas ir rezultatas, o individai joje esti kaip grynos bendrybės, tuo tarpu antroji esmė, priešingai, viena vertus, yra pasiaukojanti *būtis kitam*, kita vertus, kaip tik todėl — nuolatinis individų sugrįžimas į save kaip *atskirybę* ir jų nuolatinis *tapsmas-sau*.

Tačiau šios paprastos mintys apie gėrį ir blogį lygiai taip pat betarpiškai yra susvetimėjusios su savimi; jos yra *tikroviškos* ir tikroviškoje sąmonėje esti kaip *objektiniai* momentai. Štai taip pirmoji esmė yra *valstybinė valdžia*, o antroji — *turtas*. — Valstybinė valdžia yra ir paprasta *substancija*, ir visuotinis *kūrinys*; ji yra *pats* absoliutus *dalykas*, kuris individams išreiškia jų *esmę* ir kuriame jų atskirybė paprasčiausiai yra tik jų *bendrybės* sąmonė; valstybinė valdžia lygiai taip pat yra kūrinys ir paprastas *rezultatas*, iš kurio dingsta ta aplinkybė, kad šis kūrinys kyla iš jų veikos; tas kūrinys lieka visos jų veikos absoliučiu pagrindu ir jos tvarumo garantu. — Šita *paprasta* efemeriška (ätherische) jų gyvenimo substancija dėl tokios apibrėžties — jos nekintančios lygybės sau pačiai — yra *būtis*, o sykiu tik *būtis kitam*. Vadinasi, savyje ji betarpiškai yra tai, kas yra jos pačios priešybė — *turtas*. Nors turtas yra tai, kas pasyvu arba niekinga, kartu jis yra visuo-

tinė dvasinė esmė; viena vertus, tai nuolat *tampantis visų veikos* ir *darbo rezultatas*, bet, kita vertus, jis yra tai, ką vėl ištirpdo visų *vartojimas.* Tiesa, vartodama individualybė tampa *sau* arba *paviene* individualybe, bet šis vartojimas pats yra bendrosios veikos rezultatas; savo ruožtu turtas irgi paskatina visuotinį darbą ir visiems būdingą vartojimą. Tai, kas *tikroviška,* turi tiesiog betarpiškos visuotinės esaties reikšmę. Žinoma, tariama, kad šiame momente kiekvienas *pavienis asmuo* elgiasi *savanaudiškai,* nes tai yra momentas, kuriame tas asmuo suvokia, kad jis esti sau, ir todėl šio momento jis nelaiko dvasiniu dalyku; tačiau net pažvelgus paviršutiniškai pasirodo, kad vartodamas kiekvienas suteikia galimybę vartoti visiems; dirbdamas jis dirba tiek visiems, tiek ir sau, ir visi dirba jam. Todėl jo būtis-*sau* savyje yra *bendrybiška,* ir savanaudiškumas yra tai, kas tik menama, kas neįstengia paversti tikrove to, ką jis mano, t.y. padaryti kažką tokio, kas nepasitarnautų visų labui.

Vadinasi, šiose abiejose dvasinėse galybėse savimonė atpažįsta savąją substanciją, turinį ir tikslą; ji stebi jose savo dvejopą esmę; vienoje — savąją *būtį-savyje,* kitoje — savąją *būtį-sau.* — Tačiau kartu savimonė kaip dvasia yra jų nuolatinio egzistavimo ir individualybės bei visuotinybės atsiskyrimo arba tikrovės ir savasties vienis. Viešpatavimas ir turtas kaip tik todėl duoti individui kaip objektai, t.y. kaip tai, nuo ko jis jaučiasi laisvas ir mano, kad gali rinktis vieną iš jų ar net atsisakyti ir vieno, ir kito. Kaip tokia laisva ir *gryna* sąmonė jis yra priešprieša esmei kaip tokiai, kuri esti *tik jam.* Tokiu atveju jis turi esmę kaip *esmę* savyje. — Šioje grynoje sąmonėje substancijos momentai jai yra ne valstybinė valdžia ir turtas, o mintis apie *gėrį* ir *blogį.* — Tačiau savimonė dar yra grynos individo sąmonės santykis su jo tikroviškąja sąmone, mąstomybės santykis su objektine esme; savimonė iš esmės yra *sprendimas.* — Tiesa, abiems tikroviš-

kos esmės pusėms jau iš jų betarpiškų apibrėžčių buvo aišku, kuri pusė yra gėris, o kuri — blogis: gėris yra valstybinė valdžia, o blogis yra turtas. Tačiau šis pirmas sprendimas negali būti traktuojamas kaip dvasinis sprendimas; juk viena pusė buvo juo apibrėžta tik kaip estinti-*savyje* arba pozityvi, o kita — tik kaip estinti-*sau* ir negatyvi. Tačiau kaip dvasinės esmės (kadangi kiekviena iš jų yra abiejų momentų abipusis įsismelkimas vieno į kitą) jos, vadinasi, nevisiškai apimamos minėtų apibrėžtumų; ir savimonė, kuri santykiauja su jomis, yra *savyje* ir *sau;* todėl ji su kiekviena iš jų santykiaus dvejopai, ir dėl to atsivers jų prigimtis, kurios esmė ta, kad jos yra su savimi susvetimėję apibrėžtumai.

Taigi savimonei *geras savyje* yra tik tas objektas, kuriame ji randa pati save, o blogas — tas objektas, kuriame ji randa savo priešybę; *gėris* yra objektinės realybės lygybė su ja; o *blogis* yra jųdviejų *nelygybė.* Tuo pat metu tai, kas *savimonei* gera ir bloga, yra gera ir bloga *savyje,* nes savimonė yra kaip tik tai, kame šie abu momentai, būtis-*savyje* ir būtis-*jai,* yra visiškai tas pat; savimonė yra tikroviška objektinių esmių dvasia, ir sprendimas yra per tas esmes pasireiškiantis jos galybės įrodymas, kuris *daro* jas tuo, kas jos yra *savyje.* Jų kriterijus ir jų tiesa yra ne tai, kokios jos yra betarpiškai pačios savyje kaip tai, kas *lygu* arba *nelygu,* t.y. kaip būtis-savyje arba-sau; ne, jų kriterijus ir tiesa yra tai, kas jos yra dvasios atžvilgiu; jų lygybė arba nelygybė dvasiai. Dvasios *santykis* su tomis esmėmis, kurios pirmiausia nustatytos kaip objektai ir tampa būtimi-*savyje dvasios dėka,* kartu tampa jų *refleksija į pačias save,* ir dėl to jos įgyja tikrovišką dvasinę būtį, ir pasirodo tai, kas yra *jų dvasia.* Tačiau kaip jų pirmoji *betarpiška* apibrėžtis skiriasi nuo dvasios santykio su jomis, taip ir trečioji apibrėžtis, jų pačių dvasia, skirsis nuo antrosios apibrėžties. — Jų *antrasis* „savyje", kuris pasirodo dvasios santykio su jomis dėka, pirmiausia jau turi duoti kitokį

rezultatą, o ne *betarpišką* „savyje"; juk šitas dvasios *tarpininkavimas* veikiau išjudina *betarpišką* apibrėžtumą ir paverčia jį kažkuo kitu.

Šitaip *savyje*-ir-*sau*-estinti sąmonė *valstybinėje valdžioje*, žinoma, suranda savo *paprastą esmę* ir *pastovų egzistavimą* apskritai, tačiau neranda čia savo *individualybės* kaip tokios; žinoma, ji suranda savąją būtį-savyje, bet ne savąją būtį-*sau;* ji suvokia, kad veika kaip pavienė veika joje paneigta ir priversta paklusti. Šios galybės akivaizdoje individas reflektuoja pats į save; toji galybė prieš jį iškyla kaip engianti esmė ir kaip *blogis;* juk, užuot buvusi lygi individualybei, ji paprasčiausiai yra jai nelygi. — Priešingai, *turtas* yra *gėris;* jis nukreiptas į visuotinį vartojimą, jis aukojasi ir visiems teikia jų savasties sąmonę. Jis jau *savyje* yra visuotinė gerovė; jeigu jis neatlieka kokios nors geradarystės ir neatsiliepia kiekvienai reikmei, tai yra atsitiktinumas, nepakenkiantis jo bendrajai būtinai esmei, pasireiškiančiai tuo, kad jis duodasi paskirstomas visiems individams ir yra tūkstantrankis davėjas.

Šitie abu sprendiniai mintims apie gėrį ir blogį suteikia turinį, priešingą tam, kuriuo jie pasirodė mums. — Bet savimonė kol kas suėjo į netobulą santykį su savo objektais, būtent — tik pagal *būties-sau* kriterijų. Tačiau sąmonė taip pat yra ir *savyje*-estinti esmė ir šią pusę irgi privalo paversti kriterijumi; tik šitaip dvasinis sprendinys tampa išbaigtas. Šiuo požiūriu jo *esmę* jam išreiškia *valstybinė valdžia;* viena vertus, ji yra rymantis įstatymas, o kita vertus, valdymas ir įsakymas, sutvarkantis bendrosios veikos pavienius judėjimus; įstatymas yra pati paprasta substancija, valdymas yra substancijos veika, gaivinanti ir palaikanti ją pačią ir visus. Taigi individas supranta, kad čia išreikštas, organizuotas ir išjudintas jo pagrindas ir esmė. — Priešingai, mėgaudamasis turtu, jis nepatiria savosios visuotinės esmės, o pasiekia tik *praeinamybės* sąmonę ir mėgavimąsi pačiu savimi kaip

sau-estinčia *atskirybe,* taip pat ir *nelygybe* savajai esmei. — Vadinasi, gėrio ir blogio sąvokos čia įgyja turinį, priešingą ankstesniam.

Kiekvienas iš šių dviejų sprendimo būdų pastebi tam tikrą *lygybę* ir tam tikrą *nelygybę;* pirmoji sprendžianti sąmonė pamato, kad valstybinė valdžia jai *nelygi,* o mėgavimasis turtu — jai *lygus;* antroji sąmonė, priešingai, pamato, kad valstybinė valdžia jai *lygi,* o mėgavimasis turtu — jai *nelygus.* Esama dvejopo *lygybės pastebėjimo* (Gleichfinden) ir dvejopo *nelygybės pastebėjimo* (Ungleichfinden), priešingo santykio su abiem realiais esmiškumais. — Mes turime apsvarstyti patį šį skirtingą sprendimą, kuriam mes pritaikysime nustatytą kriterijų. Pagal jį *lygybę įžvelgiantis* sąmonės santykis yra *gėris,* nelygybę įžvelgiantis sąmonės santykis yra *blogis;* ir abu šie santykio modusai dabar patys turi būti nustatyti kaip *skirtingi sąmonės pavidalai.* Sąmonė, dėl to, kad ji elgiasi skirtingai, pati palenkiama skirtumo tarp gėrio ir blogio apibrėžčiai, nepriklausomai nuo to, ar jos principas yra *būtis-sau,* ar gryna *būtis-savyje,* nes abu principai yra vienodai esmingi momentai; dvejopas sprendimas, kuris buvo apžvelgtas, principus pateikė atskirtus ir todėl apima tik *abstrakčius sprendimo* modusus. Tikroviška sąmonė apima abu principus, ir skirtumas palyti tik jos *esmę,* t.y. jos pačios *santykį* su tuo, kas realu.

Šio santykio modusai priešingi: vienas yra santykis su valstybine valdžia ir turtu kaip su tam tikra *lygia [esatimi],* kitas — kaip su *nelygia [esatimi].* — Lygybę įžvelgiančio santykio sąmonė yra *kilniadvasiška.* Viešojoje valdžioje ji įžvelgia tai, kas *lygu* jai ta prasme, kad joje toji sąmonė turi savo *paprastą esmę* ir tos esmės veikseną, ir tarnauja jai su tikru paklusnumu, taip pat ir su vidine pagarba. Lygiai taip pat ir turte ji mato tai, kas lygu jai ta prasme, kad turtas jai suteikia kitos jos esmingos pusės, *būties-sau,* sąmonę; todėl

turtą ji traktuoja irgi kaip *esmę* savo pačios atžvilgiu, o tą, iš kurio ji gauna malonumą, ji pripažįsta esant geradarį ir jaučia pareigą būti jam dėkinga.

Priešingai, kito santykio sąmonė yra *niekšiška;* ji laikosi *nelygybės* abiems esmiškumams, vadinasi, viešpataujančią valdžią (Herrschergewalt) traktuoja kaip *būties-sau* pančius ir priespaudą, ir todėl nekenčia valdovo, paklūsta tik apgaulingai ir visada pasirengusi maištui; turtą, kuris jai leidžia mėgautis savąja būtimi-sau, ji lygiai taip pat traktuoja kaip nelygybę, būtent nelygybę pastoviai *esmei;* kadangi per turtą ji pasiekia tik atskirybės ir laikino mėgavimosi sąmonę, ji myli turtą, tačiau jį niekina, ir, išnykus malonumui, išnykstančiam savyje, ir savo santykį su turtuoliu ji laiko išnykusiu.

Šie santykiai išreiškia tik *sprendimą,* apibrėžtį to, kas abi esmės esti sąmonei kaip *objektai,* bet dar neišreiškia to, kas jos yra *savyje* ir *sau.* Refleksija, pateikta sprendime, yra, viena vertus, tiek vienos, tiek kitos apibrėžties nustatymas tik *mums,* todėl vienoda abiejų apibrėžčių įveika, bet dar ne jų refleksija pačiai sąmonei; kita vertus, jos *yra esmė* dar tik betarpiškai, bet dar *netapo* esme, ir savaime dar nėra savimonė; tai, kam jos esti, dar nėra jų atgaivinimas; jos yra predikatai, kurie patys dar nėra subjektas. Dėl šio atskyrimo dvasinių sprendimų visuma taip pat dar išsiskaido į dvi sąmones, kiekviena iš kurių palenkta vienpusiškai apibrėžčiai. — Kaip abiejų susvetimėjimo pusių — vienos, grynosios sąmonės būties-*savyje,* t.y. apibrėžtų *minčių* apie gėrį ir blogį, ir kitos, jų *esaties* valstybinės valdžios ir turto pavidalu, — *abejingumas* pirmiausia pakilo iki jųdviejų santykio, iki sprendimo, taip šitas išoriškas santykis turi pakilti iki vidinio vienio ir pasireikšti kaip mąstymo santykis su tikrove; be to, turi pasirodyti abiejų sprendimo formų dvasia. Tai atsitinka, kai *sprendimas* virsta *išprotavimu,* tarpininkaujančiu judėjimu, kuriame pasirodo abiejų sprendimo pusių būtinybė ir vidurinysis terminas.

Taigi kilniadvasiška sąmonė spręsdama sueina į tokį santykį su valstybine valdžia, kad ji, dar nebūdama tam tikra savastis, jau yra visuotinė substancija, tačiau tokia substancija, kurią ji suvokia kaip savąją *esmę*, kaip tikslą ir kaip absoliutų turinį. Su valdžia santykiaudama pozityviai, ši sąmonė santykiauja negatyviai su savo pačios tikslais, savo ypatingu turiniu bei esatimi ir leidžia jiems išnykti. Ji yra *tarnystės* heroizmas — *dorybė*, pavienę būtį aukojanti visuotinybei ir šitaip visuotinybę iškelianti į esatį; ji yra *asmuo*, išsižadantis turėjimo ir mėgavimosi savimi, veikiantis ir estintis tikroviškai egzistuojančios valdžios labui.

Per šį judėjimą visuotinybė susijungia su esatimi apskritai; o estinti sąmonė šituo atotrūkiu save padaro esmingumu. Tai, su kuo sąmonė susvetimėja tarnaudama, yra jos į esatį panirusi sąmonė; bet su savimi susvetimėjusi būtis yra būtis-*savyje;* taigi šios saviugdos dėka ji pradeda gerbti save ir sulaukia kitų pagarbos. — Bet valstybinė valdžia, kuri iš pradžių buvo tik *mąstoma* bendrybė, būtis-*savyje,* kaip tik dėl šio judėjimo tampa *estinčia* visuotinybe, tikroviška galybe. Ji yra tokia tik esant tikram paklusnumui, kurio ji pasiekia savimonės *sprendimu,* kad ji yra *esmė,* o kartu ir laisvu savimonės pasiaukojimu. Ši veika, esmę sujungianti su savastimi, sukuria dvejopą tikrovę — save kaip tai, kas pasižymi *tikra* tikrove, ir valstybinę valdžią kaip *tiesą,* kuri *pripažįstama.*

Tačiau, šitaip susvetimėdama, valstybinė valdžia dar nėra savimonė, save suvokianti kaip valdžią; tik jos įstatymas, arba jos „savyje", galioja; ji dar neturi *ypatingos valios;* juk tarnaujanti savimonė dar neatsisakė savo grynosios savasties ir įkvėpė valstybinę valdžią ne tuo, o tik savo būtimi; savimonė paaukojo jai tik savo *esatį,* o ne savo būtį-*savyje.* — Ši savimonė traktuotina kaip tokia savimonė, kuri atitinka *esmę;* ji pripažinta dėl savo *būties-savyje.* Kiti mato joje savo veiklią *esmę,* bet ne savo būtį-sau; jie mato joje realizuotą

savo mąstymą arba gryną sąmonę, bet ne savo individualybę. Todėl ji turi vertę jų *mintyse* ir mėgaujasi pagarba. Ji yra *išdidus* vasalas, veikiantis valstybinės valdžios labui, kiek ji yra ne sava, o *esmingoji* valia; vasalas, kuris vertina save tik dėl šios pagarbos, tik dėl *esmingo* vaizdinio, kurį apie jį susidaro bendroji nuomonė, o ne dėl *dėkingo* vaizdinio, kurį apie jį susidaro individualybė — juk jai jis nepadėjo pasiekti jos *būties-sau*. *Jo kalba*, jeigu ji būtų nukreipta į pačią valstybinės valdžios valią, kuri dar neatsirado, būtų *patarimas*, duodamas bendrojo gėrio labui.

Todėl valstybinė valdžia patarimo atžvilgiu dar yra bevalė ir blaškosi tarp įvairių nuomonių apie bendrąjį gėrį. Ji dar nėra *vyriausybė*, o kartu dar nėra iš tiesų reali valstybinė valdžia. — *Būtis-sau, valia*, kuri kaip valia dar nepaaukota, yra vidinė mirusi luomų dvasia, kuri, priešingai savo šnekoms apie *bendrąjį gėrį*, sau pasilaiko *ypatingąjį gėrį* ir šituos plepalus apie bendrąjį gėrį yra linkusi paversti praktinės veiklos surogatu. Tiesa, tarnavimo nulemtas esaties paaukojimas yra beatodairiškas, jeigu jis nepaiso net mirties; tačiau nuolatinė pačios mirties, kurios išvengiama, grėsmė išsaugoja tam tikrą apibrėžtą esatį, o sykiu ir tam tikrą *ypatingą „sau"*, kuris patarimą, nukreiptą į bendrąjį gėrį, padaro dviprasmišką ir įtartiną ir faktiškai išsaugoja savo nuomonę ir ypatingą valią valstybinės valdžios atžvilgiu. Todėl sąmonės santykis su ja dar nelygus ir ji palenkta niekšingos sąmonės apibrėžčiai, kurios esmė — visada būti pasirengusia maištui.

Šis prieštaravimas, kurį ji turi įveikti, šioje *būties-sau* nelygybės valstybinės valdžios bendrybei formoje tuo pat metu išsaugoja formą, pasireiškiančią tuo, kad minėtas esaties atotrūkis, realizuotas iki galo, būtent mirtyje, pats yra esinys, nesugrįžtantis į sąmonę ir reiškiantis tik tiek, kad ši sąmonė jo nepergyvena ir nesti *savyje* ir *sau*, o tik pereina į

nesutaikytą priešybę. Todėl tikras *būties-sau* paaukojimas yra tik toks, kai būtis-sau atsiduoda taip pat neatšaukiamai, kaip ir mirtyje, tačiau šitaip išsižadėdama savęs tokiu pat mastu išlieka; šitaip ji tampa tikroviška kaip tai, kas ji yra savyje, kaip pačios savęs ir savęs kaip priešybės tapatus vienis. Dėl to, kad savęs išsižadėjusi vidinė dvasia, savastis kaip tokia, pasirodo ir susvetimėja su savimi, valstybinė valdžia pakyla iki savosios savasties; be šio susvetimėjimo ir garbingi, kilnios sąmonės poelgiai, ir jos išmintingi patarimai išsaugotų dviprasmybę, kurioje dar išliktų minėta ypatingo ketinimo ir savivalės užkulisinė mintis, kurios buvo atsisakyta.

Tačiau šis susvetimėjimas vyksta tik *kalboje,* kuri čia pasirodo savo autentiška prasme. — Dorovės pasaulyje pasireikšdamas kaip *įstatymas* ir *įsakymas,* tikrovės pasaulyje — tik kaip *patarimas,* kaip turinį susvetimėjimas apima *esmę* ir yra jos forma; bet čia pats turinys yra jo forma, kuri yra susvetimėjimas, ir jis pasirodo kaip *kalba;* būtent kalbėjimo kaip tokio jėga įgyvendina tai, kas turi būti įgyvendinta. Juk kalba yra grynosios savasties kaip savasties *esatis; sau-estinti* savimonės atskirybė kaip tokia kalboje pradeda egzistuoti ta prasme, kad ji esti *kitiems.* *„Aš"* kaip grynasis *„Aš"* kitokiu būdu neatsiveria; pasireikšdamas kitaip jis yra nugrimzdęs į tikrovę ir turi pavidalą, iš kurio gali pasitraukti; iš savo poelgių, kaip ir iš savo fizionominės išraiškos, jis reflektuotas į save ir atsikrato tokios netobulos negyvos esaties, kurioje visada esama ir kažko per daug, ir kažko per mažai. O kalba apima gryną *„Aš";* tik ji išsako *„Aš"*, jį patį. Šita jo *esatis* kaip *esatis* yra tam tikras objektiškumas, savyje turintis tikrąją jo prigimtį. *„Aš"* yra *šitas „Aš"*, bet lygiai taip pat ir *bendrybė;* jo pasireiškimas lygiai taip pat betarpiškai yra *šito „Aš"* atotrūkis ir išnykimas, ir dėl to tas pasireiškimas yra jo tvarus buvimas savojoje bendrybėje. *„Aš"*, kuris išsisako, yra *girdimas;* per tam tikrą užkrečiantį sąlytį jis betar-

piškai perėjo į vienį su tuo, kuris esti čia, ir dabar jau yra bendroji savimonė. — Tuo, kad jis *išgirstas*, jo *esatis* pati betarpiškai *nutilo;* ši jo kitabūtis sugrąžinta į save; ir kaip tik tai yra jo esatis kaip save suvokiantis *dabar*, kaip kad jis esti čia, kad nebūtų čia, ir dėl šio išnykimo būtų čia. Vadinasi, šis išnykimas pats betarpiškai yra jo išlikimas; jis yra jo paties savižina ir jo žinojimas apie save kaip apie tokį save, kuris perėjo į kitą savastį, buvo išgirstas ir yra bendrybė.

Čia dvasia įgyja šią tikrovę, nes kraštutinumai, kurių vienis yra dvasia, lygiai taip pat betarpiškai turi apibrėžtį, kurios esmė — sau būti savosiomis tikrovėmis. Jų vienis yra išskaidytas į trapias puses, kiekviena iš kurių kitai [pusei] yra tikroviškas, iš jos išskirtas objektas. Todėl vienis pasirodo kaip tam tikras *vidurkis*, kuris išskiriamas iš pasišalinusios tų pusių tikrovės ir nuo jos atskirtas; todėl jis pats įgauna tam tikrą tikrovišką, nuo jo pusių skirtingą objektiškumą, ir esti *joms*, t.y. jis yra akivaizdus esinys. *Dvasinė substancija* kaip tokia pradeda egzistuoti tik tada, kai jos pusėmis tampa tokios savimonės, kurios šitą grynąją savastį suvokia kaip *betarpiškai galiojančią* tikrovę; lygiai taip pat betarpiškai jos žino, kad jos tampa tokios tik susvetiminančio *tarpininkavimo* dėka. Grynosios savasties dėka momentai tampa save suvokiančia kategorija, o kartu išgryninami tiek, kad yra dvasios momentai; tarpininkavimo dėka dvasia pakyla į esatį kaip dvasiškumas. — Taigi dvasia yra vidurkis, suponuojantis minėtus kraštutinumus ir sukuriamas jų esaties; bet lygiai taip pat dvasia yra tarp jų prasiveržianti dvasinė visuma, kuri susidvejina į juos ir savo principe sukuria kiekvieną iš jų tik susiliesdama su visuma. — Tai, kad abu kraštutinumai jau *savyje* įveikti ir išskaidyti, sukuria jų vienį, ir šis vienis yra judėjimas, sujungiantis abu kraštutinumus, perkeičiantis jų apibrėžtis ir juos susiejantis, bet susiejantis būtent *kiekviename kraštutinume*. Taigi šis tarpininkavimas kiek-

vieno iš tų dviejų kraštutinumų sąvoką perkelia į savo tikrovę, arba: tai, kas kiekvienas iš jų yra „*savyje*", jis paverčia savo dvasia.

Abu kraštutinumai, valstybinė valdžia ir kilniadvasiška sąmonė, dvasios išskaidomi; valstybinė valdžia išskaidoma į abstrakčią bendrybę, kuriai paklūstama, ir į sau-estinčią valią, kuri visgi tai bendrybei pati dar nebūdinga; kilniadvasiška sąmonė išskaidoma į įveiktos esaties paklusnumą arba į savigarbos ir garbės *būtį-savyje* ir į dar neįveiktą grynąją būtį-sau, į užkulisiuose liekančią valią. Abu momentai, iki kurių išgrynintos abi pusės ir kurie todėl yra kalbos momentai, yra toji *abstrakti bendrybė*, kuri vadinama bendruoju gėriu, ir ta *grynoji savastis*, kuri atsisakė tarnauti savajai į daugeriopą esatį nugrimzdusiai sąmonei. Abu momentai sąvokoje yra tas pat, nes grynoji savastis yra būtent abstrakti bendrybė, ir todėl jų vienis nustatytas kaip jų vidurkis. Tačiau savastis tikroviška tik sąmonės kraštutinume, o *būtis-savyje* tikroviška tik valstybinės valdžios kraštutinume; sąmonei trūksta to, kad valstybinė valdžia pereitų į ją ne tik kaip *garbė*, bet ir iš tikrųjų; valstybinei valdžiai stinga to, kad jai būtų paklūstama ne tik kaip vadinamajam *bendrajam gėriui*, bet ir kaip valiai, t.y. to, kad ji būtų ryžtinga savastimi. Sąvokos, kurioje dar esti valstybinė valdžia ir iki kurios pakilo sąmonė, vienis tampa tikrovišku tame *tarpininkaujančiame judėjime*, kurio paprasta esatis, kaip *vidurkis*, yra kalba. — Tačiau šis vienis kaip savo pusių dar neapima dviejų *savasčių*, kaip akivaizdžiai estinčių savasčių; juk valstybinė valdžia tik įdvasinama, kad taptų savastimi; todėl toji kalba dar nėra dvasia, tokia, kokią ji save pažįsta ir iki galo išreiškia.

Kilniadvasiška sąmonė, būdama savasties kraštutinumas, pasireiškia kaip tokia esatis, iš kurios kyla *kalba*, kurios dėka santykio pusės formuojasi į gyvastingas visumas. — Neby-

laus tarnavimo heroizmas virsta *pataikavimo heroizmu.* Ši šnekanti tarnavimo refleksija sudaro dvasinį save išskaidantį vidurkį ir ne tik reflektuoja į save savo pačios kraštutinumą, bet ir visuotinės valdžios kraštutinumą kartu reflektuoja atgal į jį patį, ir šią valdžią, kuri iš pradžių yra *savyje,* paverčia savimonės *būtimi-sau* ir atskirybe. Šitaip atsiranda šios galybės dvasia, kurios esmė — būti *neribotu monarchu;* — *neribotu,* nes pataikavimo kalba galybę pakelia iki jos išgrynintos *visuotinybės;* šis momentas kaip kalbos, t.y. iki dvasios pakilusios esaties, darinys, yra tam tikra išgryninta lygybė sau pačiai; — *monarchu,* nes pataikavimo kalba ir atskirybę pakelia iki jos apogėjaus; tai, nuo ko atitrūksta kilniadvasiška sąmonė, šiuo paprasto dvasinio vienio požiūriu yra grynas *jos mąstymo „savyje",* pats jos *„Aš".* Atskirybė, kuri kitu atveju yra tik tai, kas *manoma,* kalbos dėka dar apibrėžčiau pakeliama iki jos esaties grynumo tuo būdu, kad kalba monarchui duoda tikrinį *vardą;* juk tik *vardas* yra tai, kas pavienio asmens skirtumą nuo visų kitų paverčia ne *mąstomu,* bet realiu, visų pripažįstamu; vardu pasiekiama, kad pavienis asmuo *laikomas* visiškai pavieniu asmeniu jau ne tik savo sąmonėje, bet visų sąmonėje. Vadinasi, vardu monarchas radikaliai nuo visų atskiriamas, tampa išskirtas ir vienišas; per vardą jis tampa atomas, negalintis perduoti nieko iš savo esmės ir neturintis sau lygaus [asmens]. — Taigi šis vardas yra refleksija į save arba *tikrovė,* kuri *pati savyje* turi visuotinę valdžią; vardo dėka ši valdžia yra *monarchas.* Jis, *šitas pavienis asmuo,* priešingai, suvokia *save, šitą pavienį asmenį,* kaip visuotinę valdžią dėl to, kad kilmingieji apsupa sostą ne tik kaip valstybei pasirengę tarnauti žmonės, bet ir kaip *puošmena;* ir dėl to, kad tam, kuris sėdi soste, jie visada *sako,* kas jis *yra.*

Taigi jų pagyrų kalba yra tokia dvasia, kuri *pačioje valstybinėje valdžioje* sujungia abu kraštutinumus; kalba reflektuoja į save abstrakčią valdžią ir suteikia jai kito kraštutinumo mo-

mentą, valingą ir ryžtingą *būtį-sau*, o kartu — savimonę turinčią egzistenciją; arba: šitaip toji *pavienė, tikroviška* savimonė pasiekia tokį tašką, kur ji *tikrai* žino, kad ji yra valdžia. Toji valdžia yra tas savasties taškas, į kurį *vidinio tikrumo* atotrūkio dėka susilieja daugelis taškų. — Tačiau kadangi šita savoji valstybinės valdžios dvasia pasireiškia tuo, kad jos tikrove ir penu tampa kilniadvasiškos sąmonės paaukota veikla ir mąstymas, ji yra *su savimi susvetimėjęs savarankiškumas;* kilniadvasiška sąmonė, *būties-sau* kraštutinumas, *tikroviškos bendrybės* kraštutinumą atgauna už mąstymo bendrybę, nuo kurios jis atitrūko; valstybinė valdžia *pereina* į kilniadvasišką sąmonę. Tik šioje sąmonėje valstybinė valdžia pereina į autentišką veiklą; šios sąmonės *būtyje-sau* ji nustoja būti *inertiška esme,* t.y. tokia, kokia ji pasireiškė kaip abstrakčios būties-savyje kraštutinumas. — Traktuojama kaip *„savyje", reflektuota į save valstybinė valdžia,* arba tai, kad ji tapo dvasia, reiškia ne ką kita, kaip tai, kad ji tapo *savimonės* momentu, t.y. esti tik kaip *įveikta*. Kartu dabar ji yra tokia esmė, kurios dvasia pasirodo kaip tai, kas paaukojama ir paliekama likimo valiai, t.y. ji egzistuoja kaip *turtas.* Turto, kuriuo ji visada virsta pagal savo sąvoką, atžvilgiu, ji, tiesa, tuo pat metu lieka tam tikra tikrovė, tačiau tokia tikrovė, kurios sąvoka yra būtent judėjimas, pasireiškiantis tuo, kad tarnystės ir garbstymų, dėl kurių ji atsiranda, dėka ji pereina į savo priešybę — į atotrūkį nuo valdžios. Vadinasi, jai būdinga *savastis,* kuri yra jos valia, kilniadvasiškos sąmonės nusišalinimo į nuo savęs atitrūkstančią visuotinybę dėka *sau* virsta visiška atskirybe ir atsitiktinumu, kuris pavaldus kiekvienai galingesne valiai; kas šiai savasčiai lieka iš *bendrojo* pripažinto ir neatšaukiamo savarankiškumo, yra tik tuščias vardas.

Vadinasi, jeigu kilniadvasiška sąmonė būtų apibrėžta kaip tokia, kuri *vienodai* santykiauja su visuotine valdžia, tai jos tiesa, priešingai, pasireikštų tuo, kad tarnaudama ji išsaugotų savąją būtį-sau, o autentiškai išsižadėdama savosios as-

menybės būtų tikroviška visuotinės substancijos įveika ir sudraskymas. Jos dvasia yra visiškos nelygybės santykis, pasireiškiantis tuo, kad, viena vertus, savo garbėje ji išsaugoja savo valią, o kita vertus, atsisakydama valios ji iš dalies susvetimėja su savo vidumi ir tampa didžiausia nelygybe sau pačiai, o iš dalies šitaip palenkia sau visuotinę substanciją ir padaro ją visiškai nelygią sau pačiai. — Tampa aišku, kad kartu išnyko jos apibrėžtumas, kurį ji turėjo *sprendinyje* to, kas buvo pavadinta niekšiška sąmone, atžvilgiu, o dėl to išnyko ir pastaroji. Niekšiškoji sąmonė pasiekė savo tikslą: bendrąją valdžią ji palenkė būčiai-sau.

Šitaip praturtėjusi bendrosios valdžios dėka, savimonė egzistuoja kaip *visuotinė geradarystė;* arba: ji yra turtas, kuris savo ruožtu pats yra sąmonės objektas. Juk turtas sąmonei, tiesa, yra pavaldi bendrybė, tačiau tokia bendrybė, kuri dėl šios pirmosios įveikos dar neabsoliučiai sugrįžo į savastį. — Savasties objektas dar yra ne *ji pati kaip savastis,* o *įveikta bendroji esmė.* Kadangi šis objektas tik ką atsirado, tai jau nustatytas *betarpiškas* sąmonės santykis su juo; vadinasi, sąmonė dar neatskleidė savo nelygybės tam objektui; kaip tik kilniadvasiška sąmonė visuotinybėje, kuri tapo neesminga, randa savąją būtį-sau, todėl pripažįsta šį objektą ir jaučia dėkingumą geradariui.

Turtas jau pats savyje turi būties-sau momentą. Jis nėra savasties stokojanti valstybinės valdžios bendrybė arba naivi neorganinė dvasios prigimtis; ne, jis yra tokia prigimtis, kokia ji yra valios dėka, laikydamasi savęs ir priešindamasi tai valiai, kuri nori ją įveikti, kad galėtų ja mėgautis. Tačiau kadangi turtas turi tik esmės formą, tai ši vienpusiška būtis-sau, kuri nėra *„savyje"*, bet, priešingai, yra įveiktas „savyje", mėgaudamasi yra beesmis individo sugrįžimas į patį save. Vadinasi, pats turtas reikalingas atgaivinimo; ir jo refleksijos judėjimas pasireiškia tuo, kad jis, būdamas tik sau, virs-

ta *būtimi-savyje*-ir-*sau*, kad jis, būdamas įveikta esmė, virsta esme; šitaip savąją dvasią jis atgauna pats savyje. — Kadangi anksčiau buvo nagrinėjama šio judėjimo forma, tai dabar pakanka apibrėžti jo turinį.

Vadinasi, kilniadvasiška sąmonė čia siejasi ne su objektu kaip esme apskritai; ne, ji yra pati *būtis-sau*, kuri jai yra kažkas svetima; savąją savastį kaip tokią ši sąmonė *aptinka* susvetimėjusią, kaip tam tikrą objektinę sustingusią tikrovę, kurią ji turi gauti iš kitos sustingusios būties-sau. Jos objektas yra būtis-sau, vadinasi, *jai pačiai priklausanti* [būtis]; tačiau dėl to, kad ji yra objektas, kartu ji betarpiškai yra tam tikra svetima tikrovė, kuri yra savoji būtis-sau, savoji valia, t.y. savo savastį ji mato pavergtą tam tikros svetimos valios, nuo kurios priklauso, ar ji panorės jai tą savastį atiduoti.

Savimonė gali abstrahuotis nuo bet kokios atsiskyrusios pusės ir todėl tam tikro įsipareigojimo tai pusei pavidalu išsaugoja savo pripažintumą bei *galioseną-savyje* kaip sau esinti esmė. Tačiau čia, iš savo grynos neatšaukiamos *tikrovės* arba iš savojo *„Aš"* pusės, ji mato save už savęs, mato savo priklausomybę „kitam"; ji mato, kad jos *asmenybė* kaip tokia priklauso nuo atsitiktinės kažkieno kito asmenybės, nuo akimirkos atsitiktinumo, nuo savivalės ar net nuo nereikšmingiausios aplinkybės. — Tai, kas pavaldu objektinei esmei, teisinėje būklėje pasirodo kaip *atsitiktinis turinys*, nuo kurio galima abstrahuotis, ir toji objektinės esmės valdžia neapima *savasties kaip tokios;* priešingai, toji savastis pripažinta. Tačiau dabar savimonė mato, kad jos kaip tokios tikrumas yra tai, kas beesmiškiausia, kad grynoji asmenybė yra absoliutus beasmeniškumas. Todėl jos dėkojanti dvasia yra tiek šitos giliausios atstumties, tiek ir giliausio pasipiktinimo jausmas. Kadangi pats grynasis *„Aš"* save mato už savęs ir regi save sudraskytą, tai po šituos draiskalus kartu išsibarstė ir pražuvo visa, kas tolydu ir visuotina, kas vadinama įstaty-

mu, gėriu ir teise; visa, kas lygu, ištirpo, nes atsivėrė gryniausia *nelygybė*, absoliutaus esmingumo absoliutus neesmingumas, būties-sau būtis-už-savęs.

Taigi, jeigu ši sąmonė iš to turtingumo ir atgauna būtiessau objektiškumą ir jį įveikia, tai vis dėlto ji ne tik neišbaigta pagal savąją sąvoką, kaip ir ankstesnioji refleksija, bet ir nepatenkinta savimi; kadangi savastis gauna save kaip kažką objektiška, tai refleksija nustatė betarpišką prieštaravimą pačiame grynajame *„Aš"*. Tačiau tuo pat metu toji sąmonė kaip savastis betarpiškai esti virš šio prieštaravimo, yra absoliutus elastiškumas, kuris savo ruožtu vėl įveikia šitą įveiktą savasties būtį, atstumia šitą atstumtį, kurioje jai jos būtissau pasirodo kaip kažkas svetima ir, piktindamasi, kad gauna pati save, šitaip *gaudama* pati save *esti sau*.

Vadinasi, kadangi šios sąmonės santykis susijęs su šiais absoliučiais draiskalais, jos dvasioje pranyksta perskyra, pasireiškianti tuo, kad sąmonė apibrėžta kaip kilniadvasiška *niekšiškos* sąmonės atžvilgiu, ir abi jos yra ta pati sąmonė. — Toliau. Geradariško turtingumo dvasią galima atskirti nuo sąmonės, priimančios geradarystę, dvasios ir šią dvasią reikia apžvelgti skyrium. — Ji buvo beesmė būtis-sau, likimo valiai palikta esmė. Tačiau, kai ką atiduodama, ji tampa būtimi-*savyje;* kadangi ji realizavo savo apibrėžtį, t.y. pasiaukojo, tai ji įveikia atskirybę, pasireiškiančią tuo, kad ji tik mėgaujasi savo labui, ir kaip įveikta atskirybė ši dvasia yra *bendrybė* arba *esmė*. — Tai, ką ji atiduoda, ką duoda kitiems, yra *būtis-sau*. Tačiau ji atsiduoda ne kaip tam tikra savasties stokojanti prigimtis, kaip naiviai pasiaukojanti gyvenimo sąlyga, o kaip savimonę turinti, save sau sauganti esmė: ji nėra neorganinė stichijos galybė, kurią priimanti sąmonė suvokia kaip trumpalaikę savaime; ne, ji yra galia, viešpataujanti savasčiai, kuri suvokia save kaip *nepriklausomą* ir *savavališką* ir kuri kartu žino, kad tai, kuo ji švaistosi, yra kaž-

kieno kito savastis. — Vadinasi, turtas atstumiamas kartu su savo klientu, bet pasipiktinimo vietą užima pasipūtimas. Juk turtas, kaip ir klientas, *būtį-sau* iš vienos pusės supranta kaip tam tikrą atsitiktinį daiktą; tačiau turtas pats yra šitas atsitiktinumas, kurio prievartai nusileidžia asmenybė. Turtingas pasipūtėlis, kuris mano, kad, padedamas puotų, jis įsigijo patį svetimą *„Aš"* ir šitaip laimėjo sau jo giliausios esmės paklusnumą, nepastebi vidinio pasipiktinimo, kurį jaučia „kitas"; jis nemato, kad visi pančiai nublokšti, nemato tų grynųjų draiskanų, kur (kadangi joms būties-sau *lygybė sau pačiai* paprasčiausiai tapo nelygi) sudraskyta visa, kas lygu, bet koks tvarus egzistavimas, ir kur todėl labiausiai sudraskyta geradario nuomonė ir požiūris. Turtas stovi betarpiškai prieš šią giliausią prarają, prieš šią bedugnę gelmę, kur išnyko bet kokia atrama ir substancija; ir šioje gelmėje jis nemato nieko, išskyrus tam tikrą trivialų daiktą, savo kaprizo žaismą, savosios savivalės atsitiktinumą; jo dvasia yra visiškai beesmė nuomonė apie tai, kad jis yra dvasios apleistas paviršius.

Kaip savimonė valstybinės valdžios atžvilgiu turėjo savo kalbą, arba kaip dvasia tarp tų dviejų kraštutinumų pasireiškė kaip tikroviškas vidurkis, taip ji turi kalbą ir turto atžvilgiu, tačiau dar labiau turi savo kalbą savimonės pasipiktinimas. Kalba, turtui suteikianti jo esmingumo sąmonę ir dėl to pavergianti jį sau, kartu yra pataikavimo, tačiau netauraus pataikavimo, kalba; — juk tai, ką ji nusako kaip esmę, ji žino esant atiduotą likimo valiai, *savyje* nestinčią esmę. Tačiau pataikavimo kalba, kaip minėta, yra vis dar vienpusiška dvasia. Juk nors jos momentai yra tarnystės ugdymo iki grynos egzistencijos sukilninta *savastis* ir valdžios *būtis-savyje*, vis dėlto grynosios sąvokos, kurioje paprasta *savastis* ir *„savyje"*, anas grynas *„Aš"* ir ši grynoji esmė arba mąstymas, yra visiškai tas pat, šio abiejų pusių, tarp kurių

esama sąveikos, vienio, nėra šios kalbos sąmonėje; šios sąmonės objektas jai dar yra „*savyje*", priešingas savasčiai; arba: *objektas* jai nėra kartu ir jos sava savastis kaip tokia. — Bet draiskanų kalba yra tobula kalba ir viso šito saviugdos pasaulio tikroji egzistuojanti dvasia. Ši savimonė, kuriai būdingas jos atstumtį atstumiantis pasipiktinimas, betarpiškai yra absoliuti lygybė sau pačiai, nugrimzdusi į absoliučias draiskanas, grynosios savimonės grynasis tarpininkavimas pačia savimi. Ji yra tapataus sprendinio, kuriame ta pati asmenybė yra ir subjektas, ir predikatas, lygybė. Bet šis tapatus sprendinys kartu yra begalinis sprendinys; juk šioji asmenybė yra absoliučiai sudvejinta, o subjektas ir predikatas yra tiesiog *abejingi esiniai*, vienas kito visai neliečiantys, stokojantys būtino vienio tiek, kad kiekvienas yra savosios asmenybės valdžia. *Būties-sau* objektas yra *jos pačios būtis-sau* kaip kažkas tiesiog *Kitas* ir tuo pat metu kaip kažkas taip pat betarpiška kaip *ji pati*, — ji pati kaip kažkas Kitas ne ta prasme, kad tas Kitas apimtų kitokį turinį; ne, turinys yra ta pati savastis absoliučios priešpriešos ir visiškai savos abejingos esaties pavidalu. — Vadinasi, čia duota šio realaus saviugdos pasaulio dvasia, savo tiesoje suvokusi save ir savąją sąvoką.

Ji yra šitas absoliutus ir visuotinis tikrovės ir minties iškrypimas ir susvetimėjimas; *grynoji saviugda*. Šiame pasaulyje patiriama, kad nei *tikrosios* valdžios ir turto *esmės*, nei jų apibrėžtos sąvokos — gėris ir blogis, arba gėrio ir blogio sąmonė, kilniadvasiškumas ir niekšiškumas — neturi tiesos; ne, visi tie momentai veikiau iškrypsta, veikdami vienas kitą, ir kiekvienas [momentas] yra savo paties priešybė. — Bendroji valdžia, kuri yra *substancija*, individualybės principo dėka pasiekusi savojo dvasiškumo, prisiima savąją savastį tik kaip vardą ir, būdama *tikroviška* valdžia, yra veikiau begalė esmė, aukojanti pati save. — Tačiau toji likimo valiai

palikta, savasties neturinti esmė, arba daiktu tapusi savastis, veikiau yra esmės sugrįžimas į pačią save; tai yra *sau-estinti būtis-sau*, dvasios egzistencija. — Mintys apie tas esmes, gėrį ir blogį, šiame judėjime irgi iškrypsta: kas apibrėžta kaip gera, yra bloga; kas apibrėžta kaip bloga, yra gera. Kiekvieno iš tų dviejų momentų sąmonė, traktuojama kaip kilni ir niekšiška sąmonė, savo tiesa irgi veikiau yra kažkas priešinga tam, kuo turėtų būti šios apibrėžtys. Kilniadvasiška sąmonė tokiu pat mastu niekšiška ir atstumta, kokiu atstumtis virsta labiausiai išugdytos savimonės laisvės kilnumu. — Lygiai taip pat, formaliu požiūriu, *išoriškai* viskas yra priešinga tam, kas tai yra *sau;* savo ruožtu tai, kas tai yra sau, tai nėra iš tiesų, o yra kažkas kita, negu tai, kuo tai norėtų būti; būtis-sau veikiau yra pačios savęs prarastis, o susvetimėjimas veikiau yra savęs išsaugojimas. — Vadinasi, akivaizdu, kad visi momentai parodo visuotinį teisingumą vienas kito atžvilgiu, kiekvienas savyje susvetimėja su savimi tokiu pat mastu, kokiu perkelia save į savo priešybę ir šitaip ją iškreipia. — Bet tikroji dvasia yra kaip tik šių absoliučiai atskirtų momentų vienis, ir ji pradeda egzistuoti kaip šitų *savasties neturinčių* kraštutinumų vidurkis būtent jų *laisvos* tikrovės dėka. Jos esatis yra bendras *kalbėjimas* ir išskaidantys sprendiniai, kuriems visi minėti momentai, traktuotini kaip visumos esmės ir tikroviški nariai, išsisklaido; toks kalbėjimas ir sprendiniai lygiai taip pat yra šis išsisklaidantis žaismas su pačiu savimi. Todėl tie sprendiniai ir kalbėjimas yra tai, kas teisinga ir neįveikiama, kol jie nugali viską; tik jie yra tai, kas *iš tikrųjų* svarbu šiame realiame pasaulyje. Kiekviena šio pasaulio dalis per juos pasiekia tai, kad jos dvasia išsisako, arba tai, kad apie ją įžvalgiai kalbama ir pasakoma, kas ji yra. — Garbinga sąmonė kiekvieną momentą traktuoja kaip tvarų esmiškumą, ir ji yra neišsilavinęs bemintiškumas, kai nežino, kad kaip tik šitaip elgdamasi ji

elgiasi iškreiptai. Bet sudraskyta sąmonė yra iškrypimo sąmonė, ir būtent absoliutaus iškrypimo sąmonė; sąvoka yra tai, kas viešpatauja toje sąmonėje ir susieja mintis, garbingumo požiūriu labai nutolusias viena nuo kitos, ir todėl jos kalba yra sąmojinga (geistreich).

Vadinasi, dvasios kalbų apie pačią save turinys yra visų sąvokų ir realybių iškreipimas, visuotinė pačios savęs ir kitų apgaulė; ir begėdiškumas, su kuriuo išsakoma ši apgaulė, kaip tik todėl yra didžiausia tiesa. Šios kalbos yra pamišimas muzikanto, „kuris suvertė į krūvą ir sumaišė trisdešimt visokiausių arijų, itališkų, prancūziškų, tragiškų, komiškų — tai žemu bosu nusileisdamas į pragarą, tai plėšydamas gerklę ir falcetu draskydamas dangaus aukštybes, jis pakaitom tai šėlo, tai ramino, tai įsakinėjo, tai pašiepė"[19]. — Ramiai sąmonei, kuri gėrio ir tiesos melodiją sąžiningai perkelia į vienodus tonus, t.y. į vieną natą, šios kalbos atrodo kaip „išminties ir beprotybės kliedesiai, vienodų miklumo ir niekšiškumo porcijų, tiek pat teisingų, kiek ir klaidingų idėjų, tokių pat iškrypėliškų pojūčių, tokio pat visiško begėdiškumo, kaip ir besąlygiško atvirumo ir tiesos, mišinys. Neįmanoma atsispirti tam, kad įeitum į visus tuos tonus ir nuo viršaus iki apačios perbėgtum visą jausmų skalę — nuo giliausios paniekos ir atstumties iki aukščiausios nuostabos ir graudulio; į juos įsismelkia tam tikras komiškas niuansas, kuris iš jų atima jiems būdingą prigimtį"[20]; pačiu savo atvirumu jos parodys tam tikrą sutaikantį, savo sukrečiančia gelme visagalį niuansą, kurį dvasia suteikia sau pačiai.

Jei šios pačiai sau aiškiõs maišalynės kalbas mes palyginsime su anos *paprastos* tiesos ir gėrio *sąmonės* kalba, tai šalia atviros ir sąmoningos saviugdos dvasios gražbylystės jos gali būti tik vienskiemenės; juk tokia sąmonė dvasiai negali pasakyti nieko tokio, ko dvasia nežino ir nesako pati. Jei ji ir išeina už savo vienskiemeniškumo ribų, tai ji sako tą

patį, ką byloja dvasia, tačiau, be to, dar tampa tokia kvaila, kad įsivaizduoja pasakanti kažką nauja ir kitoniška. Net jos sakomi žodžiai „gėdinga", „niekšiška" jau yra tokia kvailybė, nes dvasia taip sako pati apie save. Jei toji dvasia savo kalbomis iškreipia visa, kas monotoniška, nes toji lygybė sau yra tik abstrakcija, o savo tikrove ji yra iškrypimas pati savyje, ir jeigu, priešingai, neiškreipta sąmonė imasi ginti gėrį ir kilnumą, t.y. tai, kas išsaugoja lygybę savo išorinėje išraiškoje, ir ji imasi ginti gėrį bei kilnumą vieninteliu galimu būdu, t.y. taip, kad gėris neprarastų savo vertės dėl to, kad jis *susijęs* su blogiu arba su juo *susimaišęs*, nes tokia yra jo sąlyga ir būtinybė, nes taip pasireiškia gamtos *išmintis;* — jeigu taip atsitinka, tai ši sąmonė, manydama, kad ji prieštarauja, šitaip tik reziumuoja dvasios kalbos turinį trivialiu būdu, kuris, kilnumo ir gėrio *priešybę* paversdamas kilnumo ir gėrio sąlyga ir būtinybe, mano, kad pasako kažką kita, o ne tai, kad kilniais ir gerais pavadinti dalykai savo esme yra kažkas priešinga sau patiems, kaip kad blogis, priešingai, yra tai, kas labai gera.

Jeigu paprasta sąmonė šią lėkštą *mintį* pakeičia *gėrio* tikrove, ją pademonstruodama išgalvoto dalyko arba tikro įvykio pavyzdžiu, ir šitaip parodo, kad tai ne tuščias žodis, o reali *duotis,* tai iškrypusios veikos *visuotinė* tikrovė iškyla kaip priešpriešа visam realiam pasauliui, kuriame pateiktasis pavyzdys yra tik kažkas visai ypatinga, kažkas espèce; o gėrio ir kilnumo esatį pavaizduoti kaip pavienį įvykį, nesvarbu, ar jis išgalvotas, ar tikras — tai karčiausia, ką apie jį galima pasakyti. — Galiausiai, jeigu paprasta sąmonė reikalauja, kad visas šitas iškrypęs pasaulis būtų sunaikintas, ji negali pareikalauti iš *individo,* kad jis iš to pasaulio pasišalintų, nes ir Diogenas savo statinėje yra jo sąlygotas, ir toks reikalavimas, keliamas pavieniam asmeniui, yra kaip tik tai, kas yra laikoma blogiu; t.y. reikalaujama, kad būtų rūpinamasi *savi-*

nii kaip atskirybe. O būdamas nukreiptas į visuotinę *individualybę,* reikalavimas pasitraukti iš šio pasaulio negali reikšti, kad protas turi atsisakyti dvasinės išsilavinusios sąmonės, kurią jis pasiekė; kad išaugusį savo momentų turtingumą jis turi vėl nugramzdinti į natūralaus jausmo paprastumą ir vėl nupulti į laukinio būvį bei į gyvuliškos sąmonės artumą, nors tas natūralumas ir būtų vadinamas nekaltybe; tokio sunaikinimo reikalavimas gali būti nukreiptas tik į pačią saviugdos *dvasią,* kad iš savo maišalynės ji sugrįžtų į save kaip *dvasia* ir pasiektų dar aukštesnę sąmonę.

Tačiau faktiškai dvasia savyje tai jau padarė. Save suvokiančios ir išsisakančios sąmonės draiskanos yra pasityčiojimas iš esaties, kaip ir iš visumos maišalynės ir iš pačios savęs; tuo pat metu tai yra save dar girdintis visos šios maišalynės aidas. — Šioji pati save dar pagaunanti visos tikrovės ir bet kokios apibrėžtos sąvokos tuštybė yra dviguba realiojo pasaulio refleksija į patį save; pirma — *šitoje* sąmonės savastyje, kaip *šitoje,* antra — grynoje sąmonės *bendrybėje* arba mąstyme. Pirmuoju požiūriu sugrįžusi į save dvasia nukreipė žvilgsnį į tikrovės pasaulį, ir šis pasaulis vis dar yra jos tikslas ir betarpiškas turinys; o antruoju požiūriu jos žvilgsnis iš dalies nukreiptas tik į save ir yra negatyvus pasaulio atžvilgiu, o iš dalies jis nukreiptas nuo pasaulio į dangų, ir jos objektas yra tai, kas anapus šio pasaulio.

Sugrįžimo į savastį aspektu visų daiktų *tuštybė* yra *pačios savasties tuštybė;* savastis yra tuščiagarbė. Ji yra sau-esinti savastis, kuri moka ne tik viską smerkti ir apkalbėti, bet ir sąmojingai pasakoti apie tvarias tikrovės esmes, kaip ir apie tvarias apibrėžtis, nustatomas sprendinio, kiek tos apibrėžtys yra *prieštaringos;* o šis prieštaravimas ir yra jų tiesa. — Jei savastį nagrinėjame formos aspektu, tai matome, jog savastis žino, kad visa susvetimėję su savimi, kad *būtis-sau* atskirta nuo *būties-savyje,* kad tai, kas manoma, ir tikslas at-

skirti nuo tiesos, kad *būtis-kitam* savo ruožtu atskirta ir nuo vieno, ir nuo kito, kad tariama nuomonė (Vorgegebne) atskirta nuo autentiškos nuomonės ir tikro dalyko bei ketinimo. — Taigi ji moka teisingai išreikšti kiekvieną momentą kito [momento] atžvilgiu ir apskritai moka išreikšti visų momentų iškrypimą; ji geriau žino, kad kiekvienas momentas yra toks, koks jis yra, kad ir kaip jis būtų apibrėžtas. Kadangi substancialumą ji pažįsta iš *nedermės* ir *vaido*, kurį ji suvienija savyje, pusės, tačiau nepažįsta iš šios vienybės pusės, tai ji moka labai gerai kritikuoti šį substancialumą, tačiau yra praradusi sugebėjimą jį *suprasti*. — Šiai tuštybei reikalinga visų dalykų tuštybė, kad, jais remdamasi, ji suteiktų sau savasties sąmonę; todėl ji pati sukuria tą tuštybę ir yra toji siela, kuri ją palaiko. Valdžia ir turtas yra aukščiausi šios savasties pastangų tikslai; ji žino, kad atsisakydama savęs ir save aukodama ji pakelia save iki visuotinybės, užvaldo ją, ir ją valdydama tampa visuotinai galiojančia; juk valdžia ir turtas yra tikroviškos pripažintos galybės. Tačiau pati ta jos galiosena yra tuščiagarbė; ir būtent tada, kai ji užvaldo tas galybes, ji žino, kad jos nėra savaime esmingos; priešingai, ji žino, kad pati valdo jas, ir kad jos yra bergždžios. Tą aplinkybę, kad ji, valdydama jas, pati yra nuo jų laisva, ji išreiškia sąmojinga kalba, kuri kaip tik todėl yra jos aukščiausias interesas ir visumos tiesa; kalboje *šita* savastis, kaip tokia gryna, nei tikroviškoms, nei mintinėms apibrėžtims nepalenkta savastis, sau tampa dvasine, tikra visuotinai galiojančia savastimi. *Ji yra* pačią save sudraskanti visų santykių prigimtis ir sąmoningas jų draskymas; bet tik kaip pasipiktinusi savimonė ji atpažįsta savo pačios susidraskymą ir, šitai žinodama, ji betarpiškai pakilusi virš jo. Minėtoje tuštybėje bet koks turinys virsta tam tikru negatyvumu, kuris jau nebegali būti pagautas pozityviai; pozityvus objektas yra tik *pats grynasis „Aš"*, o sudraskyta sąmonė *savyje* yra toji gryna į save sugrįžusios savimonės lygybė sau pačiai.

b. Tikėjimas ir grynoji įžvalga

Su savimi susvetimėjusios dvasios esatis yra išsilavinimo pasaulis; tačiau, kadangi šioji visuma susvetimėjo pati su savimi, anapus jos esti netikroviškas *grynosios sąmonės* arba *mąstymo* pasaulis. Jo turinys yra grynoji mąstomybė, jo absoliuti stichija yra mąstymas. Tačiau, kadangi mąstymas pirmiausia yra šio pasaulio *stichija*, sąmonė tik *turi* šias mintis, bet jų ji dar *nemąsto*, arba nežino, kad tai yra mintys; jos atsiveria sąmonei *vaizdinio* forma. Juk mąstymas iš tikrovės pakyla į grynąją sąmonę, bet apskritai jis pats dar esti tikrovės srityje ir apibrėžtume. Sudraskyta sąmonė *savyje* pirmiausia yra grynosios sąmonės *lygybė pačiai sau*, tačiau mums, o ne pati sau. Vadinasi, ji yra tik betarpiškas savyje neužbaigtas pakilimas ir dar turi savyje sau priešingą principą, kurio ji sąlygojama ir kurio ji neužvaldė tarpininkaujančiu judėjimu. Todėl jos minties esmė jai turi reikšmę ne kaip *esmė*, turinti tik abstraktaus „savyje" formą, o kaip esmė, pasireiškianti tam tikros *trivialios tikrovės* forma, t.y. kaip tokia tikrovė, kuri tik pakilo į kitą stichiją, joje neprarasdama tam tikros dar nemąstomos tikrovės apibrėžtumo. — Ją reikia esmingai skirti nuo to *„savyje"*, kuris yra *stoiškos* sąmonės esmė; pastarajai sąmonei buvo reikšminga tik *minties* kaip tokios forma, o ši mintis apima tam tikrą jai svetimą, iš tikrovės perimtą turinį; o čia aptariamai sąmonei reikšminga ne *minties forma*. Lygiai taip pat šią sąmonę reikia skirti nuo *„savyje"*, būdingo dorovinei sąmonei, kuriai, tiesa, esmė pasireiškia per santykį su tikrove ir yra pačios tikrovės esmė, bet vis dar netikroviška esmė; čia aptariamai sąmonei svarbu būti tikroviška esme, nors ir anapus tikrovės. Lygiai taip pat neturi tikrovės apibrėžties įstatymus diktuojančio proto teisingumas ir gėris savaime bei įstatymus tikrinančios sąmonės bendrybė. — Todėl pačiame saviugdos pasaulyje grynasis mąstymas pasirodė kaip viena su-

svetimėjimo pusė, būtent kaip abstraktaus gėrio ir blogio kriterijus sprendinyje; tuo tarpu po to, kai jis persiėmė visumos judėjimu, jis praturtėjo tikrovės momentu, o dėl to — ir turinio momentu. Tačiau ši esmės tikrovė kartu yra tik tam tikra *grynosios, netikroviškos* sąmonės tikrovė; nors ji pakilo į mąstymo stichiją, bet ši sąmonė jos dar nelaiko mintimi; priešingai, sąmonei ji yra anapus jos pačios tikrovės, — juk esmės tikrovė yra pabėgimas iš tos tikrovės.

Nors *religija* — juk sąmonei aišku, kad kalbama apie religiją, — čia pasirodo saviugdos pasaulio tikėjimo pavidalu, ji dar nepasirodo tokia, kokia ji yra *savyje ir sau.* — Ji jau pasirodė mums kitais apibrėžtumais, būtent kaip *nelaimingoji* sąmonė, kaip pačios sąmonės judėjimo, stokojančio substancijos, pavidalas. — Ir dorovinėje substancijoje ji pasirodė kaip tikėjimas į požemio pasaulį, tačiau atitrūkusios nuo kūno dvasios sąmonė iš esmės nėra *tikėjimas,* nėra esmė, nustatyta grynosios sąmonės stichijoje, anapus tikrovės; ne, ta dvasia čia duota betarpiškai; jos stichija yra šeima. — Bet dabar religija, viena vertus, yra kilusi iš *substancijos* ir yra jos grynoji sąmonė; kita vertus, ši grynoji sąmonė yra susvetimėjusi su savo *tikroviška* sąmone, o *esmė* — su savo *esatimi.* Vadinasi, nors religija jau nebėra substancijos stokojantis sąmonės judėjimas, tačiau vis dar turi priešybės tikrovei kaip *šiai* tikrovei apskritai ir priešybės savimonės tikrovei, skyrium paėmus, apibrėžtumą; todėl ji iš esmės yra tik tam tikras *tikėjimas.*

Ši *grynoji* absoliučios esmės *sąmonė* yra *susvetimėjusi* sąmonė. Pažvelkime atidžiau, kaip apibrėžta tai, kieno atžvilgiu ši sąmonė yra „kita", ir panagrinėkime ją tik jos santykio su šia kitabūtimi atžvilgiu. Būtent, iš pradžių atrodo, kad šiai grynajai sąmonei kaip priešprieša iškyla tik tikrovės *pasaulis;* tačiau kadangi ji yra pabėgimas iš šio pasaulio, o kartu — *prieštaravimo apibrėžtumas,* tai šis apibrėžtu-

mas būdingas jai pačiai; todėl grynoji sąmonė pati savyje esmingai susvetimėjusi su savimi, ir tikėjimas sudaro tik vieną šios sąmonės pusę. Kartu mums jau atsirado ir kita pusė. Grynoji sąmonė yra refleksija iš išsilavinimo pasaulio būtent ta prasme, kad jos substancija, kaip ir masės, į kurias ji išsiskaido, pasirodo tokios, kokios jos yra savyje, kaip *dvasiniai* esmiškumai, kaip absoliučiai neramūs judėjimai arba apibrėžtys, betarpiškai įveikiančios save ir pereinančios į savo priešybę. Vadinasi, jų esmė, paprasta sąmonė, yra *absoliučiõs perskyros*, kuri betarpiškai nėra perskyra, paprastumas. Tai reiškia, kad ši sąmonė yra grynoji *būtis-sau* ne kaip *šio pavienio* [asmens] būtis-sau, o savyje *visuotinė* savastis, kaip neramus judėjimas, pagrobiantis ir persmelkiantis *rymančią dalyko esmę*. Vadinasi, šioje sąmonėje esama tikrumo, kuris pats save betarpiškai suvokia kaip tiesą; joje esama grynojo mąstymo, kaip *absoliučios sąvokos*, disponuojančios savojo *negatyvumo* galybe; šis negatyvumas sunaikina bet kokią objektinę esmę, turinčią būti priešpriešа sąmonei, ir šią esmę paverčia sąmonės būtimi. — Ta grynoji sąmonė tuo pat metu ir lygiai taip pat yra *paprasta*, nes jai būdinga perskyra kaip tik nėra perskyra. Bet kaip šitokia paprastos refleksijos į save forma, ji yra tikėjimo stichija, kurioje dvasia minėtos savimonės būties-sau atžvilgiu turi *pozityvios bendrybės, būties-savyje* apibrėžtumą. — Iš beesmio, save tik ištirpdančio pasaulio išstumta į save, tiesos požiūriu, neperskirtame vienyje dvasia yra tiek *absoliutus judėjimas* bei savo pasireiškimo *negatyvumas*, tiek ir savyje *patenkinta* esmė bei jos pozityvi ramybė. Tačiau apskritai būdami pavaldūs *susvetimėjimo* apibrėžčiai, šie abu momentai išsiskiria kaip tam tikra susidvejinusi sąmonė. Pirmas momentas yra *grynoji įžvalga*, kaip savimonėje susitelkiantis dvasinis *procesas*, kurio priešpriešа yra pozityvumo sąmonė, objektiškumo arba vaizdinio forma, ir kuris nukreiptas

prieš šią sąmonę; bet savasis įžvalgos objektas yra tik grynas *„Aš"*. — Priešingai, paprastai pozityvumo sąmonei arba ramios lygybės sau pačiai sąmonei objektas yra vidinė *esmė* kaip esmė. Grynoji įžvalga pati savyje iš pradžių neapima jokio turinio, nes ji yra negatyvi būtis-sau; tikėjimui, priešingai, būdingas turinys be įžvalgos. Grynoji įžvalga neapleidžia savimonės, o tikėjimo turinys, nors irgi glūdi grynosios savimonės stichijoje, tačiau *mąstyme*, o ne *sąvokose*, *grynojoje sąmonėje*, o ne *grynojoje savimonėje*. Šitaip tikėjimas yra grynoji *esmės* sąmonė, t.y. *paprasto vidaus* sąmonė; vadinasi, tai *yra* mąstymas — pagrindinis tikėjimo prigimties momentas, kuris paprastai nepastebimas. *Betarpiškumas*, kaip esmės esaties tikėjime būdas, pasireiškia tuo, kad tikėjimo objektas yra esmė, t.y. *gryna mintis*. Bet šis *betarpiškumas*, kadangi *mąstymas* įsismelkia į *sąmonę*, arba grynoji sąmonė įsismelkia į savimonę, pasireiškia kaip objektinė *būtis*, estinti anapus savasties sąmonės. Dėl šios reikšmės, kurią *sąmonėje* įgyja *grynojo mąstymo* betarpiškumas ir paprastumas, atsitinka taip, kad tikėjimo *esmė* iš mąstymo nusileidžia į vaizdinį ir virsta antjusliniu pasauliu, kuris iš esmės yra tam tikra savimonės *kitabūtis*. — Priešingai, grynojoje įžvalgoje grynojo mąstymo perėjimas į sąmonę turi priešingą apibrėžtį; objektiškumas pasireiškia tik kaip negatyvus, save įveikiantis ir į savastį sugrįžtantis turinys, t.y. tik savastis iš esmės yra jos pačios objektas, arba: objekte tiesa glūdi tik tiek, kiek tas objektas turi savasties formą.

Kaip tikėjimas ir grynoji įžvalga kartu priklauso grynosios sąmonės stichijai, lygiai taip pat kartu jie pasireiškia kaip sugrįžimas iš tikroviško saviugdos pasaulio. Todėl jie atsiveria iš trijų pusių. Pirma, kiekvienas iš jų yra už bet kokio santykio, *savyje ir sau*: antra, kiekvienas yra susijęs su *tikrovišku* grynajai sąmonei priešpriešiais esančiu pasauliu, ir, trečia, grynojoje sąmonėje kiekvienas yra susijęs su kitu.

Būties-savyje-ir-sau pusė *tikinčioje* sąmonėje yra jos absoliutus objektas, kurio turinys ir apibrėžtis atsivėrė. Juk pagal tikėjimo sąvoką tas objektas yra ne kas kita, kaip į grynosios sąmonės bendrybę perkeltas realus pasaulis. Todėl realaus pasaulio išskaidymas lemia ir tos bendrybės sąrangą; tik jos dalys nesusvetimėjusios viena su kita, nes yra sudvasintos, todėl yra savyje ir sau estinčios esmės, į save sugrįžusios ir su savimi pasiliekančios dvasios. — Todėl jų perėjimo judėjimas tik mums yra apibrėžtumo susvetimėjimas, kur jos pasirodo su savo skirtumais, ir tik mums jos reiškiasi kaip tam tikra *būtina* eilė; tuo tarpu tikėjimui jų skirtumas yra ramus daugeriopumas, o jų judėjimas yra įvykis.

Orientuodamiesi į išorinę jų formos apibrėžtį, glaustai jas apibūdinsime šitaip: panašiai kaip saviugdos pasaulyje valstybinė valdžia arba gėris buvo pirmas [dalykas], taip ir čia pirmas [dalykas] yra *absoliuti esmė*, savyje ir sau estinti dvasia, kiek ji yra paprasta amžina *substancija*. Bet realizuodama savąją sąvoką — būti dvasia — ji pereina ir į *būtį-kitam;* jos *lygybė sau pačiai* tampa *tikroviška save aukojančia* absoliučia esme; ji tampa *savastimi*, tačiau trumpalaike savastimi. Todėl trečias momentas yra šios susvetimėjusios savasties ir pažemintos substancijos sugrįžimas į savo pirmąjį paprastumą; tik šitokiu būdu ji pasirodo kaip dvasia.

Šitos atskiros ẽsmės, mąstymo sugrąžintos į save iš tikroviško pasaulio kaitos, yra nekintančios amžinos dvasios, kurių būtis pasireiškia tuo, kad jos mąsto savąjį vienį. Šitaip atstumtos nuo savimonės, tos esmės vis dėlto įsibrauna į ją; jei esmė būtų nejudri ir reikštųsi pirmos paprastos substancijos forma, ji liktų svetima savimonei. Tačiau šios substancijos atotrūkiui, o kartu ir jos dvasiai būdingas tikrovės momentas, ir dėl to šis momentas dalyvauja tikinčioje savimonėje; tai reiškia, kad tikinti sąmonė priklauso realiam pasauliui.

Šio antrojo santykio požiūriu tikinti sąmonė iš dalies pati tikroviška realiame išsilavinimo pasaulyje ir sudaro jo dvasią bei jo esatį, kaip buvo aptarta anksčiau; o iš dalies ši sąmonė yra priešprieša šiai savo tikrovei kaip tuštybei ir pasireiškia kaip judėjimas, nukreiptas į tai, kad ją pašalintų. Šis judėjimas reiškiasi ne tuo, kad tikinti sąmonė įžvalgiai suvokia šios tikrovės iškrypimą; juk ji yra paprasta sąmonė, kuri įžvalgumą priskiria tuštybės sričiai, nes įžvalgumo tikslas dar yra realus pasaulis. Šiai sąmonei būdingo mąstymo ramios viešpatijos priešprieša yra tikrovė kaip tam tikra bedvasė esatis, kuri todėl turi būti įveikta išoriškai. Šitas tarnystės ir šlovinimo paklusnumas, įveikdamas juslinį žinojimą ir juslinę veiką, sukuria vienio su savyje ir sau estinčia esme sąmonę; tačiau šis vienis nėra stebimas tikroviškas vienis, o toji tarnystė yra tik nenutrūkstamas kūrimas, esamybėje galutinai nepasiekiantis savo tikslo. Tiesa, bendruomenė pasiekia šį tikslą, nes ji yra bendroji savimonė; bet pavienei savimonei grynojo mąstymo viešpatija neišvengiamai lieka anapus jos tikrovės, arba: kadangi ji, atitrūkusi nuo amžinosios esmės, įėjo į tikrovę, pastaroji yra sąvoka nepagauta juslinė tikrovė; bet juslinė tikrovė lieka abejinga kitai tikrovei, ir prie anapusybės prisidėjo dar tik nuotolio erdvėje ir laike apibrėžtis. — Bet sąvoka, pačiai sau duota dvasios tikrovė, tikinčioje sąmonėje lieka tuo *vidumi*, kuris yra viskas ir daro viską, tačiau pats nepasirodo.

Bet grynojoje įžvalgoje sąvoka yra vienintelė tikrovė; ir tai yra trečioji tikėjimo pusė. Jos esmė — būti grynosios įžvalgos objektu — yra tas autentiškas santykis, per kurį dabar pasirodo tikėjimas. — Pačią grynąją įžvalgą reikia panagrinėti lygiai taip pat: pirma, savyje ir sau; antra, per santykį su tikrovišku pasauliu, kiek ji yra pozityvi, būtent duota kaip tuštybės sąmonė; pagaliau, trečia, per minėtą santykį su tikėjimu.

Kas yra grynoji įžvalga savyje ir sau, mes jau matėme; kaip tikėjimas yra rami gryna dvasios kaip *esmės sąmonė*, taip grynoji įžvalga yra dvasios savimonė; todėl esmę ji pažįsta ne kaip *esmę*, o kaip absoliučią *savastį*. Vadinasi, ji nukreipta į tai, kad įveiktų bet kokį savimonės atžvilgiu *„kitą"* savarankiškumą, ar tai būtų tikrovės, ar esinio-*savyje* savarankiškumas; kartu ji nukreipta į tai, kad savarankiškumą paverstų *sąvoka*. Ji yra ne tik savimonę turinčio proto tikrumas tuo, kad jis yra visa tiesa; ne, ji *žino*, kad taip yra iš tikrųjų.

Tačiau tuo pavidalu, kuriuo pasirodo grynosios įžvalgos sąvoka, šioji dar *nerealizuota*. Todėl grynosios įžvalgos sąmonė dar pasireiškia kaip kažkas *atsitiktina*, *atskira*, o tai, kas jai yra esmė, iškyla kaip *tikslas*, kurį ji turi įgyvendinti. Iš pradžių ji turi *ketinimą* ir yra *bendrybiška grynoji įžvalga*; tai reiškia, kad visa, kas yra tikroviška, ji siekia paversti sąvoka ir būtent sąvoka visose savimonėse. Šis ketinimas *grynas*, nes jo turinys yra grynoji įžvalga; ir toji įžvalga yra tokia pat *gryna*, nes jos turinys yra tik absoliuti sąvoka, neturinti priešybės kokio nors objekto pavidalu ir neapribota pati savyje. Neribotoje sąvokoje betarpiškai glūdi abi pusės: pirmoji — bet koks objektiškumas turi tik *būties-sau*, savimonės reikšmę; antroji — savimonė turi *visuotinę* reikšmę ir šitaip grynoji įžvalga tampa visų savimonių nuosavybe. Ši antroji ketinimo pusė yra saviugdos rezultatas tiek, kiek jame išnyko ir objektinės dvasios perskyros, jos pasaulio dalys ir sprendinio apibrėžtys, ir tos perskyros, kurios pasireiškė kaip pirmapradiškai apibrėžtos prigimtys. Genijus, talentas, ypatingi sugebėjimai apskritai priklauso tikrovės pasauliui, kiek šis pasaulis turi dar vieną pusę, t.y. kiek jis yra dvasinė gyvulinė karalystė, kuri, klestint tarpusavio prievartai ir sumaiščiai, kovoja dėl realaus pasaulio esmių ir apsigauna. — Tiesa, skirtumai jame esti ne kaip garbingi espèces; individualybė nesitenkina netikrovišku *pačiu dalyku* ir neapima

ypatingo turinio, o sykiu neturi savų tikslų. Ji turi vertę tik kaip tai, kas visuotinai galioja, būtent kaip išsiugdžiusi individualybė; ir skirtumas redukuojasi į mažesnę ar didesnę energiją — į *dydžių* skirtumą, t.y. į neesmingą skirtumą. Bet ši paskutinė skirtybė pražuvo todėl, kad skirtumas, visiškai suskilus sąmonei, virto absoliučiu kokybiniu skirtumu. Tai, kas čia *„Aš"* atžvilgiu yra „kita", yra tik pats *„Aš"*. Šiame begaliniame sprendinyje sunaikintas bet koks pirmapradės būties-sau vienpusiškumas ir savitumas; savastis žino, kad jos kaip grynosios savasties objektas yra ji pati; ir ši absoliuti abiejų pusių lygybė yra grynosios įžvalgos stichija. — Todėl grynoji įžvalga yra paprasta savyje neišsiskaidžiusi *esmė* ir lygiai taip pat — visuotinis *kūrinys* ir visuotinis turėjimas. Šioje *paprastoje* dvasinėje substancijoje savimonė bet kokiame objekte lygiai taip pat pažadina ir išsaugo *šios* savo *atskirybės* arba *veikos* sąmonę, kaip ir atvirkščiai, sąmonės individualybė čia yra *lygi pati sau* ir visuotinė. — Vadinasi, ši grynoji įžvalga yra dvasia, kuri kreipiasi į bet kokią sąmonę ir sako: *patys sau būkite tuo, kas jūs visi esate pačiuose savyje, — būkite protingi.*

2. Švietimas

Specifinis objektas, į kurį grynoji įžvalga nukreipia sąvokos jėgą, yra tikėjimas kaip grynosios sąmonės forma, iškylanti kaip priešpriešа grynajai įžvalgai toje pačioje stichijoje. Tačiau grynoji įžvalga susijusi ir su tikrovišku pasauliu, nes ji, kaip ir tikėjimas, yra sugrįžimas iš pasaulio į grynąją sąmonę. Pirmiausia pažiūrėkime, kokia yra jos veikla, nukreipta prieš nešvarius tikroviško pasaulio ketinimus ir iškreiptas pažiūras.

Anksčiau jau buvo užsiminta apie ramią sąmonę, priešingą šiam savyje ištirpstančiam ir vėl susidarančiam sūkuriui; ji yra grynosios įžvalgos ir ketinimo pusėje. Bet, kaip

matėme, šioje ramioje sąmonėje nesama jokios *ypatingos įžvalgos* į saviugdos pasaulį; veikiau pasaulis pats skausmingiausiai jaučia ir teisingiausiai įžvelgia save; jis jaučia, kad visa, kas tvirta, jame byra, kad visi jo esaties momentai laužomi ir sutraiškyti visi jo kaulai; lygiai taip pat jis yra šio jausmo kalba ir kritikuojantis sąmojingas kalbėjimas apie visas jo būklės puses. Todėl grynoji įžvalga čia negali parodyti jokios jai būdingos veiklos ir turinio ir, vadinasi, laikosi tik kaip *formalus* sąžiningas šios jai būdingos pasaulio ir jo kalbos sąmojingos įžvalgos *supratimas*. Kadangi ši kalba išsibarsčiusi, o kritika yra akimirkos plepalai, tuojau pat užmirštantys save, ir visuma atsiveria tik trečiai sąmonei, tai ši sąmonė kaip *grynoji* įžvalga gali išsiskirti tik tuo, kad minėtus išsibarsčiusius bruožus ji susieja į bendrą vaizdą, o po to duoda galimybę juos įžvelgti visiems.

Šitokia paprasta priemone įžvalga įveiks šio pasaulio sumaištį. Juk pasirodė, kad ne masės, ne apibrėžtos sąvokos ir individualybės yra šios tikrovės esmė, bet kad jos substancija ir atrama yra vien tik dvasia, egzistuojanti sprendinių ir diskusijų pavidalu, ir kad tik suinteresuotumas rezonieriškiems svarstymams bei plepalams suteikti kokį nors turinį išsaugoja visumą ir jos išsiskaidžiusias mases. Šioje įžvalgos kalboje jos savimonė sau dar yra tam tikras *esinys-sau, šitas pavienis* [asmuo]; tačiau turinio tuštybė kartu yra tuštybė savasties, disponuojančios tuščiu turinio žinojimu. Bet kadangi ramiai suvokianti sąmonė iš visų šių sąmojingų tuštybei būdingų plepalų surenka į vieną daiktą tiksliausias ir dalyką atveriančias pagavas, tai kartu su kitokia esaties tuštybe pražūva siela, dar palaikanti šią visumą, — sąmojingos kritikos tuštybė. Šis minėtų pagavų rinkinys daugumai parodo subtilesnį, arba visiems — bent jau įvairesnį proto aštrumą, pranokstantį jų pačių protą; be to, jis parodo, kad visažinystė ir kritika apskritai yra kažkas visuotina ir nuo šiol vi-

suotinai žinoma; sykiu išnyksta vienintelis dar likęs interesas, ir pavienė intuicija ištirpsta visuotinėje įžvalgoje.

Tačiau virš tuščio žinojimo dar tvirtai iškilęs esmės žinojimas, ir grynoji įžvalga pasireiškia kaip autentiška veikla pirmiausia tiek, kiek ji sukyla prieš tikėjimą.

a. Švietimo kova su prietarais

Įvairūs sąmonės, — viena vertus, skepticizmo, kita vertus, teorinio ir praktinio idealizmo — negatyviojo santykio būdai šios *grynosios įžvalgos* ir jos išplitimo, t.y. *švietimo,* atžvilgiu yra antriniai pavidalai; juk švietimas yra gimęs iš substancijos, grynąją sąmonės *savastį* suvokia kaip absoliučią ir perima ją kartu su visos tikrovės absoliučios esmės grynąja sąmone. — Kadangi tikėjimas ir įžvalga yra ta pati grynoji sąmonė, tačiau formos požiūriu yra priešingi — tikėjimui esmė pasireiškia kaip *mintis,* o ne kaip *sąvoka* ir todėl kaip kažkas tiesiog priešinga *savimonei,* o grynajai įžvalgai esmė yra savastis — tai vienas yra tiesiog negatyvus kito atžvilgiu. — Tuo pavidalu, kuriuo abu iškyla vienas priešais kitą, tikėjimui atitenka visas *turinys,* nes ramioje jo mąstymo stichijoje kiekvienas momentas įgauna tvarumą; o grynoji įžvalga iš pradžių nėra turininga ir, priešingai, yra grynas turinio nyksmas; bet dėl negatyvaus judėjimo, nukreipto prieš tai, kas negatyvu jo paties atžvilgiu, jis realizuojasi ir įgyja tam tikrą turinį.

Grynoji įžvalga pažįsta tikėjimą kaip tai, kas priešinga jai pačiai — protui ir tiesai. Kaip tikėjimas jai apskritai yra prietarų, išankstinių nuostatų ir klaidų raizginys, taip šio turinio sąmonė jos požiūriu susiklosto į klaidos viešpatiją, kurioje neteisinga įžvalga betarpiškai, naiviai ir be refleksijos į pačią save pasirodo kaip *bendra sąmonės masė;* tačiau ir šioje neteisingoje įžvalgoje esama refleksijos į save arba atsiskyrusios nuo naivumo savimonės momento, kaip tam tikros

užkulisiuose liekančios įžvalgos ir pikto ketinimo, trikdančio šį momentą. Toji masė yra *dvasininkų* apgaulės auka, nes dvasininkai įgyvendina savo pavydulingą tuštybę — būti vieninteliais įžvalgos savininkais; tuo pat metu jie elgiasi savanaudiškai ir kitur, ir sudaro sąmokslą su *despotizmu*, kuris, kaip sintetinis, nesąvokinis realios ir šitos idealios karalystės vienis — retai pasitaikantis nenuoseklumo atvejis — pakyla virš neteisingų minios įžvalgų ir blogo šventikų ketinimo, suvienija abu šiuos momentus, naudodamasis liaudies kvailumu bei nesusigaudymu, atsirandančiu dėl dvasininkijos apgaulės, niekindamas ir liaudį, ir dvasininkus, ramiai viešpatauja ir tenkina savo įgeidžius bei savivalę, tačiau tuo pat metu pasiduoda tai pačiai kvailai įžvalgai, tiems patiems prietarams ir klaidoms.

Šių trijų priešo aspektų atžvilgiu švietimas elgiasi skirtingai; kadangi jo esmė yra grynoji įžvalga, *bendrybė* savyje ir sau, tai jo tikrasis santykis su kitu kraštutinumu yra toks santykis, kuriame jis siekia to, kas *bendra* ir *vienoda* abiejuose [kraštutinumuose]. Iš bendrosios naivios sąmonės išsiskiriančios *atskirybės* aspektas yra toji grynosios įžvalgos priešybė, kurios ji negali liesti betarpiškai. Todėl apgaudinėjančios dvasininkijos ir engiančio despoto valia nėra betarpiškas jų veikos objektas; ne, toks objektas yra bevalė, į būtį-sau neišsiskirianti įžvalga, protingos savimonės *sąvoka*, kurios esatis yra masė, tačiau šioje masėje sąvoka dar nesti kaip sąvoka. Tačiau kadangi grynoji įžvalga šią sąžiningą įžvalgą ir jos naivią esmę išvaduoja nuo prietarų ir klaidų, tai ji iš blogo ketinimo gniaužtų išplėšia realybę ir jo apgaulės valdžią, kurios karalystės *pagrindas* ir *medžiaga* yra stokojanti sąvokos bendros masės sąmonė ir kurios *būties-sau substancija* yra *paprasta* sąmonė apskritai.

O grynosios įžvalgos santykis su naivia absoliučios esmės sąmone turi du aspektus: viena vertus, grynoji įžvalga *savyje* sutampa su šia sąmone; o kita vertus, šita sąmonė

paprastoje savo minties stichijoje nevaržo nei absoliučios esmės, nei jos dalių, leidžia joms įsitvirtinti ir pripažįsta jas tik kaip savąją [būtį]-*savyje*, taigi kaip objektą, bet šiame „savyje" neigia savąją *būtį-sau*. — Kiek, pirmuoju požiūriu, šis tikėjimas *savyje* grynajai įžvalgai yra grynoji savimonė ir šitokia turi tapti tik *sau*, tiek savimonės sąvoka grynajai įžvalgai yra toji stichija, kurioje ji realizuoja save, išstumdama klaidingą įžvalgą.

O tuo požiūriu, kad abi iš esmės yra tas pat ir kad grynosios įžvalgos santykis išsiskleidžia toje pačioje stichijoje ir jos dėka, jos perdavimas [kitiems] yra *betarpiškas* perdavimas, o jos davimas ir perėmimas yra netrikdomas abipusis susiliejimas. Be to, kad ir koks pleištas būtų įvaromas į sąmonę, *savyje* ji yra tas paprastumas, kuriame viskas ištirpdyta, užmiršta ir naivu ir kuris kaip tik todėl paprasčiausiai imlus sąvokai. Todėl grynosios įžvalgos perdavimą galima palyginti su ramiu kokio nors aromato išsisklaidymu arba *išplitimu* šiam plitimui nesipriešinančioje atmosferoje. Grynoji įžvalga yra visur įsismelkiantis užkratas, iš pradžių nepastebimas kaip priešingybė tai abejingai stichijai, į kurią jis įsismelkia, ir todėl nuo jo negalima apsisaugoti. Tik po to, kai užkratas yra jau išplitęs, jis atsiveria *sąmonei*, kuri nerūpestingai jam pasidavė. Juk nors ji leido į save įsismelkti būtent paprastai esmei, lygiai sau ir jai, tačiau tuo pat metu toji esmė yra į save reflektuotas *negatyvumo* paprastumas, kuris po to, pagal savo prigimtį, išsiskleidžia kaip kažkas priešinga ir šitaip sąmonei primena jos ankstesnį pavidalą; ji yra sąvoka, kaip paprastas žinojimas, kuris žino patį save, o kartu ir savo priešybę, tačiau šią priešybę savyje žino kaip įveiktą [esatį]. Todėl, kiek grynoji įžvalga pasirodo sąmonei, tiek ji jau išplito; kova su ja išduoda užkrėtimą; kova jau pavėlavo, ir kiekvienas vaistas tik sustiprina ligą, nes ji apėmė pačią dvasinio gyvenimo šerdį, būtent sąmonę kaip są-

voką arba pačią grynąją sąmonės esmę; todėl sąmonėje ir nesama tokios jėgos, kuri įstengtų įveikti užkratą. Kadangi liga glūdi pačioje esmėje, tai pavieniai jos išoriniai pasireiškimai dar gali būti nuslopinti, o paviršutiniai simptomai — sušvelninti. Ligai tai labai naudinga, nes dabar ji nešvaisto jėgų tuščiai ir nepasirodo neverta savosios esmės, kaip kad būna tada, kai simptomų ir pavienių pliūpsnių pavidalu ji prasiveržia, griaudama tikėjimo turinį ir jo išorinės tikrovės rišlumą. Priešingai, dabar, tarsi nematoma ir nepastebima dvasia, ji įsismelkia į gelmę, į kilniausius organus, tvirtai užvaldo beveik visus pasąmonės stabo vidurius bei sąnarius, ir *„vieną gražų rytmetį* stumteli alkūne bičiulį, ir bumtarabum! — stabas nugriuvo!"[21] — *Vieną gražų rytmetį*, kai vidurdienis nekruvinas, jei užkratas įsismelkė į visus dvasinio gyvenimo organus; tik atmintis tada dar saugoja mirusį ankstesnio dvasios pavidalo vaizdinį kaip kažkokią dievai žino kaip praėjusią istoriją; ir nauja garbinimui pakylėta išminties gyvatė šitokiu būdu neskausmingai nusimetė suvytusią odą.

Tačiau šitas nebylus dvasios rausimasis paprastoje jos substancijos gelmėje, nuo savęs slepiančioje savo veiką, yra tik viena grynosios įžvalgos realizacijos pusė. Jos išplitimas pasireiškia ne tik tuo, kad lygus susieina su lygiu; ir jos įkūnijimas tikrovėje nėra tik neprieštaringa plėtra. Ne, negatyvios esmės veika lygiai taip pat esmingai yra tam tikras išvystytas savyje persiskiriantis judėjimas, kuris, kaip sąmoninga veika, turi savo momentus iškelti į apibrėžtą akivaizdžią esatį ir turi pasirodyti kaip didelis triukšmas bei prievartinė kova su savo priešybe kaip tokia.

Todėl pažiūrėkime, kaip atrodo *negatyvus grynosios įžvalgos* ir *ketinimo* santykis su kita, jiems priešinga [esatimi], kurią jie randa kaip duotį. — Grynoji įžvalga ir ketinimas savo negatyvaus santykio požiūriu gali reikštis tik kaip save nei-

giantis negatyvumas, nes sąvoka yra visas jų esmiškumas, ir už jos jie yra niekas. Todėl kaip įžvalga jie virsta grynosios įžvalgos neigimu, tampa netiesa ir neprotingumu; o kaip ketinimas jie virsta grynojo ketinimo neigimu, melu ir nešvariu tikslu.

Ji susipainioja šiame prieštaravime todėl, kad įsileidžia į vaidą ir mano, jog kovoja su kažkuo *kitu.* — Ji taip mano tik todėl, kad jos esmė, kaip absoliutus negatyvumas, pasireiškia tuo, kad ji pati savyje turi kitabūtį. Absoliuti sąvoka yra kategorija; jos esmė ta, kad žinojimas ir žinojimo *objektas* yra tas pat. Vadinasi, tai, ką grynoji įžvalga skelbia esant savo „kitu", ką ji skelbia esant klaida ir melu, negali būti niekas kita, išskyrus ją pačią; ji gali pasmerkti tik tai, kas yra ji pati. Tai, kas neprotinga, neturi *tiesos,* arba tai, kas nepagauta *sąvoka, neegzistuoja;* vadinasi, kai protas kalba apie kažką kita nei jis pats, faktiškai jis kalba tik apie patį save; šitaip jis neišeina iš savęs. — Todėl šita kova su priešybe reiškia ir tai, kad ji yra grynosios įžvalgos *įkūnijimas tikrovėje.* Šis įkūnijimas kaip tik ir yra judėjimas, kurio prasmė — išplėtoti momentus ir sugrąžinti juos į save; viena šio judėjimo dalis yra perskyra, kuria sąvokinė įžvalga sau priešina save kaip *objektą;* kol ji esti šiame momente, ji susvetimėjusi su savimi. Kaip gryna įžvalga, ji neturi jokio *turinio;* jos realizacijos judėjimas pasireiškia tuo, kad *ji pati* sau pasirodo kaip turinys, nes joks kitas turinys jai negali pasirodyti — juk ji yra kategorijos savimonė. Tačiau kadangi turinį iš pradžių ji suvokia kaip priešybę, tik kaip *turinį,* ir dar nežino, kad turinys yra ji pati, tai turinyje ji neatpažįsta savęs. Todėl jos galutinės realizacijos prasmė būtų ta, kad turinį, iš pradžių jai tik objektišką, ji atpažintų esant jos pačios turiniu. Tačiau kaip tik todėl rezultatas bus ne klaidų, su kuriomis ji kovoja, sugrąžinimas ir ne jos pirmoji sąvoka, o tam tikra įžvalga, kuri absoliutų jos neigimą pripažins esant

jos pačios tikrove, pačia savimi, arba savąja sąvoka, pažįstančia pačią save. — Šitokia švietimo kovos su paklydimais prigimtis, pasireiškianti tuo, kad, kovodamas su paklydimais, švietimas kovoja pats su savimi ir šitaip pasmerkia tai, ką tvirtina, — esti *mums*, arba yra tai, kas jis ir jo kova yra *savyje*. Bet pirmoji kovos pusė — švietimo suteršimas, nulemtas to, kad negatyvų santykį jis įtraukia į savąjį sau pačiam lygų *grynumą* — pasireiškia tuo, kad, kaip švietimas yra *tikėjimo objektas* (o tikėjimas jį patiria kaip melą, neprotingumą ir piktą ketinimą), taip ir tikėjimas švietimui yra klaida ir prietaras. — O dėl grynosios įžvalgos turinio, tai pirmiausia jis yra tuščia įžvalga, kuriai jos turinys atrodo esąs kažkas „kita"; todėl savo turinį ji *randa* jau duotą tuo pavidalu, kad tas turinys dar nėra jai priklausantis turinys, vadinasi, turinį ji randa kaip kažkokią nuo jos visai nepriklausančią esatį, — tikėjime.

Vadinasi, švietimas savo objektą pirmiausia ir apskritai pagauna taip, kad laiko jį *grynąja įžvalga*, ir, joje neatpažindamas pats savęs, skelbia jį esant klaida. Įžvalgoje kaip tokioje sąmonė pagauna objektą taip, kad jis sąmonei tampa jos esme arba tokiu objektu, į kurį ji įsismelkia, kuriame ji esti, lieka su savimi ir akivaizdi sau; o kadangi šitokiu būdu sąmonė yra objekto judėjimas, ji sukuria tą objektą. Būtent kaip šitokia nuostata, švietimas teisingai apibūdina tikėjimą, sakydamas apie jį, kad tai, kas tikėjimui yra absoliuti esmė, yra jo paties sąmonės būtis, jo paties mintis, kažkas, kas sukurta sąmonės. Todėl švietimas skelbia, kad tikėjimas yra klaida ir pramanas to, kas yra pats švietimas, atžvilgiu. — Vadinasi, švietimas, norintis išmokyti tikėjimą naujos išminties, nepasako jam nieko naujo, nes tikėjimo objektas pačiam tikėjimui kaip tik ir yra tai — jo paties sąmonės grynoji esmė; todėl ši sąmonė objekte pasirodo ne kaip kažkas prarasta ir paneigta, bet priešingai — ji juo pasitiki, o tai ir reiškia, kad sąmonė suranda objekte save kaip *šitą* sąmonę, arba kaip savimonę.

Savitikra to, kuo aš pasitikiu, man yra *mano savitikra;* jame aš atpažįstu manąją būtį-man dėl to, kad jis pripažįsta šitą būtį-man ir kad toji būtis jam yra tikslas ir esmė. Bet pasitikėjimas yra tikėjimas, nes tikinti sąmonė *betarpiškai santykiauja* su savo objektu ir, vadinasi, kartu stebi ir tai, kad ji sudaro *vienį* su savo objektu (eins mit ihm), kad ji esti jame. — Be to, kadangi objektas man yra tai, kame aš atpažįstu pats save, tai kartu aš esu tame objekte apskritai kaip *kita* savimonė, t.y. kaip tokia savimonė, kuri objekte yra susvetimėjusi su savo ypatinga atskirybe, būtent su savo gamtiškumu ir atsitiktinumu, tačiau, viena vertus, toji savimonė objekte lieka savimone, o kita vertus, būtent jame ji yra *esmingoji* sąmonė kaip grynoji įžvalga. — Įžvalgos sąvokoje glūdi ne tik tai, kad sąmonė savo įžvelgiamame objekte atpažįsta pati save ir, neapleisdama mąstomo dalyko bei iš pradžių iš jo nesugrįždama į save, jame *betarpiškai* randa save; įžvalgos sąvokoje glūdi ir tai, kad sąmonė suvokia pati save ir kaip *tarpininkaujantį* judėjimą, arba suvokia save kaip *veiką* ar kūrimą; šitaip tas sąmonės kaip *savasties* ir objekto vienis jai atsivers mintyje. — Kaip tik ši sąmonė yra ir tikėjimas; *paklusnumas* ir *veika* yra būtinas momentas, kurio dėka būties tikrumas realizuojasi kaip absoliuti esmė. Tiesa, ši tikėjimo veika pasireiškia ne taip, kad ji sukurtų pačią absoliučią esmę. Tačiau tikėjimo absoliuti esmė iš tiesų nėra *abstrakti* esmė, estinti anapus tikinčios sąmonės; ne, ji yra bendruomenės dvasia, ji yra abstrakčios esmės ir savimonės vienis. Tos aplinkybės, kad absoliuti esmė yra bendruomenės dvasia, esmingas momentas yra bendruomenės veika; bendruomenės dvasia yra tas momentas tik *kuriančio sąmonės darbo* dėka; arba veikiau jis *nėra* tas momentas, jei jis nesukurtas sąmonės; juk, kad ir koks esmingas šitas kuriantis darbas, taip pat esminga ir tai, kad jis nėra vienintelis esmės pagrindas, o yra tik momentas. Esmė tuo pat metu yra pati savyje ir sau.

Kita vertus, grynosios įžvalgos sąvoka sau yra kažkas *kita* negu jos objektas; juk kaip tik šita negatyvi apibrėžtis sudaro šį objektą. Taigi, kita vertus, šitaip grynoji įžvalga pareiškia ir tikėjimo esmę esant *svetimu* savimonei dalyku, kažkuo, kas nėra *savimonės* esmė, o pakišama jai kaip koks nors pamestinukas. Tačiau šiuo atveju švietimas yra visiškai kvailas; tikėjimas jį patiria kaip šnekalus, kai nežinoma, kas sakoma, ir dalykas lieka nesuprastas, jei kalbama apie ilgaskvernių apgaulę ir liaudies mulkinimą. Švietimas apie tai kalba taip, tarsi sąmonei kokiu nors klastingų šventikų fokusu kaip esmė būtų pakišta kažkas absoliučiai *svetima* ir *kita,* ir tuo pat metu tvirtina, kad tai yra sąmonės esmė, kad sąmonė ja tiki, ja pasitiki ir stengiasi nusipelnyti jos palankumą, t.y. kad sąmonė joje stebi *savo* pavienę ir bendrąją *individualybę* ir savo veika sukuria šį savo pačios ir savosios esmės vienį. Tai, ką švietimas teigia esant *svetima* sąmonei, jis betarpiškai skelbia esant *charakteringiausia* sąmonės esatimi (als das Eigenste). — Jei taip, tai kaipgi jis gali kalbėti apie apgaulę ir mulkinimą? Kadangi jis pats apie tikėjimą kalba *tiesiog* priešingai tam, ką jis tvirtina apie jį, tikėjimo atžvilgiu jis veikiau pasirodo kaip sąmoningas melas. Kaip mulkinimas ir apgaulė gali atsirasti ten, kur sąmonė savo tiesoje betarpiškai *tikra pačia savimi,* kur ji savajame objekte disponuoja pati savimi, tokiu pat mastu jame ir surasdama, ir sukurdama save? Skirtumo nebėra net žodžiuose. — Jeigu iškeltume bendrą klausimą: *ar leistina apgaudinėti liaudį?* tai faktiškai reikėtų atsakyti, kad toks klausimas šauna pro šalį, nes šitaip liaudį apgauti neįmanoma. — Žinoma, retkarčiais galima žalvarį parduoti vietoj aukso, padirbtą vekselį vietoj tikro, galima pameluoti ir pralaimėtą mūšį daugeliui pavaizduoti kaip laimėtą, kurį laiką galima priversti patikėti ir kitokiu melu, liečiančiu juslinius daiktus ir pavienius įvykius; tačiau esmės žinojime, kur sąmonė betarpiškai *tikra pačia savimi,* mintis apie apgaulę visiškai atkrinta.

Pažiūrėkime toliau, kaip tikėjimas patiria švietimą *atskiruose* savo sąmonės momentuose; šis dalykas anksčiau apžvelgtas tik bendrais bruožais. Bet šie momentai yra grynasis mąstymas, arba, kaip objektas, *absoliuti esmė* pati savyje ir sau; po to — grynojo mąstymo, kaip *žinojimo, santykis* su absoliučia esme, *jo tikėjimo pagrindas,* ir pagaliau jo santykis su ja kaip jo *veika,* arba *jo tarnystė.* Kaip grynoji įžvalga savęs apskritai neatpažino ir save neigė tikėjime, taip ir šiuose momentuose ji laikysis lygiai taip pat iškreiptai.

Grynoji įžvalga su tikinčios sąmonės *absoliučia esme* santykiauja negatyviai. Ši esmė yra grynas mąstymas, ir grynas mąstymas pats savyje nustatytas kaip objektas arba kaip *esmė;* tuo pat metu tikinčioje sąmonėje šitas mąstymo *„savyje"* savyje estinčiai sąmonei įgauna formą, tačiau tik tuščią objektiškumo formą; mąstymas esti tam tikro *vaizdinio* apibrėžtyje. Tačiau kadangi iš *sau-estinčios savasties* pusės grynoji įžvalga yra grynoji sąmonė, tai *„kita"* įžvalgai pasireiškia kaip tam tikras savimonės *negatyvumas.* Jį dar būtų galima suvokti arba kaip gryną mąstymo [būtį]-*savyje,* arba ir kaip juslinio tikrumo *būtį.* Tačiau kadangi tuo pat metu jis duotas *savasčiai,* o šioji kaip *savastis,* turinti objektą, yra tikroviška sąmonė, tai įžvalgos specifinis objektas kaip toks yra tam tikras *paprastas jusliniam tikrumui duotas daiktas.* Šis jos objektas jai pasireiškia kaip tikėjimo *vaizdinys.* Ji pasmerkia šį vaizdinį, o kartu su juo — ir savąjį objektą. Tačiau tikėjimo atžvilgiu ji neteisi vien tuo, kad tikėjimo objektą pagauna taip, tarsi jis būtų jos objektas. Todėl apie tikėjimą ji sako, kad jo absoliuti esmė, girdi, yra akmens gabalas, medinė trinka, turinti akis, bet nematanti, arba kad ji yra gumulėlis tešlos, gautos iš arime išaugintų javų, perdirbtos žmonių ir sugrąžinamos atgal, į žemę, arba koks nors kitas pavidalas, kuriuo tikėjimas sužmogino esmę, padarė ją įsivaizduojamą ir objektišką.

Iš to, kas dvasiai yra amžinasis gyvenimas ir šventoji dvasia, švietimas, vaizduojantis nekaltybę, čia padaro tam tikrą tikrovišką, dūlų daiktą ir visą tai suteršia savaime niekingu juslinio tikrumo požiūriu, — požiūriu, kuris nuolankiam tikėjimui išvis neegzistuoja; o tai reiškia, kad švietimas šį požiūrį priskiria tikėjimui visai neteisingai. Tai, ką garbina tikėjimas, jam visai nėra nei akmuo, nei medis ar tešlos gumulėlis, nei dar koks nors laikinas juslinis daiktas. Jei švietimui šautų į galvą pasakyti, kad, girdi, tikėjimo objektas vis dėlto yra *ir* tai, ar netgi kad tas objektas yra toks savaime ir iš tiesų, tai, viena vertus, tikėjimas lygiai taip pat gerai žino *šitą „ir"*, tačiau jis tikėjimui atsiveria už jo garbinimo; o kita vertus, tikėjimui apskritai neegzistuoja *„savyje"* ko nors tokio kaip akmuo ir pan.; ne, „savyje" jam yra vien tik grynojo mąstymo esmė.

Antras momentas yra tikėjimo kaip *žinančios* sąmonės santykis su šia esme. Kaip mąstančiai grynajai sąmonei ši esmė jam yra betarpiška; bet grynoji sąmonė lygiai taip pat yra *tarpininkaujantis* tikrumo santykis su tiesa; tai santykis, kuris sudaro *tikėjimo pagrindą*. Šis pagrindas švietimui irgi virsta tam tikru atsitiktiniu *atsitiktinių* duotybių žinojimu. Tačiau žinojimo pagrindas yra *žinanti* bendrybė ir — savąja tiesa — absoliuti dvasia, kuri abstrakčioje grynojoje sąmonėje arba mąstyme kaip tokiame yra tik absoliuti *esmė*, o kaip savimonė, ji yra *žinojimas* apie save. Grynoji įžvalga nustato šitą žinančią bendrybę, *paprastą pačią save suvokiančią dvasią*, lygiai taip pat kaip ir savimonei būdingą negatyvumą. Tiesa, ji pati yra grynas *tarpiškas*, t.y. save savimi tarpininkaujantis mąstymas, ji yra grynas žinojimas; tačiau kadangi ji yra *gryna įžvalga, grynas žinojimas*, dar nežinantis pats savęs, t.y. toks žinojimas, kuriam dar neatsiveria tai, kad jis yra tas grynas tarpininkaujantis judėjimas, tai tas judėjimas jam atsiveria — kaip ir visa, kas yra jis pats, — kaip

„kitas". Taigi, suvokta kaip įsikūnijimas tikrovėje, grynoji įžvalga išplėtoja tą savo esmingą momentą, tačiau jai atrodo, kad šis momentas priklauso tikėjimui ir kad savo apibrėžtumu — būti išoriškam įžvalgai — jis yra kaip tik tokių trivialių tikroviškų istorijų žinojimas. Vadinasi, įžvalga religiniam tikėjimui čia nepamatuotai priskiria tai, kad jos tikrumo pagrindas yra *pavieniai istoriniai liudijimai*, kurie, traktuojami kaip istoriniai liudijimai, žinoma, savo turiniui negarantuoja to tikrumo laipsnio, kuris būdingas laikraščiuose skelbiamoms žinioms apie kokį nors įvykį; be to, įžvalga tikėjimui nepamatuotai priskiria ir tai, kad jo tikrumas grindžiamas šių liudijimų *išsaugojimo* atsitiktinumu — išsaugojimo, viena vertus, priklausančio nuo popieriaus, o kita vertus — nuo to, kaip mikliai ir sąžiningai liudijimai perkeliami iš vieno popieriaus į kitą; ir pagaliau įžvalga tikėjimui nepamatuotai priskiria tai, kad šis tikrumas grindžiamas teisingu mirusių žodžių ir raidžių supratimu. Tačiau iš tikrųjų tikėjimui net į galvą nešauna savo tikrumą susieti su tokiais liudijimais ir atsitiktinumais; būdamas tikras, tikėjimas yra naivus santykis su savuoju absoliučiu objektu, grynas šio objekto žinojimas, prie savojo absoliučios esmės suvokimo neprimaišantis raidžių, popieriaus ir perrašinėtojų, ir tarp savęs bei absoliutaus objekto neįterpiantis tokių dalykų. Priešingai, ši sąmonė yra pats sau tarpininkaujantis savojo žinojimo pagrindas; ji yra pati dvasia, liudijanti save tiek *pavienės* sąmonės *viduje*, tiek *visuotine* visų tikėjimo į dvasią *duotimi*. Jeigu tikėjimas, remdamasis istoriniais dalykais, siekia pasitelkti ir minėtą pagrindimo ar bent jau savo turinio patvirtinimo būdą, apie kurį kalba švietimas, ir rimtai mano bei elgiasi taip, tarsi tai būtų svarbu, tai jis jau leidosi suvedžiojamas švietimo; ir jo pastangos save pagrįsti bei įtvirtinti tokiu būdu liudija tik tai, kad į jį įsismelkė užkratas.

Lieka dar trečias aspektas, *sąmonės santykis su absoliučia esme,* kaip tam tikra *veika.* Ši veika yra individo ypatingybės arba gamtinio jo būties-sau moduso įveika, iš kurios jam atsiranda tikrumas to, kad grynoji savimonė, jos veikos požiūriu, t.y. kaip *sau-estinti* pavienė sąmonė, sudaro vienį su esme. — Kadangi veikoje išsiskiria *tikslingumas* ir *tikslas* ir kadangi grynoji įžvalga ir šios veikos atžvilgiu *laikosi negatyviai,* ir, kaip ir kituose momentuose, paneigia pati save, tai *tikslingumo* atžvilgiu ji turi pasireikšti kaip neprotingumas, nes įžvalga, susijusi su ketinimu, t.y. tikslo ir priemonės dermė, jai pasirodo kaip kažkas *„kita",* arba, veikiau, kaip kažkas priešinga; o dėl tikslo pasakytina, kad tikslu ji turi laikyti blogį, t.y. mėgavimąsi ir turėjimą, ir šitaip susitapatina su pačiu nešvariausiu ketinimu, nes švarus ketinimas, kaip kažkas „kita", irgi yra nešvarus ketinimas.

O dėl *tikslingumo,* tai, kaip matome, švietimas laiko kvailybe, jeigu tikintis individas aukštesnę sąmonę — nebūti prikaustytam prie prigimtinio mėgavimosi ir malonumo — perima taip, kad jis *tikrai* išsižada prigimtinio mėgavimosi ir malonumo ir *darbais* įrodo, kad panieka tiems dalykams yra ne *apsimestinė,* o *tikra.* — Lygiai taip pat švietimas laiko kvailybe tai, kad individas išsižada savo apibrėžtumo — būti absoliučiai atskiru individu, pašalinančiu visa kita ir turinčiu nuosavybę, — išsižada tuo, kad pats atsisako savo nuosavybės, ir šitaip *iš tiesų* parodo, kad savo izoliacijai jis neteikia didelės reikšmės, kad jis pakilo virš gamtinės būtinybės išsiskirti ir šioje absoliučioje būties-sau išskirtyje neigti *kitų* tapatumą *su savimi.* — Ir viena, ir kita grynoji įžvalga laiko tiek netikslingu, tiek neteisingu dalyku; juk *netikslinga* išsižadėti malonumų ir turto tam, kad įrodytum esąs laisvas nuo malonumų ir turto. Vadinasi, įžvalga, priešingai, paskelbs *kvailiu* tą, kuris, kad pavalgytų, imasi priemonių, kad iš tikrųjų pavalgytų. — Be to, ji laiko *neteisingu* dalyku

atsisakyti maisto ir sviestą, kiaušinius atiduoti ne už pinigus, arba pinigus duoti ne už sviestą ir kiaušinius, o paprasčiausiai, nieko už tai negaunant; maistą arba panašių dalykų turėjimą ji skelbia esant savitikslį ir faktiškai šitaip pasirodo esanti nešvarus ketinimas, tokiam mėgavimuisi ir turėjimui teikiantis esminę reikšmę. Kaip grynas ketinimas kartu ji tvirtina, jog būtina pakilti virš gamtinio egzistavimo ir virš gobšumo, nukreipto į to egzistavimo priemones, tačiau ji laiko kvaila ir neteisinga pastangą šį pakilimą įrodinėti *veiksmu;* kitaip tariant, šis grynasis ketinimas iš tiesų yra apgaulė, siūlanti *vidinį* pakilimą ir jo reikalaujanti, tačiau traktuoti jį rimtai, jį *įgyvendinti* ir *įrodyti jo tiesą* — tai ji pateikia kaip nereikalingą, kvailą ir net neteisingą dalyką. — Vadinasi, ji neigia save tiek kaip grynąją įžvalgą, nes ji neigia betarpiškai tikslingą veiką, tiek kaip gryną ketinimą, nes ji neigia ketinimą įrodyti, kad esi laisvas nuo pavienės egzistencijos tikslų.

Šitaip švietimas leidžiasi patiriamas tikėjimo. Jis pasirodo tokiu nepatraukliu pavidalu todėl, kad būtent santykiaudamas su „kitu" jis virsta *negatyvia realybe,* t.y. pasirodo kaip savo paties priešybė; bet grynoji įžvalga ir ketinimas turi tapti tokiu santykiu, nes jis yra jų įsikūnijimas tikrovėje. — Šis įsikūnijimas iš pradžių pasirodė kaip negatyvi realybė. Galbūt jo *pozityvi realybė* yra geresnė: pažiūrėkime, kaip ji atrodo. — Kai visi prietarai ir išankstiniai nusistatymai pašalinti, iškyla klausimas: *o kas toliau? Kokia toji tiesa, kurią švietimas išplatino vietoj jų?* — Jis jau išreiškė tą pozityvų turinį, pašalindamas paklydimą, nes minėtas susvetimėjimas su savimi tuo pat metu yra jo pozityvi realybė. — Tame, kas tikėjimui yra absoliuti dvasia, švietimas pagauna tai, kas, pagal jo tikėjime atrastą *apibrėžtį,* yra medis, akmuo ir t.t., — pagauna juos kaip pavienius tikroviškus daiktus; kadangi *bet kokį apibrėžtumą,* t.y. bet kokį turinį ir jo realizaciją, jis

apskritai pagauna būtent taip, t.y. kaip *baigtinumą*, kaip *žmogiškąją esmę ir vaizdinį*, tai *absoliuti esmė* jam virsta tam tikru *vakuumu*, kuriam negalima priskirti jokių apibrėžčių, jokių predikatų. Tokios jungtuvės [t.y. toks priskyrimas] jau savaime būtų peiktinos; juk kaip tik jos yra tai, kas pagimdo prietarų pabaisas. Žinoma, protas, *grynoji įžvalga*, pati nėra tuščia, nes jos pačios negatyvumas atsiveria *jai* ir yra jos turinys; ji yra turtinga, bet turtinga tik atskirybe ir apribojimu; ko nors tokio nepriskirti absoliučiai esmei ir su ja nesusieti yra jos įžvalgus gyvenimo būdas, kuris moka pastatyti į tinkamą vietą save ir savo turtingumą baigtinybės srityje ir kartu žino, kaip pagarbiai elgtis su absoliutu.

Kaip pozityvios švietimo tiesos antras momentas šios tuščios esmės priešprieša yra iš absoliučios esmės apskritai išskirta sąmonės ir bet kokios būties atskirybė kaip *absoliuti būtis-savyje-ir-sau*. Sąmonė, kuri savo pradine tikrove yra *juslinis tikrumas* ir *nuomonė*, nuėjusi visą savosios patirties kelią, dabar vėl sugrįžta į pradžią ir vėl yra žinojimas apie *grynąjį savo pačios negatyvumą* arba apie *juslinius daiktus*, t.y. apie *esinčius* daiktus, abejingai stovinčius priešpriešiais sąmonės būčiai-*sau*. Tačiau dabar ji nėra *betarpiška* prigimtinė sąmonė; ne, ji *tapo* sau tokia. Iš pradžių atsidavusi tai painiavai, į kurią buvo įstumta savosios išsklaidos, o dabar grynosios įžvalgos sugrąžinta į savo pirmąjį pavidalą, sąmonė *patyrė* tą painiavą *kaip rezultatą*. Būdamas pagrįstas visų kitų sąmonės pavidalų, — vadinasi, ir bet kokios anapusybės juslinio tikrumo atžvilgiu — niekingumo įžvalga, tas juslinis tikrumas jau nebėra nuomonė; priešingai, jis yra absoliuti tiesa. Teisybė, šis niekingumas viso to, kas išeina už juslinio tikrumo ribų, yra tik negatyvus šios tiesos įrodymas; bet jokio kito įrodymo ji ir negali turėti, nes juslinio tikrumo pozityvi tiesa pati savaime yra būtent *neįtarpinta* pačios sąvokos kaip objekto būtis-sau, o be to, būtis-sau kitabūties for-

ma; tai reiškia, kad kiekviena sąmonė tiesiog yra *tikra* tuo, kad ji *yra*, kad *kiti tikroviški daiktai* esti už jos, ir kad ji, kaip ir tie daiktai, savo *prigimtine* būtimi yra *savyje ir sau*, arba yra *absoliučiai*.

Pagaliau *trečias švietimo tiesos momentas* yra pavienės esmės santykis su absoliučia esme, dviejų pirmųjų momentų santykis. Įžvalga kaip gryna *lygios* arba *neribotos* [esaties] įžvalga kartu išeina už *nelygios* [esaties] ribų; t.y. ji išeina *už* baigtinės tikrovės arba *už* savo kaip vien tik kitabūties ribų. Kaip kitabūties anapusybę ji apima *tuštumą*, su kuria, vadinasi, ji susieja juslinę tikrovę. Į šio *santykio* apibrėžtį kaip *turinys* patenka ne abi pusės, nes viena pusė yra tuštuma, o todėl turinio esama tik kitos pusės, juslinės tikrovės, dėka. Bet santykio *forma*, kurios apibrėžtyje dalyvauja [būties]-*savyje* pusė, gali būti sukurta savavališkai (nach Belieben), nes forma yra *negatyvumas-savyje* ir todėl kažkas priešinga sau pačiai; ji yra ir būtis, ir *niekas;* ji yra ir [būtis]-*savyje,* ir būties-savyje *priešybė;* arba — o tai yra tas pat — *tikrovės* santykis su [būtimi]-*savyje* kaip *anapusybe* yra tiek tikrovės *neigimas,* tiek ir jos *teigimas.* Todėl baigtinę tikrovę galima suprasti tiesmukai, kaip įprasta. Vadinasi, juslumas dabar *pozityviai* susijęs su absoliutu kaip su [būtimi]-*savyje,* o juslinė tikrovė pati yra [būtis]-*savyje;* absoliutas ją kuria, saugo ir puoselėja. Savo ruožtu ji ir su absoliutu santykiauja kaip su priešybe, kaip su savąja *nebūtimi;* šio santykio požiūriu ji yra ne savyje, o tik *kažkam kitam.* Ankstesniame sąmonės pavidale prieštaravimo *sąvokos* apibrėžtos kaip *gėris* ir *blogis,* tuo tarpu grynajai įžvalgai, priešingai, jos virsta grynesnėmis *būties-savyje* ir *būties-kažkam kitam* abstrakcijomis.

Bet abu požiūriai — tiek iš pozityviojo, tiek iš negatyviojo baigtinybės santykio su [būtimi]-savyje pusių — faktiškai yra vienodai būtini, ir, vadinasi, viskas tokiu pat mastu yra ir *savyje,* ir *kitam;* tai reiškia — visa yra *naudinga.* — Visa

atsiduoda kitiems, leidžiasi naudojama kitų ir esti *jiems;* ir dabar visa, galima sakyti, atsistoja piestu, dedasi abejinga kitiems (tut spröde gegen anderes), esti sau ir savo ruožtu naudojasi kitais. — Žmogui, kaip tokį santykį *suvokiančiam* daiktui, šitaip pasirodo jo esmė ir jo padėtis. Toks, koks jis yra betarpiškai, kaip prigimtinė sąmonė *savyje,* jis *geras,* kaip atskirybė — *absoliutus,* o kita yra *jam;* o kadangi jam kaip save suvokiančiam gyvuliui momentai turi bendrybės vertę, tai *viskas* egzistuoja jo malonumui ir pramogoms, ir toks, koks jis išėjo iš Dievo rankų, jis vaikštinėja po pasaulį kaip po jam įveistą sodą. — Bet jis turi paragauti ir vaisių nuo gėrio ir blogio pažinimo medžio; iš to jis gauna naudą, jį skiriančią nuo viso kito, nes dėl atsitiktinumo jo savaime gera prigimtis yra *ir* tokia, kad pramogų perteklius jai kenkia, arba, kitaip tariant, jo atskirybei būdinga *ir jai priklausanti anapusybė;* ji gali išeiti už savo ribų ir save sunaikinti. Priešingai, protas jam yra naudinga priemonė, padedanti deramai apriboti šį išėjimą už savo ribų, arba, kitaip tariant, savisaugos priemonė, kurią jis pasitelkia, išeidamas už apibrėžtumo ribų; juk tai yra sąmonės galia. Sąmoningos savyje *visuotinės* esmės mėgavimasis įvairovės ir trukmės požiūriu pats turi būti ne apibrėžtas, o visuotinis; todėl saikas apibrėžtas taip, kad būtų kliūtis, neleidžianti baigtis mėgavimosi įvairovei ir trukmei; tai reiškia, kad saiko apibrėžtis yra nesaikingumas. — Kaip žmogui viskas yra naudinga, taip ir jis pats naudingas, ir lygiai taip pat naudinga jo apibrėžtis — tapti visuotinai naudingu ir viskam tinkamu minios nariu. Kiek jis rūpinasi savimi, lygiai tiek pat jis privalo atiduoti save kitiems; kiek jis atsiduoda kitiems, tiek jis rūpinasi pats savimi; ranka ranką plauna. Bet ten, kur jis yra, yra ir jo tikroji vieta; jis naudojasi kitais, o kiti naudojasi juo.

Skirtingi dalykai vienas kitam naudingi nevienodai; bet visi daiktai pasižymi šiuo naudingu tarpusavio santykiu dėl savo esmės, pasireiškiančios kaip tik tuo, kad jie dvejopai

santykiauja su absoliutu: pozityviai — dėl to jie yra *savyje ir sau;* negatyviai — dėl to jie yra *kitiems.* Santykis su absoliučia esme arba religija kaip tik todėl yra visų naudingiausias dalykas; juk jis yra *pati grynoji nauda,* jis yra tas tvarus visų daiktų egzistavimas arba jų būtis-*savyje-ir-sau,* o kartu visų daiktų nuopuolis, arba jų būtis-kitam.

Žinoma, tikėjimui šis pozityvus švietimo rezultatas yra toks pat siaubingas, kaip ir negatyvus švietimo santykis su juo. Ši įžvalga į absoliučią esmę, įžvalga, kuri absoliučioje esmėje nemato nieko kito, išskyrus būtent *absoliučią* esmę, l'être suprême, t.y. tuštumą, — tas *šališkas* požiūris, kad visa savo betarpiškoje esatyje yra *savyje* arba yra gera, kad pagaliau šitas pavienės sąmoningos būties *santykis* su absoliučia esme, *religija,* visiškai išreiškiamas naudingumo sąvoka, tikėjimui tiesiog *šlykštus.* Ši paties švietimo *išmintis* tikėjimui neišvengiamai atrodo esanti pati *trivialybė,* o sykiu — trivialybės *pripažinimas;* juk ši išmintis pasireiškia tuo, kad apie absoliučią esmę ji nežino nieko, arba (o tai yra tas pat) žino apie ją tik tą visiškai lėkštą tiesą, kad ji yra būtent tik *absoliuti esmė;* užtat toji išmintis žino tik baigtinybę, ir žino apie ją būtent tai, kad ji yra tiesa, o šitą žinojimą apie ją kaip apie tiesos [viešpatiją] švietimo išmintis laiko didžiausiu žinojimu.

Švietimo atžvilgiu tikėjimas turi dieviškąją teisę, absoliučios *lygybės sau pačiam* arba grynojo mąstymo teisę, ir iš švietimo pusės patiria absoliutų neteisingumą, nes švietimas iškreipia tikėjimą su visais jo momentais ir paverčia juos kažkuo kitu, negu tai, kas jie yra tikėjime. Tuo tarpu švietimas tikėjimo atžvilgiu ir savosios tiesos labui turi tik žmogiškąją teisę, nes jo daroma neteisybė yra *nelygybės* teisė, kuri pasireiškia iškreipimu ir pakeitimu; tai teisė, savo prigimtimi būdinga *savimonei,* susipriešinusiai su paprasta esme arba *mąstymu.* Tačiau kadangi švietimo teisė yra savimonės teisė, tai

švietimas ne tik išsaugos *ir* savo teisę (tai reiškia, kad dvi vienodos dvasios teisės susipriešintų ir nė viena negalėtų patenkinti kitos), bet jis įtvirtins absoliučią teisę, nes savimonė yra sąvokos negatyvumas, kuris esti ne tik *sau*, bet sykiu įveikia ir savo priešybę; ir pats tikėjimas, būdamas sąmonė, negalės iš jo atimti jo teisės.

Juk švietimas traktuoja tikinčią sąmonę remdamasis ne jam būdingais principais, o tokiais principais, kurie būdingi pačiai tikinčiai sąmonei. Tikinčiai sąmonei jis surenka tik *pačios* tikinčios sąmonės *mintis*, kurios jai nesąmoningai išsibarsto; tik esant kokiam nors *vienam* tikinčios sąmonės modusui, jis jai primena *kitus*, kuriuos ji taip pat turi, tačiau vieną iš kurių ji visada užmiršta. Priešingai tikinčiai sąmonei, švietimas pasirodo esąs grynoji įžvalga kaip tik todėl, kad jis viename *apibrėžtame* momente mato visumą, vadinasi, priduria su tuo momentu santykiaujančią *priešybę*, ir, vieną paversdamas kitu, sukuria abiejų minčių negatyvią esmę, *sąvoką*. Tikėjimui švietimas pasirodo kaip iškreipimas ir melas todėl, kad jis nurodo tikėjimo momentų kitabūtį; todėl tikėjimui atrodo, kad švietimas iš jų betarpiškai daro kažką kita, negu jie yra kaip atskirybės; tačiau toji *kitabūtis* yra tokia pat esminga, ir ji iš tikrųjų esti pačioje tikinčioje sąmonėje, tačiau, skirtingai nuo švietimo, toji sąmonė apie ją nemąsto, bet vis tiek ją apima kitaip; todėl tikinčiai sąmonei ji nėra svetima, ir toji sąmonė negali jos neigti.

Bet pats švietimas, primenantis tikėjimui jo išsiskyrusių momentų priešingybę, yra lygiai taip pat mažai apsišvietęs savo paties atžvilgiu. Su tikėjimu jis santykiauja grynai *negatyviai*, nes savo turinį išskiria iš savo grynumo ir laiko jį savo paties negatyvumu. Todėl jis neatpažįsta pats savęs šiame negatyvume, tikėjimo turinyje, ir nesusieja abiejų minčių, remdamasis tuo pagrindu: tos minties, kurią atneša, ir tos, prieš kurią jis nukreipia aną mintį. Nepripažindamas,

kad tai, ką jis smerkia tikėjime, betarpiškai yra jo paties mintis, švietimas pats egzistuoja abiejų momentų priešpriešoje; vieną iš šių momentų — kiekvienąkart tą, kuris priešingas tikėjimui, — švietimas tik ir pripažįsta, o kitą momentą nuo jo atskiria visiškai taip pat, kaip elgiasi tikėjimas. Todėl švietimas nerealizuoja abiejų momentų vienio kaip vienio, t.y. nerealizuoja sąvokos; tačiau sąvoka švietimui *atsiranda* kaip tai, kas esti *sau*, vadinasi, švietimas ją randa tik kaip tai, kas jau duota. Juk savaime grynosios įžvalgos realizacija pasireiškia kaip tik tuo, kad ji — o jos esmė yra sąvoka — sau pačiai pirmiausia pasirodo kaip kažkas absoliučiai *kita* ir paneigia save (nes sąvokos priešprieša yra absoliuti priešprieša), ir iš šios kitabūties sugrįžta į pačią save, arba į savąją sąvoką. Bet švietimas *yra* tik šis judėjimas, jis yra dar nesąmoninga grynosios sąvokos veikla, kuri, tiesa, sugrįžta prie savęs kaip objektas, tačiau šį objektą supranta kaip kažką *kitą*, o be to, nepažįsta sąvokos prigimties, pasireiškiančios tuo, kad būtent tai, kas neperskirta, ir yra tai, kas absoliučiai atsiskiria. — Vadinasi, priešingai tikėjimui, grynoji įžvalga yra sąvokos *galybė* tiek, kiek ji yra judėjimas ir tikinčioje sąmonėje atskirai estinčių momentų susiejimas, toks susiejimas, per kurį atsiskleidžia jų prieštaringumas. Šitaip pasireiškia absoliuti *teisė* į prievartą, kurią grynoji įžvalga panaudoja tikėjimo atžvilgiu; tačiau *tikrovė*, į kurią ji nukreipia šią prievartą, pasireiškia kaip tik tuo, kad tikinti sąmonė pati yra sąvoka ir, vadinasi, pati pripažįsta tą priešybę, kurią į ją atneša įžvalga. Ji lieka teisi tos sąmonės atžvilgiu todėl, kad joje įtvirtina tai, kas būtina pačiai tai sąmonei ir ką ji turi pati savyje.

Pirmiausia švietimas įtvirtina sąvokos momentą, pasireiškiantį tuo, kad sąvoka yra *sąmonės veika;* švietimas priešina tikėjimui tvirtinimą, kad jo absoliuti esmė yra jo sąmonės kaip tam tikros savasties absoliuti esmė, arba kad ta esmė

sukurta sąmonės. Tikinčiai sąmonei jos absoliuti esmė, kiek ji tai sąmonei yra *savyje*, tuo pat metu neegzistuoja kaip koks svetimas daiktas, kuris joje *būtų* nežinia kaip ir iš kur; ne, jai būdingas pasitikėjimas pasireiškia kaip tik tuo, kad absoliučioje esmėje ji *randa* save kaip *šitą* asmeninę sąmonę, o jai būdingas paklusnumas ir tarnystė pasireiškia tuo, kad savąja *veika* ji sukuria tą esmę kaip *savo* absoliučią esmę. Tiesą sakant, apie tai švietimas tik primena tikėjimui, kai pastarasis paprasčiausiai paskelbia, kad absoliučios esmės *„savyje"* esti *anapus* sąmonės *veikos*. — Tačiau kadangi švietimas, į tikėjimo vienpusiškumą, tiesa, įnešdamas priešingą, jo *veikos*, momentą kaip priešybę *būčiai*, apie kurią tikėjimas čia tik ir galvoja, pats savo minčių irgi nesusieja, tai jis izoliuoja gryną veikos momentą ir apie tikėjimo *„savyje"* pasako, kad tas „savyje" yra tik kažkas, kas *sukurta* sąmonės. Bet izoliuota, tam *„savyje"* priešpriešinta veika yra atsitiktinė veika, ir, kaip įvaizdinanti veika, yra kūrimas fikcijų — vaizdinių, kurie neegzistuoja *savyje*; šitaip švietimas ir traktuoja tikėjimo turinį. — Bet ir atvirkščiai, grynoji įžvalga lygiai taip pat tvirtina kažką priešinga. Teigdama *kitabūties* momentą, kurį sąvoka turi savyje, ji skelbia, kad tikėjimo esmė yra tokia esmė, kuri sąmonei *nerūpi*, kuri yra *anapus* sąmonės, jai svetima ir jos nepripažinta. Tikėjimui ši esmė esti tiek, kiek jis, viena vertus, ja pasitiki ir joje turi savo *savitikrą*, o kita vertus, tiek, kiek jos keliai nežinomi, o jos būtis nepasiekiama.

Toliau. Kai švietimas tikėjimo garbinamą objektą traktuoja kaip akmenį ir medį ar kaip dar kokią nors baigtinę antropomorfinę apibrėžtį, tikinčios sąmonės atžvilgiu jis įtvirtina teisę, kurią pripažįsta ir pati tikinti sąmonė. Juk kadangi tikinti sąmonė yra sudvejinta sąmonė, kuriai būdinga tai, kad ji apima *tikrovės anapusybę* ir šitos anapusybės grynąją *šiapusybę*, tai faktiškai joje esama *ir* to požiūrio į juslinį daiktą,

pagal kurį tas daiktas *turi vertę savyje ir sau;* tačiau ji nesusieja tų abiejų minčių apie *esinį savyje ir sau,* kuris jai yra tai *gryna esmė,* tai *paprasčiausias juslinis daiktas.* — Net grynoji tikėjimo sąmonė paveikta pastarojo požiūrio; juk jos antjuslinės viešpatijos perskyros, kadangi toji viešpatija nepagauta sąvoka, yra savarankiškų *formų* eilė, o jų judėjimas yra tam tikras *istorinis įvykis;* tai reiškia, kad šios formos tik įsivaizduojamos, ir joms būdingas juslinės būties modusas. — Švietimas savo ruožtu lygiai taip pat izoliuoja *tikrovę* kaip tam tikrą dvasios apleistą esmę, apibrėžtumą [izoliuoja] kaip tam tikrą nejudrią baigtinybę, kuri dvasiniame pačios esmės judėjime būtų ne momentas, ne niekas ir ne savyje ir sau *estintis* kažkas, o nykstantis dalykas.

Aišku, kad lygiai taip pat yra su *žinojimo pagrindu.* Tikinti sąmonė pati pripažįsta tam tikrą atsitiktinį žinojimą, nes ji yra tam tikru būdu susijusi su atsitiktinybėmis, o pati absoliuti esmė jai egzistuoja tam tikros įsivaizduojamos kasdienės tikrovės forma; kartu tikinti sąmonė yra *ir* savos rūšies tikrumas, pats savyje neturintis tiesos, ir ji prisipažįsta esanti tokia neesminga sąmonė, estinti šiapus save įsitikrinančios ir pačią save pateisinančios dvasios. Tačiau šį momentą ji užmiršta, pasinerdama į savąjį dvasinį betarpišką absoliučios esmės žinojimą. — O švietimas, kuris jai apie tai primena, savo ruožtu prisimena *tik* atsitiktinį žinojimą ir užmiršta „kitą"; jis prisimena tik tarpininkavimą, nulemtą *svetimo* trečiojo [momento], ir neprisimena to tarpininkavimo, kur betarpiškumas pats sau yra trečias [momentas], kurio dėka save įtarpina kitu, t.y. pačiu savimi.

Galiausiai, stebėdamas tikėjimo *veiką,* švietimas laikosi nuostatos, kad atsisakyti malonumų ir turto neteisinga ir netikslinga. — Dėl neteisingumo, tai tikinti sąmonė pritaria švietimui, kad ji pati pripažįsta, jog turėti nuosavybę, ją ginti ir ja mėgautis yra tikroviška; ši sąmonė, įtvirtindama nuosavy-

bę, elgiasi juo egoistiškiau ir atkakliau, juo grubiau atsiduoda mėgavimuisi ta nuosavybe dėl to, kad jos religinė — turtą ir malonumus *atmetanti* — veika nukreipta anapus tikrovės ir šia kaina išperka laisvę atsiduoti malonumams šiapusybėje. Dėl tokio prieštaravimo ši tarnystė, pasireiškianti prigimtinių polinkių ir malonumų aukojimu, faktiškai neturi tiesos; *šalia* aukojimo, tie polinkiai išsaugojami; toks aukojimas yra tik *ženklas*, kuriuo tikras aukojimas realizuojamas tik maža dalimi ir kuris todėl faktiškai tik *vaizduoja* aukojimą.

O dėl tikslingumo, tai, švietimo požiūriu, atsisakyti *kažkiek* turto ir išsižadėti *kokio nors* malonumo, norint jaustis ir būti laisvam nuo turto ir pomėgių, yra neprotinga. Tikinti sąmonė pati suvokia absoliučią veiką kaip tam tikrą *visuotinę* veiką; ne tik jos absoliučios esmės kaip jos objekto veikla tai sąmonei yra tam tikra visuotinė veikla, bet ir pavienė sąmonė privalo iki galo ir visiškai išsilaisvinti nuo savo juslinės esmės. Bet atsisakyti *kokios nors dalies* turto ar išsižadėti kokio nors *pavienio* malonumo dar nereiškia atlikti tokį *bendrąjį* veiksmą; kadangi veiksme sąmonei iš esmės turėtų atsiverti neatitikimas tarp *tikslo*, kuris yra visuotinis, ir tarp *įgyvendinimo*, kuris yra pavienis, tai šis veiksmas pasirodo esąs toks poelgis, kuriame sąmonė nedalyvauja, ir kartu šis poelgis iš esmės pasirodo esąs pernelyg *naivus*, kad būtų tikras veiksmas; pernelyg naivu pasninkauti, kad išsižadėtum malonumo, susijusio su valgymu, pernelyg naivu, kaip Origenui,[22] iš kūno atimti kitus malonumus, kad įrodytum, jog su jais viskas baigta. Pats poelgis pasirodo esąs *išorinis* ir *pavienis* veiksmas; tuo tarpu geidulys įsišaknijęs *viduje*, ir yra kažkas *bendra;* geidulio patenkinimo sukeltas malonumas neišnyksta nei išnykus priemonei, nei dėl pavienio išsižadėjimo.

Savo ruožtu švietimas *vidujybę, netikrovę* šiuo atveju izoliuoja nuo tikrovės; tuo tarpu, priešingai vidinei tikėjimo esmei, tikinčioje žiūroje ir pamaldume jis išsaugojo daiktiškąją

išorybę. Tai, kas esminga, tikėjimas perkelia į *ketinimą*, į *mintis* ir šitaip padaro nebereikalingą tikrovišką išsilaisvinimo nuo gamtinių tikslų realizaciją; priešingai, toji vidujybė pati yra formalumas, realizuojamas per gamtinius potraukius, kurie pateisinami kaip tik tuo, kad jie yra vidiniai, kad jie priklauso *visuotinei* būčiai, gamtai.

Taigi švietimas tikėjimo atžvilgiu pasižymi neįveikiama jėga, nes pačioje tikėjimo sąmonėje esama momentų, kuriuos įtvirtina švietimas. Atidžiau pažvelgus į šios jėgos poveikį, atrodo, kad jos poveikis tikėjimui suskaldo *gražųjį pasitikėjimo* ir betarpiško tikrumo vienį, *dvasinę* tikėjimo sąmonę suteršia nešvariomis mintimis apie *juslinę* tikrovę, intelekto ir savosios valios bei realizacijos *tuštybe* sugriauna *ramią* ir *patikinią* tikėjimo nuotaiką, sukeliamą nuolankumo. Bet faktiškai švietimas veikiau pašalina nemąstančią ar, tiksliau sakant, sąvokos stokojančią *perskyrą*, esančią tikėjime. Tikinti sąmonė naudojasi dvigubu masteliu ir svoriu, ji turi dvejopas akis, dvejopas ausis, dvejopą liežuvį ir dvejopą kalbą; ji sudvejino visus vaizdinius, nesugretindama tų dviejų prasmių. Kitaip tariant, tikėjimas gyvena dviejų tipų suvokime; pirma, *miegančios* sąmonės, gyvenančios tik mintyse, stokojančiose sąvokos, suvokime ir, antra, *būdraujančios* sąmonės, gyvenančios tik juslinėje tikrovėje, suvokime; ir kiekviename iš šių suvokimų tikėjimas šeimininkauja kaip jam patinka. — Aną, dangiškąjį pasaulį švietimas nušviečia juslinio pasaulio vaizdiniais ir dangiškajam pasauliui parodo tą baigtinybę, kurios tikėjimas negali paneigti, nes jis yra savimonė ir, vadinasi, vienis, kuris apima abu įvaizdinimo būdus ir kuriame jie neatsiskiria, nes priklauso tai pačiai nedaliai *paprastai* savasčiai, į kurią perėjo tikėjimas.

Dėl to tikėjimas prarado turinį, užpildžiusį jo stichiją, ir pats savyje nugrimzdo į tam tikrą miglotą dvasios virpulį (Weben). Jis išvarytas iš savo karalystės; kitaip tariant, jo

karalystė apiplėšta, nes būdraujanti sąmonė pasigrobė bet kokią tikėjimo perskyrą, bet kokią jo išsklaidą ir visas jo dalis paaukojo ir sugrąžino žemei kaip jos nuosavybę. Tačiau tikėjimas tuo nėra patenkintas, nes šios šviesos dėka visur atsirado tik pavienė esmė, todėl dvasiai byloja tik beesmė tikrovė ir dvasios apleista baigtinybė. — Kadangi tikėjime nebėra turinio ir jis negali pasilikti šioje tuštumoje, arba, kitaip tariant, kadangi, išeidamas už baigtinybės, kuri yra vienintelis turinys, ribų, tikėjimas randa tik tuštumą, jis yra tik *grynas ilgesys;* jo tiesa yra *tuščia anapusybė,* kuriai nebeįmanoma rasti tinkamo turinio, nes viskas pasikeitė. — Taigi faktiškai tikėjimas tapo toks pat kaip ir švietimas: tai savyje-esinčios baigtinybės santykio su neturinčiu predikatų, nepažintu ir nepažiniu absoliutu sąmonė. Skirtumas tik tas, kad švietimas yra *patenkintas,* o tikėjimas — *nepatenkintas* švietimas. Tačiau jis pats parodys, ar gali likti toks patenkintas savimi; minėtas apsiniaukusios dvasios, gedinčios dėl savo dvasinio pasaulio prarasties, ilgesys tūno užkulisiuose. Pačiam švietimui būdinga toji nepatenkinto ilgesio yda kaip *grynas objektas,* glūdintis jo *tuščioje* absoliučioje esmėje, kaip *veika* ir *judėjimas,* kurių tikslas — *išeiti už* jo pavienės esmės ir pakilti į neužpildytą anapusybę, kaip *pilnatviškas objektas* ten, kur naudingumas *stokoja savasties.* Švietimas įveiks šią ydą; atidesnis žvilgsnis į pozityvų rezultatą, kuris yra švietimo tiesa, atskleis, kad toji yda savyje jau įveikta.

b. Švietimo tiesa

Taigi miglotas, jau nieko savyje nebeišskiriantis dvasios virpulys nugrimzdo į save ir atsidūrė anapus sąmonės, kuri, priešingai, tapo aiški pati sau. — Pirmas šio aiškumo momentas savo būtinybės ir sąlygotumo atžvilgiu apibrėžtas dėl to, kad grynoji įžvalga, t.y. įžvalga, kuri *savyje* yra sąvoka, įsikūnija tikrovėje; ji tai padaro, nustatydama jai bū-

dingą kitabūtį arba apibrėžtumą. Šitaip ji pasirodo esanti negatyvi gryna įžvalga, t.y. sąvokos negacija; ši negacija irgi gryna; ir kartu tas momentas tapo *grynu daiktu*, absoliučia esme, kuri neturi jokios kitos apibrėžties. Apibūdinant tai tiksliau, galima tarti, kad įžvalga kaip absoliuti sąvoka yra skirtybių perskyra, o tos skirtybės jau nebėra skirtybės; įžvalga yra perskyra abstrakcijų arba grynųjų sąvokų, kurios jau nebepalaiko savęs, o atramą ir perskyrą joms suteikia tik *judėjimo visuma*. Ši neperskiriamybės perskyra pasireiškia kaip tik tuo, kad absoliuti sąvoka pati save padaro savo *objektu* ir minėto *judėjimo* atžvilgiu nusistato kaip *esmė*. Kaip tik dėl to ši esmė neturi tos pusės, kurioje abstrakcijos arba skirtumai lieka *atsiskyrę vienas nuo kito*, ir todėl ji tampa *grynu mąstymu* kaip *grynu daiktu*. — Taigi tai ir yra minėtas miglotas nesąmoningas dvasios virpulys joje pačioje, į kurį nugrimzdo tikėjimas, nes jis prarado išskaidytą turinį; tuo pat metu šis virpulys yra minėtas grynosios savimonės judėjimas, tas judėjimas, kuriam savimonė turi būti absoliučiai svetima anapusybė. Juk kadangi ši grynoji savimonė yra grynųjų sąvokų ir skirtumų, kurie nėra jokie skirtumai, judėjimas, tai ji faktiškai nupuola į nesąmoningą virpulį, t.y. į gryną *jautą* arba į gryną *daiktiškumą*. — Bet su savimi susvetimėjusi sąvoka — juk dabar ji esti dar tik šioje susvetimėjimo pakopoje — neatpažįsta vienodos esmės, būdingos abiem pusėms — savimonės judėjimui ir jos absoliučiai esmei; ji neatpažįsta jų *vienodos esmės*, kuri faktiškai yra jų substancija ir tvarus egzistavimas. Kadangi sąvoka neatpažįsta šio vienio, tai esmė jai turi vertę tik objektinės anapusybės forma, o perskirianti sąmonė, kuriai [būtis]-savyje tokiu būdu esti už jos, turi prasmę kaip tam tikra baigtinė sąmonė.

Minėtos absoliučios esmės atžvilgiu švietimas pats patenka į vaidą su savimi, į kurį anksčiau buvo patekęs, kovodamas su tikėjimu; dėl to jis pasidalina į dvi partijas. Viena

partija pasirodo esanti *pergalinga* tik dėl to, kad ji suskyla į dvi partijas, nes šitaip ji parodo, kad jai pačiai būdingas tas principas, kurį ji neigė, ir kad šitaip ji įveikė vienpusiškumą, jai būdingą anksčiau. Interesas, bendras jai ir kitai partijai, dabar visiškai susitelkia joje ir užmiršta kitą partiją, nes joje pačioje jis randa jį dominančią priešpriešą. Tačiau tuo pat metu ši priešpriešа perkeliama į aukštesnę pergalingą stichiją, kurioje ji pasirodo grynesniu pavidalu. Vadinasi, vienoje partijoje atsiradęs vaidas, atrodantis kaip nelaimė, priešingai, įrodo, kad toji partija laiminga.

Pati grynoji esmė neapima perskyros, todėl ji į tą esmę patenka taip, kad sąmonei atsiveria dvi tokios grynos esmės; kitaip tariant, atsiranda dvejopa grynosios esmės sąmonė. — Gryna absoliuti esmė glūdi tik gryname mąstyme, arba, kitaip sakant, ji yra pats grynasis mąstymas; vadinasi, ji esti tiesiog *anapus* baigtinybės, anapus *savi*monės ir yra tik negatyvi esmė. Tačiau šitaip ji yra būtent *būtis,* savimonės negatyvumas. Kaip toks negatyvumas ji *kartu* susijusi su savimone; ji yra *išorinė būtis,* o pastaroji, būdama susijusi su savimone, kuriai būdingos perskyros ir apibrėžtumai, joje išsiskaido, kad taptų ragaujama, matoma ir t.t.; ir šitoks santykis yra *juslinis* tikrumas bei suvokimas.

Jei išeities tašku laikysime tą *juslinę* būtį, į kurią būtinai pereina ana negatyvi *anapusybė,* bet abstrahuosimės nuo šitų apibrėžtų sąmonės santykio modusų, tai liks grynoji *materija* kaip miglotas virpulys ir judrumas jos pačios viduje. Šiuo atveju svarbu turėti galvoje, kad *grynoji* materija yra tik tai, kas *lieka,* kai mes *abstrahuojamės* nuo regėjimo, lytos, skonio ir t.t.; tai reiškia, kad ji nėra matoma, skanaujama, lytima ir t.t.; tai, ką galima matyti, lytėti, ragauti, nėra materija, o yra spalva, akmuo, druska ir t.t.; ji veikiau yra *grynoji abstrakcija,* ir dėl to akivaizdžiai pasirodo *gryna mąstymo esmė* arba pats mąstymas kaip neišsiskaidęs, neapibrėžtas, predikatų neturintis absoliutas.

Viena švietimo kryptis absoliučia esme vadina minėtą predikatų neturintį absoliutą, glūdintį anapus tikroviškos sąmonės, mąstyme, kuris buvo išeities taškas; kita kryptis tą esmę vadina *materija*. Jeigu jos būtų išsiskyrusios kaip *gamta* ir *dvasia* arba *Dievas*, tada tam, kad nesąmoningas virpulys pats savyje būtų gamta, jam trūktų išsiskleidusio gyvenimo turtingumo, o dvasiai arba Dievui trūktų save savyje išskaidančios sąmonės. Kaip matėme, ir viena, ir kita yra tiesiog ta pati sąvoka; skirtumą sudaro ne pats dalykas, o vien tik skirtingi abiejų švietimo krypčių išeities taškai ir tai, kad kiekviena kryptis mąstymo judėjime laikosi savojo požiūrio. Jei jos atsisakytų savo žiūros taškų, jos susitiktų ir atpažintų tą patį dalyką tame, kas vienai krypčiai, kaip ji skelbia, yra pabaisa, o kitai — kvailybė. Juk vienai krypčiai absoliuti esmė — kiek ji pagaunama grynuoju mąstymu arba esti betarpiškai grynajai sąmonei, už baigtinės sąmonės — šios sąmonės atžvilgiu yra *negatyvi* anapusybė. Jei ši kryptis pamąstytų apie tai, kad, pirma, minėtas paprastas mąstymo betarpiškumas yra ne kas kita, kaip *grynoji būtis*, o antra, kad tai, kas *negatyvu* sąmonės atžvilgiu, kartu su ja susiję, kad negatyviame sprendinyje jungtis (copula) *„yra"* susieja ir abu atskirtus terminus, tai šios anapusybės santykis su sąmone pasirodytų kaip tam tikro *išorinio esinio* apibrėžtumas, vadinasi, kaip tas pat, kas buvo pavadinta *grynąja materija;* trūkstamas *akivaizdžios duoties* momentas būtų atgautas. — Kita švietimo kryptis išeities tašku ima juslinę būtį, po to *abstrahuojasi* nuo juslinio regos, ragavimo ir t.t. santykio ir paverčia jį grynuoju *„savyje", absoliučia materija*, tuo, kas nelytima ir neturi skonio; šitaip toji būtis tapo predikatų neturinčiu paprastu [esiniu], *grynosios sąmonės* esme; ši būtis yra grynoji sąvoka kaip esinys-*savyje* arba *grynasis mąstymas pats savyje.* Šitokia įžvalga savojoje sąmonėje nežengia priešinga kryptimi, nuo *esinio*, kuris yra *grynas* esinys, prie mąstomybės, ku-

ri yra tas pat, kas ir grynas esinys, t.y. ji nežengia nuo grynojo pozityvumo prie grynojo negatyvumo, nors pozityvumas yra *grynas* tiesiog tik negacijos dėka; o *grynas* negatyvumas, būdamas grynas, savyje lygus sau pačiam ir kaip tik todėl yra pozityvus. — Kitaip tariant, nei viena, nei kita kryptis nepriėjo iki kartezijietiškos metafizikos sąvokos, kurios prasmė ta, kad *būtis-savyje* ir *mąstymas* yra tas pat; jos nepriėjo iki minties, kad *būtis, grynoji* būtis, yra ne *konkreti tikrovė, o grynoji abstrakcija,* ir, priešingai, grynasis mąstymas, lygybė sau pačiam, arba esmė, viena vertus, yra savimonės *negatyvumas,* vadinasi, *būtis,* o kita vertus, kaip betarpiškas paprastumas, irgi yra ne kas kita, kaip *būtis; mąstymas yra daiktiškumas, arba daiktiškumas yra mąstymas.*

Susidvejinimas dabar glūdi esmėje tik ta prasme, kad į ją žiūrima dvejopai: viena vertus, esmė privalo turėti perskyrą pati savyje, o kita vertus, kaip tik šiame taške abu požiūriai sutampa; juk grynosios būties ir negatyvumo abstraktūs momentai, į kuriuos orientuodamiesi tie požiūriai išsiskiria, po to susijungia šių požiūrių objekte. — Jiems bendra visuotinybė yra grynojo virpulio pačiame savyje, arba grynosios savimąstos abstrakcija. Šitas paprastas judėjimas ratu, apie ašį, turi išsisklaidyti, nes jis pats yra judėjimas tik tiek, kiek jis išskiria savuosius momentus. Šis momentų išskyrimas numeta tai, kas nejudru, kaip tuščią grynosios būties kevalą; juk toji būtis pati savyje jau nebėra tikroviškas mąstymas, nebėra gyvenimas, nes, kaip perskyra, ji yra visas turinys. Tačiau ši perskyra, nusistatanti *už* minėto *vienio,* kaip tik todėl yra į *save nebesugrįžtanti* momentų — *būties-savyje, būties-kitiems* ir *būties-sau* — kaita; ji yra tikrovė, o kartu — grynajai įžvalgai būdingas tikroviškas sąmonės objektas, t.y. naudinga [esatis].

Kad ir kokia bloga atrodytų naudinga [esatis] tikėjimui, arba sentimentalumui, arba net abstrakcijai, kuri vadina save spekuliacija ir kuri pasisavina [būtį]-*savyje,* naudinga [esa-

tis] yra tai, kieno pavidalu grynoji įžvalga užbaigia savo realizaciją ir pasirodo sau, kaip jos pačios *objektas*, kurio ji jau nebeneigia ir kuris jai nebėra tuštuma arba grynoji anapusybė. Juk, kaip matėme, grynoji įžvalga yra pati estinti sąvoka, arba pati sau lygi gryna asmenybė, save perskirianti savyje taip, kad kiekviena iš skirtybių (der Unterschiedenen) pati yra grynoji sąvoka, t.y. betarpiškai stokoja perskyros; ji yra paprasta gryna savimonė, kuri esti tam tikrame betarpiškame vienyje ir kaip *sau*, ir kaip *savyje*. Todėl jos *būtis-savyje* nėra pastovi būtis, bet dėl savosios perskyros iškart nustoja būti kuo nors; bet tokia būtis, kuri betarpiškai neturi atramos, yra ne *savyje*, o iš esmės *kažkam kitam*, kuris yra ją sugerianti jėga. Tačiau šis antrasis momentas, priešingas pirmajam momentui, *būčiai-savyje*, išnyksta lygiai taip pat betarpiškai, kaip ir pirmas; kitaip tariant, kaip būtis *tik kitam*, jis veikiau yra pats *išnykimas;* šitaip jis yra tai, kas *sugrįžo* į save, o *kartu nustatyta būtis-sau*. Bet ši būtis-sau, kaip lygybė sau pačiai, veikiau yra *būtis;* o kartu ji yra *kitam*. — Šią grynosios įžvalgos, išsiskleidžiančios į savo momentus, prigimtį, arba ją kaip *objektą*, išreiškia naudinga [esatis]. Ji yra tai, kas *savyje* pastovu, arba daiktas; kartu ši būtis-savyje yra tik grynas momentas; vadinasi, ji absoliučiai esti *kitam*, bet ji esti kitam tik tiek, kiek ji esti savyje; šitie prieštaraujantys momentai sugrąžinti į neperskiriamą būties-sau vienį. Tačiau, nors naudinga [esatis] ir išreiškia grynosios įžvalgos sąvoką, vis dėlto ji yra grynoji įžvalga ne kaip tokia, o kaip *vaizdinys*, arba kaip grynosios įžvalgos objektas; ji yra nenutrūkstama minėtų momentų kaita; tiesa, vienas iš šių momentų yra pati sugrįžtis (Zurückgekehrtsein) į patį save, bet tik kaip būtis-sau, t.y. kaip tam tikras abstraktus momentas, kitų momentų atžvilgiu prarandantis reikšmę. Pati naudinga [esatis] nėra negatyvi esmė, pasireiškianti tuo, kad šiuos momentus, kaip priešingus, ji

galėtų apimti ir kaip *neatskirtus tuo pačiu požiūriu*, arba kaip *mąstymą* savyje; o tokie jie yra kaip grynoji įžvalga; žinoma, *būties-sau* momentas būdingas naudingai [esačiai], tačiau ne taip, kad jis *vyrautų* kitiems momentams, *būčiai-savyje* ir *būčiai-kitam* ir šitaip būtų *savastis*. Vadinasi, naudingos [esaties] pavidalu grynajai įžvalgai kaip *objektas* atsiveria jos pačios sąvoka savo *grynais* momentais; grynoji įžvalga yra šios *metafizikos* sąmonė, bet dar ne jos pagava sąvokomis; ši sąmonė dar nepasiekė *būties ir pačios sąvokos vienio*. Kadangi naudinga [esatis] grynajai įžvalgai pasirodo dar objekto forma, tai įžvalga dar turi tam tikrą — tiesa, jau nebe savyje ir sau estintį — bet vis dėlto tam tikrą pasaulį, kurį ji atskiria nuo savęs. Tačiau kadangi priešpriešos pasiekė sąvokos viršūnę, tai kita pakopa pasireikš tuo, kad jos nunyks ir švietimas paragaus savo darbo vaisių.

Jeigu pasiektą dalyką nagrinėsime jo santykio su visa šia sritimi požiūriu, tai pastebėsime, kad tikroviškas saviugdos pasaulis save suvokė kaip savimonės *tuštybę* — kaip *būtį-sau*, kurios turinys vis dar yra jos chaotiškumas ir kuri vis dar yra *pavienė* sąvoka, bet dar nėra sau *visuotinė* sąvoka. Tačiau į save sugrįžusi pavienė sąvoka yra *grynoji įžvalga* — grynoji sąmonė kaip grynoji savastis, arba negatyvumas, kaip tikėjimas yra ta pati grynoji sąmonė kaip *grynasis mąstymas* arba pozityvumas. Toji savastis tikėjimui yra jį papildantis momentas; tačiau kadangi dėl šio papildymo tikėjimas pražūva, tai dabar abu momentus mes matome grynojoje įžvalgoje — kaip absoliučią esmę, kuri yra tik *mąstoma* arba yra negatyvi, ir kaip *materiją*, kuri yra pozityvus *esinys*. — Šiai pilnatvei dar trūksta minėtos savimonės *tikrovės*, būdingos *tuščiagarbei* sąmonei — pasaulio, iš kurio mąstymas pakilo į save. Šis trūkstamas momentas pasiektas *naudoje* tiek, kiek grynoji įžvalga naudos stichijoje pasiekė pozityvų objektiškumą; dėl to grynoji įžvalga yra tikroviška savimi patenkin-

ta sąmonė. Šis objektiškumas dabar sudaro jos pasaulį; jis yra visos ankstesnės visumos, tiek idealaus, tiek realaus pasaulio, tiesa. Pirmas dvasios pasaulis yra išsiplėtusi jos išsibarstančios esaties ir išsiskyrusio *tikrumo* pačia savimi karalystė; šitaip gamta išbarsto savo gyvenimą į be galo įvairias formas, nors jų *giminė* neduota akivaizdžiai. Antroji karalystė apima *giminę* ir yra *būties-savyje* arba anam tikrumui priešingos *tiesos* viešpatija. O trečioji, naudos, karalystė, yra *tiesa,* kuri tuo pat metu yra tikrumas pačia savimi. *Tikėjimo* tiesos karalystė stokoja *tikrovės* principo arba tikrumo pačia savimi kaip šita *atskirybe.* O tikrovei arba tikrumui pačia savimi kaip šita atskirybe trūksta [būties]-*savyje.* Grynosios įžvalgos objekte abu pasauliai suvienyti. Naudinga [esatis] yra objektas, kiek savimonė jį permato ir kiek *pavienė savitikra* jame randa savąjį pasitenkinimą (savąją *būtį-sau*); šitaip savimonė *įžvelgia* objektą, ir ta įžvalga apima *tikrąją* objekto esmę (pasireiškiančią tuo, kad objektas yra perregimas arba esti *kitam*); vadinasi, pati ši įžvalga yra *teisingas žinojimas,* ir savimonė lygiai taip pat betarpiškai disponuoja visuotine savitikra, savąja grynąja sąmone tame santykyje, kuriame, vadinasi, suvienyti ir tiesa, ir akivaizdi duotis, ir *tikrovė.* Abu pasauliai sutaikyti ir dangus persodintas į žemę.

3. Absoliuti laisvė ir siaubas

Naudingume sąmonė atrado savąją sąvoką. Tačiau ši sąvoka, viena vertus, dar yra objektas, o kita vertus, kaip tik todėl ji yra *tikslas,* kurio sąmonė dar nėra betarpiškai pasiekusi. Naudingumas dar yra objekto predikatas, bet ne pats subjektas, ne betarpiška ir vienintelė subjekto tikrovė. Tai tas pat, kas anksčiau pasireiškė taip, kad *būtis-sau* dar nepasirodė kaip likusių momentų substancija — dėl to naudingumas betarpiškai būtų ne kas kita, kaip sąmonės savastis,

ir šitaip disponuotų savastimi. — Tačiau šis objektiškumo formos atėmimas iš naudingumo *savyje* jau įvyko, ir iš šio vidinio perversmo kyla tikrovės perversmas, naujas sąmonės pavidalas, *absoliuti laisvė.*

Faktiškai esama tik tuščios objektyvumo regimybės, savimonę atskiriančios nuo turėjimo. Juk, viena vertus, bet koks tikroviško ir tikimo pasaulio organizacijos apibrėžtų narių tvarus egzistavimas ir galiosena sugrįžo į šią apibrėžtį kaip į savo pagrindą ir dvasią; bet, kita vertus, šioje apibrėžtyje jai pačiai nebėra nieko savo; priešingai, ji yra grynoji metafizika, grynoji sąvoka arba savimonės žinojimas. Būtent iš naudingumo *būties-savyje*-ir-*sau* kaip iš objekto sąmonė sužino, kad jos *būtis-savyje* iš esmės yra *būtis-kitam; būtis-savyje* kaip tai, kas *neturi savasties,* iš tiesų yra pasyvi būtis-savyje, arba tai, kas esti kitai savasčiai. Tačiau objektas esti sąmonei šia abstrakčia *grynosios būties-savyje forma,* nes ši sąmonė yra grynasis *supratimas,* kurio perskyros pasirodo gryna sąvokos forma. — Bet *būtis-sau,* į kurią sugrįžta būtis-kitam, savastis, nėra nuo *„Aš"* skirtinga tikroji savastis to, kas vadinama objektu; juk sąmonė kaip grynoji įžvalga nėra *pavienė* savastis, kurios priešpriešа būtų objektas, lygiai taip pat kaip ir savoji savastis; ne, ji yra grynoji sąvoka, savasties žvelgimas į savastį, absoliutus dvigubas *pačios savęs* regėjimas; savitikra yra visuotinis subjektas, o jo žinanti sąvoka yra visos tikrovės esmė. Vadinasi, naudingumas buvo tik į savąjį *vienį* nesugrįžtančių momentų kaita ir todėl dar buvo žinojimo objektas, o objektas nustojo būti naudingas, nes žinojimas pats yra minėtų abstrakčių momentų judėjimas; jis yra visuotinė savastis, savoji savastis tiek pat kaip ir objekto savastis, ir kaip visuotinė savastis ji yra į save sugrįžtantis šio judėjimo vienis.

Šitaip dvasia pasirodo kaip *absoliuti laisvė;* ji yra savimonė, susivokianti, kad jos savitikra yra visų tiek realaus, tiek

antjuslinio pasaulio dvasinių masių esmė, arba, priešingai, kad esmė ir tikrovė yra sąmonės *savižina.* — Ji suvokia savo grynąjį asmeniškumą, o jame — visą dvasinę realybę, ir visa realybė yra tik dvasinė; pasaulis dvasiai yra tiesiog jos valia, ir ši valia yra bendroji valia. Be to, ši valia nėra tuščia mintis apie valią, kuri nustatoma tyliu arba per atstovavimą išreikštu susitarimu; ne, tai yra reali bendroji valia, visų *pavienių asmenų* kaip tokių valia. Juk valia savaime yra asmenybės arba „kiekvieno" sąmonė, ir ji turi būti šitokia iš tiesų tikroviška valia, kaip visų ir kiekvienos asmenybės *save* suvokianti esmė, kai kiekvienas visada pilnatviškai dalyvauja bet kuriame veiksme, ir tai, kas pasirodo kaip visumos veika, yra betarpiška ir sąmoninga *kiekvieno* veika.

Ši nedaloma absoliučios laisvės substancija užima pasaulio sostą, ir jokia galybė negali jai pasipriešinti. Juk kadangi tik sąmonė iš tiesų yra toji stichija, kurioje glūdi dvasinių esmių arba galybių substancija, tai visa jų sistema, kuri organizavosi ir laikosi tik išsiskaidydama į mases, sugriuvo po to, kai pavienė sąmonė objektą suvokė taip, kad jis nebeturi jokios kitos esmės, išskyrus pačią savimonę, arba kad jis absoliučiai yra sąvoka. Kaip tik sąvokos išskaidymas į atskiras *patvarias* mases ją padarė esinčiu *objektu;* bet kai objektas tampa sąvoka, jame nebelieka nieko pastovaus; visi jo momentai persmelkti negatyvumo. Jis pradeda egzistuoti taip, kad kiekviena pavienė sąmonė pakyla iš jai skirtos srities, šitoje atskirtoje masėje neberanda savo esmės ir savo kūrinio, bet savąją savastį suvokia kaip valios *sąvoką,* o visas mases — kaip šios valios esmę ir todėl gali įsikūnyti tikrovėje irgi tik darbu, kuris yra visumos darbas. Vadinasi, šioje absoliučioje laisvėje sunaikinti visi luomai, sudarantys tas dvasines esmes, į kurias išsiskaido visuma; pavienė sąmonė, priklausiusi vienam iš tokių narių, jame reiškusi savo valią ir ją realizavusi, įveikė savo ribas; jos tikslas yra ben-

dras tikslas, jos kalba yra bendras įstatymas, jos kūrinys — bendras kūrinys.

Objektas ir *perskyra* čia prarado *naudingumo*, kuris buvo bet kokios realios būties predikatas, prasmę; sąmonė savo judėjimą pradeda ne jame kaip *kažkokioje svetimybėje*, iš kurios ji tik sugrįžo į save; ne, objektas jai yra pati sąmonė; vadinasi, prieštaravimas pasireiškia tik kaip skirtumas tarp *pavienės* ir *visuotinės* sąmonės; tačiau pavienė sąmonė pati betarpiškai sau yra tai, kas sudarė tik prieštaravimo *regimybę;* ji [pati] yra visuotinė sąmonė ir valia. Šitokios jos tikrovės *anapusybė* sklando virš realios arba tikimos būties išnykusio savarankiškumo lavono tik kaip nusivadėjusių dujų debesėlis, kaip tuščia l'Être suprême.[23]

Taigi, pašalinus išsiskaidžiusias dvasines mases ir ribotą individų gyvenimą, o kartu ir abu jo pasaulius, lieka tik visuotinės savimonės judėjimas joje pačioje kaip jos sąveika *visuotinybės* ir *asmeninės* sąmonės forma; bendroji valia sugrįžta į *save* ir yra *pavienė* valia, kurios priešpriešа yra bendrasis įstatymas ir bendras kūrinys. Tačiau ši *pavienė* sąmonė lygiai taip pat betarpiškai suvokia save kaip bendroji valia; ji suvokia, kad jos objektas yra jos padiktuotas įstatymas ir jos realizuotas kūrinys; vadinasi, pereidama į veiklą ir kurdama objektiškumą, ji kuria ne kažką atskira, o tik įstatymus ir valstybinius aktus.

Taigi tas judėjimas yra tokia sąmonės sąveika su pačia savimi, kai ji nieko nebepalieka *laisvo,* priešais ją iškylančio *objekto* pavidalu. Iš to išeina, kad ji negali realizuoti jokio pozityvaus kūrinio, jokių visuotinių kalbos ar tikrovės kūrinių, jokių *sąmoningos* laisvės įstatymų ir visuotinių institutų, jokių *valingos* laisvės veiksmų ir kūrinių. — Kūrinys, kuriuo galėtų virsti *save įsisąmoninanti* laisvė, būtų tas, kad ji kaip *bendroji* substancija paverstų save *objektu* ir *tvaria* būtimi. Ši kitabūtis joje būtų perskyra, pagal kurią ji išsiskaidytų į tva-

rias dvasines mases ir skirtingų valdžių organus; ji išsiskaidytų taip, kad šitos masės iš dalies būtų atskirtõs įstatymus leidžiančios, teisinės ir vykdomosios valdžiõs *mintiniai daiktai*, o iš dalies — *realios* esmės, pasirodžiusios realiame išsilavinimo pasaulyje, ir — įdėmiau įsižiūrėjus į bendrosios veikos turinį — ypatingos darbo veiklos masės, kurios toliau išsiskiria kaip labiau specializuoti *luomai*. — Bendroji laisvė, kuri šitokiu būdu išsiskaidytų į savo organus ir būtent šitaip save paverstų *estinčia* substancija, dėl to būtų laisva nuo pavienės individualybės ir *individų masę* padalintų savo skirtingiems organams. Bet dėl to asmenybės veika ir būtis būtų apribotos kokia nors viena visumos atšaka, kokia nors viena veikos ir būties rūšimi; nustatyta *būties* stichijoje, asmenybė ką nors reikštų tik kaip *apibrėžta* asmenybė; ji nustotų būti iš tiesų visuotine savimone. Ši savimonė nesileidžia apgaudinėjama ir nemano, kad paklusnumas *autonomiškiems* įstatymams, kurie skiria jai tam tikrą dalį, ar *atstovavimas* leidžiant įstatymus ir dalyvaujant bendroje veikoje yra ne regimybė, o *tikrovė;* ji nemano, kad pati diktuoja įstatymus ir *pati* realizuoja ne pavienį, o bendrą kūrinį; juk ten, kur savastis tik *reprezentuota* ir *įsivaizduojama*, ji nėra *tikroviška;* kur ji *atstovaujama*, ten jos nėra.

Pavienė savimonė neranda savęs nei šiame *bendrame* absoliučios laisvės kaip akivaizdžiai estinčios substancijos *kūrinyje*, nei autentiškuose savo valios *aktuose*. Kad bendrybė pereitų į tam tikrą veiksmą, ji turi susitelkti individualybės „vienete" ir orientuotis į pavienę savimonę; juk visuotinė valia yra *tikroviška* valia tik kokioje nors savastyje, kuri yra „vienetas". Bet dėl to *visi kiti pavieniai asmenys* pašalinti iš šio veiksmo *visumos* ir dalyvauja joje tik ribotai, ir dėl to veiksmas jau nebėra *tikroviškas bendrosios savimonės* veiksmas. — Vadinasi, visuotinė laisvė negali įgyvendinti jokio pozityvaus kūrinio ar veiksmo; jai belieka tik *negatyvi* veika; ji yra tik nyksmo *furija*.

Tačiau aukščiausia ir visuotinei laisvei labiausiai priešinga tikrovė, ar veikiau vienintelis objektas, kuris jai dar atsiveria, yra pačios tikroviškos savimonės laisvė ir atskirybė. Juk toji bendrybė, kuri negali pasiekti organinio išsiskaidymo realybės ir kurios tikslas — išsilaikyti neišskaidytame kontinuume, tuo pat metu išsiskaido savyje, nes ji yra judėjimas arba sąmonė apskritai. Ir kaip tik dėl savo pačios abstraktumo ji persiskiria į tokius pat abstrakčius kraštutinumus — į paprastą, nepalenkiamą, šaltą visuotinybę ir į trūkinėjantį absoliutų kietą dužlumą bei egoistinį tikroviškos savimonės atomiškumą (Punktualität). Po to, kai ji sunaikino realią organizaciją ir dabar egzistuoja sau, tokia savimonė yra vienintelis jos objektas, objektas, kuriame nebėra jokio kito turinio — nuosavybės turėjimo, esaties ir išorinės plėtros, o yra tik šitas žinojimas apie save kaip absoliučiai gryną ir laisvą pavienę savastį. Jis gali būti suvoktas tik kaip jos *abstrakti* esatis apskritai. — Kadangi tokia savimonė ir jos objektas neperskiriami ir absoliučiai esti sau, ir, vadinasi, jokia dalis negali tapti vidurkiu, kuris juos susietų, tai jų santykis yra visiškai *netarpiška* grynoji negacija, ir būtent atskirybės kaip esinio negacija bendrybėje. Todėl vienintelis visuotinės laisvės kūrinys ir veiksmas yra mirtis, ir būtent tokia *mirtis,* kuri neturi jokios vidinės erdvės ir pilnatvės, nes tai, kas neigiama, yra neužpildytas absoliučiai laisvos savasties taškas; vadinasi, tokia mirtis yra pati šalčiausia, pati trivialiausia mirtis, turinti ne daugiau prasmės, negu kopūsto galvos perkirtimas ar gurkšnis vandens.

Šio skiemens trivialybe pasireiškia valdžios išmintis, bendrosios valios intelektas, nukreiptas į savirealizaciją. Pati valdžia yra ne kas kita, kaip įsitvirtinęs taškas arba bendrosios valios individualybė. Kaip valia ir realizacija, kylanti iš vieno taško, tuo pat metu valdžia siekia apibrėžtos tvarkos ir apibrėžtų poelgių ir juos realizuoja. Šitaip ji, viena vertus, iš savo veiklos išskiria likusius individus, o kita vertus, kon-

stituojasi kaip tokia valdžia, kuri yra apibrėžta valia ir kuri dėl to yra priešinga bendrajai valiai; todėl ji negali pasireikšti niekaip kitaip, o tik kaip tam tikra *partija* (Faktion). Tik *nugalinti* partija vadinama valdžia, ir kaip tik tai, kad ji yra partija, betarpiškai sudaro jos žūties būtinybę; ir atvirkščiai, tai, kad ji yra valdžia, daro ją partija ir uždeda jai kaltę. Jeigu bendroji valia jos veiksmus laiko nusikaltimu, nukreiptu prieš pačią bendrąją valią, tai toji partija, priešingai, nedisponuoja jokiu apibrėžtu ir išorišku dalyku, per kurį pasirodytų jai priešinga valios kaltė, nes jos, kaip *tikroviškos* bendrosios valios, priešprieša yra tik netikroviška grynoji valia, *ketinimas*. Todėl *būti įtariamam* prilyginama *kaltumui*, turi tokią pat reikšmę ir sukelia tuos pačius padarinius, kaip ir kaltumas, o išorinė reakcija į tokią tikrovę, sutampančią su paprastu ketinimo vidumi, pasireiškia tuo, kad ši estinti savastis, iš kurios negalima atimti nieko, išskyrus pačią jos būtį, šalčiausiai sunaikinama.

Šio jai būdingo *kūrinio* pavidalu absoliuti laisvė pasirodo sau kaip objektas, ir savimonė patiria, kas ji *yra*. *Savyje* ji yra būtent toji *abstrakti* savimonė, sunaikinusi savo pačios viduje bet kokią perskyrą ir bet kokį tvarų perskyros egzistavimą. Kaip tokia abstrakti savimonė, absoliuti laisvė pasirodo sau kaip objektas; *siaubas* mirties akivaizdoje yra šitos jos negatyvios esmės žiūra. Tačiau absoliučiai laisva savimonė pamato, kad ši jos realybė yra visiškai kitokia, negu ji manė; t.y. ji pamato, kad bendroji valia yra tik *pozityvi* asmenybės esmė, o asmenybė toje valioje atpažįsta save tik pozityviai arba kaip tai, kas išsaugojama. Bet čia tokiai savimonei, kuri, kaip grynoji įžvalga, savo pozityvią esmę, predikatų neturintį absoliutą kaip grynąjį mąstymą, tiesiog atskiria nuo savo negatyvios esmės, kaip grynosios materijos, — čia tokiai savimonei tikroviškai atsiveria *absoliutus* perėjimas iš vienos esmės į kitą. — Bendroji valia kaip absoliučiai *pozityvi* tikroviška savimonė (kadangi ji yra šita save suvokianti tik-

rovė, pakylėta iki *grynojo* mąstymo arba iki *abstrakčios* materijos) virsta *negatyvia* esme ir kartu pasirodo kaip *savimąstos* arba savimonės įveika.

Vadinasi, absoliuti laisvė kaip *gryna* bendrosios valios lygybė sau pačiai apima *negaciją*, o kartu ir *perskyrą* apskritai ir šią perskyrą savo ruožtu išskleidžia kaip *tikrovišką* perskyrą. Juk sau pačiai lygi bendroji valia yra grynojo negatyvumo *tvaraus egzistavimo stichija* arba *substancija*, kurioje realizuojasi negatyvumo momentai; grynasis negatyvumas turi materiją, kurią gali paversti savuoju apibrėžtumu; o kadangi ši substancija pavienei sąmonei pasirodė kaip negatyvi [esatis], tai, vadinasi, vėl formuojasi dvasinių masių organizacija, kuriai priklauso daugybė individualių sąmonių. Šios sąmonės, patyrusios siaubą savo absoliutaus pono — mirties — akivaizdoje, savo ruožtu taikstosi su negacija ir skirtumais, pasiskirsto į mases ir sugrįžta prie išskaidyto bei riboto kūrinio, o sykiu — prie savo substancinės tikrovės.

Iš šio sąmyšio dvasia būtų atblokšta atgal, prie savo išeities taško — dorovinio ir realaus saviugdos pasaulio, kuris, bijodamas pono, vėl užvaldžiusio sielas, būtų tik atsigavęs ir atjaunėjęs. Dvasia būtų turėjusi iš naujo praeiti tą būtinybės ratą ir nuolat suktis jame, jeigu tik rezultatas būtų buvęs toks, kad savimonė ir substancija būtų tobulai įsismelkusios viena į kitą, jei tai būtų buvęs toks jų abipusis įsismelkimas, kur savimonė, patyrusi jos pačios atžvilgiu negatyvią savosios visuotinės esmės jėgą, būtų panorusi atpažinti ir surasti save ne kaip šią atskirybę, o tik kaip bendrybę, ir todėl būtų įstengusi pakelti ir bendrosios dvasios objektinę tikrovę, išskiriančią ją kaip atskirybę. — Tačiau absoliučioje laisvėje nesąveikavo nei sąmonė, nugrimzdusi į daugeriopą esatį arba prisirišusi prie apibrėžtų tikslų bei minčių, nei *išorinis*, turintis vertę pasaulis, kaip tikroviškas pasaulis arba kaip mąstymo pasaulis; ne, joje glūdėjo tiesiog pasau-

lis sąmonės forma, kaip bendroji valia, o kartu kaip savimonė, išplėšta iš viso plataus esaties arba įvairiausių tikslų bei sprendimų lauko ir suspausta į paprastą savastį. Todėl saviugda, kurią sąmonė pasiekia sąveikaudama su minėta esme, yra pati kilniausia ir aukščiausia saviugda tada, kai savimonė mato, kaip jos gryna paprasta tikrovė betarpiškai išnyksta ir pereina į tuščią nieką. Pačios saviugdos pasaulyje savimonė nepasiekia to taško, kur ji galėtų stebėti savo negaciją arba susvetimėjimą šia grynosios abstrakcijos forma; ne, jos negacija yra turininga negacija, pasireiškianti kaip garbė ar kaip turtas, kuriuos ji gauna vietoje savasties, su kuria susvetimėjo, arba kaip dvasios kalba ir įžvalga, kurias pasiekia suskilusi sąmonė; arba šioji negacija yra tikėjimo dangus ir švietėjiškas naudingumo principas. Visos šios apibrėžtys prasmego toje prarastyje, kuri ištinka savastį absoliučioje laisvėje; jos negacija yra beprasmiška mirtis, grynas siaubas negatyvumo, kuriame nesama nieko pozityvaus, nieko turiningo, akivaizdoje. — Tačiau tuo pat metu ši negacija savo tikrove nėra kažkas *svetima;* ji nėra nei visuotinė, anapusinė *būtinybė,* kur žlunga dorovinis pasaulis, nei pavienis nuosavybės turėjimo atsitiktinumas ar savininko, nuo kurio priklausoma jaučiasi suskilusi sąmonė, kaprizas; ne, ji yra *bendroji valia,*[24] šioje savo paskutiniojoje abstrakcijoje nebeturinti nieko pozityvaus ir todėl nebegalinti nieko grąžinti aukos pavidalu; bet kaip tik todėl tokia valia yra betarpiškai susiliejusi su savimone; kitaip tariant, ji yra grynai pozityvi todėl, kad ji yra grynai negatyvi; ir beprasmiška mirtis, neturiningas savasties negatyvumas, vidinėje sąvokoje virsta absoliučiu pozityvumu. Betarpiškas savimonės ir bendrosios valios vienis, savimonės reikalavimas — atpažinti save kaip šį apibrėžtą tašką bendrojoje valioje — sąmonei virsta visiškai priešinga patirtimi. Tai, kas jai šiuo atveju išnyksta, yra abstrakti būtis arba substancijos neturin-

čio taško betarpiškumas, ir šis išnykęs betarpiškumas yra pati bendroji valia; dabar sąmonė žino, kad ji pati yra toji valia, kiek ji yra *įveiktas betarpiškumas*, kiek ji yra grynas žinojimas arba gryna valia. Šitaip ji žino, kad valia yra ji pati, o ji pati yra esmė, bet ne *betarpiškai estinti* esmė; ji žino, kad valia nėra revoliucinė valdžia ar anarchija, siekianti įvesti anarchiją, o ji pati nėra šios ar jai priešingos partijos centras; ne, *bendroji valia* yra jos *grynasis žinojimas* ir *valingumas*, ir *sąmonė* yra bendroji valia kaip „*šis*" grynas žinojimas ir valingumas. Šiuo atveju ji nepraranda *pati savęs*, nes grynasis žinojimas ir valingumas veikiau yra ji pati kaip sąmonės atomas. Vadinasi, ji yra grynojo žinojimo sąveika su pačiu savimi; grynasis *žinojimas* kaip *esmė* yra bendroji valia; tačiau ši esmė yra tiesiog tik grynasis žinojimas. Taigi savimonė yra esmės kaip grynojo žinojimo grynas žinojimas. Be to, kaip *pavienė savastis* ji yra tik subjekto arba tikroviškos veikos forma, kurią ji suvokia kaip formą; *objektinė* tikrovė, *būtis*, jai irgi yra tiesiog forma, neturinti savasties; juk ji būtų tai, kas nežinoma, o šis žinojimas žino žinojimą kaip esmę.

Vadinasi, absoliuti laisvė pati įveikė prieštaravimą tarp bendrosios ir pavienės valios; su savimi susvetimėjusi dvasia, nuvesta iki savo kraštutinio prieštaravimo, kur dar skiriasi grynasis valingumas ir grynosios valios subjektas, šį prieštaravimą supaprastina į permatomą formą ir joje randa pati save. — Kaip tikroviško pasaulio karalystė pereina į tikėjimo ir įžvalgos karalystę, taip absoliuti laisvė iš pačią save griaunančios tikrovės pereina į kitą save suvokiančios dvasios žemę, kur toji laisvė, turinti šitokį netikrovišką pavidalą, laikoma tiesa, kurią mąstydama, dvasia randa pasitenkinimą, nes ji *yra* ir lieka mintis; o šią į savimonę uždarytą būtį dvasia suvokia kaip tobulą ir pilnatvišką esmę. Atsirado naujas pavidalas — *moralinė dvasia*.

C. Savimi tikra dvasia. Moralė

Dorovinis pasaulis tik nuo jo atitrūkusią dvasią, *pavienę savastį*, parodė kaip savo likimą ir savo tiesą. Tačiau šio *teisinio asmens* substancija ir pilnatvė yra už jo paties. Saviugdos ir tikėjimo pasaulio judėjimas įveikia šią asmens abstrakciją, ir visiško susvetimėjimo, aukščiausios abstrakcijos dėka substancija dvasios savasčiai iš pradžių tampa *bendrąja valia* ir galiausiai — jos nuosavybe. Vadinasi, dabar žinojimas, atrodo, galiausiai tapo visiškai lygus savo tiesai; juk jo tiesa yra pats tas žinojimas, ir bet kokia abiejų pusių priešprieša išnyko; ir ji išnyko ne *mums* arba *savyje*, o pačiai savimonei. Taigi žinojimas pats įvaldė pačios sąmonės priešpriešą. Sąmonė remiasi savitikros ir objekto priešprieša; bet dabar objektas pats jai yra jos pačios tikrumas; jis yra žinojimas; lygiai taip pat ir sąmonės savitikra kaip tokia nebeturi savų tikslų, vadinasi, jau nebėra apibrėžta, bet yra grynas žinojimas.

Vadinasi, savimonės žinojimas savimonei yra pati substancija. Savimonei ji duota ir *betarpiškai*, ir absoliučiai *tarpiškai* — kaip neperskirtas vienis. Ji duota *betarpiškai*, nes dorovinė sąmonė žino pareigą, pati ją nusistato ir jai paklūsta kaip savajai prigimčiai; tačiau ši sąmonė nėra *charakteris*, kaip toji dorovinė sąmonė, kuri dėl savo betarpiškumo yra apibrėžta dvasia, priklausanti tik vienam iš dorovinių esmiškumų ir apimanti *nežinojimo* pusę. — Ji yra *absoliutus tarpininkavimas* kaip save ugdanti ir tikinti sąmonė; juk ji iš esmės yra savasties judėjimas, nukreiptas į *betarpiškos esaties* įveiką ir virtimą bendrybe; bet ne per grynąjį susvetimėjimą ir savosios savasties atotrūkį nuo tikrovės, ir ne per nusišalinimą [nuo tikrovės]. Ne, sau ji *betarpiškai duota* savojoje substancijoje, nes ji yra savižina, ji yra stebima gryna savitikra; ir kaip tik *šis betarpiškumas*, kuris yra jos pačios tikrovė, yra visa tikrovė, nes betarpiška [esatis] yra pati *būtis*, ir kaip gry-

nas, absoliutaus negatyvumo išgrynintas betarpiškumas, ji yra gryna, ji yra *būtis* apskritai arba *visa būtis.*

Todėl absoliuti būtis nėra išsemiama apibrėžties — būti paprasta *mąstymo esmė;* ne, ji yra visa *tikrovė,* ir tokia tikrovė ji yra tik kaip žinojimas; tai, ko nežinotų sąmonė, neturėtų prasmės ir negalėtų jai būti jėga; į jos žinančią valią sugrįžo visas objektiškumas ir pasaulis. Ji absoliučiai laisva ta prasme, kad ji žino apie savąją laisvę, ir kaip tik šis savosios laisvės žinojimas yra jos substancija, tikslas ir vienintelis turinys.

a. Moralinė pasaulėžiūra

Savimonė traktuoja pareigą kaip absoliučią esmę; ji susaistyta tik pareigos, ir ši substancija yra jos pačios grynoji sąmonė; pareiga jai negali tapti kokios nors svetimybės forma. Tačiau, šitaip uždaryta pati savyje, moralinė savimonė dar nenustatyta ir netraktuojama kaip *sąmonė.* Objektas yra betarpiškas žinojimas, ir, būdamas šitaip iki galo persisunkęs savastimi, jis nėra objektas. Tačiau, iš esmės būdamas tarpininkavimas ir negatyvumas, šis žinojimas savąja sąvoka siejasi su *kitabūtimi* ir yra sąmonė. Kadangi pareiga yra vienintelis jos tikslas ir objektas, tai toji kitabūtis, viena vertus, sąmonei yra visiškai *bereikšmė* tikrovė. Tačiau kadangi ši sąmonė taip galutinai užsidariusi savyje, tai su šia kitabūtimi ji santykiauja visiškai laisvai ir abejingai; todėl esatis, kita vertus, yra savimonės visiškai išlaisvinta ir tik su savimi santykiaujanti esatis; juo laisvesnė tampa savimonė, juo laisvesnis ir negatyvus jos sąmonės objektas. Todėl šis objektas yra iki savo individualumo savyje išbaigtas pasaulis, specifinių įstatymų savarankiška visuma, o kartu — savarankiška jų slinktis ir laisvas įsikūnijimas tikrovėje, tam tikra *prigimtis* apskritai; jos įstatymai bei veika priklauso jai pačiai kaip tam tikrai esmei, kuri moraline savimone rūpinasi tiek pat mažai, kaip ir savimonė ja.

Pradedant šia apibrėžtimi išsiskleidžia moralinė *pasaulėžiūra*, pasireiškianti *moralinės* būties-savyje-ir-sau ir *prigimtinės* būties-savyje-ir-sau santykiu. Šio santykio pagrindas — tiek visiškas *gamtos* bei *moralinių* tikslų savarankiškumas ir visiškas jų abejingumas veiklai, tiek, kita vertus, išskirtinio pareigos esmiškumo ir visiško gamtos nesavarankiškumo bei neesmiškumo sąmonė. Moralinė pasaulėžiūra apima vystymąsi momentų, glūdinčių šiame tokių visiškai prieštaringų prielaidų santykyje.

Vadinasi, pirmiausia suponuojama moralinė sąmonė apskritai; pareiga jai galioja kaip esmė; ir pareiga galioja jai kaip *tikroviškai* ir *veikliai* sąmonei, savo tikrove ir veikla realizuojančiai pareigą. Tačiau tuo pat metu šiai moralinei sąmonei kaip prielaida duota *prigimties laisvė;* kitaip tariant, moralinė sąmonė *patiria,* jog prigimtis nesirūpina dovanoti jai jos pačios tikrovės ir prigimties vieningumo sąmonę ir, vadinasi, *galbūt* leidžia jai būti *laimingai, o galbūt* ir *ne.* Priešingai, nemorali sąmonė, atsitiktinai galbūt įsikūnija tikrovėje ten, kur moralinė sąmonė mato tik *dingstį* poelgiams, bet kartu mato, kad šitaip elgdamasi nepatirs nei realizacijos laimės, nei pasitenkinimo tuo, kas padaryta. Todėl ji veikiau linkusi skųstis tokia jos pačios ir esaties neatitikimo būkle ir neteisingumu, apribojančiu ją tuo, kad savo objektą ji turi tik kaip *grynąją pareigą,* tačiau neleidžiančiu jai tikėtis, kad pareiga ir *ji pati* bus įkūnyta tikrovėje.

Moralinė sąmonė negali išsižadėti palaimos ir šį momentą pašalinti iš savo absoliutaus tikslo. Šis tikslas, išreikštas kaip *grynoji pareiga,* iš esmės apima „šią" pavienę savimonę; *individualus įsitikinimas* ir žinojimas apie jį yra absoliutus moralumo momentas. Šis momentas *suobjektintame* tiksle, *įvykdytoje pareigoje* yra *pavienė* sąmonė, stebinti save kaip virtusią tikrove sąmonę; kitaip tariant, tai yra *pasitenkinimas,* kuris kaip tik todėl glūdi nors ir ne betarpiškai moralės,

traktuojamos kaip nusiteikimas (Gesinnung), sąvokoje, bet moralės *įgyvendinimo* sąvokoje. Tačiau tuo pat metu pasitenkinimas glūdi ir moralume kaip nusiteikime; juk nusiteikimas nukreiptas ne į tai, kad liktų tik nusiteikimu, priešingu poelgiams, o į tai, kad pereitų į *poelgius* arba įsikūnytų tikrovėje. Vadinasi, tikslas, išreikštas kaip visuma kartu su jo momentų sąmone, pasireiškia tuo, kad įvykdyta pareiga kartu būtų tiek grynas moralus poelgis, tiek ir realizuota *individualybė*, ir kad *prigimtis*, kaip *atskirybės* pusė abstraktaus tikslo atžvilgiu, su pastaruoju *sutaptų*. — Kiek būtinas patyrimas, susijęs su abiejų pusių disharmonija (kadangi prigimtis yra laisva), tiek ir pareiga yra vienintelis esmingas dalykas, o prigimtis jos atžvilgiu yra tai, kas neturi savasties. Minėtas pilnatviškas *tikslas*, kurį sudaro harmonija, pats apima *tikrovę*. Moralumo ir prigimties harmonija, arba (kadangi prigimtis turima mintyje tik tiek, kiek sąmonė patiria savo vienį su prigimtimi) moralumo ir palaimos harmonija mąstoma kaip *būtina;* kitaip tariant, ji *postuluojama*. Juk *reikalavimas* išreiškia tai, kad kažkas, kas dar nėra tikroviška, būtų mąstoma kaip tai, kas esti; jis išreiškia ne *sąvokos* kaip sąvokos, o *būties* būtinybę. Tačiau būtinybė tuo pat metu iš esmės yra santykis, besiremiantis sąvoka. Vadinasi, reikalaujama *būtis* priskirtina ne prie atsitiktinės sąmonės vaizdinių, o glūdi paties moralumo sąvokoje; tuo tarpu tikrasis moralumo turinys yra *grynosios* ir *pavienės* sąmonės vienis; pavienei sąmonei būdinga tai, kad šis vienis *jai* esti kaip tam tikra tikrovė, kuri tikslo *turinyje* pasirodo kaip palaima, o tikslo formoje — kaip esatis apskritai. — Ši reikalaujama esatis arba abiejų [pusių] vienis kaip tik todėl nėra vien noras; kitaip tariant, traktuojama kaip tikslas, ši esatis nėra toks tikslas, kurio realizacija dar būtų abejotina (ungewiß); ne, ši esatis yra proto reikalavimas arba betarpiškas proto tikrumas ir jo prielaida.

Minėtas pirmasis patyrimas ir šis postulatas nėra vienintelis postulatas; jis atsiveria ištisai postulatų sričiai. Būtent: prigimtis yra ne tik šis visai laisvas *išorinis* modusas, kuriame, kaip kokiame gryname objekte, sąmonė turėtų realizuoti savo tikslą. Sąmonė *pati savaime* esmingai yra tokia sąmonė, *kuriai* esti toji kita laisva tikroviška esatis; t.y. pati sąmonė yra atsitiktinė ir prigimtinė. Ši prigimtis, kuri sąmonei yra jos pačios prigimtis, yra *juslumas,* valios *pavidalu,* kaip *potraukiai* ir *polinkiai,* turintis jam būdingus *apibrėžtus* esmiškumus arba *pavienius* tikslus, vadinasi, priešingas grynajai valiai ir jos gryniems tikslams. Tačiau priešingai šiai priešpriešai esmė grynajai sąmonei yra juslumo santykis su ja, jos ir juslumo absoliutus vienis. Ir sąmonei būdingas mąstymas, ir jai būdingas juslumas *savyje* yra *viena sąmonė,* o grynasis mąstymas yra kaip tik tai, kam ir kame esti šis grynas vienis; tačiau sąmonei kaip sąmonei būdingas jos pačios ir potraukių prieštaravimas. Šiame proto ir juslumo konflikte protui esminga tai, kad konfliktas išsispręstų ir kad *rezultatas* būtų abiejų pusių vienis, kuris yra ne minėtas *pirmapradis* vienis, pasireiškiantis tuo, kad abi pusės esti viename individe, o toks, kuris kyla iš *suvoktos* abiejų pusių priešpriešos. Tik toks vienis yra *tikroviškas* moralumas, nes jame glūdi priešpriešа, dėl kurios savastis yra sąmonė, arba dėl kurios savastis yra tikra ir faktiška savastis, kartu būdama visuotinė; kitaip tariant, šitaip išreikštas tas *tarpininkavimas,* kuris, kaip matome, esmingas moralumui. — Kadangi iš šių dviejų priešpriešos momentų juslumas yra tiesiog *kitabūtis* arba negatyvus [momentas], o grynasis pareigos mąstymas yra esmė, iš kurios niekas negali būti pašalinta, tai, atrodo, atsiradęs vienis gali būti įtvirtintas tik įveikus juslumą. Tačiau kadangi juslumas pats yra šio tapsmo momentas, *tikrovės* momentas, tai tam, kad tas vienis būtų apibrėžtas, pakaks pasakyti, kad juslumas *atitinka* moralumą. — Šis vienis kartu yra ir *postuluota būtis, nestinti* kaip duotis; juk tai, kas

esti kaip duotis, yra sąmonė, arba juslumo ir grynosios sąmonės priešprieša. Tačiau tuo pat metu šis vienis nėra kažkoks „savyje", kaip pirmasis postulatas, kurio viena pusė yra prigimtis, ir todėl prigimties bei moralinės sąmonės harmonija tai sąmonei nebūdinga; šiuo atveju prigimtis yra toji prigimtis, kuri glūdi pačioje moralinėje sąmonėje, ir todėl šiuo atveju turimas galvoje moralumas kaip toks, tam tikra harmonija, būdinga pačiai veikiančiai savasčiai; todėl sąmonė pati turi šią harmoniją įgyvendinti ir visada progresuoti moralumo srityje. Tačiau šio progreso pabaiga *persistūmusi į begalybę*, nes jei ji būtų iš tikrųjų pasiekta, tai moralinė sąmonė pašalintų pati save. Juk *moralumas* yra moralinė sąmonė tik kaip negatyvi esmė, kurios grynajai pareigai juslumas turi tik *negatyvią* reikšmę ir yra tik *neatitikimas*. Bet harmonijoje išnyksta *moralumas* kaip *sąmonė* arba kaip jo *tikrovė*, kaip kad moralinėje *sąmonėje* arba tikrovėje išnyksta jos *harmonija*. Todėl realiai pasiekti pabaigą neįmanoma, bet galima šią pabaigą mąstyti kaip *absoliutų uždavinį*, t.y. kaip tokį uždavinį, kuris taip ir lieka tik uždaviniu. Tačiau šio uždavinio turinį kartu reikia mąstyti kaip tokį, kuris tiesiog privalėtų *būti*, o neliktų tik uždaviniu; jeigu tarsime, kad šio tikslo horizonte sąmonė įsivaizduojama kaip visiškai įveikta arba neįveikta, tai kaip tokiu atveju elgtis, tiesą sakant, jau nebeįmanoma aiškiai įsivaizduoti tamsioje begalybės tolumoje, į kurią kaip tik todėl reikia perstumti to galutinio tikslo pasiekimą. Iš esmės reikėtų pasakyti, kad nebūtina domėtis apibrėžtu vaizdiniu ir jo siekti, nes tai stumia į prieštaravimus — į prieštaravimą, būdingą tokiam uždaviniui, kuris turi likti uždaviniu, bet kartu turi būti įgyvendintas; į prieštaravimą, būdingą tokiam moralumui, kuris jau nebeturi būti sąmone, vadinasi, nebeturi būti tikroviškas. Tačiau, priėmus traktuotę, kad užbaigtas moralumas patenka į prieštaravimą, nukentėtų moralinio esmiškumo šventumas ir absoliuti pareiga pasirodytų kaip kažkas netikroviška.

Pirmasis postulatas buvo moralės ir objektinės gamtos harmonija, galutinis *pasaulio* tikslas; antrasis — moralumo ir juslinės valios harmonija, *savimonės* kaip tokios galutinis tikslas; vadinasi, pirmasis postulatas yra harmonija *būties-savyje* forma, o antrasis — harmonija *būties-sau* forma. O abu šiuos kraštutinius mąstomus galutinius tikslus kaip vidurkis susieja pačių *tikroviškų* poelgių judėjimas. Jie yra harmonijos, kurių momentai, būdami abstrakčiai išskaidyti, dar nevirtę objektais; tai vyksta tikrovėje, kur kiekviena pusė savojoje sąmonėje pasirodo kaip *kita* kitos [pusės] pusė. Šitaip atsirandantys postulatai — panašiai kaip anksčiau jie apėmė tik atsiskyrusias, *savyje-estinčias* ir *sau-estinčias* harmonijas — dabar apima *savyje-ir-sau-estinčias* harmonijas.

Moralinė sąmonė kaip grynosios *pareigos* paprastas *žinojimas* ir *siekimas* poelgiuose susijusi su objektu, priešingu šios sąmonės paprastumui, su *daugeriopo atvejo* tikrove, ir todėl pasireiškia daugeriopu moraliniu *santykiu*. Turinio požiūriu čia atsiranda *daug* dėsnių apskritai, o formos požiūriu — žinančios sąmonės ir nesąmoningumo prieštaringos galios. — Pirmiausia dėl *daugelio pareigų* pasakytina, kad, moralinei sąmonei apskritai jose turi reikšmę tik *grynoji pareiga; daugelis pareigų* kaip daugelis yra apibrėžtos ir todėl, kaip tokios, moralinei pareigai jos nėra šventas dalykas. Tačiau tuo pat metu būdamos *būtinos* dėl *poelgio* sąvokos, kuri apima daugeriopą tikrovę ir todėl — daugeriopą moralinį santykį, jos turi būti traktuojamos kaip savyje ir sau estinčios pareigos. Kadangi jos gali egzistuoti tik vienoje moralinėje *sąmonėje*, kartu jos esti ir kokioje nors kitoje sąmonėje — tokioje, kuriai tik gryna pareiga kaip gryna yra savyje ir sau, o kartu yra šventa.

Taigi postuluota, kad esama kokios nors *kitos* sąmonės, kuri jas pašventina arba kuri žino jas kaip pareigas ir siekia jų. Pirmoji sąmonė apima grynąją pareigą, *abejingą* bet kokiam *apibrėžtam turiniui*, ir ši pareiga yra tik šitas abejingumas turiniui. Bet kita sąmonė apima tokį pat esmingą santy-

kį su poelgiais ir *apibrėžto* turinio *būtinybę;* kadangi jai pareigos galioja kaip apibrėžtos pareigos, tai kartu turinys kaip toks jai yra toks pat esmingas kaip ir forma, turinį paverčianti pareiga. Vadinasi, ši sąmonė yra tokia sąmonė, kurioje bendrybė ir atskirybė tiesiog yra viena, o jos sąvoka ta pati kaip ir moralės bei palaimos harmonijos sąvoka. Juk ši priešprieša irgi išreiškia *sau pačiai lygios* moralinės sąmonės atsiskyrimą nuo tikrovės, kuri, kaip *įvairiopa būtis,* prieštarauja paprastai pareigos esmei. Bet pirmasis postulatas išreiškia tik *esinčią* moralumo ir gamtos harmoniją, nes gamta jame yra tas savimonės neigimas, *būties* momentas, o tuo tarpu dabar, priešingai, šis „savyje" yra esmingai nustatytas kaip sąmonė. Juk dabar esinys turi *pareigos turinio* formą, arba yra *apibrėžtos pareigos apibrėžtumas.* Vadinasi, tas „savyje" yra vienis tokių esmiškumų, kurie, kaip *paprasti esmiškumai,* yra mąstymo esmiškumai, o todėl glūdi tik vienoje sąmonėje. Vadinasi, ši sąmonė nuo šiol yra ponas ir viešpats tokio pasaulio, kuris sukuria moralumo ir palaimos harmoniją, o kartu pašventina pareigas kaip *daugelį* pareigų. Pastaroji aplinkybė reiškia tik tai, kad *grynōsios pareigōs* sąmonei apibrėžta pareiga betarpiškai negali būti šventa; tačiau kadangi apibrėžta pareiga *būtina* ir tikroviškiems poelgiams, kurie yra apibrėžti, tai jos būtinybė glūdi ne šioje sąmonėje, o kitoje sąmonėje, kuri sykiu yra tarpininkas tarp apibrėžtos ir grynosios pareigos ir pagrindžia tai, kad apibrėžta pareiga irgi galioja.

Bet tikroviškame poelgyje sąmonė laikosi kaip *ši* savastis, kaip visiškai pavienė sąmonė; ji nukreipta į tikrovę kaip tokią ir traktuoja ją kaip tikslą, nes ji siekia realizuotis. Vadinasi, *pareiga apskritai* atsiranda už sąmonės kažkokioje kitoje esmėje, kuri yra grynosios pareigos sąmonė ir šventas įstatymų leidėjas. Veikiančiajam — kaip tik todėl, kad jis yra veikiantysis, — betarpiškai galioja grynosios pareigos „kitu-

mas"; vadinasi ši pareiga yra kažkokios kitos sąmonės turinys ir tik tarpiškai, būtent šioje sąmonėje, ji yra šventa veikiančiajam.

Kadangi šitaip nustatyta, kad pareigos kaip *savyje ir sau* švento dalyko galiosena atsiranda už tikroviškos sąmonės, tai pastaroji, kaip *netobula* moralinė sąmonė, šitaip apskritai atsiduria vienoje pusėje. Vadinasi, kaip savo *žinojimo* požiūriu ji atpažįsta save kaip tokią sąmonę, kurios žinojimas ir įsitikinimas yra netobulas ir atsitiktinis, taip savo *valingumo* požiūriu ji atpažįsta save kaip tokią sąmonę, kurios tikslus sužadina juslumas. Dėl savo netobulumo ji negali palaimos laikyti būtinu dalyku, o traktuoja ją kaip kažką atsitiktina ir gali jos tikėtis tik kaip malonės.

Tačiau, nors jos tikrovė ir nėra tobula, vis dėlto jos *grynajai* valiai ir žinojimui pareiga galioja kaip esmė; vadinasi, sąvokoje, kiek ji yra realybės priešprieša, arba mąstyme moralinė sąmonė yra tobula. Bet absoliuti esmė yra kaip tik ši mąstomybė ir tai, kas postuluota kaip dalykas, esąs anapus tikrovės; todėl ji yra mintis, kurioje moraliai netobulas žinojimas ir valingumas galioja kaip tobulas, o kartu (kadangi toji esmė laiko juos svarbiais) ji suteikia palaimą pagal nuopelnus, būtent pagal jos *priskiriamus nuopelnus*.

Šitaip pasaulėžiūra išbaigiama; juk moralinės savimonės sąvokoje abi pusės, grynoji pareiga ir tikrovė, nustatytos kaip vienas vienis, o dėl to ir viena, ir kita nustatytos ne kaip savyje ir sau-esantys dalykai, bet kaip momentai, t.y. kaip įveikti dalykai. Jie sąmonei atsiveria paskutinėje moralinės pasaulėžiūros dalyje; būtent: grynąją pareigą sąmonė nustato kitoje esmėje, besiskiriančioje nuo jos pačios, t.y. ji tą pareigą nustato, viena vertus, kaip kažką *įsivaizduota*, o kita vertus, kaip kažką tokio, kas nėra [būtis], reikšminga savyje ir sau; priešingai, tai, kas nemoralu, laikoma tobulybe. Lygiai taip pat ji įsitvirtina kaip tokia sąmonė, kurios tikrovė,

neatitinkanti pareigos, įveikta, ir, būdama *įveikta* arba egzistuodama absoliučios esmės vaizdinyje, ji jau nebeprieštarauja moralumui.

Tačiau pačiai moralinei sąmonei jos moralinė pasaulėžiūra nereiškia, kad ji [moralinė sąmonė] joje išskleidžia savo pačios sąvoką ir ją padaro savo objektu; ji nesuvokia nei šio formos prieštaringumo, nei turinio prieštaringumo; turinio dalių ji nesieja tarpusavyje ir nelygina, o besivystydama juda toliau, nebūdama momentus susiejančia *sąvoka*. Juk ji žino tik *grynąją* esmę arba objektą (kiek jis yra *pareiga*, kiek jis yra *abstraktus* objektas, pagaunamas grynosios sąmonės) — kaip grynąjį žinojimą arba kaip pačią save. Vadinasi, ji tik mąsto, bet ne operuoja sąvokomis. Todėl jos *tikroviškos* sąmonės objektas jai dar nėra skaidrus; tai nėra absoliuti sąvoka, kuri vienintelė pagauna kitabūtį kaip tokią, arba savo absoliučią priešybę pagauna kaip save pačią. Jos pačios tikrovė, kaip ir visa objektinė tikrovė, jai, tiesa, *neesminga*, tačiau jos laisvė yra grynojo mąstymo laisvė, kuriai kaip tik todėl kartu iškilo priešpriešiais gamta kaip kažkas lygiai taip pat laisva. Kadangi ir viena, ir kita — *būties laisvė* ir būties glūdėjimas sąmonėje — vienodai esti moralinėje sąmonėje, tai jos objektas virsta *estinčiu* objektu, kuris *tuo pat metu* yra tik *mąstomas* objektas; paskutinėje jo stebėjimo dalyje turinys iš esmės nustatomas taip, kad jo būtis yra *įsivaizduota*, ir šitas būties ir mąstymo ryšys išreiškiamas kaip tai, kas jis yra faktiškai — kaip *įvaizdinimo vyksmas*.

Moralinę pasaulėžiūrą mes traktuojame taip, kad šitas daiktiškasis modusas yra ne kas kita, kaip toji pačios moralinės savimonės sąvoka, kurią ji sau padaro objektišką; todėl šios sąmonės, pagaunančios moralinės pasaulėžiūros formą, dėka atsiranda kitas jos pavaizdavimo pavidalas. — Būtent: pirmas dalykas, imamas kaip išeities taškas, yra *tikroviška* moralinė savimonė arba tai, kad *tokia* savimonė *egzistuoja*.

Juk sąvoka šią savimonę apibrėžia taip, kad jai visa tikrovė apskritai turi esmę tik tiek, kiek ji atitinka pareigą, ir sąvoka šią esmę nustato kaip žinojimą, t.y. kaip betarpišką vienį su tikroviška savastimi; vadinasi, šis vienis pats yra tikroviškas, jis *yra* tam tikra moralinė tikroviška sąmonė. — O ši, kaip sąmonė, įsivaizduoja savo turinį kaip objektą, t.y. kaip *galutinį pasaulio tikslą,* kaip moralės ir visos tikrovės harmoniją. Tačiau kadangi šį vienį ji įsivaizduoja kaip *objektą* ir dar nėra sąvoka, valdanti objektą kaip tokį, tai šis vienis jai yra tam tikras negatyvumas savimonės atžvilgiu; kitaip tariant, tas vienis atsiduria už savimonės kaip tam tikra anapusybė jos tikrovės atžvilgiu, tačiau tuo pat metu kaip tokia anapusybė, kuri tampa ir *estinčia,* bet tik mąstoma anapusybe.

Tai, kas šitaip lieka moralinei savimonei, kuri, kaip savimonė, yra kažkas *kita* negu objektas, yra pareigos sąmonės ir tikrovės, ir būtent jos savosios tikrovės, disharmonija. Todėl teiginys dabar skamba taip: *nesama moraliai išbaigtos tikroviškos* savimonės; o kadangi moralumas apskritai egzistuoja tik tiek, kiek jis išbaigtas (nes pareiga yra *grynas* „savyje" be jokių priemaišų, ir moralumas yra tik šio grynumo atitikimas), tai antras teiginys apskritai skamba taip: *nesama moralinės tikrovės.*

Tačiau kadangi, trečia, moralinė savimonė yra viena savastis, tai *savyje* ji yra pareigos ir tikrovės vienis; vadinasi, šis vienis jai tampa objektu kaip išbaigtas moralumas, bet kartu — kaip *anapusybė* jos tikrovės atžvilgiu, vis dėlto privalanti būti tikroviška.

Šiame abiejų pirmųjų teiginių sintetinio vienio tiksle save suvokianti tikrovė (taip pat ir pareiga) nustatyta tik kaip įveiktas momentas; juk nei viena, nei kita neegzistuoja atskirai; ne, kiekviena iš jų (kurių esmingas apibrėžtumas — *būti laisvai nuo kitos*) tame vienyje kaip tik todėl nebėra laisva nuo kitos, vadinasi, kiekviena įveikta, ir šitaip pagal turi-

nį jos tampa objektu kaip tokios, kurių *kiekviena galioja kitai;* o formos požiūriu atsitinka taip, kad šita jų apykaita kartu esti tik *vaizdinyje.* — Kitaip tariant, *tikroviškas nemoralumas,* kadangi jis lygiai taip pat yra grynas mąstymas ir pakyla virš savo tikrovės, vaizdinyje vis tiek yra moralus ir traktuojamas kaip pilnavertis. Šitaip atgauna vertę pirmas teiginys, kad moralinė savimonė *egzistuoja,* tačiau šis teiginys susijęs su antruoju teiginiu — kad moralinės savimonės nesama, t.y. tam tikra moralinė savimonė *egzistuoja,* bet tik vaizdinyje; arba: nors nesama jokios moralinės savimonės, tačiau kažkokia kita moralinė sąmonė vis dėlto pripažįsta, kad tokios savimonės esama.

b. Iškreipimas

Mes matome, kad moralinėje pasaulėžiūroje, viena vertus, sąmonė *pati sąmoningai sukuria* savo objektą; mes matome, kad šio objekto ji neranda kaip kažko svetimo, ir objektas jai neatsiveria nesąmoningai; ne, ji visur elgiasi, orientuodamasi į tam tikrą pagrindą, kuriuo remdamasi ji *nustato objektinę esmę;* vadinasi, toje esmėje ji atpažįsta pačią save, nes ji žino esanti toji *veikla,* kuri tą esmę sukuria. Taigi atrodo, kad dabar ji pasiekia ramybę ir pasitenkinimą, nes šiuos dalykus ji gali rasti tik ten, kur jai nebereikia išeiti už savo objekto ribų, nes šis objektas nebeišeina už jos ribų. Bet, kita vertus, ji pati objektą išstumia *už savęs,* kaip anapusybę savo pačios atžvilgiu. Tačiau šis esinys-savyje-ir-sau lygiai taip pat nustatytas kaip toks, kuris nėra laisvas nuo savimonės, bet egzistuoja dėl jos ir jos dėka.

Todėl faktiškai moralinė pasaulėžiūra yra ne kas kita, kaip šio pamatinio prieštaravimo skirtingų pusių išsklaida; ji yra (jeigu pasinaudosime šiam atvejui labiausiai tinkančiu Kanto pasakymu) *ištisas* neapmąstytų prieštaravimų *lizdas.* Šioje išsklaidoje sąmonė elgiasi taip, kad ji įtvirtina tam tikrą mo-

mentą, nuo jo betarpiškai pereina prie kito momento, o pirmąjį įveikia; bet kai tik ji *nustatė* (aufgestellt hat) tą antrą momentą, ji savo ruožtu tą momentą *iškreipia* (verstellt) ir priešybę pateikia kaip esmę. Tuo pat metu ji *ir* suvokia savo prieštaravimą bei *iškreipimą*, nes nuo vieno momento prie kito, priešingo, ji pereina *betarpiškai, neatitrūkdama nuo to pirmojo* momento; *kadangi* koks nors momentas jai nėra realus, tai kaip tik jį moralinė sąmonė nustato kaip *realų*, arba — o tai yra tas pat, — kad *kokį nors momentą* įtvirtintų kaip estintį-savyje, ji tvirtina, kad savyje-estintis yra kitas momentas. Šitaip ji pripažįsta, kad faktiškai nė vieno iš jų netraktuoja rimtai. Tai reikia apžvelgti atidžiau, įsižiūrint į šio svaiginančio judėjimo momentus.

Nekreipsime dėmesio į prielaidą, kad esama tikroviškos moralinės sąmonės, nes ši prielaida priimta be ryšio su kokiu nors anksčiau aptartu dalyku, ir kreipsimės į moralės ir gamtos harmoniją, į pirmąjį postulatą. Ši harmonija, kaip tariama, turi būti *savyje*, o ne tikroviškai sąmonei, ne kaip tai, kas duota; priešingai, duotis yra tik moralės ir gamtos prieštaravimas. Akivaizdžioje duotyje moralumas suvokiamas kaip *egzistuojanti* realybė, ir tikrovė sudaryta taip, kad tarp jos ir moralės nėra harmonijos. Bet *tikroviška* moralinė sąmonė yra *veikianti;* kaip tik tuo pasireiškia jos moralumas. Bet pačiuose poelgiuose minėta padėtis (Stellung) betarpiškai iškreipta (verstellt); juk poelgiai yra ne kas kita, kaip vidinio moralinio tikslo įsikūnijimas tikrovėje, ne kas kita, kaip tam tikros *tikslo nulemtos tikrovės* sukūrimas, arba moralinio tikslo ir pačios tikrovės harmonija. Tuo pat metu poelgio realizacija egzistuoja sąmonei; ji yra šio tikslo ir tikrovės vienio *akivaizdi duotis;* ir kadangi realizuotame poelgyje sąmonė įsikūnija tikrovėje kaip ši pavienė sąmonė arba stebi į ją sugrįžusią esatį (o tuo pasireiškia pasitenkinimas), tai moralinio tikslo tikrovėje tuo pat metu glūdi ir toji tikrovės forma, ku-

ri vadinama pasitenkinimu ir palaima. — Vadinasi, poelgiai faktiškai ir betarpiškai realizuoja tai, kas buvo nustatyta kaip nederamas dalykas ir turėjo būti tik postulatas, tik anapusybė. Vadinasi, veikdama sąmonė byloja, kad ji rimtai nežiūri į postulavimą, nes poelgių prasmė veikiau pasireiškia tuo, kad akivaizdžia duotimi padaroma tai, kas neturėtų būti tokia duotimi. O kadangi harmonija postuluojama dėl poelgių (juk kaip tik tai, kas turi tapti *tikroviška* poelgių dėka, privalo būti tikroviška *savyje;* kitaip tikrovė būtų *negalima*), tai poelgių ir postulato ryšys toks, kad dėl poelgių, t.y. dėl *tikroviškos* tikslo ir *tikrovės* harmonijos, ši harmonija nustatoma kaip *netikroviška*, kaip *anapusybė*.

Taigi pereidama į poelgius, sąmonė apskritai netraktuoja rimtai tikslo ir tikrovės neatitikimo; priešingai, atrodo, kad rimtai ji žiūri į pačius *poelgius*. Bet faktiškai tikroviškas poelgis yra tik *pavienės* sąmonės poelgis, vadinasi, jis pats yra tik kažkas atskira, o kūrinys yra atsitiktinis. Tačiau proto tikslas kaip bendras visa apimantis tikslas yra ne kas kita, kaip visas pasaulis; tai galutinis tikslas, išeinantis toli už šio pavienio poelgio turinio ribų ir todėl apskritai turintis būti nukeltas už bet kokių tikroviškų poelgių ribų. Kadangi turi būti įgyvendintas bendrasis gėris, [realiai] nepadaroma nieko gero. Bet faktiškai tikroviškų poelgių *niekingumas* ir *visuminio* tikslo *realumas*, nustatyti dabar, vėl iškreipiami iš visų pusių. Moralinis poelgis nėra kažkas atsitiktina ir ribota, nes jo esmė yra grynoji pareiga; ši pareiga yra vienintelis *visuminis* tikslas; vadinasi, poelgis, kaip šio tikslo įkūnijimas tikrovėje, nepaisant visų kitų turinio apribojimų, yra visuminio absoliutaus tikslo realizacija. Arba: jei tikrovė vėl suprantama kaip gamta, turinti *jai būdingus* dėsnius ir priešinga grynajai pareigai, ir dėl to, vadinasi, pareiga joje negali realizuoti savojo įstatymo, tai faktiškai — kadangi pareiga kaip tokia yra esmė — svarbiausia ne grynõsios pareigõs, kuri

yra visuminis tikslas, *realizacija*, nes realizacijos tikslas veikiau būtų ne grynoji pareiga, o jos priešybė — *tikrovė*. Tačiau, kad būtų parodyta, jog svarbu ne tikrovė, vėl imamasi iškreipimo; juk pagal moralinio poelgio sąvoką grynoji pareiga iš esmės yra *veikli* sąmonė; vadinasi, turi būti imamasi poelgių, absoliuti pareiga turi būti išreikšta visoje gamtoje, o moralinis įstatymas turi tapti gamtos įstatymu.

Vadinasi, jei mes pripažįstame, kad šis *aukščiausias* gėris yra esmė, tai sąmonė apskritai netraktuoja moralės rimtai. Juk šiame aukščiausiame gėryje gamta neturi kokio nors kito įstatymo, nei tas, kurį turi moralė. Šitaip tampa nebereikalingas pats moralinis poelgis, nes poelgis įmanomas tik suponavus tam tikrą negatyvumą, kuris turi būti įveiktas poelgiu. Bet jeigu gamta atitiktų dorovinį įstatymą, tai jis juk būtų pažeistas poelgių, esinio įveikos. — Vadinasi, priimant tokią prielaidą, kaip esminga pripažįstama tokia būklė, kur moraliniai poelgiai nereikalingi ir jų netgi nesama. Vadinasi, moralės ir tikrovės harmonijos — tokios harmonijos, kuri nustatyta, remiantis moralinio poelgio, nukreipto į abiejų pusių suderinimą, sąvoka — postulatas šiuo požiūriu išreiškiamas šitaip: kadangi moraliniai poelgiai yra absoliutus tikslas, tai absoliutus tikslas pasireikštų tuo, kad moralinių poelgių išvis nebūtų.

Jei palyginsime šiuos momentus, per kuriuos sąmonė judėjo pirmyn savo moralinių vaizdinių terpėje, tai bus aišku, kad kiekvienas iš šių momentų vėl pašalinamas jam priešingame momente. Sąmonės išeities taškas yra tas, kad *jai* moralė ir tikrovė harmoningai nesiderina, tačiau sąmonė į tai rimtai nežiūri, nes *jai* šios harmonijos duotis yra poelgis. Bet ir šiam poelgiui ji neteikia didelės reikšmės, nes tas poelgis yra kažkas atskira; o juk ji turi tokį didingą tikslą, *aukščiausią gėrį*. Tačiau tai irgi yra tik dalyko esmės iškreipimas, nes šitaip mąstant išnyktų visi moraliniai poelgiai ir bet kokia

moralė. Kitaip tariant, sąmonė, tiesą sakant, neteikia didelės reikšmės *moraliniams* poelgiams, o labiausiai trokštama, absoliutu yra tai, kad būtų įgyvendintas aukščiausias gėris ir moraliniai poelgiai būtų nebereikalingi.

Sąmonė savo prieštaringu judėjimu nuo šio rezultato turi stumtis toliau ir neišvengiamai vėl turi iškreipti moralinių poelgių *įveiką*. Moralė yra [būtis]-savyje; kadangi ji yra tokia, galutinis pasaulio tikslas negali būti įgyvendintas; moralinė sąmonė turi egzistuoti *sau* ir turi aptikti jai priešingą gamtą. Tačiau pati savyje ši sąmonė turi būti išbaigta. Tai veda prie antrojo sąmonės ir gamtos harmonijos postulato; ši gamta sąmonėje glūdi betarpiškai — kaip juslumas. Moralinė savimonė kelia savo tikslą kaip gryną tikslą, nepriklausomą nuo polinkių ir potraukių, todėl šis tikslas savyje sunaikino juslumo tikslus. — Tačiau šitą iškeltą juslinės esmės įveiką ji vėl iškreipia. Moralinė savimonė veikia, savo tikslą įgyvendina tikrovėje, o save suvokiantis juslumas, kuris turi būti įveiktas, yra kaip tik tas vidurkis tarp grynosios sąmonės ir tikrovės; jis yra grynosios sąmonės įrankis, kurio padedama ji įsikūnija tikrovėje, arba organas, o kartu tai, kas vadinama potraukiu, polinkiu. Vadinasi, sąmonė rimtai netraktuoja polinkių ir potraukių įveikos, nes kaip tik jie yra *savimonė, įkūnijanti save tikrovėje.* Tačiau kartu jie neturi būti *nuslopinti,* o turi tik *atitikti* protą. Jie jį ir atitinka, nes moraliniai *poelgiai* yra ne kas kita, kaip sąmonė, įsikūnijanti tikrovėje, vadinasi, sau suteikianti kokio nors polinkio pavidalą, t.y. ji betarpiškai yra akivaizdžiai duota potraukio ir moralumo harmonija. Bet faktiškai potraukis yra ne tik šis tuščias pavidalas, galintis savyje turėti kokią nors kitą spyruoklę, skirtingą nuo jo paties, ir būti jos varomas. Juk juslumas yra gamta, savyje turinti jai pačiai būdingus įstatymus ir varančiąsias jėgas; todėl moralė negali rimtai traktuoti savęs kaip potraukių varomosios jėgos, kaip polinkių polinkio kampo (Neigungswin-

kel). Juk kadangi polinkiai pasižymi jiems būdingu tvirtu apibrėžtumu ir specifiniu turiniu, tai sąmonė, kurią jie turėtų atitikti, priešingai, atitiktų juos pačius; o tai toks atitikimas, kurį moralinė savimonė sau draudžia. Vadinasi, tų dviejų pusių harmonija yra tik *savyje*, o kartu — tik *postuluota*. — Moralinėje elgsenoje tik ką buvo nustatyta *akivaizdžiai egzistuojanti* moralės ir juslumo harmonija, bet *dabar* ji yra iškreipta; ši harmonija egzistuoja anapus sąmonės, miglotoje tolumoje, kurioje jau nieko nebeįmanoma tiksliai atskirti ar pagauti sąvoka; juk iš tik ką parodytos mūsų pastangos šį vienį pagauti sąvoka nieko neišėjo. — Bet šioje [būtyje]-savyje sąmonė apskritai atsisako savęs. Šis „savyje" yra jos moralinis išbaigtumas, kuriame baigėsi moralės kova su juslumu, ir pastarasis nesuprantamu būdu atitinka pirmąją. — Todėl šis išbaigtumas vėlgi yra tik dalyko iškreipimas, nes faktiškai jame *moralė* veikiau atsisakytų savęs, nes ji yra tik absoliutaus tikslo kaip *gryno* tikslo sąmonė, vadinasi, *prieštarauja* visiems kitiems tikslams; ji lygiai taip pat yra šio gryno tikslo *veikla* tiek, kiek ji suvokia pakilimą virš juslumo, juslumo įsikišimą, jo priešingumą ir kovą su juo. — Tą aplinkybę, kad sąmonė rimtai netraktuoja moralinio išbaigtumo, ji pati išreiškia betarpiškai, išbaigtumą perstumdama į *begalybę*, t.y. teigdama, kad ji niekada nebus išbaigta.

Vadinasi, jai veikiau reikšminga tik ši tarpinė neišbaigtumo būsena. Bet ši būsena turi būti bent jau progresuojantis judėjimas prie išbaigtumo. Tačiau ir tokia ji negali būti, nes progresuojantis judėjimas moralėje veikiau būtų artėjimas prie moralės žūties. Toks tikslas būtų anksčiau minėtas niekas arba moralės ir net pačios sąmonės įveika; bet vis labiau artėti prie nieko, vadinasi, *nykti*. Be to, *progresyvus judėjimas* apskritai, lygiai taip pat kaip *nyksmas*, moralėje suponuotų *kiekybinius* skirtumus; bet apie tai šiuo atveju negalima net kalbėti. Joje, kaip tokioje sąmonėje, kuriai dorovinis tikslas

yra *grynoji* pareiga, apskritai nedera galvoti apie skirtumą, o labiausiai nedera galvoti apie paviršutinišką, kiekybinį skirtumą; esama tik vienos dorybės, tik vienos grynosios pareigos, tik vienos moralės.

Vadinasi, dėl to, kad sąmonė rimtai nežiūri į moralinį išbaigtumą, o priešingai, rimtai traktuoja tarpinę būseną, t.y., kaip tik ką paaiškinta, nemoralumą, tai iš tam tikros kitos pusės mes sugrįžtame prie pirmojo postulato turinio. Būtent: nedera išleisti iš akių, kokiomis aplinkybėmis galima reikalauti palaimos šiai moralinei sąmonei dėl jos *vertingumo*. Ji suvokia savo neišbaigtumą ir todėl faktiškai gali reikalauti palaimos ne kaip nuopelno, ne kaip kažko, ko ji būtų verta; ne, ji gali reikalauti palaimos tik iš laisvos malonės, t.y. siekti palaimos kaip *tokios* savyje pačioje ir sau pačiai, ir laukti jos ne iš ano absoliutaus pagrindo, o priklausomai nuo atsitiktinumo ir savivalės. — Kaip tik šitaip nemoralumas nusako tai, kas jis yra, — kad svarbu čia ne moralė, o palaima savyje ir sau, nepriklausomai nuo moralumo.

Dėl šios antrosios moralinės pasaulėžiūros pusės įveikiamas ir antras pirmosios pusės tvirtinimas, kuriuo suponuojama moralės ir palaimos disharmonija. — Būtent: norima remtis patyrimu, rodančiu, kad šioje faktiškoje būklėje (Gegenwart) moraliniam [individui] dažnai sekasi blogai, o nemoralų, priešingai, dažnai lydi laimė. Tačiau neišbaigtos moralės tarpinė būsena, pasirodžiusi esanti esminga, aiškiai parodo, kad šitoks suvokimas ir turintis egzistuoti patyrimas yra tik dalyko regimybė. Juk jeigu moralė neišbaigta, t.y. moralumo faktiškai *nesama*, kas patyrime galėtų rodyti, kad moralumui sekasi blogai? — Kadangi tuo pat metu paaiškėjo, kad svarbiausia yra palaima savyje ir sau, tai pasirodo, kad teigiant, jog nemoraliam [individui] sekasi gerai, neturima galvoje, kad čia esama kokios nors neteisybės. Individo apibūdinimas kaip nemoralaus atkrenta *pats savaime*, nes mora-

lė apskritai yra neišbaigta; vadinasi, toks apibūdinimas grindžiamas tik savavališkai. Todėl patyrimo sprendinio prasmė ir turinys yra tik tas, kad kai kuriems neturėtų tekti palaima savyje ir sau, t.y. šiuo sprendiniu išreiškiamas pavydas, prisidengiantis moralumo skraiste. O pagrindas, dėl kurio kitiems turi tekti vadinamoji laimė, yra *geranoriškumas*, jiems ir sau pačiam *nepavydintis* šios malonės (t.y. šio atsitiktinumo) ir *linkintis* jos.

Taigi moralė moralinėje sąmonėje neišbaigta — kaip tik tai dabar nustatoma; bet jos esmė pasireiškia tik tuo, kad ji turi būti tai, kas *išbaigta* ir *gryna;* todėl neišbaigta moralė yra negryna; kitaip tariant, ji yra nemoralumas. Vadinasi, pats moralumas glūdi ne tikroviškoje sąmonėje, o kažkokioje kitoje esmėje; toji esmė — šventas moralinis įstatymų leidėjas. — Sąmonėje *neišbaigta* moralė, kuri yra šio postulavimo pagrindas, *pirmiausia* turi tą reikšmę, kad moralė, sąmonėje būdama nustatyta kaip *tikroviška,* sueina į santykį su *kitu,* su esatimi; vadinasi, pati savyje ji turi kitabūtį arba perskyrą, kurios dėka atsiranda daug ir įvairių moralinių priesakų. Tačiau tuo pat metu moralinė savimonė tą pareigų *daugybę* laiko neesminga; juk jai svarbi tik *viena* grynoji pareiga, ir *moralinei savimonei* jos, kiek jos yra *apibrėžtos* pareigos, neturi tiesos. Vadinasi, jos gali turėti tiesą tik kažkokiame „kitame", ir jos — o šito moralinė savimonė jose neįžiūri — yra šventos kažkokio švento įstatymų leidėjo dėka. — Tačiau tai vėl tik dalyko iškreipimas. Juk moralinė savimonė sau yra absoliuti, o pareiga tiesiog yra tik tai, ką ji *žino* esant pareigą. Bet ji žino tik grynąją pareigą kaip pareigą; kas nėra šventa jai, nėra šventa savaime, o tai, kas nėra šventa savaime, negali būti pašventinta nei šventos esmės. Moralinė sąmonė apskritai neteikia rimtos reikšmės tam, kas pašventinta *kitos* sąmonės, o ne jos pačios; juk jai yra šventa tik tai, kas šventa *savaime* ir *joje.* — Vadinasi, ji

neteikia didelės reikšmės ir tam, kad ši kita esmė yra šventa, nes joje turėtų pasiekti esmingumo tai, kas moralinei sąmonei, t.y. savyje, nepasižymi jokiu esmingumu.

Jeigu šventoji esmė būtų postuluojama taip, kad joje pareiga galiotų ne kaip grynoji pareiga, o kaip *apibrėžtų* pareigų daugis, tai, vadinasi, šitokia padėtis irgi turėtų būti iškreipta, ir kita esmė būtų šventa tik tiek, kiek joje galioja tik *grynoji* pareiga. Grynoji pareiga ir faktiškai galioja tik kažkokioje kitoje esmėje, o ne moralinėje sąmonėje. Nors joje, atrodo, galioja tik grynas moralumas, vis dėlto ši sąmonė turi būti nustatyta kitaip, nes ji tuo pat metu yra prigimtinė sąmonė. Moralumas joje yra veikiamas ir sąlygojamas juslumo, vadinasi, jis nėra savyje ir sau, o yra laisvos *valios* atsitiktinumas; o laisvoje valioje kaip grynojoje *valioje* moralumas yra *žinojimo* atsitiktinumas; todėl *savyje ir sau* moralė esti kažkokioje kitoje esmėje.

Taigi čia toji esmė yra visiškai išbaigta moralė todėl, kad pastaroji joje nesusijusi su gamta ir juslumu. Bet grynosios pareigos *realybė* yra jos *įgyvendinimas* gamtoje ir juslume. Moralinė sąmonė mano, kad jos neišbaigtumą sudaro tai, jog joje moralė *pozityviai* siejasi su gamta ir juslumu, nes esmingu moralės momentu ji laiko tai, kad moralė su gamta ir juslumu *siejasi* tik negatyviai. Priešingai, grynoji moralinė esmė, kadangi ji esti virš *kovos* su gamta ir juslumu, nesantykiauja su šiais dalykais *negatyviai*. Vadinasi, faktiškai jai lieka tik *pozityvus* santykis su šiais dalykais, t.y. kaip tik tai, kas ką tik buvo traktuojama kaip neišbaigta ir nemoralu. Bet *grynoji moralė*, visiškai atskirta nuo tikrovės, taip, kad ji lygiai tokiu pat mastu prarastų pozityvų santykį su ja, būtų nesąmoninga, netikroviška abstrakcija, kurioje būtų visiškai pašalinta moralės sąvoka, pasireiškianti tuo, kad ji yra grynosios pareigos mąstymas, taip pat valia ir veika. Štai kodėl tokia gryna moralinė esmė vėl yra dalyko iškreipimas, ir jos reikia atsisakyti.

Bet šioje grynoje moralinėje esmėje suartėja prieštaravimo, kuriame klaidžioja šis sintetinis įsivaizdavimo procesas, momentai ir tie priešingi „taip pat", kuriems ji, nesuderindama šių savo minčių, leidžia sekti vienam įkandin kito ir vienai priešybei nuolat išstumti kitą; jie suartėja tokiu mastu, kad sąmonė būtinai turi čia atsisakyti savo moralinės pasaulėžiūros ir sugrįžti į save.

Sąmonė pripažįsta, kad jos moralumas nėra išbaigtas todėl, kad ją veikia jai priešingas juslumas ir gamta, kuri, viena vertus, sudrumsčia pačią moralę kaip tokią, o kita vertus, skatina atsirasti daugeliui pareigų ir dėl to patenka į keblią padėtį konkrečiu tikroviško poelgio atveju; juk kiekvienas atvejis yra daugelio moralinių santykių telkinys, kaip kad suvokimo objektas apskritai yra daiktas, turintis daug savybių; o kadangi *apibrėžta* pareiga yra tikslas, jam būdingas tam tikras turinys ir jo turinys yra tikslo dalis, ir moralė nėra gryna. — Vadinasi, moralės *realybė* glūdi kažkokioje kitoje esmėje. Bet ši realybė reiškia ne ką kita, o tik tai, kad čia moralė *esti savyje ir sau* — *sau*, t.y. ji yra tam tikros *sąmonės* moralė; *savyje*, t.y. ji turi *esatį* ir *tikrovę*. — Minėtoje pirmoje neišbaigtoje sąmonėje moralė nerealizuota; joje ji yra „savyje" *mintinio daikto* prasme; juk ji susijusi su gamta ir juslumu, su būties ir sąmonės tikrove, kuri sudaro jos turinį, o gamta ir juslumas yra tai, kas moraliniu požiūriu niekinga. — Antroje sąmonėje moralė egzistuoja kaip *išbaigta*, o ne kaip nerealizuotas mintinis daiktas. Tačiau šis išbaigtumas pasireiškia kaip tik tuo, kad tam tikroje *sąmonėje* moralė egzistuoja kaip *tikrovė*, ir kaip *laisva tikrovė*, kaip esatis apskritai; ji yra ne tuštuma, o tai, kas pilnatviška, turininga; tai reiškia, kad moralės išbaigtumas pasireiškia tuo, kad tai, kas tik ką buvo apibrėžta kaip moraliai niekingas [dalykas], esti joje ir yra jai būdinga. Vienu atveju ji turi galioti tiesiog tik kaip netikroviškas mintinis daiktas, grynosios

abstrakcijos padarinys, bet kartu šiuo modusu ji neturi galioti; jos tiesa turi pasireikšti tuo, kad ji būtų priešinga tikrovei, nuo jos visiškai laisva ir tuščia, bet kartu ir tuo, kad ji būtų tikroviška.

Šių prieštaravimų sinkretizmas, kuris išskleistas moralinėje pasaulėžiūroje, subyra iš vidaus, nes tas skirtumas, kuriuo jis grindžiamas, kyla iš tokio skirtumo, kuris būtinai turėtų būti mąstomas ir nustatytas ir kuris tuo pat metu vis dėlto būtų neesmingas, ir virsta tokiu skirtumu, kurio nebesama net žodžiuose. Tai, kas galiausiai nustatoma kaip skirtingybė — ir kaip niekybė, ir kaip realybė — yra visiškai tas pat, yra esatis ir tikrovė; o tai, kas turi būti absoliutu tik kaip *anapusybė* tikroviškos būties ir sąmonės atžvilgiu ir lygiai taip pat turi glūdėti tik sąmonėje, o kaip anapusybė turi būti niekinga, yra grynoji pareiga ir jos kaip esmės žinojimas. Sąmonė, nustatanti šią perskyrą, kuri nėra perskyra, ir skelbianti, kad tikrovė yra niekinga, o kartu reali, ir kartu skelbianti, kad gryna moralė yra tiek tikroji esmė, tiek tai, kas neturi esmės — toji sąmonė kartu išsako mintis, kurias ji anksčiau atskyrė; ji pati sako, kad ji neteikia didelės reikšmės tam apibrėžtumui ir *savasties* bei [būties]-*savyje* momentų išskyrimui; kad tai, ką ji nusako kaip absoliutų *esinį* už sąmonės, ji, priešingai, išlaiko savimonės savastyje, o tai, ką ji nusako kaip absoliučią *mąstomybę* arba absoliutų „savyje", ji kaip tik traktuoja kaip tai, kas neturi tiesos. — Sąmonei tampa aišku, kad šių momentų išskyrimas yra iškreipimas, ir ji *veidmainiautų,* jei, šito nepaisydama, ji jų laikytųsi. Bet kaip moralinė gryna savimonė, ji su pasidygėjimu sugrįžta į save iš šios savo *vaizdinio* nelygybės tam, kas yra jos *esmė,* iš tos netiesos, kuri skelbia esant teisinga tai, kas jai yra netiesa. Ji yra *grynoji sąžinė,* kuri su panieka išsižada tokio moralinio pasaulio vaizdinio; ji *pati savyje* yra paprasta savimi tikra dvasia, betarpiškai — be minėtų vaizdinių

tarpininkavimo — elgiasi sąžiningai, ir šis betarpiškumas yra jos tiesa. — Bet jeigu šis iškreiptas pasaulis yra ne kas kita, kaip moralinės savimonės momentų plėtra ir kartu — jos *realybė*, tai sugrįždama į save savo esme ji ir netampa kažkuo kitu; priešingai, jos sugrįžimas į save yra tik *pasiektas suvokimas*, kad šitaip suvokiančios sąmonės tiesa yra prasimanyta tiesa. Ši sąmonė vis dar *turėtų* šią tiesą pateikti kaip savąją tiesą, nes ji turėtų išreikšti ir parodyti save kaip objektinį vaizdinį, bet *žinotų*, kad tai yra tik iškreipimas; šitaip faktiškai ji veidmainiautų, ir minėta panieka tam iškreipimui jau būtų pirmoji veidmainystės apraiška.

c. Sąžinė, gražioji siela, blogis ir jo atleidimas

Moralinės pasaulėžiūros antinomija, pasireiškianti tuo, kad moralinė sąmonė egzistuoja ir kad jokios moralinės sąmonės nesama — ar kad pareigos galiosena pasirodo kaip anapusybė sąmonės atžvilgiu ir, priešingai, glūdi tik pačioje sąmonėje — buvo glaustai išreikšta vaizdiniu, kuriame nemorali sąmonė laikoma moralia, jos atsitiktinis žinojimas ir valingumas pripažįstamas pilnaverčiu, o palaima jai tenka malonės dėka. Šį sau pačiam prieštaraujantį vaizdinį moralinė sąmonė priskyrė ne sau, o perkėlė jį į jos pačios atžvilgiu *kitą* esmę. Tačiau šis perkėlimas už savęs to, ką ji turi mąstyti kaip būtinybę, yra toks pat prieštaravimas formos požiūriu, kaip pirmasis perkėlimas yra prieštaravimas turinio požiūriu. Tačiau kadangi kaip tik tai, kas atrodo prieštaringa ir kieno atskirtyje bei nyksme (Wiederauflösung) klaidžioja moralinė pasaulėžiūra, savaime yra tas pat, t.y. grynoji pareiga kaip *grynasis žinojimas* yra ne kas kita, kaip sąmonės *savastis*, o sąmonės savastis yra ne kas kita, kaip *būtis* ir *tikrovė*; ir kadangi tai, kas turėtų būti anapus *tikroviškos* sąmonės, irgi yra ne kas kita, kaip grynas mąstymas, vadi-

nasi, faktiškai yra savastis, tai *mums* arba *savyje* savimonė sugrįžta į save ir kaip pačią save atpažįsta tą esmę, kurioje *tikrovė* kartu yra *grynas žinojimas* ir *grynoji pareiga*. Būdama atsitiktinė, ji pati sau yra tokia *pilnavertė* [būtis], kuri savo betarpišką atskirybę traktuoja kaip gryną žinojimą, o savo poelgius — kaip autentišką tikrovę ir harmoniją.

Ši *sąžinės savastis*, dvasia, betarpiškai tikra tuo, kad ji yra absoliuti tiesa ir būtis, yra *trečioji savastis*, mums iškilusi iš trečiojo dvasios pasaulio, ir reikia ją bendrais bruožais palyginti su ankstesnėmis [savastimis]. Totalybė arba tikrovė, kuri pasirodo kaip dorovinio pasaulio tiesa, yra *asmens* savastis; asmens esatis yra *pripažintumas*. Kaip asmuo yra substancijos neturinti savastis, taip ir šitokia jos esatis irgi yra abstrakti tikrovė; asmuo *yra reikšmingas* ir reikšmingas betarpiškai; savastis yra savo būties stichijoje betarpiškai rymantis taškas; tas taškas neatsiskyręs nuo savosios bendrybės, todėl ir tas taškas, ir bendrybė yra nejudrūs vienas kito atžvilgiu ir nesueina į santykį; bendrybė glūdi jame neišsiskirdama ir nėra nei savasties turinys, nei savastis, užpildyta pačia savimi. — *Antroji savastis* yra savo tiesą pasiekęs saviugdos pasaulis arba į save sugrįžusi susidvejinimo dvasia, — absoliuti laisvė. Šioje savastyje minėtas pirmasis betarpiškas atskirybės ir bendrybės vienis suskyla; bendrybė, kuri lieka ir gryna dvasine esme, pripažintumu arba bendrąja valia ir žinojimu, yra savasties *objektas* bei turinys ir jos bendroji tikrovė. Tačiau ji neturi nuo savasties laisvos esaties formos; todėl šioje savastyje nepasiekiama pilnatvė, nepasiekiamas pozityvus turinys ir pasaulis. — Tiesa, moralinė savimonė išlaisvina savąją bendrybę taip, kad ji tampa savarankiška prigimtimi, ir tuo pat metu išsaugoja ją savyje įveiktu pavidalu. Tačiau visa tai yra tik iškreipiantis šių abiejų apibrėžtumų apykaitos žaismas. Tik kaip sąžinė moralinė savimonė, būdama *tikra savimi*, gauna *turinį* iki tol tuščiai pareigai,

taip pat ir tuščiai teisei bei tuščiai bendrajai valiai; o kadangi ši savitikra yra ir *betarpiška*, ji yra pati esatis.

Taigi, pasiekusi šią savąją tiesą, moralinė savimonė apleidžia arba įveikia savyje perskyrą, iš kurios atsirado iškreipimas, [būties]-*savyje* ir *savasties* perskyrą, grynosios pareigos kaip grynojo *tikslo* ir *tikrovės* kaip tam tikros grynajam tikslui priešingos prigimties bei juslumo perskyrą. Šitaip sugrįžusi į save, moralinė savimonė yra *konkreti* moralinė dvasia, grynosios pareigos sąmonės pavidalu nenusistatanti tuščio kriterijaus, kuris būtų priešingas tikroviškai sąmonei; ne, grynoji pareiga, kaip ir jai priešinga prigimtis, yra įveikti momentai; ši dvasia yra *moralinė* esmė, kaip betarpiškas vienis, *įsikūnijantis tikrovėje,* o poelgis yra betarpiškai *konkreti* moralumo forma.

Kaip pavyzdį imkime kokį nors poelgį; žinančiai sąmonei jis yra objektinė tikrovė. Šiai sąmonei kaip sąžinei jis žinomas betarpiškai, konkrečiu būdu, ir tuo pat metu jis yra toks, kokį jį sąmonė žino. Žinojimas yra atsitiktinis, nes jis yra kažkas kita negu objektas; bet savimi tikra dvasia jau nebėra toks atsitiktinis žinojimas ir sukūrimas savyje tokių minčių, nuo kurių skirtųsi tikrovė; ne, kadangi [būties]-*savyje* ir *savasties* perskyra įveikta, tai aptarinėjamas pavyzdys betarpiškai, jusliniame žinojimo *tikrume,* yra toks, koks jis yra *savyje,* o *savyje* jis yra tik toks, koks jis yra šiame žinojime. — Todėl poelgiai, kaip įkūnijimas tikrovėje, yra gryna valios forma; tai paprastas tikrovės kaip kokio nors *estinčio* atvejo virsmas *padaryta* tikrove, paprasto *objektinio* žinojimo būdo virsmas žinojimu apie tikrovę kaip sąmonės sukurtą tikrovę. Kaip juslinis tikrumas betarpiškai priimtas, arba, tiksliau pasakius, perkeistas į dvasios [būtį]-savyje, taip ir šitas virsmas paprastai ir be tarpininkavimo yra grynosios sąvokos dėka vykstantis perėjimas, nepakeičiantis turinio, kuris nulemtas jį žinančios sąmonės intereso. — Toliau. Duòto at-

vejo aplinkybių sąžinė neišskaido į skirtingas pareigas. Ji elgiasi ne kaip *pozityvi bendroji terpė*, kurioje daugelis pareigų, kiekviena sau, išsaugotų netrikdomą substancialumą taip, kad *arba* visai būtų neįmanoma veikti, nes kiekvienas konkretus atvejis apima priešpriešą apskritai, o kaip moralinis atvejis — pareigų priešpriešą (vadinasi, apibrėžiant poelgius, viena pusė, viena pareiga visada būtų *pažeista*) — *arba*, jeigu būtų veikiama, tai viena iš prieštaraujančių pareigų būtų tikrai pažeista. Priešingai, sąžinė yra negatyvus „vienetas" arba absoliuti savastis, kuri sunaikina šias skirtingas moralines substancijas; ji yra paprasta, pareigą atitinkanti elgsena, ne vykdanti tą ar kitą pareigą, bet žinanti ir atliekanti konkretų teisingą dalyką. Todėl ji apskritai yra tik moralinė *elgsena* kaip elgsena, į kurią perėjo ankstesnė neveikli moralumo sąmonė. — Skaidanti sąmonė gali analitiškai išskaidyti konkretų veiksmo pavidalą į įvairias savybes, t.y. šiuo atveju — į įvairius moralinius santykius, ir kiekvieną iš jų — tuo pavidalu, kuriuo jis turi egzistuoti, kad taptų pareiga, — paskelbti absoliučiai galiojančiu arba lyginti ir tikrinti. Paprastame moraliniame poelgyje, nulemtame sąžinės, pareigos taip užgožtos, kad visoms šitoms pavienėms esmėms betarpiškai padaroma *žala*, ir netrikdomoje sąžinės tikrybėje visai nebelieka vietos pareigos išklibinimui, atsirandančiam dėl tikrinimo.

Sąžinėje nesama ir to svyruojančio sąmonės netikrumo, kuris vadinamąjį grynąjį moralumą tai perkelia už savęs į kažkokią kitą šventąją esmę, o pats save laiko nešventu, tai vėl moralinį grynumą sugrąžina į save, o juslumo ryšį su moralumu nustumia į kitą esmę.

Sąžinė išsižada visų šių moralinės pasaulėžiūros nuostatų ir iškreipimų, nes ji išsižada tokios sąmonės, kuri pareigą ir tikrovę suvokia kaip prieštaraujančius dalykus. Šios sąmonės požiūriu aš elgiuosi moraliai tada, kai *suvokiu*, kad

vykdau grynąją pareigą, o ne *ką nors kita;* tai reiškia, kad faktiškai elgiuosi moraliai tik tada, kai *neveikiu.* Bet kai aš iš tikrųjų veikiu, tada suvokiu kažką *„kita"*, kažkokią *tikrovę,* kuri jau duota, ir kažkokią tikrovę, kurią noriu sukurti; aš turiu *apibrėžtą* tikslą ir vykdau *apibrėžtą* pareigą; visa tai yra kažkas *kita* negu grynoji *pareiga,* vien tik kurią reikėjo turėti galvoje. — Priešingai, sąžinė yra sąmonė, suvokianti tai, kad, jeigu moralinė sąmonė skelbia, jog *grynoji pareiga* yra jos elgsenos esmė, šis grynasis tikslas yra dalyko iškreipimas; juk dalyko esmė ir yra ta, kad grynoji pareiga yra tuščia grynojo mąstymo abstrakcija, o jos realybė ir turinys yra tam tikra apibrėžta tikrovė, tikrovė, kuri yra pačios sąmonės tikrovė; o sąmonė čia traktuojama ne kaip koks nors mintinis daiktas, o kaip pavienė sąmonė. *Pačiai sau* sąžinė savąją tiesą tapatina su *betarpiška savitikra.* Ši *betarpiška* konkreti savitikra yra esmė; jeigu šią savitikrą traktuosime sąmonės prieštaringumo požiūriu, tai savoji betarpiška *atskirybė* bus moralinės veikos turinys; o jos forma yra kaip tik ši savastis kaip grynas judėjimas, t.y. kaip *žinojimas* arba *savasis įsitikinimas.*

Atidžiau pažvelgę į moralinę sąmonę jos vienio ir jos momentų reikšmingumo aspektu, pastebime, kad ji suvokė save tik kaip [būtį]-*savyje* arba kaip *esmę;* o kaip sąžinė ji suvokia savąją būtį-*sau* arba savąją *savastį.* — Moralinės pasaulėžiūros prieštaravimas *išsisprendžia,* t.y. tas skirtumas, kuris lemia šį prieštaravimą, pasirodo nesąs skirtumas, ir jis susilieja į grynąjį negatyvumą; bet šis negatyvumas kaip tik ir yra *savastis* — paprasta *savastis,* kuri yra ir *grynasis* žinojimas, ir savęs kaip *šios pavienės sąmonės* suvokimas. Todėl ši savastis sudaro anksčiau buvusios tuščios esmės turinį, nes ji yra toji *tikrovė,* kuri nebetraktuojama kaip prigimtis, svetima esmei, savarankiška ir turinti jai būdingus dėsningumus. Kaip negatyvi, ši savastis yra grynosios esmės *perskyra,* tam tikras turinys, ir kaip tik toks turinys, kuris galioja savyje ir sau.

Toliau. Ši savastis kaip gryna pati sau lygi esmė yra *tiesiog bendrybė;* todėl kaip tik šis žinojimas kaip *jai pačiai būdingas* žinojimas, kaip įsitikinimas, yra *pareiga.* Pareiga nebėra bendrybė, priešinga savasčiai; ne, dabar suvokiama, kad, šitaip atskirta, ji praranda galioseną; dabar ji yra įstatymas, kuris egzistuoja dėl savasties, o ne priešingai, t.y. ne savastis egzistuoja dėl įstatymo. Bet dėl to įstatymas ir pareiga turi ne tik *būties-sau,* bet ir *būties-savyje* reikšmę, nes šis žinojimas dėl savo lygybės pačiam sau yra kaip tik [būtis]-*savyje.* Ši [būtis]-*savyje* ir sąmonėje atsiskiria nuo minėto betarpiško vienio su būtimi-sau; šioje priešpriešoje ji yra *būtis, būtis-kitam.* — Dabar žinoma, kad būtent pareiga kaip pareiga, apleista savasties, yra tik *momentas;* ji praranda savo reikšmę — būti *absoliučia esme* — ir nužeminama iki būties, kuri nėra savastis, nėra *sau,* vadinasi, yra *būtis-kitam.* Tačiau kaip tik todėl ši *būtis-kitam* lieka esmingu momentu, nes savastis kaip sąmonė yra būties-sau ir būties-kitam priešybė, ir dabar pareiga savaime, betarpiškai yra *tikroviška;* ji jau nebėra tik abstrakti grynoji sąmonė.

Taigi ši *būtis-kitam* yra *savyje*-estinti, nuo savasties skirtinga substancija. Sąžinė neatsisakė grynosios pareigos arba *abstrakčios būties-savyje;* ne, ji yra esmingas momentas, pasireiškiantis tuo, kad su „kitu" santykiauja kaip *bendrybė.* Sąžinė yra bendroji savimonės stichija, ir toji stichija yra substancija, kurioje veikla tampa *tvariu egzistavimu* ir *tikrove;* tai *pripažintumo* iš kitų pusės momentas. Moralinė savimonė neturi šio pripažintumo momento, *grynosios sąmonės,* kuri *duota akivaizdžiai,* momento ir todėl apskritai yra neveikianti, neįsikūnijanti tikrovėje. Jos [būtis]-*savyje* jai yra arba abstrakti, *netikroviška* esmė, arba *būtis* kaip tokia *tikrovė,* kuri nėra dvasinė tikrovė. O *estinti* sąžinės *tikrovė* yra tokia, kuri yra *savastis,* t.y. save suvokianti esatis, pripažintumo dvasinė stichija. Todėl veika yra tik jos *pavienio* turinio perkėli-

mas į *objektinę* stichiją, kurioje turinys yra bendras ir pripažintas, ir kaip tik tai, kad jis pripažintas, elgseną paverčia tikrove. Poelgis pripažintas ir, būdamas toks, tikroviškas todėl, kad estinti tikrovė betarpiškai susijusi su įsitikinimu arba žinojimu; kitaip tariant, savo tikslo žinojimas betarpiškai yra esaties stichija, visuotinis pripažinimas. Juk poelgio *esmė*, pareiga, pasireiškia tuo, kad sąžinė yra jos atžvilgiu įsitikinusi; šitoks įsitikinimas yra kaip tik pati [būtis]-*savyje;* ji yra *savyje visuotinė savimonė* arba *pripažintumas* ir drauge — tikrovė. Vadinasi, tai, kas atlikta iš įsitikinimo, pareiga, betarpiškai yra tai, kas pasižymi tvarumu ir esatimi. Taigi dabar net nebegali būti kalbos apie tai, kad geras ketinimas neįgyvendinamas ar kad geram [individui] sekasi blogai; ne, tai, kas žinoma kaip pareiga, realizuojasi ir tampa tikrove, nes kaip tik tai, kas atitinka pareigą, yra visų savimonių bendrumas, tai, kas pripažinta, vadinasi, tai, kas turi būtį. Bet atskirta, paimta izoliuotai, be savasties turinio, ši pareiga yra *būtis-kitam;* ji yra tas skaidrumas, kuris turi tik neturiningo esmiškumo apskritai reikšmę.

Jei pažvelgsime atgal, į tą sritį, kurioje apskritai pasirodė *dvasinė realybė,* tai ši sritis buvo sąvoka, atskleidusi tai, kad individualybės išraiška yra [būtis]-*savyje*-ir-*sau*. Tačiau pavidalas, kuris betarpiškai išreiškė šią sąvoką, buvo *garbinga sąmonė,* užsiiminėjusi *pačiu abstrakčiu dalyku.* Šis *pats dalykas* ten buvo *predikatas;* o sąžinėje jis pirmąkart tampa *subjektu,* kuris savyje nustatė visus sąmonės momentus ir kuriam visi tie momentai, substancialumas apskritai, išorinė esatis ir mąstymo esmė glūdi jo paties savitikroje. Substancialumui apskritai *pats dalykas* yra dorovė; išorinei esačiai pats dalykas yra saviugda; patį save žinančio mąstymo esmiškumui pats dalykas yra moralė; o sąžinei pats dalykas yra *subjektas,* kuris šiuos momentus atpažįsta pats savyje. Garbinga sąmonė visada pagauna tik *patį tuščią dalyką,* tuo tarpu sąžinė, prie-

šingai, perima jį kaip pilnatvišką dalyką; o pilnatį jam suteikia pati sąžinė. Ji yra tokia galybė dėl to, kad sąmonės momentus ji suvokia kaip *momentus* ir valdo juos kaip jų negatyvi esmė.

Jei apžvelgsime sąžinės santykį su elgsenoje pasireiškiančio prieštaravimo pavieniais apibrėžtumais, taip pat tai, kaip sąžinė suvokia šių apibrėžtumų prigimtį, tai pasirodys, kad su *atvejo,* kuriame ji pereina į veiksmą, *tikrove* ji santykiauja pirmiausia kaip *žinanti* sąžinė. Kadangi šiame žinojime glūdi *bendrybės* momentas, sąžiningos elgsenos žinojimui pridera neribotai apimti duotą tikrovę, vadinasi, tiksliai žinoti konkretaus atvejo aplinkybes ir jas apsvarstyti. Tačiau kadangi šis žinojimas *apima* bendrybę kaip tam tikrą *momentą,* jis yra toks šių aplinkybių žinojimas, kuris suvokia, kad jų negali aprėpti arba, priešingu atveju, turi būti nesąžiningas. Tikrai visuotinis ir grynas žinojimo santykis būtų santykis ne su *priešybe,* o su pačiu savimi; bet *elgsena* dėl jai esmingo prieštaravimo siejasi su tuo, kas negatyvu sąmonės atžvilgiu, t.y. su *savyje-estinčia* tikrove. Priešingai grynosios sąmonės paprastumui, absoliučiai *kitam* arba daugeriopumui *savyje,* toji tikrovė yra absoliuti aplinkybių įvairovė, kuri be galo dalijasi ir plečiasi: atgal — prie savo sąlygų, į šalis — prie savojo „vienas šalia kito“, pirmyn — prie savųjų padarinių. — Sąžininga sąmonė suvokia šią dalyko prigimtį ir savo santykį su juo ir žino, kad tą atvejį, kai ji veikia, ji pažįsta neatsižvelgdama į šią reikalaujamą visuotinybę ir kad jos pažadas sąžiningai apsvarstyti visas aplinkybes nieko nevertas. Tačiau toks visų aplinkybių žinojimas ir apsvarstymas ne visai neįmanomas — jis įmanomas tik kaip *momentas,* kaip kažkas, kas esti tik *kitam;* ir sąžiningai sąmonei būdingas netobulas žinojimas, nes tai yra *jos* žinojimas, kuris šiai sąmonei atrodo esąs pakankamas ir tobulas žinojimas.

Lygiai taip pat yra su *esmės* bendrybe arba turinio apibrėžimu, remiantis grynąja sąmone. — Į poelgius orientuota sąžinė siejasi su daugeliu konkretaus atvejo pusių. Konkretus atvejis skaidosi, ir lygiai taip pat skaidosi grynosios sąmonės santykis su juo; dėl to konkretaus atvejo daugiapusiškumas kartu yra *pareigų* daugeriopumas. — Sąžinė žino, kad ji turi rinktis ir apsispręsti; juk nė viena pareiga savo apibrėžtumu ir turiniu nėra absoliuti; absoliuti tik *grynoji pareiga*. Tačiau ši abstrakcija, tapusi realybe, reiškia ne ką kita, kaip savimonę turintį *„Aš"*. Pati savimi tikra dvasia, kaip sąžinė, glūdi savyje, o jos *reali* bendrybė, arba jos pareiga, glūdi jos grynajame *įsitikinime* pareiga. Šis *grynas* įsitikinimas kaip toks yra toks pat tuščias kaip ir grynoji *pareiga* — gryna ta prasme, kad niekas joje, joks apibrėžtas turinys, nėra pareiga. Tačiau turi būti veikiama, ir individas turi *apibrėžti;* ir pati savimi tikra dvasia, kurioje [būtis]-savyje įgijo savimonę turinčio *„Aš"* reikšmę, žino, kad šitą apibrėžtį ir turinį jai sudaro betarpiška *savitikra*. Kaip apibrėžtis ir turinys ši savitikra yra *natūrali* sąmonė, t.y. potraukiai ir polinkiai. — Nesama tokio turinio, kurį sąžinė pripažintų absoliučiu, nes ji yra bet kokio apibrėžtumo absoliutus negatyvumas. Ji apibrėžia, remdamasi *pačia savimi;* bet savasties ratas, į kurį patenka apibrėžtumas kaip toks, yra vadinamasis juslumas; ieškant turinio betarpiškoje savitikroje, nerandama nieko, išskyrus juslumą. — Visa, kas ankstesniuose pavidaluose pasirodė kaip gėris ar blogis, kaip įstatymas ir teisė, yra kažkas *kita* negu betarpiška savitikra; tai yra *bendrybė*, kuri dabar yra būtis-kitam; arba, kitu požiūriu, tai yra objektas, kuris, įsiterpdamas į sąmonę, įsispraudžia tarp jos ir jam pačiam būdingos tiesos ir veikiau atskiria ją nuo savęs, negu yra jos betarpiškumas. — Bet sąžinei savitikra yra gryna betarpiška tiesa; vadinasi, ši tiesa yra jos savitikra, pateikta kaip *turinys*, t.y. apskritai pavienio asmens savivalė ir jo nesąmoningas natūralios būties atsitiktinumas.

Šis turinys tuo pat metu laikomas moraliniu esmiškumu arba *pareiga*. Juk grynoji pareiga, kaip paaiškėjo jau tikrinant įstatymus, visiškai abejinga bet kokio turinio atžvilgiu ir atvira kiekvienam turiniui. Tuo pat metu čia ji gauna esmingą *būties-sau* formą, ir ši individualaus įsitikinimo forma yra ne kas kita, kaip grynosios pareigos tuštumo suvokimas, o kartu suvokimas to, kad pareiga yra tik momentas, kad jos substancialumas yra toks predikatas, kurio subjektas yra individas; o šio individo savivalė grynajai pareigai duoda turinį, gali susieti su šia forma bet kokį turinį ir su juo susieti savo sąžiningumą. — Individas savo nuosavybę gausina tam tikru būdu; pareiga pasireiškia tuo, kad kiekvienas rūpintųsi savisauga ir savo šeimos išsaugojimu ir ne mažiau rūpintųsi *galimybe* būti naudingam savo artimiesiems ir daryti gera tiems, kuriems reikalinga pagalba. Individas suvokia, kad tai yra pareiga, nes šis turinys betarpiškai glūdi jo savitikroje; be to, jis supranta, kad šiuo konkrečiu atveju jis vykdo šią pareigą. Kiti gali manyti, kad tokia elgsena yra apgaulė; *jie* laikosi kitų konkretaus atvejo pusių, o *jis* tvirtai laikosi šios pusės todėl, kad nuosavybės gausinimą suvokia kaip grynąją pareigą. — Taigi tai, ką kiti vadina prievarta ir neteisybe, yra pareigos vykdymas, nes pareiga liepia įtvirtinti savo savarankiškumą kitų atžvilgiu; tai, ką jie vadina bailumu, yra pareigos atlikimas, nes pareiga liepia išsaugoti gyvybę ir galimybę būti naudingam artimiesiems; o tai, ką jie vadina narsumu, priešingai, pažeidžia ir vieną, ir kitą pareigą. Tačiau bailumas ne toks neapdairus, kad nežinotų, jog gyvybės išsaugojimas ir galimybė būti naudingam kitiems yra pareiga, kad nebūtų *įsitikinęs*, jog jo poelgiai atitinka pareigą, ir kad nežinotų, jog tai, kas atitinka pareigą, yra *žinojimas;* kitaip jis pasielgtų neapdairiai ir taptų nemoralus. Kadangi moralumas glūdi sąmonėje, suvokiančioje, kad pareiga įvykdyta, tai ši sąmonė lydės ir tuos poelgius, kurie va-

dinami bailumu, ir tuos, kurie vadinami narsumu; abstrakcija, vadinama pareiga, atvira bet kokiam, vadinasi, ir šiam turiniui, todėl veikiantysis žino, ką jis atlieka kaip pareigą, o kadangi jis tai žino ir kadangi įsitikinimas pareiga pats atitinka pareigą, tai atliktas veiksmas pripažįstamas kitų; todėl poelgis turi vertę ir tikrovišką esatį.

Turint galvoje šią laisvę, kuri bet kokį turinį vienodai sėkmingai įspraudžia į bendrąją pasyvią grynosios pareigos ir grynojo žinojimo terpę, nėra prasmės tvirtinti, kad turėjo būti įspraustas koks nors kitas turinys; juk, kad ir koks jis būtų, jis visada *paženklintas apibrėžtumu*, nuo kurio yra laisvas grynasis žinojimas, galintis atstumti, bet lygiai taip pat ir priimti bet kokį apibrėžtumą. Bet koks turinys, vien todėl, kad jis apibrėžtas, yra toje pačioje linijoje kaip ir kitas turinys, nors ir atrodytų, kad jam būdingas bruožas yra kaip tik tas, kad ypatingybė jame įveikta. Kadangi realiu atveju pareiga apskritai susidvejina į *prieštaravimą,* ir dėl to — į *atskirybės* ir *bendrybės* prieštaravimą, gali pasirodyti, kad toji pareiga, kurios turinys yra pati bendrybė, dėl to betarpiškai turi grynosios pareigos prigimtį, o forma bei turinys šitaip pradeda visiškai atitikti vienas kitą; vadinasi, pavyzdžiui, poelgiui, orientuotam į bendrąjį gėrį, reikėtų teikti pirmenybę prieš poelgį, nukreiptą į individualų gėrį. Tačiau ši bendroji pareiga apskritai yra tai, kas *duota* kaip savyje ir sau estinti substancija, kaip teisė ir įstatymas ir kas galioja *nepriklausomai* nuo žinojimo ir įsitikinimo, taip pat ir nuo pavienio asmens betarpiško intereso; vadinasi, ji yra kaip tik tai, į kieno formą nukreipta moralė apskritai. O dėl jos *turinio,* tai ir jis yra *apibrėžtas* turinys, nes bendrasis gėris *priešingas* pavienio asmens gėriui; vadinasi, jos įstatymas yra toks, nuo kurio sąžinė jaučiasi visiškai nepriklausoma ir sau suteikia absoliučią teisę pridurti ir atimti, ignoruoti jį arba jį vykdyti. — Todėl minėta pareigos perskyra atskirybės ir bendry-

bės atžvilgiu dėl prieštaravimo prigimties apskritai nėra pastovus dalykas. Veikiau yra taip, kad tai, ką pavienis asmuo daro savo labui, išeina į gera ir bendrybei; juo labiau jis rūpinasi savimi, juo daugiau jis turi *galimybių* būti naudingas kitiems; negana to, pati jo *tikrovė* tik tuo ir pasireiškia, kad jis esti ir gyvena bendraudamas su kitais; jo pavienis pasitenkinimas iš esmės turi tą reikšmę, kad jis aukoja kitiems tai, kas priklauso jam, ir padeda jiems pasiekti pasitenkinimą. Vykdant pareigą pavienio asmens atžvilgiu, vadinasi, savo atžvilgiu, vykdoma pareiga ir bendrybės atžvilgiu. — Pareigų *apsvarstymas* ir *palyginimas*, kuris čia prasideda, nukreiptas į išskaičiavimą naudos, kurią gautų bendrybė iš kokio nors poelgio; bet, viena vertus, dėl to moralė palenkiama neišvengiamam *įžvalgos atsitiktinumui*, o kita vertus, sąžinės esmė pasireiškia kaip tik tuo, kad ji *nutraukia* šį *skaičiavimą* bei *svarstymą* ir apsisprendžia pati, nesiremdama tokiais principais.

Šitaip sąžinė elgiasi ir išsaugoja *būties-savyje-ir-sau* vienį, grynojo mąstymo ir individualybės vienį, ir yra savimi tikra dvasia, savąją tiesą turinti savyje, savojoje savastyje, savajame žinojime, ir tame žinojime kaip pareigos žinojime. Čia ji išlieka kaip tik todėl, kad tai, kas *pozityvu* poelgyje — tiek pareigos turinys, tiek forma, tiek ir jos žinojimas — priklauso savasčiai, savitikrai; o tai, kas nori *priešintis* savasčiai kaip *egocentrinis „savyje"*, laikoma netiesa ir traktuojama kaip tai, kas įveikta, kas yra tik momentas. Todėl reikšmingas ne *bendrasis žinojimas* apskritai, o *jai būdingas* aplinkybių *žinojimas*. Į pareigą, kaip bendrąją *būtį-savyje*, sąžinė įdeda tokį turinį, kurį ji ima iš savosios prigimtinės individualybės; juk šis turinys yra toks, kuris esti pats savyje; bendrosios terpės, kurioje jis esti, dėka jis tampa sąžinės atliekama *pareiga*, ir kaip tik todėl tuščia grynoji pareiga nustatyta kaip kažkas įveikta, arba kaip momentas; šis turinys yra įveikta grynosios pa-

reigos tuštuma arba jos įvykdymas. — Bet lygiai taip pat sąžinė nepriklauso nuo jokio turinio apskritai; ji atsipalaiduoja nuo bet kokios apibrėžtos pareigos, kuri turi galioti kaip įstatymas; savitikros galia lemia jos absoliučios autarkijos didybę, teisę surišti ir išrišti. — Štai kodėl ši galia *apsispręsti* (Selbstbestimmung) betarpiškai yra tai, kas visiškai atitinka pareigą; pareiga yra pats žinojimas; bet šis paprastas savastingumas (Selbstheit) yra [būtis]-savyje; juk [būtis]-*savyje* yra gryna lygybė pačiai sau; o ši lygybė glūdi šioje sąmonėje.

Šis grynas žinojimas betarpiškai yra *būtis-kitam;* juk kaip gryna lygybė pačiam sau jis yra *betarpiškumas* arba būtis. Bet kartu ši būtis yra grynoji bendrybė, visų savastingumas; kitaip tariant, poelgiai yra pripažinti, o todėl tikroviški. Šioji būtis yra stichija, kurios dėka sąžinė betarpiškai sueina į lygybės santykį su visomis savimonėmis; ir šio santykio reikšmė — ne savasties neturintis įstatymas, o sąžinės savastis.

Tačiau dėl to, kad šis teisingumas, kylantis iš sąžinės, kartu yra *būtis-kitam,* į ją, atrodo, įsismelkia tam tikra nelygybė. Pareiga, kurią ji atlieka, yra tam tikras *apibrėžtas* turinys; tiesa, šis turinys yra sąmonės *savastis,* o sąmonėje jis yra savasties savižina, jos *lygybė* pačiai sau. Tačiau realizuota, perkelta į visuotinę *būties* stichiją, ši lygybė nebėra *žinojimas,* nebėra toji perskyra, kuri lygiai taip pat betarpiškai įveikia savo skirtumus; ne, *būtyje* perskyra nustatyta kaip tvari, o poelgis yra *apibrėžtas* poelgis, nelygus visų savimonės stichijai, vadinasi, nebūtinai pripažintas. Abi pusės, į poelgius pereinanti sąžinė ir bendroji sąmonė, šiuos poelgius pripažįstanti kaip pareigą, vienodai *laisvos* nuo šios veikos apibrėžtumo. Dėl šios laisvės santykis visuotinėje ryšio stichijoje veikiau yra visiškos nelygybės santykis, dėl kurio sąmonė, kuriai poelgis atsiveria, visiškai nieko nežino apie veikiančią pačia savimi tikrą dvasią. Ji veikia, ji nustato tam

tikrą apibrėžtumą kaip estintį; šios *būties* kaip savosios tiesos laikosi kiti, šitaip būdami tikri ta dvasia; šitaip dvasia išreiškė, *kas* jai yra pareiga. Tačiau ji laisva nuo kokios nors *apibrėžtos* pareigos; jos nėra ten, kur, kaip mano kiti, ji tikrai yra; ir šioji pačios būties terpė, ir pareiga, kaip estinti *savyje*, jai yra tik momentas. Vadinasi, tai, ką dvasia jiems parodo, ji vėl iškreipia, tiksliau pasakius, iškreipė betarpiškai. Juk jos *tikrovė* jai yra ne šita parodyta pareiga ir apibrėžtis, o toji pareiga ir apibrėžtis, kuri kyla iš absoliučios jos savitikros.

Vadinasi, kiti nežino, ar ši sąžinė moraliniu požiūriu gera, ar pikta, arba, kitaip tariant, jie ne tik negali šito žinoti, bet būtinai ją turi laikyti pikta. Juk kaip ji laisva nuo pareigos *apibrėžtumo* ir nuo pareigos kaip estinčios *savyje*, taip laisvi ir jie. Tai, ką ji jiems parodo, jie patys moka iškreipti; tai tokia sąžinė, kurios dėka išreiškiama ne jų pačių, o tik „kito" *savastis;* jie ne tik jaučiasi laisvi nuo jos, bet kartu privalo ją ištirpdyti jų pačių sąmonėje, spręsdami ir aiškindami, turi ją sunaikinti, kad išsaugotų savo savastį.

Tačiau sąžinės poelgis nėra tik ši grynosios savasties apleista būties *apibrėžtis*. Tai, kas turi galioti ir būti pripažinta kaip pareiga, tokia yra tik dėl žinojimo ir pripažinimo, kad tai yra pareiga, dėl savosios savasties žinojimo veikloje. Jeigu veiksme išnyksta toji savastis, jame nebėra to, kas tik ir sudaro jo esmę. Jo esatis, apleista šios sąmonės, būtų triviali tikrovė, ir poelgis mums pasirodytų esąs tik tos sąmonės malonumo bei geidulio realizacija. Tai, kas turi būti *akivaizdžiai*, šiuo atveju esminga tik dėl to, kad tai *suvokiama* kaip pati save išreiškianti individualybė; ir kaip tik tai, kas *suvokta*, yra tai, kas pripažinta ir tai, kas — kaip *toks* — turi būti *esatis*.

Savastis įeina į esatį kaip *savastis;* savimi tikra dvasia kaip tokia egzistuoja kitiems; *betarpiški* jos poelgiai nėra tai, kas

galioja ir esti tikroviškai; pripažinta ne tai, kas *apibrėžta*, ne *savyje-estinti-būtis*, o tik save suvokianti *savastis* kaip tokia. Tvaraus egzistavimo stichija yra bendroji savimonė; tai, kas patenka į šią stichiją, negali būti poelgio *padarinys;* poelgis toje stichijoje neišlieka ir nėra tvarus; tik savimonė yra tai, kas pripažinta ir kas pereina į tikrovę.

Taigi mes vėl matome, kad *kalba* yra dvasios esatis. Ji yra *kitiems* estinti savimonė, kuri *duota* betarpiškai *kaip tokia*, o kaip *ši* savimonė ji yra visuotinė. Ji yra pati save nuo savęs atskirianti savastis, kuri sau tampa objektiška kaip grynas *„Aš = Aš"*, ir, būdama objektiška, kartu išsaugoja save kaip *šitą* savastį, o be to, betarpiškai susilieja su kitais ir esti kaip *jų* savimonė: ji girdi save lygiai taip pat, kaip ją girdi kiti, ir šis girdėjimas kaip tik ir yra *savastimi tapusi esatis.*

Šios kalbos turinys jau nebėra iškreipta, iškreipianti ir suskilusi saviugdos pasaulio savastis; ne, toks turinys yra į save sugrįžusi, savimi ir savojoje savastyje savąja tiesa arba savuoju pripažintumu tikra ir kaip šitoks tikrumas pripažinta dvasia. Dorovinės dvasios kalba yra įstatymas ir paprastas priesakas, ir skundas, kuris veikiau yra ašara, pralieta dėl būtinybės; priešingai, moralinė sąmonė yra dar *nebyli*, užsidariusi savyje ir savo viduje, nes joje savastis dar nėra tapusi esatimi, o esatis ir *savastis* dar siejasi vien išoriškai. Bet kalba pasirodo tik kaip savarankiškos ir pripažintos savimonės vidurkis, o akivaizdžiai *estinti savastis* yra betarpiškai visuotinis, daugeriopas ir šiuo daugeriopumu paprastas pripažintumas. Sąžinės kalbos turinys yra *save kaip esmę suvokianti savastis.* Kalba išreiškia tik tai, ir ši išraiška yra tikroji veikos tikrovė ir poelgio reikšmė. Sąmonė išreiškia savo *įsitikinimą;* šis įsitikinimas yra kaip tik tai, kas poelgį daro pareiga; ir tik todėl, kad įsitikinimas *išreiškiamas kalba*, poelgis *traktuojamas* kaip pareiga. Juk visuotinė savimonė yra laisva nuo vien *estinčio apibrėžto* poelgio;

poelgis kaip *esatis* jai neturi reikšmės, o reikšmingas yra *įsitikinimas,* kad poelgis yra pareiga; o pareiga tampa tikroviška kalboje. — Realizuoti poelgį šiuo atveju nereiškia jo turinį iš *tikslo* arba *būties-sau* formos perkelti į *abstrakčios* tikrovės formą; ne, tai reiškia iš betarpiškos *savitikros,* kuriai jos žinojimas arba būtis-sau yra esmė, formos poelgio turinį perkelti į *patikinimo,* kad sąmonė įsitikinusi pareiga ir pareigą supranta kaip sąžinę, remdamasi *pati savimi,* formą; vadinasi, šis patikinimas tikina, jog jis įsitikinęs tuo, kad jo įsitikinimas yra esmė.

Ar patikinimas, kad elgiamasi iš įsitikinimo pareiga, yra *teisingas,* ar iš tikrųjų tai, kas padaryta, yra *pareiga* — šie klausimai ar abejonės sąžinei neturi jokios prasmės. — Keliant klausimą, ar *patikinimas yra teisingas,* būtų tariama, kad vidinis ketinimas skiriasi nuo išreikšto ketinimo, t.y. kad pavienės savasties valios apraiška gali atsiskirti nuo bendrosios ir grynos sąmonės pareigos ir valios aktų; pastaroji valia būtų apvilkta žodžiais, o tikroji poelgio varomoji jėga iš tikrųjų būtų pirmoji valia. Tačiau šis skirtumas tarp bendrosios sąmonės ir pavienės savasties yra kaip tik tai, kas save pašalino, o šis pašalinimas yra sąžinė. Savimi tikros savasties betarpiškas žinojimas yra įstatymas ir pareiga; jos ketinimas, dėl to, kad tai yra jos ketinimas, yra tai, kas teisinga; reikia tik tiek, kad ji tai žinotų ir kad ji išreikštų įsitikinimą, jog jos žinojimas ir valiojimas yra tai, kas teisinga. Šio patikinimo išraiška pati savyje pašalina jai būdingą ypatingybės formą; šitaip pripažįstama *būtina savasties visuotinybė;* vadindama save *sąžine,* savastis vadina save grynąja savižina ir grynu abstrakčiu valiojimu, t.y. ji vadina save visuotiniu žinojimu ir valiojimu, kuris pripažįsta kitus, yra jiems *lygus* (nes jie yra kaip tik toji gryna savižina ir valiojimas) ir todėl pripažįstamas kitų. Savimi tikros savasties valios pasireiškimas, tas žinojimas, kad savastis yra esmė, sudaro teisingu-

mo esmę. — Vadinasi, tas, kuris sako, kad šitaip elgiasi pagal sąžinę, sako tiesą, nes jo sąžinė yra žinanti ir valiojanti savastis. Tačiau jis būtinai turi tai *pasakyti*, nes toji savastis kartu turi būti *visuotinė* savastis. Tai, kad savastis yra visuotinė savastis, lemia ne poelgio *turinys*, nes turinys dėl savo *apibrėžtumo* savaime nesvarbus; ne, visuotinybė glūdi poelgio formoje; kaip tik šią formą reikia nustatyti kaip tikrovišką formą; ji ir yra *savastis*, kuri, kaip tokia, tikroviška kalboje, išsako save kaip tai, kas teisinga, kaip tik šitaip pripažįsta visas savastis ir yra jų pripažįstama.

Taigi sąžinė savo pranašumo prieš apibrėžtą įstatymą ir bet kokį pareigos turinį didybe į savąjį žinojimą ir valiojimą įtraukia bet kokį turinį; sąžinė yra moralinis genialumas, žinantis, kad jos betarpiško žinojimo vidinis balsas yra dieviškas balsas; o kadangi, šitai žinodama, lygiai taip pat betarpiškai ji suvokia esatį, ji yra dieviška kūrybos galia, kurios sąvokoje glūdi gyvybingumas. Kartu ji yra tarnystė Dievui joje pačioje; juk jos nulemti poelgiai yra to jai pačiai būdingo dieviškumo žiūra.

Šitokia vieniša tarnystė Dievui kartu ir esmingai yra *bendruomenės* tarnystė Dievui, ir gryna vidinė *savižina* bei savęs klausymas pereina į sąmonės momentą. Savižiūra yra jos *objektinė* esatis, ir ši objektinė stichija yra savojo žinojimo bei valiojimo kaip *visuotinybės* išraiška. Dėl šios išraiškos savastis tampa reikšminga, o poelgis — realizuojančia veikla. Jos veikos tikrovė ir tvarus egzistavimas yra bendroji savimonė; bet sąžinės išraiška savitikrą nustato kaip grynąją, o todėl — kaip bendrąją savastį; dėl šios kalbos, kuria savastis išreiškiama ir pripažįstama kaip esmė, poelgį pripažįsta kiti. Vadinasi, jų ryšio dvasia ir substancija yra abipusis jų patikinimas dėl savo sąžiningumo, gerų ketinimų, džiaugsmas dėl šio abipusio tyrumo, mėgavimasis tokios puikybės žinojimu bei bylojimu ir tokio pranašumo puose-

lėjimu bei globa. — Kiek ši sąžinė savo *abstrakčią sąmonę* dar skiria nuo savosios *savimonės*, Dievuje ji gyvena tik *slapčia*; tiesa, Dievas betarpiškai glūdi jos dvasioje ir širdyje, jos savastyje; bet tai, kas atsivėrę, jos tikroviška sąmonė ir tarpininkaujantis sąmonės judėjimas, jai yra kažkas kita, negu minėta slaptingoji vidujybė ir turimos esmės betarpiškumas. Tačiau tobuloje sąžinėje išnyksta skirtumas tarp jos abstrakčios sąmonės ir jos savimonės. Ji žino, kad *abstrakti* sąmonė yra kaip tik ši *savastis*, ši savimi tikra būtis-sau, kad *skirtumas įveiktas betarpiškame* savasties *santykyje* su [būtimi]-savyje, kuri, perkelta už savasties, yra abstrakti esmė ir tai, kas nuo jos paslėpta. Juk šitas santykis yra *tarpininkaujantis* santykis, kuriame santykiaujančios pusės yra ne tas pat, o „*kita*" viena kitos atžvilgiu, ir yra viena tik tam tikrame trečiame dalyke; tačiau *betarpiškas* santykis faktiškai reiškia ne ką kita, kaip vienį. Sąmonė, pakilusi virš nemąstančios būsenos (Gedankenlösigkeit), kai perskyros, kurios nėra perskyros, vis dar laikomos perskyromis, atpažįsta joje betarpiškai estintį savasties vienį; vadinasi, ji atpažįsta savąją savastį kaip gyvybingą [būtį]-savyje, o šį savo žinojimą atpažįsta kaip religiją, kuri, kaip stebimas arba akivaizdžiai estintis žinojimas, yra tai, ką bendruomenė kalba apie savąją dvasią.

Taigi dabar mes matome, kad savimonė sugrįžo į savo intymiausią vidujybę (Innerstes), kuriai išnyksta bet kokia išorybė; ji sugrįžta į „*Aš = Aš*" žiūrą, kur tasai „*Aš*" yra visas esmiškumas ir visa esatis. Ji nugrimzta į šitą pačios savęs sąvoką, nes yra pakilusi į savo kraštutinumų apogėjų ir pakilusi taip, kad perskirti momentai, dėl kurių ji yra reali arba dar yra *sąmonė*, pasireiškia kaip tokie gryni kraštutinumai ne tik mums; ne, tai, kas ji yra sau, ir kas jai yra *savyje*, ir kas jai yra *esatis*, ji ištirpdo abstrakcijose, kurios pačiai tai sąmonei nebėra jokia atrama ir jokia substancija;

ir visa, kas sąmonei iki šiol buvo esmė, sugrįžo į šias abstrakcijas. — Šitaip išgryninta sąmonė yra pats skurdžiausias jos pavidalas, ir šis skurdas — vienintelė jos nuosavybė — pats yra nyksmas; tas absoliutus *tikrumas*, kuriame ištirpo substancija, yra absoliuti *netiesa*, susinaikinanti pati savyje; tai yra absoliuti *savimonė*, į kurią nugrimzta *sąmonė*.

Jei pažvelgsime į šį nugrimzdimą savęsp, tai pamatysime, kad sąmonei *savyje*-esinti substancija yra *žinojimas* kaip sąmonei *būdingas* žinojimas. Kaip sąmonė, ji išskaidyta į jos pačios ir objekto priešpriešą, o objektas jai yra esmė; bet kaip tik šis objektas yra visiškai permatomas; jis yra *sąmonės savastis*, ir jo sąmonė yra tik jos pačios savižina. Visas gyvenimas, visas dvasinis esmiškumas sugrįžo į šią savastį ir jau nebesiskiria nuo „*Aš*-savasties". Todėl sąmonės momentai yra šitos kraštutinės abstrakcijos, iš kurių nė viena nėra tvari, bet išnyksta kitose abstrakcijose ir jas pašaukia būtin. Tai nelaimingosios sąmonės apsikeitimas su savimi, tačiau toks apsikeitimas, kuris pačiai tai sąmonei vyksta jos pačios viduje ir kuris susivokia esąs ne kas kita, kaip proto sąvoka, kuri yra nelaimingoji sąmonė tik *savyje*. Vadinasi, protui kaip sąmonei absoliuti savitikra betarpiškai virsta tam tikru aidu, jos pačios būties-sau objektiškumu; bet šis sukurtas pasaulis yra jos *kalba*, kurios ji klausėsi lygiai taip pat betarpiškai ir kurios aidas tik sugrįžta į ją. Todėl šis sugrįžimas nereiškia, kad joje jis yra *savyje* ir *sau*; juk esmė jai yra ne koks nors *savyje*, o ji pati; lygiai taip pat ji neturi *esaties*, nes objektiškumas neprieina iki to, kad paneigtų tikrovišką savastį, — kaip ir savastis neprieina iki tikrovės. Jai stinga atsistūmimo jėgos, jėgos pasidaryti daiktu ir pakelti būtį. Ji gyvena baimindamasi poelgiais ir esatimi suteršti savo vidaus puikybę, ir, kad išsaugotų savo širdies tyrumą, ji vengia susiliesti su tikrove ir aikštingai laikosi savo bejėgiškumo, neįstengdama išsižadėti savasties, virtusios kraštutine abstrak-

cija, ir persiimti substancialumu arba savąjį mąstymą paversti būtimi ir atsiduoti absoliučiai perskyrai. Tuščiavidurį objektą, kurį ji sau susikuria, kaip tik todėl ji užpildo tuštumos sąmone; jos veika yra nerimas; pats virsdamas beesmiu objektu, jis praranda save ir, bėgdamas nuo šios prarasties ir atkrisdamas į save, susivokia tik kaip tai, kas išnykę; šioje permatomoje savo momentų skaistybėje ji pasirodo kaip nelaiminga vadinamoji *gražioji siela*, išblėstanti ir išnykstanti kaip beformė migla, kuri išsisklaido ore.

Tačiau šis tylus išgaruojančio gyvenimo begãlių esmiškumų susiliejimas suvoktinas ir kita prasme — kaip sąžinės *tikrovė* ir jos judėjimo reiškinys, o sąžinė nagrinėtina kaip pereinanti į poelgius. — *Objektinis* momentas šioje sąmonėje anksčiau buvo apibrėžtas kaip bendroji sąmonė; pats save žinantis žinojimas kaip *šita* savastis skiriasi nuo kitos savasties; kalba, kuria visi tarpusavyje pripažįsta, kad elgiasi sąžiningai, ši visuotinė lygybė, suskyla į pavienės būties-sau nelygybę; kiekviena sąmonė iš savosios bendrybės irgi visiškai reflektuota į save; dėl to neišvengiamai atsiranda pavienio asmens priešpriešа kitiems pavieniams asmenims ir bendrybei; šį santykį ir jo judėjimą mes ir apžvelgsime. — Kitaip tariant, ši bendrybė ir pareiga turi tiesiog priešingą apibrėžtos, iš bendrybės išsiskiriančios *atskirybės* reikšmę; tai atskirybei grynoji pareiga yra tik *paviršiuje* pasirodžiusi ir išorėn nukreipta bendrybė; pareiga pasireiškia tik žodžiais ir traktuojama kaip tam tikra būtis-kitam. Sąžinė, iš pradžių tik *negatyviai* nukreipta prieš pareigą kaip *šitą apibrėžtą, duotą* pareigą, jaučiasi laisva nuo jos; tačiau kadangi tuščią pareigą ji užpildo *apibrėžtu* turiniu, imamu iš jos pačios, tai ji pozityviai suvokia, kad ji, kaip *šita* savastis, susikuria sau turinį; jos grynoji savastis, kaip tuščias žinojimas, yra neturininga ir neapibrėžta; turinys, kurį ji suteikia savo grynajai savasčiai, perimtas iš jos pačios savasties *kaip šitos* apibrėž-

tos savasties, iš savęs kaip prigimtinės individualybės, ir kai ji kalba apie savo poelgių sąžiningumą, ji, žinoma, suvokia savo grynąją savastį; savo poelgių *tiksle* kaip tikroviškame turinyje ji suvokia save kaip šitą ypatingą pavienį asmenį ir kaip priešybę tam, kas ji yra sau ir kas ji yra kitiems, kaip prieštaravimą tarp bendrybės ar pareigos ir savojo reflektuotumo iš jos.

Jeigu prieštaravimas, į kurį patenka *veikianti* sąžinė, pasireiškia jos viduje, tai šis prieštaravimas kartu yra nelygybė, nukreipta išorėn ir pasireiškianti esaties stichijoje; tai jos ypatingos atskirybės nelygybė kitai atskirybei. — Sąžinės ypatingybė pasireiškia tuo, kad abu jos sąmonę konstituojantys momentai, savastis ir [būtis]-savyje, pripažįstami *nelygiaverčiais,* o be to, apibrėžiami joje taip, kad savitikra traktuojama kaip esmė, o [būtis]-*savyje* arba bendrybė traktuojama tik kaip momentas. Vadinasi, šios vidinės apibrėžties priešpriešа yra esaties stichija arba bendroji sąmonė, kuriai bendrybė, pareiga, yra esmė, tuo tarpu atskirybė, kuri bendrybės atžvilgiu esti sau, pripažįstama tik kaip įveiktas momentas. Šiam pareigos laikymuisi pirmoji sąmonė yra *blogis,* nes ji yra *būties-viduje-savęs* ir bendrybės nelygybė, o kadangi ši sąmonė skelbia, kad jos veika lygi jai pačiai ir yra pareiga bei sąžiningumas, tai pareigos laikymasis ją laiko *veidmainyste.*

Šio prieštaravimo judėjimas pirmiausia yra formalus lygybės tarp to, kas yra blogis savyje, ir to, ką jis skelbia, atstatymas; reikia parodyti, kad tai yra blogis, o todėl jo esatis lygi jo esmei; *veidmainystė* turi būti *demaskuota.* — Šis veidmainystėje glūdinčios nelygybės sugrįžimas į lygybę dar nerealizuotas tuo, kad veidmainystė, kaip sakoma, savo pagarbą pareigai ir dorybei ir parodo kaip tik tuo, kad ji priima jų *regimybę* ir ja naudojasi kaip kauke, kuria pridengia ne tik savo, bet — nė kiek ne menkiau — ir svetimą sąmonę; šitas priešybės-savyje pripažinimas, girdi, apima ly-

gybę ir atitikimą. — Tačiau veidmainystė tuo pat metu nesilaiko šito žodinio pripažinimo ir yra reflektuota į save, o tai, kad esinį-*savyje* ji naudoja tik kaip *būtį-kitam*, veikiau rodo jai būdingą panieką tam esiniui, o kartu visiems atskleidžia jos beesmiškumą. Juk tai, kuo galima naudotis kaip išoriniu įrankiu, pasirodo kaip daiktas, neturintis savaiminės vertės.

Ši lygybė taip pat nepasiekiama nei vienpusišku piktos sąmonės užsispyrimu, nei visuotiniu sprendiniu. — Jei pikta sąmonė savęs išsižada pareigos sąmonės labui ir tai, ką pastaroji traktuoja kaip blogį, absoliučią nelygybę bendrybei, gina kaip elgseną, atitinkančią vidinį įstatymą ir sąžinę, tai šiame vienpusiškame lygybės teigime lieka jos nelygybė kitai sąmonei, nes juk pastaroji sąmonė netiki šiuo teigimu ir jo nepripažįsta. — Arba: kadangi vienpusiškas *vieno* kraštutinumo laikymasis sunaikina pats save, tai blogis, nors šitaip ir būtų pripažinta, kad tai yra blogis, tokiu būdu betarpiškai *pašalintų* save ir nebūtų veidmainystė, todėl nebūtų ir demaskuotas kaip veidmainystė. Faktiškai jis prisipažįsta esąs blogis, tvirtindamas, kad jis, priešingai pripažintai bendrybei, elgiasi pagal *savo* vidinį įstatymą ir sąžinę. Juk jeigu tas įstatymas ir sąžinė nebūtų jo *atskirybės* ir *savivalės* įstatymas, tai jis nebūtų vidujis, savas dalykas, o būtų tai, kas pripažinta visuotinai. Todėl tas, kuris sako, kad jis kitų atžvilgiu elgiasi pagal *savo* įstatymą ir sąžinę, faktiškai sako, kad jis elgiasi su jais nederamai. Tačiau *tikroviška* sąžinė nėra tas užsispyręs laikymasis tokio žinojimo ir tokio valiojimo, kuris susipriešina su visuotinybe; ne, tokios sąžinės *esaties* stichija yra visuotinybė, ir jos kalba jos veiką išreiškia kaip *pripažintą* pareigą.

Lygiai taip pat ir bendrosios sąmonės užsispyręs savo sprendimo laikymasis nėra veidmainystės demaskavimas ir sunaikinimas. — Vadindama ją bloga, niekšinga ir pan.,

bendroji sąmonė, šitaip spręsdama, kreipiasi į *savo* įstatymą, panašiai kaip pikta sąmonė — į *savąjį*. Juk anas įstatymas prieštarauja šiam, o todėl pasirodo kaip ypatingas įstatymas. Vadinasi, jis neturi jokio pranašumo prieš kitą įstatymą, o veikiau jį įteisina; ir šis uolumas daro kažką priešinga tam, ką mano darąs; būtent: tai, ką jis vadina tikrąja pareiga ir kas turi būti *visuotinai* pripažinta, jis parodo kaip kažką *nepripažinta*, o sykiu pripažįsta lygią būties-sau teisę „kitam".

Bet šis sprendinys tuo pat metu turi kitą pusę, kur prasideda čia esančio prieštaravimo pašalinimas. — *Visuotinybės* sąmonė su pikta sąmone santykiauja ne kaip *tikroviška* ir *veikianti* sąmonė (nes tikroviška yra būtent pikta sąmonė); priešingai piktai sąmonei, ji yra tokia sąmonė, kuri nėra įstrigusi į atskirybės ir bendrybės prieštaravimą, pasireiškiantį poelgiuose. Ji lieka *minties* bendrybėje, elgiasi kaip *pagaunanti* sąmonė, ir jos pirmasis veiksmas yra tik sprendimas. — Kaip buvo pastebėta, šiuo sprendimu ji atsistoja *šalia* piktos sąmonės, ir pastaroji *dėl šios lygybės* išvysta save toje kitoje sąmonėje. Juk pareigos sąmonė elgiasi *pasyviai*, kaip *pagaunanti* sąmonė; tačiau dėl to ji prieštarauja pati sau kaip absoliučiai į pareigą nukreiptai valiai, sau, kaip tokiai sąmonei, kuri tiesiog apsibrėžia, remdamasi pati savimi. Ji puikiai išsaugojo savo grynumą, nes ji *neveikia;* ji yra veidmainystė, kuri sprendimą nori pateikti kaip *tikrovišką* veiklą, ir, užuot įrodinėjusi sąžiningumą veiksmu, jį įrodinėja, taukšdama apie puikius nusiteikimus. Vadinasi, ši sąmonė visiškai tokia pat, kaip ir toji, kuriai priekaištaujama, kad pareiga jai egzistuoja tik žodžiuose. Ir vienoje, ir kitoje sąmonėje tikrovė vienodai skiriasi nuo kalbų: vienoje — dėl *savanaudiško* poelgių tikslo, kitoje — apskritai dėl *poelgių stokos,* poelgių, kurių būtinybė glūdi pačiame kalbėjime apie pareigą, nes pareiga be veikos yra bereikšmė.

Tačiau sprendimą reikia traktuoti ir kaip pozityvų minties veiksmą; jame esama pozityvaus turinio; dėl šios pusės prieštaravimas, glūdintis pagaunančioje sąmonėje, ir jos lygybė pirmai sąmonei yra dar tobulesni. — Veikianti sąmonė šią savo apibrėžtą veiką vadina pareiga, ir sprendžianti sąmonė iš jos to negali atimti; juk pareiga pati yra bet kokiam turiniui atvira, neturininga forma; kitaip tariant, konkretus poelgis, savo daugiapusiškumu išsiskaidęs pats savyje, turi bendrybės pusę, kuri, traktuojama kaip pareiga, būdinga jam tiek pat, kiek ir atskirybės pusė, kuria pasireiškia individo dalyvavimas ir interesas. O sprendžianti sąmonė nesitenkina minėta pareigos puse ir veikiančiojo žinojimu, kad tokia yra jo pareiga, toks jo tikrovės santykis ir tokia būklė. Ne, ji laikosi kitos pusės, ji perkelia poelgį į vidų ir aiškina jį, nurodydama kitą, joje neglūdintį *ketinimą* ir savanaudišką *motyvą*. Kaip kiekvienas poelgis gali būti nagrinėjamas jam būdingo pareigos atitikimo požiūriu, taip jis gali būti nagrinėjamas ir kitu, *ypatingybės*, požiūriu; juk kaip poelgis jis yra individo tikrovė. — Vadinasi, šis svarstymas poelgį išima iš jo esaties ir reflektuoja jį į vidų arba į savosios ypatingybės formą. — Jei poelgį lydi šlovė, tai svarstymas tą vidų traktuoja kaip *trokštantį* šlovės; jei jis apskritai atitinka individo padėtį, neišeidamas už jos ribų, ir yra toks, kad toji padėtis individui nėra išorinė apibrėžtis ir individas pats savimi užpildo šią bendrybę ir kaip tik dėl to pasirodo tinkąs kažkam aukštesniam, tai sprendimas individo vidų traktuoja kaip trokštantį garbės ir t.t. Kai poelgio apskritai subjektas stebi *patį save* objektiniu pavidalu arba jaučia save kaip savąją esatį, vadinasi, pasiekia pasitenkinimą, vidų sprendžiantysis traktuoja kaip savosios laimės siekį, nors tai būtų tik vidinė moralinė tuštybė, sąmonės mėgavimasis savuoju pranašumu ir būsimos laimės viltis bei nuojauta. — Joks poelgis negali išvengti tokio nuosprendžio, nes pareiga dėl pareigos,

tas grynas tikslas, yra kažkas netikroviška; jo tikrovė yra individualybės veika, o dėl to poelgis įgyja ypatingą atspalvį. — Kamerdineriui nėra herojaus; tačiau ne todėl, kad pastarasis ne herojus, o todėl, kad anas — kamerdineris, su kuriuo herojus bendrauja ne kaip herojus, o kaip žmogus, kuris valgo, geria, rengiasi, t.y. apskritai bendrauja su juo poreikių ir vaizdinių atskirybės srityje. Todėl sprendžiančiajam nėra tokio poelgio, kurį vertindamas, individo atskirybės pusės jis negalėtų priešinti visuotinei poelgio pusei ir šitaip veikiančiojo atžvilgiu negalėtų atlikti moralės kamerdinerio vaidmens.

Tai reiškia, kad sprendžianti sąmonė pati yra *niekinga,* nes ji išskaido poelgį ir sukelia bei įtvirtina jo nelygybę pačiam sau. Be to, ši sąmonė *veidmainiška,* nes šitokį sprendimą ji pateikia ne kaip *kitokį piktumo pasireiškimą,* o kaip *teisingai* besielgiančią *sąmonę;* šiuo savo netikroviškumu ir tariamai pranašesnio žinojimo tuštybe ji pakyla virš suniekintų darbų ir savo bejėgiškus šnekalus nori pateikti kaip pranašesnę tikrovę. — Šitaip save prilygindama veikiančiai [sąmonei], kurią ji vertina, pastarosios ji pripažįstama kaip lygi jai. Veikianti sąmonė suvokia, kad sprendžianti sąmonė ją ne tik traktuoja kaip svetimą dalyką ir kaip nelygią sau; ne, veikianti sąmonė įsitikinusi, kad anoji sąmonė jai lygi pagal savo prigimtį. Stebėdama šią lygybę ir *išreikšdama* ją, veikianti sąmonė *pripažįsta* esanti lygi anai [sąmonei] ir savo ruožtu tikisi, kad ana sąmonė (panašiai kaip veikianti sąmonė, faktiškai ją prilyginusi sau) atsakys tuo pačiu ir pareikš, kad yra lygi veikiančiai sąmonei, ir kad šitaip atsiras pripažįstanti esatis. Jos pripažinimas nėra nusižeminimas, nuolankumas, savinieka kitos sąmonės atžvilgiu; juk šitas prisipažinimas nėra vienpusiškas, nėra toks, kuriuo ji nustatytų savo nelygybę kitai sąmonei; ne, ji prisipažįsta tik todėl, kad mato *lygybę* kitai sąmonei; ji skelbia jų lygybę iš savo

pusės ir skelbia ją todėl, kad kalba yra dvasios kaip betarpiškos savasties *esatis;* vadinasi, ji laukia, kad kita sąmonė įneš savo dalį į šią esatį.

Tačiau į tai, kad blogis prisipažįsta: „Aš esu blogis", nesama atsakymo, kuriuo pripažįstama tas pat. Minėtame svarstyme tai nebuvo numatyta; priešingai! Svarstantysis atstumia šią bendrybę; jis yra kietaširdis, jis gyvena sau ir išsižada ryšio su kitu. Dėl to scena keičiasi. Toji sąmonė, kuri prisipažino, jaučiasi atstumta ir mato, kad kita sąmonė neteisi, atsisakydama atsiverti ir savo vidujybei leisti pereiti į kalbos esatį, blogiui priešindama savo sielos grožį, o prisipažinimui — nelankstaus charakterio užsispyrėliškumą ir nebylumą, kuriuo stengiamasi užsidaryti savyje ir nesižeminti prieš kitą. Čia pasirodo didžiausias pačia savimi tikros dvasios pasipiktinimas; juk ji stebi save kaip šitą *paprastą savasties* atpažinimą „kitame", ir stebi būtent taip, kad ir išorinė šio „kito" forma (panašiai kaip turto atveju) nėra tai, kas neturi esmės, nėra koks daiktas; ne, tai, kas jai iškyla kaip priešprieša, yra mintis, pats žinojimas, toji absoliučiai taki grynojo *žinojimo* nenutrūkstamybė, kuri atsisako bendrauti su ja — su ja, kuri jau prisipažindama išsižadėjo *izoliuotos būties-sau* ir pasirodė kaip įveikta ypatingybė, o kartu — kaip nenutrūkstamas ryšys su kitu, kaip visuotinybė. Bet „kitas" iš anksto *pats savyje* pasilaiko savąją nebendraujančią būtį-sau; prisipažįstančiajam jis palieka kaip tik tai, ką tas jau atmetė. Šitaip tokia sąmonė pasirodo esanti dvasios apleista ir dvasią neigianti sąmonė; juk ji nežino, kad pati savimi absoliučiai tikra dvasia viešpatauja bet kuriai veiklai ir tikrovei, ir gali jų išsižadėti ir neleisti joms pasirodyti. Tuo pat metu ji nepastebi prieštaravimo, į kurį ji patenka ir kuris pasireiškia tuo, kad atstūmimo, išreikšto tik žodžiais, ji nelaiko tikru atstūmimu, nors jos pačios dvasios tikrumas pasireiškia ne kokiu nors tikrovišku poelgiu, o tik jos vidujybe

ir tos vidujybės esatimi — žodine jos sprendimo išraiška. Vadinasi, ji pati trukdo kitam sugrįžti iš veiksmo į dvasinę kalbos esatį ir į dvasios lygybę ir šitokiu atšiaurumu sukuria tą nelygybę, kuri dar egzistuoja.

Kadangi pati savimi tikra dvasia kaip gražioji siela nepajėgia atitrūkti nuo savyje besilaikančios savižinos, ji negali pasiekti lygybės su atstumta sąmone, vadinasi, negali „kitame" stebėti savo pačios vienio ir pasiekti esaties; todėl lygybė atsiranda tik negatyviai, kaip bedvasė būtis. Tikrovės stokojanti gražioji siela patenka į prieštaravimą tarp savosios grynos savasties ir būtinybės tai savasčiai pasireikšti išorėje bei virsti tikrove, t.y. patenka į šio sustingusio prieštaravimo *betarpiškumą* — betarpiškumą, kuris vienintelis yra vidurkis ir prieštaravimo, pakilusio iki savo grynosios abstrakcijos, pašalinimas ir kuris yra grynoji būtis arba tuščias niekis; vadinasi, gražioji siela kaip šio betarpiškai neįveikiamo prieštaravimo sąmonė sukrėsta iki pamišimo ir išsenka tarsi kankinama džiovos. Šitaip ji faktiškai atsisako tvirtai laikytis *savosios būties-sau*, bet sukuria tik bedvasį būties vienį.

Tikrojo, būtent kylančio iš *savimonės* ir akivaizdžiai *estinčio* kompromiso būtinybę apima jau tai, apie ką kalbėta anksčiau. Atšiaurios širdies sugniuždymas ir jos pakilimas į bendrybę yra tas pats judėjimas, kuris pasireiškė prisipažįstančioje sąmonėje. Dvasios žaizdos užgyja, nepalikdamos randų; veiksmas nėra kažkas amžina; ne, dvasia jį susigrąžina į save, ir jame estinti atskirybės pusė — ar tai būtų ketinimas, ar akivaizdžiai estintis negatyvumas ir jo riba — yra tai, kas išnyksta betarpiškai. Tikrovėje įsikūnijanti *savastis*, jos poelgio forma, yra tik visumos *momentas*, lygiai kaip ir žinojimas, kuris, naudodamasis sprendimu, apibrėžinėja ir nustato skirtumą tarp atskirybės ir bendrybės pusių, estinčių poelgyje. Minėtas blogis, save patį stebėdamas kitame, šį savą-

jį atotrūkį arba save kaip momentą nustato kaip tai, kas pereina į pripažįstančią esatį. Tačiau kaip jis turi sulaužyti savo izoliuotos būties-sau vienpusišką nepripažintą esatį, taip ir „kitas" turi sulaužyti savo vienpusišką nepripažintą sprendimą; ir kaip pirmasis išreiškia dvasios viešpatavimą savo tikrovei, taip ir antrasis pripažįsta dvasios viešpatavimą savo apibrėžtai sąvokai.

Tačiau antrasis izoliuojančios minties ir savęs besilaikančios būties-sau atšiaurumo išsižada todėl, kad faktiškai stebi save pirmajame. Toji sąmonė, kuri išsižada savo tikrovės ir save paverčia *įveiktu „šituo"*, dėl to faktiškai pasireiškia kaip bendroji sąmonė; iš savo išorinės tikrovės ji sugrįžta į save kaip į esmę; vadinasi, bendroji sąmonė joje atpažįsta pati save. — Atleidimas, kurį ji dovanoja pirmajai sąmonei, yra savęs, savosios *netikroviškos* esmės išsižadėjimas, nes ji sau prilygina aną, kitą, sąmonę, kuri ėmėsi *tikroviškų* poelgių, ir tai, kas buvo pavadinta blogiu remiantis ta apibrėžtimi, kuri poelgį įspraudė į mintį, pripažįsta kaip gėrį; arba, kitaip tariant, ji atsisako to skirtumo tarp apibrėžtos minties ir savojo sau-estinčio apibrėžiančio sprendimo, o kita sąmonė atsisako sau-estinčios poelgio apibrėžties. — Susitaikymo žodis yra *estinti* dvasia, savo pačios žinojimą stebinti kaip *visuotinę* esmę savo priešybėje, gryname žinojime apie save kaip absoliučiai savyje estinčią *atskirybę*. Tai abipusis pripažinimas, kuris yra *absoliuti dvasia*.

Ji pasirodo esatyje tik aukščiausioje pakopoje, kur jos grynoji savižina yra savo pačios priešybė ir savo pačios permaina. Žinodama, kad jos turimas *grynas žinojimas* yra abstrakti *esmė*, ji yra toji žinanti pareiga, absoliučiai priešinga žinojimui, kuris laiko save esme tik kaip absoliuti savasties *atskirybė*. Pirmasis grynas žinojimas yra gryna bendrybės nenutrūkstamybė, o ši bendrybė žino tai, kad atskirybė, laikanti save esme, savaime yra niekinga ir bloga. Bet antra-

sis grynas žinojimas yra absoliuti nutrūkstamybė, kuri save pačią traktuoja kaip absoliutų gryną „vienetą", o aną bendrybę — kaip kažką netikroviška, kas esti tik *kitam*. Abi pusės išgrynintos tiek, kad jose jau nebėra savasties neturinčios esaties, nebėra to, kas neigia sąmonę, o minėta *pareiga* pasireiškia kaip pastovus jos savižinos pobūdis, ir šito blogio tikslas irgi yra jo paties *būtis-viduje-savęs*, o jo tikrovė yra kalba; šios kalbos turinys yra jos tvaraus egzistavimo substancija; ši kalba yra patikinimas, kad dvasia tikra savyje. — Abi pačios savimi tikros dvasios neturi jokio kito tikslo, išskyrus jų pačių grynąją savastį; jos neturi jokios kitos realybės ir esaties, išskyrus būtent šią grynąją savastį. Bet jos vis dar skirtingos, ir šis skirtumas yra absoliutus, nes jis nustatytas šioje grynosios sąvokos stichijoje. Šis skirtumas yra kaip tik toks ne tik mums, bet ir pačioms sąvokoms, kurios pateko į šį prieštaravimą. Juk šios sąvokos, nors ir būdamos *apibrėžtos* viena kitos atžvilgiu, kartu yra visuotinės, todėl užpildo visą savasties tūrį, o šioje savastyje nesama kito turinio, išskyrus tą jo apibrėžtumą, kuris neišeina už savasties ribų ir nėra ribotesnis, nei ji pati; juk vienas apibrėžtumas, absoliuti bendrybė, yra grynoji savižina tokiu pat mastu, kaip ir kitas — absoliuti atskirybės nutrūkstamybė, ir abu yra tik ši grynoji savižina. Vadinasi, abu apibrėžtumai yra žinančios grynosios sąvokos, kurių apibrėžtumas pats betarpiškai yra žinojimas; kitaip tariant, jų *santykis* ir priešybė yra *„Aš"*. Taigi *vienas kitam* jie yra tiesiog šitos priešybės; kaip tik todėl, kad absoliuti *vidujybė* šitaip susipriešina su savimi ir pereina į esatį, jie pasireiškia kaip *grynasis žinojimas*, šios priešpriešos nustatytas kaip *sąmonė*. Tačiau tai dar nėra *savimonė*. Ji atsiranda šios priešpriešos judėjime. Juk ši priešprieša pati veikiau yra *tolydi nenutrūkstamybė* ir *„Aš = Aš"* lygybė; ir kiekvienas iš jų *sau* save įveikia savyje būtent dėl prieštaravimo, glūdinčio jo grynojoje

bendrybėje, kuri tuo pat metu dar priešinasi savo lygybei su „kitu" ir nuo jo atsiskiria. Dėl šio atotrūkio šitas savo *esatyje* sudvejintas žinojimas sugrįžta į *savasties* vienį; jis yra *tikroviškas Aš*, visuotinė *savižina*, estinti savojoje *absoliučioje priešybėje*, *viduje-savęs-estinčiame* žinojime, kuris dėl savo izoliuotos būties-viduje-savęs grynumo pats yra visiškai bendrybiškas. Sutaikantis „Taip", kuriame abu „*Aš*" apleidžia sau priešingą *esatį*, yra esatis išsiplėtusio į dvejopumą „*Aš*", kuris toje esatyje lieka lygus sau ir kuriam jo priešybė bei visiškas atotrūkis teikia tikrumą pačiu savimi; tai Dievas, pasireiškiantis tarp tų, kurie atpažįsta save kaip grynąjį žinojimą.

VII. RELIGIJA

Aptartuose pavidaluose, kurie apskritai išsiskiria kaip *sąmonė, savimonė, protas* ir *dvasia,* jau buvo pasirodžiusi *religija* kaip *absoliučios* esmės sąmonė, bet tik bendrais bruožais, iš absoliučią esmę suvokiančios sąmonės žiūros taško; tačiau minėtomis formomis nepasireiškė absoliuti esmė *pati savyje* ir *pati sau.*

Jau *sąmonė,* kiek ji yra *intelektas,* tampa objektinėje esatyje glūdinčio *antjusliškumo* arba *vidaus* sąmone. Tačiau antjuslumas, amžinybė, ar dar kas nors (kad ir kaip tai būtų pavadinta) *neturį savasties;* tai tik *bendrybė,* toli gražu dar nesanti tokia dvasia, kuri žino, kad ji yra dvasia. — Po to *savimonė,* išbaigta *nelaimingosios* sąmonės pavidalu, buvo tik prie objektiškumo vėl besiveržiančios, tačiau jo nepasiekiančios dvasios *skausmas.* Todėl pavienės savimonės ir jos nekintančios *esmės* vienis, kurį pasiekia nelaimingoji sąmonė, lieka *anapus* šios sąmonės. — *Proto,* iškilusio mums iš ano skausmo, ir jam būdingų pavidalų betarpiška esatis neapima religijos, nes proto savimonė atpažįsta save arba ieško savęs *betarpiškoje* dabarties esamybėje.

Priešingai, doroviniame pasaulyje mes matėme tam tikrą religiją — *požemio pasaulio religiją;* ši religija yra tikėjimas baisinga, nežinomybėje skendinčia *likimo* naktimi ir [iš gyvenimo] pasitraukusiomis dvasios eumenidėmis; — toji naktis

yra grynasis negatyvumas bendrybės pavidalu, o eumenidės — tas pats negatyvumas atskirybės pavidalu. Taigi, nors absoliuti esmė pastaruoju pavidalu yra *savastis*, o be to, *dabartyje estinti* savastis (juk savastis nesti niekaip kitaip), tačiau *pavienė* savastis yra *šis* pavienis šešėlis, nuo savęs atskyręs bendrybę, kuri yra likimas. Nors ši savastis yra šešėlis, *įveiktas „šis"*, o todėl — bendrybiška savastis, tačiau ana negatyvi reikšmė dar nevirto šia pozityvia reikšme, ir todėl įveikta savastis tuo pat metu betarpiškai pasirodo kaip tokia ypatinga ir beesmė [savastis]. Tačiau likimas be savasties lieka sąmonės neturinčia naktimi, kuri nepasiekia nei perskyros, nei savižinos aiškumo.

Šis tikėjimas būtinybės niekiu ir į požemio pasauliu tampa *tikėjimu dangumi*, nes pasitraukusi savastis turi susijungti su savąja bendrybe, o tai, kas joje glūdi, turi šioje bendrybėje išsiskleisti ir šitaip išaiškėti sau. Tačiau mes matėme, kad ši tikėjimo *karalystė* savo turinį išskleidžia tik mąstymo stichijoje, nepasiekdama sąvokos, ir todėl pražudoma savojo likimo, būtent *švietimo religijos*. Šioje religijoje atsistato antjuslinė intelekto anapusybė, tačiau atsistato taip, kad savimonė tenkinasi šiapusybe ir žino, kad antjusliškumas, *tuštuma* — nei pažini, nei baimę kelianti anapusybė — nėra nei savastis, nei galybė.

Moralumo religijoje galiausiai atstatyta tai, kad absoliuti esmė yra tam tikras pozityvus turinys, bet šis turinys susijungęs su švietimui būdingu negatyvumu. Šitas turinys yra tam tikra *būtis*, kuri lygiai taip pat sugrąžinta į savastį ir lieka joje uždaryta, todėl yra tam tikras *išskaidytas turinys*, kurio dalys betarpiškai paneigtos ir lygiai taip pat betarpiškai įtvirtintos. Bet likimas, kuriame skęsta šis prieštaringas judėjimas, yra savastis, save suvokianti kaip *esmiškumo* ir *tikrovės* likimą.

Save atpažįstanti dvasia religijoje betarpiškai yra jos pačios grynoji *savimonė*. Tie dvasios pavidalai, kurie buvo

apžvelgti — tikroji, su savimi susvetimėjusi ir pati savimi tikra dvasia, — kartu sudaro dvasią kaip jos pačios sąmonę, kuri, būdama priešprieša savajam *pasauliui*, jame neatpažįsta savęs. Tačiau sąžinėje dvasia palenkia sau tiek savąjį objektinį pasaulį apskritai, tiek savąjį vaizdinį ir savąsias apibrėžtas sąvokas, ir dabar yra pas save estinti (bei sich seiendes) savimonė. Šioje savimonėje dvasia, *įvaizdinta kaip objektas*, sau pasirodo kaip visuotinė dvasia, apimanti visą esmę ir visą tikrovę; bet ši dvasia egzistuoja ne laisvos tikrovės arba savarankiškai pasireiškiančios gamtos pavidalu. Teisybė, ji turi būties *pavidalą* arba formą, nes yra savosios sąmonės *objektas;* tačiau kadangi šis objektas religijoje nustatytas kaip esmingoji apibrėžtis — būti *savimone,* — tai šis pavidalas yra visiškai aiškus sau pačiam; o tikrovė, kurią jis apima, jame išsaugojama arba jame įveikiama kaip tik taip, tarsi mes kalbėtume apie *visą tikrovę;* ji yra *mąstoma,* bendrybiška tikrovė.

Vadinasi, kadangi tikrosios dvasios sąmonės apibrėžtis religijoje neturi laisvos *kitabūties* formos, tai dvasios *esatis* skiriasi nuo jos *savimonės,* ir jos autentiškoji tikrovė esti už religijos; žinoma, ji yra ir esaties, ir savimonės dvasia, bet jai būdinga sąmonė neapima esaties ir savimonės iškart, ir religija pasireiškia kaip viena dalis tos esaties ir veikos, kurios kita dalis yra gyvenimas tikrajame dvasios pasaulyje. Kadangi dabar mes žinome, kad dvasia savajame pasaulyje ir dvasia, save suvokianti kaip dvasią, arba dvasia religijoje, yra tas pat, tai religijos išbaigtis pasireiškia tuo, kad abi dvasios susilygina (beides einander gleich werde) ne tik ta prasme, kad dvasios tikrovė apimama religijos, bet ir priešingai — kad dvasia tampa sau tikroviška kaip pati save suvokianti dvasia, o kartu tampa *savosios sąmonės objektu.* — Kadangi religijoje dvasia save *įvaizdina* pačiai sau, ji yra ir sąmonė, o joje glūdinti tikrovė jai yra jos pačios vaiz-

dinio pavidalas ir apdaras. Tačiau tikrovei šiame vaizdinyje nesuteikiama jai prideranti pilnatviška teisė — būti ne tik apdaru, bet ir savarankiška laisva esatimi; ir priešingai, kadangi ji stokoja išbaigties pati savyje, ji yra tam tikra *apibrėžta* forma, nepasiekianti to, ką ji turi pavaizduoti, — save suvokiančios dvasios. Kad dvasios forma išreikštų ją pačią, religija pati turi būti ne kas kita, kaip dvasia, o dvasia turėtų sau pasirodyti ar tikroviškai būti tokia, kokia ji yra savąja esme. Tik šitaip būtų pasiekta ir tai, kas gali atrodyti kaip priešingas reikalavimas, būtent tai, kad dvasiai būdingos sąmonės *objektas* kartu turėtų laisvos tikrovės formą; tačiau tik tokia dvasia, kuri sau esti objektas tik kaip absoliuti dvasia, sau atsiveria kaip tokia pat laisva tikrovė tokiu pat mastu, kokiu ji tikrovėje ir toliau atpažįsta pati save.

Kadangi pirmiausia atsiskiria savimonė ir tikroji sąmonė, *religija* ir dvasia savajame pasaulyje arba dvasios *esatis*, tai pastaroji pasirodo kaip dvasios visuma, nes dvasios momentai sau atsiveria kaip išsiskiriantys [momentai], ir kiekvienas [momentas] atsiveria sau. Bet šitie momentai yra *sąmonė, savimonė, protas* ir *dvasia;* — dvasia būtent kaip betarpiška dvasia, kuri dar nėra dvasią pagaunanti sąmonė. Jų *sutelkta* totalybė sudaro dvasią kaip jos pasauliškąją esatį apskritai; dvasia kaip tokia ankstesnius pavidalus apima kaip bendrąsias apibrėžtis, atsiveriančias per tik ką išvardintus momentus. Religija suponuoja visą šių momentų išsklaidą (den ganzen Ablauf derselben) ir yra *paprasta* jų totalybė arba absoliuti jų savastis. — Beje, toji momentų išsklaida religijos atžvilgiu neturi būti įsivaizduojama kaip kažkas, kas vyksta laike. Tik visa dvasia esti laike, ir pavidalai, kurie yra visos *dvasios* kaip tokios pavidalai, pasirodo kaip tam tikra seka; juk vien tik visuma pasižymi autentiška tikrove ir todėl turi tokią grynos laisvės „kito" atžvilgiu formą, kuri

pasireiškia kaip laikas. Tačiau visumos *momentai,* sąmonė, savimonė, protas ir dvasia — kadangi jie yra momentai — nepasižymi skirtinga esatimi. — Kaip dvasia buvo atskirta nuo savo momentų, taip ir, trečia, nuo pačių tų momentų dera skirti jų pavienę apibrėžtį. Būtent, kaip matėme, kiekvienas toks momentas, savo ruožtu išsiskleisdamas pats savyje, apima išsiskyrusius ir skirtingus pavidalus; štai, pavyzdžiui, sąmonėje išsiskyrė juslinis tikrumas ir suvokimas. Šios pastarosios pusės išsiskaido laike ir priklauso tam tikrai *ypatingai visumai.* — Juk dvasia iš savo *bendrybės* nusileidžia iki *atskirybės* per *apibrėžtį.* Apibrėžtis arba vidurkis yra *sąmonė, savimonė* ir t.t. Bet *atskirybė* sudaro šių momentų pavidalus. Todėl šie momentai atveria dvasią kaip atskirybę arba *tikrovę* ir išsiskaido laike, tačiau išsiskaido taip, kad paskesnis [momentas] savyje išsaugo ankstesnį.

Todėl, jeigu religija yra dvasios išbaigtis, į kurią, kaip į savąjį *pagrindą, sugrįžta* ir jau *sugrįžo* pavieniai dvasios momentai — sąmonė, savimonė, protas ir dvasia, tai visi kartu jie sudaro visos dvasios *estinčią tikrovę;* ir tik tokia dvasia *yra,* kaip išskaidantis ir į save sugrįžtantis šitų jos pusių judėjimas. *Religijos apskritai* tapsmą sudaro bendrųjų momentų judėjimas. Tačiau kadangi kiekvienas iš šių atributų buvo pavaizduotas ne tik taip, kaip jis yra susiklostęs apskritai, bet ir kaip jis esti *savyje* ir *sau,* t.y. kaip jis išsiskleidžia pats savyje kaip visuma, tai šitaip ne tik prasidėjo religijos *apskritai* tapsmas, bet kartu anos pilnatviškos *pavienių* pusių išsklaidos apima pačios *religijos apibrėžtumus.* Visuminė dvasia, religijos dvasia, savo ruožtu irgi yra judėjimas, pasireiškiantis tuo, kad dvasia, iškildama iš savojo betarpiškumo, pasiekia žinojimą, jai atveriantį tai, kas ji yra *savyje* arba betarpiškai, o kartu pasiekia [tokį tašką], kur *pavidalas,* kuriuo ji pasireiškia savajai sąmonei, visiškai susilygina su jos esme, ir dvasia stebi save tokią, kokia ji yra. — Vadinasi, ši-

taip tapdama, dvasia pati esti *apibrėžtuose* pavidaluose, kurie sudaro šio judėjimo skirtumus; tuo pat metu dėl viso to apibrėžta religija lygiai taip pat apima tam tikrą *apibrėžtą tikrovišką* dvasią. Vadinasi, save atpažįstančiai dvasiai apskritai būdinga sąmonė, savimonė, protas ir dvasia, o tuo tarpu save atpažįstančios dvasios *apibrėžtiems* pavidalams būdingos *apibrėžtos* formos, kurios sąmonėje, savimonėje, prote ir dvasioje išsiskleidė kaip kažkas ypatinga kiekvienam iš pavidalų. *Apibrėžtas* religijos pavidalas savajai tikroviškai dvasiai iš kiekvieno jos momento pavidalų pasiima tuos, kurie ją atitinka. *Vienas* religijos apibrėžtumas persmelkia visas jos tikroviškos esaties puses ir paženklina jas šituo visoms bendru antspaudu.

Todėl anksčiau pasirodę pavidalai dabar susitvarko kitaip, o ne taip, kaip jie pasireiškė paeiliui. Apie tai iš pradžių reikia būtinai pasakyti keletą trumpų pastabų. — Apžvelgtojoje sekoje kiekvienas momentas, įsigilindamas į save, susiklostė į tam tikrą visumą, pagrįstą jai būdingu specifiniu principu; ir pažinimas buvo toji gelmė arba toji dvasia, kurioje šie momentai, savaime netvarūs, surado savo substanciją. Tačiau dabar ši substancija pasirodė; ji yra pačios savimi tikros dvasios gelmė, pavieniam principui neleidžianti izoliuotis ir savyje pasidaryti visuma; ne, savyje sutelkdama ir susiedama visus šiuos momentus, ji juda pirmyn visu savo tikroviškos dvasios turtingumu, ir visi jos pavieniai momentai kartu į save priima vienodą visumos apibrėžtumą. — Ši pati savimi tikra dvasia ir jos judėjimas yra autentiška tų momentų tikrovė, o kartu — *būtis-savyje-ir-sau*, atitenkanti kiekvienam pavieniam [momentui]. — Vadinasi, ankstesnė viena seka išsiskleisdama mazgais nužymėjo atkryčius į save, bet, iš jų išsiverždama, vėl tęsdavo linijinį judėjimą, tuo tarpu dabar jis tarsi nutrūksta šiuose mazguose, bendruosiuose momentuose ir išsiskaido į dau-

gelį linijų, kurios, suglaustos į vieną pluoštą, tuo pat metu susijungia simetriškai, taip, kad vienodos perskyros, į kurias įsipavidalino kiekviena atskira linija pati savyje, sutampa. — Beje, iš viso šio dėstymo jau savaime tampa aišku, kaip reikia suprasti šią čia pavaizduotą bendrųjų krypčių koordinaciją; todėl nebūtina pažymėti, kad šias perskyras iš esmės reikia suprasti tik kaip tapsmo momentus, o ne kaip dalis; tikroviškoje dvasioje jie yra jos substancijos atributai; o religijoje priešingai — jie yra tik subjekto predikatai. — Savaime suprantama, kad *savyje* arba *mums* visos formos apskritai irgi glūdi dvasioje ir kiekvienoje dvasioje; o apie jos tikrovę apskritai pasakytina, jog svarbu tik tai, koks dvasios *sąmonei* yra tas apibrėžtumas, kuriuo dvasia išreiškė savo savastį, arba kokiame pavidale ji atpažįsta savąją esmę.

Perskyra, kuri buvo nustatyta tarp *tikroviškos* dvasios ir dvasios, save atpažįstančios kaip dvasią, arba tarp pačios dvasios kaip sąmonės ir kaip savimonės, įveikta dvasioje, save suprantančioje savosios tiesos požiūriu; šiai dvasiai būdinga sąmonė ir savimonė susilygino. Tačiau kadangi čia religija dar yra *betarpiška*, šis skirtumas dar nesugrįžęs į dvasią. Nustatyta tik religijos *sąvoka;* šioje sąvokoje esmė yra *savimonė,* kuri sau yra visa tiesa, ir šioje tiesoje glūdi visa jos tikrovė. Ši savimonė kaip sąmonė pati yra savo pačios objektas; vadinasi, dvasia, suvokianti save tik *betarpiškai,* sau atsiveria *betarpiškumo forma,* ir apibrėžtumas pavidalo, kuriuo dvasia pasirodo sau, yra *būties* apibrėžtumas. Teisybė, ši būtis *pripildyta* ne pojūčio arba daugeriopos medžiagos ir ne kitokių vienpusiškų momentų, tikslų ir apibrėžčių, o dvasios; ir ji suvokia save kaip visą tiesą ir tikrovę. Todėl šis *užpildas* nelygus savo *pavidalui;* dvasia kaip esmė nelygi savajai sąmonei. Ji tikroviška tik kaip absoliuti dvasia, nes ji tikra savimi taip pat kaip ir savąja *tiesa,* arba: kraštutinu-

mai, į kuriuos ji išsiskaido kaip sąmonė, vienas kitam esti dvasios pavidalu. Pavidalas, kurį prisiima dvasia kaip savosios sąmonės objektas, lieka pripildytas dvasios kaip substancijos tikrumo; šis turinys objektui neleidžia nusmukti iki grynojo objektiškumo, iki savimonės negatyvumo formos. Betarpiškas dvasios vienis su pačia savimi yra pagrindas arba grynoji sąmonė, *kurioje* sąmonė susidvejina. Šitaip įsprausta į savo grynąją savimonę, dvasia religijoje egzistuoja ne kaip *gamtos* apskritai kūrėja; ne, tai ką ji sukuria šitaip judėdama, yra jos pavidalai kaip dvasios, visos kartu sudarančios jos pasireiškimo pilnatį; ir pats šis judėjimas yra jos pilnatviškos tikrovės tapsmas, apimantis tos tikrovės atskiras puses arba jos neišbaigtas tikroves.

Pirmoji dvasios tikrovė yra pačios religijos sąvoka arba religija kaip *betarpiška*, vadinasi, kaip *prigimtinė* religija; joje dvasia atpažįsta save kaip savąjį objektą prigimtiniu arba betarpišku pavidalu. O antroji tikrovė būtinai yra toji, kuri save atpažįsta *įveiktos prigimties* arba *savasties* pavidale. Vadinasi, ji yra *dirbtinė religija;* juk iki *savasties* formos šis pavidalas pakyla dėl sąmonės *kuriančios veikos;* todėl sąmonė savajame objekte stebi savąją veiką arba savastį. Pagaliau *trečioji* tikrovė įveikia abiejų pirmųjų vienpusiškumą; savastis yra *betarpiška* savastis tokiu pat mastu, kokiu *betarpiškumas* yra *savastis.* Pirmojoje tikrovėje dvasia apskritai egzistuoja sąmonės, antrojoje — savimonės forma, o trečiojoje ji egzistuoja abiejų pirmųjų [tikrovių] vienio forma; dvasia turi *būties-savyje-ir-sau* pavidalą; vadinasi, kadangi ji čia pasirodo taip, kaip ji esti savyje ir sau, tai yra *apreiškimo religija.* Tačiau nors joje dvasia pasiekia savo tikrąjį pavidalą, vis dėlto būtent pats *pavidalas* ir *vaizdinys* yra dar neįveikta pusė, iš kurios ji turi pereiti į sąvoką, kad joje visiškai ištirpdytų objektiškumo formą, — ištirpdytų joje, sąvokoje, kuri lygiai taip pat apima šitą savo priešybę. Tik tada dvasia pagavo savo

pačios sąvoką taip, kaip kol kas ją pagavome mes, ir jos pavidalas arba jos esaties stichija, kuri yra sąvoka, yra pati dvasia.

A. Prigimtinė religija

Dvasia, suvokianti dvasią, yra savo pačios sąmonė, ir sau ji esti objektiškumo forma; ji *yra* ir kartu ji yra *būtis-sau*. Ji *yra sau*, ji yra *savimonės* pusė, ir ji yra tokia būtent kaip savosios sąmonės arba savojo santykio su savimi kaip su *objektu* priešybė. Jai būdingoje sąmonėje esama priešpriešos, o todėl — pavidalo, kuriame ji pasireiškia ir atpažįsta save, *apibrėžtumo*. Tik šis apibrėžtumas ir bus gvildenamas šioje religijos aptartyje, nes neįforminta dvasios esmė arba jos grynoji sąvoka jau atsivėrė. Tačiau tuo pat metu skirtumas tarp sąmonės ir savimonės pasirodo savimonėje; religijos pavidalas neapima dvasios esaties nei kaip nuo minties nepriklausomos gamtos, nei kaip nuo esaties nepriklausomos minties; ne, šis pavidalas yra mąstyme glūdinti esatis, o tuo pat metu — tam tikra mąstoma [esatis], kuri sau esti kaip duotis. — Viena religija skiriasi nuo kitos pagal *apibrėžtumą* to pavidalo, kuriame dvasia atpažįsta save; tačiau kartu reikia pasakyti, kad šios dvasios savižinos pavaizdavimas orientuojantis į šį *pavienį apibrėžtumą* faktiškai neapima tikroviškos religijos visumos. Tos skirtingos religijos, kurios mums pasirodys, irgi atstovauja tik skirtingoms tam tikros vienintelės, ir būtent *kiekvienos atskiros*, religijos pusėms, ir vaizdinių, kurie vienai tikroviškai religijai suteikia tariamą išskirtinumą kitos atžvilgiu, esama kiekvienoje religijoje. Tačiau tuo pat metu ir įvairovė turi būti traktuojama kaip tam tikra religijos įvairovė. Juk kadangi dvasia susivokia esanti savosios sąmonės ir savosios savimonės perskyroje, tai judėjimo tikslas — įveikti šią svarbiausią per-

skyrą ir pavidalui, kuris yra sąmonės objektas, suteikti savimonės formą. Tačiau ši perskyra dar neįveikta tuo, kad pavidalai, kuriuos apima sąmonė, savyje turi savasties momentą ir kad Dievas *įsivaizduojamas kaip savimonė*. *Įvaizdinta* savastis nėra *tikroji* savastis; kad ji, kaip ir bet kuri kita tikslesnė pavidalo apibrėžtis, iš tikrųjų priklausytų tam pavidalui, ji, viena vertus, turi būti jame nustatyta savimonės veikos, o kita vertus, žemesnioji apibrėžtis turi pasirodyti įveikta ir pagauta sąvoka aukštesnės apibrėžties dėka. Juk tai, kas įvaizdinta, liaujasi būti vaizdiniu ir svetimybe savojo žinojimo atžvilgiu tik dėl to, kad tą vaizdinį sukūrė savastis, ir, vadinasi, toji įvaizdinta [esmė] objekto apibrėžtį traktuoja kaip *savo* apibrėžtį, o kartu objekte stebi save. — Šios veiklos dėka kartu išnyko žemesnioji apibrėžtis, nes veika yra tas negatyvumas, kuris įsigali tam tikro „kito" sąskaita; o kiek žemesnioji apibrėžtis dar išlieka, ji jau atsitraukusi į neesmingumą; lygiai kaip ir priešingai — kur dar viešpatauja žemesnioji apibrėžtis, bet pasirodo ir aukštesnioji, viena kukliai užima vietą šalia kitos. Todėl, nors skirtingi vaizdiniai tam tikros atskiros religijos rėmuose ir atkuria visą jos formų judėjimą, kiekvienos religijos pobūdį nulemia ypatingas sąmonės ir savimonės vienis, t.y. tai, kad savimonė apima sąmonės objekto apibrėžtį, savo veikos dėka ją visiškai pasisavina ir traktuoja ją kaip esmingą apibrėžtį kitų apibrėžčių atžvilgiu. — Tikėjimo tiesa, kaip religinės dvasios apibrėžtis, pasireiškia tuo, kad *tikroviška* dvasia yra tokia pat, kaip ir pavidalas, kuriame dvasia religijoje stebi save, — štai, pavyzdžiui, Dievo įsikūnijimas žmoguje, sutinkamas Rytų religijoje, nepasižymi tiesa, nes tikroviškoje šios religijos dvasioje nesama šito susitaikymo. — Čia nebūtina nuo apibrėžčių totalybės sugrįžti prie pavienės apibrėžties ir parodyti, kokiame pavidale ir jį atitinkančioje konkrečioje religijoje glūdi kitų apibrėžčių pilnumas.

Aukštesnė forma, palenkta žemesnei, praranda savo reikšmingumą save suvokiančiai dvasiai, priklauso jai tik paviršutiniškai ir būdinga tik jos vaizdiniui. Šią aukštesnę formą dera gvildenti orientuojantis į jos specifinę reikšmę ir apžvelgti ją ten, kur ji pasireiškia kaip šios konkrečios religijos principas ir kur ją įtvirtina šios religijos tikroviškoji dvasia.

a. Šviesioji esybė

Dvasia kaip *esmė,* kuri yra *savimonė,* — arba savimonę turinti esmė, kuri yra visa tiesa ir visą tikrovę suvokia kaip save pačią, — priešingai realybei, kurią ji susikuria (sich gibt) savosios sąmonės judėjimu, pirmiausia yra tik *dvasios sąvoka,* ir ši sąvoka, priešingai šios išsklaidos dienai, yra savosios esmės naktis; priešingai savųjų momentų kaip savarankiškų pavidalų esačiai, ji yra kūrybinė savojo gimimo paslaptis. Savąjį apreiškimą ši paslaptis turi pati savyje; juk ši sąvoka esačiai yra būtinybė, nes ši sąvoka yra save suvokianti dvasia, vadinasi, savo esmėje turi momentą, lemiantį tai, kad ji yra sąmonė ir save įvaizdina objektiškai. — Tai yra grynasis *„Aš",* kuris, atitrūkdamas nuo savęs, savyje, kaip *visuotiniame objekte,* išsaugoja savitikrą; arba: — šis objektas grynajam *„Aš"* yra viso mąstymo ir visos tikrovės [abipusis] įsismelkimas.

Betarpiškas pirmasis save suvokiančios absoliučios dvasios susidvejinimas yra toji dvasios pavidalo apibrėžtis, kuri priklauso *betarpiškai sąmonei* arba *jusliniam* tikrumui. Dvasia stebi save sau atsiverdama būties forma, bet ši būtis nėra bedvasė, pripildyta atsitiktinių pojūčio apibrėžčių būtis, būdinga jusliniam tikrumui; ne, ši būtis yra kupina dvasios. Ši būtis kartu apima formą, kuri buvo aptikta betarpiškoje savimonėje, *pono* formą, priešingą dvasios savimonei, atsitraukusiai nuo savojo objekto. — Vadinasi, ši *būtis,* pripildyta dvasios sąvokos, yra *paprasto* dvasios santykio su pačia sa-

vimi pavidalas, arba beformiškumo pavidalas. Šios apibrėžties dėka ji yra gryna, visaapimanti ir viską pripildanti šviesioji rytmečio esybė, išsilaikanti kaip beformis substancialumas. Jos kitabūtis yra toks pat paprastas negatyvumas, *tamsa;* jos pačios atotrūkio nuo savęs (Entäußerung) judesiai, jos kūriniai nesipriešinančioje jos kitabūties stichijoje yra šviesos srautai; tuo pat metu savo paprastumu jie yra jos tapsmas-sau ir sugrįžimas iš savosios esaties; jie yra įsipavidalinimą praryjantys ugnies liežuviai. Nors perskyra, kurią ši esybė realizuoja savyje, iškeroja esaties substancijoje ir virsta gamtos formomis, tačiau esmingas jai būdingo mąstymo paprastumas be atvangos ir beprasmiškai klaidžioja šių formų karalystėje, be saiko išplečia jų ribas ir savo didybėje ištirpdo jų prašmatnumu virstantį grožį.

Todėl turinys, kurį išskleidžia ši grynoji būtis, arba jos suvokimas yra beesmis žaismas, [vykstantis] šioje substancijoje, kuri tik *pakyla,* bet *nenusileidžia* į save, netampa subjektu ir nesutvirtina savųjų perskyrų, remdamasi savastimi. Jai būdingos apibrėžtys yra tik atributai, nepasiekiantys savarankiškumo, bet liekantys tik daugiavardžio „vieneto" pavadinimais. Šis „vienetas" apvilktas esaties jėgomis ir tikrovės pavidalais, tarsi kokiais savasties neturinčiais papuošalais; jie yra tik savosios valios stokojantys jo galybės pasiuntiniai, jo puikybės paveikslai ir jį šlovinantys balsai.

Bet šis svaigulingas gyvenimas turi apsibrėžti, krypdamas į *būtį-sau,* ir savo nykstantiems pavidalams suteikti tvarų egzistavimą. *Betarpiška būtis,* kurioje šis gyvenimas susipriešina su savo sąmone, pati yra *negatyvi* galybė, ištirpdanti jo perskyras. Vadinasi, iš tiesų ši būtis yra *savastis;* ir todėl dvasia pereina į tokią būklę, kai ji atpažįsta save kaip savasties formą. Grynoji šviesa išbarsto savo paprastumą kaip tam tikrą formų begalybę ir aukojasi būčiai-sau, kad pavienis [esinys] imtų tvariai egzistuoti jos substancijoje.

b. Augalas ir gyvulys

Save suvokianti dvasia, į save sugrįžusi iš beformės esmės arba savo betarpiškumą pakylėjusi iki savasties apskritai, savo paprastumą apibrėžia kaip būties-sau daugeriopumą ir yra dvasinio *suvokimo*, kuriame dvasia išsiskaido į silpnesnių ir stipresnių, turtingesnių ir skurdesnių dvasių begalinį daugį, religija. Šis panteizmas, pirmiausia [pasireiškiantis kaip] *rami* šių dvasinių atomų tvermė, pats savyje virsta *priešišku* judėjimu. *Gėlių religijos*, kuri yra tik savasties stokojantis savasties vaizdinys, nekaltybė pereina į kovojančio gyvenimo rūstumą, į *gyvulinės religijos* kaltę, o stebinčios individualybės ramybė ir bejėgiškumas pereina į griaunančią būtį-sau. — Nieko nekeičia tai, kad iš suvokiamų daiktų atimta *abstrakcijos mirtis* ir jie pakylėti iki dvasinio suvokimo esmės; šitos dvasių karalystės sieloje glūdi ši mirtis, nulemta apibrėžtumo ir negatyvumo, kuris pasiglemžia jų nekaltą abejingumą. Dėl apibrėžtumo ir negatyvumo išsibarstymas į rymančių augalinių formų daugeriopumą virsta priešišku judėjimu, kuriame išsenka jų būties-sau neapykanta. — Šios išbarstytos dvasios *tikroviška* savimonė yra izoliuotų priešiškų tautinių dvasių daugybė; persisunkusios neapykanta šios dvasios kovoja tarpusavyje iki mirties ir apibrėžtas gyvulines formas pradeda suvokti kaip savąją esmę, nes jos yra ne kas kita, kaip gyvulinės dvasios, išsiskiriantys gyvuliniai gyvenimai, save suvokiantys be visuotinybės [pavidalų].

Bet šioje neapykantoje išsenka grynai negatyvios būties-sau apibrėžtumas, ir dėl šio sąvokos judėjimo dvasia pereina į kitą pavidalą. *Įveikta būtis-sau* yra *objekto forma*, sukurta savasties, ar veikiau ji yra sukurta, save išsekinanti, t.y. daiktu tampanti savastis. Todėl vien tik draskančias gyvulines dvasias nugali dirbanti dvasia, kurios veika yra ne tik negatyvi, bet ir raminanti bei pozityvi. Vadinasi, nuo šiol

dvasios sąmonė yra judėjimas, kuris vyksta tiek už betarpiškos *būties-savyje*, tiek už abstrakčios *būties-sau*. Kadangi [būtis]-savyje dėl prieštaravimo nužeminta iki tam tikro apibrėžtumo, ji jau nebėra savastingoji absoliučios dvasios forma; ne, ji yra tikrovė, kurią šios dvasios sąmonė aptinka kaip sau priešingą paprastą esatį, ją įveikia ir tuo pat metu yra ne tik toji įveikianti būtis-sau, bet kartu sukuria savo vaizdinį, t.y. būtį-sau, išstumtą išorėn tam tikro objekto pavidalu. Tačiau šis sukūrimas dar nėra tobulas; ne, tai yra tam tikra sąlygota veikla ir tam tikros duoties formavimas.

c. *Meistras*

Taigi dvasia čia pasireiškia kaip *meistras*, ir jos veika, kuria ji sukuria pačią save kaip objektą, tačiau dar nepagavo minties apie save, yra beveik instinktyvus darbas; taip bitės lipdo savo korių akutes.

Pirmoji forma — kadangi tai betarpiška forma — yra abstrakti intelekto forma, ir kūrinys pats savaime dar nepripildytas dvasios. Piramidžių ir obeliskų kristalai, paprasti tiesių linijų junginiai kartu su lygiomis plokštumomis ir vienodais dalių santykiais, kur sunaikintas rato nebendramatiškumas — toks yra šio griežtos formos meistro darbas. Dėl gryno šios formos intelektiškumo jos reikšmė neglūdi joje pačioje; ji nėra dvasinė savastis. Vadinasi, kūriniai arba tik priima į save dvasią kaip svetimą, atsiskyrusią dvasią, kuri, praradusi savo gyvastingą sąlytį su tikrove, pati, jau mirusi, įspraudžiama į šiuos gyvasties stokojančius kristalus; — arba šie kūriniai išoriškai siejasi su ja kaip su tokia dvasia, kuri pati yra išoriška ir esti ne kaip dvasia; taigi šie kūriniai su dvasia siejasi kaip su kylančia šviesa, metančia ant jų savąjį reikšmingumą.

Atskirtis, iš kurios kyla dirbanti dvasia, — *būties-savyje*, kuri tampa šios dvasios apdorojama medžiaga, ir *būties-sau*,

kuri yra dirbančios savimonės *pusė*, atskirtis — jos kūrinyje jai tapo objektiška. Tolesnės jos pastangos turi būti nukreiptos į šios sielos ir kūno atskirties įveiką, [kurios tikslas] — aprengti ir suformuoti sielą pačią savyje, o kūną sudvasinti. Abi pusės, kai jos suartinamos, viena kitos atžvilgiu išsaugoja įvaizdintos dvasios ir jos apvalkalo apibrėžtumą; dvasios santarvė su pačia savimi apima šitą atskirybės ir bendrybės priešpriešą. Tuo metu, kai pačios kūrinio pusės suartėja, dėl šio suartėjimo įvyksta ir kažkas kita: kūrinys priartėja prie dirbančios savimonės ir pastaroji kūrinyje pasiekia savižiną — kokia ji yra savyje ir sau. Bet šitaip kūrinys sudaro dar tik abstrakčią *veiklos* pusę dvasios, savo turinį atpažįstančios dar ne pačioje savyje, o savo kūrinyje, kuris yra tam tikras daiktas. Pats meistras, visuminė dvasia, dar nepasirodė; jis vis dar yra vidinė paslėpta esmė, kaip visuma atsiverianti akivaizdžiai tik būdama išskaidyta į veiklią savimonę ir jos sukurtą objektą.

Vadinasi, apsupančią buveinę, išorinę tikrovę, kuri pakylėta tik iki abstrakčios intelekto formos, meistras perdirba į dvasingesnę formą. Tam jis panaudoja augalinį gyvenimą, kuris jau nebėra šventas, kaip ankstesniam bejėgiškam panteizmui; ne, save suvokdamas kaip sau-estinčią esmę, meistras ima šį gyvenimą kaip tinkamą vartoti dalyką ir nužemina jį iki išorinės pusės ir papuošalo. Tačiau šis gyvenimas nenaudojamas nepakeistu pavidalu; ne, save suvokiančios formos darytojas tuo pat metu sunaikina praeinamybę, būdingą šio gyvenimo betarpiškajai egzistencijai, ir jo organines formas priartina prie griežtesnių ir bendresnių minties formų. Organinė forma, kuri, palikta jai pačiai, suveši kaip ypatinga forma, savo ruožtu pajungiama minties formai, o kita vertus, šiuos tiesių linijų ir plokščius pavidalus pakelia iki sudvasinto apvalainumo — tai mišinys, tampantis laisvos architektūros pradžia.

Šis būstas, *visuotinės stichijos* arba neorganinės dvasios prigimties pusė, dabar apima ir *atskirybės* formą, kuri priartina prie tikrovės prieš tai nuo esaties atsiskyrusią, vidinę arba išorinę tos esaties dvasią, ir šitaip kūrinį padaro labiau atitinkantį veiklią sąmonę. Darytojas pirmiausia imasi *būties-sau* apskritai formos, *gyvulinio pavidalo.* Tai, kad savęs jis jau nebesuvokia betarpiškai, nugrimzdusio į gyvulinį gyvenimą, jis įrodo tuo, kad šio gyvenimo atžvilgiu konstituojasi kaip kurianti galia ir atpažįsta save šiame gyvenime kaip *savo* kūrinyje; dėl to toji forma tampa įveikta forma, o kartu — kitos reikšmės, minties hieroglifu. Todėl darytojas ją jau naudoja ne kaip vienintelę ir ne kaip visą, o sumaišytą su mintimi, su žmogišku pavidalu. Bet kūrinys vis dar stokoja tos formos ir esaties, kurioje savastis egzistuoja kaip savastis; jis vis dar stokoja vidinės išraiškos, nurodančios tai, kad jame glūdi tam tikra vidinė reikšmė; jis stokoja kalbos, tos stichijos, kurioje esama pačios pripildančios prasmės. Todėl, nors kūrinys visiškai apsivalė nuo gyvuliškumo ir paženklintas tik savimonės pavidalu, jis vis dar yra begarsis pavidalas, kuriam reikalingas tekančios saulės spindulys, kad kūrinys skleistų garsą, kuris, sukeltas šviesos, yra tik skambesys, o ne kalba, tik išorinė, o ne vidinė savastis.

Šios išorinės pavidalo savasties priešpriešа yra kitas pavidalas, parodantis, kad jam būdingas tam tikras *vidus.* Į savo esmę sugrįžtanti gamta savąjį gyvą, išsiskiriantį, savo judėjime susipainiojantį daugeriopumą nužemina iki tam tikro neesmingo kiauto, kuris yra *vidaus apdangalas;* ir šis vidus iš pradžių dar yra tik paprasta tamsa, kažkas nejudraus, juodas beformis akmuo.

Abu atvaizdai apima *vidujybę* ir *esatį,* — abu dvasios momentus; ir abu atvaizdai tuo pat metu apima abu momentus, siejamus priešpriešinio santykio, savastį ir kaip vidų, ir kaip išorę. Viena ir kita turi būti sujungta. — Statulos,

turinčios žmogaus formą, siela dar neišsiveržia iš vidaus, dar nėra kalba, t.y. dar nėra esatis, kuri pati savyje turi vidujybę; ir daugiaformės esaties vidus dar yra begarsis, savęs neišskaidantis pats savyje ir dar atskirtas nuo savo išorybės, kuriai būdingi bet kokie skirtumai. — Todėl meistras sujungia ir viena, ir kita, sumaišydamas gamtinę ir save suvokiančią formą; ir tos dviprasmiškos, pačioms sau mįslingos būtybės, sąmoningumas, kovojantis su nesąmoningumu, paprastas vidus, susijęs su daugiaforme išore, minties tamsumas, suvienytas su išraiškos aiškumu, atsiveria gilios, sunkiai suprantamos išminties kalboje.

Šitokiu kūriniu pasibaigia instinktyvus darbas, kūręs savimonei priešingą nesąmoningą kūrinį; juk šiame kūrinyje susiliečia meistro veikla, sudaranti savimonę, ir toks pat save suvokiantis, save išreiškiantis vidus. Kurdamas meistras pakilo iki savosios sąmonės susidvejinimo, kur dvasia susitinka su dvasia. Šiame save suvokiančios dvasios vienyje su pačia savimi — kadangi dvasia sau yra forma ir savosios sąmonės objektas — išsigrynina dvasios mišiniai su nesąmoningu betarpiško gamtos pavidalo modusu. Šitos pabaisos formos, kalbos ir veiksmo požiūriu ištirpsta dvasiniame pavidale — tam tikroje išorybėje, kuri paniro į save, tam tikrame viduje, kuris išoriškai pasireiškia pats savyje ir išeidamas iš savęs; tos pabaisos ištirpsta mintyje, kuri yra aiški esatis, gimdanti save ir įgaunanti atitinkamą pavidalą. Šitokia dvasia yra *menininkas.*

B. Meno religija

Savo pavidalą, kuriuo ji atsiveria savajai sąmonei, dvasia pakylėjo iki pačios savimonės formos, ir [dabar] susikuria kaip tik tokią formą. Meistras atsisakė *sintetinio* darbo, viena kitai svetimų minties ir gamtos formų *maišymo;* kadangi

pavidalas įgijo save suvokiančios veiklos formą, meistras tapo dvasiniu darbininku.

Jei iškelsime klausimą, kokia ta *tikroviška* dvasia, kuriai meno religija yra jos absoliučios esmės sąmonė, tai pasirodys, kad ji yra *dorovinė* arba *tiesos* dvasia. Ji yra ne tik visų atskirybių bendroji substancija; ne, kadangi ši substancija tikroviškai sąmonei pasirodo sąmonės pavidalu, tai reiškia tik tiek, kad ji, būdama individualizuota, sąmonių atpažįstama kaip jų pačių esmė ir kūrinys. Tai reiškia, kad ji joms nėra nei šviesioji esybė, kurios vienyje savimonės būtis-sau glūdi tik negatyviai, tik praeinamybės pavidalu, ir kontempliuoja savo tikrovės viešpatį, nei nesiliaujančios viena kitos nekenčiančių tautų tarpusavio pjautynės, nei jų pavergimas kastoms, kurios visos drauge sukelia išbaigtos visumos organizacijos regimybę, nors toje visumoje nesama visuotinės individų laisvės. Ši dvasia yra laisva tauta, kur papročiai sudaro visų substanciją, kurios tikrovę ir esatį visi ir kiekvienas asmuo atpažįsta kaip savo valią ir savo veiksmą.

Bet dorovinės dvasios religija yra jos pakilimas virš savo tikrovės, sugrįžimas *iš savo tiesos į grynąją savižiną*. Kadangi dorovinė tauta gyvena betarpiškame vienyje su savo substancija ir nesiremia savimonės grynosios atskirybės principu, tai jos religija pasirodo kaip išbaigta, tik *atsiskirdama* nuo jos *tvaraus egzistavimo*. Juk dorovinės substancijos tikrovė remiasi, viena vertus, jos ramia *nekintamybe* absoliutaus savimonės judėjimo atžvilgiu, ir, vadinasi, tuo, kad savimonė dar nesugrįžo į save iš savo ramių papročių ir iš savo tvirto pasitikėjimo; kita vertus, ši tikrovė remiasi tuo, kad savimonė palenkiama tam tikrai organizacijai — teisių ir pareigų daugeriopumui, taip pat padalinimui į luomų mases ir jų specifines veikas, palaikančias visumą; — taigi ji remiasi tuo, kad pavienis asmuo tenkinasi savo esaties apribojimu ir dar nėra suvokęs beribės minties apie savo lais-

vą savastį. Tačiau minėtas *betarpiškas* pasitikėjimas substancija virsta pasitikėjimu *savimi* ir *savitikra*, o teisių bei pareigų daugeriopumas, kaip ir ribota veika, yra toks pat dorovės judėjimas kaip daiktų ir jų apibrėžčių daugeriopumas; tai toks judėjimas, kuris nurimsta ir sustingsta tik savimi tikros dvasios paprastume. — Todėl dorovės išbaigtis laisvoje savimonėje ir dorovinio pasaulio likimas yra savyje užsidariusi individualybė, absoliutus dorovinės dvasios lengvabūdiškumas, kuris ištirpdė savyje visas tvirtas savo tvaraus egzistavimo perskyras bei savo organinio išsiskaidymo mases ir, visiškai tikras savimi, pasiekė beribio džiaugsmo ir laisviausio mėgavimosi pačiu savimi. Šis paprastas dvasios tikrumas savaime yra dviprasmiškas: jis yra ramus tvarumas ir tvari tiesa, bet kartu ir absoliutus nerimas bei dorovės prarastis. Tačiau šis tikrumas virsta dorovės prarastimi, nes dorovinės dvasios tiesa dar yra tik toji substancinė esmė ir pasitikėjimas, kuriame savastis neatsiveria sau kaip laisva atskirybė ir kuris todėl pražūva šioje vidujybėje arba savasties išlaisvėjime. Vadinasi, kadangi pasitikėjimas dingęs, o tautos substancija palūžusi iš vidaus, tai dvasia, kuri buvo netvarių kraštutinumų vidurkis, nuo šiol persistūmė į save kaip esmę suvokiančios savimonės kraštutinumą. Ši savimonė yra savyje tikra dvasia, gedinti prarasto savo pasaulio ir savąją esmę, pakylėtą virš tikrovės, dabar kildinanti iš savasties grynumo.

Tokioje epochoje atsiranda absoliutus menas; anksčiau jis buvo instinktyvus darbas, kuris, panardintas į esatį, išsiveržia iš jos ir smelkiasi į ją; laisva dorovė nėra jo substancija, ir todėl kaip dirbanti savastis jis nėra laisva dvasinė veikla. Vėliau dvasia peržengia meno ribas, kad pasiektų aukštesnės saviraiškos: būti ne tik iš savasties gimusia *substancija*, bet savąja objektine apraiška būti *šia savastimi*, ne tik gimdyti save iš savo sąvokos, bet pačią sąvoką padaryti savo

pavidalu taip, kad sąvoka ir sukurtas meno kūrinys vienas kitą suprastų kaip tą patį [dalyką].

Vadinasi, kadangi dorovinė substancija iš savo esaties sugrįžo į savo grynąją savimonę, tai pastaroji yra sąvokos arba *veiklos*, kuria dvasia sukuria save kaip objektą, pusė. Ji yra grynoji forma, nes pavienis asmuo, būdamas doroviškai paklusnus ir tarnaudamas taip apdorojo visokeriopą nesąmoningą esatį ir tvarią apibrėžtį, kad pati substancija tapo šitokia takia esme. Ši forma yra naktis, kurioje substancija buvo išduota ir pavertė save subjektu; kaip tik iš šitos grynosios savitikros nakties prisikelia dorovinė dvasia kaip iš gamtos ir savo betarpiškos esaties išlaisvintas pavidalas.

Grynosios sąvokos, į kurią nusišalino dvasia, apleidusi savo kūną, *egzistencija* yra tam tikras individas, kurį dvasia pasirenka kaip savojo skausmo indą. Dvasia būdinga šiam individui kaip jo visuotinybė ir jo galia, kurios prievartą tas individas patiria, — kaip jo patosas, kuriam atsidavusi individo savimonė praranda laisvę. Tačiau tą pozityvią visuotinybės galią įveikia grynoji individo savastis kaip negatyvi galybė. Ši grynoji veikla, suvokianti savo neatimamą jėgą, grumiasi su neįforminta esme; ją įvaldydama, ši veikla patosą pavertė savo medžiaga ir pasisavino jo turinį, ir šis vienis pasirodo kaip kūrinys; visuotinė dvasia individualizuojama ir įvaizdinama.

a. Abstraktus meno kūrinys

Pirmasis meno kūrinys, būdamas kažkas betarpiška, yra abstraktus ir pavienis [kūrinys]. Iš savo pusės jis turi judėti nuo betarpiškumo ir objektiškumo moduso prie savimonės; kita vertus, savimonė kultu siekia įveikti perskyrą, kurią ji iš pradžių nusistato savo dvasios atžvilgiu, ir šitaip sukurti savyje gyvastingą meno kūrinį.

Pirmasis būdas, kuriuo meninė dvasia labiausiai atitolina vieną nuo kito savo pavidalą ir savo veikliąją sąmonę, yra betarpiškas būdas, kai minėtoji forma *duota* akivaizdžiai kaip *daiktas* apskritai. — Ši dvasia išsiskaido į atskirybės, savyje turinčios savasties pavidalą, ir į bendrybės, išreiškiančios neorganinę esmę per jos santykį su tuo pavidalu, kaip jos aplinka ir buveinė, skirtumus. Visumai pakilus iki grynosios sąvokos šis pavidalas įgyja savo gryną, dvasiai būdingą formą. Ji nėra nei tas intelektinis kapitalas, kuriame gyvena mirusi [esatis] arba kuris apšviečiamas išorinės sielos, nei tas iš augalo kylantis gamtos bei minties formų mišinys, kai minties veikla dar yra tam tikras *pamėgdžiojimas*. Ne, sąvoka nuplėšia tas šaknų, šakelių ir lapų liekanas, kurios dar prilipusios prie formų, ir išgrynina jas iki darinių, kuriuose tiesios kristalo linijos ir plokštumos pakylėtos iki nebendramatiškų santykių taip, kad organinės [esaties] įdvasinimas įsismelkia į abstrakčią intelekto formą, o tuo pat metu intelektui išsaugojamas nebendramatiškumas.

Tačiau tūnantis dievas yra iš gyvulinio kiauto ištrauktas juodas akmuo, persmelktas sąmonės šviesos. Žmogiškas pavidalas nutrina gyvulinį pavidalą, su kuriuo jis buvo susimaišęs; gyvulys dievui yra tik atsitiktinis apdaras; jis pasirodo šalia jo tikrojo pavidalo ir sau nebėra reikšmingas, bet nužeminamas iki kažkieno „kito" simbolio, iki paprasto ženklo. Kaip tik dėl to dievo pavidalas pats savyje sunaikina net gyvulinės esaties gamtinių sąlygų poreikį ir leidžia suprasti, kad organinio gyvenimo vidinė sąranga susilydė su savo paviršiumi ir priklauso tik pastarajam. — Bet dievo esmė yra visuotinės gamtos esaties ir save suvokiančios dvasios vienis; tuo tarpu dvasia savo tikrove pasirodo kaip esaties priešybė. Tuo pat metu, iš pradžių būdama tam tikru *pavieniu* pavidalu, dievo esatis yra viena iš gamtos stichijų, kaip jo save suvokianti tikrovė yra pavienė tautos dvasia.

Tačiau toji dievo esatis šiame vienyje yra stichija, reflektuota į dvasią, minties praskaidrinta, su save suvokiančiu gyvenimu susiliejusi gamta. Todėl savo gamtinę stichiją dievų pavidalai apima kaip kažką įveikta, kaip miglotą prisiminimą. Laisvos stichijos esaties nusiaubta esmė ir chaotiška kova, nedora titanų karalystė, įveikta ir nublokšta į sau išaiškėjusios tikrovės pakraštį, prie niaurių įsidvasinusio ir nurimusio pasaulio ribų. Šitie senieji dievai, į kuriuos iš pradžių išsiskaidė šviesioji esybė, susijungdama su tamsa, — dangus, žemė, okeanas, saulė, blausi tifoniška[25] (typhonische) žemės ugnis ir t.t., išstumti pavidalų, kurie patys savaime yra tik atskambis, miglotai primenantis apie anuos titanus, ir kurie jau yra ne gamtinės esybės, o skaidrios dorovinės savimonę turinčių tautų dvasios.

Taigi šis paprastas pavidalas savyje sunaikino ir suspaudė į ramią individualybę beribio skaidymosi nerimą: skaidymosi — tiek kaip gamtinės stichijos, kuri būtina tik kaip visuotinė esmė, o savo esatimi ir judėjimu yra atsitiktinė; tiek kaip tautos, kuri, išsibarsčiusi į specifines veikos mases ir individualius savimonės taškus, pasirodo kaip įvairiausių jausmų ir veiksmų esatis. Todėl šiam pavidalui iškyla priešpriešiais nerimo momentas; jam, *esmei*, priešpriešiais iškyla *savimonė*, kuriai, kaip šio pavidalo gimtinei, lieka tik viena — būti *grynąja veikla*. Tai, kas priklauso substancijai, menininkas be išlygų atidavė savo kūriniui, o sau kaip apibrėžtai individualybei kūrinyje nepasiliko jokios tikrovės; jis galėjo kūrinį užbaigti tik išsižadėdamas savo atskirybės, savo kūniškumo, ir pakildamas iki grynosios veikos abstrakcijos. — Šiame pirmajame betarpiškame darinyje kūrinio ir save suvokiančios menininko veiklos atskirtis dar neįveikta; todėl kūrinys sau dar nėra tikrai įdvasintas; ne, jis yra *visuma* tik kartu su savuoju *tapsmu*. Tokiame meno kūrinyje bendra yra tai, kad jis pagimdytas sąmonėje ir

padarytas žmogaus rankų; ir tai yra momentas sąvokos, egzistuojančios kaip sąvoka, kuri yra priešprieša kūriniui. Ir jeigu toji sąvoka, kaip menininkas arba žiūrovas, pakankamai nesavanaudiška, kad pasakytų, jog meno kūrinio dvasingumas yra absoliutus, ir kad užmirštų save, veikiančią arba kontempliuojančią, tai vis dėlto dera laikytis tokios dvasios sąvokos, kuri negali stokoti savimonės momento. Bet šis momentas yra priešprieša kūriniui, nes dvasia, šitaip pirmąsyk susidvejindama, abiems pusėms suteikia jų viena kitos atžvilgiu abstrakčias *veikos* ir *daiktiškumo* apibrėžtis, ir jų sugrįžimas į vienį, iš kurio jos iškilo, dar neįvykęs.

Taigi, žvelgdamas į savo kūrinį, menininkas patiria, kad jis nesukūrė jam pačiam *lygios* esmės. Tiesa, kūrinys leidžia jam suvokti, kad nustebusi minia tą kūrinį garbina kaip dvasią, kuri yra jo esmė. Bet šis [minios] entuziazmas — kadangi menininko savimonei minia grąžina tik susižavėjimą — veikiau yra menininkui perduota žinia, kad jis nelygus pačiam menininkui. Kadangi toji savimonė į menininką sugrįžta kaip džiūgavimas apskritai, jis joje neranda nei saviugdos ir kūrybos skausmo, nei savo triūso įtampos. Kad ir kaip minia vertintų kūrinį, kad ir kokias aukas jam aukotų, kad ir kokiu būdu spraustų į jį savąjį supratimą (ihr Bewußtsein darein legen), — jeigu ji su savo visažinyste žiūri į kūrinį iš aukšto, menininkas žino, kad jo darbas nepalyginamai svarbesnis už minios supratimą ir šnekalus; — jeigu ji prieš kūrinį *nusižemina* ir jame atpažįsta jos atžvilgiu viešpataujančią *esmę*, tai menininkas žino, kad jis yra šios esmės kūrėjas.

Todėl meno kūrinys reikalauja kitos savosios esaties stichijos, dievas — kitos kilmės, o ne tos, dėl kurios iš savo kuriančiosios nakties gelmės jis nupuola į savo priešybę — į išorę, į savimonės neturinčio *daikto* apibrėžtį. Šita aukštesnioji stichija yra kalba — tokia esatis, kuri yra egzistencija,

betarpiškai turinti savimonę. Kaip *pavienė* savimonė kalboje duota akivaizdžiai, lygiai taip pat betarpiškai ji duota kaip *visuotinis* užkratas; išbaigta būties-sau atskirtis tuo pat metu yra takumas ir visiems dovanotas daugelio savasčių vienis, — kalba yra siela, egzistuojanti kaip siela. Vadinasi, dievas, kurio pavidalo stichija yra kalba, pats savyje yra įdvasintas meno kūrinys, savo esatimi betarpiškai apimantis grynąją veiklą, kuri jam, egzistavusiam daikto pavidalu, pasireiškė kaip priešprieša. Kitaip tariant, savimonė, įdaiktindama savąją esmę, pasilieka betarpiškai pas save (bei sich). Šitaip savo esme būdama pas save, ji yra *grynasis mąstymas* arba pamaldumas, kurio *vidujybės esatis* yra himnas. Savyje himnas išsaugoja savimonės atskirybę, o kai ši atskirybė girdima, ji kartu atsiveria kaip bendrybė; visuose [individuose] įsižiebiantis pamaldumas yra dvasinis srautas, savimonės daugeriopume save atpažįstantis kaip vienodą visų [individų] *veiką* ir kaip *paprastą būtį;* dvasia, kaip ši bendroji visų [individų] savimonė, apima savo grynąją vidujybę lygiai taip pat, kaip ir būtį kitiems, o be to, ir kaip pavienių asmenų būtį-sau viename vienyje.

Ši kalba skiriasi nuo kitos kalbos — dievo kalbos; pastaroji nėra bendrosios savimonės kalba. Tiek meno religijos, tiek ir ankstesnių religijų dievo *orakulas* yra pirmoji būtina dievo kalba; juk dievo sąvoka apima tai, kad jis yra tiek gamtos, tiek ir dvasios esmė, o todėl turi ne tik gamtinę, bet ir dvasinę esatį. Kadangi šis momentas dar glūdi tik jo *sąvokoje* ir dar nerealizuotas religijoje, toji kalba religinei savimonei yra kažkokios *svetimos* savimonės kalba. Savajai bendruomenei svetima savimonė dar *nesti* akivaizdžiai, taip, kaip reikalauja jos sąvoka. Savastis yra paprasta ir todėl tiesiog *visuotinė* būtis-sau; tuo tarpu minėta savimonė, atskirta nuo bendruomenės savimonės, yra tik *pavienė* savimonė. — Šios savotiškos ir pavienės kalbos turinys kyla iš visuoti-

nio apibrėžtumo, kuriame absoliuti dvasia apskritai nustatyta kaip ją atitinkanti religija. — Visuotinė brėkštanti dvasia, dar neišskyrusi savo esaties, skelbia tokius pat paprastus ir bendrus teiginius apie esmę; šių teiginių substancinis turinys savo paprasta tiesa yra didingas, tačiau kartu dėl šio visuotinumo jis atrodo esąs trivialus toliau besivystančiai savimonei.

Labiau išugdyta savastis, pakylanti iki *būties-sau*, įvaldo grynąjį substancijos patosą, kylančios šviesiosios esybės objektiškumą, ir minėtą tiesos paprastumą suvokia kaip kažką, kas *esti savyje*, kam nebūdinga atsitiktinės esaties forma, išreikšta svetima kalba; ne, tą objektiškumą ir paprastumą savastis suvokia kaip *neabejotiną ir nerašytą dievų įstatymą, kuris gyvena amžinai ir apie kurį niekas nežino, iš kur jis atsirado.* — Visuotinė tiesa, apreikšta šviesiosios esybės, čia sugrįžo į vidų arba gelmę ir šitaip išvengė atsitiktinio reiškinio formos, o meno religijoje — priešingai: kadangi dievo pavidalas prisiėmė sąmonę, o sykiu — atskirybę apskritai, autentiška dievo, kuris yra dorovinės tautos dvasia, kalba yra orakulas, išmanantis konkrečius tautos reikalus ir pasakantis apie juos tai, kas naudinga. Tačiau bendrąsias tiesas, kadangi jos suvokiamos kaip *savyje-estinčios*, siekia pasiglemžti *žinantis mąstymas*, ir jų kalba šiam mąstymui jau yra ne svetima, o sava kalba. Kaip anas senovės išminčius[26] savo mąstymu siekė suprasti, kas yra gera ir gražu, o prastą, atsitiktinį žinojimo turinį, — pavyzdžiui, ar verta jam bendrauti su vienu ar kitu žmogumi, ar dera jo pažįstamam keliauti ten ir ten ir panašius nereikšmingus dalykus — atidavė demonui, lygiai taip pat bendroji sąmonė atsitiktinių dalykų žinojimą perima iš paukščių arba iš medžių, arba iš kunkuliuojančios žemės, iš kurios kylantys garai apsvaigina savimonę ir atima iš jos blaivų protą; juk atsitiktinumas yra kažkas neprotinga ir svetima, ir, vadinasi, dorovinė sąmonė, su-

sidūrusi su atsitiktinumu, jo atžvilgiu leidžiasi įtraukiama (läßt... darüber bestimmen) į svarstymus panašiai, kaip būna žaidžiant kauliukais — prarasdama blaivų protą ir savastingumą. Kai pavienis asmuo vadovaujasi savo intelektu ir apdairiai pasirenka tai, kas jam naudinga, tai šis pasirinkimas (Selbstbestimmung) grindžiamas ypatingo pobūdžio apibrėžtumu; pats šis apibrėžtumas yra atsitiktinis; o toks intelektinis žinojimas, orientuotas į tai, kas naudinga pavieniam asmeniui, kaip tik todėl yra toks pat žinojimas, kaip ir žinojimas, turimas minėto orakulo, arba žinojimas, gautas metant burtus; skirtumas tik toks, kad tas, kuris klausinėja orakulą arba meta burtus, šitaip išreiškia dorovinį nusiteikimą, kuriame glūdi abejingumas atsitiktiniams dalykams, o tuo tarpu intelektinis žinojimas, priešingai, savaime atsitiktinį dalyką traktuoja kaip esmingą savojo mąstymo ir žinojimo interesą. Bet žinojimas, pranašesnis už abu aptartuosius, pasireiškia tuo, kad apmąstymas traktuojamas kaip atsitiktinės veikos orakulas, bet kartu žinoma, kad pats tas apmąstytas poelgis yra kažkas atsitiktina tiek, kiek jis siejasi su ypatingybe ir jos naudingumu.

Tikroji, savimonę turinti esatis, kurią dvasiai suteikia kalba (bet ne svetimõs, vadinasi, atsitiktinės, nevisuotinės savimonės kalba), kaip matėme, yra meno kūrinys. Jis pasireiškia kaip priešprieša statulos daiktiškumui. Tokia statula yra kažkas rymančio, o meno kūrinys yra nykstanti esatis; meno kūrinyje atpalaiduotas objektiškumas stokoja savosios betarpiškos savasties, tuo tarpu statuloje, priešingai, objektiškumas lieka pernelyg įkalintas savastyje, pernelyg silpnai pereina į išorinį pavidalą ir, panašiai kaip laikas, betarpiškai jau nėra čia, tuo pat metu būdamas čia.

Abiejų pusių judėjimas, kuriame dieviškasis pavidalas, *judantis* grynoje juslinėje savimonės stichijoje, ir dieviškasis pavidalas, *rymantis* daiktiškumo stichijoje, abipusiškai išsižada

savųjų skirtingų apibrėžtumų, o vienis, kuris yra jų esmės sąvoka, iškyla į esatį, — toks judėjimas yra *kultas*. Įeidama į kultą, savastis suvokia, kad dieviškoji esmė iš savo anapusybės nusileidžia į ją pačią, ir toji esmė, iki tol buvusi netikroviška ir tik objektiška, šitaip tampa autentiška savimonės tikrove.

Šitokia kulto sąvoka jau savaime glūdi himnų giedojimo sraute. Šis pamaldumas yra betarpiškas, grynas savasties pasitenkinimas savimi ir savyje. Ji yra apsivaliusi siela, kuri, būdama tokia tyra, betarpiškai yra tik esmė ir susiliejusi su esme. Dėl savo abstraktumo ši siela nėra savąjį objektą nuo savęs atskirianti sąmonė; vadinasi, ji yra tik objekto esaties naktis ir *vieta, parengta* puoselėti jo pavidalą. Todėl *abstraktus kultas* sukilnina savastį tiek, kad ji tampa šita gryna *dieviška stichija*. Siela šitaip apsivalo sąmoningai; vis dėlto ji dar nėra savastis, kuri, nužengdama į savo gelmes, sau pasirodo kaip blogio versmė; ne, ji yra tam tikras esinys, ji yra tokia siela, kuri nuprausia savo išorybę, ją padabina baltu apdaru, o savąją vidujybę veda įsivaizduojamu darbų, bausmių ir atpildų keliu, ypatingybės išsižadančios saviugdos apskritai keliu, kuriuo eidama, ji pasiekia palaimos būstą ir bendruomenę.

Šis kultas iš pradžių yra tik *slaptas* kultas, t.y. tik įsivaizduojama, netikroviška realizacija; jis turi tapti *tikrovišku* veiksmu, nes netikroviškas veiksmas prieštarauja pats sau. Šitaip *autentiška sąmonė* pakyla į savo *grynąją savimonę*. Esmė joje turi laisvo objekto reikšmę; tikroviško kulto dėka objektas sugrįžta į savastį; o kadangi grynojoje sąmonėje objektas pasireiškia kaip gryna, anapus tikrovės gyvenanti esmė, šioji esmė dėl tokio tarpininkavimo iš savo bendrybės nužengia į atskirybę ir šitaip susilieja su tikrove.

Kaip abi pusės pereina į veiksmą, nulemia tai, kad savimonės pusei, kiek ji yra *tikroviška* sąmonė, esmė pasirodo

kaip *tikroviška gamta;* viena vertus, gamta tai sąmonei priklauso kaip turtas ir nuosavybė ir pasireiškia kaip *savyje-nestinti* esatis; kita vertus, ji yra *pačios sąmonės* betarpiškoji tikrovė ir atskirybė, kuri tos sąmonės traktuojama ir įveikiama irgi kaip neesmė. Tačiau tuo pat metu minėta išorinė gamta jos *grynajai* sąmonei turi ir *priešingą* reikšmę, būtent: toji gamta sąmonei yra *savyje-estinti* esmė, kuriai savastis aukoja savo neesmingumą; ir atvirkščiai, pati savo labui ši savastis aukoja neesmingąją gamtos pusę. Šitaip veiksmas tampa dvasiniu veiksmu, nes jis yra dvipusis: jis įveikia *esmės* abstrakciją tuo pavidalu, kuriuo pamaldumas apibrėžia objektą ir esmę paverčia tuo, kas tikroviška; o tą *tikrovišką* [esatį] — tuo pavidalu, kuriuo veikiantysis apibrėžia objektą ir save, — jis įveikia ir pakelia iki bendrybės.

Todėl paties kulto veiksena prasideda grynu *paaukojimu* tam tikro turto, kurį, kaip atrodo, jo savininkas išlieja arba paverčia dūmais be jokios naudos sau. Savo grynosios sąmonės esmės akivaizdoje jis išsižada turto, nuosavybės teisės ir jos vartojimo; jis išsižada asmenybės ir veikos sugrąžinimo į savastį; veiksmą jis reflektuoja ne į save, o veikiau į bendrybę arba į esmę. — Bet, kita vertus, šiame vyksme pražūva ir *estinti esmė.* Paaukotas gyvulys yra dievo *ženklas;* suvartojami vaisiai — *pati* gyvoji Cerera ir *pats* gyvasis Bakchas; kartu su gyvuliu miršta aukščiausios teisės, turinčios kūną ir kraują, galybės; o kartu su vaisiais miršta požemio teisės, kuri pasižymi bekrauje slaptinga ir klastinga jėga, galybės. — Kadangi dieviškosios substancijos aukojimas yra *veika,* jis priklauso savimonės pusei; kad šitokia tikroviška veika būtų įmanoma, esmė *savyje* jau turi būti paaukojusi pati save. Esmė tai padarė, suteikdama sau *esatį* ir pasiversdama *pavieniu gyvuliu* ir *vaisiumi.* Šis išsižadėjimas, kurį, vadinasi, esmė realizavo jau *savyje,* veikiančią savastį atveria esatyje ir jos sąmonei, ir minėtą *betarpišką* esmės tikrovę pa-

keičia aukštesne tikrove — *savo pačios* tikrove. Juk atsiradęs vienis, įveiktos atskirybės ir abiejų pusių atskirties rezultatas, nėra tik negatyvus likimas, bet turi ir pozityvią reikšmę. Tik abstrakčiai požeminei esmei visiškai atiduodama tai, kas jai paaukota, ir šitaip įženklinama turto bei būties-sau refleksija į bendrybę, skirtingą nuo savasties kaip tokios. Bet kartu tai yra tik nežymi *dalis*, o kitas aukojimas yra tik netinkamo vartoti [dalyko] sunaikinimas ir, priešingai, aukojamo [dalyko] paruošimas puotai, kuri iš veiksmo apgaulingai atima jo negatyvią galioseną. Pirmosios aukos atveju aukotojas pasilieka didesniąją dalį, o antrosios aukos atveju — tai, kas tinka *jam vartoti*. Šis vartojimas yra negatyvi galia, įveikianti tiek *esmę*, tiek *atskirybę;* o kartu šis vartojimas yra pozityvi tikrovė, kurioje *objektinė* esmės esatis paversta savimonę turinčia esatimi ir savastis suvokia savo vienį su esme.

Beje, nors šis kultas yra tikroviškas veiksmas, jo reikšmę veikiau sudaro vien tik pamaldumas; tai, kas būdinga pamaldumui, nėra sukuriama kaip kažkas objektiška; o be to, ir rezultatas per *vartojimą* pats iš savęs atima savąją esatį. Todėl kultas siekia toliau ir šią stoką pirmiausia kompensuoja tuo, kad savajam pamaldumui suteikia *objektinį tvarumą,* nes jis yra bendras arba pavienis, kiekvienam prieinamas darbas, dievo garbei sukuriantis būstą ir papuošalus. — Šitaip, viena vertus, įveikiamas statulos objektiškumas, nes, taip pašvęsdamas savo dovanas ir darbus, dirbantysis užsitarnauja dievo palankumą ir mato, kad jo savastis priklauso dievui; o kita vertus, ši veika nėra pavienis menininko darbas; ne, ši ypatingybė ištirpdyta bendrybėje. Tačiau šitaip ne tik pagarbinamas dievas, ir jo palankumo nulemta palaima išsilieja ant dirbančiojo ne tik kaip *vaizduotės darinys* (Vorstellung); ne, darbas turi ir priešingą reikšmę palyginti su pirmąja — atotrūkiu ir svetimybės

garbinimu. Žmogus naudojasi dievo būstais ir šventyklomis; jose saugomi lobiai, prispyrus bėdai, yra jo lobiai; garbinimai, kuriais mėgaujasi pasipuošęs dievas, yra meniškos ir kilniadvasiškos tautos rodomi pagarbos ženklai. Per šventes tauta dailiais dirbiniais puošia ir savo būstus bei drabužius, taip pat ir savo ceremonijas. Šitaip už savo dovanas tauta iš dėkingo dievo gauna atpildą ir jo palankumo įrodymus; šis palankumas yra toji terpė, kurioje tauta per darbą susisaistė su dievu ne viltimi ir ne būsimąja tikrove; garbindama dievą ir siūlydama jam dovanas, tauta betarpiškai mėgaujasi savo turtingumu ir puošnumu.

b. Gyvas meno kūrinys

Tauta, per meno religijos kultą suartėjanti su savo dievu, yra dorovinė tauta, savo valstybėje ir jos veiksmuose atpažįstanti savo pačios valią ir savo pačios realizaciją. Todėl ši dvasia, iškilusi priešpriešiais savimonę turinčiai tautai, nėra ta šviesioji esybė, kuri, stokodama savasties, neapima savimi tikrų pavienių asmenų; priešingai, toji esybė yra tik jų bendroji esmė ir viešpataujanti galybė, kurioje jie išnyksta. Todėl šios paprastos beformės esybės religinis kultas savo adeptams apskritai atsilygina tik tuo, kad jie yra savojo dievo tauta; jis jiems suteikia tik jų egzistavimą ir paprastą substanciją apskritai, bet neduoda jiems jų tikroviškos savasties; priešingai, ji atmetama. Juk savo dievą jie garbina kaip tuščią gelmę, o ne kaip dvasią. Tuo tarpu meno religijos praktikuojamas kultas, kita vertus, stokoja minėto abstraktaus esybės *paprastumo*, o todėl ir jai būdingos *gelmės*. Bet *esmė, betarpiškai susijungusi su savastimi, savyje* yra dvasia ir *žinanti tiesa*, nors ši tiesa dar nesuvokta, arba: ši tiesa neatpažįsta pati savęs savo gelmėje. Vadinasi, kadangi dabar esmė apima savastį, tai jos pasireiškimas palankus sąmonei, ir ši sąmonė kulto dėka visuotinai pateisina ne tik

savo egzistavimą, bet ir savąją savyje susivokiančią esatį; lygiai kaip ir priešingai — savasties stokojanti tos esmės tikrovė pasirodo ne atstumtoje tautoje, kur pripažįstama tik substancija, bet tokioje tautoje, kur substancijoje pripažįstama tos tautos *savastis*.

Vadinasi, iš kulto iškyla savo esme pasitenkinusi savimonė, ir dievas įsismelkia į ją kaip į savo prieglobstį. Šis *prieglobstis* sau yra substancijos tamsa arba jos grynoji individualybė, bet jau ne įtempta menininko individualybė, dar nesusitaikiusi su savąja esme, kuri tampa *objektiška*, o pasitenkinusi naktis, savo patosą pilnatviškai turinti savyje, nes ji sugrįžta iš stebėjimo, iš įveikto objektiškumo. — Šis *patosas* sau yra *patekėjimo* esmė, kuri tačiau dabar savyje *nusileido* ir pati savyje turi savąjį saulėlydį, savimonę, o drauge — esatį bei tikrovę. — Čia ji baigė savo įsikūnijimo tikrovėje judėjimą. Iš savo grynojo esmiškumo nusileisdama į objektišką gamtinę jėgą ir jos išorines apraiškas, ji yra tam tikra esatis kitam, savasčiai, kuri ją suvartoja. Savasties stokojančios gamtos tyli esmė savo vaisiuose pakyla į pakopą, kur gamta, parengdama ir suvirškindama pati save, atsiveria savastingam gyvenimui; naudingumo moduse, t.y. galėdama tapti valgoma ir geriama, ji pasiekia didžiausio tobulumo; juk šitaip ji pasirodo kaip aukštesnės egzistencijos galimybė ir susiliečia su dvasine esatimi; — viena vertus, virsdama numaldančia (stillkräftigen) substancija, o kita vertus, dvasiniu rūgimu, žemės dvasia savo metamorfoze pirmu atveju virto moterišku maitinimo principu, o antru — vyrišku save žadinančios jėgos, būdingos savimonę turinčiai esačiai, principu.

Vadinasi, šis vartojimas išduoda, kas yra ana patekanti šviesioji esybė; vartojimas yra jos misterija. Juk mistika nėra paslapties slaptybė arba nežinojimas; ne, jos esmė ta, kad savastis žino esanti *vieninga* su esme, ir, vadinasi, šioji esmė

apsireiškė. Tik savastis yra atvira sau; kitaip tariant, kas atverta, atverta betarpiškoje savitikroje. Tačiau šioje savitikroje kulto dėka buvo nustatyta paprasta esmė; kaip vartojamas daiktas ji turi ne tik esatį, kurią galima matyti, lytėti, užuosti ir paragauti; ne, kartu ji yra ir geidulio objektas ir per realų vartojimą susilieja su savastimi, šitaip joje pasireiškia pilnatviškai ir jai atsiveria. — Apie ką sakoma, kad tai atsivėrė protui, širdžiai, iš tikrųjų dar yra paslėpta, nes toks [dalykas] dar stokoja tikroviško betarpiškos esaties tikrumo, tiek objektinio, tiek ir vartojančio tikrumo, kuris visgi religijoje yra ne tik beprasmiškas betarpiškas tikrumas, bet kartu ir grynas žinantis savasties tikrumas.

Tai, kas šitaip, kulto dėka, savimonę turinčiai dvasiai atsivėrė joje pačioje, yra *paprasta* esmė kaip judėjimas, viena vertus, iš savo slaptingos nakties pakylantis į sąmonę, kad būtų ją tyliai maitinanti substancija, o kita vertus, lygiai taip pat pranykstanti požemio naktyje, savastyje ir viršuje būnanti tik persmelkta tylaus motiniško ilgesio. — O grynas potroškis yra daugiavardė brėkštanti šviesioji esybė ir jos svaigulingas gyvenimas, kuris, irgi atsipalaidavęs nuo savo abstrakčios būties, pirmiausia rado save vaisiaus objektinėje esatyje, po to, atsiduodamas savimonei, joje pasiekdamas autentišką tikrovę, — dabar bastosi apsvaigusių moterų būrio pavidalu ir yra netramdomos gamtos svaigulys, pasižymintis savimone.

Tačiau savimonei kol kas pasirodė tik absoliuti dvasia, kuri yra ši paprasta esmė, o ne dvasia kaip dvasia pati savyje; vadinasi, jai pasirodė tik *betarpiška* dvasia, gamtos dvasia. Todėl jos savimonę turintis gyvenimas yra tik duonos ir vyno, Cereros ir Bakcho misterija, bet ne kitų autentiškų aukštesniųjų dievų, kurių individualybė kaip esmingą momentą apima savimonę kaip tokią, misterija. Vadinasi, dvasia kaip *savimonę turinti* dvasia dar nepaaukojo savęs sąmonei, o duonos ir vyno misterija dar nėra kūno ir kraujo misterija.

Šis netramdomas dievo svaigulys turi nurimti, tapdamas *objektu,* o įkvėpimas, dar nepasiekęs sąmonės, turi sukurti kūrinį, šiam įkvėpimui (panašiai, kaip kad ankstesnio menininko įkvėpimui priešpriešiais stovėjo statula) iškylantį priešpriešiais nors ir tokio pat tobulo kūrinio pavidalu, bet ne kaip tam tikra jame negyva savastis, o kaip *gyvoji* savastis. — Toks kultas yra šventė, kurią žmogus rengia savo paties garbei, nors tokiam kultui jis dar neteikia absoliučios esmės reikšmingumo; juk jam atsivėrė tik esmė, bet dar ne dvasia; jam neatsivėrė esmė pati savaime, kuri *esmingai* prisiima žmogiškąjį pavidalą. Tačiau šis kultas padeda pamatus tokiam apreiškimui ir išskiria jo momentus. Toks čia yra *abstraktus* gyvojo esmės *kūniškumo* momentas, kaip anksčiau — abiejų momentų vienis nesąmoningame svaigulyje. Vadinasi, žmogus pats atsistoja statulos vietoje kaip forma, išauklėta ir parengta visiškai laisvam *judėjimui,* panašiai kaip statula yra visiškai laisva *rimtis.* Jei kiekvienas individas gali pasirodyti bent jau kaip fakelo nešėjas, tai iš jų išsiskiria vienas, kuris yra įformintas judėjimas, harmoningas visų kūno dalių išvystymas ir jų taki jėga; tai sudvasintas gyvas meno kūrinys, kuris su savo grožiu derina jėgą ir kuriam, kaip apdovanojimas už jo jėgą, atitenka papuošalai, kuriais buvo pagarbinta statula, ir tautos jam suteikiama garbė užimti akmeninio dievo vietą bei būti aukščiausiu kūnišku tautos esmės atvaizdu.

Abiejuose tik ką paminėtuose atvaizduose akivaizdžiai esti savimonės ir dvasinės esmės vienis; bet jie dar stokoja tarpusavio pusiausvyros. Bakchiškame įkvėpime savastis esti už savęs, o gražiajame kūniškume ji yra dvasinė esmė. Bakchiškas sąmonės miglotumas ir jos laukinis mikčiojimas turi įsismelkti į aiškią kūniškumo esatį, o bedvasė kūniškumo esatis — į bakchiško įkvėpimo vidujybę. Tobula stichija, kurioje vidujybė tokia pat išoriška, kaip kad išorybė — viduja,

vėlgi yra kalba, tačiau nei orakulo kalba, visiškai atsitiktinė ir pavienė savo turiniu, nei jausmingas ir tik pavienį dievą šlovinantis himnas, nei neturiningas bakchiško siautulio mikčiojimas. Ne, kalba atgavo savo aiškų ir bendrybišką turinį, savo *aiškų* turinį, nes menininkas išsiveržė iš pirmojo, visiškai substancinio įkvėpimo ir pasiekė formą, kuri yra visus jo polėkius savimonę turinčia siela persmelkianti ir kartu su juo gyvenanti jo paties esatis; kalba atgavo savo *bendrybišką* turinį, nes šioje šventėje, kuri yra žmogaus pašlovinimas, išnyksta vienpusiškumas statulų, kuriose glūdi tik tautos dvasia, tik apibrėžtas dievybės pobūdis. Nors gražus kovotojas teikia garbę savo konkrečiai tautai, tačiau jis yra tam tikra kūniška atskirybė, kurioje išnyko reikšmės išsamumas bei rimtis ir vidinis charakteris tokios dvasios, kuri palaiko savo tautos konkretų gyvenimą, siekius, reikmes ir papročius. Šitame suišorėjime, pasireiškiančiame pilnatvišku kūniškumu, dvasia nusikratė atskirų gamtos įspūdžių ir atskambių, kuriuos ji apėmė kaip tikroviška tautos dvasia. Todėl jos tauta joje nebeatpažįsta savo išskirtinumo; priešingai, ji atpažįsta to išskirtinumo išsižadėjimą ir savo žmogiškos esaties visuotinybę.

c. Dvasinis meno kūrinys

Tautos dvasios, savo esmės pavidalą atpažįstančios kokiame nors ypatingame gyvulyje, susiglaudžia į vienį; šitaip atskiros grąžiosios tautos dvasios susijungia į vieną panteoną, kurio stichija ir prieglobstis yra kalba. Grynoji [dvasios] žiūra į pačią save kaip į *visuotinį žmogiškumą* tautos dvasios tikrovėje turi formą, pasireiškiančią tuo, kad ji susisaistė su kitomis dvasiomis, su kuriomis ji pagal prigimtį sudaro vieną naciją; ji susisaisto su kitomis dvasiomis tam, kad imtųsi įgyvendinti tam tikrą bendrą sumanymą ir šiam žygiui suformuoja vieną bendrą tautą, o kartu — vieną ben-

drą dangų. Tačiau ši bendrybė, kurią dvasia pasiekia savo esatyje, yra tik ta pirmoji bendrybė, kurios išeities taškas dar yra dorovinė individualybė; ji dar neįveikė savojo betarpiškumo, o iš šių tautybių dar nesuformavo vienos valstybės. Tikroviškos tautos dvasios dorovė iš dalies remiasi tuo, kad pavieniai asmenys pasitiki savo tauta kaip visuma, o iš dalies tuo, kad visi, nepriklausomai nuo luominių skirtumų, betarpiškai dalyvauja priimant sprendimus ir vyriausybės veiksmuose. Junginyje, kurio tikslas pirmiausia yra ne stabili tvarka, o tik bendras veiksmas, tos laisvės dalyvauti visiems ir kiekvienam *laikinai* atsisakoma. Todėl pirmasis bendruomeniškumas veikiau yra individualybių sambūris, o ne abstrakčios minties viešpatija, kur iš pavienių asmenų būtų atimta galimybė sąmoningai dalyvauti visumos valioje ir veikoje.

Tautos dvasių sambūris sudaro tam tikrą pavidalų ratą, kuris dabar apima ir visą gamtą, ir visą dorovinį pasaulį. Ir jos paklūsta veikiau vieno asmens *aukščiausiam įsakymui*, negu jo *aukščiausiai valdžiai*. Sau jos yra beñdrosios substancijos to, kas yra save suvokianti esmė *savyje*. Tačiau toji esmė yra jėga ar pirmiausia bent jau centras, prie kurio veržiasi minėtos bendrosios esmės ir kuris, kaip atrodo, tik atsitiktinai susieja jų reikalus. Tačiau dieviškos esmės sugrįžimas į savimonę jau turi pagrindą, kurio dėka ši savimonė tampa anų dieviškų jėgų centru ir esmingąjį vienį pirmiausia pridengia draugiško išorinio abiejų pasaulių santykio forma.

Toji pati bendrybė, kuri būdinga šiam turiniui, būtinai turi ir sąmonės formą, kuria tas turinys pasireiškia. Tai jau nebėra tikroviška kultinė veika; ne, tai yra veika, kuri, tiesa, pakilusi dar tik iki *vaizdinio*, iki save suvokiančios išorinės esaties sintetinio sąryšio, bet ne iki sąvokos. Šio vaizdinio esatis, *kalba*, yra pirmoji kalba, *epas* kaip toks, apimantis visuotinį turinį bent jau kaip pasaulio *pilnatį*, bet ne kaip *min-*

ties visuotinybę. *Dainius* yra pavienis ir tikroviškas asmuo, iš kurio kaip šio pasaulio subjekto šis pasaulis gimsta ir kurio jis yra palaikomas. Jo patosas yra ne svaiginanti gamtos galybė, o Mnemosinė, atmintis, atsivėrusi vidujybė ir iki tol betarpiškos esmės prisiminimas. Jis yra savo turiniu nykstantis organas; reikšminga yra ne jo paties savastis, o jo mūza, jo visuotinę prasmę turinti giesmė. Bet svarbu tai, kad faktiškai čia esama išvados, kurios kraštutinis terminas yra bendrybė — dievų pasaulis, viduriniuoju terminu — ypatingybe — susietas su atskirybe, su dainiumi. Vidurinysis terminas yra tauta, pasirodanti per savo herojus, kurie, kaip ir dainius, yra pavieniai žmonės, tačiau tik *įsivaizduojami* žmonės ir dėl to tuo pat metu *bendrybiški* [žmonės], kaip ir laisvas kraštutinis terminas — bendrybė, [t.y.] dievai.

Vadinasi, šiame epe sąmonei apskritai *parodoma* tai, kas kulte realizuojama *savyje*, dieviškumo ir žmogiškumo santykis. Turinys yra save suvokiančios esmės *veiksmas*. *Veiksena* sutrikdo substancijos ramybę ir sužadina esmę; todėl jos paprastumas išsiskaido ir išsikleidžia į įvairiopą gamtinių bei dorovinių jėgų pasaulį. Poelgis yra rymančios žemės sužeidimas, kapas, kuris, suerzintas kraujo, šaukiasi anapusinių dvasių, trokštančių gyvenimo ir jį gaunančių savimonės veikos dėka. Reikalas, į kurį nukreipta bendra pastanga, turi realizuoti dvi puses: *savastingąją* — tikroviškų tautų ir joms vadovaujančių individualybių visumos — pusę, ir *bendrybiškąją* — jų substancinių galybių — pusę. Bet jų *santykis* anksčiau susiklostė taip, kad jis yra *sintetinis* bendrybės ir atskirybės junginys, arba *įvaizdinimas*. Nuo šios apibrėžties priklauso šio pasaulio vertinimas. — Todėl abiejų pusių santykis yra tam tikras mišinys, nenuosekliai išskaidantis veikos vienį ir be jokio reikalo permetinėjantis veiksmą iš vienos pusės į kitą. Bendrosioms galioms būdingas individualumo pavidalas, o drauge ir elgsenos principas; todėl jų vei-

kimas pasirodo esąs tokia pat laisva, tik iš jų pačių kylanti veika, kaip ir žmogaus veiksmai. Todėl tiek dievai, tiek žmonės darė visiškai tą patį. Minėtų galių rimtumas yra juokingas perteklius, nes faktiškai jis yra veikiančios individualybės jėga; o žmonių pastangos ir darbas — toks pat bergždžias triūsas, nes viską valdo tos jėgos. — Pernelyg veiklūs mirtingieji, kurie yra niekas, kartu yra galinga *savastis*, sau palenkianti visuotines esmes, įžeidžianti dievus ir apskritai duodanti jiems tikrovę ir sužadinanti norą veikti; bet ir atvirkščiai — šios bejėgės bendrybės, besimaitinančios žmonių dovanomis ir tik jų dėka galinčios kažką veikti, yra visų įvykių natūrali esmė ir medžiaga, o kartu — veikos dorovinė materija ir patosas. Jeigu jų stichiškos natūros įvedamos į tikrovę ir veiklų santykį tik laisvos savasties, tai tokiu pat mastu jos yra bendrybė, kuri vengia šio ryšio, lieka neribota ir neapibrėžta, ir dėl neįveikiamo savo vienio elastiškumo nutrina veikėjo individualumą (Punktualität) bei jo planus, išsaugo savo grynumą ir bet kokį individualumą ištirpdo savo takume.

Kaip dievai patenka į tokį prieštaringą santykį su jiems priešinga savastingąja prigimtimi, lygiai taip pat jų bendrybė patenka į konfliktą su jų pačių apibrėžtimi ir tos apibrėžties santykiu su kitais. Jie yra amžini gražūs individai, kurie, rymodami savo esatyje, nėra pavaldūs praeinamybei ir išorinei prievartai. — Tačiau tuo pat metu jie yra *apibrėžtos* stichijos, *ypatingi* dievai, kurie vadinasi, sueina į santykį su kitais [individais]. Tačiau santykis su kitais, kuris dėl savo priešpriešinio pobūdžio yra vaidas su jais, yra komiška jų amžinosios prigimties savimarša. — Apibrėžtumas įsišaknijęs į dieviškąją egzistenciją, ir dėl savo ribotumo pasižymi pilnatviškos individualybės savarankiškumu; dėl šio individualumo jų charakteriai tuo pat metu praranda unikalų savitumą, susimaišo ir tampa daugiareikšmiai. — Veiklos tiks-

las ir pati jų veikla, būdama nukreipta prieš kažką kitą, o drauge prieš nenugalimą dievišką jėgą, yra atsitiktinis tuščias pasipūtimas, kuris irgi išskysta ir tariamą poelgio rimtį paverčia nepavojingu, savimi patenkintu žaidimu, neduodančiu jokių rezultatų. Bet jeigu jų dieviškoje prigimtyje negatyvumas arba šios prigimties apibrėžtumas pasireiškia tik kaip jų veiklos nenuoseklumas ir prieštaravimas tarp tikslo bei rezultato, o minėtas savarankiškumas ir pasitikėjimas savimi persveria tai, kas apibrėžta, tai kaip tik todėl jiems priešpriešiais iškyla *grynoji negatyvumo jėga*, ir būtent kaip jų paskutinė galia, prieš kurią jie yra bejėgiai. *Pavienės* mirtingųjų *savasties*, kuri nepajėgia atsilaikyti prieš jų galybę, atžvilgiu, jie iškyla kaip bendrybė ir pozityvi esatis; todėl *bendrybiška* savastis sklando virš jų ir viso šito vaizdinio pasaulio, apimančio visą turinį; ji sklando kaip *sąvokos stokojanti būtinybės tuštuma* — aplinkybė, kurios atžvilgiu jie stokoja savasties ir atrodo apgailėtinai, nes šios *apibrėžtos* natūros šiame grynume nesuranda savęs.

Tačiau ši būtinybė yra toks *sąvokos vienis*, kuriam palenktas prieštaringas pavienių momentų substancialumas; šiame vienyje susitvarko jų veikos nenuoseklumas ir atsitiktinumas, o jų poelgių žaismas savaime tampa rimtas ir vertingas. Vaizdinio pasaulio turinys nevaržomai juda *centre*, susitelkdamas apie herojaus individualybę; bet herojus, trykštantis jėga ir grožiu, jaučia, kad jo gyvenimas palūžęs, ir liūdi, numatydamas savo ankstyvą mirtį. Juk *savyje tvari ir tikroviška atskirybė* visiškai pašalinta ir sudvejinta į savo momentus, kurie dar nesurado vienas kito ir nesusijungė. Viena atskirybė, *abstrakti* netikrovė, yra būtinybė, nedalyvaujanti centro gyvenime lygiai taip pat, kaip ir kita, *tikroviška*, atskirybė — dainius, — kuris laikosi šalia šio gyvenimo ir pražūva jo vaizdinyje. Abu kraštutinumai privalo prisiartinti prie turinio; vienas kraštutinumas — būtinybė — privalo prisipildyti tu-

rinio; kitas kraštutinumas — dainiaus kalba — privalo dalyvauti turinyje, ir tas turinys, anksčiau paliktas pačiam sau, privalo įgyti jam būdingą negatyvumo [galios] tikrumą ir aiškią apibrėžtį.

Taigi tokia prakilnesnė kalba, *tragedija*, susieja esmingo ir veikliojo pasaulio išsibarsčiusius momentus; dievybės *substancija pagal sąvokos prigimtį* išsiskaido į savo pavidalus, o jų *judėjimas* irgi atitinka sąvoką. O dėl formos, tai kalba, dėl to, kad ji įsismelkia į turinį, liaujasi buvusi pasakojamąja, o turinys liaujasi buvęs įsivaizduojamas. Pats herojus yra kalbantysis, ir klausytojui, kuris kartu yra žiūrovas, vaizdinys parodo *savimonę turinčius* žmones, kurie *žino* savo teisę ir savo tikslą, savo apibrėžtumo galią bei valią ir moka tai išsakyti. Jie yra menininkai, kurie nesąmoningai, natūraliai ir naiviai — kaip įprasta kalbėti tikroviškame gyvenime ir kasdienėje veikoje — neaptarinėja savo apsisprendimo ir pasiryžimo veikti *išorinės* pusės; ne, jie išreiškia vidinę esmę, įrodo savo teisę veikti ir, nepriklausomai nuo atsitiktinių aplinkybių bei asmeninių ypatumų, kaip visuotinės individualybės, apdairiai teigia ir apibrėžtai išsako savo patosą. Šių charakterių *esatis* galiausiai yra *tikroviški* žmonės, dėvintys herojų kaukes (Personen) ir tuos herojus vaizduojantys tikroviška, ne pasakomąja, o asmenine kalba. Kaip statulai esminga tai, kad ji padaryta žmogaus rankų, taip savajai kaukei yra esmingas aktorius, — ir ne kaip išorinė sąlyga, nuo kurios meninė žiūra turėtų abstrahuotis; kitaip tariant (kiek meninėje žiūroje nuo jo, žinoma, galima abstrahuotis), tuo pasakoma kaip tik tai, kad menas dar neapima tikros, autentiškos savasties.

Visuotinis pagrindas, ant kurio išsiskleidžia šių iš sąvokos atsiradusių pavidalų judėjimas, yra pirmosios, įvardinančios kalbos ir jos savasties neturinčio, palaido turinio sąmonė. Būtent paprastos liaudies išmintį išreiškia *senolių choras;* šio cho-

ro bejėgiškumas atstovauja liaudžiai, nes ji pati yra tik pozityvi ir pasyvi medžiaga jai priešpriešiais iškylančios valdančios individualybės rankose. Stokodama negatyvumo galybės, liaudis nepajėgia išnaudoti ir suvaldyti dieviško gyvenimo turtingumo ir margos pilnatvės, bet leidžia jai išsibarstyti, o savo pašlovinančiais himnais kiekvieną atskirą momentą kelia į padanges kaip kokį savarankišką dievą, tai vieną, tai kitą. O ten, kur liaudis jaučia sąvokos rimtį ir mato, kaip ji pamina šiuos pavidalus ir juos sugriauna, ir ten, kur ji išvysta, kokie bėdini yra jos šlovinami dievai, išdrįsę žengti į tą stichiją, kurioje viešpatauja sąvoka, — ten liaudis nėra negatyvi jėga, įsikišanti į veiksmą ir veikianti pati; ne, ji laikosi savasties stokojančioje mintyje apie dievus, *svetimo likimo* sąmonėje, pridurdama tuščią linkėjimą nusiraminti ir silpnadvasiškai guosdama. Aukštesnių galybių, kurios yra tiesioginiai substancijos įrankiai, jų tarpusavio kovos ir paprastos būtinybės savasties, kuri sumala tiek tas galybes, tiek ir su jomis susijusias gyvas būtybes, *baimė;* — *užuojauta* toms gyvoms būtybėms, kurias liaudis žino esant tapačias jai pačiai, — visu tuo pasireiškia pasyvus liaudies siaubas šio judėjimo akivaizdoje ir toks pat bejėgiškas gailestis, o galiausiai — tuščia nuolankaus atsidavimo būtinybei ramybė, kai būtinybės padariniai suvokiami ne kaip būtinas charakterio veiksmas ir ne kaip absoliučios esmės veika joje pačioje.

Šioje stebinčioje sąmonėje, kaip abejingoje vaizdinio stichijoje, dvasia pasirodo ne kaip išsibarstęs daugeriopumas, o kaip paprastas sąvokos susidvejinimas. Todėl dvasios substancija pasirodo perplėšta tik į dvi kraštutines galybes. Šios stichiškos *visuotinės* esmės tuo pat metu yra savimonę turinčios *individualybės* — herojai, kurie į vieną iš tų galybių perkelia savo sąmonę, tos galybės dėka apibrėžia savo charakterį ir patys yra jos veikla bei tikrovė. — Kaip sakyta, ši visuotinė individualizacija dar nusileidžia iki autentiškos esa-

ties betarpiškos tikrovės ir pasirodo žiūrovų miniai; choras yra šios minios atvaizdas, arba, kitaip tariant, jos pačios save išreiškiantis vaizdinys.

Dvasios, kuri čia yra savo pačios objektas, turinys ir judėjimas jau buvo nagrinėti kaip gamta ir kaip dorovinės substancijos realizacija. Savo religijoje dvasia pasiekia savo pačios sąmonę arba savo sąmonei pasirodo grynesne forma ir paprastesniu pavidalu. Vadinasi, dorovinė substancija savo sąvokos dėka *turinio* požiūriu susidvejino į dvi galybes, kurios buvo apibrėžtos kaip *dieviškoji* ir *žmogiškoji*, arba požemio ir aukštesnioji teisė — pirmoji — šeima, antroji — *valstybinė valdžia* (pirmoji buvo moteriškas, antroji — *vyriškas charakteris*), — tuo tarpu anksčiau buvęs daugiaformis ir savo apibrėžtimis netvarus dievų ratas susitraukia iki tų dviejų galybių, kurios šita apibrėžtimi priartinamos prie autentiškos individualybės. Juk ankstesnis visumos išsibarstymas į daugeriopas ir abstrakčias jėgas, kurios atrodo esą substancijuotos (substantiiert), yra *subjekto*, jas apimančio tik kaip savo savasties *momentus, ištirpimas*, ir todėl individualybė yra tik minėtų esmių paviršutiniška forma. Priešingai, *charakterių* perskyra, siekianti toliau, negu minėtoji, turi būti priskirta atsitiktinei ir savyje išoriškai asmenybei.

Tuo pat metu esmė išsiskaido savo *formos* arba *žinojimo* požiūriu. *Veikianti* dvasia kaip sąmonė iškyla priešpriešiais objektui, į kurį nukreipta jos veikla ir kuris kartu apibrėžtas kaip *negatyvi* [esatis] žinančiojo atžvilgiu; todėl veikiantysis patenka į žinojimo ir nežinojimo prieštaravimą. Savąjį tikslą jis perima iš savo charakterio ir suvokia jį kaip dorovinį esmiškumą; tačiau dėl charakterio apibrėžtumo jis suvokia tik vieną substancijos galybę, o kita nuo jo paslėpta. Todėl akivaizdžiai duota tikrovė vienokia yra *savyje* ir kitokia — sąmonei; šiame santykyje aukštesnioji ir žemesnioji teisė pasireiškia, viena vertus, kaip žinanti ir sąmonei atsiverianti ga-

lia, o kita vertus, kaip besislepianti ir pasaloje tykanti galia. Viena yra *šviesioji pusė*, orakulo dievas, savo gamtinių momentų požiūriu kilęs iš viską apšviečiančios saulės, viską žinantis ir atveriantis — Febas ir jo tėvas Dzeusas. Tačiau šio tiesą bylojančio dievo įsakymai ir jo skelbimai, atveriantys tai, kas *yra*, veikiau yra apgaulingi. Juk šis žinojimas savo sąvokos požiūriu betarpiškai yra nežinojimas, nes *sąmonė* pati savyje šioje veiksenoje yra šis prieštaravimas. Todėl tas,[27] kuris sugebėjo išaiškinti patį mįslingąjį Sfinksą, kaip ir tas,[28] kuris yra vaikiškai patiklus, pražudomi to, ką jiems atveria dievas. Toji žynė, kurios lūpomis byloja gražusis dievas, yra ne kas kita, kaip dviprasmiškos likimo deivės, savo pažadais stumiančios į nusikaltimą, o savo klastinga šneka (Zweizüngigkeit) apie tai, ką jos pateikia kaip neabejotiną dalyką, apgaunančios tą, kuris pasitikėjo apreikštąja prasme. Todėl sąmonė,[29] kuri yra tyresnė už sąmonę, tikinčią raganomis, o kartu blaivesnė ir nuodugnesnė už aną, pirmąją sąmonę, pasitikinčią žyne ir gražiuoju dievu, kai pati tėvo dvasia jai atvėrė, kas įvykdė nusikaltimą ir jį nužudė, — toji sąmonė atidėlioja kerštą ir dar ieško kitų įrodymų, remdamasi tuo, kad šita atverianti dvasia gali būti ir šėtonas.

Šis nepasitikėjimas pagrįstas todėl, kad žinanti sąmonė patenka į savitikros ir objektinės esmės priešpriešą. Dorovės teisė, pasireiškianti tuo, kad tikrovė nėra *savyje*, priešingai absoliučiam įstatymui, patiria, kad jos žinojimas yra vienpusiškas, jos įstatymas yra tik jos charakterio įstatymas, kad ji aprėpė tik vieną substancijos galybę. Pats poelgis yra šitas *suvokto* [dalyko] virsmas savo *priešybe, būtimi;* jis yra charakterio ir žinojimo teisės perėjimas į priešybės, su kuria pirmoji [teisė] susijusi substancijos esmėje, teisę; tai perėjimas į kitos priešiškai nusiteikusios galybės ir charakterio eriniją. Ši *žemesnioji* teisė sėdi soste kartu su Dzeusu ir mėgaujasi tokia pat pagarba kaip ir apreikštoji teisė bei žinantysis dievas.

Šiomis trimis esmėmis veikianti individualybė apriboja choro dievų pasaulį. Viena esmė yra *substancija* — tiek židinio valdžia bei šeimyninio pieteto dvasia, tiek ir visuotinė valstybės bei vyriausybės valdžia. Kadangi ši perskyra būdinga substancijai kaip tokiai, tai vaizdiniui ji nesiindividualizuoja į du atskirus pavidalus; ne, tikrovėje ji pasirodo kaip du asmenys, turintys savitus charakterius. Priešingai, skirtumas tarp žinojimo ir nežinojimo būdingas *kiekvienai* iš *tikroviškų savimonių,* ir tik abstrakcijoje, bendrybės stichijoje, tas skirtumas išsiskaido į du individualius pavidalus. Juk herojaus savastis turi esatį tik kaip visuminė sąmonė ir todėl iš esmės yra *visa* perskyra, būdinga formai; bet jo substancija yra apibrėžta, ir jam priklauso tik viena turinio perskyros pusė. Todėl abi sąmonės pusės, kiekviena iš kurių tikrovėje nepasirodo kaip atskira, savita individualybė, *vaizdinyje* gauna kiekviena savo ypatingą pavidalą; viena — apreiškiančio dievo, kita — paslėptyje prigludusios erinijos pavidalą. Abi vienodai gerbiamos, bet, kita vertus, *substancijos pavidalas,* Dzeusas, yra abiejų tarpusavio *santykio* būtinybė. Substancija yra santykis, pasireiškiantis tuo, kad žinojimas esti sau, tuo tarpu jo tiesa glūdi paprastoje esatyje; perskyros, kurios dėka esti tikroviška sąmonė, pagrindas yra ją naikinanti vidinė esmė; sau aiškų *tikrumo patikrinimą* patvirtina *užmarštis.*

Šį prieštaravimą sąmonė atskleidė veiksmo dėka; veikdama pagal apreikštą žinojimą, sąmonė patiria jo apgaulingumą, ir, turinio požiūriu, atsiduodama vienam substancijos atributui, ji įžeidė kitą, o sykiu pastarajam davė teisę ją pasiglemžti. Atsiduodama žinančiam dievui, ji, priešingai, pagavo tai, kas neapreikšta, ir moka už tai, kad pasitikėjo žinojimu, kurio dviprasmybė — kadangi tokia yra jo prigimtis — turėjo egzistuoti ir *jai* ir būti jai *perspėjimu.* Žynės siautulys, nežmogiškas raganų pavidalas, medžio, paukščio balsas, sapnas ir t.t. — visa tai yra ne tiesos pasireiškimo

būdai, o ženklai, įspėjantys apie apgaulę, neapdairumą, apie žinojimo atskirybę ir atsitiktinumą. Arba, o tai yra visai tas pat, priešpriešinė galybė, kurią sąmonė įžeidžia, pasirodo kaip paskelbtas įstatymas ir galiojanti teisė, nesvarbu, ar tai būtų šeimos, ar valstybės įstatymas; priešingai, sąmonė laikėsi savojo žinojimo ir nuslėpė nuo savęs tai, kas buvo atverta. Tačiau viena prieš kitą iškylančių turinio ir sąmonės galių tiesa yra rezultatas, pasireiškiantis tuo, kad abi galios vienodai teisios, o todėl savo priešprieša, kurią sukelia poelgis, vienodai neteisios. Veikos judėjimas įrodo jų vienį tuo, kad abi galios ir abu savimonę turintys charakteriai žūva. Priešpriešos susitaikymas su savimi yra *požemio pasaulio Leta*, mirtis, — arba *dangaus pasaulio Leta*, išteisinimas, tačiau ne kaltės pateisinimas, nes sąmonė, kaip veikusi, kaltės neigti negali, o yra nusikaltimo pateisinimas ir jo išpirkimas, teikiantis ramybę. Ir viena, ir kita Leta yra *užmarštis*, tikrovės ir substancijos galybių veikos, jų individualybių ir abstrakčios minties apie gėrį ir blogį galių išnykimas; juk nė viena iš jų sau nėra esmė; o esmė yra visumos savyje ramybė, nejudrus likimo vienis, rymanti esatis, taigi šeimos ir valdžios neveiklumas ir negyvybingumas ir vienoda pagarba, ir, vadinasi, abejingas Apolono ir erinijos netikroviškumas, o kartu įkvėpimo bei veiklos sugrįžtis į paprastą Dzeusą.

Šitoks likimas yra galutinis dangaus gyventojų išnaikinimas, beprasmiškas individualybės ir esmės mišinys — mišinys, dėl kurio esmės veika pasireiškia kaip nenuosekli, atsitiktinė, jos neverta veika; juk individualybė, tik paviršutiniškai prišlieta prie esmės, yra neesmingų vaizdinių pašalinimas, kurio reikalavo senovės filosofai; ji prasideda jau tragedijoje ir apskritai prasideda dėl to, kad substancijos išskaidymas palenktas sąvokai, ir individualybė šitaip tampa esminga individualybe, o apibrėžtys yra absoliutūs charakteriai. Todėl savimonė, įvaizdinta tragedijoje, žino ir pripažįsta tik vieną

aukščiausią galybę ir „šitą" Dzeusą — tik kaip valstybės ar židinio galybę; o žinojimo priešpriešoje — tik kaip besiformuojančio žinojimo apie *ypatingybę* tėvą, o be to — kaip priesaikos bei erinijos, *bendrybės*, paslėptyje glūdinčios vidujybės Dzeusą. Iš sąvokos išsiskiriantys ir vaizdinyje išsibarstantys momentai, vienas įkandin kito pripažįstami choro, ne tik kad nėra herojaus patosas, bet nužeminami iki jo aistros, iki atsitiktinių, beesmių momentų, kurie, nors ir šlovinami choro, neturinčio savasties, neįstengia suformuoti herojų charakterio; herojai negali skelbti, kad tie momentai yra esmė, ir todėl juos garbinti.

Bet ir pačios dieviškos esmės asmenys, kaip ir jos substancijos charakteriai, susispaudžia į nesąmoningumo paprastumą. Savimonės atžvilgiu šios būtinybės apibrėžtis yra tokia: būti visų pasirodančių pavidalų negatyviąja galia, joje neatpažinti pačios savęs, bet, priešingai, joje pražūti. Savastis pasirodo tik tiek, kiek ji priskirta *charakteriams*, o ne kaip judėjimo vidurkis. Bet savimonė, paprasta *savitikra*, faktiškai yra negatyvi galia, Dzeuso, *substancinės* esmės ir *abstrakčios* būtinybės, vienis; ji yra dvasinis vienis, į kurį sugrįžta viskas. Kadangi tikroviška savimonė dar atskiriama nuo substancijos ir likimo, tai, *viena vertus*, ji yra choras, ar veikiau žiūrovų minia, kurią šitas dieviškojo gyvenimo judėjimas, kaip *svetimybė*, nugramzdina į baimę arba kurioje tas judėjimas, kaip kažkas jai artima, sukelia neveiklios *užuojautos* graudulį; kita vertus, kadangi sąmonė irgi veikia ir priklauso charakteriams, šitas susijungimas (kadangi tikro savasties, likimo ir substancijos susijungimo dar nesama) yra išorinis; tai yra *hipokrizija;* žiūrovams pasirodantis herojus suskyla į savo kaukę ir aktorių, į personažą ir tikrovišką savastį.

Herojų savimonė turi nusimesti savo kaukę ir pasirodyti tokia, kokią ji save supranta kaip likimą — tiek choro dievybių, tiek pačių absoliučių galybių pavidalu, — ir jau nebėra atskirta nuo choro, bendrosios sąmonės.

Taigi viena *komedijos* pusė pirmiausia pasireiškia tuo, kad tikroviška savimonė pasirodo kaip dievų likimas. Kaip *bendrieji* momentai, šitos stichiškos esmės nėra savastis ir nėra tikroviškos. Nors joms duota individualybės forma, tačiau ji tik įsivaizduojama ir joms nebūdinga savyje ir sau; toks abstraktus momentas nėra tikroviškos savasties substancija ir turinys. Todėl savastis, subjektas, pakyla virš tokio momento kaip virš pavienės savybės ir, prisidengusi šia kauke, išreiškia šios savybės, norinčios kažką reikšti sau, ironiją. Bendrojo esmiškumo pūtimasis išsiduoda savastyje; ji pasirodo esanti įstrigusi tikrovėje ir leidžia nukristi kaukei kaip tik norėdama būti kažkuo, kas tikra. Savastis, savo reikšme čia pasirodanti kaip tai, kas tikroviška, žaidžia su kauke, kurią tam tikru momentu užsideda, kad būtų savuoju personažu; bet iš už šios regimybės ji tuojau pat išlenda ir atsiveria savo nuogybe ir trivialybe, kuri pasirodo kaip neatskiriama nuo autentiškos savasties — aktoriaus, taip pat ir žiūrovo.

Šitas visuotinis įforminto esmiškumo apskritai ištirpdymas jo individualybėje savo turiniu tampa rimtesnis, o todėl — žvitresnis ir dygesnis, nes turinio reikšmė yra rimtesnė ir būtinesnė. Dieviškoji substancija savyje sujungia prigimtinio ir dorovinio esmiškumo reikšmę.

Gamtiškumo atžvilgiu tikroviška savimonė, jau prisitaikydama prie savo papuošalų, būsto ir t.t. bei savo aukojimo puotoje, pasirodo kaip likimas, kuriam atsiveria savastingojo gamtos esmiškumo paslaptis; duonos ir vyno misterijoje savimonė įvaldo gamtą kartu su vidinės esmės reikšme, ir komedijoje ji suvokia šios reikšmės apskritai ironiją. — Kadangi šioje reikšmėje glūdi dorovinis esmiškumas, ji, viena vertus, yra tauta, traktuojama iš dviejų pusių — kaip valstybė arba demas tikrąja šio žodžio prasme ir kaip šeimyninė atskirybė; o antra vertus, ši reikšmė yra savimonę turintis grynasis žinojimas, arba protingas bendrybės mąstymas. —

Minėtasis *demas*, bendroji masė, žinanti, kad ji yra ponas ir valdovas, o kartu ir gerbtinas intelektas bei įžvalga, spaudžiama ir trikdoma jo tikrovei būdingos atskirybės, pasirodo kaip juokingas kontrastas tarp savo nuomonės apie save ir savo betarpiškos esaties, tarp savo būtinybės ir savo atsitiktinumo, tarp savo visuotinybės ir savo trivialybės. Jeigu demo atskirybės principas, atskirtas nuo bendrybės, pasirodo autentišku tikrovės pavidalu ir atvirai pretenduoja valdyti ir valdo bendruomenę, kuriai slapčia kenkia, tai betarpiškiau atsiskleidžia kontrastas tarp bendrybės kaip teorijos ir to, kas toji bendrybė yra praktikoje — visiškas betarpiškas atskirybės tikslų išsiskyrimas iš bendrosios tvarkos ir tos atskirybės tyčiojimasis iš šios tvarkos.

Protingas mąstymas dieviškąją esmę išlaisvina nuo jos atsitiktinio pavidalo ir, priešingai sąvokos stokojančiai choro, skelbiančio visokiausius dorovinius priesakus ir pripažįstančio daugybę įstatymų ir apibrėžtų pareigos bei teisės sąvokų, išminčiai, pakelia juos iki paprastos *grožio* ir *gėrio* idėjos. — Šios abstrakcijos judėjimas yra šioms maksimoms ir įstatymams būdingos dialektikos sąmonė, o dėl to — absoliučios galiosenos, kurią tos maksimos bei įstatymai turėjo anksčiau, nyksmo sąmonė. Kadangi išnyksta atsitiktinė apibrėžtis ir paviršutiniška individualybė, kurią vaizdinys suteikė dieviškiems esmiškumams, savo *gamtiškosios* pusės požiūriu jie išsaugoja tik savo betarpiškos esaties nuogybę; jie yra debesys, nykstantis rūkas, kaip ir minėti vaizdiniai.[30] Po to, kai savo *mąstomu* esmiškumu jie virto *paprastomis* mintimis apie *grožį* ir *gėrį*, juos galima užpildyti bet kokiu turiniu. Dialektinio žinojimo galia apibrėžtus elgesio įstatymus ir maksimas atiduoda malonumų ieškančios ir lengvabūdiškos, o todėl ištvirkusios jaunuomenės valiai, o bailiai ir rūpestingai senuomenei, apsiribojančiai gyvenimo smulkmenomis, įdeda į ranką apgaulės ginklą. Taigi grynos mintys apie grožį ir gėrį pasirodo kaip komiškas spektaklis, kurio esmė ta, kad dėl išsi-

laisvinimo iš nuomonės, kuri apima tiek tų minčių apibrėžtumą kaip turinį, tiek jų absoliutų apibrėžtumą, sąmonės pastovumą, jos tampa tuščios ir kaip tik todėl [iš jų lieka] tik nuomonės ir atsitiktinės individualybės savivalės žaismas.

Vadinasi, anksčiau nesąmoningas likimas, pasireiškęs kaip tuščia ramybė ir užmarštis ir atskirtas nuo savimonės, dabar sujungtas su ja. *Pavienė savastis* yra negatyvi jėga, kurios dėka ir kurioje išnyksta ir dievai, ir jų momentai, estinti gamta ir mintys apie jos apibrėžtis; kartu ji nėra nyksmo tuštuma, bet išsilaiko šioje niekybėje, lieka pas save ir yra vienintelė tikrovė. Meno religija joje pasibaigė ir visiškai sugrįžo į save. Dėl to, kad būtent pavienė sąmonė, būdama tikra pati savimi, pasirodo kaip šitokia absoliuti galybė, pastaroji prarado tam tikros *įvaizdintos*, nuo *sąmonės* apskritai atskirtos ir jai svetimos esaties — o tokia buvo statula, toks buvo ir gyvas gražusis kūniškumas arba epo turinys ir tragedijų galybės bei personažai — formą; o be to, vienis nėra *nesąmoningas* kulto ir misterijų vienis; ne, autentiška aktoriaus savastis sutampa su jo personažu, lygiai kaip ir žiūrovas, kuris puikiai supranta tai, kas jam vaizduojama, ir vaidinime regi patį save. Ši savimonė stebi tai, kad visa, kas, priešingai jai pačiai, prisiima esmiškumo formą, joje pačioje — atvirkščiai — ištirpdoma ir atiduodama jos mąstymo, esaties ir veikos valiai; o tai yra visos bendrybės sugrįžimas į savitikrą, kuri sykiu yra šitoks visiškas bebaimiškumas visokeriopos svetimybės akivaizdoje ir šitoks bet kokios svetimybės beesmiškumas, o drauge tokia sąmonės gerovė ir toks pasitenkinimas, kokių už šios komedijos ribų jau nebesurasime.

C. Apreikštoji religija

Meno religijoje dvasia iš *substancijos* formos perėjo į *subjekto* formą, nes ši religija *sukuria* subjekto pavidalą ir šitaip subjekte išlaisvina veiką arba *savimonę*, kuri baisingoje

substancijoje tik išnyksta, o pasitikėdama nesuvokia pati savęs. Šitoks dieviškosios esmės įsižmoginimas prasideda nuo statulos, kuriai būdingas tik *išorinis* savasties pavidalas, tuo tarpu *vidus*, įžmoginimo veikla, esti už to pavidalo; o kulte abi pusės susiliejo ir, kaip meno religijos rezultatas, šis vienis, išbaigtas iki galo, kartu perėjo į savasties kraštutinumą; dvasioje, kuri sąmonės atskirybėje visiškai tikra savimi, nuskendo bet koks esmiškumas. Teiginys, kuriuo išreiškiamas šitoks lengvabūdiškumas, skamba šitaip: *savastis yra absoliuti esmė;* esmė, kuri buvo substancija ir kurioje savastis buvo akcidenciškumas, nužeminta iki predikato, ir *toje savimonėje,* kuriai priešpriešiais nebeiškyla niekas, kas turėtų esmės formą, dvasia prarado savąją *sąmonę.*

Šis teiginys — *savastis yra absoliuti esmė,* — savaime suprantama, priklauso nereliginei, tikroviškai dvasiai, ir mums reikia prisiminti, koks yra tas jos pavidalas, kuris ją išreiškia. Tuo pat metu jis apims tą judėjimą ir tą dvasios posūkį, kuris savastį nužemina iki predikato, o substanciją pakylėja iki subjekto. Ir visa tai vyksta ne taip, kad pakeistoji padėtis substanciją daro subjektu *savyje* arba *mums,* arba, o tai yra tas pat, substanciją vėl atkuria taip, kad dvasios sąmonė sugrąžinama atgal, prie savo pradžios, gamtinės religijos; ne, visa tai vyksta taip, kad šis posūkis realizuojamas *pačiai savimonei* ir *pačios savimonės dėka.* Kadangi savimonė savęs atsisako sąmoningai, tai ji išsilaiko atitrūkdama nuo savęs ir išlieka kaip substancijos subjektas, bet, ir būdama šitaip atitrūkusi nuo savęs, ji kartu išsaugoja šios substancijos sąmonę; kitaip tariant, kadangi pasiaukodama ji *sukuria* substanciją kaip subjektą, šis lieka jos autentiška savastimi. Jeigu pirmajame (substancialumo) teiginyje išnyksta tik subjektas, o antrajame substancija yra tik predikatas, (vadinasi, kiekviename teiginyje esama abiejų pusių, turinčių priešingą nevienodą vertę), tai šitaip pasiekiama tai, kad įvyksta abiejų

prigimčių susijungimas ir jų abipusis įsismelkimas vienos į kitą, kai abi [prigimtys], būdamos vienodai vertingos, *esmingos* tokiu pat mastu, kokiu jos yra tik momentai; vadinasi, dvasia dėl to yra save kaip savo kaip *objektinę* substanciją pagaunanti *sąmonė* tokiu pat mastu, kokiu ji yra paprasta, savyje estinti *savimonė*.

Meno religija priklauso dorovinei dvasiai, kuri, kaip matėme anksčiau, nunyksta *teisinėje būklėje*, t.y. teiginyje: *savastis kaip tokia, abstraktus asmuo yra absoliuti esmė*. Išsiskleisdama kaip dorovinis gyvenimas, savastis nugrimzta į savo tautos dvasią; ji yra *pilnatviška* bendrybė. Tuo tarpu *paprasta* atskirybė išsiskiria iš šio turinio, ir jai būdingas lengvabūdiškumas ją išgrynina iki asmens ir pakelia iki abstrakčios teisės bendrybės. Šioje teisėje jau prarasta dorovinės dvasios *realybė*, turinio stokojančios tautinių individų dvasios surinktos į vieną panteoną — ne vaizdinio, kurio bejėgiška forma kiekvienai dvasiai leidžia būti, panteoną, o į panteoną abstrakčios bendrybės, grynos minties, kuri iš jų atima kūną, o bedvasei savasčiai, pavieniam asmeniui, duoda būtį-savyje-ir-sau.

Tačiau ši savastis, būdama tuščia, išlaisvino turinį; sąmonė tik *savyje* yra esmė; jos pačios *esatis*, teisinis asmens pripažintumas, yra nerealizuota abstrakcija; vadinasi, ši sąmonė, priešingai, turi tik mintį apie pačią save, arba: tuo pavidalu, kuriuo ji *esti akivaizdžiai* ir atpažįsta save kaip objektą, ji yra *netikroviška* sąmonė. Todėl ji pasirodo kaip stoiškas *mąstymo savarankiškumas*, o pastarasis per skeptiškos sąmonės judėjimą pasiekia savo tiesą tuo pavidalu, kuris buvo pavadintas *nelaimingąja sąmone*.

Ši sąmonė žino, kaip yra su tikrąja abstraktaus asmens galiosena, o tuo pat metu — su jo galiosena grynojoje mintyje. Ji žino, kad tokia galiosena veikiau yra visiška prarastis; ji pati yra tokia save suvokianti prarastis ir savižinos

atotrūkis nuo savęs. — Mes matome, kad ta nelaimingoji sąmonė yra savyje visiškai laimingos, komiškos sąmonės išvirkštinė pusė ir išbaigtis. Į komiškąją sąmonę sugrįžta dieviškoji esmė; kitaip tariant, toji sąmonė yra visiškas *substancijos atotrūkis.* Priešingai, nelaimingoji sąmonė yra savyje ir sau turinčios būti *savitikros* tragiškas likimas. Ji yra viso šioje *savitikroje* glūdinčio *esmingumo* prarasties, ir kaip tik šios savižinos prarasties, sąmonė; substancijos, kaip ir savasties, praradimo sąmonė; ji yra skausmas, išreiškiamas žiauriais žodžiais — *Dievas mirė.*

Vadinasi, teisinėje būklėje dorovinis pasaulis ir jo religija nugrimzdo į komišką sąmonę, ir nelaimingoji sąmonė yra *visos* šios prarasties žinojimas. Ji prarado savigarbą (Selbstwert) ir kaip betarpiška asmenybė, ir kaip tarpinė, *mąstoma* asmenybė. Pasitikėjimas amžinaisiais dievų įstatymais išnyko; orakulai, byloję apie tai, kas konkretu, nutilo. Dabar statulos yra lavonai, kuriuos apleido gyvybę teikianti siela; himnai — tik žodžiai, kuriais nebetikima; ant dievų puotų stalo nebėra dvasinio maisto ir gėrimo, o jų žaidimai ir šventės sąmonei nebegrąžina džiaugsmingos vienovės su jos esme. Mūzos kūriniams trūksta dvasios jėgos — dvasios, kurios savitikra kildavo iš dievų ir žmonių naikinimo. Dabar tie kūriniai yra tai, kas jie yra mums — nuo medžio nuskinti gražūs vaisiai; palankus likimas dovanojo juos mums, kaip mergaitė, siūlanti tokius vaisius; likimas jų esačiai nebeduoda tikroviško gyvenimo, to medžio, kuris juos brandino, tos žemės ir tų stichijų, kurios buvo jų substancija, to klimato, kuris lipdė jų apibrėžtumą, arba tos metų laikų kaitos, kuri lėmė jų tapsmo procesą. Taigi kartu su to meno kūriniais likimas mums nebeduoda jų pasaulio, nebeduoda dorovinio gyvenimo, kur jie žydėjo ir noko, pavasario ir vasaros; ne, jis duoda tik miglotą šios tikrovės prisiminimą. Todėl mūsų veika, kai mes jais mėgaujamės (unser Tun in ihrem Genus-

se), nebėra tarnystė dievams, kurios dėka mūsų sąmonei atsivertų tobula, tą veiką pripildanti tiesa; ne, toji veika yra išorinė, pasireiškianti tuo, kad ji nuo šių vaisių nuvalo, tarkime, lietaus lašus ar dulkeles ir aplinkinės, gimdančios bei įdvasinančios tikrovės vidinių stichijų vietoje renčia didžiulius jų išorinės egzistencijos mirusių stichijų pastolius — kalbą, istorinius faktus ir t.t.; ir visa tai daroma ne norint įsigyventi į juos, o tik norint turėti jų vaizdinį savyje. Bet kaip mergaitė, siūlanti nuraškytus vaisius, yra kažkas daugiau negu šių vaisių prigimtis, apimdavusi jų sąlygas ir stichijas — medį, orą, šviesą ir t.t. — ir betarpiškai juos dovanodavusi (nes toji mergaitė visa tai išreiškia prakilniau, savimonę turinčio žvilgsnio ir dovanojančio gesto spinduliu), — lygiai taip pat ir likimo dvasia, mums dovanojanti šiuos meno kūrinius, yra kažkas daugiau negu šitos tautos dorovinis gyvenimas ir tikrovė; juk toji dvasia yra juose dar tik *išoriškai* pasirodančios dvasios įvidujinimas ir prisiminimas (Er-Innerung); tai dvasia tragiškojo likimo, kuris visas minėtas individualias dievybes ir substancijos atributus surenka į vieną panteoną, į dvasią, save suvokiančią kaip dvasią.

Visos tokios dvasios pasirodymo sąlygos jau yra, ir visa toji jos sąlygų totalybė sudaro jos *tapsmą, sąvoką* arba *savyje-estintį* jos pasirodymą. — Meno kūrinių ratas apima absoliučios substancijos suišorėjimo formas; individualybės forma toji substancija yra tam tikras daiktas, *estintis* juslinės sąmonės objektas, — grynoji kalba arba tapsmas to pavidalo, kurio esatis neišeina už savasties ribų ir yra tik *nykstantis* objektas, — betarpiškas *vienis* su visuotine įkvėpimo pagauta *savimone* ir tarpiškas vienis, pasireiškiantis kulto veikla, — gražus, *savastingas kūniškumas* ir pagaliau iki *vaizdinio* pakylėta esatis bei jos išsiplėtimas iki pasaulio, galiausiai susitelkiančio į visuotinybę, kuri kartu yra *grynoji tos visuotinybės savitikra.* — Šitos formos ir, kita vertus, [teisinio] *as-*

mens pasaulis, išlaisvintų turinio stichijų niokojanti barbarybė, o kartu ir *nųstomas* stoicizmo asmuo bei skeptiškos sąmonės nesuvaldomas nerimas sudaro periferiją tų pavidalų, kurie, lūkuriuodami ir grūsdamiesi, apsupa savimone tampančios dvasios gimimo vietą; viską persmelkiantis nelaimingosios savimonės skausmas ir ilgesys yra jos centras ir visuotinės jos gimdymo kančios, t.y. grynõsios sąvokos, anuos pavidalus apimančios kaip momentus, paprastumas.

Šiai sąvokai būdingos dvi pusės, kurios anksčiau buvo pateiktos kaip abu apversti teiginiai; vienas skelbia, kad *substancija* atitrūksta pati nuo savęs ir tampa savimone; kitas, atvirkščiai, skelbia, kad *savimonė* atitrūksta nuo savęs ir paverčia save daiktiškumu arba bendrybiška savastimi. Šitaip abi pusės susitiko ir dėl to atsirado jų tikras sąjungis. Substancijos atotrūkis, jos virsmas savimone išreiškia perėjimą į priešybę, nesąmoningą *būtinybės* perėjimą; kitaip tariant, šis virsmas išreiškia tai, kad substancija *savyje* yra savimonė. Atvirkščiai, savimonės atotrūkis išreiškia tai, kad *savyje* ji yra bendrybiška esmė, arba — kadangi savastis yra grynoji būtis-sau, kuri, pereidama į savo priešybę, lieka pas save (bei sich bleibt), — jis išreiškia tai, kad kaip tik *jam* substancija ir yra savimonė ir būtent todėl — dvasia. Todėl apie tą dvasią, kuri apleido substancijos formą ir žengia į esatį savimonės pavidalu, galima pasakyti, — jeigu ją palyginsime su santykiais iš natūralaus gimdymo srities, — kad ji turi *tikrą* motiną, bet jos tėvas yra *savyje*-estinti [būtis]; juk *tikrovė,* arba savimonė, ir [būtis]-*savyje* kaip substancija yra abu jos momentai, dėl kurių abipusio atotrūkio, kai kiekvienas iš jų virsta kitu, ji įeina į esatį kaip šitoks jų vienis.

Kadangi savimonė vienpusiškai suvokia tik *savąjį* atotrūkį, — nors, vadinasi, jos objektas jai jau esti ir kaip būtis, ir kaip savastis, ir nors visą esatį ji atpažįsta kaip dvasinę esmę, — tai vis dėlto jai dar neatsivėrė tikroji dvasia, nes

būtis apskritai arba substancija savo ruožtu, kaip [būtis]-*savyje*, irgi neatitrūko nuo savęs ir netapo savimone. Juk šitokiu atveju visa esatis yra dvasinė esmė tik *sąmonės požiūriu*, bet ne pati savyje. Šitaip dvasia tik *įteigta* esačiai; tokia įtaiga yra *svajingumas*, tiek gamtai, tiek istorijai, tiek ankstesnių religijų mitinių vaizdinių pasauliui priskiriantis kitą prasmę — kitokią, nei toji, kurios horizonte jie reikšdamiesi betarpiškai atsivėrė sąmonei, ir, turint galvoje religijas, kitokią prasmę, nei toji, kurią juose regėjo savimonė, pasireiškusi per tas religijas. Bet šitokia reikšmė yra pasiskolinta reikšmė; kartu ji yra drabužis, nepridengiantis reiškinio nuogybės ir nenusipelnantis tikėjimo bei pagarbos; ne, ji išlieka kaip niūri naktis ir į save nugrimzdusios sąmonės ekstazė.

Vadinasi, tam, kad ši objektiškumo reikšmė nebūtų tik gryna fantazija, ji turi būti *savyje*, t.y., *pirma*, sąmonei ji privalo atsirasti iš *sąvokos* ir išsiskleisti savąja būtinybe. Šitaip dėl savo būtino judėjimo, *betarpiškai sąmonei* arba *estinčio* objekto sąmonei būdingo pažinimo dėka mums atsirado pati save suvokianti *dvasia*. Ši sąvoka, kuri, kaip betarpiška [sąvoka], savajai sąmonei pasirodė ir *betarpiškumo* pavidalu, sau davė, *antra*, savimonės *savyje* pavidalą, t.y. pavidalą, atitinkantį sąvokos būtinybę; ši sąvoka kaip *būtis* arba *betarpiškumas*, kuris yra neturiningas juslinės sąmonės objektas, atitrūksta nuo savęs ir sąmonei tampa *„Aš"*. — Tačiau *betarpiškas „savyje"* arba pati *estinti būtinybė* skiriasi nuo *mąstančiojo „savyje"* arba *būtinybės pažinimo;* tačiau tuo pat metu šis skirtumas nesti už sąvokos, nes *paprastas* sąvokos *vienis* yra pati *betarpiška* būtis; ši sąvoka kartu yra ir tai, kas atitrūksta nuo savęs; ji yra tapsmas *stebimos būtinybės*, kurioje ji esti pas save ir kurioje žino ir pagauna šią būtinybę. — Dvasios, kuri suteikia sau savimonės pavidalą, betarpiškasis „savyje" reiškia ne ką kita, o tik tai, kad tikro-

viška pasaulinė dvasia pasiekė šią savižiną; tik dabar šis žinojimas patenka ir į jos sąmonę ir pasirodo kaip tiesa. Kaip tai atsitiko, jau paaiškinta.

Tai, kad absoliuti dvasia sau suteikė savimonės *savyje* pavidalą, o kartu šį pavidalą davė ir savo sąmonei, dabar pasireiškia taip, kad sąmonė yra *pasaulio tikėjimas* tuo, kad dvasia *esti akivaizdžiai* (da ist) kaip savimonė, t.y. kaip kažkoks tikroviškas žmogus, kad ji duota betarpiškam tikrumui, kad tikinčioji sąmonė *mato, lyti* ir *girdi* šį dieviškumą. Tai reiškia, kad šis dieviškumas yra ne fantazija, o tai, kas *sąmonėje yra tikroviškai*. Šitokiu atveju sąmonės išeities taškas yra ne *jos pačios* vidus, ne mintis, kurios dėka sąmonė Dievo mintį suglaudžia su esatimi; ne, sąmonės išeities taškas yra betarpiška akivaizdi esatis, kurioje ji atpažįsta Dievą. — *Betarpiškos būties* momentas sąvokos turinyje esti taip, kad religinė dvasia — kai visas esmiškumas sugrįžta į sąmonę — tapo *paprasta* pozityvia savastimi, o tikroviškoji dvasia kaip tokia nelaimingojoje sąmonėje tuo pat metu esti būtent kaip tas *paprastas* save suvokiantis negatyvumas. Todėl estinčios dvasios savastis turi visiško betarpiškumo formą; ji nustatyta ne kaip mąstoma, ne kaip įvaizdinta ir ne kaip sukurta, — o taip buvo su betarpiškąja savastimi iš dalies gamtinėje ir, iš dalies, meno religijoje. Ne, šis Dievas stebimas jusliškai — betarpiškai kaip savastis, kaip tikroviškas pavienis žmogus; tik taip jis yra *savimonė*.

Šitoks dieviškosios esmės įsižmoginimas, arba tai, kad dieviškoji esmė esmingai ir betarpiškai turi savimonės pavidalą, yra paprastas absoliučios religijos turinys. Joje esmė suvokiama kaip dvasia; kitaip tariant, ši religija yra dvasios sąmonė, suvokianti tai, kad dvasia yra dvasia. Juk dvasia yra savęs pačios suvokimas kaip atitrūkusios nuo savęs, esmė, kuri yra judesys, nukreiptas į tai, kad savo kitabūtyje ji išsaugotų lygybę pačiai sau. Tačiau tai yra substancija, nes

ta substancija, kiek ji, būdama akcidentiška, reflektuota ir į save pačią, nėra abejinga kitabūčiai kaip kažkam, kas neesminga ir, vadinasi, kas esti kažkokioje svetimybėje; ne, toje kitabūtyje ji yra *viduje savęs*, t.y. kitabūtyje ji yra tiek, kiek ji yra *subjektas* ir *savastis*. — Todėl šioje religijoje dieviškoji esmė yra *apreikšta*. Jos apreiškimas atveria tai, kad žinoma, kas ji yra. Bet ji žinoma kaip tik todėl, kad ji atpažįstama kaip dvasia, kaip esmė, kuri esmingai esti kaip *savimonė*. — *Sąmonei* atsiveriančiame objekte kažkas paslaptinga pasirodė tik tada, kai tas objektas yra kažkas *kita* arba *svetima* jos atžvilgiu ir kai ji nežino, kad toji duotis yra ji *pati*. Ši slaptybė išnyksta, kai sąmonės objektas yra absoliuti esmė kaip dvasia, nes šitoks objektas sueina į santykį su sąmone kaip *savastis*; t.y. sąmonė jame betarpiškai atpažįsta save; kitaip tariant, objekte ji apsireiškia pati sau. Ji pati apsireiškia sau tik būdama tikra savimi; minėtas jos objektas yra *savastis*, bet savastis nėra kažkas svetima, o yra neperskiriamas vienis su savimi, betarpiška bendrybė. Absoliuti esmė yra grynoji sąvoka, grynasis mąstymas arba *būtis-sau*, betarpiška *būtis*, o drauge *būtis-kitam*, ir kaip tokia *būtis-kitam* ji betarpiškai sugrįžta į save ir esti pas save; vadinasi, ji yra tikroji ir vienintelė apreikštis. Geras, teisingas, šventas, dangaus ir žemės kūrėjas ir t.t. yra tam tikro subjekto *predikatai*, bendrieji momentai, kurių atrama yra šitas taškas ir kurie pasirodo tik sąmonei sugrįžus į mąstymą. — Kai *jie* žinomi, jų pagrindas ir esmė, pats subjektas, dar neapsireiškęs, ir lygiai taip pat šios bendrybės apibrėžtys nėra pati toji *bendrybė*. O pats *subjektas*, o kartu ir ši *grynoji bendrybė*, apsireiškia kaip savastis, nes savastis yra kaip tik tas į save reflektuotas vidus, kuris betarpiškai akivaizdus ir kuris yra savitikra tos savasties, kuriai jis akivaizdus. Vadinasi, būti apreikštam pagal savąją sąvoką — tai ir yra tikrasis dvasios pavidalas, ir šitas jos pavidalas, sąvoka, kartu yra vienintelė jos esmė ir

substancija. Dvasia žinoma kaip savimonė ir savimonei ji apreikšta betarpiškai, nes ji yra pati toji savimonė; dieviškoji prigimtis yra tokia pati kaip ir žmogiškoji, ir kaip tik tas vienis yra tai, kas stebima.

Taigi dabar sąmonė arba būdas, kuriuo esmė esti pati sau, jos pavidalas, iš tikrųjų lygi savajai savimonei; šis pavidalas pats yra savimonė; vadinasi, kartu jis yra *estintis* objektas, ir šioji *būtis* lygiai taip pat betarpiškai turi *grynojo mąstymo,* absoliučios esmės reikšmę. — Atrodo, kad absoliuti esmė, akivaizdžiai estinti kaip tikroviška savimonė, *nužengė* iš savo amžinojo paprastumo, bet iš tikrųjų tik šitaip ji pasiekė savo *aukščiausią* esmę. Juk esmės sąvoka savo paprastą grynumą pasiekė tik tada, kai ji yra absoliuti *abstrakcija,* kuri yra *grynasis mąstymas,* o drauge — grynoji savasties atskirybė; o kartu, dėl savo paprastumo, ji yra *betarpiškumas* arba *būtis.* — Tai, kas vadinama jusline sąmone, yra būtent ši grynoji abstrakcija; ši sąmonė yra tas mąstymas, kuriam *būtis* yra *betarpiškumas.* Vadinasi, tai kas žemiausia, kartu yra tai, kas aukščiausia; visiškai į *paviršių* iškilusi apreikštoji [būtis], kaip tik todėl yra tai, kas *giliausia.* Tai, kad aukščiausia esmė kaip estinti savimonė yra regima, girdima ir t.t., faktiškai reiškia, kad jos sąvoka yra išbaigta; ir dėl šios išbaigties esmė esti akivaizdžiai taip pat betarpiškai, kaip kad ji yra esmė.

Ši betarpiška esatis kartu yra ne tik betarpiška sąmonė, ne, ji yra religinė sąmonė; betarpiškumas tiesiogiai turi ne tik tam tikros *estinčios* savimonės, bet ir grynos mąstomos arba absoliučios *esmės* reikšmę. Tai, ką mes pagauname sąvoka, t.y. kad *būtis* yra *esmė,* suvokiama ir religinės sąmonės. Šis *vienis,* apimantis būtį ir esmę, *mąstymą,* kuris betarpiškai yra *esatis,* yra ir šios religinės sąmonės *mintis* arba jos *tarpiškas* žinojimas, ir kartu — jos betarpiškas žinojimas; juk šis būties ir mąstymo vienis yra savimonė ir pats jis esti aki-

vaizdžiai; kitaip tariant, mąstomas vienis kartu turi pavidalą to, kas jis yra. Vadinasi, Dievas dabar *apreikštas toks, koks jis yra; jis akivaizdus taip, kaip jis yra savyje;* jis akivaizdus kaip dvasia. Dievas pasiekiamas tik grynu spekuliatyviuoju žinojimu ir esti tik tame žinojime, ir yra tik jis pats, nes jis yra dvasia; ir šitas spekuliatyvus žinojimas yra apreiškimo religijai būdingas žinojimas. Spekuliatyvus žinojimas suvokia Dievą kaip *mąstymą* arba kaip grynąją esmę, o šį mąstymą — kaip būtį ir kaip esatį, o esatį kaip savo pačios negatyvumą, vadinasi, kaip savastį, *šitą* ir bendrąją savastį; kaip tik tai žino apreikštoji religija. Ankstesnio pasaulio viltys ir lūkesčiai buvo nukreipti tik į šitokį apreiškimą — tai buvo siekis stebėti tai, kas yra absoliuti esmė, ir siekis joje atrasti patį save; šis džiaugsmas — save įžvelgti absoliučioje esmėje — įsismelkia į savimonę ir apima visą pasaulį; juk toji esmė yra dvasia, ji yra paprastas judėjimas minėtų grynų momentų, išreiškiantis tai, kad esmė pažįstama kaip dvasia tik dėl to, kad ji stebima kaip betarpiška savimonė.

Šita save kaip dvasią suvokiančios dvasios sąvoka pati yra betarpiška sąvoka ir ji dar neišskleista. Esmė yra dvasia; kitaip tariant, ji pasireiškė, ji apsireiškė; šis pirmasis apreiškimas pats yra *betarpiškas;* tačiau betarpiškumas kartu yra tarpininkavimas arba mąstymas; todėl ji turi tai parodyti pati savyje, kaip tokia. — Tai panagrinėję atidžiau, pastebėsime, kad dvasia kaip savimonės betarpiškumas yra *šita pavienė savimonė,* priešinga *visuotinei* [savimonei], ji yra išskirtinis „vienetas", sąmonei, kuriai jis esti akivaizdžiai, pasireiškiantis dar nesuardyta *juslinio „kito"* forma; šis juslinis „kitas" dar nepažįsta dvasios kaip savosios dvasios; kitaip tariant, dvasios dar nesama, nes ji yra *pavienė* savastis; jos nesama nei kaip visuotinės, nei kaip visybinės (Alles) savasties. Kitaip tariant, šis pavidalas dar neturi *sąvokos* formos, t.y. savasties formos — savasties, kuri savo betarpiška tikrove kartu yra

tai, kas įveikta, mąstymas, bendrybė, kurioje jis nepraranda savo tikrovės. — Tačiau paprasčiausia ir betarpiška šios bendrybės forma jau nėra paties *mąstymo, sąvokos kaip sąvokos* forma; ne, ji yra tikrovės visuotinybė, savasties visybė ir esaties pakylėjimas iki vaizdinio; kaip ir visais atvejais ir kad pateiktume konkretų pavyzdį, [pasakykime taip]: įveiktas *juslinis „šitas"* yra tik daiktas, atsiveriantis *suvokimui*, bet dar nėra intelektinė bendrybė.

Vadinasi, tas pavienis žmogus, kurio pavidalu apsireiškė absoliuti esmė, savyje kaip pavienis [asmuo] realizuoja *juslinės būties* judėjimą. Jis yra betarpiškai akivaizdus Dievas; dėl to jo *būtis* virsta *buvusia būtimi* (Gewesensein). Sąmonė, kuriai jis pasirodo kaip ši juslinė dabartis, liaujasi jį matyti, girdėti; ji *matė* ir *girdėjo* jį; ir tik todėl, kad ji tik *matė, girdėjo* jį, ji pati tampa dvasine sąmone; kitaip tariant, kaip anksčiau Dievas prieš sąmonę iškildavo kaip *juslinė esatis,* taip dabar jis iškilo kaip *dvasia.* — Juk kaip sąmonė, kuri mato ir girdi jį jusliškai, ji pati dar yra tik betarpiška sąmonė, neįveikusi daiktiškumo nelygybės, jos nesugrąžinusi į grynąjį mąstymą; ne, kaip dvasią ji pažįsta šitą objektinę atskirybę, bet ne pačią save. Suvoktos absoliučios esmės betarpiškos esaties nyksmu pasireiškia betarpiškumo negatyvusis momentas; dvasia ir toliau yra betarpiška tikrovės savastis, tačiau [tik] kaip *visuotinė* bendruomenės *savimonė,* glūdinti savojoje substancijoje, kaip kad pastaroji joje yra visuotinis subjektas — ne pavienis asmuo sau, o kartu su bendruomenės sąmone; o tai, ką tas pavienis žmogus reiškia bendruomenei, yra išbaigta sąmonės visuma.

Bet *praeitis* ir *toluma* yra tik netobula forma, kuria betarpiškumo modusas nustatytas tarpiškai ir bendrybiškai; betarpiškumas tik paviršutiniškai panardintas į mąstymo stichiją, joje išlieka kaip juslinis modusas, nenustatytas kaip vienis su paties mąstymo prigimtimi. Mąstymas pakylėtas tik

iki *vaizdinio,* nes pastarasis yra juslinio betarpiškumo ir jo bendrybės arba mąstymo sintetinis ryšys.

Šia *įvaizdinimo forma* pasireiškia apibrėžtumas, kurio pavidalu dvasia suvokia save „šioje" savo bendruomenėje. Ši forma dar nėra dvasios savimonė, pasiekusi savo sąvoką kaip sąvoką; tarpininkavimas dar neišbaigtas. Vadinasi, tokiam būties ir mąstymo ryšiui būdingas tas trūkumas, kad dvasinė esmė dar apima susidvejinimą į šiapusybę ir anapusybę. *Turinys* yra tikras turinys, bet visi jo momentai, nustatyti įvaizdinimo stichijoje, pasižymi tuo charakteringu bruožu, kad jie nepagauti sąvoka, bet pasirodo kaip visiškai savarankiškos pusės, tarpusavyje santykiaujančios *išoriškai.* Kad tikras turinys sąmonei atsivertų savo tikrąja forma, būtinas aukštesnio lygio sąmonės ugdymas; būtina tai, kad absoliučios substancijos žiūrą sąmonė pakylėtų iki sąvokos ir *pačiai sau* savo sąmonę sulygintų su savąja savimone, taip, kaip tai įvyko mums arba *savyje.*

Panagrinėkime, kaip šis turinys esti savojoje sąmonėje. — Jeigu absoliuti dvasia yra *turinys,* tai jis egzistuoja savosios *tiesos* pavidalu. Tačiau jo tiesa pasireiškia ne tik tuo, kad ji yra bendruomenės substancija arba jos [būtis]-*savyje,* ir ne tuo, kad iš šios vidujybės ji iškyla į vaizdinio objektiškumą; ne, ji pasireiškia tuo, kad tampa tikroviška savastimi, save reflektuoja į save ir yra subjektas. Vadinasi, tai yra judėjimas, kurį absoliuti dvasia realizuoja savojoje bendruomenėje; kitaip tariant, tai ir yra tos dvasios gyvenimas. Todėl tai, kas toji sau atsiverianti dvasia yra *savyje ir sau,* atpažįstama ne iš to, kad turtingas jos gyvenimas bendruomenėje tarsi išsivynioja ir susispaudžia į savo pirminę giją, tarkime, į pirmos, netobulos bendruomenės vaizdinius arba net į tai, ką kalbėjo tikras žmogus. Šios sąspaudos pagrindas yra instinktyvus veržimasis prie sąvokos; tačiau toje sąspaudoje pirmojo pasirodymo *pradmuo* kaip *betarpiška esa-*

tis persipina su *sąvokos paprastumu.* Štai kodėl dėl tokio dvasios gyvenimo nuskurdimo, dėl bendruomenės vaizdinio ir vaizdinį atitinkančios jos veikos pašalinimo vietoje sąvokos atsiranda tik išorybė ir atskirybė, betarpiško pasirodymo istorinis modusas ir bedvasis pavienio tariamo pavidalo ir jo praeities prisiminimas.

Dvasia pasireiškia kaip savosios sąmonės turinys pirmiausia *grynosios substancijos* forma; kitaip tariant, ji yra savo grynosios sąmonės turinys. Ši mąstymo stichija yra judėjimas žemyn, prie esaties, arba prie atskirybės. Jų vidurkis yra jų sintetinis ryšys, tapsmo „kitu" sąmonė arba įvaizdinimas kaip toks. Trečias momentas yra sugrįžimas iš vaizdinio ir kitabūties arba pačios savimonės stichija. — Šie trys momentai sudaro dvasią; jos išsiskaidymas vaizdinyje pasireiškia tuo, kad ji esti *apibrėžta;* bet šis apibrėžtumas yra ne kas kita, kaip vienas iš jos momentų. Vadinasi, jos visaapimantis judėjimas yra toks, kad savo prigimtį jis išskleidžia kiekviename momente kaip savo stichijoje; kadangi kiekvienas iš šių ratilų save išbaigia savyje, tai ši jo refleksija į save kartu yra perėjimas į kitą ratilą. *Vaizdinys* yra vidurkis tarp grynojo mąstymo ir savimonės kaip tokios; kartu jis yra tik *vienas* iš apibrėžtumų; bet, kaip pasirodo, tuo pat metu vaizdiniui būdingas bruožas — būti sintetiniu ryšiu — apima visas stichijas ir yra jų bendras apibrėžtumas.

Pats turinys, kurį reikia apžvelgti, mums kažkiek pasirodė *nelaimingosios* ir *tikinčiosios sąmonės* pavidalais; — bet pirmuoju pavidalu jis pasirodė kaip iš *sąmonės kilusio* ir *aistringai siekiamo* turinio apibrėžtis; šiame turinyje dvasia negali rasti nei pasitenkinimo, nei ramybės, nes ji dar nėra *savyje* arba todėl, kad ji nėra jos pačios turinys kaip jos pačios substancija; antruoju pavidalu, priešingai, turinys buvo traktuojamas kaip savasties stokojanti pasaulio *esmė* arba kaip iš esmės *objektinis* įvaizdinimo turinys, o šitoks įvaizdinimas

pasitraukia iš tikrovės apskritai ir todėl nepasižymi *savimonės tikrumu*, kuris nuo savimonės atsiskiria iš dalies kaip žinojimo tuštybė, iš dalies — kaip grynoji įžvalga. — Priešingai, bendruomenės sąmonės *substancija* yra turinys, lygiai kaip ir turinys sąmonei yra jos pačios dvasios *tikrumas*.

Kadangi dvasia kaip substancija iš pradžių įvaizdinama *grynojo mąstymo stichijoje*, kartu ji betarpiškai yra paprasta sau pačiai lygi amžina *esmė;* bet ši esmė turi ne šią abstrakčią esmės *reikšmę*, o reiškiasi kaip absoliuti dvasia. Tačiau dvasia nėra nei reikšmė, nei vidus; ne, ji yra tikrovė. Todėl paprasta amžinoji esmė būtų dvasia tik pagal tuščią pavadinimą, jei ji susitapatintų su vaizdiniu ir būtų vadinama paprasta amžinąja esme. Bet paprasta esmė, būdama abstrakcija, iš tikrųjų yra *negatyvumas pats savyje*, ir būtent mąstymo negatyvumas arba toks negatyvumas, koks jis *iš esmės* yra savyje; t.y. toji esmė yra absoliutus *skirtumas* nuo savęs, arba jos pačios grynasis tapsmas „kitu". Kaip *esmė* ji yra tik *savyje* arba mums; tačiau, kadangi šis grynumas yra būtent abstrakcija arba negatyvumas, tai esmė yra *pati sau;* kitaip tariant, ji yra *savastis, sąvoka*. Vadinasi, ji yra *objektiška;* o kadangi tik ką nusakyta sąvokos būtinybė vaizdiniu pagaunama ir išreiškiama kaip *įvykis*, tai reiškia, kad amžinoji esmė *susikuria* „kitą". Tačiau šioje kitabūtyje ji lygiai taip pat betarpiškai sugrįžo į save, nes perskyra yra perskyra savyje, t.y. ji betarpiškai skiriasi tik pati nuo savęs; vadinasi, ji yra į save sugrįžęs vienis.

Taigi išsiskiria trys momentai — *esmė, būtis-sau*, kuri yra esmės kitabūtis ir kuriai egzistuoja esmė, ir *būtis-sau* arba savižina *kitame*. Savojoje būtyje-sau esmė stebi tik pačią save; būdama šitaip atitrūkusi nuo savęs, ji yra tik pas save (bei sich); ji yra būtis-sau, kuri išveja save iš esmės; ji yra *esmės savižina;* ji yra žodis, kuris, būdamas išsakytas, atitrūksta nuo sakytojo ir palieka jį ištuštėjusį, bet kuris lygiai taip

pat betarpiškai išgirstamas, ir tik šioji *savigirda* (selbst Vernehmen) yra žodžio esatis. Todėl padarytos perskyros nutrinamos taip pat betarpiškai, kaip ir padaromos, ir padaromos taip pat betarpiškai, kaip ir nutrinamos, o tiesa ir tikrovė yra kaip tik toks savyje besisukantis judėjimas.

Šis judėjimas savyje išreiškia absoliučią esmę kaip *dvasią;* absoliuti esmė, kuri pagaunama ne kaip dvasia, yra tik abstrakti tuštuma; lygiai taip pat ir dvasia, kuri pagaunama ne kaip toks judėjimas, yra tik tuščias žodis. Kai dvasios *momentai* pagaunami grynu pavidalu, jie yra neramios sąvokos, pasireiškiančios tik tuo, kad savyje jos yra savo pačių priešybė; be to jos nurimsta tik visybėje. Tačiau bendruomenei būdingas *įvaizdinimo* vyksmas nėra šitoks *sąvokinis* mąstymas; ne, jo turinyje nesama būtinybės, ir vietoje sąvokos formos į grynosios sąmonės viešpatiją jis perkelia prigimtinius tėvo ir sūnaus santykius. Kadangi ši sąmonė net pačiame mąstyme elgiasi kaip *įvaizdinanti* sąmonė, tai, nors esmė jai ir apreikšta, bet jos momentai dėl šio sintetinio vaizdinio, viena vertus, jai patys išsiskaido taip, kad vienas su kitu siejasi ne savo sąvokos dėka, o kita vertus, ši sąmonė atsitraukia nuo šito savo grynojo objekto ir santykiauja su juo tik išoriškai; šis objektas jai apreikštas kažkokios svetimos [esmės], ir šioje mintyje apie dvasią ji neatpažįsta savęs, ji neatpažįsta grynosios savimonės prigimties. Kadangi būtina išeiti už vaizdinio formos ribų ir minėtų santykių, perimtų iš gamtiškų [esinių], o kartu ir už to, kas yra judėjimo (kuris yra dvasia) momentai, kaip izoliuotos, nejudrios substancijos arba subjektai, o ne kaip praeinantys momentai, tai šis išėjimas, kaip jau minėta kitame kontekste, turi būti traktuojamas kaip sąvokos spaudimas; tačiau kadangi jis yra tik instinktas, tai jis neatpažįsta savęs, kartu su forma atmeta ir turinį ir — o tai yra tas pat — jį nužemina iki istorinio vaizdinio ir tradicijos paveldo; šitaip išsaugojama tik grynoji ti-

kėjimo išorybė, o kartu — tik tai, kas mirę ir nepažinu; tuo tarpu tikėjimo *vidus* išnyko, nes tai būtų sąvoka, save suvokianti kaip sąvoką.

Tiesa, absoliuti dvasia kaip *grynos esmės* vaizdinys nėra *abstrakti* gryna esmė; ne, ši esmė, kaip tik todėl, kad ji yra tik dvasios momentas, nužeminta iki *stichijos*. Tačiau dvasios pasirodymas šioje stichijoje formos požiūriu apima tą patį trūkumą, kuris būdingas *esmei* kaip esmei. Esmė yra abstrakcija, todėl ji yra negatyvi savo paprastumo atžvilgiu; ji yra kažkas „kita"; lygiai taip pat *dvasia* esmės stichijoje yra *paprasto vienio* forma, kuri dėl šios priežasties esmingai yra ir tapsmas kitu. — Arba — o tai yra tas pat — amžinosios esmės santykis su savąja būtimi-sau yra betarpiškas paprastas grynojo mąstymo santykis; vadinasi, šioje paprastoje *savižinoje*, nukreiptoje į „kitą", *kitabūtis* nenustatyta kaip tokia; ji yra perskyra, kuri grynajame mąstyme betarpiškai nėra *perskyra;* tai meilės prisipažinimas, kai abi pusės savo esme *nesupriešintos.* — Dvasia, kuri reiškiasi grynojo mąstymo stichijoje, esmingai pasižymi tuo, kad ji esti ne tik mąstyme, bet yra *tikroviška,* nes pačioje jos sąvokoje glūdi *kitabūtis,* t.y. grynosios, tik mąstomos sąvokos įveika.

Kadangi grynojo mąstymo stichija yra abstrakti, ji pati veikiau yra „kita" savo paprastumo atžvilgiu ir todėl pereina į tikrąją *įvardinimo* stichiją, — stichiją, kurioje grynosios sąvokos momentai vienas kito atžvilgiu pasireiškia kaip *substancinė* esatis tiek, kiek jie yra *subjektai,* kurie savo būtimi abejingi vienas kitam ne kažkieno trečio požiūriu; ne, būdami reflektuoti į save, jie patys atsiskiria vienas nuo kito ir susipriešina.

Vadinasi, tik amžina arba abstrakti dvasia sau tampa kažkuo *„kitu"* arba įeina į esatį ir betarpiškai — į *betarpišką esatį.* Vadinasi, ji *kuria* tam tikrą *pasaulį.* Šis *kūrimas* yra žodis, kuriuo įvaizdinimo vyksme išreiškiama pati *sąvoka* jos

absoliutaus judėjimo požiūriu, arba žodis, išreiškiantis tai, kad absoliučiai nusakytas paprastumas arba grynasis mąstymas (kadangi tai yra abstraktus mąstymas) veikiau yra tai, kas negatyvu, o kartu tai, kas priešinga sau, arba tai, kas yra *„kita"*; kitaip tariant, — jei tą patį išreikšime kitais žodžiais, — kadangi dalykas, nustatytas kaip *esmė*, yra paprastas *betarpiškumas* arba *būtis*, bet, kaip betarpiškumas arba būtis, stokoja savasties, tai, stokodamas vidujybės, jis yra *pasyvi* [esmė] arba yra *būtis-kitam*. — Ši *būtis-kitam* kartu yra *tam tikras* pasaulis; dvasia, apibrėžta kaip *būtis-kitam*, yra ramus egzistavimas momentų, anksčiau įtrauktų į grynąjį mąstymą, vadinasi, yra jų paprastos bendrybės ištirpdymas ir jų išsiskaidymas į jiems būdingas ypatingybes.

Bet pasaulis yra ne tik toji išbarstyta dvasia, nublokšta į pilnatį ir jos išorinę tvarką; ne, kadangi dvasia iš esmės yra paprasta savastis, pastaroji irgi akivaizdžiai duota pasaulyje; tai *estinti* dvasia, kuri yra pavienė savastis, turinti sąmonę ir save atskirianti nuo savęs kaip „kitą" arba kaip pasaulį. — Tuo pavidalu, kuriuo ši pavienė savastis nustatyta tik šitaip betarpiškai, ji dar nėra *dvasia sau*; vadinasi, ji *esti* ne kaip *dvasia*, ji gali būti pavadinta *nekalta*, bet ne *gera*. Kad iš tikrųjų būtų savastimi ir dvasia, ji — panašiai kaip amžinoji esmė, pasireiškianti kaip judėjimas, nukreiptas į tai, kad toji esmė savo kitabūtyje išsaugotų lygybę sau pačiai, — pirmiausia turi pačiai sau tapti *„kitu"*. Kadangi ši dvasia nustatyta kaip estinti dvasia tik betarpiškai arba kaip į savosios sąmonės daugeriopumą išskaidyta dvasia, tai jos tapsmas kitu apskritai yra žinojimo grįžimas į *save* (Insichgehen). Betarpiška esatis virsta mintimi; kitaip tariant, tik juslinė sąmonė virsta minties sąmone; be to, kadangi ši mintis yra iš betarpiškumo kylanti arba *sąlygota* mintis, tai ji nėra grynasis žinojimas, o yra mintis, kuriai būdinga kitabūtis; vadinasi, tai yra sau priešinga mintis apie *gėrį* ir *blo-*

gį. Žmogus parodomas taip, kad jis prarado lygybės sau pačiam formą, nes paragavo vaisių nuo *gėrio* ir *blogio* pažinimo medžio ir buvo išvarytas iš nekaltos sąmonės būklės, iš darbu nepertvarkytos gamtos, atsiduodančios tiesiogiai, ir iš rojaus, šito gyvulių sodo; — ir visa tai traktuojama kaip nebūtinas *įvykis*.

Kadangi šis estinčios sąmonės sugrįžimas į save betarpiškai susiklosto kaip tapimas *nelygia* pačiai sau [sąmone], tai *blogis* pasireiškia kaip į save sugrįžusios sąmonės pirmoji esatis; o kadangi mintys apie *gėrį* ir *blogį* tiesiog priešingos, ir šioji priešprieša dar nepašalinta, tai ši sąmonė iš esmės yra tik blogis. Bet kartu, kaip tik dėl šios priešpriešos, be šios sąmonės, esama ir *geros* sąmonės bei abiejų sąmonių tarpusavio santykio. — Kiek betarpiška esatis virsta *mintimi*, o *būtis-viduje-savęs*, viena vertus, pati yra mąstymas, o kita vertus, kartu tiksliau apibrėžtas esmės *tapimas-kitu*, tai blogio atsiradimas gali būti nustumtas dar toliau — už estinčio pasaulio ribų, į pirmąją mąstymo viešpatiją. Vadinasi, galima pasakyti, kad jau pirmagimis šviesos sūnus, sugrįždamas į save, pasirodė esąs atkritęs,[31] tačiau vietoje jo tuojau pat buvo pagimdytas kitas. Tokia tik vaizdiniui, o ne sąvokai būdinga forma, kaip *„atkrytis"*, lygiai kaip ir *sūnus*, be kita ko, irgi nužemina sąvokos momentus iki vaizdinio arba įvaizdinimą perkelia į minties viešpatiją. — Lygiai taip pat nesvarbu, ar paprastai minčiai apie *kitabūtį*, glūdinčią amžinojoje esmėje, bus priskirtas ir kitų pavidalų daugeriopumas, ir ar šis daugeriopumas bus perkeltas į jų *grįžimą-į-save* (Insichgehen). Todėl šis priskyrimas tuo pat metu turi susilaukti pritarimo, nes jo dėka tas *kitabūties* momentas, kaip ir dera, kartu išreiškia įvairovę, ir išreiškia ją ne kaip daugeriopumą apskritai, bet ir kaip apibrėžtą įvairovę, kai viena dalis, sūnus, yra tai, kas paprasčiausiai atpažįsta save kaip esmę, o kita pusė yra būties-sau atotrūkis, gyve-

nantis tik esmės pašlovinimu; į šią dalį vėliau vėl gali būti perkeltas atitrūkusios būties-sau sugrįžimas ir blogio grįžtis į save. Kadangi kitabūtis susidvejina, dvasią jos momentų požiūriu būtų galima išreikšti apibrėžčiau, o jeigu tie momentai būtų skaičiuojami, dvasią būtų galima išreikšti kaip ketveriopumą (Viereinigkeit), arba — kadangi daugis pats vėl suskyla į dvi dalis, į tai, kas liko gera, ir tai, kas tapo bloga, — net kaip penkeriopumą (Fünfeinigkeit). — Tačiau momentų *skaičiavimą* apskritai galima traktuoti kaip bergždžią dalyką, nes, viena vertus, perskyra pati yra irgi tik *vienas* momentas, t.y. būtent *mintis* apie perskyrą, kuri yra tik viena mintis tiek, kiek ji yra *šita* perskyra, antroji perskyra pirmosios atžvilgiu; o kita vertus — kadangi mintis, apimanti daugeriopumą vienyje, turi būti išlaisvinta nuo savosios bendrybės ir perskirta į daugiau nei tris ar keturias skirtybes, — šitokia bendrybė, priešingai abstraktaus vieneto, skaičiaus principo, absoliučiam apibrėžtumui, pasirodo kaip neapibrėžtumas santykio su pačiu skaičiumi požiūriu, todėl būtų galima kalbėti tik apie *skaičius* apskritai, t.y. ne apie perskyrų *kiekį;* vadinasi, šiuo atveju apskritai nėra prasmės kalbėti apie skaičių ir skaičiavimą, kaip ir kitais atvejais, kai paprasta dydžio ir kiekio perskyra stokoja sąvokos ir nieko nepasako.

Tapo akivaizdu, kad *gėris* ir *blogis* buvo apibrėžti minties skirtumai. Kadangi jų priešpriešа dar nepašalinta ir jie pasirodo kaip mintinės esmės, kiekviena iš kurių savaime savarankiška, tai žmogus yra beesmė savastis ir jų [gėrio ir blogio] esaties bei kovos sintetinė dirva. Tačiau šios visuotinės galybės būdingos ir savasčiai; kitaip tariant, savastis yra jų tikrovė. Vadinasi, šio momento požiūriu atsitinka taip, kad kaip blogis yra ne kas kita, o tik gamtinės dvasios esaties sugrįžimas į save, taip ir priešingai, gėris iškyla į tikrovę ir pasireiškia kaip tam tikra estinti savimonė. — Tai, kas tik

mąstomoje dvasioje glūdi vien kaip užuomina apie dieviškosios esmės apskritai tapimą *kitu*, čia priartėja prie vaizdinio kaip savirealizacija; ši realizacija dvasiai pasireiškia kaip dieviškosios esmės, kuri išsižada savo abstraktumo ir netikroviškumo, nusižeminimas. — Kitą pusę, blogį, įvaizdinimas apima kaip tam tikrą įvykį, svetimą dieviškajai esmei; blogį suvokti kaip glūdintį pačioje dieviškojoje esmėje, kaip jos rūstybę, yra aukščiausia ir žiauriausia su savimi kovojančio įvaizdinimo įstanga, kuri — kadangi ji stokoja sąvokos — lieka bevaisė.

Vadinasi, dieviškosios esmės susvetimėjimas nustatytas dvejopu būdu; dvasios savastis ir jos paprasta mintis yra tie du momentai, kurių absoliutus vienis yra dvasia; jos susvetimėjimas pasireiškia tuo, kad tie momentai išsiskiria ir vienas turi kitokią vertę negu kitas. Todėl ši nelygybė yra dvejopa nelygybė, ir atsiranda du junginiai, kurių bendrieji momentai yra minėti [momentai]. Viename junginyje kaip esmingas [momentas] galioja *dieviškoji esmė*, o gamtinė esatis ir savastis traktuojama kaip kažkas neesminga ir pašalinta; priešingai, kitame junginyje kaip esmingas [momentas] galioja *būtis-sau*, o paprastas dieviškumas traktuojamas kaip kažkas neesminga. Dar tuščias tų momentų vidurkis yra *esatis* apskritai, vien tik abiejų vidurkio momentų bendrumas.

Šios priešpriešos pašalinimas nebūtinai pasireiškia kaip abiejų momentų, kurie įvaizdinti atskirtų ir savarankiškų esmių pavidalu, kova. Jų *savarankiškumas* lemia tai, kad kiekvienas momentas pats savaime turi susinaikinti *savyje*, per savo sąvoką; kova prasideda tik ten, kur abu momentai nustoja būti tokiais minties ir savarankiškos esaties mišiniais ir kur jie sudaro priešpriešą tik kaip mintys. Juk tada jie, kaip apibrėžtos sąvokos, esmingi tik sueidami į priešpriešos santykį; priešingai, būdami savarankiški, savo esmiškumą jie turi už priešpriešos; vadinasi, jų judėjimas yra laisvas ir savas-

tingas jų pačių judėjimas. Vadinasi, jeigu abiejų [momentų] judėjimas yra judėjimas *savyje*, nes jis turi būti traktuojamas kaip būdingas jiems patiems, tai šį judėjimą ir pradeda tas iš minėtų momentų, kuris yra apibrėžtas kaip savyje-estintis kito momento atžvilgiu. Šis [vyksmas] įvaizdinamas kaip tam tikra savanoriška veika; tačiau jos atotrūkio būtinybė glūdi sąvokoje, bylojančioje, kad savyje-estinti [esmė], kuri šitaip apibrėžta tik priešpriešoje, kaip tik todėl nėra tikrai tvari; vadinasi, kaip tik tas momentas, kurio esmė yra ne būtis-sau, o kažkas paprasta, atitrūksta pats nuo savęs, eina mirtin ir šitaip susitaiko su absoliučia esme. Juk šiame judėjime tas momentas pasirodo kaip *dvasia;* abstrakti esmė susvetimėjusi su savimi ir pasireiškia kaip gamtinė esatis bei savastinga tikrovė; tokia jos kitabūtis arba jos juslinė duotis sugrįžta atgal antrojo tapimo-kitu dėka ir nustatoma kaip įveikta, kaip *bendrybiška* [duotis]; šitaip esmė pati savyje tampa savimi (in ihr sich selbst geworden); betarpiška tikrovės esatis nustojo būti esmei svetima arba išoriška [esatimi], nes toji esatis yra įveikta ir bendrybiška; todėl ši mirtis yra [esaties] prisikėlimas dvasios pavidalu.

Įveikta betarpišką savimonę turinčios esmės duotis yra esmė kaip bendroji savimonė; šita įveiktos pavienės savasties, kuri yra absoliuti esmė, sąvoka betarpiškai išreiškia bendruomenės susiformavimą; iki šiol tūnodama įvaizdinimo vyksme, dabar bendruomenė sugrįžta į save kaip savastį; o dvasia iš antrosios savo apibrėžties stichijos — įvaizdinimo — pereina į *trečiąją* stichiją — savimonę kaip tokią. — Jei dar apžvelgsime tai, kaip išsiskleidžia minėtas įvaizdinimas kaip progresuojantis judėjimas, tai pirmiausia pamatysime, kaip pasireiškia tai, kad dieviškoji esmė prisiima žmogaus prigimtį. Tuo jau *pasakyta,* kad *savyje* jos abi yra neatskiriamos, kaip ir tai, kad dieviškoji esmė atitrūksta nuo savęs *iš pat pradžių;* t.y. tai, kad jos esatis sugrįžta į save ir tampa pikta,

nepasakyta; tačiau šioje esmėje [potencialiai] glūdi tai, kad *savyje* ši pikta esatis nėra svetima tai esmei; iš absoliučios esmės liktų tik šitas tuščias pavadinimas tuo atveju, jeigu iš tikrųjų egzistuotų kažkas *kita* jos atžvilgiu, jeigu nuo jos kažkas *atkristų;* — priešingai, *būties-viduje-savęs* momentas yra esmingas dvasios *esaties* momentas. — Tai, kas mums yra sąvoka, t.y. tai, kad pati esmė apima *būtį-viduje-savęs* ir tik šitaip — *tikrovę* (ir tiek, kiek tai yra sąvoka), įvaizdinančiai sąmonei pasirodo kaip kažkoks sąvoka nepagaunamas *įvykis;* [būtis]-*savyje* šiai sąmonei atsiveria *abejingos būties* forma. Tačiau mintis apie tai, kad minėti vienas kito tarsi vengiantys absoliučios esmės ir sau-estinčios būties momentai yra neperskiriami, pasirodo *ir* šiam įvaizdinimo vyksmui — juk jis apima teisingą turinį, — tačiau pasirodo vėliau, per dieviškosios esmės, tampančios kūnu, atotrūkį. Šis vaizdinys, kuris tokiomis aplinkybėmis dar yra *betarpiškas,* o todėl bedvasis, arba kuris žmogišką esmės pavidalą apima dar tik kaip ypatingą, o ne kaip visuotinį, šiai sąmonei tampa dvasiniu [dariniu] suformuotos esmės judėjime, nukreiptame į tai, kad tas vaizdinys vėl paaukotų savo betarpišką esatį ir sugrįžtų į esmę; tik į *save reflektuota* esmė yra dvasia. — Vadinasi, čia įvaizdintas dieviškosios esmės susitaikymas su *„kitu"* apskritai; be to, šį susitaikymą apibrėžia mintis apie *„kitą"*, t.y. *blogis.* — Jei šis susitaikymas *pagal savąją sąvoką* išreiškiamas taip, kad, girdi, jis įvyksta todėl, kad *blogis savyje* yra tas pat, kas ir *gėris,* arba kad dieviškoji esmė yra *tas pat,* kas ir gamta visa savo apimtimi, — o gamta, atskirta nuo dieviškosios esmės, yra tik *niekas,* — tai toks išraiškos būdas pripažintinas esąs bedvasis, todėl jis neišvengiamai turi sukelti nesusipratimus. — Jeigu blogis yra *tas pat,* kas ir gėris, tai kaip tik blogis nėra blogis, o gėris nėra gėris; ne, tokiu atveju ir vienas, ir kitas pašalinami; blogis apskritai yra viduje-savęs-estinti būtis-sau, o gėris yra savasties stokojantis

paprastumas. Jei abu šitaip išreiškiami orientuojantis į jų sąvoką, tai kartu atsiveria jų vienis; juk viduje-savęs-estinti būtis-sau yra paprastas žinojimas; o savasties stokojantis paprastumas irgi yra gryna viduje-savęs-estinti būtis-sau. — Todėl, jei turi būti pasakyta, kad pagal savo sąvoką gėris ir blogis (t.y. kiek jie nėra gėris ir blogis) yra *visiškai tas pat*, tai lygiai taip pat turi būti pasakyta, kad jie yra *ne* tas pat, o tiesiog *skirtingi* [dalykai]; juk paprasta būtis-sau arba grynas žinojimas irgi yra grynasis negatyvumas, arba absoliuti perskyra juose pačiuose. — Tik šie du teiginiai išbaigia visumą ir pirmojo teiginio teigimui bei įtvirtinimui turi iškilti priešpriešiais neįveikiamas ir atkaklus kito teiginio įtvirtinimas; jei abu teiginiai vienodai teisingi, tai abu vienodai ir neteisingi, ir neteisingi tuo, kad tokios abstrakčios formos, kaip *„tas pat"*, bet *„ne tas pat"*, *tapatybė* ir *netapatybė* traktuojamos kaip kažkas teisinga, patikima ir tikroviška, ir jomis remiamasi. Tiesa yra ne viena arba kita forma, o būtent jų judėjimas, pasireiškiantis tuo, kad paprastas „tas pat" yra abstrakcija, o sykiu — absoliuti perskyra; tuo tarpu toji perskyra, kaip perskyra savyje, skiriasi pati nuo savęs, vadinasi, yra lygybė pačiai sau. Kaip tik taip yra su dieviškosios esmės ir gamtos apskritai, o ypač žmogaus prigimties, *tapatumu:* dieviškoji esmė yra gamta tiek, kiek ji nėra esmė; gamta yra dieviška savo esme; tačiau kaip tik dvasioje abi abstrakčios pusės nustatytos tokios, kokios jos yra iš tiesų, būtent kaip *įveiktos;* o tai toks nustatymas, kuris negali būti išreikštas sprendiniu ir bedvasiu *„yra"*, sprendinio jungtimi. Lygiai taip pat gamta *už* savo esmės yra *niekas;* tačiau pats šis niekas tokiu pat mastu *yra;* jis yra absoliuti abstrakcija, vadinasi, grynasis mąstymas arba būtis-viduje-savęs, o kartu su savo priešingumo dvasiniam vieniui momentu jis yra *blogis.* Šių sąvokų painumas atsiranda tik dėl to, kad laikomasi jungties *„yra"* ir užmirštamas mąstymas, kuriame momentai

ir *esti*, ir *nesti*, t.y. tie momentai yra tik judėjimas, kuris yra dvasia. — Šis dvasinis vienis arba vienis, kuriame perskyros esti tik kaip momentai arba tik kaip įveiktos perskyros, yra tas vienis, kuris įvaizdinančiai sąmonei pasirodė minėto susitaikymo pavidalu; o kadangi šis vienis yra savimonės bendrybė, tai ši savimonė liovėsi būti įvaizdinančia; judėjimas sugrįžo į ją.

Vadinasi, dvasia atskleista trečiojoje stichijoje, *visuotinėje savimonėje;* dvasia yra dvasios *bendruomenė*. Bendruomenės kaip savimonės, kuri skiriasi nuo savo vaizdinio, judėjimas nukreiptas į *realizaciją* to, kas atsirado kaip *„savyje"*. Numiręs dieviškasis žmogus, arba žmogiškasis Dievas *savyje* yra visuotinė savimonė; jis turi tapti toks ir *šiai savimonei*. Kitaip tariant, kadangi jis yra viena vaizdinio priešpriešos pusė (būtent — blogis), kuriai gamtinė esatis ir pavienė būtis-sau galioja kaip esmė, tai toji pusė, kuri traktuojama kaip savarankiška, t.y. ne kaip momentas, dėl savo savarankiškumo savyje ir sau turi pakilti iki dvasios arba savyje išreikšti dvasios judėjimą.

Šioji pusė yra *gamtinė dvasia;* savastis turi pasišalinti iš šio gamtiškumo ir sugrįžti į save, t.y. tapti *pikta*. Tačiau gamtinė dvasia jau *savyje* yra pikta; todėl jos sugrįžimas į save pasireiškia tuo, kad ji *įsitikina*, jog gamtinė esatis yra blogis. Pasaulyje glūdinčio blogio *esaties* tapsmas ir būtis glūdi įvaizdinančioje sąmonėje lygiai taip pat, kaip ir absoliučios esmės nusiraminimas esatyje (daseiende Versöhnung des absoluten Wesens); tačiau *savimonėje* kaip tokioje šitas vaizdinys formos požiūriu glūdi tik kaip įveiktas momentas, nes *savastis* yra negatyvumas; vadinasi, šis negatyvumas yra *žinojimas*, kuris yra sąmonės pačios savyje grynoji veika. — Šis *negatyvumo* momentas turi pasireikšti ir turinyje. Kadangi būtent esmė *savyje* jau susitaikiusi su savimi ir yra vienis, kuriame vaizdinio dalys yra *įveiktos* (kitaip tariant, jos yra

momentai), tai šis vyksmas pasireiškia tuo, kad kiekviena vaizdinio dalis čia įgyja reikšmę, *priešingą* tai, kurią ji turėjo anksčiau; šitaip kiekviena reikšmė išbaigiama prie jos prisišliejančia kita reikšme, o turinys tik dėl to tampa dvasiniu [turiniu]; kadangi apibrėžtumas kartu yra jam pačiam priešingas apibrėžtumas, tai vienis kitabūtyje, t.y. dvasingumas (das Geistige) tampa išbaigtas; lygiai taip pat mums arba *savyje* anksčiau susijungė priešingos réikšmės ir buvo įveiktos abstrākčios *„to paties"*, *„ne to paties"*, *„tapatybės"* ir *„netapatybės"* formos.

Vadinasi, jeigu įvaizdinančioje sąmonėje gamtinės savimonės *įsividujinimas* (Innerlichwerden) buvo *estintis* blogis, tai *įsividujinimas* savimonės stichijoje yra ***blogio kaip tokio žinojimas***, o šitoks blogis esatyje yra [būtis]-*savyje*. Vadinasi, šitas žinojimas, akivaizdu, yra blogio atsiradimas, tačiau tik kaip *minties apie blogį* atsiradimas, ir todėl jis pripažįstamas kaip pirmasis susitaikymo momentas. Juk — kaip sugrįžimas į save iš gamtos, kuri apibrėžta kaip blogis, betarpiškumo — žinojimas yra išėjimas iš gamtos ir nuodėmės išnykimas (Absterben der Sunde). Sąmonė išsižada ne gamtinės esaties kaip tokios; ne, ji išsižada gamtinės esaties, kuri kartu suvokiama kaip blogis. Betarpiškas *eities-į-save* judesys kartu yra tarpiškas [judesys] — jis suponuoja pats save; kitaip tariant, jis yra savo paties pagrindas; jis yra *eities-į-save* pagrindas kaip tik todėl, kad gamta jau savaime įėjo į save; dėl blogio žmogus privalo įeiti į save, tačiau *blogis* pats yra eitis-į-save. — Kaip tik todėl šis pirmasis judesys pats dar yra tik betarpiškas, jis yra *paprasta sąvoka*, nes jis sutampa su savo pagrindu. Todėl šis judesys arba tapsmas „kitu" autentiškesniu pavidalu dar tik turi atsirasti.

Taigi, be šito betarpiškumo, yra būtinas vaizdinio tarpininkavimas. [Būtis]-*savyje* yra gamtos kaip netikros dvasios esaties *žinojimas*, ir toji viduje savęs atsiradusi savasties ben-

drybė yra dvasios susitaikymas su savimi. Nesąvokinei savimonei šioji [būtis]-*savyje* gauna tam tikro *esinio* ir *vaizdinio* formą. Vadinasi, sąvokinė pagava šioje savimonėje nėra įvaldymas tos sąvokos (Ergreifen dieses Begriffes), kuri įveiktą gamtiškumą pažįsta kaip bendrybę, t.y. kaip susitaikiusį su savimi; ne, ši pagava yra įvaldymas to minėto vaizdinio, kuriame dieviškoji esmė sutaikyta su savo esatimi tuo būdu, kad *vyksta* dieviškosios esmės atotrūkis, kad ji virsta žmogumi ir miršta. — Dabar šio vaizdinio įvaldymas apibrėžčiau išreiškia tai, kas anksčiau buvo pavadinta jame glūdinčiu dvasiniu prisikėlimu; kitais žodžiais: tai dieviškosios esmės pavienės sąmonės virsmas visuotine arba jos virsmas bendruomene. — Dieviškojo žmogaus mirtis *kaip mirtis* yra *abstraktus* negatyvumas, betarpiškas rezultatas judėjimo, kuris baigiasi tik *gamtinėje* visuotinybėje. Šią gamtinę reikšmę mirtis praranda dvasinėje savimonėje; kitaip tariant, mirtis tampa tik ką minėta savimonės sąvoka; iš to, ką mirtis reiškia betarpiškai, iš *šios atskirybės* nebūties, ji nuskaidrėja ir virsta *bendrybe* tokios dvasios, kuri gyvena savojoje bendruomenėje, kuri toje bendruomenėje kasdien miršta ir prisikelia.

Tai, kas priklauso *vaizdinio* stichijai, t.y. tai, kad absoliuti dvasia kaip *pavienė*, ar, tiksliau sakant, kaip *ypatingoji* dvasia savo esatimi įvaizdina dvasios prigimtį, dabar perkelta į pačią savimonę, į žinojimą, išliekantį savo *kitabūtyje;* todėl šita dvasia iš tikrųjų *nemiršta* taip, kaip *įsivaizduojama tikroviška konkretaus individo* mirtis; ne, jos ypatingybė miršta, ištirpdama jos bendrybėje, t.y. jai būdingame *žinojime,* kuris yra su savimi susitaikanti esmė. Vadinasi, betarpiškai ankstesnė (zunächst vorhergehende) įvaizdinimo stichija dabar nustatyta kaip įveikta; kitaip tariant, ji sugrįžo į savastį, į savąją sąvoką; tai, kas toje stichijoje yra tik esinys, dabar tapo subjektu. — Kaip tik todėl ir *pirmoji stichija, grynasis mąstymas* ir jame glūdinti amžinoji dvasia dabar esti ne ana-

pus įvaizdinančios sąmonės ir ne anapus savasties; ne, visumos sugrįžimas į save ir pasireiškia kaip tik tuo, kad ji apima visus momentus. — Savasties įvaldyta tarpininko mirtis yra jo *objektiškumo* arba jo *ypatingos būties-sau* įveika; šioji *ypatinga* būtis-sau tapo visuotinybės savimone. — Kita vertus, *visuotinybė* kaip tik šitaip tapo savimone, ir gryna ar netikroviška elementaraus mąstymo dvasia tapo *tikroviška.* — Tarpininko mirtis yra ne tik jo *gamtinės pusės* ar jo ypatingos būties-sau mirtis; miršta ne tik nuo esmės atitrauktas, jau miręs apvalkalas, bet ir dieviškosios esmės abstrakcija. Juk tarpininkas — kadangi jo mirtis dar neišbaigė susitaikymo — yra toks vienpusiškumas, kurio horizonte mąstymo paprastumas atpažįstamas kaip *esmė,* kaip tikrovės priešybė; šis savasties kraštutinumas nėra toks pat vertingas kaip esmė; šitokią vertę savastis įgyja tik dvasioje. Vadinasi, šio vaizdinio mirtis kartu apima *dieviškosios esmės,* kuri nenustatyta kaip savastis, *abstrakcijos* mirtį. Ši mirtis yra skausmingas nelaimingosios sąmonės jausmas, bylojantis: *pats Dievas mirė.* Šie žiaurūs žodžiai išreiškia paprasčiausią, bet giliausią savižiną, sąmonės sangrįžą į už savęs jau nieko nežinančio ir nematančio *Aš=Aš* nakties gelmę. Vadinasi, šis jausmas iš tikrųjų yra *substancijos* ir jos priešingumo sąmonei prarastis; bet kartu tai yra grynas substancijos *subjektyvumas* arba grynoji savitikra, kurios stokoja substancija kaip objektas ar tai, kas betarpiška, ar grynoji esmė. Vadinasi, šis žinojimas yra *dvasios pakilimas,* kurio dėka substancija tapo subjektu, kurio dėka substancijos abstraktumas ir negyvumas numirė; vadinasi, substancija tapo *tikroviška,* paprasta ir visuotine savimone.

Šitaip dvasia yra *pati save* suvokianti dvasia; ji suvokia *save;* tai, kas yra jos objektas, *esti;* kitaip tariant, jos vaizdinys yra tikras absoliutus *turinys,* kuriuo, kaip matėme, išreikšta pati dvasia. Tuo pat metu dvasia yra ne tik savimo-

nės *turinys* ir ne tik *savimonės* objektas, bet ir *tikroviška* dvasia. Ji yra tokia, pereidama tris savosios prigimties stichijas; šis judėjimas savęs pačios stichijoje sudaro jos tikrovę; tai, kas save išjudina, yra dvasia; ji yra judėjimo subjektas, o kartu ji yra ir pats *judėjimo vyksmas;* kitaip tariant, ji yra substancija, kurią subjektas praeina kiaurai. Kaip mums atsirado dvasios sąvoka tada, kai mes įžengėme į religiją ir kai ši sąvoka atsirado būtent kaip judėjimas savimi tikros dvasios, kuri atleidžia blogiui, o drauge atsisako savojo paprastumo ir kieto nekintamumo, arba kaip judėjimas, kur absoliučios *priešybės* pažįsta save kaip *visiškai tą patį* [dalyką] ir šis pažinimas prasiveržia kaip „taip" tarp šių kraštutinumų, — taip ir religinė sąmonė, kuriai apsireiškia absoliuti esmė, *stebi* šią sąvoką ir įveikia savosios *savasties skirtybę* nuo to, ką ji *stebi;* religinė sąmonė yra ir subjektas, ir substancija ir, vadinasi, *yra* pati dvasia kaip tik todėl ir tiek, kiek ji yra šitas judėjimas.

Tačiau šitoje savo savimonėje bendruomenė dar neišbaigta; jos turinys jai pačiai apskritai atsiveria įvaizdinimo [vyksmo] pavidalu, ir šis susidvejinimas apima ir *tikrovišką* bendruomenės *dvasingumą,* jos sugrįžimą iš savojo įvaizdinimo vyksmo, — panašiai ir pati grynojo mąstymo stichija apėmė tai. Be to, bendruomenė nesuvokia, kas ji yra; ji yra dvasinė savimonė, kuri sau dar neduota kaip šis objektas; kitaip tariant, sau ji neatsiveria kaip savo pačios sąmonė; ne, kiek ji yra sąmonė, ji turi vaizdinius, kurie buvo apžvelgti. — Mes matome, kad savimonė paskutiniame savo posūkio taške sau tampa *vidine* [savimone] ir pasiekia *būties-viduje-savęs* suvokimą; mes matome, kad ji atitrūksta nuo savo gamtinės esaties ir įgyja grynąjį negatyvumą. Tačiau *pozityvi* reikšmė to, kad kaip tik šis negatyvumas arba gryna *žinojimo vidujybė* lygiai taip pat yra *pati-sau-lygi esmė,* ar kad substancija dabar pasiekė tą tašką, kur ji yra absoliuti savimonė, — visa

tai pamaldžiajai sąmonei yra kažkas *„kita"*. Ji suvokia tai, kad grynas žinojimo įvidujinimas (Innerlichwerden) *savyje* yra absoliutus paprastumas arba substancija kaip vaizdinys kažko, kas yra toks ne pagal *sąvoką*, o kaip tam tikro *svetimo* pasitenkinimo veiksmas. Kitaip tariant, tai sąmonei šioji grynosios savasties gelmė nėra jėga, kurios dėka *abstrakti esmė* ištraukiama iš savo abstrakcijos ir šito grynojo pamaldumo galia pakeliama iki savasties. — Savasties veika šitaip išsaugoja šitą negatyvią reikšmę jos atžvilgiu todėl, kad substancijos atotrūkis savo ruožtu savasčiai yra [būtis]-*savyje*, kurios ji irgi nesuvokia ir nepagauna sąvoka ar jos neranda *savojoje* veikoje kaip tokioje. — Kadangi *savyje* šis esmės ir savasties vienis realizuotas, tai sąmonė turi ir šį savojo *susitaikymo* vaizdinį, tačiau tik kaip vaizdinį. Ji pasiekia pasitenkinimą todėl, kad prie savo grynojo negatyvumo ji *išoriškai* prideda pozityvią savo vienio su esme reikšmę; vadinasi, pats jos pasitenkinimas lieka paženklintas tam tikros anapusybės priešybe. Todėl jos pačios susitaikymas jos sąmonėje pasirodo kaip kažkas *tolima*, kaip *ateities* tolybė, o susitaikymas, realizuotas kitos *savasties*, pasireiškia kaip *praeities* tolybė. Kaip *pavienis* dieviškasis žmogus turi *savyje-estintį* tėvą ir tik *tikrą* motiną, taip ir visuotinis dieviškasis žmogus, bendruomenė, savo tėvu laiko savo *veiką* ir *žinojimą*, o savo motina — *amžinąją meilę*, kurią toji bendruomenė tik *jaučia*, bet kurios ji nestebi savo sąmonėje kaip tikroviško betarpiško *objekto*. Todėl jos susitaikymas glūdi jos širdyje, bet dar atplyšęs nuo jos sąmonės, o jos tikrovė dar palūžusi. Tai, kas patenka į jos sąmonę kaip [būtis]-*savyje* arba kaip *grynojo tarpininkavimo* pusė, yra anapusybėje pasiekiamas susitaikymas; o tai, kas *duota akivaizdžiai*, kaip *betarpiškumo* ir *esaties* pusė, yra pasaulis, kuris dar turi laukti savo išganymo (Verklärung). *Savyje* jis gal ir susitaikęs su esme; o apie esmę irgi žinoma, kad objektą ji pažįsta jau kaip nesusveti-

mėjusį su savimi, bet kaip lygų sau savo meilėje. Tačiau savimonei ši betarpiška duotis dar neturi dvasios pavidalo. Taigi bendruomenės dvasia savo betarpiška sąmone atskirta nuo savo religinės sąmonės. Nors šioji sąmonė ir skelbia, kad savyje šios [dvi] sąmonės nėra atsiskyrusios viena nuo kitos, tačiau ji skelbia tokią [būtį]-savyje, kuri dar nerealizuota, t.y. dar nėra tapusi tokia pat absoliučia būtimi.

VIII. ABSOLIUTUS ŽINOJIMAS

Apreiškimo religijos dvasia dar neįveikė savo sąmonės kaip tokios, ar — o tai yra tas pat — jos tikroji savimonė nėra jos sąmonės objektas; ji pati apskritai ir joje išsiskiriantys momentai glūdi įvaizdinimo vyksme ir turi objektiškumo formą. Įvaizdinimo *turinys* yra absoliuti dvasia; ir vienintelis svarbus dalykas — šios elementarios formos įveika; kitaip tariant, kadangi ši forma būdinga *sąmonei kaip tokiai,* tai jos tiesa turėjo jau pasirodyti dvasios pavidaluose. — Šis sąmonės objekto įveikimas turi būti traktuojamas ne kaip vienpusiškas ta prasme, kad objektas pasirodytų kaip sugrįžtantis į savastį, o apibrėžčiau — ta prasme, kad objektas kaip toks pasirodytų sąmonei kaip nykstantis, o be to, kad būtent savimonės atotrūkis būtų tai, kas nustato daiktiškumą, ir kad šitas atotrūkis turėtų ne tik negatyvią, bet ir pozityvią prasmę ir kad tokią prasmę jis turėtų ne tik mums ar savyje, bet ir pačiai savimonei. *Savimonei* objekto negatyvumas arba jo savęs įveikimas turi pozityvią prasmę arba ji *žino* tą objekto niekingumą todėl, kad, viena vertus, ji atitrūksta nuo savęs; juk, šitaip atitrūkdama, ji įtvirtina *save* kaip objektą, arba objektą — dėl neišskaidomo *būties-sau* vienio — kaip pačią save. Kita vertus, kartu čia esama ir kito momento, pasireiškiančio tuo, kad savimonė įveikė bei įsiurbė ir šitą atitrūkusį [pavidalą] bei objektiškumą;

vadinasi, *savo* kitabūtyje kaip tokioje ji yra pas save (bei sich). — Tai yra *sąmonės* judėjimas, ir dabar sąmonė yra savo momentų totalybė. — Ji privalo lygiai taip pat santykiauti su objektu, t.y. santykiauti su juo kaip su jo apibrėžčių totalybe ir šitaip pagauti jį, orientuodamasi į kiekvieną iš šių momentų. Šioji objekto apibrėžčių totalybė padaro *jį savyje* dvasine esme, ir jis iš tiesų tampa tokia esme sąmonei dėl to, kad kiekviena paskira apibrėžtis suvokiama kaip savastis, ar dėl tik ką minėto dvasinio santykio su tomis apibrėžtimis.

Vadinasi, objektas, pirma, yra *betarpiška* būtis arba daiktas apskritai, — tai atitinka betarpiškąją sąmonę; antra, jis yra jo paties tapimas *„kitu"* (Anderswerden), jo santykis arba *būtis-kitam* ir *būtis-sau*, apibrėžtumas, — tai atitinka *suvokimą;* trečia, jis yra *esmė* arba bendrybė, — o tai atitinka intelektą. Kaip visuma, objektas yra išprotavimas arba bendrybės judėjimas nuo apibrėžties prie atskirybės, o kartu ir priešingas judėjimas nuo atskirybės prie jos įveikos arba apibrėžties, nukreiptos į bendrybę. — Vadinasi, pagal šias tris apibrėžtis sąmonė turi žinoti, kad objektas yra ji pati. Tačiau tai nėra žinojimas kaip grynoji sąvokinė pagava to objekto, apie kurį kalbama; ne, šis žinojimas turi būti parodytas tik kaip tampantis arba per savo momentus, t.y. iš tos pusės, kuri būdinga sąmonei kaip tokiai, o tikrosios sąvokos arba grynojo žinojimo momentai turi būti parodyti taip, kaip jie atsiveria per sąmonės pavidalų formą. Todėl sąmonėje kaip tokioje objektas pasireiškia dar ne kaip dvasinis esmiškumas, t.y. ne taip, kaip tas esmiškumas buvo ką tik nusakytas; ir sąmonės santykis su objektu nėra jo apmąstymas nei šios totalybės kaip tokios kontekste, nei jos grynosios sąvokos pavidalu; ne, šis apmąstymas, viena vertus, yra sąmonės apskritai pavidalas, o kita vertus, tam tikras skaičius tokių pavidalų, kuriuos *mes* suglaudžiame ir kurių terpėje objekto momentų bei sąmonės santykio totalybė gali būti parodyta tik kaip išsklaidyta į savo momentus.

Taigi, turint mintyje tą objekto pagavos pusę, kuri atveria objektą kaip sąmonės pavidalą, reikia tik priminti ankstesnius objekto pavidalus, su kuriais jau susidūrėme. — Vadinasi, jei turime mintyje objektą, kiek jis yra betarpiškai, kiek jis yra *abejinga būtis,* tai, kaip matėme, stebintis protas šiame abejingame daikte *ieško* pats savęs ir *suranda* pats save, t.y. savo veiką jis suvokia esant išorišką lygiai taip pat, kaip objektą jis suvokia tik kaip betarpišką objektą. — Be to, mes matėme, kad protas, pasiekęs savo aukščiausią tašką, savo apibrėžtį išreiškia begaliniu sprendiniu: *„Aš" būtis yra tam tikras daiktas.* — O šis daiktas suvokiamas būtent kaip juslinis betarpiškas daiktas: jeigu *„Aš"* vadinamas *siela,* tai, nors jis ir įvaizdintas kaip daiktas, tačiau kaip neregimas, neapčiuopiamas ir t.t. daiktas, vadinasi, faktiškai *„Aš"* suvokiamas ne kaip betarpiška būtis ir ne kaip tai, kas suprantama kaip daiktas. Šitoks sprendinys — jei jį imsime tokį, koks jis yra betarpiškai, — yra bedvasis, arba, kitaip tariant, jis yra pats bedvasiškumas. Tačiau savo *sąvokos* požiūriu iš tikrųjų jis yra pats dvasingiausias, ir kiti du apmąstytini momentai išreiškia būtent tą jo *vidų,* kuris jame dar nepasirodo kaip *akivaizdi duotis.*

Daiktas yra „Aš"; faktiškai šiame begaliniame sprendinyje daiktas įveiktas; jis yra niekas kaip [būtis]-savyje; jis turi reikšmę tik santykyje, tik *„Aš" dėka* ir savo *ryšio* su *„Aš"* dėka. — Šis momentas sąmonei atsivėrė grynosios įžvalgos ir švietimo terpėje. Daiktai paprasčiausiai *naudingi* ir juos reikia traktuoti tik jų naudingumo požiūriu. — *Apsišvietusi* savimonė, perėjusi per su savimi susvetimėjusios dvasios pasaulį, savuoju atotrūkiu sukūrė daiktą kaip pačią save ir todėl jame dar išsaugoja pati save ir žino, kad daiktas nesavarankiškas; kitaip tariant, ji žino tai, kad daiktas *esmingai* yra tik *būtis-kitam;* arba, jeigu visiškai tiksliai išreikštume *santykį,* t.y. tai, kas čia tik ir sudaro objekto prigimtį, tada [pasa-

kytume taip]: daiktas savimonei turi tam tikro *sau-estinčio* [esinio] reikšmę; savimonė skelbia, kad juslinis tikrumas yra absoliuti tiesa, o pati ši *būtis-sau* yra momentas, kuris tik išnyksta ir pereina į savo priešybę, į likimo valiai atiduotą būtį-kitam.

Tačiau visa tai dar nereiškia, kad daikto suvokimas išbaigtas: daiktas turi būti suvoktas kaip savastis ne tik būties betarpiškumo ir apibrėžties požiūriu, bet ir kaip *esmė* arba kaip *vidus*. Šitaip atsitinka *moralinėje savimonėje*. Pastaroji suvokia savo žinojimą kaip *absoliutų* esmiškumą, — kitaip tariant, *būtį* ji supranta tiesiog kaip grynąją valią arba grynąjį žinojimą; ji ir *yra* ne kas kita, kaip vien tik ši valia ir šis žinojimas; kitam [momentui] priskiriama tik neesminga būtis, t.y. tai, kas *nesti-savyje*, tik tuščias [esinio] apvalkalas. Kiek moralinė sąmonė savo pasaulio vaizdinyje esatį atpalaiduoja nuo savasties, tiek pat ji tą esatį vėl įsiurbia į save. Galiausiai, kaip sąžinė, ši sąmonė jau nebėra šitokia pakaitomis vykstanti esaties ir savasties perstata ir perkaita (Stellen und Verstellen); ne, sąmonė žino, kad jos esatis kaip tokia yra šitokia grynoji savitikra; objektinė stichija, į kurią įsibrauna veikianti moralinė sąmonė, yra ne kas kita, kaip grynoji savasties savižina.

Tokie yra tie momentai, iš kurių susiklosto dvasios susitaikymas su savo tikrąja sąmone; sau jie yra izoliuoti, ir tik jų dvasinis vienis yra tai, kas sudaro šito susitaikymo jėgą. Tačiau paskutinis momentas neišvengiamai yra pats tas vienis, ir akivaizdu, kad iš tikrųjų jis savyje susieja visus [minėtus] momentus. Dvasiai, kuri tikra pati savimi kaip esatis, *esaties* stichija yra ne kas kita, kaip ši savižina; pasakymas, kad tai, ką dvasia veikia, ji veikia iš įsitikinimo pareiga — štai tokia jos kalba yra jos veiksmo *įteisinimas* (das Gelten seines Handelns). Veiksmas yra pirmoji *savyje*-estinti sąmonės paprastumo skaida ir sugrįžimas iš šios

skaidos. Šis pirmasis judėjimas virsta antruoju, nes pripažintumo stichija įsitvirtina kaip paprastas pareigos žinojimas *perskyros* ir *susidvejinimo,* glūdinčio veiksme kaip tokiame, atžvilgiu; šitaip, priešpriešiais veiksmui, sukuriama geležinė tikrovė. Bet, aptardami atleidimą (Verzeihung), mes matėme, kaip šis atšiaurumas atsipalaiduoja ir atitrūksta nuo savęs. Vadinasi, tikrovė ir kaip *betarpiška esatis* savimonei dabar nebeturi kitos reikšmės, išskyrus tą, kad esatis yra grynas žinojimas; lygiai taip pat tai — kaip *apibrėžta* esatis ar kaip santykis, — kas iškyla priešpriešiais sau, yra, viena vertus, „šios" pavienės savasties, o kita vertus, žinojimo kaip visuotinio [žinojimo] žinojimas. Kartu čia nustatyta tai, kad *trečias* momentas, *bendrybė* arba *esmė,* kiekvienai iš priešingų pusių galioja tik kaip *žinojimas;* galiausiai jos įveikia ir likusią priešpriešą, ir virsta *„Aš=Aš"* žinojimu; lieka „ši" *pavienė* savastis, kuri betarpiškai yra grynas žinojimas arba bendrybė.

Taigi šis sąmonės susitaikymas su savimone pasirodo esąs realizuotas dvejopai: pirma, religinėje dvasioje; antra, pačioje sąmonėje kaip tokioje. Šios dvi pusės viena nuo kitos skiriasi tuo, kad pirmoji yra susitaikymas būties-*savyje,* o antroji — *būties-sau* forma. Kaip matėme, pirmiausia jos išsiskiria; toje tvarkoje, kuria mums pasirodė sąmonės pavidalai, sąmonė pasiekdavo, viena vertus, pavienius tos tvarkos momentus, o kita vertus, tų momentų junginį gerokai anksčiau negu religija, kuri savo objektui irgi suteikė tikroviškos savimonės pavidalą. Abiejų pusių susijungimas dar neparodytas; kaip tik jis užsklendžia šitą dvasios pavidalų eilę; juk per tą susijungimą dvasia pasiekia tą būseną, kai ji suvokia save ne tik tokią, kokia ji yra *savyje* — t.y. savo absoliutaus *turinio* požiūriu, ne tik tokią, kokia ji yra *sau* — savo neturiningos formos arba savimonės požiūriu, bet ir tokią, kokia ji yra *savyje* ir *sau.*

Bet šis susijungimas *savyje* jau įvyko, tiesa, įvyko tik religijoje, kur vaizdinys sugrįžta į savimonę, tačiau neįvyko tikrosios formos požiūriu, nes religinė pusė yra aspektas tos [būties]-*savyje*, kuri yra priešprieša savimonės judėjimui. Todėl susijungimas priskirtinas antrajai pusei, kuri minėtoje priešpriešoje yra refleksijos į save aspektas, vadinasi, tas aspektas, kuris apima save ir savo priešybę, ir tuos abu momentus apima ne tik *savyje* arba bendrybiškai, bet ir *sau*, t.y. kaip išvystytus ir išskaidytus. Turinys — kartu su kita savimonę turinčios dvasios puse, kiek ji yra *kita* pusė — akivaizdžiai duotas ir parodytas kaip išbaigta [realybė]; susijungimas, kurio dar nėra, yra paprastas sąvokos vienis. Pati sąvoka — savimonės pusėje — irgi duota akivaizdžiai; tačiau tuo modusu, kuriuo sąvoka pasirodydavo anksčiau, ji, kaip ir visi kiti momentai, pasireiškė kaip *ypatingas sąmonės pavidalas*. — Vadinasi, sąvoka yra ta savimi tikros dvasios pavidalo dalis, kuri lieka glūdėti savo sąvokoje ir kuri buvo pavadinta *gražiąja siela*. Kaip tik ji yra dvasios savižina, kur dvasia yra grynas ir skaidrus vienis; ji yra savimonė, šitą gryną *grynosios būties-viduje-savęs* suvokimą suvokianti kaip dvasią; ji yra ne tik dievybės žiūra, bet ir dievybės savižiūra. Atkakliai priešindamasi savo realizacijai, ši sąvoka yra vienpusiškas pavidalas, kurio išnykimą efemeriškoje migloje, o kartu ir pozityvų jos atotrūkį bei judėjimą pirmyn mes jau matėme. Šios realizacijos dėka įveikiamas šitos objekto stokojančios savimonės atkaklumas, o sąvokos *apibrėžtumas* įveikiamas jos *išbaigties* labui; jos savimonė įgauna bendrybės formą, ir tai, kas jai lieka, yra jos tikroji forma, t.y. forma, kuri realizavosi; ji yra sąvoka, įėjusi į savąją tiesą, būtent — į vienį su savo atitrūkusiu [pavidalu]; ji yra žinojimas tokio žinojimo, kuris nėra abstrakti *esmė*, t.y. pareiga; ne, ji yra žinojimas tokio žinojimo, kuris yra esmė; o ši esmė yra „*šis*" žinojimas, *ši* grynoji savimonė, kuri, vadinasi, kartu yra tikras objektas, nes jis yra sau-estinti savastis.

Savąją išbaigtį ši sąvoka suteikė sau, viena vertus, tapdama *veikiančia*, savimi tikra dvasia, o kita vertus, *religija:* pastarojoje ji pasiekė absoliutų *turinį* kaip *turinį*, t.y. *vaizdinio* kitabūties sąmonės atžvilgiu forma; priešingai, pirmajame pavidale forma yra pati savastis, nes forma apima *veikiančią*, savimi tikrą dvasią; savastis išsiskleidžia kaip absoliučios dvasios gyvenimas. Kaip matome, šis pavidalas yra minėta paprasta sąvoka, tačiau tokia, kuri išsižada savo amžinosios *esmės, esti akivaizdžiai* ir veikia. Jos *susidvejinimas* arba pasirodymas pasireiškia kaip sąvokos *grynumas*, nes šis grynumas yra absoliuti abstrakcija arba negatyvumas. Dvasios tikrovės arba joje glūdinčios būties stichija yra ir pats grynasis žinojimas, nes šis žinojimas yra paprastas *betarpiškumas*, kuris yra *būtis* ir *esatis*, o kartu — *esmė;* būtis yra negatyvus, o esmė yra pozityvus mąstymas. Galiausiai ši esatis yra ir refleksija iš savęs į save — kaip esatis ir kaip pareiga, — arba būtis *blogyje.* — Tokia eitis į save yra *sąvokos priešybė*, o todėl yra *neveikiančio, netikroviško* gryno esmės žinojimo pasirodymas. Bet šitoks jo pasirodymas toje priešpriešoje yra dalyvavimas joje; grynasis esmės žinojimas *savyje* atitrūko nuo savojo paprastumo, nes jis yra *susidvejinimas* arba negatyvumas, kuris yra sąvoka; kiek šis susidvejinimas yra *tapsmas-sau*, jis yra blogis; kiek jis yra *savyje*, jis yra tai, kas lieka gera. — Tai, kas dabar pirmiausia vyksta *savyje*, kartu atsiveria *sąmonei* ir yra lygiai taip pat sudvejinta, t.y. *sąmonei* atsiveria tokiu pat mastu, kokiu yra jos *būtis-sau* arba jos pačios veika. Vadinasi, tas pat, kas jau nustatyta *savyje*, dabar pasikartoja kaip sąmonės savižina ir sąmoninga veika. Kiekvienas kito labui išsižada savarankiškumo tos apibrėžties, kurios pavidalu vienas pasirodo priešpriešiais kitam. Šitokia nuolaida yra tas pats sąvokos vienpusiškumo išsižadėjimas, kuris *savyje* yra pradžia, tačiau dabar tai yra *sąvokos* išsižadėjimas, panašiai kaip sąvoka, kurios ji išsižada, yra jai pačiai priklausanti sąvoka. — Mi-

nėtoji pradžios [būtis]-*savyje*, kaip negatyvumas, iš tiesų yra ir tarpiška [būtis]-savyje; kadangi ji esti tokia iš tiesų, dabar ji, vadinasi, *įsitvirtina*, ir *negatyvumas* pasireiškia kaip vieno apibrėžtumas kitam, o savyje šis negatyvumas yra tai, kas save įveikia. Viena iš dviejų objekto dalių yra *būties-viduje-savęs* kaip *pavienės būties* nelygybė bendrybei; kita [dalis] yra jos abstrakčios bendrybės nelygybė savasčiai; pirmoji miršta savajai būčiai-sau ir atitrūksta, atlieka išpažintį (bekennt sich); antroji išsižada savo abstrakčios bendrybės atkaklumo ir kartu numiršta savajai negyvai savasčiai ir savajai nejudriai bendrybei; vadinasi, šitaip pirmoji [dalis] pasipildo momentu tokios bendrybės, kuri yra esmė, o antroji — momentu tokios bendrybės, kuri yra savastis. Šio veiksmui būdingo judėjimo dėka dvasia — kuri yra dvasia tik todėl, kad *esti akivaizdžiai*, — savo esatį pakelia iki *minties*, o šitaip — iki absoliučios *priešpriešos* ir sugrįžta iš jos būtent jos dėka ir joje pačioje; ši dvasia pasirodė kaip grynoji bendrybė tokio žinojimo, kuris yra savimonė; jis pasirodė kaip savimonė, kuri yra paprastas žinojimo vienis.

Vadinasi, tai, kas religijoje buvo *turinys* arba tam tikro *„kito"* įvaizdinimo forma, dabar yra pačios savasties *saviveika*; sąvoka lemia tai, kad *turinys* yra pačios *savasties saviveika*, nes, kaip matome, ši sąvoka yra savasties veikos savyje, kaip viso esmiškumo ir visos esaties, žinojimas, o kartu — *„šio" subjekto*, kaip *substancijos*, ir substancijos kaip šio jos veikos žinojimo žinojimas. — Tai, ką mes čia pridūrėme, yra, viena vertus, tik *rinkinys* atskirų momentų, kiekvienas iš kurių savo principu atvaizduoja visos dvasios gyvenimą, o kita vertus, tai yra sąvokos *įtvirtinimas* sąvokos forma, kurios turinys turėtų pasirodyti minėtuose momentuose ir kuri pati jau pasirodė kaip tam tikras *sąmonės pavidalas*.

Šis paskutinis dvasios pavidalas — dvasia, kuri savo pilnatviškam ir teisingam turiniui kartu suteikia savasties formą ir šitaip realizuoja savąją sąvoką, tuo pat metu — t.y.

realizuodama sąvoką — lieka savojoje sąvokoje, yra absoliutus žinojimas; tai yra dvasia, suvokianti save dvasios pavidalu arba *sąvokinis žinojimas*. *Tiesa* tobulai sutampa su *tikrumu* ne tik *savyje*, bet kartu turi savitikros pavidalą; kitaip tariant, savo esatyje, t.y. žinančiai dvasiai, ji esti savižinos *forma*. Tiesa yra *turinys*, kuris religijoje dar nelygus savajam tikrumui. Tuo tarpu tikrumas pasireiškia tuo, kad turinys gavo savasties pavidalą. Todėl esaties stichija arba *objektiškumo forma* sąmonei tapo tuo, kas yra pati esmė, t.y. *sąvoka*. Šioje stichijoje sąmonei *pasireiškianti* arba — o tai yra tas pat — sąmonės sukurtoji dvasia *yra mokslas*.

Vadinasi, gamta, šito žinojimo momentai ir judėjimas, atsiskleidė ta prasme, kad šitoks žinojimas yra savimonės *būtis-sau;* tai yra *„Aš"*, *šitas* ir joks kitas *„Aš"*, kuris kartu ir betarpiškai yra *visuotinis „Aš"*. — Jame esama tam tikro *turinio*, kurį jis *atskiria* nuo savęs; juk jis yra grynasis negatyvumas arba susidvejinimas; jis yra *sąmonė*. Šis turinys jau savo perskyra yra *„Aš"*, nes jis yra savęs įveikimo judėjimas arba tas pats grynasis negatyvumas, kuris yra *„Aš"*. Turinyje kaip išskaidytame turinyje *„Aš"* reflektuotas į save; turinys *pagautas sąvoka* tik todėl, kad *„Aš"* savo kitabūtyje lieka pas save. Kalbant konkrečiau, šitas turinys yra ne kas kita, kaip pats tik ką aptartas judėjimas; juk šis turinys yra dvasia, įsismelkianti į save, ir šitaip įsismelkianti būtent kaip dvasia, *estinti sau;* ji gali šitaip įsismelkti į save todėl, kad, būdama objektiška, ji turi sąvokos pavidalą.

O dėl šios sąvokos *esaties*, tai laike bei tikrovėje *mokslas* pasirodo tik tada, kai dvasia pasiekė šitokią jai atsiveriančią sąmonę. Kaip dvasia, žinanti, kas ji yra, dvasia egzistuoja tik tada ir tik ten, kada ir kur ji baigė darbą, skirtą tam, kad būtų įveiktas jos netobulas pavidalas, kad jos pačios sąmonei būtų sukurtas jos esmės pavidalas ir šitaip jos *savimonė* susilygintų su jos *sąmone*. — Savyje ir sau estinti dvasia, išsiskaidžiusi į savo momentus, yra *sau*-estintis ži-

nojimas, *sąvokinė pagava* apskritai, kuri kaip tokia dar nepasiekė substancijos; kitaip tariant, pati savyje ji dar nėra absoliutus žinojimas.

Na, o tikrovėje žinanti substancija esti anksčiau negu jos forma arba jos sąvokinis pavidalas. Juk substancija yra dar neišsivystęs *„savyje"* arba pagrindas ir sąvoka, kuriai būdingas dar nejudrus paprastumas; vadinasi, substancija yra *vidujybė* arba savastis tokios dvasios, kuri dar *neduota akivaizdžiai.* Tai, kas duota akivaizdžiai, egzistuoja kaip neišsivystęs paprastumas ir betarpiškumas arba kaip *įvaizdinančios* sąmonės apskritai objektas. Pažinimas — kadangi jis yra dvasinė sąmonė, kuriai tai, kas *yra savyje,* yra tik tiek, kiek tai yra *būtis-savasčiai* ir *savasties* būtis arba sąvoka — dėl to iš pradžių turi tik skurdų objektą, palyginti su kuriuo substancija ir jos sąmonė yra turtingesnė. Atvertis, kurią substancijai dovanoja sąmonė, faktiškai yra paslėptis, nes substancija dar yra *būtis, stokojanti savasties,* tuo tarpu atvira sau yra tik jos savitikra. Todėl iš pradžių substancija dovanoja savimonei tik *abstrakčius momentus;* tačiau kadangi šitie momentai kaip grynieji judėjimai stumia save toliau, tai savimonė turtėja, kol iš sąmonės neatima visos substancijos, kol į save neįsiurbė viso sąmonės esmiškumų statinio, ir — kadangi šitoks negatyvus santykis su objektiškumu yra ir pozityvus, t.y. pasireiškia kaip įstata [Setzen] — nesukūrė jos iš savęs ir drauge neatkūrė substancijos sąmonei. Vadinasi, *sąvokoje,* kuri žino, kad ji yra sąvoka, *momentai* pasirodo anksčiau negu *išbaigta visuma,* kurios tapsmas yra tų momentų judėjimas. Priešingai, *sąmonėje* visuma — tačiau sąvoka nepagauta visuma — pasirodo anksčiau negu tie momentai. — *Laikas* yra pati *sąvoka,* kuri *duota akivaizdžiai* ir kuri pasirodo sąmonei kaip tuščia žiūra; todėl dvasia būtinai pasireiškia laike, ir ji reiškiasi laike tol, kol *nepagauna* savo grynosios sąvokos, t.y. tol, kol nesunaikina laiko. Lai-

kas yra *išorinė*, stebima, savasties *nepagauta* grynoji savastis; laikas yra tik stebima sąvoka; kai sąvoka pagauna pati save, ji įveikia savo laikiškąją formą, žiūrą pagauna sąvoka ir yra sąvoka pagauta ir sąvoka pagaunanti žiūra. — Todėl laikas pasirodo kaip savyje neišbaigtos dvasios likimas ir būtinybė, kaip būtinybė praturtinanti kraitį, kurį savimonė turi sąmonėje, išjudinti *betarpiškumą* to, kas *esti savyje* — formą, kuria substancija esti sąmonėje; arba priešingai — jeigu tai, kas esti savyje, traktuojama kaip *vidus*, laikas turi realizuoti ir atverti tai, kas yra tik *vidùja*, t.y. tą vidų nusavinti savitikros labui.

Dėl šios priežasties reikia pasakyti, kad neįmanoma *pažinti* nieko, ko nesama *patyrime;* arba, jei tą patį išreikšime kitais žodžiais, — pažinu tik tai, kas duota akivaizdžiai, kaip *išjausta tiesa,* kaip *viduje atsivėrusi amžinybė,* kaip *tikimà šventybė* ar dar kas nors, kad ir kaip tai pavadintume. Juk patyrimas ir pasireiškia kaip tik tuo, kad turinys — o jis yra dvasia — yra *savyje,* yra substancija, vadinasi, *sąmonės objektas.* Bet toji substancija, kuri yra dvasia, yra jos *tapimas* tuo, kas ji esti *savyje;* ir tik kaip šitoks savyje į save reflektuojantis tapimas dvasia savyje yra tikroji *dvasia.* Savyje ji yra judėjimas, kuris yra pažinimas, minėtas [būties]-*savyje* virsmas [būtimi]-*sau, substancijos* virsmas *subjektu, sąmonės* objekto virsmas *savimonės* objektu, t.y. įveiktu objektu, arba *sąvoka.* Šis judėjimas yra į save sugrįžtantis sukimasis, suponuojantis savąją pradžią ir pasiekiantis ją tik pabaigoje. — Vadinasi, kadangi dvasia savyje būtinai yra šitokia perskyra, jos visuma, kai ji stebima, atsiduria priešpriešiais savo paprastai savimonei; vadinasi, kadangi visuma yra tai, kas išskaidyta, tai joje išskiriama jos stebima grynoji sąvoka, *laikas,* o kartu — turinys arba [būtis]-*savyje;* substancija kaip subjektas apima *tik vidinę būtinybę* sau pasirodyti savyje tokiai, kokia ji yra *savyje,* t.y. kaip *dvasiai.*

Tik išbaigtas objektinis pasireiškimas kartu yra substancijos refleksija arba jos virsmas savastimi. — Todėl, kol dvasia neišbaigs savęs *savyje* kaip pasaulinės dvasios, ji negali pasiekti savo išbaigties kaip *savimonę turinti* dvasia. Todėl laike religijos turinys anksčiau už mokslą išreiškia tai, *kas yra dvasia;* tačiau tik mokslas yra tikroji dvasios savižina.

Judėjimas, nukreiptas į tai, kad atsirastų dvasios savižinos forma, yra darbas, kurį ji atlieka kaip *tikrąją istoriją.* Religinė bendruomenė, kiek ji pirmiausia yra absoliučios dvasios substancija, yra primityvi sąmonė, kurios esatis yra juo barbariškesnė ir juo rūstesnė, juo gilesnė vidinė sąmonės dvasia, o jos drumzlina savastis juo sunkiau įdirba savąją esmę, jai svetimą jos sąmonės objektą. Tik po to, kai ji išsižadėjo vilties šią svetimybę įveikti išoriškai, t.y. svetimybės modusu, ji — kadangi įveiktas svetimybės modusas yra sugrįžimas į savimonę — atsisuka į save, į savo pasaulį ir akivaizdžią duotį, atranda juos kaip savo nuosavybę ir kartu žengia pirmąjį žingsnį, kurio tikslas — išeiti iš *intelektualinio pasaulio,* ar, kitaip tariant, to pasaulio abstrakčiai stichijai įkvėpti tikrovišką savastį. Stebėdama sąmonė, viena vertus, randa esatį kaip mintį ir pagauna ją sąvoka; ir atvirkščiai, savo mąstyme ji randa esatį.[32] Kai ji pati šitaip abstrakčiai pirmiausia išreiškė mąstymo ir *būties,* abstrakčios esmės ir savasties betarpišką *vienį* ir pirmąją šviesiąją esybę vėl pažadino *grynesniu* pavidalu, būtent kaip tįsumo ir būties vienį (juk tįsumas panašesnis į grynąjį mąstymą negu šviesa), o sykiu mintyje vėl sužadino *substancijos* brėkšmą,[33] — dėl viso to dvasia tuo pačiu metu baisisi tokiu abstrakčiu vieniu, šiuo *savasties stokojančiu* substancialumu ir, priešingai tokiam substancialumui, teigia individualumą.[34] Tačiau tik po to, kai dvasia išsižadėjo šio individualumo saviugdoje, šitaip pavertė jį esatimi ir įtvirtino jį visoje esatyje, kai ji priėjo mintį apie naudingumą[35] ir, būdama absoliučiai laisva, esatį suvokė

kaip savąją valią[36], — taigi tik po to mintį ji išplėšia iš savo giliausios gelmės ir skelbia, kad esmė yra *„Aš=Aš"*.[37] Tačiau šitas „Aš=Aš" yra judėjimas, kuris pats reflektuojasi į save; juk, kadangi ši lygybė, kaip absoliutus negatyvumas, yra absoliuti perskyra, tai *„Aš"* lygybė pačiam sau yra priešprieša šiai grynai perskyrai, kuri, kaip gryna ir kartu save suvokiančiai savasčiai objektiška perskyra, turi būti išreikšta *laiko* modusu, todėl — panašiai kaip anksčiau esmė buvo nusakyta kaip mąstymo ir tįsumo vienis — ją reikėtų suvokti kaip mąstymo ir laiko vienį; tačiau sau pačiai palikta perskyra, neramus ir netvarus laikas, priešingai, smenga į save; jis yra objektinė *tįsumo* ramybė, o tįsumas yra gryna lygybė pačiam sau; jis yra *„Aš"*. — Kitaip tariant, *„Aš"* nėra tik savastis; ne, jis yra *savasties lygybė pačiai sau;* bet ši lygybė yra tobulas ir betarpiškas vienis su savimi; kitaip tariant, šis *subjektas* tokiu pat mastu yra ir *substancija.* Substancija, kuri būtų tik sau, būtų neturininga žiūra arba žiūra, nukreipta į tokį turinį, kuris, kaip apibrėžtas turinys, būtų tik akcidentiškumas (Akzidentälitat) ir stokotų būtinybės; substancija turėtų absoliuto galioseną tik tiek, kiek ji būtų mąstoma arba stebima kaip *absoliutus* vienis, ir visas turinys savo įvairovės požiūriu persikeltų už jos, į refleksiją, kuri jai nebūdinga, nes substancija nebūtų subjektu, nebūtų tuo, kas save reflektuoja į save ir kas reflektuoja save; taigi ji nebūtų suvokta kaip dvasia. Jei vis dėlto reikėtų kalbėti apie turinį, tai, viena vertus, tik tam, kad šį turinį blokštum į tuščią absoliuto pragarmę, o kita vertus, šis turinys būtų išoriškai sugraibstytas iš juslinio suvokimo [srities]; atrodytų, kad žinojimas pasiekė daiktus, savo paties perskyras ir įvairiausių daiktų perskyras, bet nebūtų įmanoma suprasti, kaip ir kodėl [taip atsitiko].[38]

Tačiau, kaip matėme, dvasia nėra nei savimonės atsitraukimas į savo grynąją vidujybę, nei paprastas jos nugrimzdimas substancijoje, nei jos perskyros nebūtis; ne, dvasia yra

šis judėjimas tokios savasties, kuri atitrūksta nuo savęs ir nugrimzta į savo substanciją, o kartu, kaip subjektas, iš jos sugrįžta į save ir paverčia ją objektu bei turiniu tada, kai įveikia šį skirtumą tarp objektiškumo ir turinio. Minėta pirmoji refleksija iš betarpiškumo yra subjekto atoskyra nuo savo substancijos arba susidvejinanti sąvoka, grynojo *„Aš"* eitis-į-save ir jo tapsmas. Kadangi ši perskyra yra grynoji *„Aš=Aš"* veika, tai sąvoka yra būtinybė ir pasirodymas *esaties*, kurios esmė yra substancija ir kuri tvariai esti sau. Tačiau esaties tvarus egzistavimas sau yra apibrėžtyje įtvirtinta sąvoka, o kartu ir jos judėjimas *joje pačioje*, pasireiškiantis tuo, kad esatis nugrimzta į paprastą substanciją, kuri yra subjektas tik kaip toks negatyvumas ir toks judėjimas. — *„Aš"* neturi likti įsisupęs į *savimonės formą*, kad atsilaikytų prieš substancialumo ir objektiškumo formą, tarsi jis baisėtųsi atitrūkti nuo savęs; priešingai, dvasios jėga pasireiškia tuo, kad, atitrūkusi nuo savęs, ji lieka lygi pati sau ir, kaip [būtis]-*savyje*-ir-*sau*, *būtį-sau* ji nustato irgi tik kaip momentą; lygiai taip pat ji nustato ir būtį-savyje. Be to, *„Aš"* nėra ir kažkas trečia, kas skirtybes nustumia į absoliuto pragarmę ir skelbia, kad absoliute skirtybių nėra; ne, žinojimas pasireiškia tuo tariamu neveiklumu, kurio horizonte tik stebima, kaip skirtybė juda pati savyje ir kaip ji sugrįžta į savo vienį.

Vadinasi, žinojime dvasia užsklendė savo formavimosi judėjimą, kiek šis formavimasis paženklintas neįveikto sąmonės atoskyrio. Dvasia pasiekė gryną savo esaties stichiją — sąvoką. Savosios *būties laisvės* požiūriu turinys yra nuo savęs atitrūkstanti savastis arba *betarpiškas* savižinos vienis. Šio atotrūkio grynasis judėjimas — turinio požiūriu — yra šio turinio *būtinybė*. Išskaidytas turinys, kaip *apibrėžtas* turinys, esti santykyje, o ne savyje, ir jo nerimas pasireiškia kaip savęs įveikimas arba kaip negatyvumas; vadinasi, būtinybė ar-

ba įvairovė esti ir kaip laisva būtis, ir kaip savastis; ir šioje savastingoje *formoje*, kurioje esatis betarpiškai yra mintis, glūdi turinys, kuris yra *sąvoka*. Vadinasi, kai dvasia pasiekė sąvoką, šiame savo gyvenimo eteryje ji išskleidžia esatį bei judėjimą ir yra *mokslas*. Jos judėjimo momentai moksle pasirodo jau ne kaip apibrėžti *sąmonės* pavidalai, bet — kadangi sąmonės perskyra sugrįžo į savastį — kaip *apibrėžtos sąvokos* ir kaip šių sąvokų organinis, savyje turintis pagrindą judėjimas. Dvasios fenomenologijoje kiekvienas momentas yra skirtumas tarp žinojimo ir tiesos; toks momentas yra judėjimas, kur šis skirtumas save pašalina; tuo tarpu mokslas, priešingai, neapima šio skirtumo ir jo pašalinimo; ne, kiek momentas turi sąvokos formą, objektinę tiesos ir žinančios savasties formą jis sujungia į betarpišką vienį. Momentas pasirodo ne kaip perėjimas iš sąmonės ar vaizdinio į savimonę ir atvirkščiai; ne, jo gryna forma, išlaisvinta nuo jo pasireiškimo sąmonėje, grynoji sąvoka ir jos judėjimas pirmyn, priklauso tik nuo jo grynojo *apibrėžtumo*. Ir atvirkščiai, kiekvieną abstraktų mokslo momentą atitinka tam tikras pasireiškiančios dvasios apskritai pavidalas. Jei esatyje išsiskleidžianti dvasia ne turtingesnė už mokslą, tai savo turiniu ji ir ne skurdesnė už jį. Grynųjų mokslo sąvokų, pasireiškiančių šitokių sąmonės pavidalų modusu, pažinimas yra tas jų realybės aspektas, kurio horizonte jų esmė, sąvoka, — šioje realybėje savo *paprasto* tarpininkavimo modusu nustatyta kaip *mąstymas*, — išskleidžia šio tarpininkavimo momentus ir pasirodo jų vidinio prieštaravimo modusu.

Mokslas pats savyje turi šią būtinybę, verčiančią atitrūkti nuo grynosios sąvokos formos ir lemiančią tai, kad sąvoka pereina į *sąmonę*. Juk pati save suvokianti dvasia — būtent todėl, kad ji pagauna savąją sąvoką — yra ta betarpiška lygybė pačiai sau, kuri, būdama savojoje perskyroje, yra *betarpiškumo tikrumas* arba *juslinė sąmonė* — tokia pradžia, kuri buvo mūsų

išeities taškas; šitas išsivadavimas iš savosios savasties formos yra aukščiausia savižinos laisvė ir patikimumas.

Vis dėlto šitas atotrūkis dar nėra tobulas; jis išreiškia savitikros *santykį* su objektu, kuris — kaip tik todėl, kad jis esti santykyje, — dar nepasiekė visiškos savo laisvės. Žinojimas yra ne tik savižina, bet ir savineiga (das Negative seiner selbt), t.y. paties savęs riba. Žinoti savo ribą — reiškia mokėti aukotis. Šis pasiaukojimas yra atotrūkis, kuriame dvasia parodo tapimą dvasia *laisvo atsitiktinio įvykio* pavidalu, savo grynąją savastį stebėdama kaip *laiką*, estintį už jos, o savo *būtį* stebėdama kaip erdvę. Šitas paskutinis dvasios tapsmas — gamta — yra jos gyvas betarpiškas tapsmas; gamta — atitrūkusi dvasia — savo esatimi yra ne kas kita, kaip šitoks amžinas atitrūkimas nuo savo *tvaraus egzistavimo* ir judėjimas, atkuriantis *subjektą*.

Bet kita jos tapsmo pusė, *istorija*, yra *suvokiantis save tarpininkaujantis* tapsmas — dvasia kaip atotrūkis laike; tačiau šis atotrūkis kartu yra dvasios atotrūkis nuo savęs; negatyvumas yra jos pačios savineiga. Šis tapsmas parodo tingų dvasių judėjimą ir jų seką, atvaizdų galeriją, ir kiekvienas atvaizdas, prisotintas pilnatviškos dvasios gausos, kaip tik todėl juda taip tingiai, kad savastis turi sulaužyti šios savo substancinės gausos kevalą; ji turi tą gausą suvirškinti. Kadangi dvasios išbaigtis pasireiškia tuo, kad ji tobulai *žino* tai, kas ji *yra*, — ji žino savo substanciją, tai šitoks žinojimas yra dvasios *eitis-į-save*, kai ji pasitraukia iš savo esaties ir savo pavidalą atiduoda atminčiai. Eidama-į-save, ji panardinta į savosios savimonės naktį, bet šioje naktyje išsaugota jos nunykusi esatis; ir ši įveikta esatis — ankstesnė, tačiau antrąkart gimusi iš žinojimo įsčių, — yra nauja esatis, naujas pasaulis ir naujas dvasios pavidalas. Dabar dvasia privalo taip pat bešališkai pradėti iš naujo, nuo šio pavidalo betarpiškumo, ir vėl išaugti iš jo taip, tarsi visa, kas buvo anks-

čiau, būtų jai prarasta, tarsi ji nebūtų nieko pasimokiusi iš ankstesniųjų dvasių patyrimo. Tačiau įsiminimas išsaugojo šį patyrimą ir yra vidujybė, tad iš tikrųjų aukštesnė substancijos forma. Vadinasi, jei ši dvasia iš naujo pradeda saviugdą, tarsi remdamasi tik pačia savimi, tai vis dėlto ji pradeda, būdama aukštesnėje pakopoje. Dvasių karalystė, šitaip susiformavusi esatyje, yra seka, kur viena dvasia išstumdavo kitą ir kiekviena iš ankstesnės dvasios perimdavo pasaulio viešpatiją. Tos sekos tikslas — gelmės atvertis, o gelmė yra *absoliuti sąvoka;* vadinasi, toji atvertis yra sąvokos gelmės įveika, sąvokos *tįsumas,* šito viduje-savęs-estinčio *„Aš"* negatyvumas, kuris yra to *„Aš"* atotrūkis arba substancija; toji atvertis yra jo *laikas,* lemiantis tai, kad šis atotrūkis pats savyje yra atotrūkis nuo savęs ir savasčiai pasirodo ir savo tįsumu, ir savo gelme. *Tikslas* — absoliutus žinojimas, dvasia, save suvokianti kaip dvasią, turi išeiti į dvasių prisiminimo kelią ir patirti, kaip jos esti pačios savyje ir kaip jos realizuoja savo karalystės tvarką (Organisation). Jų išsaugojimas atmintyje — jeigu į juos žvelgsime kaip į laisvą, atsitiktinumo forma pasireiškiančią esatį, — yra istorija; o jeigu į juos žvelgsime kaip į sąvoka pagautą tvarką, tas išsaugojimas yra *besireiškiančio žinojimo mokslas;* abi pusės — sąvoka pagauta istorija — ir yra absoliučios dvasios atmintis ir Golgota, jos sosto tikrovė, tiesa ir tikrumas, be kurio ji būtų negyva ir vieniša; tik —

Iš šios dvasių viešpatijos taurės
Jai putoja jos begalybė[39].

REDAKCINĖS PASTABOS

Dvasios fenomenologija — pirmas stambus Hegelio filosofijos veikalas, išleistas 1807 m., kai jo autoriui jau buvo 37 metai. Jis buvo sumanytas kaip pirmoji savarankiškos Hegelio filosofijos sistemos dalis, savotiškas jos įvadas, išdėstantis bendruosius tiesos pažinimo metodo principus. *Dvasios fenomenologija* buvo rašoma tuo metu, kai Hegelis Jenos universitete skaitė vadinamosios „realiosios filosofijos" kursus — *Gamtos filosofiją* ir *Dvasios filosofiją*.

Pirmąją užuominą apie *Dvasios fenomenologiją* kaip veikalą apie sąmonės patyrimą aptinkame 1805 m. gegužės mėn. rašytame laiške vokiečių poetui, Homero ir kitų antikos autorių vertėjui Johanui Henrikui Vossui (1751—1826). O 1806 m. leidėjas Josephas Antonas Göbhardtas jau pradeda spausdinti šį dar neužbaigtą veikalą, tikėdamasis netrukus sulaukti viso rankraščio. Hegeliui teko skubėti. Vėliausiai jis parašo plačią pratarmę, kuri yra aiškiausia ir labiausiai nušlifuota veikalo dalis.

Autoriui gyvam esant *Dvasios fenomenologija* nebuvo pakartotinai leidžiama. Tik savo gyvenimo pabaigoje Hegelis ėmėsi rengti antrąjį šio veikalo leidimą, tačiau spėjo peržiūrėti vos keletą pirmųjų pratarmės puslapių. Antrasis *Dvasios fenomenologijos* leidimas pasirodė 1832 m., jau po Hegelio mirties.

[1] Plg. *Mt 8, 22; Lk 9, 60.*

[2] Plg. *Apd 5, 9.*

[3] Turimi galvoje vokiečių filosofai J. G. Fichte ir F. W. J. Schellingas.

[4] Aliuzija į Kryžiaus žygius.

[5] T. y. asketizmas.

[6] T. y. šventikui, dvasininkui.

[7] Protestantizmui artima mintis.

[8] Turima galvoje I. Kanto teorija apie kategorijas.

[9] Turimas galvoje J. G. Fichte's ir G. Berkeley'aus solipsizmas.

[10] Citata iš: Lichtenberg G. Ch. *Ueber Physiognomik; wider die Physiognomen. Zu Beförderung der Menschenliebe und Menschenkenntniß*/ Zweyte vermehrte Auflage. — Göttingen, 1778. — S. 35.

[11] Žr. ten pat. — P. 72.

[12] Žr. ten pat. — P. 6.

[13] Plg. Platonas. *Timajas,* 71 c—e.

[14] Mefistofelio žodžių iš J. W. Goethe's *Fausto* parafrazė. Dar plg.: Getė. *Faustas.* — Vilnius: Vaga, 1978. — P. 66:

Į žmogišką puikybę nusispjauk,
Numok ranka į mokslą ir į protą!

....

Net jeigu ir nebūtų jis šiandieną
Pardavęs velniui sielos, tai vis viena
Nebėr jam kelio atgalios!

(A. Churgino vertimas)

[15] Plg. platesnę ištrauką iš: Sofoklis. *Antigonė//Antikinės tragedijos.* — Vilnius: Vaga, 1988. — P. 263:

Įsakymo gi tavo nelaikau aš taip
Galingu, jog, mirtingas, menkas būdamas,
Pranoktų nerašytą amžiną dievų

Įstatymą, kuris ne šiandien ir ne vakar
Mums duotas ir kurio pradžios nežino niekas.
(A. Dambrausko vertimas)

[16] Hegelis čia pateikia laisvą Sofoklio *Antigonės* 926 eilutės vertimą. Plg. tikslią citatą iš: Sofoklis. *Antigonė//Antikinės tragedijos.* — Vilnius: Vaga, 1988. — P. 279:

Bet jeigu akyse dievų tai bus gražu,
Nukentus pripažinsiu, jog suklydau aš.
(A. Dambrausko vertimas)

[17] T. y. Eteoklis ir Polineikas.

[18] Citata iš: Didro D. *Ramo sūnėnas.* — Vilnius: Valst. grožinės lit. leidykla, 1958. — P. 131. — Pr. Mantvydo vertimas.

[19] Hegelis čia pateikia laisvą D. Diderot *Ramo sūnėno* citatos vertimą. Plg. tikslią citatą iš: Didro D. *Ramo sūnėnas.* — Vilnius: Valst. grožinės lit. leidykla, 1958. — P. 121: „Jis painiojo ir maišė apie trisdešimt arijų: prancūziškų, itališkų, tragiškų, komiškų — visokiausių. Čia jis žemu bosu leidosi į pragaro gelmes, čia, įtempęs gerklę, spiegė falcetu; savo eisena, laikysena, mostais jis imitavo įvairius operinius personažus, vaizduodamas čia įsiutimą, čia švelnumą, pereidamas nuo įsakančio tono į pajuokiantį".

[20] Hegelis laisvai cituoja D. Diderot *Ramo sūnėną.*

[21] Citata iš D. Diderot *Ramo sūnėno.* Kaip artimesnis Hegelio tekstui čia pateikiamas A. Šliogerio vertimas. Dar plg.: Didro D. *Ramo sūnėnas.* — Vilnius: Valst. grožinės lit. leidykla, 1958. — P. 119: „Svetimas dievas iš pradžių kukliai prisišlieja ant aukuro šalia vietinio stabo; pamažu jis įsitvirtina, o vieną gražų rytą jis bakstelėja alkūne savo kaimyną — ir šis nusirita žemėn".

[22] Origenas (apie 185—253) — vienas iš ankstyvųjų Bažnyčios tėvų. Trokšdamas visiškai atsiduoti Dievo žiūrai, išsikastravo.

[23] Aukščiausioji esybė (*pranc.*). M. Robespierre'o įvestas kulto objektas, Dievo pakaitalas.

[24] Pamatinė J. J. Rousseau *Visuomenės sutarties* sąvoka.

[25] *Tifonas* (gr. τυφῶν) — senovės graikų mitologijos būtybė, jaunesnysis Gajos ir Tartaro sūnus, gimęs Olimpo dievams nugalėjus titanus; vulkanų jėgos personifikacija.

[26] T. y. Sokratas.

[27] T. y. Edipas.

[28] T. y. Orestas.

[29] Turimas galvoje Hamletas.

[30] Aliuzija į Aristofono *Debesis.*

[31] T. y. Liuciferis.

[32] Turimas galvoje R. Descartes'as.

[33] Turimas galvoje B. Spinoza.

[34] Turimas galvoje G. Leibnizas.

[35] Aliuzija į Švietimo teologiją.

[36] Turima galvoje I. Kanto filosofija.

[37] Turima galvoje J. G. Fichte's filosofija.

[38] Turimas galvoje F. W. J. Schellingas.

[39] F. Schillerio eilėraščio „Draugystė" („Die Freundschaft") eilutės parafrazė. A. Šliogerio vertimas.

TERMINŲ ŽODYNĖLIS

ein Anderes — „kitas"
Anderssein — kitabūtis
das Ansich — (būtis)-savyje, „savyje"
ansichseiende — savyje-estintis(-ti)
an sich Sein — būtis-savyje
allgemeine — visuotinis(-ė), bendrybiškas(-a)
Allgemeinheit — visuotinybė, bendrybė
das Aufheben — įveika, pašalinimas
Aufklärung — švietimas

Bedeutung — reikšmė, prasmė
begreifen — pagauti, pagauti sąvoka
Begrifflos — stokojantis(-ti) sąvokos
das Besondere — ypatingybė
Bestimmung — apibrėžtis
Bestimmtheit — apibrėžtumas
Bildung — saviugda, ugdymas, formavimas
das Bestehen — tvermė, tvarus egzistavimas
bestehend — tvarus

Dasein — esatis
Dingheit — daiktiškumas
direkt — tiesioginis

das Eins — „vienetas"
Einsicht — įžvalga
einzelne — pavienis
Einzelne — pavienis asmuo
Einzelheit — atskirybė
Einheit — vienis, vienovė
Element — stichija, elementas
Entäusserung — atotrūkis, suišorėjimas
entäussern — atitraukti, atitrūkti, suišorėti
Entfremdung — susvetimėjimas
erfahren — patirti
Erfahrung — patyrimas, patirtis
Extrem — kraštutinumas, kraštutinysis terminas

für sich — sau
das Fürsich — (būtis)-sau
Fürsichsein — būtis-sau

Gedankending — mintinis daiktas
Gegensatz — prieštaravimas, priešprieša
Gegenteil — priešybė, priešingybė
Gegenwart — dabartis, akivaizdi duotis; esatis
gegenübertreten — būti priešpriešiais, iškilti priešpriešiais
Gelten — galiosena
Gemeinschaft — bendruomenė
Gemeinschaftlichkeit — bendruomeniškumas, bendratis, bendrystė
Gestalt — pavidalas, forma
das Gestalten — formavimas, įpavidalinimas
Gewissheit — tikrumas
Gewissheit seiner (selbst) — savitikra, tikrumas savimi

handeln — elgtis, veikti
Handlung — poelgis, veiksena, elgsena

das Innere — vidus
Innerlichkeit — vidujybė
Innerlichwerden — įvidujinimas
Insichgehen — grįžimas-į-save, grįžtis-į-save, eitis-į-save
Insichsein — būtis-viduje-savęs

Macht — galia, galybė; valdžia
Mitte — vidurkis, vidurinysis terminas

Negation — negacija, neigimas
das Negative — negatyvumas
das Negieren — neigimas

offenbar — atvertas, atviras, apreikštas
Offenbarung — apreiškimas
Offenbarkeit — atvertis, atvirumas

Sache — dalykas, reikalas
Sache selbst — pats dalykas, dalyko esmė, reikalo esmė
seiend — estintis(-i)
Sein für ein Anderes — būtis-kitam
das Selbst — savastis
Selbstheit — savastingumas
selbstlos — stokojantis savasties
selbstbewusst — turintis savimonę
setzen — nustatyti
Setzen — nuostata, nustatymas, įstata
sich selbst setzen — nusistatyti

Tat — veiksmas
Tätigkeit — veikla
Trieb — potroškis, geidulys
Trennung — atskirtis, skaida, atoskyra
Tun — veika

unmittelbare — betarpiškas
Unmittelbarkeit — betarpiškumas
Unterschied — perskyra, skirtumas

Verhältniss — santykis
Vernunft — protas
Verstand — intelektas
verständig — intelektinis
Vermittlung — tarpininkavimas, įtarpinimas
vermitteln — tarpininkauti, įtarpinti
verteilen sich — išsiskaidyti
Verzichtsleisten — išsižadėjimas
Versöhnung — susitaikymas, nusiraminimas
Vielheit — daugeriopumas, įvairovė
vorstellen — įvaizdinti, įsivaizduoti
Vorstellung — vaizdinys
Vorstellen — įvaizdinimas
vollkommenes — išbaigtas, tobulas
Vollkommenheit — išbaigtis, tobulybė
Vollständigkeit — pilnatis, pilnatvė

Wahrnehmung — suvokimas, suvokinys
Wesen — esmė, esybė
das Werden — tapsmas
wird ihm — jam pasirodo, jam atsiveria

VARDŲ RODYKLĖ

Georg Wilhelm Friedrich
Hegel
DVASIOS FENOMENOLOGIJA

Iš vokiečių kalbos vertė *Arvydas Šliogeris*

Redaktorė *Rūta Buivydienė*
Serijos dailininkė *Ksenija Jaroševaitė*
Dailininkas *Algimantas Dapšys*
Korektorė *Irena Čupalienė*

SL 1573. 1997 01 21. 33 leidyb. apsk. l.
Tiražas 2000 egz. Užsakymas 97

Išleido UAB „Pradai" leidykla,
T. Vrublevskio g. 6, 2600 Vilnius

Iš užsakovo pateiktų teksto pozityvų
spaudė „Spindulio" spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich

He 67 Dvasios fenomenologija/Georg Wilhelm Friedrich Hegel. — Vilnius: Pradai, 1996. — 595 p. — (Atviros Lietuvos knyga: ALK. ISSN 1392-1673)

Kn. taip pat: Grynosios sąmonės odisėja/Arvydas Šliogeris, p. 9—15. — Vardų rodyklė: p. 595.

ISBN 9986-776-14-7

Dvasios fenomenologija — pagrindinis vokiečių filosofo G.W.F. Hegelio (1770—1831) veikalas, kuriame aiškinamos svarbiausios jo filosofijos sistemos sąvokos ir jų ryšiai. Viena iš svarbiausių šio veikalo sąvokų yra „neigimas": apie ją sukasi visos grynosios sąmonės, kaip aukščiausios ir vienintelės tikrovės, apraiškos.

UDK 11

Mums, pradedantiems skaityti sunkiausiai įkandamą Hegelio veikalą *Dvasios fenomenologija,* iškyla sunkus uždavinys – pabandyti suprasti net tai, ko nesuprato pats Hegelis. Ar tai įmanoma? Žinoma! ... Juo abstraktesnė sąmonė, juo labiau ji nutolusi nuo juslinių daiktų konkretybės, juo, Hegelio įsitikinimu, ji autentiškesnė, juo labiau priartėjusi prie „absoliutaus žinojimo“, bylojančio, kad ji yra vienintelė ir visa tikrovė bei galybė. Fenomenologija ir yra šitokio sąmonės „sąmonėjimo“ aprašas.

Arvydas Šliogeris

ATVIROS LIETUVOS KNYGA

KLASIKA

Ši knyga priklauso
Atviros Lietuvos fondo remiamai se
kurios tikslas – pateikti klasik
filosofijos ir politinės minties ıs
nuo antikos iki XIX a.

ISSN 1392-1673
ISBN 9986-776-14-7